פירוש שלמה סיריליו על תלמוד ירושלמי שביעית

רבי שלמה סירליאו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פירוש שלמה סיריליו על תלמוד ירושלמי שביעית

רבי שלמה סירליאו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פירוש-שלמה-סיריליו-על-תלמוד-ירושלמי-שביעית/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 9
הלכה ג 13
הלכה ד 16
הלכה ה 17
הלכה ו 20
פרק ב 23
הלכה א 23
הלכה ב 24
הלכה ג 29
הלכה ד 33
הלכה ה 39
הלכה ו 62
הלכה ז 65
פרק ג 69
הלכה א 69
הלכה ב 71
הלכה ג 74
הלכה ד 76
הלכה ה 79
הלכה ו 80
הלכה ז 82
פרק ד 84
הלכה א 84
הלכה ב 86
הלכה ג 92
הלכה ד 93
הלכה ה 96
הלכה ו 97
הלכה ז 99
הלכה ח 101
פרק ה 105
הלכה א 105
הלכה ב 112
הלכה ג 124
הלכה ד 127
פרק ו 130
הלכה א 130
הלכה ב 172
הלכה ג 174
הלכה ד 182
פרק ז 187
הלכה א 187
הלכה ב 204
פרק ח 211
הלכה א 211
הלכה ב 214
הלכה ג 218
הלכה ד 219
הלכה ה 222
הלכה ו 226
הלכה ז 232
הלכה ח 234
פרק ט 237
הלכה א 237
הלכה ב 252
הלכה ג 257
הלכה ד 258
הלכה ה 262
הלכה ו 267
פרק י 287

הלכה א 287
הלכה ב 297
הלכה ג 299
הלכה ד 305

פרק א

הלכה א

שדה האילן. הוי בית סאה לג' אילנות כדמפ' בסמוך ולאילן זקן קרי אילן למעוטי נטיעה ולקמן מפרש מאי ניהו נטיעה דטפי מהכי קרוי אילן ואשמעינן מתני' דשריותא דבית סאה דבזקנות לחוד לא סגי אלא דעבידי שיעורא דמתני' או דחזו ליה [וכי עבידי שיעורא הוא דפליגי השתא ב"ש וב"ה]:

בערב שביעית. ששית הנכנסת לשביעית קרי לה ערב שביעית:

כל זמן שיפה לפרי. כל זמן שהחרישה יפה לפרי של ששית דהיינו אחר עצרת מעט ומכאן ואילך עד ל' יום שלפני ר"ה מדרבנן אסור דכיון דאין צריך לאילן הו"ל שדה הלבן ומשום בחריש תשבות נגעו ביה ומשנה זו בתוספת דרבנן איירי דאילו ל' יום גופייהו שלפני ר"ה דשביעית דאורייתא נינהו דמתני' תני ר' עקיבא דהא קדריש לקמן תנא דמתני' קרא דבחריש ובקציר תשבות לתוספת שביעית ובגמ' אמרינן דההיא דרשא ר"ע הוא דדריש לה:

עד העצרת. דהיינו מעט קודם שיעורייהו דב"ש ומשו"ה תנן וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו ולפרש טעמן דב"ה ובגמ' פריך דאי הכי מקולי ב"ש וחומרי ב"ה היא ואמאי לא תני להו בעדויות שכולן נשנו לשם ומשני לה ורש"י ז"ל והתוס' לא כך פירשו בפ"ק דמ"ק ואין לי לפרש אלא דרך הגמ':

ששת ימים תעבוד. בפרשת תשא כתיב משמע פשטיה דהאי קרא דבשבת בראשית קאי וימים כמשמעו כי ההוא דעשרת הדברות דהתם כל מלאכה קא מזהר דכתיב ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה וגו':

וכתיב בחריש ובקציר תשבות. כלומר סיפיה דקרא היכי כתיב בחריש ובקציר וכי אינו אסור בשבת אלא חריש וקציר בלבד:

ואם לענין שבתות השנים. ופירוש ששת ימים שש שנים קאמר כמו (יום או יומים) [ימים או עשור]: שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך וגו': כלומר וסמיך ליה ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ וגו' ואכולהו מלאכות של עבודת קרקע ואילן קא מזהר כדאיתא בת"כ והיכי לא קאמר הכא אלא חריש וקציר וכ"ת הא ניחא למ"ד חורש בשביעית לוקה אלא למ"ד לא לקי הא אצטריך קרא דבחריש וכו' הא ליתא דאיהו גופיה מודי דאיכא איסור עשה בכלהו מלאכות דעבודת הארץ כדאיתא בפרק כלאי הכרם ובהאי קרא ליכא אלא עשה כדכתיב בחריש ובקציר תשבות:

לתוספת שביעית. ל' יום לפני ר"ה:

לאיסור שני פרקים. כלומר וטעם למשנתנו היינו משום סייג והוצרכו חכמים להקדים ולאסור אלו השני פרקים אחר העצרת לאילן ואחר הפסח לשדה הלבן דמדאורייתא לתוספת שביעית בין לאילן בין לתבואה וירק ל' יום לפני ר"ה סגי ומתני' ובריית דדריש קרא לתוספת שביעית ר' עקיבא היא כדתניא וכו':

חריש של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית. וה"ק קרא ששת ימים תעבוד כמו שהתרתי לך פעם אחרת ויש לך ימים של חול דבחריש תשבות כגון חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית כגון בהנהו ל' יום שלפני ר"ה דמהניא ההיא חרישה לשביעית תשבות:

שחצירו אסור. והיינו כשנכנס בשביעית משום לקיטתו נתקדש ונאסר מדכתיב ולא נאסוף ובפרק הפיגם יתבאר דהיינו גבי ירק וספיחים דתבואה הנכנסים לשביעית דנמסר לו למשה בסיני דבתר לקיטה אזלינן בהו ואסורים באכילה לר' עקיבא דאילו גבי אילן מודו דבתר שליש אזלי ביה וכי גדלו שליש היינו איסורייהו דאית בהו קדושת שביעית דאסורין בסחורה ומלוגמא [ולרבנן אף בספיחים דתבואה נמי איסורייהו כפירות האילן אבל איסור אכילה ליכא:

קציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית. כלומר גידולין דשביעית דהתבואה והקטנית שגדלו בשביעית אע"ג דקצרוה בשדה של גוי בשמינית לר"ע אסורים באכילה מיד ואפי' קודם הביעור ולרבנן קדשי ואסורים בסחורה ואפילו קודם זמן ביעורן דבהגעת זמן ביעורן לכו"ע אסירי ואפילו באכילה דהיינו התבואה בכ"ג במרחשון והיין בפסח ושמן בעצרת כמו שנפרש פ' הפוגם ומצאנו שם קציר לגידולין ואפילו גבי אילן דכתיב מריח מים יפריח ונעשה קציר כמו נטע תשלח קצירי' עד ים והיינו גידולין וכמו שפירשתי:

שחרישו אסור. דחרישו גרם גידולו שגדל בשביעית ולאו למימרא דגידולין שחרשן אסירי ולא חרשן לא אסירי דהא תניא בפרק ר"ע דכל שיש לו עיקר יש לו שביעית והיינו כל הנשרש בארץ אלא דבר הכתוב בהווה ורש"י ז"ל פי' בפ"ק דר"ה ובפ"ק דמ"ק קציר של תבואה הגדילה בשביעית כגון ספיחיה א"נ שעבר וחרש בשביעית אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית שחייבת בביעור ואין עושין בה סחורה ע"כ ויפה כתב דתשבות מקציר קאמר לרבנן דסברי דאין בספיחים כי אם סחורה ולעשות בהם ביעור בזמנו כאילו קצרת אותם בשביעית גופה אבל הכא אליבא דר"ע קיימינן ולר"ע תשבות מאכילה ממש קא דריש ובשביעית גופה והתוס' הקשו פ"ק דר"ה דהא האי תנא ר"ע הוא כדאמר הכא ובפ"ק דר"ה ור"ע ס"ל בפ' מקום שנהגו ובת"כ דספיחי שביעית אסורין מן התורה

באכילה בשביעית גופה מדכתיב הן לא נזרע וכו' וכמו שאנו עתידים לכתוב בפ' כלל גדול רבא בס"ד וא"כ תרי קראי למה לי ותירצו דהו"א אי לא כתב אלא הן לא נזרע וכו' היינו היכא דנלקטין בשביעית גופה קמ"ל תשבות דקציר דמשמע גידולין לאסרן באכילה אף כשנלקטו במוצאי שביעית ואי אשמעינן תשבות דקציר ותו לא לא הייתי אוסרן באכילה אלא בסחורה קמ"ל הן לא נזרע וכו' לאסרן אף באכילה דהא אקושיית וכי תאמרו מה נאכל קאי ע"כ. והא דתנן לקמן בפ' ג' ארצות דר' התיר ליקח ירק מיד ומפ' התם דאפילו בדבר שאין זרעו כלה שרי היינו משום דהוא אזיל לטעמיה דס"ל בטלה קדושת הארץ ולא מיירי הכא אלא כי איתא לקדושת הארץ ועוד מצינן למימרא דס"ל לר' כר"ג בריה דס"ל כר' ישמעאל דלא אתי בחריש ובקציר אלא למידרש יצא קציר העומר אבל בשביעית ליכא תוספת ביציאתה כלל דומיא דשבת בראשית ואפילו בתחלתה ליכא אלא מטעם הילכתא וכדלקמן:

למה נאמר וכו'. שהמנהג היה להתיר עד ר"ה חרישה באילן דנהגו כר"ג ובית דינו כדלקמן: ר"ג בנו של ר' היה:

ר' קרוספאי בשם ר' יוחנן. כלומר ר' יוחנן כשהיה שונה ענין של ר"ג ובית דינו דתניא בתוספתא ר"ג ובית דינו התירו לחרוש עד ר"ה היה מפ' דלא שרו ר"ג וב"ד אלא איסור שני פרקים דהוו מדרבנן ומצינן למימר דכי אמר ר"ג בתוספתא חורשין עד ר"ה עד אלול דהוי ר"ה למעשר בהמה הוא דקאמר אבל ל' יום דתוספת דאורייתא סמוכים לתשרי לא שרו וה"נ מתרץ לה ר' יצחק בפ"ק דמ"ק:

לא כן תנינן. כלומר ואף איסור דבריהם מי מצו למישרי וצא כן תנינן וכו':

תנינן תמן. בעדיות פ"ק:

ובמנין. מנין תלמידים ומנין שנים נמי קאמר הכי איתא בירושלמי וכך פירש"י ז"ל בעדיות:

שאם יבקשו לחרוש יחרושו. כדאיתא בריש מ"ק דאתנו בדידהו דכל הרוצה לבטל יבא ויבטל:

שאם יבקשו לחזור יחזורו. לכך הניחום במשנה שאם יבקש ב"ד אחר להעמיד תקנת הראשונים ולהחזיר עטרה ליושנה יכולין להחזיר:

התיב ר' יונה. למאן דפריך ויעקרו אותם:

פרשת דור המבול וכו'. כי ההיא דאמרינן בפ' חלק רועה עקרה לא תלד וכו' וכן פרשת המלואים כל אותה ברייתא דת"כ:

אלא כדי להודיעך. מעשים הראשונים וה"נ כדי להודיעך מה סייג תקנו הראשונים על זמן תוספת דאורייתא ואין קושיית ויעקרו כלום:

ר' מנא אמר וכו'. תירוצא אחרינא לקושיית ויעקרו אותם מן המשנה:

א"כ למה מזכירין דברי היחיד. הכי איתא התם ר' יהודה אומר א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלן דמעיקרא תני טעמא שאם יראה שום ב"ד דברי היחיד ויסמוך עליו יכול לסמוך עליו ור' יהודה חולק עליו והיה אומר בלשון אחרת א"כ למה מזכירין וכו':

לבטלן. מן התוספתא דעדיות משמע דלשון המשנה חסר והו"ל כאילו שנינו א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין כדי לבטלן וכדי לבטלן הוי תירוצא דמילתא כדמפ' ואזיל:

שאם יאמר לך וכו'. דלא ס"ל לר' יהודה דיכול שום ב"ד לסמוך על היחיד בשעת הדחק דאין מזכירין דברי היחיד בין המרובין אלא לבטלן וכן פירש"י ז"ל שם:

שאם יאמר לך אדם כך אני מקובל יאמרו לו כאיש פלוני שמעת. ואתה סבור שמפי מרובין נאמר לא נאמר אלא מפי אותו יחיד:

באיסור שני פרקים וכו'. בזמן איסור שני וכו' דהיינו קודם שבטלה קדושת הארץ [אבל השתא בטלה קדושת הארץ ור' יוחנן ס"ל בפ' הערל דסמכינן אשאני אומר וכמו שאני עתיד לכתוב לקמן בפ' ג' ארצות בס"ד]:

ר' אחא בש"ר יונתן וכו'. מתרץ לקושיא קמייתא דהאיך אנו אומרים לצבור דיהו חורשין עד ר"ה דלעולם דעד ר"ה של תשרי דשביעית שריא ואי קשיא היכי אתי ר"ג וב"ד למעקר תוספת דאורייתא וכ"ש דלא חשו לשני פרקים הראשונים קרא דרשו:

עד שתשקע החמה. ואפילו המלאכה נעשית מאליה בשבת כדתנן וכולן ב"ה מתירין עם השמש ונפקא להו בברייתא מקרא דכתיב בריש ויקהל ששת ימים תעשה מלאכה ודרשינן תיעשה מעצמה ואפילו בשבת וכתיב יהיה לכם קדש לכם ולא לה:

אף ערבי שבתות שנים את מותר לעשות מלאכה וכו'. והאי טעמא איתא בפ"ק דמ"ק ואתקיף עלה רב אשי דאמר לקמן דעשר נטיעות ערבה ונסוך המים הלל"מ ואי אית ליה לר"ג הילכתא א"כ משמע דדוקא ילדה הוא דשריא הא זקנה אסירא וכי אתיא ג"ש דשבת שבת או דששת ימים ועקרא להלכתא וצריכין אנו למצוא מקום אל הג"ש ואל ההלכה כיון דלית לך תוספת אסיר בשביעית ואי לית ליה לר"ג הלכה אלא קראי ודריש כר' עקיבא כ"ש דקשיא וכי אתאי ג"ש ועקרא לקראי אלא היינו תירוצא דמילתא דר"ג סבר לה כר' ישמעאל בדרשא דבחריש וכו' יצא קציר העומר ולית ליה תוספת לשביעית

ואית ליה הלל"מ גבי עשר נטיעות וכי גמירי הלכתא בזמן שבית המקדש קיים דומיא דערבה דומיא דניסוך המים דכך נמסר לאבות דבכל מקום הני ג' שנויים ביחד לומר לך דלמילף מהדדי סמכינהו אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא ואיהו כי שרי אחר חרבן הבית הוא דשרי ובהך תירוצא נמי מצינן לתרוצי לר"ע דהילכתא בזמן שבית המקדש קיים וקראי דבחריש ובקציר אחר חרבן המקדש וכן כ' התוס' במס' ר"ה ואנן קיי"ל כר"ג דאחר חרבן שרי וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג דהיל' שמטה. וא"ת והא ר' ישמעאל אית ליה תוספת בשבתות וי"ט מקרא דתשבתו שבתכם בפ"ק דר"ה תירצו בתוס' דההוא פורתא לא קא חשיב כיון דלא הוי אלא כל שהו וכי ההוא שיעורא נמי מודי ר"ג דצריך נמי להוסיף בשביעית כגון יום א' ע"כ:

מנבל. כלומר מרכך ומבשל לשון נבלה שרכה ורפה היא:

אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל. שוה היתר חרישתן עד העצרת ואילן סרק כלום יש בו פירות:

מעבה את הכוורת. הוא גזע האילן דאכתי יונק מן הלחה:

מכאן ואילך הוא מתיש את כחו. דכבר כלתה הלחה:

ויחרוש. כיון דליכא הנייה לאילן:

אף הוא מתכוין לעבודת הארץ. אי מורינן ליה להתירא נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית:

לא תניתה מקולי ב"ש. דיפה לפרי אחר עצרת הוא ומקלי ב"ש מב"ה ואמאי לא תני לה בעדיות שכל קולי ב"ש וחומרי ב"ה נשנו לשם אפילו הנהו דשנאן יחיד: ומשני דלא תני אלא מידי דלעולם הוי קולא לב"ש וכו' והכא פעמים שאין גשמים מצויין ואין הליחה מצויה והוא עתיד לחרוש קודם עצרת דאי ממתין לאחר עצרת יבשי ומתים הם וב"ה מקילי עד עצרת ובענין זה הוו ב"ה לקולא:

הלכה ב

כל ג' אילנות לבית סאה. מפרש לקמן דממעט למטה דהיינו שנים ואפילו עושין ק"כ מנה אבל למעלה ד' וה' לא ממעט:

בית סאה. הוא נ' על נ' דהוו בהו תרי אלפי ות"ק גרמידי וג' אילנות זקנים מפוזרים כהלכתן בבית סאה והיינו כדמפרש לקמן במתני' שלא יהו מקורבין ביותר דהיינו שיש ביניהם שיעור שהבקר עובר בכליו וצריכין נמי שלא יהו מרוחקין חוץ לבית סאה אלא שכולן תוך טבלא של נ' על נ' אבל אם מקורבין הן או שאינן תוך טבלא של נ' על נ' בכל חד מהני גווני לא מצטרפי ואפילו מפסח ועד עצרת אין חורשין להן אלא צרכן ותנא

כל לאשמעינן דכיון שיהו ענפיהן ופארותיהן חזקים וגבוהים ואפילו הן אילני סרק נמי שרו אלא שיהו אמודין לעשות בין שלשתן משקל ככר של חול של תאנים יבשים עשויין דבלה דהיינו ששים מנה ומשקל כל מנה ליטרא וחצי וכל ליטרא מאה דרהם:

הקונה ג' אילנות בתוך שדה חברו. בפ' הספינה תנן קנה ג' אילנית בתוך של חברו קנה קרקע ומפ' הכא כמה יהו קרובים כמה יהו רחוקים דליקני קרקע דאי קרובים יותר מדאי הרי הן כיער ועומדים ליתלש ולא חשיבי ואי רחוקים נמי יותר מדאי נמי לא מצטרפי לאקנויי קרקע אלא כאלו מכר לו אילן א' בכאן ואילן אחר במקום אחר ומפ' דלא יהו רחוקים יותר ממטע י' לבית סאה דהיינו רצועה רחבה אמה וארכה מאתן וחמשין לכל חד וחד כדאיתא בפ' לא יחפור:

קנה קרקע שתחתיהן וכו'. תימא דמשמע הכא גבי מוכר בתוך שדה לחבירו ג' אילנ' ממטע י' לבית סאה נותנין להן קרקע שתחת נופן וקרקע שבין נוף לנוף וחוח לשלשתן כמלא אורה וסלו אבל בית סאה כולה אין נותנין וכן גבי מקדיש שדהו כדי שיהא קדוש קרקע שביניהן וחוצה להן ה"נ משערינן בג' ממטע י' לבית סאה בפ' המוכר את הבית ובתוספתא דב"ב נמי תנינן מקדיש ומוכר בהדי הדדי ובכלהו קתני ג' ממטע י' לבית סאה וטבלא של ג' שיעור מטע עשרה לבית סאה מטי לכל חד מאתן וחמשין כדאמרינן לעיל ואלו בפ' הספינה גבי מוכר לחברו אמרינן דשיעורא דרחוקים מד' אמות עד ט"ז דהיינו ח' אמות לכל רוח דהיינו טבלא של יו' על יו' דהיינו מאתן וחמשין ושיתא קשיא מוכר דהכא אמוכר דפ' הספינה ועוד ק' טובא דהכא תנן דלשלשה אילנות זקנים מפוזרים לבית סאה דחורשין כל בית סאה בשבילן ותירץ הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות דכבר פי' רבנו חננאל גאון ז"ל מארבע אמות ועד יו' עד ולא עד בכלל קאמר וכיון שכן הוא איכא למימר דמארבע ועד יו' פחות רביעית טפח ושמינית יש להן קרקע דמטי ליה מאתן וחמשין שהוא שיעור מטע עשרה לבית סאה והאי פחות מילתא זוטרתי וכיון דאמרי רבנן בגמ' עד יו' ולא יו' עצמן לא הוצרכו לפ' כמה הוא הפחת שידוע הוא מדין עשרה לבית סאה המוזכר כמה פעמים בתלמוד ע"כ ומתני' לא ק' דתליא בשענפיהן גדולים שאמודין לעשות ככר של תאנים דבלה דאחר שנתייבשו יש בהן ככר כדתנן ככר דבלה של ס' מנה שמופלגין מאד וכל בית סאה איצטריך להו ואילו במוכר דהכא ודהמוכר את הבית ותוספתא ופ' הספינה בסתם אילנות מיירי וזה ברור. ודעת רשב"ם ז"ל בפ' המוכר את הבית דההיא בנטיעות מיירי ולא באילנות זקנים ואינו מחוור דאילו בנטיעות לא הו"ל למיתני ואת האילן שביניהם דהכי תניא בתוספתא ואין דרך נטיעה להוציא ממנה אילן קטן אלא ודאי דבזקן הוא דאיירי ועוד הקונה ג' אילנות קתני ולא קתני נטיעות ובפ'

הספינה חזר בו וכ' דפליגן ולי נראה דלא פליגן. וקאמר הכא דכשאין רחוקים אלא עד תשבורת מטע עשרה לבית סאה נותנין לו קרקע שתחתיהן תחת עיקר האילנות והנופות וביניהן הקרקע המגולה שבין נוף לנוף שבין אילן לחברו וחוצה להם סביב שלשתן ממקום שכלין נופותיהן ולחוץ כמלא אורה וסלו דהיינו ב' אמות וכן כשהן קרובים:

כדי שיהא הבקר עובר בכליו. מפ' בפ' הספינה דהיינו ד' אמות שזהו אורך מחרשתן של בני א"י אבל פחות מכאן לא קנה קרקע דפסדי כיון שאין יכול לחרשן ולציבי קיימאן:

בעשויין כשורה. כזה # כלומר אפילו בעשוין כשורה קנה קרקע כיון שנטועין כדינן לא רחוקים ולא קרובים:

בעשויין חצובה. קנקן שיש לו ג' רגלים כזה # כעין סגול כלומר דוקא שנטועין כחצובה דאז אין הקרקע ראוי לחרישה אצל המוכר ובודאי דלא שיירה לעצמו ומשו"ה קנה קרקע הכי מפו' פלוגתייהו בפ' הספינה בגמ' דילן:

תמן איתאמרת. גבי מקח וממכר איתמר ולא בהילכות שביעית דגבי שביעית ל"ש כשורה ל"ש כחצובה ול"ש רחוקים ול"ש קרובים כיון דעושין ככר או ראויין לעשות ככר חורשין כל בית סאה בשבולן וטעמא דאע"ג דבזקנים מיירי הכא והתם אפ"ה גבי מקח וממכר לא זבין קרקע אלא כשאינן רחוקים ממטע עשרה לבית סאה דקפיד דמוכר בעין רעה מוכר אבל גבי שביעית לעולם השרשים מהלכין מן הצד הילכך בין במופלגין בין בקרובין שרי:

אפילו הכא אתאמרת בקרובים. לקרובים מיהת ילפינן שלא יהו קרובים עד שלא יהא ביניהן כדי הבקר עובר בכליו דהיינו ד' אמות:

א"ל ר' מנא. בריה דר' יונה לאבוה אם בקרובים ילפת משום דתנינן במתני' דפירקין וכמה יהא ביניהן רשב"ג אומר כדי שיהא הבקר עובר בכליו:

איתא חמי. בא וראה כלומר תימה על עצמך:

וכי בשעה שהבקר עובר בכליו. שאינן קרובים:

השרשים מהלכין מן הצד. ושרי לחרוש בין הנופות וכשאין הבקר עובר בכליו אסור לחרוש בין הנופות דאין השרשים מהלכין מן הצד אלא ביושר הן נוקבין ולא משני לה ולא חש לפרכיה וטעמא דלציבי קיימי ולא מיקרי שדה האילן:

מזו לזו ט"ז. בפ' לא יחפור אמר עולא דאילן יניקתו בעיגול ט"ז אמה לכל רוח ויליף לה ממתני' דאילנות זקנים דמטי לכל חד תתל"ג אמה ושליש ושיעורא דעולא תשס"ח ופש ליה שיעורא דמתני' אדעולא תרי תילתי אמה ולא דק בההוא פורתא כדאיתא התם הילכך לא נקטינן אלא ט"ז אמה לכל רוח כי משערינן בין אילן לחברו והיה מתמיה ר'

אלעזר דבין אילן לחברו לא משערינן אלא ט"ז לכל חד דהיינו לב' בין שניהן ומן הצד שאין אילן לצד האחר הולכין השרשים כה' אמה כדתנן מרחיקין את האילן מן הבור כה' אמה וזהו תימה. ובגמ' דילן בפ' לא יחפור רמינן להו אהדדי ומשני אביי מיזל טובא אזלי אכחושי לא מכחשי אלא עד ט"ז אמה:

היו נתונין בצד הגדר. כל השלשה ואפילו הן רחוקים שיש בין גזע לגזע יותר מל"ב אמות אפ"ה חורשין כל בית סאה בשבילן וטעמא כיון דחשיבי לענין הלכות מחול כדאיתא בפ' קרחת הכרם מטעם דסמוכין לגדר ה"נ חשיבי שדה האילן:

אין בעית ניתן להן וכו'. אין בעי ר' שמואל בר רב יצחק להקל ניתן להן ארבעת סאין וכגון שהיה להן גדר לסמוך נופן לד' רוחות סאה למזרח וסאה למערב וסאה לצפון וסאה לדרום ומתני' דלא תני אלא בית סאה באין להן גדר מיירי ור' יוסי לטעמיה דס"ל לעיל דהכא לא איתמר שיעורא דמטע עשרה לבית סאה:

וקרקע שחוצה לה. חוץ לנוף שלה:

כמלא אורה וסלו. יתר על שתי סאין דהא שתי סאין גופייהו כיון דנוף שלה עליהן ואילן הוי אפ"ה קרקע צריך לה הוי דהנוף יונק מריח ומשרף הארץ והוי כלאים תחת הנוף כדאיתא בפ' עריס במס' כלאים:

באיסור שני פרקים הראשונים. קודם תקנת ר"ג דלאחר התקנה חורשין עד ר"ה אפילו שדה הלבן:

אילן מלמעלן. בגובה שיפועו של הר:

חורשין. בשבילו למטן דהולכין השרשים למטן:

ואילן מלמטן חורשין בו מלמעלן. בעיא היא דבעי תלמודא אם האילן עומד למטן מי אמרינן נמי דחורשין בשבילו למעלה עד תשלום שיעור הנוגע לו מבית סאה או נאמר דהשרשים נוקבין כנגדן ואין מועיל חרישה למעלה כדמפ' ואזיל:

וכי דרך השרשים לעלות למעלה. דהא השרשים הולכין כנגד גזע האילן ולא שישפעו לעלות בשיפועו של הר:

ותני עלה בין מלמעלן בין מלמטן. בתוספתא תנינן לה הכי אליבא דר"ש ולקמן מסיק לה הכי דיחידאה היא ומשמע ליה דה"ק בין שהבור למעלה ואילן למטה בין שהבור למטה ואילן למעלה:

אין תימר בין שהאילן וכו'. כלומר וכ"ת מהא ליכא למשמע מינה דיכילנא לפרושה דה"ק בין שהאילן למעלה והבור למטה בין ששניהם כו' והא תנינן בהדיא הכי וכו':

לא מפני השרשים. שאין הולכין אלא למטה נכחן והולכין מתחת לקרקעית הבור ומחלידין הקרקע דבור ומלקין אותו אבל לענין שביעית ליכא למשמע מינה:

אתא עובדא קומי ר' יוסי בר בון. באילן למטה ורצו לחפור בור למעלה ואמר דשרי ואין צריך להרחיק כ"ה דיחידאה היא אותה ברייתא דתניא גבי בור בין מלמעלה בין מלמטה ופליגי רבנן עליה:

כך אמרו מלמטה. אילן למטה ובור למעלה ובעי להרחיק האילן מן הבור כה' אמה וגבי בעיין אילן למטן אסור לחרוש למעלה. ותמיה לי והא אחר תקנת ר"ג בין שדה אילן בין שדה לבן שרו עד תשרי דשביעית ומאי קמבעיא לן אפילו תימא דל מהכא אילן שרי וי"ל דאשכחן נמי אמוראין אחר פטירתו של ר' ולא היו שומעין לקולו של ר' גבי בית שאן כדאמרינן בגנ? סיסרא בריב"ל וה"נ הכא גבי ר"ג הוו אמוראין דלא היו שומעין לקולתו א"נ דאמרינן לעיל שאם בקשו לחזור יחזורו:

הלכה ג

באיטלקי. במשקל איטליא של יון ולפי שכבר קבעה מטבע ומשקל בימי משה רבנו ע"ה משער תנא ביה כך מפורש בפ"ק דקידושין גבי פרוטה:

פחות מכאן. שאינן ראויין לעשות כל כך אין חורשין כל הבית סאה עד העצרת אלא דוקא תחת נוף האילן וחוצה לו מלא אורה וסלו ושאר השדה הוי שדה הלבן ואין חורשין אותו אלא עד הפסח כדינו:

מלא אורה וסלו חוצה להן. סביב כל אילן ואילן מקום [שכלה קרקע של נגד] נופותיהן ולחוץ חורשין מן הקרקע כמלא אדם המלקט בסלו ללקוט פירות הפארות החיצונות ומפ' במס' כלאים פ' עריס גבי מלא בוצר וסלו דשיעוריה שתי אמות והכא נמי היינו שיעוריה אלא התם גבי גפנים תני בוצר והכא גבי שביעית תני אורה משום דכלהו אילנות משער להו תנא דמתני' בתאנים כדתנן לקמן תני בכלהו לישנא דאורה וכן מצאתי לרבנו יצחק ז"ל:

רואין אותן כאילו הן תאנים. ונותנין להן עד העצרת ובגמ' מפ' אמאי נקט תאנים וטעמא דאילן סרק הא אמרינן לעיל משום דעד העצרת הוא מעבה את הקורות מכאן ואילך לא:

עד שיהו. הג' ויעשו כל אחד ואחד ככר דבלה הכי משמע ובגמרא מפרש לה:

אין עושין. אין ראויין לעשות: ?*) ומשלשה ועד תשעה בעינן נמי עושין ככר ובגמ' מפרש לה:

חורשין כל בית סאה וכו'. עד ר"ה דשביעית דלא גריעי מעשר נטיעות דאין עושין כלל ואין ראויין לעשות ותניא בתוספתא זקנה ונראית כנטיעה הרי זו כנטועה ?(ג):

שנא' בחריש ובקציר תשבות. מפ' בגמ' דארישא קאי:
אין חורשין להן אלא צרכן. דהיינו תחתיהן וחוצה להן מלא אורה וסלו וטפי מהכי לא דשדי הלבן הוי ומחזי כחורש לצורך שביעית ומנא לן דאסור ומפ' מטעם בחריש ובקציר כמו שפי' לעיל וסתמא כר"ע דר"ע הוא דדריש להאי קרא הכי לעיל ובפ"ק דמ"ק ובפ"ק דר"ה ובפ' ר' ישמעאל דמנחות:
אין צ"ל חריש וקציר וכו'. דהא תולדות דחורש נמי אסירי כמו זיבול ועידור וקציר נמי אם נאמר דהיינו צמוחי אילנות ושאר תולדות נמי אסירי כמו מייבלין ומפרקין וכו' כדאיתא בת"כ פ' בהר ונפקא לן מדכתיב שדך לא כרמך לא:
רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות וכו' כלומר לעולם בשבת משתעי קרא כדכתיב וביום השביעי תשבות ובחריש ובקציר אתא להקל על השבת ולאשמועינן אי זהו קציר שאסרתי לך בשבת דומיא דחריש הוא דאסרתי מה חריש רשות שאין לך חריש של מצוה בעולם אף קציר וכו':
יצא קציר העומר. מפ' בגמ' דיצא משום שהוא מצוה שאם מצא קצור שלא לשם עומר צריך לקצור לשם עומר ודוחה את השבת דכתיב וקצרתם את קצירה כדאיתא במס' שבת בפ' ר' אליעזר דמילה אבל בחריש לא שייך מצוה שאם מצא חרוש אין צריך לחרוש ויכול לזרוע באותה חרישה שעורים לתנופת העומר כנ"ל ושוב מצאתי בפ"ק דמכות דמפ' לה רבא הכי בהדיא וה"ג התם אמר רבא קצירה דומיא דחרישה מה חרישה מצא חרוש אינו חורש אף קצירה נמי מצא קצור אינו קוצר והכא מצוה לקצור ולהביא ע"כ ופירש"י ז"ל מה חריש בכל מקום מצא חרוש אין מצוה לחרוש אף קציר בהכי עסקינן שאם מצא קצור אין מצוה לקצור יצא קציר העומר שאפילו מצא קציר מצוה לקציר ע"כ ולר' ישמעאל לא נפקא לן איסור דל' יום דערב שביעית אלא מהלכה דכיון דילדה שריא מכלל דזקנה אסירא והיינו בזמן המקדש וכדלעיל:
הרי אתרוג דפירותיו גסין. ויהו משערין באתרוג ומשני אינו עושה הרבה:
ופריך והרי זיתים דעושין הרבה. ומשני דאין פירותיהן גסין ותאנים עושין הרבה ופירותיהן גסין ונראה דנפקא לן דאי הן זיתים אע"ג דאין שוקלין ככר כיון דאילו הוו תאנים שפירותיהן גסין חזינן דישקלו ככר חורשין בית סאה בשבילן:
עבדין שנה פרא שנה. עושין שנה ומדלגין שנה כלומר שאינו עושה כל כך ותאנה עושה כל שנותיה בשוה:
ובלחוד שלא יפחות מחשבון משולשין. אתא לאשמועינן דלא תימא כיון דתנן פחות מכאן ?(ב) ואפילו דהשלישי אינו עושה דקתני אינו עושה כלל קאמר אבל אי עושה

קצת חורשין לו בשבילו כל בית סאה ואשמועינן השתא דצריך השלישי שלא יפחות מחשבון משולשין ותו אשמועינן דאם השנים עושין ק"כ מנה והשלישי עושה כ' דהוה אמינא כאינו עושה דמי קמ"ל דלא פסלא מתני' אלא שלא יפחות חשבון משולשין אבל אי עביד כחשבון משולשין חורשין בית סאה כיון שמוציא כ' מנה ולא פחות והה"נ אם כל הג' אילנות הן משולשין לששים מנה עשרים מנה לכל א' דסגי:

שלא יפחות מחשבון מתושעין. כלומר כשיהיו ט' דקתני במתני' דדמו לג' בעינן נמי דכל א' יהא ראוי לעשות תשיעית של ס' מנה וה"ה לארבעה מרובעין ולחמשה מחומשין ולששה משויישין ולשבעה משובעין ולשמנה משומנין אלא מר נקיט שיעורא דרישא ומר נקיט שיעורא דסיפא ודכוותה אמרינן בפ' מי שמת דתנן חמש רחלות גוזזות כל שהן ומפ' רב מנה ופרס ובלבד שיהו מחומשות ופי' רבנו שמואל כל א' יש בה חומש של מנה ופרס אבל בציר מהכי כמאן דליתיה דמי וכן דעת הראב"ד ז"ל בהשגות. ועוד נכון לומר דר' זעירא פליג ארב ביבי וה"ק אפילו דשנים עושין ככר אם השלישי אינו עושה אלא תשיעית ככר סגי דאילו הוו תשעה אין נופל לו לעשות אלא תשיעית ככר בלבד:

היו ד' והבקר עובר בכליו. כדתנן לקמן דשביעית גמרא ממוכר לחברו שיעורא דקרובים דבעינן שלא יהיו קרובים אלא כדי שיהא הבקר עובר ביניהם והיינו ד' אמות וקאמר השתא היו ד' אילנות שיש להן השיעור הזה ויש שנים אצלן שקרובים יותר מכשיעור רואים אותן כאילו הן ה' ואע"ג דגבי ששה אמר ר' מנא לעיל במס' כלאים פ' כרם שחרב דדוקא בחמשה הוא דפליגי ר"ש ורבנן משום דמכל צד מכוונת הנטילה אבל בששה מודו רבנן לר"ש דלא אמרינן רואין את האמצעיים כאילו אינן כיון דמהאי גיסא שקלינן חד ומאידך גיסא נטלינן אוחרי כדפרישית התם הני מילי כשכולן אין להן שיעור אבל הכא כיון דהד' הן בשיעורן בודאי רואין אותן כאילו הן חמשה לרבנן ונטלינן האמצעי הסמוך לרביעי וחזינן ליה כאילו אינו ונותנין לאחר סביבו מלא אורה וסלו ותחת האמצעי אסור לחרוש:

היו חמשה. ואין עובר ביניהן הבקר בכליו. פלוגתא דר"ש ורבנן. שם בפ' כרם שחרב וטעמא דרבנן הוא דכיון דמכוונת נטילתן רואין את האמצעיים כאילו אינן והשאר מותר לחרוש תחתיהן ולר"ש אסור לחרוש דס"ל דכולהו אינן כרם והא מילתא הו"ל לבעלי הגמ' לסדורי לה בפיסקא דשלשה אילנות של שלשה אנשים דתנינן גבה שיהא הבקר עובר בכליו אלא משום דבמתני' תנן שלשה מקצתן עושים ומקצתן אינן עושין דבעינן שיעשה שיעור הנופל לככר של ס' מנה ולא סגי באחד עושה או בשנים עושין אגב מפ' מקצתן יש להן הבקר עובר ומקצתן אין להן:

לא אתיא דלא על רישא. לא אתיא דא אלא על רישא:
אין חורשין להן אלא צרכן. וטפי מצרכן לא דאסיר משום דכתיב קרא בחריש ובקציר וכו':
ר' ישמעאל כדעתיה דר' ישמעאל אמר אין העומר בא וכו'. כלומר דלר' ישמעאל סברינן מימר דלדידיה אין העומר בא וכו' ובשקלים פ' התרומה גרסינן לה הכי ר' חונא בש"ר ירמיה לר' ישמעאל אין העומר בא מסוריא היא דעתיה דאמר מה חריש רשות וכו' וה"פ דבמנחות פ' ר' ישמעאל מוכחינן מהך מתני' דלר' ישמעאל כיון דדחי שבת ודאי ס"ל דכל שלא נקצר כמצותו פסול דאי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחי שבת נקצרה מע"ש אלא מדדחי שבת ש"מ נקצר שלא כמצותו פסול ופי' רש"י ז"ל דלגבי לילה נמי מצותו בלילה ולא ביום ומיפסיל וכ"ש כשמביאין אותו מסוריא דבודאי לא יקצר בלילה של ט"ז בניסן ויביאוהו לירושלם ביום ט"ז אלא א"כ יקצרוהו קודם זמנו ואפילו תאמר בגמלא פרחא או ע"י שם מ"מ פסול דהא אינו כמצותו דכתיב קצירה והבאתם ולא קציר חו"ל ואפילו בדיעבד פסול ומתני' דכל קרבנות הצבור מוקמינן התם כר' ישמעאל ובר פלוגתיה דר' ישמעאל היינו ר'

הלכה ד

שלשה אילנות של ג' אנשים. וקרקע שתחתיהן נמי שלהן:
הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה. לתנא דמתני' וחורשין להן עד העצרת ואע"ג דלגבי מוכר לחברו אפילו שקנה כולהו ג' לא קנה קרקע בית סאה אלא תחתיהן וחוצה להם כדאיתא לעיל ובפ' הספינה לגבי שביעית מ"מ מיקרי שדה אילן מטעם השרשים וכדאמרן לעיל:
כדי הבקר עובר בכליו. חורש בשוורים עם העול והיינו ד' אמות כדאיתא בפ' הספינה כלומר עד שיעור הזה יכולין להיות קרובים ומתקיימים וחורשין להן צרכן אבל פחות מכאן אין חורשין להן דלמעקר קיימי וחשיבי כשדה הלבן לחד פירושא ויש מי שפירש דה"ק אימתי מצטרפין אע"ג דהוו דג' אנשים כי הוו קרובים דבעינן בהו קורבא עד כדי הבקר עובר וכו' כיון דהוו מג' אנשים אבל אי רויחי טפי מהכי לא מצטרפין ופי' ראשון עיקר כדמוכח לעיל:
בקר. רועה בקר כמו חמר צייד גמל ספן בלשון מקרא בוקר כי בוקר אנכי:
וקרקע של אדם אחר מצטרפין. וחורשין עד העצרת לתנא דידן ואם רצה זורע בו מה שירצה:

תנינן דרבא. גדולה מזו תנינן בתוספתא דאפילו האילנות של ג' בני אדם דאין להן קרקע גבי מקח וממכר ועוד מילתא אחריתי דהקרקע של אדם אחר מצטרפין וחורשין כל בית סאה עד ר"ה והקשה הרא"ש ז"ל ולא ידענא טעמא מאי וכי עדיפי מאם היו של איש א' אינה קושיא דאה"נ דלתנא דמתני' דסבר כר"ע לא שרי עד עצרת אבל ברייתא נכתבה אחר תקנת ר"ג וב"ד דבטלו איסור שני פרקים דס"ל כר' ישמעאל דעשר נטיעות הילכתא היא והיינו דוקא בזמן המקדש כדאיתא לעיל ומכי בטלו אפילו בזקנים חורשין עד ר"ה וכדלקמיה א"נ לעולם דלתנא דמתני' מיירי בנטיעה דנראית כזקנה דאמר לקמן דתרי קולי יהבינן לה תתל"ג ועד ר"ה:

הלכה ה

נטיעות. אילנות דעתה מקרוב נטעו אותם כללומר אילנות בחורים ולקמיה מפ' עד כמה קרויין נטיעות:

מפוזרות לתוך בית סאה. שאינן רצופות אלא שנחלק הבית סאה לעשר חלקים ובכל חלק נטוע אילן א' חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה ולפי שאין כחן יפה מודו כו"ע דהלמ"מ דעד ר"ה שריא להו ואם לא יחרשו תמיד תחתיהן יפסדו והתורה חסה על ממונן של ישראל כדתנן בנגעים ובת"כ ודוקא עשר אבל ט' אין כל בית סאה צריך להן ואם הן י"א יש אומרים עומדין ליעקר ואין חורשין להן וכן דעת התוס' בפרק לא יחפור שכתבו ודוקא עשר לתוך בית סאה אבל פחות מעשר אין צריכין חרישה כ"כ וכן נמי אי הוו בבית סאה יותר מעשר אין חורשין אותם לפי שעומדין ליעקר ע"כ ואינו כן דלעיל תנן היו עשרה ומעשרה ולמעלה בין עושין בין שאינן עושין חורשין להן וכו' ורש"י ז"ל בפ' לולב הגזול כ' עשר נטיעות ילדות המפוזרות בתוך בית סאה כהילכתן שאין בין זו לזו אלא שיש בין זו לזו ותפסו בית סאה שוא חמשים חמה על חמשים אמה מפוזרות לאורך ורוחב חורשין כל בית סאה בשבילן אבל אם אינן עשר או שאינן מפוזרות כהילכתן חורש תחת כאו"א כשיעור יניקתה לפי חשבוון עשר לבית סאה ע"כ דקדק הרב ז"ל זה משום דקתני בהו מפוזרות ופי' דתרתי בעינן עשר ולא תשע מפוזרות היינו כהילכתן ולא שלא כהילכתן ונשמר הרב ז"ל ולא כ' יותר מעשר ודבריו אמת:

היו עשויות שורה. שעומדין בשורה א' דמשו"ה תני מפוזרות דע"י שהן מפוזרות אתה רואה כאילו כל הבית סאה מליאה כמו שכ' רש"י ז"ל:

מוקפות עטרה פי' הרמב"ם ז"ל כחצי עיגול כעטרה כזה # וק' לפי' זה דהו"ל למיתני או כעטרה לכן הנכון כפי' ר"י ז"ל שפי' מוקפות עטרה מוקפות כעין סייג סביב להן כדתנן

במס' כלים עטרת כירה טהורה: אין חורשין להן אלא צרכן היינו תחתיהון וחוצה להן מלא אורה וסלו והקרקע הנשאר אין חורשין אלא עד הפסח:

ערבה הללמ"מ. היינו מתני' דפ' לולב וערבה דכל שבעת ימי החג מקיפין את המזבח במורביות של ערבה זקועין ומוטין וכפופין לצד אויר המזבח ומקיפין הכהנים המזבח בכל יום פעם א' ואומרים אנא ה' הושיעה נא וביום השביעי מקיפין את המזבח ז' פעמים כדאיתא התם וכל זה הל"מ:

ודלא כאבא שאול. דדריש בפ' לולב הגזול דערבי דאמר קרא לאו להכשר של בעל ושל הרים אתא אלא ללמדך שתי מצות בערבה חדא לאגדה בלולב וחדא להקיף המזבח ורבנן דרשי התם ערבי להכשיר של בעל ושל הרים דאילו של מזבח הילכתא גמירי לה:

עשר נטיעות. מתני':

ניסוך המים. הל"מ בתמיד של שחר כל שבעת ימי החג צריך שני ניסוכים א' של של יין וא' של מים וכל תמידי צבור של ימות השנה אין נסכיהן אלא יין לחוד ומעשהו וסדרו מפו' בפ' לולב וערבה ובמס' יומא בפ' בראשונה מפ' דבתמיד של בין הערבים שבשבעת ימי החג אין מנסכין אלא יין:

בשני ונסכיהם. דבכלהו כתיב ומנחתה ונסכה במספרם כמשפט ובשני כתיב ונסכיהם ובששי ונסכיה ובשביעי כמשפטם ומפ' בפ"ק דתענית דס"ל לר' יהודה בן בתירא דלא היה ניסוך המים אלא מיום שני ואילך דמיום שני הוא דרמזה התורה ומתני' דפ' לולב וערבה דתנן ניסוך המים כל שבעה מוקמינן לה התם כר' יהושע דס"ל דניסוך המים הילכתא גמירי לה וכל שבעה הוא דגמירי:

כך ניתנה שאם יבקשו לחרוש יחרושו. כלומר כל הרוצה לבטל אחר החרבן יבא ויבטל ובריש פרקין מפ' לה:

ה"ג מיסוד נביאים היא. ול"ג הראשונים והכי איתא נמי בפ' לולב וערבה ירושלמי והיינו חגי זכריה ומלאכי:

מה פליג. בתמיכה וכי פליג ר' חוניא אכולהו אמוראי דלעיל דאמרי דהל"מ היא:

ומשני הלכה היתה בידן. ובגלות בבל שכחו את התורה וחזרו נביאים האחרונים ויסדום:

והסכימו וכו'. ולעולם מודי דהל"מ היא ובגמ' דילן מפ' דכי אמרינן דערבה יסוד נביאים היינו בגבולין כמו שאנו נוהגין להקיף התורה שבע פעמים ביום הושענא רבא וכי אמרינן הילכתא היא היינו במקדש והתם ל"ג אלא ערבה יסוד נביאים היא ותו לא:

בבלאה. ר' חייא בר אבא עלה מבבל:

סלקון מן גביכון. כשעלו בני הגולה לכאן לא"י לפי שרבצה התורה בבבל מן ימות החרש והמסגר בגלות יכניה:

פשוטיתא דתעניתא. דלא כתיב בתענית צבור אלא תרועה ותרועתא בחצוצרות ואינהו עולי בבל דרשי דבעינן פשועה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע אי נמי מריעין ותוקעין ומריעין כדאיתא בתוספתא פ"ק דתענית. ומקזתא. היינו מאי דאמר שמואל בסוף פ' מפנין אמר שמואל פורתא דדמא חד בשבתא וד' בשבתא ומעלי שבתא:

נטיעה מעין עשר. קס"ד דה"ק דבנטיעה מחמרינן דאפילו דאיכא נטיעה דעושה כזקנה שג' נטיעות עושות ס' מנה אפ"ה אין נותנין לה בית סאה אלא כי איכא עשר:

וזקנה מעין ג'. קס"ד דבזקנה מקלינן כגון דמעיקרא היו עושות והיו נותנים להן תתל"ג אע"ג דהשתא תהא דומה לנטיעה דאין עושין שלשתן ככר אפ"ה חורשין בית סאה בשלשה ומשו"ה מקשה אארישא:

איתא חמי נטיעה שהיא נראית כזקנה את נותן לה כזקנה וכו'. וה"פ ג' נטיעות שעושין ככר את נותן להן כזקנה דבג' נטיעות חורשין כל בית סאה בשבילן כדתניא בתוספתא זקנה ונראית כנטיעה ה"ז כנטיעה נטיעה ונראית כזקנה ה"ז כזקנה ע"כ והיינו כדפרישנא:

ואת אמרת נטיעות מעין עשר. דלעולם נטיעה אינה זזה מעין עשר ואין לה אלא מאתן וחמשין ואסיפא נמי קשיא דזקנה נראית כנטיעה תניא בתוספתא דדינה כנטיעה ובעינן עשר לבית סאה וסתמא קאמר דאפילו דמעיקרא עבדא אין לה אלא מאתן וחמשין כיון דהשתא חלשא דלא עבדא ואת אמרת דזקנה אינה זזה לעולם מעין ג':

ומתרץ דה"ק שאין נטיעה מעין ג'. להחמיר כלומר דלא תימא דכיון דנותנין לה קולא דזקנה דבשלש חורשין להם כל בית סאה ה"נ לא יתנו לה אלא עד העצרת כדין זקנה וקודם תקנת ר"ג קמ"ל דיהבינן לה נמי קולתא דידה דהיינו עד ר"ה דלעולם אית לה קולא דמעין עשר:

וזקנה מעין ג' שלא תאמר. כיון דג' נטיעות שהן עושות ס' מנה יהבינן להו קולא דעשר דהיינו עד ר"ה אע"ג דאית להו דינא דזקנות דהא בג' חורשין בית סאה דכוותה ג' זקנות שהן עושות ס' מנה יהבינן להו תרתי בית סאה ועד ר"ה ומתני' דקתני עד העצרת בראויין לעשות מוקמינן לה קמ"ל וזקנה מעין ג' דלעולם במעין ג' עומדת ולא דמו לנטיעות דמעין עשר הילכך לא יהבינן להו אלא עד העצרת:

שדה קנים נדונת כשדה תבואה. והוי עד הפסח קודם תקנת ר"ג ובתוספתא גר' נדונת כנטיעה והוו עד ר"ה ונראה דלהכי קאמר כשדה תבואה דלא בעינן בהו מפוזרות כהילכתן ולא פליגי:

בסאתים שנו. דפחות מבית סאתים לא חשיב שדה קנים והכי גמר לה ר' יוסי בר חנינא מרביה:

לית הדא פליגא על רב. דאמר לעיל דזקנות אפילו עשויים כשורה גבי מוכר לחברו נותנין להן קרקע שביניהן וחוצה להן וחשיבא שדה האילן ומתני' דשביעית דקילא ממוכר לחברו קשיא עליה דהא אמרינן הכא מפוזרות דוקא ועשויין כשורה לא חשיב שדה האילן וכ"ש גבי מוכר לחברו ומנא לן דשביעית קילא ממוכר לחברו דג' אילנות זקנים דעושין ששים מנה נותנין להן כל בית סאה ואילו גבי מוכר לחברו אין נותנין להן אלא צרכן ל"ש עושין ול"ש אין עושין ועוד דהתם בעינן ג' אילנות לאדם א' ועוד בעינן שקנאן בב"א ולא בזה אחר זה כדאיתא בפרק הספינה ואילו גבי שביעית נותנין להן כל בית סאה אפילו של ג' בני אדם כדתנן במתני' ובשלמא לשמואל דאמר דדוקא כחצובה הוא דיש להן קרקע אבל כשורה לא א"ש דמפוזרות דקתני היינו כחצובה אבל כשורה לא: ומשני גבי עשר נטיעות כיון דסתמא אין להן ענפים לא מיחזי כאילו כל השדה מליאה אלא כשהן מפוזרות אבל כשורה נראין כולן במקום א' נתונין ואין מקום להתפיסן כל בית סאה משא"כ גבי זקנים דאפילו עשויין כשורה נמי הן ממלאין כל השדה דענפים שלהן ארוכים וגביהי ומינכרי הילכך אפילו כשורה חשיבי שדה האילן ומכור קרקע הצריך להן:

הלכה ו

מצטרפין. ושרי לחרוש כל בית סאה ומפ' בגמ' וכגון דהנטיעות רבות פי' דהנטיעות שש והדלועין ד' כה"ג מצטרפין ובגמ' משמע דאליבא דת"ק ה"ה דכל מוקשיות מצטרפין ואפי' קישואין:

עשרה דלועין. כלומר ואפי' כלן דלועין ואין עמהן נטיעה חורשין להן כדין נטיעות ועד ר"ה ובגמ' מסקינן דלא מקל רשב"ג אלא בדלעת יונית דשרכא טפי:

עד אימתי נקרא נטיעות. דבעינן בהו עשרה מפוזרות כהלכתן ואילו זקנות בבקר עובר בכליו סגי:

עד שיחולו. בגמ' מפ' לה:

עד שבע שנים. בגמ' מפ' דהיינו בזיתים נטיעה כשמה. בת שנתה והרמב"ם ז"ל כ' כל זמן שקורין לה נטיעה:

שנגמם. שנחתך:
מטפח ולמטה כנטיעה. אם נחתך מטפח ולמטה אית לה דין נטיעה בין לענין חרישה בתוספת שביעית בין לענין ערלה כדמוכח בגמ' ומוקי לה בשיטת ראב"י:
לא מסתברא בדלעת יונית. בעיא היא דכי תנן הדלועין מצטרפין בהדי נטיעות הסברא נותנת לומר דהיינו דוקא בדלעת יונית דפשיטא לן בפ' ערוגה דמשום דשרכא טפי בעיא בית רובע ובשאר דלועין אימא לך דלא מצטרפי:
והתניא ג' קישואין וכו'. וקשה לר' חנניה דק"ו ומה קישואין עם דלועין מצטרפין אע"ג דהוו כלאים זה בזה דלועין עם דלעת יונית דלא הוו כלאים ומותר להניחן כן מיבעיא דדוקא דלעת יונית עם מצרית ורמוצה קתני דהוו כלאים הא עם שאר דלועין שריא והך ברייתא לא קשיא אמאי דאמרינן והוא שיהו הנטיעות רבות על הדלועים דמצינן למימר דה"ק דצריך דרבות הן על כל מין ומין לעצמו משו"ה מצטרפין דהא לא מיקרי שדה מוקשה:
ומסיק לא אתיא דא אלא על סיפא. הך בעיא דר' חנניה לא בעינן לה אלא על סיפא דתנן רשב"ג אומר עשרה דלועין וכו' דהיינו עשר נטיעות של דלועין:
עליה ר' חנניה וכו'. עליה דרשב"ג הוא דמיבעיא ליה לר' חנניה דודאי מסתברא דלא יקל רשב"ג אלא בדלעת יונית כנ"ל לפ' סוגיא זו. ולפי שיטה זו לענין הלכה קיי"ל דשש נטיעות אילן וד' דלועין מצטרפין ובכל דלועין שרינן בין בדלעת סתם בין בדלעת יונית בין במצרית. היו ג' דלועין וג' קישואין וד' נטיעות נמי מצטרפין וחורשין בית סאה עד ר"ה. היו עשרה דלועין יונית בבית סאה בהא פליגי ת"ק ורשב"ג לת"ק אין חורשין ולרשב"ג חורשין וקיי"ל להלכה כרשב"ג במשנתנו ויש חולקין וסוברין דהאי כללא לא דייק. אבל ראיתי לרבנו שמשון ז"ל שכ' כלשון הזה ובירושלמי אמרו והוא שיהו הנטיעות רבות על הדלועין והא דתניא ג' קישואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפין מוקי לה בירושלמי כרשב"ג דאמר כולן דלועין חורשין ובדלעת יונית היא מתני' עכ"ל. ודברים הללו חוץ מכבודו אין הירושלמי מתפרש כן דכי פריך מברייתא דקשואין ודלועין אמימרא דר' חנניה פריך ולא לסתמא דתלמודא דאמרינן והוא שיהו הנטיעות רבות ומה שכ' ומוקי לה בירושלמי כרשב"ג אינו כן אלא דמודי דכרבנן אתיא ומשו"ה הדר ביה ואמר דבמתני' ובברייתא דקתני מצטרפין לא בעינן דלעת יונית דהשתא קשואין ודלועין מהנו וכו' דלועין ודלועין מיבעיא דכיון דרוב נטיעות הוו להו נטיעות עיקר ודלועין טפל וכרשב"ג הוא דמיבעיא לן. ומה שכ' דמתני' בדלעת יונית אינו כן דאפילו קישואין ודלועין מהנו כ"ש דלעת סתם ודלעת יונית אלא עליה דרשב"ג דוקא דמפרשי

הכי ושמא מפ' דלא תניא ג' דלועין וג' קשואין וחורשין וכו' אלא על סיפא דקתני רשב"ג אומר וזה אינו נכון דלא אתיא וכו' אלא על מימרא דר' חנניה כמו שאומר בסמוך עליה ר' חנניה בריה דר' הלל בעי וזה ברור בלשון וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל שכ' בפ"ג והדלועין עם הנטיעות מצטרפות ע"כ ולא כ' אלא דלועין סתם ומדבריו נראה דלא קיי"ל כרשב"ג ושוב מצאתי לר"י ז"ל שכ' כן תניא ג' קישואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן: עשרה דלועין לבית סאה וכו' א"ר חנניה בר הילל מסתברא בדלעת יונית ע"כ:

עד שיפדו. עד שנה רביעית דבני פדייה נינהו. או משיעשו חולין מאליהן. דהיינו שנה חמישית דאינן קדש. ומתרץ ר' בא בר יעקב עד שיעשו חולין מאליהן:

אע"פ שאמרו וכו'. כלומר אע"ג דקאמרי משמיה דר' יהושע חמש ושש ושבע שנים דתניא בתוספתא ר' יהושע אומר בת חמש ובת שש ובת שבע סתם לא תימא באילן אחד דהיינו גפן שייכי כולהו וכפי ענפיה דנו בה דפעמים ה' ופעמים ו' ופעמים ז' קאמר אלא במיני אילנות שנויה וכך היא הצעת השמועה שאמרו בגפנים ה' כר' אלעזר בן עזריה דיחולו לשנה חמישית קאמר:

בתאנים. אין מעבין קורתן דמחזי אילן עד שש:

ובזיתים עד שבע. וכי תנן במתני' ר' יהושע אומר עד ז' שנים ה"ק יש גבולים אחרים ששנו חכמים שמאריכין הזמן יותר עד ז' שנים כדאיתא בתוספתא ר' יהושע אומר בת חמש וכו' כדלעיל. ור"י ז"ל פירש דר' פליג אדר' יהושע דכי קאמר ז' שנים בגפן קאמר ע"כ. דמשמע ליה דקאי איחולו ויותר נכון לפ' דלא פליגי וכדכתיבנא:

הדא מורביתא דתאנה. נטיעה של תאנה. תרגום ילד רבייא:

אתיא בפורייא. דתאנה מבכרת וחונטת בפורים ואמאי משהית לה טפי מגפן ומשני לעובייה וכדפרישנא:

דבר א'. ר"ש הא דאמרן במתני' ראב"י מאי היא:

דא"ר שמואל וכו' חייב בערלה מפני מראית העין. ור"ש נמי אף לענין ערלה קאמר:

ולדברי חכמים. אין נוהגין בה דין נטיעה לשביעית ולערלה:

עד שיגום מעם הארץ. וקיי"ל כרבנן ודלא כר"ש דשיטה הוא ובפ' משוח מלחמה מסקינן דלא כראב"י וקלא אית לה והתימה מהרמב"ם ז"ל שפסק כאן גבי תוספת שביעית כר"ש וגבי ערלה פסק כרבנן ולא כראב"י:

הדרן עלך פ' שדה האילן בס"ד

פרק ב

הלכה א

שדה הלבן. לשדה תבואה וכיוצא בו קרי שדה הלבן לפי שאין בה צל כשדה האילן אי נמי משום דמתלבן בשעת לקיטתו:

עד שתכלה הליחה. כלומר עד שתחסר לחלוחית הקרקע של ימות הגשמים דעד ההיא שעתא מהניא חרישה לזריעה של שנה זו אבל מכאן ואילך אסור כדי ליטע משום דמיחזי כחורש לצורך שביעית וקתני כ"ז שבני אדם חורשין ליטע מקשאות ומדלעות ובגמ' מפ' דת"ק דר"ש היינו ר"מ ומפ' נמי דשריא מתני' אע"ג דאין לו מקשאות וכו' אלא שרוצה להשכירה לגננים חרושה ומשמע השתא דהאי שיעורא דתכלה הליחה היינו מעט אחר הפסח:

תורת כל א' וא' בידו. דזה אומר כלתה ליחה שלי וזה אומר לא כלתה ליחה שלי ומקשאות ומדלעות כ"ז שאדם רוצה נוטען דאין להן זמן קבוע כך פירש"י ז"ל בפ"ק דמ"ק:

ובשדה האילן עד העצרת. בגמ' מפ' אמאי נקט ר"ש שדה האילן דהא לא פליגי ביה הכא ומפ' במאי פליגי ת"ק ור"ש:

ר"מ היא. דסתם מתני' ר"מ היא:

ר"מ כב"ש. דכי נקט ר"מ שיעוריה משתכלה הלחה שיעוריה מעט אחר הפסח הוא והיינו כב"ש דכי היכי דבאילן נקטי ב"ש כ"ז שיפה לפרי דהיינו להלן מעט משעברה עצרת וב"ה נקטי רגל ה"נ ר"ש נקיט רגל דפסח ור"מ נקיט כלתה ליחה דהיינו להלן מעט ואע"ג דחרישה באילן נמי היינו נמי מפני הליחה מפ' בגמ' דבאילן מכיון שהוא נטוע ועומד ושרשיו גדולים ויונקין מן הארץ אין צריך שתהא רוב ליחה קיימת ומשו"ה משכא הניית חרישה דיליה למר עד עצרת ולמר להלן מעט אבל הכא דזורע אותו בתחילה לא משכא הניית חרישה דיליה אלא עד הפסח ומשתכלה דקתני היינו שהגשמים של רביעה האחרונה כבר הלכו:

וכן אתינן מתני' ר"מ כב"ש. בתמיה וכי כך הוא דניתי לשנות סתם מתני' דר"מ כב"ש כלומר וכי איכפל תנא לאשמועינן כב"ש דסתם לן דעתיה דב"ש ושנאו בלשון חכמים דאם היה דעתו כב"ש היכי סתם לן כוותיה:

אלא ר"מ כמשנה הראשונה ור"ש כמשנה האחרונה. דר"מ ור"ש לא פליגי דר"מ נמי שיעורא דיליה עד הפסח הוא ור"ש אקשי ליה דלשונו סתום הוא ונתת תורת כאו"א בידו ור"מ נקיט לשון משנת הראשונים ור"ש נקט לשון מפורש דהיינו עד הפסח:

וכן אתינן מתני' ר"מ כמשנה ראשונה וכו'. וכי בא לאשמועינן התנא משנה ראשונה ומשנה אחרונה ואין שום נפקותא ביניהן בתמיה:

אלא ר"מ שנאה במחלוקת וכו'. אלא היינו דאשמעינן מתני' דתנא דפרקין דלעיל דתנא פלוגתא דב"ש וב"ה גבי אילן היינו ר"מ וה"ק ר"מ בההיא ב"ש נמי כלתה ליחה אמרי דהיינו יפה וב"ה מחמרי ואמרי עד הרגל דהיינו עצרת ותו לא ודכוותה נמי גבי שדה לבן כה"ג פליגי דתרתי מתני' כלהו מתנו אהדדי. דבתר כלתה ליחה הוא דאזלינן לב"ש ולאו בתר רגל וב"ה בתר רגל אזלינן נמי הכא והיינו פסח ומשתכלה הלחה דקתני היינו מאי דמעדיף ר"מ במשנתנו דמכחיש ליה עלה ר"ש היינו משתכלה הליחה דסברי ב"ש ובמחלוקת הוא דתנן תרתי מתניתא ור"ש סבר דמעולם לא הוזכר מחלוקת בין בזו ובין בזו והכא בפסח תליא מילתא והתם בעצרת תליא מילתא ולא נחלקו ב"ש וב"ה בחרישת תוספת שביעית לא באילן ולא בלבן דנתת תורת וכו' זה יאמר עדיין יפה לפירות שלו וכן יאמר לא כלתה ליחה וכו' והיינו דנקט ר"ש בלישניה ובאילן עד עצרת משום דפליג אדר"מ בין אלבן בין באילן:

בשיש לו מוקשה ומודלה. כמו ומדלעה והעין נבלעת ומוקשה כמו במלונה במקשה והיינו מקשאות ומדלעות ולאו דבעינן דאית ליה אלא אפילו לית ליה שרי דחורש למאן דעתיד ליטע שהרואה אומר חורש הוא כדי ליטע:

זה אומר כלה ליחה שלי. ואין לו סברא לב"ש:

עד פסח. וד"ה:

עד העצרת. וד"ה:

מה בין שדה הלבן לשדה האילן. דהא לשדה האילן לא אמרינן דכלתה הליחה עד אחר עצרת ואילו הכא גבי שדה לבן אמרינן דכלתה אחר הפסח הא לעיל בפ"ק מוכח דחרישה דאילן נמי היינו משום הליחה שיועיל לפרי או לגזע:

לזורעה בתחלה. כגון מקשאות ומדלעות שעכשו בא לזורען:

הלכה ב

מזבלין. הניית קרקע הוי ומפ' בפ' כלל גדול דשבת בירושלמי דכל הניית קרקע תולדת חורש הוי:

מזבלין. מכנס להן זבל:

ומעדרין. מלשון וכל ההרים אשר במעדר יעדרון והיא חפירה שחופר אדם בכלי ברזל במרא וחצינא כעין שחורשין בשוורים ונקט תנא הכי משום דדרך הגננים לעדור בהם עד ר"ה ואפילו בזמן דשני פרקים ראשונים אסירי וא"ת דהכא תנינן דבמקשאות ומדלעות

לחודייהו דחופרין ובגמ' אמרינן דהה"נ דחורשין עד ר"ה סתמא ולעיל שנינו מחלוקת רבנן ורשב"ג בהכי וליכא למימר דמתני' כר"ג וב"ד דהא תקנתא דר"ג בתר ר' הוה וצ"ל דה"ק לת"ק בג' דלועין וג' קשואין וד' נטיעות וכ"ש לרשב"ג ולרשב"ג אף כולהו דלועין נמי ובדלעת יונית חורשין א"נ דלעיל פליגי בשריותא דכולה בית סאה והכא לא מיירי אלא בשריותא דמקומן דהיינו תחת נופן וענפיהן וזה נכון:

וכן בבית השלהין. שדה שהיא צמאה למים וצריכין להשקותה תדיר ויש ירק דששית נטוע בה א"נ אפילו אינן נטועות אם יש בתוכו באר להשקותו דהא לא מחזי חורש לצורך שביעית ומפרש בריש מ"ק דלישנא דצחותא היא דכתיב ואתה עייף ומתרגמינן משלהי ואשכחן עייף דהוא צמא למים דכתיב מים קרים על נפש עיפה:

מייבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין. כלהו מפ' להו בגמ' והני מפ' בפ' כלל גדול דתולדות נוטע הוו:

נוטל את העלה מן האשכול בשביעית. היינו מפרקין דת"ק דר"ש מתיר אפילו בשביעית גופה ובגמ' מפ' טעמא:

מסקלין. הניית קרקע הוי ותולדת חורש הויא וקתני ביה עד ר"ה מסירין האבנים מלשון סקלו מאבן ואע"ג דכבר קתני לעיל תולדות נוטע והשתא אתי נמי למיתני תולדות נוטע נראה דתנא ליה הכא דדמי להני דתני השתא דנטילת פסולת נינהו:

מקרסמין וכו'. מפ' בפ' כלל גדול דשבת בירושלמי דכל הני עד פיסקת אין נוטעין כולהו תולדת נוטע הויין והכי איתא התם כל דבר שהוא להניית קרקע חייב משום חורש המדייר המזבל המכבד המרבץ המפעפע גושים המברה בחורשין המצית את האור בחישת הקנים ובאגמים המסקל הבונה מדרגות הממלא את הנקעים מים שתחת הזיתים והעושה עוגיות לגפנים וכל דבר שהוא להניית קרקע חייב משום חורש כל דבר שהוא מבחיל את הפרי חייב משום נוטע המבריך המרכיב המקרסם המזרד המפסל המייבל המפרק המאבק המעשן המתלע המזהם הכורדהקוטם והמשק' הסך והמנקב והעושה לו בתים וכל דבר הוא להבחיל את הפרי חייב משום נוטע:

מקרסמין. כמו מכרסמין יכרסמנה חזיר מיער שחותך הענפים שיבשו והיינו זומר דכתיב בתורה:

מזרדין. כורתין הפרחים העולין בשרש האילן. לשון אחר פי' בערוך לפי שיש לאילן ענפים לחים יותר מדאי חותך מקצת ומניח מקצת וכן פי' רש"י ז"ל במ"ק:

מפסלין. כך היא הגירסא בכל הספרים ובת"כ ופי' בעל הערוך שנוטל מה שיבש מן הענפים לשון פיסולת וזה אינו נכון דהיינו מקרסמין לשון אחר שנוטלין הכל כדי

שיתעבה הקורה מלשון ויפסל שני לוחות ורש"י ז"ל במ"ק גריס מפסגין ופי' אילן שנוטה נופו לכאן ולכאן קושרין איתו כדי שיעלו ענפיו למעלה ע"כ פירשו הרב מלשון הירושלמי דמתרגם ונתח אותו לנתחיו ויפסיג יתיה לפסיגוהי ונתחי האילן היינו ענפיו ומקשר נופו וענפיו כדי שלא יתפרדו וישברו:

עד ר"ה. ואפילו בזמן דשני פרקים הראשונים דאסירי:

של חמישית כן של ששית. של שנה חמישית כן של ששית שהוא ערב שביעית ומשמע השתא דלא שרי אלא זירוד ופיסול ולא קירסום דקרסום כיון דכתיב בתורה כדפי' לעיל מחמרינן גביה כמו בחרישה וזריעה ובגמ' מפ' לה:

ר"ש אומר וכו'. משמע דה"ק כ"ז שאני רשאי בעבודת האילן והיינו הא דתנן לעיל מייבלין מפרקין וכולה מתני' אני רשאי בפיסולו אבל לא בקרסום דהיינו זומר גמור ואסור מדאורייתא תוך ל' יום דהיינו נוטע וכר' יהושע ובגמ' מפ' לה:

מהו לחרוש להן. למקשאות ומלדלעות הנטועות חרישה רפה דומיא דעידור דמתני' וכיון דעושה לצורך פירות ששית שנטועות כבר שרי וכן פי' רבנו שמשון ז"ל ומיבעיא ליה בזמן איסור שני פרקים הראשונים ומשני דתניא בתוספתא כל זמן שאת מותר לחרוש את מותר לזבל והאי נוסחא דברייתא פשיטא דמשבשתא היא דמינה דייקינן דאם אין את מותר לחרוש אין את מותר לזבל ולעדר ואילו במתני' תנן דמזבלין ומעדרין במקשאות עד ר"ה אלא אימור דלחרוש נמי שרי כדרך שמותר לזבל עד ר"ה:

ותני עלה. דחורשין בית השלהין עד ר"ה ובמתני' תנינן בית השלהין בהדי מקשאות ומדלעות אלמא דדינן שוה ומאי דשרי גבי בית השלהין שרי נמי גבי מקשאות ומדלעות:

ר' אומר עד לפני ר"ה שלשה חדשים. לקמיה מפ' לה ואזיל:

ואלו. מקשאות וכו':

עושין שרשים לשלשה ימים. ובהא לימא ר' ג' חדשים לפני ר"ה ולמאי הילכתא קאי בעי להו ועוד דהא כבר כלתה הליחה ועבר זמן זריעת המקשאות: ומשני דגבי אורז קאי וה"ק ר' אומר עד לפני ר"ה ג' חדשים חורשים כדי שיזרע האורז וישריש ויטע אורז וישריש כלומר אה"נ דאי בעי לזרוע מקשאות ומדלעות דאסור אחר הפסח דמיחזי כחורש בית השלהין לצורך שביעית אלא דקא בעי לזרוע אורז בבית השלהין וכיון דאורז אפילו בית הבעל צריך שיהי המים צפין על גביו כדאיתא בסוף פירקין כי בעי למזרע ליה בארץ צמאה דהיינו בית השלהין בעי קדימה ג' חדשים כדי שיצלח קידם שביעית כי היכי דלא מחזי כחורש לשביעית והיינו שיזרענו ברצוף עד שמשריש ועולה עלין דקין כמו חוטין של משי ואח"כ עוקרין אותו ונוטעין אותו מפוזר כדי שיצלח ובארץ עייפה בעייא שהות

כל כי האי עד שיצליח ולראשונה קרוייה זריעה ולשנייה קרויה נטיעה כנ"ל הצעה של שמועה זו:

מעבירין את היבולת. אם יש לאילן יבולת יחתכנה ממנו וירפא: מפרקין בעלים משברין העלים היבשים:

עושה לה אבק. כלומר משליכין אבק על עיקר האילן כלומר כשהשרשים נראין ומגולין מכסין אותן באבק ויותר נכון לפרש מלשון דאביק ליה מיבק אם יש סדק באילן עושה לו כמין חבק כדי לקושרו:

מתנינן לה. כלומר עושין לה עשן תחת האילן באבוקות כדי שימותו התולעים:

תני מכוונין ומצדדין. בתוספתא תני מכוונין ומצדדין את הנטיעות עד ר"ה:

מכוונין לה. כשהנטיעה עקומה ומיישרין אותה קושרין לה בחבלים עץ עב אצלה ישר עד שעולה השרף בו ישר ונשארת כן:

עושה לה דוקרן. היינו כעין קנים הדוקרנין דתוחבין קורה בארץ שהיא חדודה כמין דוקרן וקושרין בה ענף כדי שתתעקם ותעשה נוף לצל והיינו נמי תולה לה אבן דר' יוסא ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי:

מוותרין בגפנים ומשמטין בקנים. היינו מוותרין היינו משמטין אלא בגפנים קרוי מוותרין ובקנים משמטין והיינו כשהן רצופין יותר מדאי נוטל אחד מבנתים:

קודם החג. מוותרין דוקא קודם החג דאין נראה עבודה אלא עוקרן דקא בעי להו לסיכוך ביתו משא"כ לאחר החג:

ומקום שנהגו לאחר החג. אפילו לאחר החג דס"ל דלאו עבודה מחזי:

ובלבד מן הפקק ולמעלה. פקק קשר והכי איתא נמי במרובה ובקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה ומן הפקק הוא דשרי לוותר או לשמוט לאחר החג דלא מחזי עבודה:

נוטל את הקבוצים עמה. עם השרשים ומה שיתקבץ עמה דטעמא דלצורכו קא בעי להו:

תנינן תמן. בסוף פירקין: ממרסין מלשון ממרס בדמו דמס' יומא כלומר משקין עפר האורז כל כך עד שיהא הקרקע כשיבלעו בו המים רך ולמעוטי מרביצין דעפר לבן דמרביצין היינו זלוחא ותו לא וזה צריך שיהא עפר הקרקע בלול ומעורב במים כמו רקק:

אבל לא מכסחין. שאין חותכין עלין של האורז מלשון לא תזמור ומתרגמינן לא תכסח ומיחלפא שיטתיה דר"ש:

שאני הכא שהוא כמציל מן הדליקה. כלומר דנטילת עלין של אשכול לא הוי אברויי אילנא אלא כאדם המציל מן הדליקה שרוצה שיתבשל האשכול בשוה אבל גבי אורז אברויי הוא ואסיר וכה"ג משני בע"ז פרק ר' ישמעאל:

תמן תנינן. בפ' מאימתי מוציאין:

המסקל את שדהו. בשביעית גופה קאמר דכל ההוא פירקא בשביעית גופה קא מיירי וכן פי' הרמב"ם ז"ל בפ"ב דהיל' שמטה:

ומניח את הנוגעות בארץ. דכיון שאינו משליך את כולן לא מיחזי כמתקן שדהו:

וכא את אמר הכין. דלא שרינן אלא עד ר"ה:

כאן בתלוש כאן במחובר. מתני' באבנים המחוברות ותחובות בקרקע כיון דבנטילתן מזיז עפר איכא משום חורש בשביעית ולהכי לא שרינן אלא עד ר"ה ומתני' דאידך פירקין דקתני נוטל את העליונות בתלושות משמע ואפ"ה לא שרינן הנוגעות בארץ משום מראית העין:

הוינן סברין מימר. בתחלת העיון:

דר"ש כר' יהושע בקירסום. ואסור ותרי תנאי נינהו רבנן בחדא שיטה ור' יהושע ור"ש בחדא שיטה:

מדתני. במתני' מסקלים בהדי קירסום וזירוד ופיסול ?(ג) [דהא כיון דזירוד ופיסול הוו תולדות נוטע ולעיל קתני מייבלין ומפרקים וכו' ותני ביני הני מסקלין דהוה תולדת חורש דמותר עד ר"ה והדר קתני מקרסמין וכו' דהוו תולדות נוטע לאשמועינן דר"ה דומקרסמין דומיא דר"ה דמסקלין קתני דליכא מאן דשרי בסיקול טפי מהכי וליכא מאן דאמר בציר מהכי וה"ה בקרסום וכו' עד ר"ה ותו לא] וכולהו תלתא דשריא מתני' עד ר"ה אתי כרבנן ור' יהושע פליג עלייהו ומשמע דאכילהו תלתא פליג ושמעת מינה השתא רבנן לחוד ור' יהושע לחוד ור"ש לחוד ושמעינן דתלתא תנאי נינהו ולא דק ר' יהושע למינקט תרי דה"ה תלתא והכי פליגי רבנן סברי מקרסמין מזרדין מפסלין עד ר"ה ותו לא ובציר מהכי נמי לא אסיר ור' יהושע סבר דאפילו בשביעית נמי וה"ק דכמו שמזרד ומפסל ומקרסם של חמישית נכנסת לששית כך מזרד וכו' של ששית נכנסת לשביעית ואפילו יותר מכאן ור"ש סבר אפילו בציר מהכי נמי אסיר דכ"ז שאני רשאי בעבודת האילן דהיינו בחרישה עד העצרת כדתנן לעיל שרי בפיסולו אבל אחר עצרת שנאסר בחרישה נאסר ג"כ בפיסול האילן וזירודו וכ"ש קרסום דאורייתא ונ"ל דהא דשרי ר' יהושע זירוד ופיסול אפילו בשביעית היינו משום דלא נכנסה עדיין שביעית דאילן דהיינו ?(ב) ט"ו דשבט ולא אסירא קרסום דאורייתא אלא בזמן שנוהגין לזמור כנ"ל ומה שנ"ל דר"ש שרי נמי בקירסום אע"ג דבגמ' אינו כתוב אלא זירוד ופיסול היינו טעמא דלא נקט ר' יהושע בלישניה אלא זירוד ופיסול משום ר"ש דקאסר אפילו בתוספת שביעית דרבנן אפילו זירוד ופיסול דרבנן כנ"ל:

הלכה ג

מזהמין את הנטיעות. הני נמי תולדות נוטע נינהו ומפ' תלמודא דהכא דאתיא כר' דלא שרי זיהום אפילו בנטיעות אלא עד ר"ה ולא בשביעית גופה ורבנן בברייתא שרו זיהום אפילו בשביעית גופה ובגמ' דילן בע"ז פרק ר' ישמעאל פריך מתני' דהכא אברייתא ומתרץ לעולם מתני' רבנן היא ושאני בין זיהום לזיהום ופירש"י ז"ל דמזהמין דברייתא כשיש מכה באילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל שלא ימות והא דתנן במתני' לעיל מזבלין ומעדרין עד ר"ה ומשמע אבל בשביעית לא התם זיבול דקרקע הוא והויא עבודה שבשדה והכי נמי בפ' כלל גדול מני לה בהדי הנהו דהניית קרקע ומתני' באברויי אילנא הוא דאיירי דהיינו להחזיקו ולהשביחו:

וכורכין אותן. מלשון ותכריך בוץ והיינו מפני החמה והצנה:

וקוטמין אותן. פי' בערוך תרגום אפר קטם והקשה הרא"ש ז"ל דהיינו מאבקין דלעיל והרמב"ם ז"ל מפ' דהאי דלעיל בצמרת האילן ושל כאן בשרשים ורש"י ז"ל פי' ההיא דלעיל בשרשים ושל כאן פי' בענפים ונראה לפ' דהיינו שחותך ראשי הענפים כמו נקטם ראשו דפ' לולב הגזול והיינו מגזמין דתניא הכא ובפ' ר' ישמעאל שפירושו דקוטע את הנוף כדי שיוציא נופות הרבה סביבות הגיזום וכן מצאתי לר"י ז"ל והתם מפ' דאברויי אילנא הוא הילכך עד ר"ה הוא דשרי מכאן ואילך לא:

ועושין להן בתים. פירש"י ז"ל ועושין גדר אמה גובה סביבותיה וממלאין אותה עפר ובגמ' דהכא לא משמע הכי אלא בית ממש לצל שלא ישרוף השמש הנטיעה:

ומשקין אותן עד ר"ה. אבל לא בשביעית דתולדה דנוטע הוי ומשקין אותן בין על העיקר כי אורחייהו בכולהו שני וכ"ש על הנוף ויורד על העיקר דהוי שינוי ולר' ישמעאל כי היכי דגמירי הילכתא למשה מסיני גבי נטיעות דחורשין בעשר כל בית סאה עד ר"ה וה"נ משקין אותן דאוקומי אילנא הוא ולר"ע דיליף מקראי תוספת שביעית הא קא מודי דכל אוקומי אילנא שרי ולאו בבית השלהין עסקינן דאילו בבית השלהין אפילו בשביעית גופה שרי כדתנן בריש מ"ק:

את הנוף אבל לא את העיקר. שצריך לשנות ולא יעשה בשביעית כשאר השנים:

סכין את הפגין. הני נמי תולדת נוטע נינהו כללא דמילתא כל מידי דהוי להבחיל את הפרי תולדת נוטע הוי:

פגין. מלשון התאנה חנטה פגיה ופי' בערוך פירות שלא נתבשלו סכין אותן שמן ומיד מתבשלין ורש"י ז"ל פי' בע"ז פגי תאנה סכין אותן שמן כדי שיהו שמנות יותר אבל בלא סיכה נמי חזו אלא דהוי פיטומי פירא והכי מוכח התם בגמ':

ומנקבין ומפטמין אותן. חדא היא ופירש"י ז"ל ממלאין את הנקבים שמן והאי נמי פיטומי פירא הוא: עד ר"ה לא גרסינן לה:

פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית. בגמ' פליגי אמוראי מר אמר דהוי פירושא דרישא דתנן סכין את הפגין ?(ד) [ותני דבי ר' ואלו הן דאין להן קדושת שביעית וכיון דהוו כפגי ששית שרינן לסוך בהן] ומר אמר רישא דמתני' בשל ששית שאין נכנסין לשביעית עסקינן ועד ר"ה קא שרינן להו והשתא מפ' דינא דנכנסין לשביעית ודינא דיוצאין לשמינית דתרוייהו אסירן:

ר' יהודה אומר. מפ' בתוספתא דאנכנסין לשביעית דוקא קאי:

בספרים גרסינן ר"ש מתיר באילן מפני שהוא רשאי בעבוד האילן. ופירשו דר"ש מתיר לסוך ולנקב באילן עצמו דקסבר דאדם רשאי בעבודת האילן דלא אסר רחמנא אלא עבודת קרקע ותו לא וליתא דהא לעיל קא אסר ר"ש פיסולו של אילן מעצרת ואילך וכ"ש בשביעית עצמה ונראה כספרים דגרסי ר"ש מתיר באלו וכן מצאתי בספר ישן ואפנין יוצאין קאי דוקא דקא יהיב טעמא מפני שהוא רשאי בעבודת וכו' ולדידיה לא שייך אלא ביוצאים וה"ק דאילן מלא פגין של שביעית ויוצאין למוצאי שביעית מותרין כל העבודות הצריכות להן כדתניא בת"כ שנת שבתון יהיה לארץ כיון שיצתה שביעית אע"פ שפירותיה שמיטה פי' שפירותיו עומדין בקדושת שביעית כיון שחנטו בשביעית מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן דשנת שבתון כתיב ורבנו שמשון ז"ל פי' קצת מזה:

מתני' כר'. דאסר זיהום בשביעית:

ברם כרבנין. תניא בברייתא מזהמין ומתלעין בשביעית עצמה:

מתלעין. נוטלין התולעים שבאילן והיינו מעשנין דלעיל:

אבל לא במועד. חולו של מועד ומפ' טעמא בע"ז שביעית מלאכה הוא דאסר רחמנא טירחא שרי ובמועד אפילו טירחא נמי אסיר:

וכאן וכאן אין מגזמין. שביעית ומועד אין מגזמין דהיינו קוטמין כדפרישית במתני' ובתלמודא דילן נקטינן דמתרץ מתני' אפילו כרבנן וקא מפלגי בין זיהום לזיהום כדפרישית במתני':

אבל נוטל הוא את הרואה. נראה בעיני דהיינו הרואה לרה"ר ומשום דמזיקין דתנן בס"פ לא יחפור אילן שהוא נוטה לרה"ר קוצץ כדי שיהא עובר גמל ברוכבו ולהכי לא מחזי עבודה באילן:

מה בין המזהם לעושה לה בית. דהאי והאי אוקומי ואמאי לא פליגי רבנן אלא בזיהום ומודו בבתים ואסיר בשביעית:

ור' אבינא. הוה מפרק לה דזיהום חשיב כמושיב שומר שלא ימות ואין משביחו לאילן אלא מעמידו כמות שהוא:

בית עושה לה צל. מפני החמה שלא ישרפנה והיא גדילה מחמתו ומשבחת:

תמן תנינן. במכילתין בפ' בראשונה ומייתי לה משום דבהא נמי ר' אבינא בעי בה ומתרץ לה:

המבקע בזית. ליטול עצים:

לא יכסה בעפר. הביקוע שהעפר נעשה טיט ומשביח האילן כדמפ' ואזיל:

מה בין קשין וכו'. מ"ש כיסוי קשין דשרי' וכיסוי עפר אסיר:

קשין אינו אלא כמושיב שומר. לאוקומי אילנא בעלמא הוא:

משקה על הנוף ויורד על העיקר. פי' רבנו שמשון ז"ל דהך ברייתא בערב שביעית מיירא דקתני רישא דברייתא בתוספתא משקין את הנטיעות עד ר"ה והדר קתני ר' יוסי בן כיפר אומר וכו' בין על הנוף בין על העיקר והיינו כמתני' ור' אלעזר ב"ר צדוק דשרי בשביעית על הנוף דוקא הוא דשרי ואינו נכון אלא דפליג אר' אלעזר בר צדוק ובשביעית גופה שרי ר' יוסי בן כיפר ועובדי דגמ' מוכחן הכי דפריך וכי מתכוין לעבודת הארץ ואי עד ר"ה מאי פריך ועוד מ"ט דב"ש ומשקה בסלא הוא דשרו ב"ה דכיון דמשקה תולדה הויא כדאיתא במ"ק ואבות הוא דאסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא אלא מדרבנן הוא דאסירי בשינוי בעלמא סגי:

משקה בסלא. בסל בין על העיקר בין על הנוף כדי שיתפזרו המים בכל הענפים:

ועדר. וחפר בידים שיבואו המים לאילן:

משקין דיקלייא. על העיקר ובנטיעות ובסלא:

בכנישתא חדתא וחרוותא. וכלהו בשביעית וכר' יוסי בן כיפר. וכ' הראב"ד ז"ל דכולה מתני' דתני הכא גבי נטיעות משנה שאינה צריכה היא דהא אפילו חרישה דהיא אב מלאכה שרי בנטיעות עד ר"ה אלא הא קמ"ל דעד ר"ה אין בשביעית לא א"נ לאשמועינן דגבי נטיעות הוא דשרי דכיון דבחרישה לא גזרו כדאמרינן לעיל דהללמ"מ כ"ש דבתולדות דילה לא גזרו אע"ג דאברויי אילנא הוא ובשאר אילנות אסור אלא עד עצרת דוקא הוא דשרי א"נ בין בנטיעות בין בשאר אילנות שרי דלא גזרו על תוספת אלא בחרישה שהיא אב מלאכה אפילו למ"ד שאין לוקין על חרישה בשביעית מ"מ מדאורייתא אסירא כדכתיב בחריש ובקציר תשבות וחייב עליה בשביעית אבל בשאר

עבודות האילן דשביעית גופה אינם אלא מדרבנן כדאיתא בריש מ"ק לא גזרו עליהם ערב שביעית והאי דנקט נטיעות משום דאורחייהו בזיהום עכ"ל בע"ז פ' ר' ישמעאל:

ה"ג אנן תנינן סכין את הפגין וכו':

תני דבי ר' ואלו הן **פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית**. כלומר במתני' תנן סכין את הפגין סתם ולא מפ' בהי פגין מיירי אי בנכנסין לשביעית אי בלא נכנסין ובסיפא תני פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושל שביעית וכו' ומשמע דכייל להו בהדי הדדי לאיסורא:

ותנא דבי ר'. כלומר שונה משניות בבית ר' הוה גריס במתני' בגירסת משנתנו גופה ואלו הן שהיה מפ' והי נינהו ומפרש דבפגין הנכנסין הוא דשרי וכ"ש באין נכנסין והאי דקתני ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית תחלת בבא היא וקיימא לא סכין ולא מנקבין אותן ומאי דתני פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית אשריותא דסכין את הפגין הוא דקיימא ואפילו בשביעית גופה שרינן סיכה בפגין דפטומי פירא בשביעית לא חשיב עבודה באילן ולאורויי לן הכי היה מוסיף ואלו הן שם כלומר ואלו הן פגין שהתרנו פגי ערב שביעית שנכנסו וכו':

ר' אלעזר. במתני לא היה גורס כגירסת ר' אלא כגירסת ספרים שלנו וכפשטה דתרוייהו אלא סכין ולא מנקבין קיימי וסכין ומנקבין דרישא בשל ששית שאין נכנסין מיירי אלא נאכלין הן באותה שנה אבל של ששית הנכנסין או של שביעית היוצאין אתרוייהו קתני לא סכין ולא מנקבין וא"כ ר' יהודה להקל בא אפגי ששית שנכנסו לשביעית דת"ק לא מפליג בין מקום שנהגו לסוך למקום שלא נהגו וכו' ואתא ר' יהודה למימר דלא אסיר אלא במקום שנהגו לסוך דחשיב להו עבודה אבל באתרא דלא חשיבא להו עבודה שרי לסוכן:

ור' יוחנן. סבר כתנא דבי ר' ובפגי ערב שביעית הנכנסין שרי ת"ק מכל מקום ולא אסר אלא ביוצאין למוצאי שביעית דכיון דאית בהו קדושת שביעית בעו היכירא ור' יהודה מחמיר בנכנסין במקום שנהגו לסוך ודלא כת"ק דשרי בכל ענין וליכא למימר דשרי ר' יהודה איוצאין למוצאי שביעית דא"כ היינו ר"ש ועוד דהכי איתא בתוספתא בהדיא דר' יהודה מודי לת"ק בהני דתניא התם פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין מפני שהיא עבודה ומקום שלא נהגו לסוך סכין ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית הכל שוין שאין סכין ואין מנקבין אותן פי' הכל שוין ר' יהודה ות"ק אבל ר"ש פליג ביוצאים וסבר כתנא דת"ק וקיי"ל כר' יוחנן לגבי דר' אלעזר וסכין אפילו אותן הנכנסים לשביעית ואפילו מר"ה ואילך בין במקום שנהגו לסוך בין

במקום שלא נהגו לסוך דקיי"ל כת"ק דשרי פיטומי פירא בשביעית וכר' יוחנן ודברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג הן כר' אלעזר והטעם דבגמ' דילן בפ' ר' ישמעאל (ע"ז נ:) גרסינן לה כר' אלעזר דסיכת פגין לא שריא אלא עד ר"ה:

הלכה ד

אין נוטעין ואין מרכיבין. מרכיב הוא שמרכיב אילן בחברו:

ואין מבריכין. מבריך הוא כופף הזמורה בארץ ומכסה בעפר וקוצץ באמצע כפיפתו ואותה הזמורה מוציא נוף לצד אחר:

פחות מל' יום לפני ר"ה. אבל כי הוו ל' יום לפני ר"ה חשיבי שנה ושרי לנטוע:

יעקור. לפי שקלטה בתוספת שביעית והיה נראה לומר האי איסורא דקלטה בתוספת שביעית היינו בזמן המקדש דאילו אחר ר"ג וכו' בטל איסור תוספת שביעית ולא יעקור אלא כיון דטעמא דיעקור משום מונין או משום חשד כדאיתא בגמ' ובמס' גיטין אפילו כשאין בית המקדש נמי יעקור דיאמרו שנטעה בשביעית ?(א):

לשתי שבתות. דכך שיעור הקליטה לדידהו ואיפסיקא הילכתא כוותיהו בפ' הערל ואמרינן התם דכולהו תנאי מודו דלא אמרינן עלתה לו שנה פחות משלשים ובשיעור קליטה הוא דפליגי במתני'. דגרסי' עלה בפ"ק דר"ה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים, לדברי האומר שלשה צריך שלשה ושלשים, לדברי האומר שתי שבתות צריך שתי שבתות ושלשים, ופי' רש"י ז"ל לדברי האומר ל' יום לקליטה צריך שלשים ושלשים ל' יום לקליטה שתהא נשרשת בארץ וגם ל' יום לחשיבות שנה דימי הקליטה אין עולין לה דכמאן דמנחא בחביתא דמיא כ"ז שלא קלטה ול' יום אחרים לתוספת שביעית הוא דבעינן שלא תהא נקלטת בתוספת שביעית דאין ימים עולין לשנה לדידיה פחות מל' יום וסתם מתני כר' אלעזר בר פלוגתיה דר"מ גבי פר הילכך כדי שלא תהא בה איסור תוספת בעינן קליטה קודם ל' דתוספת אלו דבריו ז"ל. ומדבריו ז"ל נראה דלא בעינן שתי שבתות ושלשים אלא דוקא בערב שביעית ובא"י אבל בשאר שנים לא. ועוד נראה מדבריו דלדידן דקיי"ל כר"ג דלית לן השתא תוספת שביעית לא בעינן אפילו בארץ שתי שבתות ושלשים, ואנן קיי"ל דאפילו בחו"ל ואפילו בשאר שנים בעינן להו דמטעם ערלה בעינן שתי שבתות ושלשים דטעמא דל' להפסקה בעינן להו בין קליטה לר"ה ובשאר שנים נמי אלא דבערב שביעית יעקור ובשאר שנים לא עלתה לו שנה עוד נראה מן הטעם שכ' רבינו ול' יום אחרים לתוספת שביעית דס"ל לרב דהך מתני' מיתנייא מקמי ר"ג דתנן ואם נטע פחות מל' יום וכו' יעקור ואלו לר"ג דכך הוא ערב שביעית כמו באמצע השנה ואינו אמת דבהדיא אמרינן

בגמ' דאפילו בזמן הזה יעקור והיינו במזיד משום טעמא דמונין ובשוגג קנסו בנו אחריו ומשום טעמא דחשד. אלא סוף לשונו הוי כוונתו דאין ימים עולין לשנה לדידיה פחות מל' יום וכו' והיינו דבעינן תשלום שנה קודם השנה הבאה אחרי כן ובכל השנים הוא דאמר דהא מפר ילפינן וכדברי רבנו ז"ל וקודם שביעית לענין דלא יעקור שלא נכנס בטעות מונין וכדאמרן ובשאר שנים נהי דלא יעקור אבל לא עלתה לו שנה אלא למר בשתי שבתות ושלשים ולמר בס' יום ל' לקליטה ול' לעליית שנה. והקשה עליו ר"ת ז"ל חדא דלשון המשנה לא משמע דמיירי אלא בקליטה ותו לא ועוד כי היכי דבמתני' קתני שלשים ומוקמינן לה בקליטה בלא ל' של תוספת ה"נ לוקמה לברייתא דלקמן דשלשים של קליטה בלא הנך של תוספת ואמאי אוקמוה כר"מ. ועוד דגבי אורז ודוחן דלקמן משמע דכיון דהשרישו לפני ר"ה שרו ולא חיישינן במה שהשרישו בתוספת שביעית. לכך סובר הרב ז"ל דרב נחמן אערלה דוקא קאי ולא אתוספת שביעית דלגבי שביעית לא בעינן אלא שלא יקלוט בשביעית עצמה וכ' רבנו שמשון ז"ל דר"ת היה אומר דמותר ליטע בתוספת שביעית שהוא כשאר תולדות דאמרינן בריש מ"ק מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה למאי הילכתא כתבינהו רחמנא למימרא דאהני תולדות הוא דמחייב אאחרנייתא לא מחייב ומשו"ה לא גזרו בתוספת ע"כ. ואני אומר דודאי גבי נטיעה לוקין עליה מן התורה בשביעית לכו"ע ולא הוייא תולדה אע"ג דבתורה לא כתיב בשביעית לא תטע דתניא בגיטין פ' הניזקין ומייתי לה פ' אין תורמין הנוטע בשבת בשוגג יקיים במזיד יעקור ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור דברי ר"מ ר' יהודה אומר בשביעית בשוגג יקיים במזיד יעקור ובשבת בין בשוגג בין במזיד יעקור. ופריך מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מ"ש שבת ומ"ש שביעית אלמא דס"ל לתלמודא דגבי נטיעה שביעית ושבת כי הדדי נינהו ולא תולדה הויא כמו שכ' ר"ת אלא אב חשיבא כמו שאמרו זומר וצריך לעצים חייב שתים משום קוצר ומשום נוטע ומסקינן כדקתני טעמא אמר ר"מ מפני מה אני אומר בשבת בשוגג יקיים ובמזיד יעקור ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור מפני שישראל מונין לשביעית ואין מונין לשבתות פי' ישראל מונין שנות נטיעותיהן לשביעית לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי וכשיוצא מאיסור ערלה ומחללין אותו ברביעית שהיא שלישית לשמטה הרואה מונה השנים למפרע ויודע שנטעה בשביעית דמנין שנים לשביעית הוא דבר שגור בארץ ישראל ואתי למישרי נטיעה בשביעית והרי כאן דנטיעה בשביעית לכלהו תנאי דאורייתא היא. ועוד תשובה על הרב ז"ל דזמירה תולדת נטיעה הוא דאמרינן דזומר חייב משום נוטע אלמא דזומר תולדת נוטע הוא ומי איכא מידי דגבי שביעית זמירה דהויא תולדה אסירא ולקי

ואב דהיינו נטיעה שריא ועוד בירושלמי דשבת פ' כלל גדול מני לט"ז תולדות כולהו משום נוטע משמע דאב חשיבא ועוד תלמוד ערוך בהדיא דגרסינן בפ' כלאי הכרם נטע וזמר בשבת בין על דעתיה דכהנא בין על דעתיה דר' זעירא חייב שתים ולשביעית קרי שבת התם כדפרישנא וממקומו הוא מוכרח דאמרינן הכל היה בכלל זריעה יצתה זריעה להחמיר על עצמה והיינו בשביעית דכתיב בה לא תזרע ולא תזמור. ועוד דלקמן פסקינן להדיא דמת קנסו בנו אחריו דומיא דצרם אזן בבכור הילכך מכל הלין צריכין אנו לומר דלגבי נטיעה כו"ע מודו בשביעית דבכלל לא תזרע ממש היא וא"כ מוכרחין אנו לעשות לה סייג ותוספת ואם נטע בתוספת שביעית לכו"ע יעקור משום טעמא דחשד או דמונין כדאמרן. ומה שהקשה דברייתא נמי נוקמה בשלשים של קליטה בלא הנך של תוספת הא נמי ליתא דברייתא דלקמן קתני בה ל' יום לפני ר"ה עלתה לו שנה משמע דימים עולין לשנה הוא דקתני ובשלמא לר"מ ניחא דבשלשים איכא קליטה וזמן לחשיבות שנה סגי ליה ביום ל' דעולה לכאן ולכאן דסבר יום א' בשנה חשוב שנה ואילו במתני' כולהו יומי דקתני בה דומיא דר' יהודה ור' יוסי קתני לה הילכך אתינן לאוקומה כר' אלעזר ומאי דהקשה נמי דמתני' לא משמע הכי הא נמי לא היא דרב נחמן כך קבל מרבותיו עלה דמתני' ומאי דק' ליה נמי מאורז טעמא תריצא איכא דקיי"ל כר"ג וב"ד דעד ערב שביעית שרי לעשות מלאכה בקרקע ובאלו מכי השרישו קמי שביעית שרו וכ"ת גבי אילן נמי נימא הכי ואע"ג דלאו מטעמא של ר"ת ז"ל להוי מטעם דקיי"ל כר"ג ברבי ליתא דגבי אורז דליכא איסור ערלה שרינן אבל גבי נטיעת אילן מאן דלא נטע קודם תוספת שביעית תוך שתי שבתות דליכא קליטה קמי שביעית אי אמרי דלא יעקור שנה שביעית היא ראשונה ומכיון דישראל מונין לשביעית א"כ אתו למימר דנטיעה בשביעית שריא ולטעמא דחשד כ"ש ומשו"ה הצריכו חכמים ל' יום לתוספת בתר זמן הקליטה שיעלה לשנת ערלה ואי פחות מכאן בשביעית לכו"ע יעקור דלא שרי ר"ג אלא לחרוש עד שעה אחת קמי שביעית אבל ליטע דכו"ע דטעמא דמונין וטעמא דחשד אית להו אסירא אפילו לדידיה ונקטינן דנטיעה בשביעית דאורייתא היא ולוקין עליה משום לא תזרע ובזמן שאין בית המקדש נמי בעינן בכל השנים שתי שבתות ושלשים אלא דבערב שביעית יעקור מטעמא דחשד או דמונין ובשאר שנים לא עלתה לו שנה וכן פסק הרמב"ם ז"ל ההיא מימרא דרב נחמן גבי שביעית בפ"ג וכתבה נמי גבי ערלה בהיל' מ"ש ונטע רבעי פ"ט:

מתני' בסתם. הא דתנן פחות מכאן יעקור בסתם שלא נתברר לנו אי קלטה או לא:

אבל דבר בריא שהשריש מותר. דהא קלט קודם וליכא נטיעה בשביעית והך סברא דר' יוסי בן זימרא אתיא כמ"ד מפני החשד דאילו לטעמא דמונין אפילו השריש קודם שביעית נמי אסור דגרסינן במס' תרומות פ' אין תורמין נטע פחות מל' יום לפני שביעית ונכנסה לשביעית אין תימר חשד אין כאן חשד ואין תימר מונין יש כאן מונין וטעמא דכיון דמונין שני ערלה משנת שביעית אתו למימר דמותר ליטע בשביעית דשביעית שנה ראשונה הויא והתם בפ' אין תורמין מפ' דרבנן אית להו חומרא דתרוייהו בין חומרא דטעמא דמונין בין חומרא דטעמא דחשד ור' יהודה לית ליה אלא טעמא דמונין ובמזיד שגרם שבא חשבונו שביעית לשנה ראשונה לא עקר פירותיו מה הן. דזה וזה גירם איכא:

ישפכו פירותיו. כלומר ונפקירם כדין שביעית כיון דנטע בשביעית לעולם הוי שביעית ואפילו מכאן ועד מאה שנים:

לא נמניתי עמהן בעלייה. לשמוע מה אמרו בדבר זה:

בעלייה. מושב בית וועד החכמים להתקבץ לדבר המשפט קרוי עלייה בתלמוד כדאמר וכי בעלייה היית מדברים שחדשו בעלייה:

נצא לחוץ וכו'. נצא לחוץ ונשאל ונשמע דברי חכמי ישיבות העיר ונלמוד:

אין מחדשין על הגזרה. ושרו פירותיו כדרך כל זה וזה גורם והיינו נמי אין מוסיפין וקיי"ל כר' יונה ור' ייסא דהוו תרי לגבי ר' אילא וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג ואם לא עקר הנטיעה הפירות מותרין:

בנו מהו. שיהא מותר לקיימו בשנה השביעית גופה כיון דנטע אבא תוך ל' יום לשביעית מי אמרינן קנסו בנו אחריו או לא כדאמרינן גבי צורם אזן בכור בפ' השולח:

אסור לקיימו. אלא מחייבין את היורש לעקור כיון דאיסורא דאורייתא היא קנסו בנו אחריו:

ואתיא כמ"ד מפני החשד. היינו כרבנן דהניזקין ודפ' אין תורמין דקנסו שוגג אטו מזיד ומשו"ה קנסינן לבנו אע"ג דלגבי בריה שוגג הויא איסורא:

אבל כמ"ד מפני מונין וכו'. דאילו לטעמא דמונין ולא קנסינן אלא מזיד:

אף בנו מונה. אפילו בנו יכול למנות ואין כאן איסור דאיהו לא עבד איסורא והכי אמרינן בפ' אין תורמין דר' יהודה דלא קניס בשביעית שוגג אטו מזיד דאתיא כמ"ד מפני מונין ברם כמ"ד מפני החשד קנסו שוגג אטו מזיד ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג כשמעתין וז"ל ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור ע"כ כדאמרינן לעיל דרבנן אית להו חומרא דתרוייהו:

אחד המבריך וכו'. פירשו המפרשים ז"ל דכי אמרינן דמבריך איכא ערלה היינו שנפסקה מן האב א"נ אפילו לא נפסקה אלא שאינה יונקת ממנו אבל אם יונקת לא נהגא בה ערלה ומרכיב מפ' בפ"ק דערלה דלא גרסינן הכא מרכיב דאמרינן התם דאפילו הרכיב באילן סרק נמי לא נהגא ערלה והכי משמע בת"כ ונטעתם פרט למרכיב אבל בפ"ק דר"ה גרסינן ליה ורש"י ז"ל והרי"ף ז"ל נמי גריס ליה ומרכיב היינו שהרכיבו באילן סרק אבל באילן מאכל הא קיי"ל ילדה שסבכה בזקנה בטלה וכל זה יתברר במס' ערלה בס"ד:

עלתה לו שנה. למנין שני ערלה דכיון שהגיע יום ראשון של תשרי נשלמה לו שנה:

ומותר לקיימן בשביעית. דהא בל' איכא קליטה ושיעור לחשיבות שנה ומוקמי הך ברייתא בפ"ק דר"ה כר"מ דיום א' בשנה חשוב שנה בל' יום בעינן לקליטה כת"ק דמתני' אלא דיום ל' גופיה עולה לכאן ולכאן כדאמרינן התם וכתבתיו למעלה ובל' יום סגי לקליטה ולשנה:

ופחות מל' יום לא עלתה לו שנה. ועד תשרי הבא הוא זמן אבוד ומתשרי לתשרי מנינן שלש שנים שלימות והימים הקודמים עד תשרי הראשון אבודים הן:

ואסור לקיימן בשביעית. ואם ערב שביעית היא אסור לקיימו בשביעית כטעמא דלעיל למר כיון דמנינן משביעית אתו למימר בשביעית ניטעה ומשו"ה בעינן קליטה ותוספת והכי איתא בפ' אין תורמין ולדידן דקיי"ל כר' יוסי כל שלא ניטעה בט"ו באב לא עלתה לו שנה וזמן אבד עד תשרי הוא:

פירות נטיעה זו אסורין וכו'. ואע"פ שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בה פירות לאחר ר"ה של שנה שלישית מיד אסורין הן עדיין עולמית משום ערלה שאע"פ שתשרי ר"ה לנטיעה ט"ו בשבט ר"ה לאילן כדתנן בריש פ"ק דר"ה וזו כבר נעשית אילן לפיכך אין שנתה מתחדשת לצאת מידי ערלה עד ט"ו בשבט אבל משם ואילך אם יחנטו בה פירות דין רבעי עליהם ליאכל בירושלם וכ"ש בט"ו בשבט לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החנוטים בה מכאן ואילך לכך הועילו לה ל' יום שלפני ר"ה שממהר היתירה מט"ו בשבט ועד ר"ה כל זה פירש"י ז"ל בפ"ק דר"ה דס"ל לרב ז"ל דאנטע ל' יום לפני ר"ה דוקא קאי והכי מפ' לה ר' אבא בר ממל לקמיה:

מ"ט. שנות ערלה ורבעי נמשכין לאסור פירות החנוטים בה קודם ט"ו בשבט לאחר שכלו לה שלשת שני ערלה:

ובשנה. כדמפ' ואזיל שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית וגו' ובשנה החמישית וגו' ומפ' לה בגמ' דילן פעמים שברביעי' ועדיין אסורה משום ערלה ופעמים שבחמישית ועדיין אסורה משום רבעי ופירש"י ז"ל ובשנה הרביעית וי"ו מוסיף על ענין

ראשון יהיה לכם ערלים אף בתוך שנה הרביעית ובשנה החמישית תאכלו את פריו מוסיף על ענין רבעי דסליק מיניה פעמים שברביעית כגון אם מיהרו פירותיה לחנוט ברביעית לפני שבט ועדיין משום ערלה אסורין בהנאה עולמית פעמים שבחמישית כגון פירות שחנטו בה קודם שבט טעונין חילול אבל אם איחרה חניטתה עד לאחר ט"ו בשבט אין בהם איסור:

כשנטעו לפני ר"ה שלשים יום. כלומר הא דקתני אסורין עד ט"ו בשבט דוקא בנטיעה שהקלת עליה בתחלתה והיינו כשנטעה ל' יום לפני ר"ה שעלו לה אותן ל' יום לשנה שלימה כלומר לאחר קליטה:

אבל נטעה פחות ל' יום לפני ר"ה איתא חמי שנה שלימה לא עלתה לו. דהא כל ימים דקודם תשרי לא סלקי לה כלל ומנינן מתשרי לתשרי ג' שנים שלימות:

ותימר הכין: כלומר שיהא נוהג איסור עד ט"ו בשבט:

א"ל ואין כיני אפילו נטעו ל' יום לפני ר"ה יהא אסור עד ל' יום לפני ר"ח. כך כתוב בספרים והכי איתא נמי בפ"ק דר"ה בירושלמי והר"ן ז"ל לא היה גורם כן אבל כך היתה גרסתו א"ל כן היא אפילו נטעו פחות מל' יום לפני ר"ה אסור ולגרסא זאת משמע דקאמר ליה ר' זעירא הכי אתה מתמיה לומר שנה שלימה לא עלתה לו ונחמיר בו יותר לומר דאיסור ערלה יהא נוהג עד ט"ו בשבט של רביעית כך אמרו דאפילו אותה שנטעה פחות משלשים יום לפני ר"ה דלא עלתה לו שנה [אסורה] עד ט"ו בשבט דאחר תשרי רביעי לנטיעתה ושניהן שוין ומשו"ה כ' הר"ן ז"ל דדינו של הרמב"ם ז"ל פלוגתא היא בירושלמי. ולספרים שלנו אין כאן מחלוקת כלל והכי פריך כיון דדרשינן פעמים שברביעית ועדיין אסורה משום ערלה היכא דחסיר ובציר משנה הראשונה א"כ אע"ג דנטעו ל' יום לפני ר"ה דלא חטא למה אין מוסיפין לה אלא עד ט"ו בשבט ותהא אסורה עד ל' יום לפני ר"ה של שנה החמישית ולא יהו השניה מקוטעות וחילוק יש בין חטא ללא חטא דלא חטא נימא דסלקי ליה אותן ימים דקמי ר"ה וגבי חטא לא סלקי ליה כלל ולא משני לה:

ומסקינן מאי כדון כמו מאי הוי עלה. ומשני מכיון שעומד בתוך שנתו של אילן. כלומר דהשתא אילן היא ולא נטיעה משלים שנתו עד שבט ולאו כדקאמרינן דטעמא משום דקפיד תנא אמאי דבציר בשתא קדמיתא דעתה לזה הטעם דוקא כשנטעה ל' יום לפני ר"ה משלימין לה עד שבט אבל פחות מל' יום הואיל ויש לה ג' שנים שלימות חוץ מקליטתה אין מוסיפין לה כלום דלא אמרו אלא משום דעומד תוך שנתו של אילן משלים וכו' משמע דסלקי ליה שני נטיעה בחסרון ובדלוג ונכנסה בשנת אילן נשלימנה אבל

נטעה פחות מל' יום דאכתי לא סלקי לה שני נטיעה אבל כי סלקי הא סלקי שלימים ולא מוספי' בה תו אלא סגי מראש תשרי לראש תשרי הרביעי וממנו ואילך היא שנת חילול וכן דעת הראב"ד ז"ל וכ' דהך סברא מסתייעא מדקתני ופירות נטיעה זו מכלל דאיכא נטיעה דלא אמרינן הכי ועוד מדאמרינן פעמים שברביעית ועדיין אסורה משום ערלה פעמים הוא דאמרינן הכי ולא כל שעה ע"כ וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ט מהילכות מעשר שני בהדיא וכן דעת רש"י ז"ל למעלה. והר"ז הלוי ז"ל חולק בזה בספר המאור שלו וראוי להחמיר:

הלכה ה

האורז. ארוז בלעז:

דוחן. מילוי בלעז:

פרגין. פירש בערוך מקו בלשון כנען והוא כעין רמון אבל לא עגול כמוהו ומלא זרע כחרדל וכשמנענעו קורא קיש קיש וכשינקב מוצא הכל מן הנקב והוא מתוק ועושין ממנו שמן כמו משומשמין ובלעז אדורמידיראש:

והשומשמין. בלשון ערבשו משום ובלעז אג'ונג'לי ומיני קטנית הן:

שהשרישו לפני ר"ה. בגמ' מפ' טעמא אמאי הלכו באלו אחר השרשה:

מתעשרין לשעבר ולא אזלינן בהו בתר הלקיטה אלא דין המעשרות של שנה שעברה שהשרישו בה יהבינן בהו אם שנייה מעשר שני ואם שלישית מעשר עני יש מי שהקשה על משנה זו דלא קתני הכא ל' יום לקליטה דהיינו השרשה ואינה קושיא דיחור דאילן לחוד וזרע קטנית לחוד וכלהו הני אין זורעין אותן לירקן אלא לזרען ככל קטניות דעלמא:

ומותרין בשביעית. אם השרישו ערב שביעית לפני ר"ה של שביעית אע"ג דנלקטו בשביעית שרו בסחורה ולית בהו משום קדושת שביעית דבירק אזלינן ביה בתר לקיטה וקדוש בקדושת פירות שביעית ובתר גזירת ספיחין אסור משום ספיחי שביעית אבל בהני השרשה מועילה להו כמו חנטה באילן:

אסורין בשביעית. ואית בהו קדושת שביעית ולאחר גזרת ספיחים אסורין באכילה משום ספיחים:

ומתעשרין לשנה הבאה. כלומר ולענין מעשרות אם לא השרישו בשנת הנחתן בקרקע ונכנס עליהן ר"ה אחר דנין אותן כפי שנת לקיטתן אם משאר שני שבוע היא שאינה שביעית:

פול המצרי. מין קטנית הוא פאסוליש בלעז ודרכו לזרעו לירק ולזרע והזורעו לירק מתעשר אחר לקיטה ואין בו תורת קטנית והזורעו לאכול את זרעו נחית תורת קטנית

עליו וירקו פטור כדאיתא בגמ' וקאמר ר"ש שזורי דאף הפול המצרי וכו' ולענין מעשרות אם מתחלה זרעו לזרע ?(ב) דהוי דינו כיוצא בהן דבתר השרשה אזלינן ביה כאורז ודוחן ומתעשר לשעבר ומותר בשביעית אם נפל עליו שביעית אחר כן אבל אם זרעו לאכול ירק בשעת לקיטתו עישורו כירק ובשביעית אית ביה קדושת שביעית ואסור משום ספיחים. ונראה בעיני דס"ל לר"ש דאע"ג דתשרי נכנס ואין כאן אלא השרשה קמי תשרי מ"מ המים המועילין לו היינו דשנה שעברה דעד רביעה שניה אין שינוי במי הנהרות הילכך בתר שנה שעברה שדינן להו ורבנן פליגי עליה דר"ש וסברי דמניעת ג' עונות קודם ר"ה בעינן ור"ש סבר כיון דהמים הן קודמין אע"ג דלא הויא המניעה אלא אחר ר"ה סגי דבשני חדשים דאיכא עד רביעה שנייה איכא ג' עונות במים קודמין ולדידי גווני דגמ' דקאמר ר"ש שזורי היינו בדאיכא מחשבה על מחשבה אבל במתני' מחשבה דזרע גרידא היא ובהשרשה לבד סגי דומיא דהני כדאיתא בגמ'.

אפונין הגמלונין. דהוו להו מין ירק כדתנן בפ' ערוגה וקסבר ר"ש אם זרען לזרע נמי בהשרשה סגי דהו"ל כאורז ודוחן וכ"ש אפונין השופי' דהנהו לעולם הוו מין קטנית כדתנן התם וס"ל לר"ש דגמלונין נחתא בהו מחשבה והוו כפול המצרי:

שתרמלו. מפ' בגמ' עבדון קנקולין והיינו שעשו כיס כמו תרמילו של רועה אע"ג דאינם קצצין גמורין ומוכח בברייתא דהיינו שליש כ"ז דאינן תרמילין גמורין וס"ל לר' אליעזר דכי זרעם לזרע ועוד דתרמלו דוקא קודם ר"ה הוא דמתעשרין לשעבר וס"ל דבציר מהאי לא אזלינן בהו בתר שנה שעברה ומ"מ לא בעינן בהו גמר פרי אלא בתרמלו סגי ומשמע בברייתא דרשב"ג פליג עליה וקאמר דשיעורא דתרמלו דסברת ב"ש היא כדרכו דר' אליעזר דאמר בעלמא ר' אליעזר שמותי הוא כלומר מסברת ב"ש קבל דתניא בתוספתא ומייתי לה בגמ' אמר רשב"ג לא נחלקו ב"ש וב"ה על הגמור לשעבר ועל העשבים לעתיד לבא על מה נחלקו על התרמיל שב"ש אומרים לשעבר וב"ה אומרים לעתיד לבא ומשמע במס' ר"ה דהך פלוגתא דפליגי ר"א ורשב"ג על כל הנזכרים במשנה פליגי ואפילו על אורז ודוחן דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי דקסבר שמואל דגילה רשב"ג בחדא וה"ה לאידך דאפילו תרמיל לא סגי לדונו לעבר אלא גמר פרי ופי' גמר פרי בגמ' יתבאר אי היינו שליש כדברי הראב"ד ז"ל או גמר פרי ממש דהיינו קצצין גמורים וקיי"ל כשמואל וכדברי רשב"ג ולא אזלינן בכלהו הני דמתני' בתר לקיטה אא"כ נגמר פריין לתוכן קודם ר"ה ולא קיי"ל כתלמודא דהכא דסבר דבאורז ודוחן בתר השרשה אזלינן ובפול המצרי נמי בתר השרשה אזלינן כי ליקט או מנע מיניה מים קמי ר"ה דס"ל דהילכתא כר"ש שזורי ולא קיי"ל אלא כגמ' דילן וכן פסק הרמב"ם ז"ל כשמואל:

בתבואה. כדתנן בפ"ק דמעשרות התבואה והזיתים משהביאו שליש שלהן:
ובפירות. דכל הנהו שיעורי דמתפרשי בפ"ק דמעשרות כלהו הוו הבאת שליש שלהן והא דתנן גבי תבואה וזיתים שליש היינו משום דבכלהו אפשר ליתן בהן סימן וכן הסכימו התוס' פ"ק דר"ה:
ובאורז וכו'. כלומר באורז וחבריו כדתנן במתני':
ובירק בשעת לקיטתו. עישורו ולא בתר השרשתו ולענין חדש וישן נמי שאין תורמין מן הירק הנלקט עד ר"ה על הנלקט לאחר ר"ה כדתני בפ"ק דר"ה לקט ירק ערב ר"ה עד שלא תבא השמש וחזר ולקט משתבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה וכו':
מגרנך ולא כל גרנך. דהו"ל למכתב חג הסוכות תעשה לך באספך גרנך ויקבך אלא לומר דשייך אסיפה אפילו לא אסף כדי שיעור כל הגורן כלומר שהתבואה והפירות לא הביאו כל מה שהיה להם להביא אלא מקצת דהיינו שליש וכדמפ' ואזיל וכיון דשייך בהו אסיפת גורן שייך בהו נמי מעשר דגבי מעשר כתיב גרן דכתיב כדגן מן הגורן:
דבר שהוא נזרע ומצמיח. דבהכי תלה רחמנא אימתי תעשר כשיהא כח בתבואתך להוציא זרע שאם יזרעו ממנו יחזור ויצמח דיש בו כח להוליד ופחות מכן לא חשיב כלל והך טעמא שייכא אכלהו וכן כ' הרמב"ם ז"ל בפ"ב דהיל' מעשר וז"ל אי זו היא עונת המעשרות משיגיעו הפירות להצמיח צמח ולהזריע הכל לפי מה שהוא הפרי כיצד התאנים משיעשו רכים עד שיהו ראויין לאכילה וקא חשיב כלהו פירות דפ"ק דמעשרות בהאי כללא וכן הסכימו התוס' בפ"ק דר"ה והכי משמע בגמ' דילן בפ' לולב הגזול:
מעתה שליש הראשון לשעבר ושליש השני להבא. כיון דשליש חשיב פרי כי הביא השליש השני לאחר ר"ה נימא דאית ביה דין שנה הבאה והיכי תנן בתר שליש לשעבר ואפילו גדלו שני שלישים בשנה של אחריו:
מחג הסוכות. דאיתקש לעולם אסיפת תבואה ופירות וקטנית לחג הסוכות כדכתיב בהאי קרא ועוד דכתיב וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה:
מה חג הסוכות להבא. דהא בתשרי הוא ותשרי ר"ה הוא לשמיטים ולנטיעה ולירקות:
ואת מהלך בו לעבר. דכתיב שלש פעמים בשנה תוך שנה אחת וקא חשיב ואזיל סוכות לאחרונה בהדייהו וקיי"ל נמי כר"ש גבי נדרי קרבנות דאמר פ"ק דר"ה פעמים ג', פעמים ה', פעמים ד', דבעי הני ג' רגלים כסדרן דכתיב בהאי קרא ועוד דכתיב בהדיא מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות אלמא דחג הסוכות קרי ליה שנת השמטה ואע"ג דמצות הקהל בשנה השמינית היא דכתיב מקץ שבע שנים וא"כ נילף מה חג הסוכות להבא ואת מהלך בו לשעבר לבל תאחר ולהקהל אף לגבי פירות כן כיון שהביאו

שליש אפילו גדלו שלישים אחרים אחר ר"ה דהיינו סמוך לסוכות או בסוכות את מהלך בהן לשעבר:

נאמר אף אורז וכו'. ולמה הלכו בהן אחר השרשה כיון דלענין פירות ותבואה בעינן תבואת זרעך ומשמע לקמן דעיקר קושיא דיליה היינו מר' שמעון שזורי דמדמי פול המצרי לאורז ודוחן ובהשרשה אין כאן אפילו התחלה:

שאי אפשר לעמוד עליו. פי' רבנו שמשון ז"ל כלומר דאין מביא שליש בבת אחת ואין נלקט בבת א' אלא היום לוקטין מעט ומפרכין ואח"כ למחר מעט ונמצא חדש וישן מעורבין כאחד אם הלכו בהן אחר לקיטה או אחר שליש ולהכי אזול בהו אחר השרשה שבשנה א' נשרשת כל השדה וכו' הרכיב הרב ז"ל זה הלשון עם אותו הלשון שאמרו בגמ' דילן בפ"ק דר"ה הדר אמר רבה מתוך שעשויין פרכין פרכין וכו' ולא משתמע הלשון כן דדומיא דבין השמשות קתני דאמרינן בריש פ"ק דברכות אי אפשר לעמוד עליו ועוד דקושיית הגמ' לא אתי שפיר אבל הנכון דס"ד השתא דחכמים לא ידעו בהני להכיר מתי הבאת שלישן הילכך אזול בהו בתר השרשה שבשנה א' משרשת כל השדה שהרי בבת אחת זורעין אותה. עוד כ' ומעשר ירק וקטנית מדרבנן הוא כדאיתא בריש מס' מעשרות ורשות ביד החכמים לקבוע זמן לפי דעתם ע"כ וק' לזה התירוץ הא תינח מעשרות דרבנן נינהו שביעית מאי איכא למימר וי"ל דבלא"ה פריך לה שפיר:

והא תניא צובר גרנו לתוכו וכו'. בפול המצרי מיתניא לקמן ואליבא דר"ש שזורי דמדמי פול המצרי במתני' לאורז ודוחן וגבי מקצתו עשה קצצין גמורין לפני ר"ה ומקצתו אחר ר"ה מיתניא וקאי בזרעו לירק ויש בו מעשה שמש נכר לעין דחשיב כנמלך עליו לזרע ואפילו דלא מנע ממנו מים ולא ליקט ממנו אלא אחר ר"ה וכדלקמן וקאמר דצובר גרנו דהיינו בילה הנאמר בגמ' דילן ומפ' לקמן ר' ייסא דכי אמרינן דמהניא בילה דוקא היכא דקודם דהביא שליש ראשון כבר חישב עליו במחשבת זרע אע"ג דחישב עליו לירק מקודם דהשתא כי הביא כולו שליש קמא היינו אחר מחשבת זרע בזרעו הו"ל כוליה לשעבר וזרעו חייב בחיוב דלפני ר"ה ולא אתיא מחשבה דירק שקדמה לעוקרו מתורת קטנית ולדונו להבא ואע"ג דקצתו לא עשה קצצין גמורין לפני ר"ה אפ"ה לשעבר דיינינן ליה כיון דכולו הביא שליש ראשון לפני ר"ה ועוד שכבר חשב בזרעו לזרע הילכך צובר וכו' כלומר יצבור את כל הגורן כדי שיהא הכל נבלל יחד יפה ונמצא כשיתרום ויעשר יהא מן קצצים גמורים דהוי ישן בשעורו ומקצצין שאינן גמורים דהוי חדש בשיעורו ור"ש שזורי לטעמיה דקסבר יש בילה לדברים אחרים חוץ מיין ושמן כדאיתא בגמ' דילן הילכך לשעבר דיינין ליה וקצצין גמורין גוררין את שאינן קצצין גמורין אגבייהו

כיון דהביא שליש ראשון במחשבת זרע וכדפרישית ונמצא מעשר מזרעו דהיינו קצצין גמורין על ירקו דהיינו קצצין שאינן גמורין אבל לא עלין ולולבין דלא שייך בהו בילה דניכרין הם אבל כי הביא כולו שליש ראשון במחשבת ירק עד שלא חישב עליו לזרע מודה ר"ש שזורי התם דאין בילה והשתא מקשינן לרב הונא בר חייא דהא צובר גורנן אימת הוי כי הביא שליש ראשון במחשבת זרע אבל אילו הביא שליש ראשון לירק עד שלא חישב לזרע ודאי לא אמרינן ביה צובר גורנו וכו' ואפילו דהצליחו השמש דמקצת עשה קצצין גמורין קודם ר"ה אלא מעשר זרעו כדינו דהיינו הגמור לשעבר ושאינו גמור בהדי ירק כדינו ובתר לקיטתו עישורו ואי ס"ד דטעמא דאזול בהו בתר השרשה משום דלא יכלו לעמוד עליו דהיינו שאין מכירין מתי מביא שליש א"כ לא שייך דינא דצובר גורנו לעולם שאי אפשר לעמוד עליו ונימא דשמא הביא כולו שליש ראשון במחשבת ירק ולעולם הו"ל לאחמורי ולמיתני דאין בילה:

מעשר אחד את מעשר בשנה אחת ולא שני מעשרות. ואי אמרינן דאזול בתר שליש נמצא שהן אוספין שדה א' של פול המצרי אחר ר"ה וחלק א' ממנו הביא שליש לפני ר"ה וחלק אחר הביא אחר ר"ה ונותנין מזה מ"ש ומזה מעשר עני ונלקט הכל בשנה א' ומשדה אחת והתורה אמרה שנה שנה אין בשנה כי אם מעשר א' כלומר של אותה שנה הילכך אזול בהו בתר השרשה ולעולם דמכירין נמי בהני מתי הבאת שלישן אלא שאין כל השדה מביאו כאחת ולהכי אזול בהו בתר השרשה כי היכי דנדוננו לחד גיסא:

צובר גרנו לתוכו. וכדפרישית דאטרחוה לעשות בילה דמעשר מן הישן כשיעורו ומן החדש כשיעורו הא אי אינו צובר דאינו בלול יפה לא ולדבריך אפילו בילה נמי לא לבעי כיון דדרשינן דלא יהו שתי מעשרות בשנה א' ובהשריש כולו כאחת סגי ליה:

כתיב שש שנים תזרע שדך ואספת ותניא וכו'. ברייתא היא בת"כ גבי אורז ודוחן והכי תניא התם מנין לאורז ודוחן ולפרגין ולשומשמין שהשרישו לפני ר"ה שכונסן אתה בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע ואספת ששה זרעין וששה אסיפין ולא ששה זרעין ושבעה אסיפין וה"פ כשהשרישו לפני ר"ה אע"ג דכונסן בשביעית מותרין באכילה וסחורה ואין בהם משום קדושת שביעית ויליף לה דכתיב בפר' בהר סיני ואספת את תבואתה ובשנה השביעית דהו"ל למכתב והשביעית שנת שבתון וכו' מאי ובשנה לומר לך דואספת חוזר נמי לשנה השביעית גופה דאע"ג דאוסף אתה בשביעית דינו כאסיפת שש שנים יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל בפרשת משפטים שש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה והשביעית תשמטנה משמע דלא כלל אסיפת שביעית בהדי שש שנים אלא חלקו לעצמו

ואסיפה בעינן בששית גופה א"כ ילפינן שש זרעין ושש אסיפות ולא שש זרעין ושבע אסיפות ומסרן הכתוב לחכמים דלא ממעטינן שבעה אסיפין אלא בלא השרישו אבל השרישו שריא:

וא"ר יונה. גרסינן וכולה ר' זעירא קאמר לה וה"ק דאיתמר עלה בשיתא לית אנן כלין קיימין כלומר ברייתא זו משבשתא היא דששה אסיפין אינן יכולין למצוא אלא שאתה מוסיף עלינו שבעה דהא בשהשרישו לפני ר"ה אין אסיפה באותה שנה אלא לאחריה דאורז אינו גדל אלא על מים ועיקר גדולו הוא אחר תשרי דרוב גשמי השנה אזי הן נמצא דהנזרע בראשונה נלקט בשניה ובשניה נלקט בשלישית ובשלישית נלקט ברביעית וברביעית נלקט בחמישית ובחמישית נלקט בששית ובששית נלקט בשביעית הרי ששה זריעות בהיתירא וצריך להן ששה אסיפות והשביעית היכן היא לכן צריך אתה להגיה הברייתא וכך נאמרה ?כולה בבית המדרש.

ולא ששה זריעות וחמשה אסיפות. וכי השריש לפני ר"ה בההוא ילפי' תלמודא להיתירא מטעם מספר הקליטות דע"כ אזול בתר השרשה והיתר אסיפתו בשנה השביעית ומאי דבעי ברייתא תלמודא לאיסורא היינו כי השרישו לאחר ר"ה וה"ק כי איכא שש זריעות דהצלחה שיש להם קליטות דהיתירא יכול אתה לעשות אסיפה לבית להן ואפילו שתאסוף בשביעית אבל לא השרישה הששית כיון דאין כאן קליטת היתר הוי כאילו נזרע בשביעית גופה דכל כמה דלא קלטה כמונחת בחביתא דמיא כענין שאמרנו למעלה וחמש קליטות דהיתירא הוא דאיכא ותו לא וה"ק ולא זריעות דחשיבי ששה לענין מלאכת שבת וכלאים דחיפוי בעפר סגי היכא דאין להן אלא חמש קליטות דהיתירא אין לך בה ואספת בשביעית דקדושת שביעית בה דחשיבא כנזרע בשביעית והשביעית תשמטנה וקסבר ר' זעירא דכיון דקרא א' אסר וקרא אחרינא שרי אע"ג דאסיפה בשביעית היא אשמעינן דבתר השרשה אזלינן וא"כ ה"ה לכולהו שני דאזלינן נמי בתר זריעה וקליטה קמי ר"ה דדינא דהני כדינא דהכא והיינו טעמא דמתני' דתליא דינא דמעשר בהדי דינא דשביעית משום דמשביעית למדו: ופרכינן לר' זעירא דסבר דדרשא דת"כ דרשא דקליטה היא מפול המצרי כשמקצתו עשה קצצין גמורין וכו' כדפרישית דהא הכא משמע דאסיפה דרשינן דמצי דאמרי שיהא נידון באסיפין אלהבא דמאי דעשה קצצין דנגמר פריו הו"ל נאסף ומתעשר לשעבר ומאי דלא עשה לא חשיב נאסף ומן הדין הו"ל למימר דחשיב כזריעתו אחר ר"ה ויתעשר להבא דהיינו אסיפה אחרת בזמן איסורא ומשו"ה תקון שיהא נדון לאסיפה אחת וצובר גרגו כי היכי דלא אמרינן דמיעט קרא ששה זרעין וחמשה אסיפין אלא אמרינן אסיפה דשנה שעברה

היא ולדידך דאמרת דקליטה הוא דדרשינן ונא אסיפה אל הבית למה לן בילה והא כבר קלט כולו קודם שביעית והא דפריך מר"ש שזורי לברייתא דת"כ משום דמשמע ממתני' דר"ש שזורי כייל לפול המצרי כשזרעו מתחלה לזרע דאית ליה דינא דאורז ודוחן א"כ ברייתא דת"כ דריש לה נמי אפול המצרי ואי אסיפה דברייתא היינו קליטה כדקאמרת א"כ בילה למה לי ולא משני. ונראה דיכול לתרץ ר' זעירא דלעולם קליטה הוא דדרשינן וכדאמרינן אלא שאני הכא דמעיקרא זרעו לירק ושוב נמלך שיהא לזרע ומשו"ה לא אהניא מחשבתו אחרונה אלא משום דסייעוהו מן השמים שהגיע מקצתו לקצצין גמורין וכיון דנכר לעין הוא דשל שנה שעברה הוי משו"ה אמרו עליה רבנן מסתיין הך קנסא עליה דאפילו הכי תיבעי בילה ולעולם דדרשת מנין אסיפות קליטות נינהו ודרשא גמורה היא ולא חש לתרץ:

באספך מגרנך ומיקבך. הך ברייתא מייתי לה בפ"ק דר"ה ופירש"י ז"ל באספך מגרנך ומיקבך מכאן סמכו חכמים לקבוע זמן מעשר ירק מדבריהם אחר לקיטה לאסמכתא בעלמא לומר לך כל אסיף שלך יהא כתרומת גרן ויקב שהלכה בהם התורה אחר שנה שהביאו שליש הרי שהלכ' בהם אחר שנה שגדלו במימיה שהבאת שליש היא גדילתן שמאותה שנה ראויה ליקצר בדוחק אף כל וכו' לכך הלכו באילן אחר חנטה שכל גדילת פירותיו ע"י שהעלה שרף לפני חנטה הוא:

ואלו הואיל והן חיין וכו'. ירקות הללו גדילין על מי שנה הבאה והיינו שנות לקיטתן שהרי גוזזין אותו והוא חוזר וגדל והתם בר"ה מייתי ברייתא דר"ע דפליג עליה דר' יוסי הגלילי:

זרעו לזרע מתעשר לשעבר זרעו לירק מתעשר להבא. ובסמוך אבאר אי בלקט ממנו לפני ר"ה איירי אלמא דגדל על מים של שנה שעברה ומתעשר להבא:

ומשני וקסמא בידיה. קיצוץ בל' ערב קיסים א"נ לשון וקסמים בידם כלומר תשובתך בצדך דזרעו לירק הוא חי ממי השנה הבאה דקודם ר"ה אין מונע ממנו עונת מים שלו ואחר ר"ה בוטח בגשמים העתידים לבא כדי שיגדלו עליו ויהא דשן ורענן ואין לחלק בין ירק לירק דעיקר גידולו אח"כ ממי השנה שבאה ועוד אאריך בזה בס"ד:

עבדון קנקולין. שעשו התרמילין דהיינו הכיסין שבתוכן האפונין דס"ל לר' אליעזר דאיפונים הגמלונין כיון דמין ירק הן כדתנן בכלאים אפילו שזרען לזרע דינן בתר נקיטה והו"ל ספיחי שביעית אם נלקטו בשביעית ולא שדינן להו בתר שנה שעברה להתירן אלא כשתרמלו לפני ר"ה דשביעית דהוי הבאת שליש ורשב"ג סבר דלעולם אזלינן בתר לקיטה עד שנגמר פריין לפני ר"ה:

הלכה כר"ש שזורי. דמדמי פול המצרי לאורז ובתר השרשה:

דצורקא. שם מקום:

שש מדות אמרו חכמים בפול המצרי וכו'. השתא מפ' דלא אזלינן בתר השרשה בפול המצרי אפילו שזרעו לזרע:

פול המצרי שזרעו לזרע. פי' הרמב"ם ז"ל דבהביא שליש לפני ר"ה מיירי והראב"ד ז"ל הוסיף עליו דבלקט ממנו לפני ר"ה מיירי דס"ל ז"ל דכי תני במדה שנית אבל אם הביא לאחר ר"ה וכו' בשלקט ממנו לפני ר"ה אתרי מדות קאי וק' דהא אמרינן לעיל דטעמא דזרעו לזרע דלעבר היינו משום דקסמא בידיה דזרעו לזרע הוא חי ממי השנה שעברה שמנע ממנו השקאת המים עונות הקבועים לו ולאו בהבאת שליש תליא מילתא ולאו בלוקט תליא מילתא ועוד דע"כ צ"ל דלר"ש שזורי דאפילו לא הביא שליש מתעשר לשעבר לענין זרעו וכדלקמן, ואפשר דפי' דבריהם ז"ל משום זרעו לירק הן דאפילו הביא שליש לפני ר"ה ולקט ממנו לפני ר"ה זרעו לירק מתעשר להבא וכ"ש כשהביא שליש ולקט אחר ר"ה ולא תני ליה אלא לרבותא דכשזרעו לירק כל זרעו מתעשר להבא ואפילו הביא ולקט לפני ר"ה. אבל מ"מ ק' לי דאפ"ה מתני' דקתני פול המצרי שזרעו לזרע כיוצא בהן והיינו דבהשרשה אזלינן ביה כפרגין ודוחן לדידהו לא מיתרצא מתני' דלא אשכחנא בדבריהם שום בבא מפורשת דתיסגי בהשרשה גרידא ומתני' ובריית דת"כ משמע דבקליטה קפיד דוקא ומיקריא השרשה לכך הנכון בעיני דר"ש שזורי דמתני' היינו הך רישא דברייתא ובמחשבה פשוטה היא ולר"ש בהשרשה סגי דלא פלוג רבנן בין זרעו לזרע בזמן לשלא בזמן ותלמודא לעיל פי' בקבלתו דר"ש שזורי סברא דרבנן משום דאתינן לתרוצה אליבא דר' יוסי הגלילי דבמניעת מים ובבטחון המים תליא מילתא ולא תני לקמן לקט ממנו לפני ר"ה והביא שליש לפני ר"ה אלא כי איכא שתי מחשבות מורכבות זו ע"ג זו שחשב עליו לזרע בראשונה ואח"כ לירק משו"ה בעינן הביא שליש לפני ר"ה ובעינן נמי ליקט עליו קודם ר"ה לקיים מחשבת זרע מההוא זימנא דבהכי חלין שניהן כאחת ועוד דמעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו ולעבר אבל הכא דאין כאן אלא מחשבה א' גרידא פשיטא דאין צריך לא לקיטה ולא הבאת שליש לפני ר"ה ובהשרשה סגי דאיכא מניעת המים ובטחון המים. וזורעו לזרע ולא לירק קאמר דירקו פטור דדינו ככסבר דתנן במס' מעשרות פ' הכובש זרעה לזרע ירקה פטור וכל דינין השנויין כאן גבי פול המצרי שנויים שם נמי גבי כסבר אלמא כי הדדי נינהו ומשמע לקמן דר"ש שזורי בשדה בית הבעל קאי דגבי בית הבעל שנויים ג' עונות וכי בעי ליה לזרע להשקותו בעונות הצריכין לו וצריך לו חוזק השמש לחזק גרעיניו שיוקשו והיינו דאמרינן לעיל

דחי ממי השנה שעברה דהיינו הנהר ?(א) אבל כי זרעו לירק צריך שיהא רק בוטח בגשמים דשנה הבאה דבבעל הוא זרוע וה"ק זרעו לזרע ולא לירק דהיינו דבטח בנהר ועוד דרוצה למנוע ממנו עונות מים הנהוגות להשקות הירק זרעו מתעשר לשעבר ?(ב) וירקה פטור:

זרעו לירק. דהיינו ליהנות מן החליפין רכין שלו דלאו דעתו למנוע ממנו מים אלא משקהו כדרך סילקא וחזרת ובודאי דבוטח בגשמים העתידים לבא דין הוא דמתעשר זרע וירק כדין כסבר ומתעשר להבא כולו והשתא אין כאן לקיטה כלל לפני ר"ה אלא אחר ר"ה ובשעת לקיטה הוא דמעשרין אותה וחזר הדין דירק הוא ובשעת לקיטתו עישורו. ועוד אני אומר דזרע טפל לירק ומצטרפין דאין הדבר תלוי כאן לרבנן אלא או במניעת המים או בהשקאת המים וכדפרישית. והראב"ד ז"ל נסתפק דכי זרעו לזרע גרידא ירקו מהו כלומר דאם לקט עלין שלו לאכילה מהו וכן כי זרעו לירק זרעו מהו כלומר הניחו לירק כ"כ עד שצמחו גרעיני זרעו לתוכו והוקשו וחבטן מהו והסכים הרב ז"ל דדינו ככסבר ושבת ודבריו נכונים וקיימין דבפ' הכובש גרסינן בהדיא גבי כסבר כל הדינין השנויים כאן גבי פול המצרי אלמא כי הדדי נינהו ובתוספתא גרסינן בהדיא פול המצרי שזרעו לירק אע"פ שהביא שליש לפני ר"ה ולקטו לאחר ר"ה מתעשר כולו ובשעת לקיטתו עישורו ומתעשר מזרעו על ירקו ומירקו על זרעו ע"כ וה"נ תניא גבי כסבר ושבת דאלמא מתעשר כולו בין זרע בין ירק ולהבא ועוד דמעשר מירקו על זרעו וכו' דמצטרפין וכדפרישית ואע"ג דההיא אליבא דרשב"ג להלן אבאר דמיתניא נמי לר"ש שזורי. ועוד דפסקי השמועה דלקמן מתחוורין בזה וז"ל הרמב"ם ז"ל פול המצרי שהביא שליש לפני ר"ה אם זרעו לזרע מתעשר לשעבר זרעו לירק מתעשר להבא. והראב"ד ז"ל הגיה עליו ואמר והוא שלקט ממנו לפני ר"ה וכמה אני תמה על זה המחבר שסבר להורות מתוך התוספתא ומן הירושלמי ולא עלתה בידו כי אין התוספתא והירושלמי אצלנו מתוקנים כל צרכן ולא מספיקים כל הצורך והנה פול המצרי שהאריכו בו הרבה ולא הספיקו אמרו אם הביא שליש לפני ר"ה אם זרעו לזרע מתעשר לשעבר ירקו מהו פטור או לא.

זרעו לירק מתעשר להבא זרעו מהו פעור או לא. ולפי שמצינו במשנה שאמרה כסבר שזרע לזרע ירקה פטור זרעה לירק מתעשרת זרע וירק ובתוספתא נמי שנינו בשבת כה"ג ועל פול לא שמענו ומי יורה דעה ומי יבין שמועה אף כי מצא ספרים משובשים יורה ומסתברא אף זה הפול ככסבר ושבת הוא עכ"ד. ולדידי אין כאן ספק דתלמוד ערוך הוא כאן וכדפרישית וכ"ת א"כ לדידי הו"ל מדה באנפי נפשה ואנן שיתא תנן שבעה לא תנן תריץ דר"ש שזורי בתערובות מחשבות בפול המצרי קתני ואזיל ובהאי כללא

דרישא שוה הוא פול המצרי לשאר מילי וכסבר ושבת נמי כה"ג הוי ור"ש שזורי ארשב"ג קאי דמנה ג' מדות בירק דפול המצרי ומודי ליה בהנהו ג' דהיינו היכא דנמלך דעקר ליה ממחשבה קמייתא או במעשה חמה דדמי לנמלך אבל היכא דמוסיף על מחשבה קמייתא מחשבה אחרת ר"ש שזורי פליג עליה ומוסיף ג' עלייהו דהיינו הני ג' קמאי והיינו דאיכא דחלין תרוייהו ומצטרפי ואיכא דחלין ואין מצטרפין ואיכא דאין חלין והך בבא דרישא דהיינו מחשבה גרידא לא שייכא בפלוגתא דרשב"ג ?(א) ומפני שהברייתא הזו ארוכה וקצרה ויש בה חלוקות וקל לטעות האדם בהן ראיתי למנות הנך מדות כאן דרך כלל שלש במורכבות. א' פול המצרי שזרעו לזרע וירק בבת א' וכן עשה דלא מנע מים או תחלה זרעו לזרע וקודם שיגיע זמן מניעת המים בענין דלא מנע מים חשב עליו לירק להוסיף ולקט ממנו לפני ר"ה והביא שליש לפני ר"ה. ב' זרעו לזרע וחזר וחשב להוסיף לירק וכן עשה דלא מנע מים ולקט ממנו לפני ר"ה ולא הביא שליש אלא לאחר ר"ה. ג' זרעו לזרע וחזר וחשב להוסיף לירק וכן עשה דלא מנע מים ולא לקט ממנו אלא לאחר ר"ה ולא הביא שליש אלא אחר ר"ה. שלש בעקירות. א' זרעו לירק וקודם הבאת שליש הוא נמלך עליו לזרע ולקט ממנו אחר ר"ה ומנע ממנו מים לפני ר"ה והביא שליש לפני ר"ה. ב' זרעו לירק ושוב חישב על זרעו לאוצר ויש מעשה חמה חשיב כנמלך אפילו דלא לקט ממנו ולא מנע ממנו מים לפני ר"ה ועשה קצצין גמורין כולו לפני ר"ה. ג' זרעו לירק ולא לקט ממנו ולא מנע ממנו מים לפני ר"ה אלא אחר ר"ה ומקצתו עשה קצצין גמורין לפני ר"ה ומקצתו לא עשה: מדה ראשונה זרעו לזרע וירק. מתחלתו א"נ תחלה זרעו לזרע ושוב חזר וחשב עליו לירק קודם עונת מניעת המים דכוונתו להוסיף היתה דכי זרעי לזרע ירקו היה פטור וכדפרישית וחשב עליו לירק ולחייב גם הירק במעשר אשמועינן דיש מדה דשתיהן חלין ומצטרפין ועוד דבן חשוב כאב והיינו כי הביא שליש ולקט לפני ר"ה ולא מנע ממנו מים לפני ר"ה דמצד דהביא שליש לפני ר"ה ועוד דליקט ממנו לפני ר"ה דלקיטת עלים בההוא זימנא כמו מדל בגפנים חשיבי שלא יפזר כחו בעלין אלא שיתעכב בו כדי שיוקש זרעו דבבהיא זימנא הליקוט סבה לחייבו כלו כדי שיצטרף אפילו לקיטה דלאחר ר"ה דחשיב כלפני ר"ה ועוד דחשיבי עלין כאב ומעשר מירקו על זרעו דאחשבה למחשבת זרע ומצד דלא מנע ממנו מים לפני ר"ה אחשבה למחשבת ירק דלא חל מחשבת ירק על זרע אלא בכה"ג כדאיתא בפ' הכובש במס' מעשרות. ומנא לן דבלא מנע קמיירי דמדקתני להלן גבי נמלך דלא חלה מחשבת זרע אא"כ מנע ממנו ג' מוריות ומניעת מים הוא דקאמר וכמו שאפ' להלן מכלל דעד השתא בלא מנע קמיירי ומאן דכר שמיה. והשתא כיון דהביא שליש לפני ר"ה וליקט

קמי ר"ה דאחשבה למחשבת זרע ושעה שחשב עליו לירק הוה קודם שהביא שליש קמא למחשבת זרע דבהדי רישא קתני לה דשתי מחשבות בה היו אע"ג דמחשבת ירק מאוחרת היא כיון דנעשה מעשה לירק דלא מנע ממנו מים דמו להו לבת א' הילכך בין לענין דשתיהן חלין ובין לענין צירוף אהנו מעשיו ואהניא מחשבתו לכאן ולכאן ומעשר מירקו על זרעו ואפילו לקיטת עלין של אחר ר"ה מצי לעשר מינייהו על זרעו אע"ג דזרעו אב וטעמא דחלין כאחת וכדפרישנא ומשו"ה לא תני הכא כדתני לקמן זרעו לירק ושוב חשב עליו לזרע דהשתא הנך תלתא בבי באחרון מסכים לראשון מיירי אלא שמוסיף ומשו"ה מעשר מזרעו על ירקו ושניהם לשעבר. אבל גבי עקירות קתני לה דלעקור הוא דאתי דמעיקרא חשב עליו לירק ושוב חשב עליו לזרע דכשחשב עליו לזרע היינו לעקור ולדונו לעבר דאי להוסיף מאי קא מוסיף והלא חייב זרע וירק כשזרעו לירק אלא לעקור הוא דבעי והכא דבמסכים לראשון קאי לא קתני אלא חשב לזרע ושוב חשב עליו לירק להוסיף דכשחשב עליו לזרע ליכא חיוב מעשר אלא בגרעינין ולא בעלין כדין כסבר וכשחשב עליו לירק להוסיף הוי דאיכא תרתי וחלין שניהם כאחת: מדה שנית אם הביא שליש לאחר ר"ה ולקט ממנו לפני ר"ה. כדמפ' ואזיל דחלין ואינן מצטרפין:

זרעו מתעשר לשעבר. נ"ל לפ' מדקתני זרעו מתעשר וכו' ולא קתני זרעו לזרע מתעשר לשעבר דארישא סמיך דמיירי בזרעו לזרע וירק או שזרעו לזרע וחשב עליו נמי לירק כדמעיקרא וזרעו היינו גרעיניו וירקו היינו עלין וחלפין ובהאי פי' א"ש דלא מנע ממנו מים כלל ומאן דכר שמיה. ואי ק' דהא קתני נמי לקמן זרעו לזרע וחשב עליו לירק וכו' ומה חילוק יש בין ההוא דלקמן להאי דהכא והתם תני באין לידי מחשבה והכא לא תני הכי תריץ לא דמי ההוא דלקמן להאי דהכא דההוא בנמלך מיירי דחשיב עליו לירק ולהפקיעו מזרע ולעבר וכמו שאפ' לקמן בס"ד והאי דהכא לאו בנמלך מיירי אלא לחייבו גם לירק קאמר וארישא קאי וכדפרישית ולא עקרין נפשין מבבא קמייתא אלא בענין הבאת שליש בלבד וכ"ת מאי שנא הביא שליש לפני ר"ה ללא הביא דברישא אמר דזרע וירק שייכי אהדדי ומצטרפין ומעשר מירקו על זרעו וכו' ושניהם לעבר והכא דהיינו מדה שנית מפלגינן ירקו מזרעו דגבי ירקו אמרינן אחר לקיטתו עישורו תריץ דלעיל אמרינן דבתר שליש קמא שדינן שני שלישים האחרונים דגמרינן מחג הסוכות וכו' דכיון דהביא שליש לפני ר"ה שני שלישים אחרונים בתר קמא שדינן להו וכיון דגבי זרע אמרינן הכי ירקו נמי דהיינו חיוב העלין שרצה לטופלם ולחייבם בתר זרע שדינן להו וטפלין לזרע הוא דהוו וכן כתב ר"י בפ' בכל מערבין דשחליים וכו' אע"ג דמתעשרין זרע וירק כדתנן בפ' הכובש דחמירי דמתעשרין זרע וירק היכא דזרען לזרע דטפל ירק

לזרע ומתעשרין בזמן הזרע אבל הכא כיון דלא הביא שליש לפני ר"ה אין לנו על מה לסמוך וזרעו שאני משים דכל זרעו לזרע כיון דאיכא השרשה לעבר דיינין ליה כדתנן במתני' ואע"ג דהתם בזרעו לזרע גרידא קאמר כ"ש הכא דכיון דלקט ממנו לפני ר"ה אוקו לחיובא דזרע ואהני דחיילא דדמי למדל ולענין עלים כיון דלא מנע ממנו מים ועוד דלא הביא שליש לפני ר"ה אין לו כח לתפוס טפלה עמו ואינו מעשר מירקו על זרעו ואפילו לקיטה לפני ר"ה דקדושה בקדושת זרע וכ"ש לקיטה דבתר הכי דחלוקות זו מזו אפ"ה לבתר ר"ה דיינין להו דירק לחוד וזרע לחוד:

וכשלקט ממנו לפני ר"ה. אמרה ראשונה הוי תנאי צריך דלא סגי בלא"ה והיינו טעמא דאע"ג דהתם זרע וירק כלהו חד בבא כדקתני ומעשר מזרעו על ירקו וכו' מ"מ כל ירק דרכו ליגדל על כל מים וכדי לנתקו ואפילו לקיטה דלאחר ר"ה לטופלו בהדי זרע דוקא כיון דליקט קמי ר"ה מחשבת זרע מחשבה קיימת היא ומחשבת ירק הויא טפלה וחיילא בהדי זרע ואע"ג דבפ' הכובש אמרינן כסבר כיון שליקט ממנה שתים ושלש מרעיות באה במחשבת ירק דהיינו אריות שכ' הרמב"ם ז"ל היינו טעמא דהתם נהג בו כדרך השחת שגוזזין אותו כדי שלא יעשה זרע וילך כחו בעלין ולכך אמרו שתים ושלש שתלים במקום כחוש ושלש בדשן אבל הכא לקיטת עלין דקמי ר"ה לקיטה בדילוג הויא כיון דבבעל קא מיירי כמו שכ' למעלה וכיון שקודם ר"ה עדיין יש כח בשמש הלקיטה בההוא זימנא למדל דמיא כדי שלא יפזר כחו בעלין אלא שהכח ילך בזרע בענין שהלקוט לפני ר"ה הוי טעם לחיובי הזרע ולעבר ומצד שלא מנע ממנו מים נראה שכוונתו לירק ולהבא הילכך כיון דאיכא פעולות הפכיות זו מזו חיילן תרוייהו ומצטרפי שניהן לעבר כיון דהביא שליש לפני ר"ה דגמרינן מחג הסוכות וכמו שכ' למעלה. ובמדה שנייה דלא הביא שליש ליקט ממנו לפני ר"ה הוי תנאי צריך והיינו טעמא דזרעה שדינן ליה לעבר והוי שני כטעמא דר"ש שזורי דבהשרשה סגי ואע"ג דר"ש לא בעי ליקט אלא בהשרשה לחוד סגי דהיינו בדליכא מחשבה אחרת כגון אורז ודוחן אבל הכא שיש מחשבה אחרת שחישב עליו לירק והן הפוכות זו מזו דמעיקרא זרע קדוש ועלין חולין והשתא שניהם קדושים ושנים שלהן חלוקין דזה מעשר שני וזה מעשר עני וינקי מהדדי הילכך כיון דליקט ממנו לפני ראש השנה יש לנו לחוש ולקיים מחשבת זרע ומטעם דלא מנע המים הירק חייב לקדושתו וזרע נמי חייב לקדושתו הילכך לא מצטרף ומעשר ירק לעצמו וזרע לעצמו וכ"ש דלא מצטרף ירק לירק ואילו גבי בבא שלישית דאין כאן לקיטה ולא שליש לפני ר"ה טפל זרע לגבי ירק והכל הוא להבא והרמב"ם ז"ל לא פי' בזה שום דבר. עוד אני רואה בדברי הרמב"ם ז"ל דמפני הקושיא פי' דהכא בזרעו לזרע גרידא קאמר

וירקו היינו זרעו לירק גרידא וז"ל הרמב"ם בפ"א דמעשר שני לא הביא שליש לפני ר"ה אם זרעו לזרע זרעו מתעשר לעבר וירקו בשעת לקיטתו עישורו והוא שלקט ממנו לפני ר"ה ע"כ ולא נזהר הרב ז"ל דהך סברא לא ר"ש שזורי היא ולא רשב"ג היא לא ר"ש שזורי היא דהוא דאמר במתני' דבפול המצרי שזרעו לזרע בתחלה בתר השרשה אזלינן ביה לדונו לעבר ולא בעינן לקיטה כלל כיון דלא אחשביה לירק ומשו"ה אע"ג דלא הביא שליש לפני ר"ה אכתי גבי זרעו לעבר דייניגן ליה דאינו יונק הזרע מקדושה הפכיית ועוד דאם זרעו לזרע ירקו פטור הוי מדקתני בתוספתא מתעשר כולו גבי זרעו לירק הא זרעו לזרע אינו מתעשר כולו וכדפרישית לעיל ולא רשב"ג דרשב"ג פליג עליה בברייתא ואמר דב"ה סברי דדוקא גמור לגמרי דהיינו קצצין גמורין דלקמן הוא דמתעשר לעבר ושמואל פסיק כרשב"ג ואמר דהכל הולך אחר גמר פרי וליכא שום מין דאזול ביה בתר השרשה וכבר פסק הרמב"ם מימרא דשמואל עלה דמתני' וז"ל בפ' הנז' האורז והדוחן והפרגין וכו' אע"פ שהשרישו קודם ר"ה אין הולכין בהן אלא אחר גמר פרי ומתעשרין להבא וכן פול המצרי אע"פ שמקצתו השריש לפני ר"ה ומקצתו לאחריו צובר גרנו לתוכו ותורם ומעשר מן הכל כאחד שהכל הולך אחר גמר פרי עד כאן כלומר מצי לצבור הכל ואין כאן חדש וישן אלא הכל הולך וכו' אם לא שנאמר לדעת הרב דלקט שאני דחשיב כהביא שליש לפני ר"ה ואינו כן דליקט לא אמרו אלא כדי שתחול מחשבת זרע ועלין יהו טפלין ויחשבו כאב וצירוף נמי איכא וכדפרישית ולפי זה ה"נ לענין הלכה מתעשר להבא כיון דהביא שליש לאחר ר"ה ואפילו הביא שליש ולקט לפני ר"ה נמי לרבנן הוי להבא ואם לא מנע ממנו עונותיו וכמו שאפ' אלא דוקא הביא קצצים גמורין לפני ר"ה הוא דהוי לעבר ול"ש כשזרעו לזרע ואח"כ לזרע ולירק ואפילו לירק גרידא וכמו שאפ' קצצין כולן לעבר כיון דנגמר וכן דעת הראב"ד ז"ל אלא שתלה הטעות בלשון הגמ' וז"ל א"א הירושלמי שהעתיק ממנו משובש דבריו היאך יהיו מתוקנים שאם לא הביא שליש לפני ר"ה איני מתעשר לעבר שהרי פסק שמואל הלכה שהולכין בהן אחר גמר פרי וכשזרעו לזרע הו"ל לומר מתעשר להבא עכ"ל ואני רואה לשון הגמ' מדוייק דמילתיה דר"ש שזורי הוא דמיידינן ולאו מילתא דרשב"ג וכבר פירשתיו ושטף לשון הירושלמי גרם לרב ז"ל לטעות. וקשה לי מה שכתב הרב המשיג דנראה מדבריו דגמר פרי דקאמר שמואל היינו שליש משמע דיכולים לעמוד עליו דאי הכי לראשונים דאמרי דלא מצו חכמים למיזל בהו בתר שליש דזה מביא וזה אינו מביא תיקשי להו משמואל דאמר הכל הולך אחר גמר פרי כיון דלדעתו גמר פרי היינו שליש והא לא יכלו לעמוד עליו ועוד דהא רשב"ג בהדיא קאמר על מה נחלקו על התרמיל ולא מודו ב"ה לשעבר אלא

על הגמור ועוד דהא מודי ר"ש שזורי למטה לרשב"ג במדה חמישית דכי לא ליקט ממנו לפני ר"ה וגם לא מנע ממנו מים לפני ר"ה בין זרעו לירק בין זרעו לזרע לא דיינינן בזרעו לעבר אלא אם עשה קצצין גמורין משמע דבקצצים גמורים מיהת מודי לרשב"ג והיינו דגמר פרי הוא דמהני דוקא דכיון דנקט ברישא הביא שליש לפני ר"ה ובעי מניעת מים ולבסוף נקט קצצין גמורים דהיינו תרמילין גמורים דקאמר רשב"ג ואפילו בלא מניעת מים משמע דגמר לחוד ושליש לחוד ונראה דשליש היינו שעשו תרמיל בתחלתו הכתוב בברייתא דרשב"ג וקצצין גמורין היינו שנגמרו פולין לתוכן כל צרכן וטעמא דכי הגיעו לקצצין גמורין כולן או רובן בודאי ניכר לעין הוא וגמר מלאכה הוו ויפה דקדק הרמב"ם ז"ל שכ' גבי אורז ודוחן גמר פרי דוקא ועוד דהתם בר"ה מוכח בהדיא דגמר פרי יותר משליש הוא וכן דעת רש"י ז"ל במס' ר"ה ונמצא עכשו דחלוקין עליו חבריו על ר"ש שזורי אף בראשונה ופול המצרי אפילו במחשבת זרע גרידא ואפילו הביא שליש לפני ר"ה וגם ליקט ממנו לפני ר"ה אם לא מנע מים לרבנן לא אהני כלל לדונו לעבר אלא דוקא קצצין גמורין הוא דמהני דאין החילוק תלוי אלא בגמר הפרי: מדה שלישית ליקט ממנו לאחר ר"ה ולא הביא שליש לפני ר"ה מתעשר להבא. וכרשב"ג כדמפ' בתוספתא כיון דזרעו ?(א) לא מצינו לו סיוע בין ירקו בין זרעו להבא וכ"ש זרעו לירק גרידא דכיון דלא חיזקה למחשבת זרע דלא ליקטה ממנו לפני ר"ה ועוד דעד מדה רביעית בלא מנע ממנו מים מיירי ועוד דלא הביא שליש לפני ר"ה למחשבת זרע קמא כלל א"כ בתר להבא אזלינן ביה ואין חלין מחשבותיו אבל מצטרפין להבא ומעשר מירקו על זרעו וכו' כמו זרעו לירק גרידא ומתני' דקתני דזרעו לזרע כיוצא בהן כלומר דבתר השרשה אזלינן ואע"ג דלא הביא שליש לפני ר"ה דהא לא מדכרינן אלא השרשה בלחוד התם מחשבת זרע גרידא הויא והנה נשלמו ג' מדות כשהמחשבה באה להוסיף ולא לעקור. והשתא תניא ג' מדות כשהמחשבה באה לעקור המחשבה הקודמת: א' והיא מדה רביעית זרעו לזרע ושוב חישב עליו לירק. כבר פירשתי למעלה דהכא בנמלך קמיירי וטעמא דהא הך בבא תני לעיל בהדי זרעו לזרע ולירק ודן דין א' לשניהם ומאי קמ"ל באין לידי וכו' הא תני לה רישא ותו כי תני מציעתא זרעו לירק וחשב עליו לזרע היינו ע"כ בנמלך ולעוקרו מדין קמא קתני דזרעו לירק והיה מתעשר להבא וחישב עליו לזרע ולפטור עלי ירקו ולדון גרעיניו לעבר קמיירי מדקתני לעולם אין מחשבת זרע חלה עליו אא"כ מנע ממנו ג' מורביות ולקמן אבאר דמניעת מים הוא דקאמר דהויא גרמא לחול המחשבה דהיינו לחייבו לעבר כדקתני במתני' לקמן ובהביא שליש לפני ר"ה ובהני תנאים מתקיימא מחשבתו ולמה חשב מחשבה זאת אי לחיובי גם הזרע והא מחויב

ועומד הוי במחשבת ירק גרידא כדלעיל והיכי קתני דלא חלה אלא בשני תנאים אלא ודאי לעקור מחשבה קמייתא קא בעי ומשו"ה בשני תנאים מתקיימא מחשבתו אבל אם לא הביא שליש אלא אחר ר"ה עשבים הוי וזרעו מתעשר להבא וירקו וזרעו שוין להבא שלא כמחשבתו אחרונה דמחשבתו לעבר היתה אלמא דכי אמרינן בהני בבי דחלה מחשבתו היינו לחיוביה לעבר ולהפקיעו ממה שהיה הוא דעסקינן השתא א"כ דכוותה דקתני השתא זרעו לזרע ושוב חישב עליו לירק בנמלך הוא מיירי וה"ק זרעו לזרע גרידא דבנהר ובקילון היה בוטח וזרעו היה חייב לפני ר"ה וירקו פטור וחישב עליו לירק דבטח בגשמים העתידים לבוא לאחר ר"ה והיינו להפקיעו מלעבר ולחייבו כולו להבא ולא מנע ממנו מים לפני ר"ה וקתני באין לידי מחשבה. ווש לדקדק אמאי תני באין לידי מחשבה ליתני חלה מחשבתו או ליתני בא במחשבה כדתני כעין הני גווני בפ"ק דערלה אלא ה"ק דבאים עלי הירק של זה אחר מחשבתו דהיינו לגבי עלין דוקא דמעיקרא פטורים היו דחייבין לעלי הירק ואפילו ורק דקמי ר"ה עם ירק דלאחר ר"ה והו"ל כזרעו לזרע וירק ואע"ג דחשב להפקיע לגבי דינא דעלין הוא דנשתמש ממחשבתו אחרונה אבל לא לענין זרעו ואע"ג דלא הביא שליש לפני ר"ה אפ"ה זרעו במקומו עומד ולעבר אבל לגבי עלי ירקו כיון דלא מנע ממנו מים לא אחזקה ולא אחשבה למחשבת זרע ולפטור ירקו ואהני מחשבתו לחייב עלין דירקו ולא לענין הפקעה אע"ג דהוא חישב תחלה להפקיע והיינו דלא קתני הכא מעשר מזרעו על ירקו וכו' דאין מחשבתו דהפקעה מועלת כלום וחיובא נקטינן והפקעה לא נקטינן ובהך לא מהניא ליה נמלך לעבור אלא דינה כשנייה דירקו להבא וזרעו לעבר. אלא במדה הרביעית שמנו חכמים בכאן הוא דיש שינוי בה והיינו זרעו לירק וחישב עליו לזרע. ובלא ליקט לפני ר"ה מיירי כדקאי לעיל דלא תני אלא מה שעשה כדי לעקור מחשבה קמייתא ומאי דסייע לו הזמן כדי לקיים מחשבה בתרייתא דהיינו הבאת שליש קמי ר"ה ומנע ג' מורביות אבל מילתא חדתי דעבד יותר כדי לעקור לא תני דבתרי מילי סגי ובבית הבעל מיירי כדתני בתוספתא וה"ק אם זרעו לירק בבית הבעל ונמלך לפני ר"ה שלא יהא לירק אלא לזרע לדונו לעבר ולפטור ירקו אם הביא שליש לפני ר"ה וגם מנע ממנו ג' עונות מים לפני ר"ה כדי שיתקשה ויהא זרעו משתמר ומתקיים מהני מחשבתו לדונו לעבר אע"ג דהיה עומד מתחלתו להבא דלירק היה עומד וכ"ש היכא דתחלתו זרעו לזרע ומנע ממנו מים לפני ר"ה דכיון דליכא המלכה פשיטא דפטור ירקו ואהניא מחשבתו:

אם מנע ממנו ג' מורביות. בתוספתא קתני לה הכי פול המצרי שמנע ממנו מים ל' יום לפני ר"ה מתעשר לשעבר בד"א בשל שקיא אבל בשל בעל שמנע ממנו מים שתי מריעות

דברי ר"מ וחכ"א שלש ע"כ והיינו פלוגתא דמתני' דלקמן וההיא רבנן היא דלא תנו בפול המצרי דינא דלעבר בהשרשה אלא במניעת המים הוא דתליא מילתא ומפרש התם ר' יוסי בן כיפר משום ר"ש שזורי דבזרעו לירק וחישב עליו לזרע קאי דבנמלך קאמר מודה ר"ש שזורי לרשב"ג ובשל בעל קאי וה"פ דפול המצרי שזרעו לירק והדר חישב עליו לזרע ולא לירק והביא שליש אחר מחשבה אחרונה לפני ר"ה דהיינו תרמיל דרשב"ג כיון דקיי"ל כב"ה דתרמיל לא מהני לדונו לעבר הילכך בעינן בהדיה תנאי שני דהיינו אם מנע מים ממנו ובשל בית השלהין דהיינו שקיא דתני בתוספתא דל' יום לפני ר"ה איכא מעשה עם מחשבה ודיינינן ליה לזרע ופטור ירקו דהבאת שליש ומניעת מים ל' יום קודם ר"ה מהני ליה כאילו עקרו וחזר ונטעו ולעבר דיינינן ליה אבל בשל בעל דאינה צריכה למים כ"כ בל' יום אין כאן גילוי אלא במניעת שתי מריעות לר"מ וג' לרבנן הוא דחל עליה מחשבה והכא גרסינן מורביות ופירש הרמב"ם ז"ל ג' אריות מלשון אריתי מורי ולפי' מריעות דתניא בתוספתא מלשון מרעה שהצאן גוזזים וכורתין העשבים דזרעו לירק דרך הוא ללקוט החלפין הרכין שלו מזמן לזמן כדרך השחת כדי שיגדל יותר והיינו לישנא דמורביות דנקט הכא לשון גידול ומנע עצמו שלא ליקט ממנו שום פעם מהלקיטות הקבועות לו שהיה נוהג ללקוט ממנו אבל יותר נראה פי' הראב"ד ז"ל דפי' דהיינו מניעת ג' עונות ששנינו בבצלים הסריסים דקתני פול המצרי בהדייהו גבי מים דהיינו מניעת השקאה מהן והעונות האמורות כאן לאו עונה של יום ושל לילה אלא כעונה של זקנה שהפסידה ראייותיה שהיא לפי מה שהיתה רגילה וכן זו לפי מה שהיה רגיל להשקותו וטעמא דכשמנע ממנו מים ג' עונות לפני ר"ה וגם הביא שליש לפני ר"ה ואע"ג דלא לקט ממנו לפני ר"ה אהנו הנך תרי דמניעת מים והבאת שליש דמעשה רבא הוו דגלי דאע"פ דבעי שיוקש זרעו וירקו מבטל ליה ופטור דירק דרכו להשקותו תמיד שיהא רענן ולפי זה לשון מורביות ענינו מורביות קאמאדא בלע"ז לשון רביעה שהיא רביצת מים שמנע מן הירק רביצת המים בעונותיו כמו רביתא דאוני שפי' הגאונים ז"ל רביעתא והעי"ן נבלעת וגבי אבנים קתני נמי לקבל מורביות קאמאדאש בלעז ומריעות דתוספתא נמי על שם שהירקות שותין ובולעים מים ענין הזנה שניזנין מן המים וכן ורעו כבשים תרגום יונתן ויתפרנסו צדיקיא וכן ה' רועי והך בבא לא תנן לעיל משום דהכא מיירי דאהניא מניעת המים והבאת שליש לפני ר"ה להפקיעו ממה שהיה מלהבא לעבר משא"כ למעלה דהתם מעיקרא נמי זרע לשתיהן והיינו טעמא נמי דמודי ר"ש שזורי לרשב"ג בהא דלא סגי בהשרשה לגבי גרעיניו משום דהכא בא להפקיעו:

אבל הביא שליש לאחר ר"ה וכו'. פי' השתא אתי לפרושי לעשבים דמודי לרשב"ג דכי הביא שליש לאחר ר"ה ועוד לקט ממנו לאחר ר"ה כיון דזרעו לירק מתחלה לא חלה מחשבתו אחרונה ודינו להבא כולו זרע וירק ומצטרף ומעשר מזרעו על ירקו כדאיתא בתוספתא דאין מחשבת זרע חלה עליו לדונו לעבר ולהפקיעו אלא כי איכא בהדה אחריתי דהיינו הביא שליש לפני ר"ה אבל לא הביא עשבים נינהו כשבא ר"ה עליו ומודי ר"ש שזורי לרשב"ג דברישא דלא נמלך הוא דמצטרף ירקו עם זרעו או כשזרעו לזרע גרידא דפטור ירקו ובהשרשה סגי אבל בנמלך דמעיקרא זרעו לירק ולהבא והדר חשב לזרע ולעבר מודי דודאי להבא דיינין ביה ומצטרף ירקו וכו' וטעמא דבחדא לא סגי וכ"ש אם לא מנע ממנו ג' מורביות אפילו הביא שליש לפני ר"ה לא אהני לדונו לעבר דאין מחשבת זרע מועיל לב"ה ולר"ש אפילו בשליש דהיינו תרמיל אלא דאיכא בהדה מעשה דידיה דהיינו מניעת המים ובספרים כתוב אבל אם הביא שליש לאחר ר"ה אפילו לא מנע ממנו ג' מורביות והוא טעות דלא שייך אפילו בהאי לישנא וההוא לישנא דאף לא מנע קאי גבי עשה כולו קצצין גמורין וכמו שאפרש ב"ה והכי גרסינן לה בספר מדוייק אבל אם הביא שליש לאחר ר"ה אפילו מנע ממנו ג' מורביות. ומה שלא שנה כן במדות הראשונות דהתם לאו בנמלך מיירי אלא לקיים ב' מחשבותיו דיש דשניהן חלין ומצטרפין ויש חלין ואין מצטרפין ויש דאין חלין, והכא במחשבתו דאיכא בבתרייתא דנמלך הוא דתני:

מדה חמישית זרעו לירק וחשב על זרעו לזרע. דהיינו לאוצר ועלין לירק כבתחלה אפ"ה מעשה חמה מועיל בו כמו נמלך וקצצין לעבר ואפילו דלא לקט ממנו אלא אחר ר"ה וגם לא מנע ממנו ג' מורביות לפני ר"ה אם עשה כולו תרמילין גמורין לפני ר"ה אזלינן בזרעו לדונו לשעבר וכמו שאפרש בסייעתא דשמיא:

ה"ג בכל הספרים ואפילו לא מנע ממנו ג' מורביות וזרעו לזרע ועשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה זרעו מתעשר לעבר וירקו מתעשר בשעת לקיטתו. ואין הכוונה לומר דבקצצין גמורין בעינן זרעו לזרע ובהכי הוא דמתעשרין קצצין לעבר דא"כ מתני' לא רשב"ג ולא ר"ש שזורי לא רשב"ג דלרשב"ג קצצין גמורין אמאי בעינן זרעו לזרע הא קאמר לא נחלקו ב"ש וב"ה על הגמור לעבר ובודאי דאפילו לא מנע ממנו מים קאמר דאי במנע מים מאי קמ"ל ועוד דהך מדה קתני לה בתוספתא אליבא דרשב"ג ומחייב בזרעו לירק גרידא לקצצין לעבר ולא ר' שמעון שזורי דכיון דזרעו לזרע הוא גופיה תני במתני' ובריש דברייתא דבזרעו לזרע סגי בהשרשה ואפילו לא הביא שליש נמי לגבי גרעיניו קאמר דלעבר דיינין להו אלא ודאי ה"פ ויש לך מדה אחרת שמנו חכמים שאם

עשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה אפילו דלא מנע ממנו מים ג' מורביות ולא בלקט ממנו ולא נמלך ממחשבתו אלא שזרעו רצה שיהא לזרע דהיינו לאוצר וכדמפ' לקמן דהביא שליש ראשון במחשבת זרע היה אפ"ה מעשה חמה מועיל בו כמו נמלך דזרעו מתעשר לעבר דקצצין גמורין דבר נכר לעין הוא שנגמר קודם ר"ה ולעבר דיינין ליה ומשו"ה תני ליה הכא דדמי למחשבה הפך מחשבה והא דתני הכא וזרעו לזרע והיינו דרצה כשזרעו ראוי להקרא זרע דיהא לזרע דהיינו לאוצר והיינו סמוך להבאת שליש ראשון כדמפ' בסמוך משום סיפא דתני בילה תני לה דאילו הכא לא צריך כלל דאפילו זרעו לירק גרידא ושוב לא חישב על זרעו לזרע אפ"ה זרעו לעבר כיון דהצליח כ"כ וכדתניא בתוספתא אי נמי ה"ק אפילו שחשב על זרעו לזרע קודם הבאת שליש וחמה סייעתו והוה אמינא דירקו לצטרף עם זרע קמ"ל דאכתי ירקו בתר לקיטה אזיל והיינו אחר ר"ה. והכי תניא בתוספתא אמר רשב"ג לא נחלקו ב"ש וב"ה על הגמור לשעבר ועל העשבים לעתיד לבא על מה נחלקו על התרמיל שב"ש אומרים לעבר ובה"א לעתיד לבא. נמצאת אומר ג' מדות בירק פול המצרי שזרעו לירק אע"פ שהביא שליש לפני ר"ה ולקטו לאחר ר"ה מתעשר כולו ובשעת לקיטתו עישורו ומתעשר מירקו על זרעו ומן זרעו על ירקו ואם עשה קצצין גמורין לפני ר"ה אע"ג שלקטו לאחר ר"ה זרעו מתעשר לעבר וירקו בשעת לקיטתו עישורו ע"כ וכיון דבתר מילתיה דרשב"ג תני נמצאת אומר משמע דרשב"ג מודי בה. ולמעלה כתבתי דהני ג' הכתובים הכא בר"ש שזורי הן הכתובות בתוספתא אליבא דרשב"ג ור"ש שזורי מודי בהם ומפרשם דהא דקאמר על הגמור דכו"ע לא פליגי דלעבר היינו קצצין גמורין דר"ש שזורי אשמועינן דאפילו עשה מעשה לסייע לכוונתו דזרעו לירק ולא מנע ממנו מים ג' מורביות אפ"ה אהני תמה כמו נמלך ומנע ודייניינן זרעו לעבר ועל העשבים דקאמר כו"ע לא פליגי דלהבא פי' ר"ש שזורי דאפילו במחשבה דעקירה דחשב עליו אח"כ לזרע שיהיה מתעשר לעבר אשמעינן דלא אהני מחשבתו ואפילו מנע ממנו ג' מורביות, ועשבים היינו פחות משליש לפני ר"ה דאע"ג דבפ"ק דחלה אמרו עשבים ופחות משליש היינו משום דהתם פחות משליש מילתא היא אבל לגבי מעשר פחות משליש לאו מילתא היא ועשבים מיקרו ומשו"ה קאמר רשב"ג דמצטרף ומעשר מזרעו על ירקו דעשבים הוא ולהבא ואע"ג דר"ש שזורי לא אמר הכי מ"מ כיון דעל קצצין גמורין אמר הכא דלעבר הן אלא דירקו אינו מצטרף משמע הא דקתני גבי עשבים לא חלה מחשבתו משמע דמצטרף וכדאיתא בברייתא. ותרמיל נמי דאמר דר"ש שזירי מודי ליה היינו הביא שליש לפני ר"ה כיון דזרעו לירק בתחלה לא מהני נמלך ביה ובעי שני תנאים שיחול מחשבתו אחרונה תרמיל קודם ר"ה ומניעת מים ג' עונות אבל בחדא מודי

לב"ה ולהבא הרי פירשנו דבג' מדות האלו מודי לרשב"ג וכן דעת הראב"ד ז"ל דבהני ג' בתרייתא סבר כרשב"ג וז"ל ובתוספתא נראה שלא בא אלא על דברי רשב"ג שאמר שאין הולכין בזרע לעבר לא בשליש ולא אפילו בתרמיל אלא בקצצין גמורין כי אז נחשב לעבר ע"כ ולמדנו מר"ש שזורי דעשבים ותרמיל וגמור דהוא קצצין כולהו שייכי בנמלך. ואי קשיא מ"ש דר"ש שזורי גבי קצצין גמורים תני כולו עשה כולו קצצין גמורין ורשב"ג לא תני כולו תשובתך דר"ש שזורי דאית ליה בילה וקא בעי למיתני לקמן מקצתו עשה קצצין גמורים משו"ה בעי לפלוגי בין כולו למקצתו תני כולו ורשב"ג דלית ליה בילה ולא מפליג בין כולו למקצתו לא תני כולו. עוד יש לדקדק בה דאמרינן נמצאת אומר ג' מדות בירק פול המצרי ולא מני אלא שתי מדות וי"ל דלא תני אלא מה שאינו מפורש בדברי רשב"ג ולא בדברי ר"ש שזורי בהך ברייתא כיצד רשב"ג תני דתרמיל לפני ר"ה סברי ב"ה דלעתיד לבא והיינו הביא שליש לפני ר"ה ואשמעין ר"ש דאפילו דחשב עליו לזרעו קודם הבאת שליש לפני ר"ה כדפרישית אשמעינן רשב"ג דמצטרף ומעשר מזרעו על ירקו וכו' ובבא דגמור דהיינו קצצין גמורין דתני ר"ש נמי בה זרעו לעבר וירקו להבא אשמעינן רשב"ג דאפילו זרעו לירק גרידא נמי הדין כן אבל בבא דתרמיל דקא מהני בה נמלך דזרעו חייב ולעבר וירקו פטור לא מצי למתני אלא כי איכא מחשבת תרמיל ותרמיל דעמו מניעת מים ג' עונות קודם ר"ה וענין זה כבר פירשו ר"ש שזורי כאן ואין לו לפרש ורשב"ג דלית ליה השרשה אפילו זרעו לזרע גרידא אם לא מנע ממנו מים קצצין גמורין דוקא הוא דאהנו ואשמעינן בברייתא דכי הוו גמורין ואפילו זרעו לירק אהנו. ובזה הפירוש שפירשנו עשינו שלום בפמליא של מעלה דר"ש שזורי מודה לרשב"ג ממדה רביעית ולהלן ואע"ג דהכא לא תני פול המצרי שזרעו לירק אע"פ שהביא שליש קודם ר"ה ולקטו אחר ר"ה בשעת לקיטתו עישורו וכולו מתעשר להבא בכלל מאי דתני הוא דמחשבת זרע אחרונה לא מפקעא אלא כי איכא הבאת שליש לפני ר"ה ומניעת מים משמע הא הבאת שליש לפני ר"ה גרידא לא אהני ואפילו איכא מחשבת זרע ומשו"ה לא תני הכא אבל אם לא מנע מים וכו' אפילו הביא שליש לפני ר"ה דההוא פשיטא דאין כאן שום מעשה לסייע למחשבת זרע דכ"ש דהוי לירק וכדפרישית אלא תני אבל אם הביא שליש לאחר ר"ה אפילו מנע וכו' משום דאע"ג דאיכא מעשה דהוי סיוע למחשבת זרע אינו מועיל. ואיכא לעיוני אם יש חילוק בין ירק קצצים לירק קצצים כגון קצצים גמורין עם מחשבת זרע וקצצים גמורין עם מחשבת ירק אם יכול לעשר מזה לזה שהרי לא דמו דיניקת ירק דיניק מקצצים גמורים שזרעו לירק הוי ירק ודאי ויניקת ירק דקצצים גמורים היכא שהביא שליש ראשון למחשבת זרע ויניקתו לעבר אלא משום דלא מנע

מים ממנו דיינינן לעלין כירק ובשעת לקיטתו עישורו. ואפשר דאין תורמין ומעשרין מזה על זה דזה של מעלה ודאי ירק וזה של כאן יש בו ספק. ואפשר נמי דקצצים גמורין דירק וקצצים גמורים דזרעו לזרע אין תורמין מאלו על אלו מטעמא דאמרן והיינו דאמר ר' יוחנן בס"פ כלאי הכרם דפול המצרי בזרעים יש בו ספק ואפשר דר"ש שזורי נמי דהכא מודי בהכי ושמעינן בהך מדה דקצצים גמורים היכא דזרעו לזרע ואע"ג דחלין שניהן אין חלין בעצם דאין מעשרין מזה לזה וכדפרישית. ואפשר שמפני זה דלגה הרב ז"ל ולא כתב אלא בבא דזרעו לזרע ועשה קצצים גמורין וכו'. ואילו בבבא קמייתא דהיינו זרע וחשב עליו לירק להוסיף אהני מחשבתו האחרונה ומצטרף כולו לעבר ומעשר זרעו בהדי ירקו ומירקו על זרעו וכ"ש ירק עם ירק וטעמא דהתם חלין שניהן כאחת וליכא המלכה ותו דלקט ממנו לפני ר"ה משא"כ הכא דאין כאן מעשה כלל אלא דמן שמיא רחמו עליה ודבר ניכר לעין הוא הילכך זה לעצמו וזה לעצמו דכיון דלא מנע ממנו מים לגבי עלין בדין ירק קאי. ובריייתא ה"ק לגבי זרע כיון דגמור הוא אפילו זרעו לירק ואפילו לא מנע וכ"ש מנע דינו לעבר ולגבי ירק אפילו זרעו לזרע וכ"ש לירק דינו להבא ומשו"ה קצצין אית להו דין זרע ועלין בדין ירק קיימי ולא מצטרף בהדי זרע אלא זה לעצמו ושנתו וזה לעצמו ושנתו: מדה ששית זרעו לירק ויש בו מעשה שמש להפקיע מקמייתא:

ומקצתו עשה קצצין גמורים. לפני ר"ה:

ומקצתו לא עשה. לפני ר"ה וזה על התנאי שאמרנו שלא לקט ממנו אלא אחר ר"ה וגם לא מנע ממנו מים ג' מורביות לפני ר"ה ועשה מקצתו קצצין וכו' ובתנאי דרישא דרצה שזרעו יהא לזרע וכדמפ' ר' ייסא בסמוך והיינו שחשב עליו לזרע לפני הבאת שליש והביא שליש ראשון במחשבת זרע דקודם גידול שליש קמא חשב עליו לזרע ולפני ר"ה אהני ליה לר"ש שזורי בילה:

וציבר גרנו לתוכו. ומעשרותיו לעבר ומערב קצצין גמורים עם שאינן גמורים וכבר פירשתי למעלה דירקו וזרעו דקתני הכא אין פירושו כי ההוא בבא דרישא אלא לישנא קיוטא הוא וזרעו היינו קצצין גמורים דמהני בהו מעשה חמה ועוד מחשבה דזרע לדונן לעבר וירקו היינו קצצין שאינן גמורים שאין לדון בהם לשעבר אלא בבילה אבל עלין קמאי עם ענין בתראי כבר תנא דבשנות לקיטתן עישורן בחמירתא דהיינו כולו קצצים גמורים וכ"ש בקילתא כדלעיל דפשיטא דלא:

קצצין. תרמילין כמו ההיא דריש כלאים וקצצוי דמיין לחרובא וכן בפ' במה מדליקין כאן קצץ בן זכאי תורמוסי תרומה הוציאן מתרמליהן כשהיה אוכלן. והקשו בתוספות בפ"ק דר"ה נהי דמועיל צבורת גורן לענין ישן וחדש ניחא היכא דמעשרות שוין אבל

לענין שנייה הנכנסת לשלישית דשנייה מעשר שני ושלישית מעשר עני וכן חמישית הנכנסת לששית היכי מהניא ותרצו דיכול לתקן שיפריש מעשר אחר ויחלל על המעות ויאכל המעות בירושלם והמעשר יחלק לעניים.

תני ר' אבדימי דמן חיפה וכו'. כמו תניא אידך דתני ר' אבדימי דמן חיפה אליבא דר"ש שזורי גבי זרעו לירק:

ואפילו לא עשה כולו קצצין גמורים. אלא מקצתו עשה לפני ר"ה ומקצתו לא עשה אלא אחר ר"ה ולא לקט לא מאלו ולא מאלו לפני ר"ה:

זרעו מתעשר לשעבר. היינו קצצין גמורים:

וירקו מתעשר בשעת לקיטתו. היינו קצצין שאינן גמורים ושעת לקיטתן הוי להבא דבלא לקט הוא דקיימינן ולא גרירי קצצין שאינן גמורים בהדי קצצין גמורים ונראה דקשיין הני ברייתות אהדדי דבילה לא מכשרי' הכא: ומתרץ ר' ייסא לא קשיין דברייתא קמייתא מיירי שהביא שליש ראשון למחשבת זרע דקודם שחשב עליו לזרע לא הביא שליש עדיין בענין דאחר מחשבת זרע הוא דהביא שליש דהשתא זרעו הוי עיקר דהוי קצצין גמורים וגרירין שאינן גמורין אבתרייהו ומהניא בילה אבל אם כשחשב עליו לזרע היה אחרי שהביא שליש ראשון במחשבת ירק אפילו עשה מקצתו קצצין גמורין לפני ר"ה לא גרירי הני בהני ולא אהני בילה אלא ירקו דהיינו קצצין שאינן גמורין מתעשרין בשעת לקיטתן דהיינו להבא דהיא שנה שלישית כיון שלא לקט אלא אחר ר"ה והיינו ההיא דר' אבדימי דמן חיפה:

זרע לזרע וכו'. עד השתא פי' בו הדין מעשרות דשאר שנים השתא אתי לפרושי ביה דין שביעית:

זרעו לזרע לפני ר"ה של שביעית. כל הך סוגיא יש לפרשה בקצצין גמורים לפני ר"ה מדאמרינן לקמן היה לוקט ונמצא לתוכו ירק והיינו בשגגה שהיה לוקט קצצין בכוונה וכן פירשה הרמב"ם ז"ל מכיון דעשה קצצין קמי ר"ה דשביעית שרי בשביעית ואפילו אם בא ונטל מירקו שרי באכילה דהא ירקו פטור דבטל אגב זרע ולית ביה משום ספיחים כיון דדין קטנית דייניין ביה ודמי לתבואה דבתר שליש אזלינן בה ואמרינן בפ' ג' ארצות דתבואה של ששית שנכנסה לשביעית דאין בה דין שביעית:

זרעו לירק. גרידא אע"ג דעשה קצצין לפני ר"ה בתר מחשבתו אזלינן וכל הנלקט אחר ר"ה בין ירקו בין זרעו אסור בספיחי שביעית:

פשיטא דזרעו מותר. דלא מנע מים דמשום ספיחין אין לאסרן דמחשבתו אהני לזרע כיון דאיכא קצצין ומדמינן להו לזרעו לזרע גרידא:

ירקו מהו. מי גריר בתר זרע לגבי ספיחי שביעית דכי היכי דגריר בתר מעשרות לעיל ושרי או דילמא דוקא לאידך גיסא ובתר לקיטתו עישורו והכא כיון דלא מנע מים ממנו ספיחי שביעית הוו ואסורין באכילה:

מותר דבר תורה. דגריר בתר זרע דנגמר פריו כדלעיל:

אפילו להאכיל את בהמתו יהא אסור מפני מראית העין. דלא מנע ממנו מים משום ספיחי שביעית אסור והא לא אשכחן דחמירא שביעית משבת:

לא יתן וכו' ולא יהא לוקט על אומן. על השורה כדתנן במס' פאה ונותנין פאה מכל אומן ואומן כלומר לא ילקט הירק מעץ פול המצרי כסדר אלא כאן מעט וכאן מעט מפוזר בו שלא יהא ניכר קרחתו ולא יאמרו דנמצא נהנה מספיחי שביעית והיינו נמי טעמא דלא יתן לבנו כדי שלא ילקט כ"כ שהיא ניכר:

נעקרה הגומא. כגון אותו ענף שהקריחו שלקט ממנו כל עליו נשבר ונעקר דהשתא לא מינכר שרי: גומא קרי לענף שלקטו עליו תר' קנה וסוף קנה וגומא:

ואפילו למ"ד אסור. אם היה לוקט הזרע דקצציו הוא לפני ר"ה ואגב לקט ירק קצת בתוכו שרי דמאן דאסר לא אסר מדינא אלא משום מראית העין והכא עיקר לקוטו היה הזרע:

כהדא חד בר נש וכו' מיסרן דלובי. אגודות של פול המצרי לפול המצרי קרי לובי בפ' כלאי הכרם הדין פיל המצרי כד איהו רטיב צוחין ליה לובי:

מיסרן. אלומות או אגודות מאלמים אלומים מתרגמינן מאסרין וכו' והוליך לר' ירמיה עשר אגודות של ירק פול המצרי בשנת שביעית ופול שזרעו לירק ולזרע הוה ועשה קצציו גמורין לפני ר"ה וירקו היה חייב במעשר אע"ג דלעיל אמר דירקו בשעת לקיטתו והכא לקיטה בשביעית הואי ושביעית פטורה שאני הך לקיטה כיון דעשה קצציו קמי שביעית חשיב כנלקט קמי שביעית תדע דהא שרי ליה באכילה ולא חשיב ספיחי שביעית ומשו"ה יש לו לעשר אע"ג דשנה של שביעית היתה:

א"ל. עוד לא תעשה כן:

ולא תלקוט. כ"כ ירק מפני מראית העין:

אלא צורכא דלפסא. צורך קדרתך:

זרעו לזרע. בשביעית ויצא לשמינית:

אסור. משום ספיחים דבתר השרשה אזלינן וכר"ש שזורי ונראה לפרש האי כמו שפי' בירושלמי ההיא דגרסינן בפ"ק דר"ה לקט ירק ערב ר"ה עד שלא תבא השמש וחזר ולקט משתבא השמש והא יו"ט הוא והאיך לקט ביו"ט ומוקי לה בגוי וה"נ שזרעו הגוי דאילו ישראל הא שביעית הוי, א"נ מותר לאחרים קאמר דאלו לדידיה דעבד איסורא ודאי

דקנסוה רבנן וכן ראוי לפ' דברי הרמב"ם ז"ל פ"ד דהיל' שמיטה דכ' עבר וזרעו וכו' וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל ואמר א"א לא מצינו זורע בשביעית שום התר שהרי אמרו הנוטע והמבריך פחות מל' יום לפני ר"ה אסור לקיימו בשביעית והנוטע בשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור והלכה כסתם משנה אלא בספיחים שיצאו מאיליהן מיירי ואי בנזרעו משכחת לה כשזרעו גוי עכ"ד. ומה שהשיג עליו ממשנתנו דקתני הנוטע בשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור ומתני' באילן קמיירי ובא להשיג על דין פיל המצרי שהוא ירק עוד אדקדק עליו למטה:

מותר. דבתר לקיטה אזלינן דירק אחר לקיטתו עישורו:

זרעו אסור. משום ספיחי שביעית דבתר השרשה אזלינן:

וירקו מותר. דבתר לקיטה אזלינן ?(ב) והרמב"ם ז"ל בפ"ד בהיל' שמטה כשכתב משנתנו האורז והדוחן וכו' כ' כן האורז והדוחן וכו' ופול המצרי שזרעו לזרע הולכין בהן אחר גמר פרי דס"ל לרב ז"ל דאיסור שביעית בתר מעשרות גריר ויפה כיון הרב ואדרבה מעשרות מטעם שביעית למדו כדתניא בת"כ וכיון דפסיק שמואל הילכתא הכל הולך אחר גמר פרי נקטינן כוותיה בין לשביעית בין למעשרות ומשו"ה כשבא לכתוב ברייתא קמייתא כתב כן פול המצרי שזרעו לזרע בששית ונגמר פריו קודם ר"ה של שביעית בין ירק שלו בין זרע שלו מותר בשביעית ואם זרעו לירק ונכנסה עליו שביעית בין ירקו בין זרעו אסור כספיחי שביעית זרעו לזרע ולירק אסור. ומשמע דסתם קאמר ואפילו עשה קצצין לפני ר"ה והטעם נ"ל לדעתו דכיון דשם ירק עליו דינא דספיחים אית ביה וכשכ' ברייתא שנייה כ' כי הכא ממש וז"ל עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית אם זרעו לזרע בין זרעו בין ירקו אסור כי הכא והיל"ל מותר אם יש גמר פרי אחר ר"ה דשביעית בטילתה ע"י קרקע דבתר גמר פרי אזלינן ובשמינית הוא דנגמר והרב מפ' גם ברייתא זו בעשה קצצין בשביעית עצמה ולכך פסק כי דינא דהכא להחמיר ועוד כ' ואם זרעו לירק הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר כדאמרינן הכח והגיה עליו הראב"ד ז"ל ואמר לא מצינו זורע בשביעית שום היתר ואין הולכין בשביעית לא בחנטת הפרי ולא בגמרו אלא משהשריש בשביעית יעקור וכו' וכמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה דלא אמרו יעקור אלא באילן משום טעמא דמונין דאית ביה ערלה אבל גבי פול המצרי דליכא ערלה לא אמרו ואדרבה אמרו שביעית קרקע מבטלה כדאיתא בפ' הנודר מן הירק וכמו שאני עתיד לכתוב אותה סוגיא בפ' ג' ארצות בס"ד ומשו"ה אפילו השריש בשביעית שרי. ואע"ג דלא עקרו כלל ס"ל לרב ז"ל דירק דכיון דחי ממי שנה הבאה כי עקר דמי:

הלכה ו

בצלים הסריסים. בגמ' מפ' להו:

פול המצרי. ומתני' רבנן היא דלא מנינן פול המצרי בהדי אורז ודוחן דלא מיתניא להו השרשה גבי זרעון לזרע אלא במניעת מים תליא מילתא תניא בתוספתא פול המצרי שמנע ממנו מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשר לשעבר ומותר לקיימו בשביעית ואם לאו אסורין לקיימן בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה בד"א בשל שקיא אבל בשל בעל כשמנע ממנו מים שתי מריעות ס"א מורביעות דברי ר"מ וחכ"א שלש ר' יוסי בן כיפר אומר משום ר"ש שזורי בד"א בזמן שזרעו לירק וחשב עליו לזרע ע"כ. ובנמלך מפ' לה כדאיתא לעיל ולרבנן אפילו שזרעו לזרע מתחלה מודו ליה במניעת המים והבאת שליש דהיינו תרמיל כלומר ובתרמיל קמי ר"ה מיירי ומשו"ה בעי מניעת מים ג' זמנים והשתא ה"פ בצלים ופול המצרי שזרען בבית שקיא דקא בעי להו לזרעם ול"ש לקט מהן לפני ר"ה ול"ש לא לקט דמתני' כרבנן ול"ש לירקם ונמלך וחשב בהן לזרע מיירי במנע מהם מים סגי ובהביאו שליש לפני ר"ה במחשבת זרע וכדלעיל דבהכי מהני מניעת המים לדונן לעבר בכל שאר השנים ואם ערב שביעית להפקיען מקדושת שביעית ולדונן לשעבר והיינו בשליש ושמנע מהן מים בבית שקיא כל שלשים יום לפני ר"ה דבהכי גלי דעתיה שרוצה שיוקשו ולזרע קא בעי להו אזי מתעשרין לעבר ומותרין בשביעית וירקו פטור ומותרין בשביעית פחות מכאן במחשבה הראשונה קיימי ולירק דבשעת לקיטתו אזלינן ומתעשרין להבא ואסור לקיימן בשביעית משום ספיחים. ומפ' בגמ' טעמא דשלשים יום נעשה כבעל ורש"י ז"ל פי' בפ"ק דר"ה לשון אחר הא מתני כר"ע היא דס"ל דטעמא דירקות היינו משום שגדלים על כל מים ומפרש טעמא בתלמוד ירושלמי א"ר מנא מכיון שמנע מהם מים ל' יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר זמן חיובן למעשר לשעבר דהא לא נסתפקו מכל מים שהן מים שאובין ל' יום כי אם ממי גשמים הילכך יצאו מתורת ירקות הגדלין על מים ונכנסו בתורת שדה הבעל דמסתפק במי גשמים בלבד ומתעשרין לשעבר, דרכן של בצלים הסריסים למנוע מהן מים פרק א' לפני לקיטתן כשרוצים להקשותן לפיכך חלקום חכמים משאר ירקות אבל שאר ירקות שאין דרכן בכך אפילו מנע מהם לא יצאו מדין ירק ובטלה דעתו ע"כ לשון רש"י ז"ל. ואין דברים אלו נכונים דהא בפי' גרסינן בפ' הכובש דכסבר נמי הועילה לו מניעת מים ודמי לפול המצרי ממש אלא פי' הסריסים היינו שאין מצמיחין עלין בימי החורף כשאר בצלים וסתמא לאוצר קא בעי להו שהן נשמרין ודמו לפול המצרי כשחשב עליו לזרע והיינו גרעיניו לאוצר:

ומתעשרין לשנה הבאה. והיינו בשנה שאינה של שביעית דבשביעית ליכא מעשר:

ושל בעל. שדה בית הבעל שהיא מלוחלחת ואין צריך להשקותה כענין אשה בעולה ומ"מ לירק צריך השקאה ויש להן לגננין זמן קבוע שצריך להשקותה ולזמן שצריכין להשקותה קרי עונה ולר"מ במניעת מים שתי עונות סגי ולרבנן לא סגי אלא בג' עונות:
דלא עבדין זרע. פירש"י ז"ל ציפולי בלעז שאין נעשין גדולים כשאר בצלים והרמב"ם ז"ל פי' ענין הבצלים כשימצאו לחות אחר שיעקרו אותן מן הארץ יצמחו ויוציאו עלין ויש מהן שאין דרכן כן והוא נקרא בצלים סריסים המשילו אותם לסריס שאינו מוליד:
כבעל. כלומר ונעקרו מלהיות ירק וחזרו כתבואה וקטנית דדרך לזורעם בבית הבעל:
אפשר לומר זרעו וכו'. כלומר על זרעו דמפלגינן מירקו דאמרינן דזרעו לעבר דיינין ליה וירקו דהיינו שאינם קצצין בשעת לקיטתו דהיינו להבא ק' לן ואנו מצטערין דכיון דלא מנע מים ממנו ועוד דשליש ראשון בא במחשבת ירק מדינא כולו בתר ירק אזיל הו"ל למימר אלא שאתה בא להוסיף ירקו על זרעו ולומר דין בילה שכולו יהא נדון לעבר:
ותימר וכו'. בתמיה למה נכניס עצמנו לעשות בילה מי דוחקנו לעשות זה:
ואיפסיקא הילכתא בפ"ק דר"ה דלא כר"ש שזורי בתרתי חדא דלא אזלינן בתר השרשה אלא בתר גמר פרי ועוד דאין בילה אלא ליין ושמן והא דאמרינן התם דס"ל לר"ש שזורי דפול המצרי שמקצתו השריש לפני ר"ה ומקצתו לא השריש דצובר גרנו לתוכו ומודו ליה רבנן דצובר וכו' והילכתא כותיה לאו משום טעמא דמודו רבנן דיש בילה הוא אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי והכל נגמר אחר ר"ה והכל מתעשר להבא ור"ש משום דאזיל בתר השרשה איצטריך ליה דינא דבילה וא"כ לרבנן דס"ל אין בילה הך מדה ששית דהיינו כי מקצתו עשה קצצין גמורים ומקצתו לא עשה אינו צובר גרנו לתוכו דבתר גמר פרי אזלינן וזה נגמר פריו קודם ר"ה וזה שלא נגמר פריו אלא אחר ר"ה בשעת לקיטתו עישורו. נמצא עכשו שחולקין רבנן עליה דר"ש שזורי בהך ברייתא בד' מדות במדה א' דהיינו אע"ג דהביא שליש ולקט ממנו לפני ר"ה אין מתעשר זרעו אלא להבא דאין כאן גמר פרי דבכל הני השנויין במשנתנו קיי"ל כשמואל דפסק כב"ה אליבא דרשב"ג דאין מתעשר לשעבר אלא על הגמור. ובמדה ב' נמי שלקט לפני ר"ה אבל לא הביא שליש אלא אחר ר"ה דקאמר זרעו מתעשר לשעבר היינו משום דאזיל לטעמיה דהשרשה ואינו כן דאינו מתעשר אלא להבא וגבי עלין מאי דלקט לפני ר"ה לעבר לאחר ר"ה להבא דקיי"ל ירק אחר לקיטתו עישורו. וכן מה שאמרנו נמי דלא תני ר"ש שזורי דתרתי קמייתא זרעו לירק וחשב עליו לזרע לדונו לעבר משום דמפקיע וכו' לרבנן ליכא הפקעה ומצינן למיתני הכי בבבי קמייתא. אבל בבבא ג דלקט אחר ר"ה ולא הביא שליש לפני ר"ה דקאמר עלה ר"ש דדינו להבא לא נחלקו עליו. ובבבא ד'

דזרעו לירק ונמלך וחשב עליו לזרע ?(ג) ובמניעת מים מצינן למימר דרשב"ג ורבנן פליגי עליה ומצינן למימר דאפ"ה הילכתא כוותיה, פליגי עליה דאפילו בלקט ממנו לפני ר"ה המהפך האמיתי הוא מניעת המים דלא הזכירו רבנן שליש דמילתא תליא במניעת המים והיינו טעמא דר' יונה לקמן דסבר דמתני' דבצלים סריסים ל"ש בלקט ולא שנא בלא לקט מיירי ומשו"ה מיבעיא ליה האי מניעת מים לרבנן למפרע דיינין לה או להבא דיינין לה וקאמר מאי נפ"מ לקט מהן תוך ל' ואחר ל' והיינו לקט ממנו לפני ר"ה דמניעת מים ל' יום לפני ר"ה כדתנן התם ונקטינן לרבנן אפילו דלקט לפני ר"ה העיקר הוי מניעת המים לבית שקיא כדאית ליה ולבית הבעל כדאית ליה ואפילו ר"ש שזורי קאמר בהדיא לעולם אין מחשבת זרע חלה עליו אלא היכא שהביא שליש לפני ר"ה בהדי מניעת מים. ונראה דהילכתא כוותיה דמניעת מים לא אהני כי בא להפקיעו מירק ולדונו לזרע ולעבר אלא שהביא ג"כ שליש לפני ר"ה כדפרי' ר"ש שזורי ואע"ג דמתני' דלקמן דבצלים ופול המצרי קתני לה סתמא הא מפ' בתוספתא ר' יוסי בן כיפר אליבא דר"ש שזורי דלאו בזרעו לזרע מתחלה מיירי אלא בנמלך ובהפקעה וכיון דלא חזינן דפליג תלמודא עליה דר"ש שזורי בהדיא בהאי כמא דפליג גבי בילה וגבי השרשה ?(א) [אפושי מחלוקת לא מפשינן]. וכשהביא שליש לפני ר"ה מהני בדידיה מניעת המים כיון דמנע ג' מורביות לעבר. אבל אם לא הביא שליש אלא אחר ר"ה בין לא לקט ובין לקט אפילו מנע ממנו ג' מורביות לפני ר"ה לא חלה עליו מחשבת זרע לדונו לעבר. וגבי מדה חמישית אפילו לא לקט ממנו וכו' ואפילו זרעו לירק גרידא ולא חשב עליו לזרע אם עשה קצצין גמורים לפני ר"ה לזרע גריר ונדון בו דין זרע ולעבר והיינו כב"ה ומודו ליה רבנן לר"ש בהא. וגבי עלין כשעת לקיטה עישורו אם שני שני ואם עני עני וכדלקמן. וזה הדין שוה בין לענין ספיחים דשרו בין לענין מעשר דלעבר דיינין ליה. וזו הבבא דלגה הרב ז"ל ולא כתב אלא סיפא דילה דהיינו זרעו לזרע ועוד עשה כולו קצצין גמורים וכו' אפ"ה ירקו מתעשר בשעת לקיטתו ולהלן יתבאר בשמועתנו דעתו דלגבי שביעית. וגבי מדה ששית פליגי עליה לא שנא הביא שליש ראשון במחשבת זרע ולא שנא הביא שליש ראשון במחשבת ירק ול"ש לא חשב עליו לזרע כלל אלא לירק גרידא ועשה מקצתו קצצין גמורים לפני ר"ה ומקצתו לא עשה אלא לאחר ר"ה אין בילה וקצצין גמורים מתעשרין לעבר כיון דנגמר פריין לפני ר"ה וקצצין שאינן גמורין מתעשרין להבא דקיי"ל אין בילה זהו האמת והרמב"ם ז"ל פסק גם בזה כר' שמעון שזורי ואיני יודע למה:

למפרע הוא נעשה. כזרעו לזרע דמתעשרין לשעבר כדמפ' ואזיל:

לקט מהם בתוך ל' יום ולאחר ל' יום. אי אמרת דלמפרע נעשה כזרעו לזרע ואפילו הליקוט דקמי תשלום ל' אתיא מניעת המים ומשך ליה לליקוט דקמי ר"ה בהדה ומעשרין מזה על זה:

ואין תימר מכאן ולהבא. הראשון שלקט בתוך ל' של המניעה הואי לירק דסתם זרוע בבית שקיא הוא רך כיון שמשקין אותו תדיר כדאיתא בפ' בצל והשני הוא פטור כדין זרעו לזרע ולשעבר:

הלכה ז

שקיימן לזרע. שמשיירין אותן שיוקשו ולשנה אחרת זורעין ממעות שלהן:

אם הוקשו ונפסלו ממאכל אדם. בגמ' מפ' מנא ידע:

התמרות שלהן. פי' בערוך הנץ שלהם קודם שיפתח דומה לתמרה כדאמרינן נקטם ראשו ועלתה בו תמרה ונראה לפ' שהן החלפין הרכין הן זקופין כתמרות שהן כעין לולבי גפנים וקאמר שאפילו הוקשו הדלועין החלפין אסורין כדאמרינן גבי צלף מתעשרות תמרות ואביונות וקפריסין:

מרביצין בעפר לבן. משקין מים ביד דהיינו זילוחא לאילנות שיש בו עין שמרביצין את הבית ואע"ג דטירחא הוי וכן פי' רמב"ם ז"ל ובגמ' מפ' אם רצופים אם מרווחים ואע"ג דהשקאת מים לזרעים תולדת זורע הוי ורחמנא אסר זריעה בשביעית כדכתיב לא תזרע אפ"ה שרי בעפר לבן וטעמא מפ' בגמ:

בעפר לבן. פי' רבנו שמשון ז"ל דעפר לבן הוא שדה הלבן והרמב"ם ז"ל פי' דהוא המקום שיש בו אילנות מרוחקות עד יהו עשרה מהן ביותר מבית סאה ורמב"ש ז"ל פי' פירוש נכון עפר לבן לא היינו שדה לבן אלא קרקע תיחוח ולח ויש בו אילנות ודי לו בהשקאה מועטת וכן דעת רש"י ז"ל שכ' בספר שופטים עפר חיור מין קרקע לח ומוכרין אותו ליוצרי כלי חרס ור"ש מתיר להרביצו דלהרויח קרקע אסור אבל להצילו מהפסד לא ואע"ג דטירחא הויא ודמיא להשקאה בקילון ואף שדה בית הבעל שאינו לח כמוהו שרי לר"ש להשקותו בקילון השקאה שהיא מרובה מהרבצה מועטת בשביל האילנות שלא יפסדו וכ"ש אי איכא אמת המים להשקות השדה שפותחין אותה ומוליכין המים מאילן לאילן והיינו דאמר בגמ' אתיא מילתיה דר' שמעון דשביעית כרבנן דמ"ק:

ור' אליעזר בן יעקב אוסר. בין הרבצה לעפר לבן ובין השקאה לשדה בית הבעל ודוקא להוליך בשדה בית הבעל מתיר ר' אליעזר בן יעקב:

ממרסין באורז. משקין שדה שזורעין בו האורז כ"כ עד שיהא עפר הקרקע נמחה ובלול במים שכן דרך השקאת האורז מלשון ממרס בדמו שלא יקרוש דמס' יומא ומשום דתני מרביצין בעפר לבן דהיינו זילוחא תני גבי אורז ממרסין:

אבל לא מכסחין. שאין חותכין עלין של אורז. והרמב"ם ז"ל פי' דהיינו נכוש שאין מנכשין האורז כדרך שעושין בשאר השנים:

מכיון שהוקשו וכו'. אבל לא הוקשו ספיחי שביעית נינהו ואסירי:

כיצד הוא בודק. אם הוקשו או לא:

עוקצו. פינג'אר בלעז עוקץ הדלעת במחט או ביתד דקה:

אם מתאחה. הנקב עדיין הוא לח ואסור:

קרמולין הן כירק. וחייבין במעשר ובשביעית דאוכל אדם מיקרו:

עד שלא עשו דילועין. דלא איגלאי מילתא דאוכל אדם הן:

קרמולין. שם עשב שאין אוכלין אותו אלא ע"י הדחק ואי עושה דלועין שמן הוא וראוי לאכילה:

עלי קולקסיא אסור לגמות בהן מים. בשביעית מיירי דקיי"ל דאפילו באוכלי בהמה נהגה בהו שביעית דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' וכתיב ולבהמתך וגו' משמע דאפילו במאי דחזי לבהמתך אני מזהירך בו לאכלה ולא לסחורה ולא להפסד וכו' כדאיתא לקמן בפ' כלל גדול רבא ועלי קולקוס הן רחבים וחזו לגמות בהן מים לאדם ולבהמה וקאמר כיון דחזו בסתמא למאכל צבאים אוכלי בהמה מיקרו ואם גומע בהן מים הוי שינוי ואסור לשנות דבר מדרך תשמישו ותשמישן של בני העולם בהן היינו למאכל בהמה ועוד דהחמה מפסידן ומעפשן דעשבים לחים תלושים שנפלו בהן מים קרובים להתעפש ועוד דתניא לקמן פ' כלל גדול זוטא חציר וכל שאר ירקות שלקחן להטן בהן מותר להטן בהן חשב עליהן לאוכלי בהמה אסור להטן בהן פי' ללחלח בהן ידיו או גופו בשעת שרב דכיון דנחות עלייהו שם אוכלי בהמה אסור להטן בהן דמפסיד להו דמשני יתייהו ממאי דחזו ולא מצית לשנות להו ממאי דחזו אלא למלוגמא לאדם וכדלקמן והתם מוכח בהדיא דעלי קולקסיא חשיבי מחציר ושאר ירקות דבהמה ?(ג):

עלי קולקסיא. הוא קולקוס ששמו כן בערבי:

דתנינן תמן. בפ"ק דמ"ק:

מושכין את המים מאילן לאילן. פירש"י ז"ל דאפילו בבית הבעל מיירי ומאותה אמה דעשויה סביבות השדה אם המעין סמוך לאותה אמה פותח האמה להשקות שדה דליכא טירחא מידי:

שלא ישקה את כל השדה כולה. אבל לא ישקה כל שדה בית הבעל ע"י קילון דהרווחה הוא ומשום הרווחה לא שרו ליה רבנן טירחא אלא משום פסידא:

בזה ובזה. בשדה בית הבעל ובזרעים להשקות בקילון וכ"ש להמשיך:

אמר לה סתם. דלא אמר לה משם חכם אלא שמועה בסתם:

ור' אבין אמר לה בשם שמואל. דבסתם נטיעתן הוא דפליגי במתני' דמושכין דהיינו מטע עשרה לבית סאה וכדמפ' ואזיל:

במה אנן קיימין. מתני' דמושכין:

אם במרווחין. דעשרה מפוזרין יותר מבית סאה:

דברי הכל אסור. להשקות שאינן מכחישין זה לזה וזה לזה וקס"ד דבמועד ושביעית שוים דהרווחה יתירתא הויא ומודו לראב"י:

ברצופין. דנטועין יתר מעשרה לבית סאה דיבשי אפילו ראב"י מודי לרבנן דשרי דהא פסידא הוי. ומסיק בנטועין מטע עשרה לבית סאה פליגי דהיינו סתם נטיעתן:

מהו להמשיך. במרווחין מאילן לאילן בשביעית ובמועד דרבנן שרו להשקות בעשרה לבית סאה אבל יתר מעשרה אסור להשקות אבל המשכה מספקא לן:

כמא דראב"י אמר במרווחין אסור להשקות. פי' במרווחין דיליה כלומר בנטועין סתם דדיין להו דינא כמרווחין ואסר להשקות ולא שרי אלא להמשיך:

כן רבנין אמרין. עד בית סאה כרצופין דמו ואפילו להשקות שרי וטפי מבית סאה דחשיבי מרווחין לדידהו הוי דינא דידך דלהוליך שרי ולהשקות אסור וראב"י אמר לך בית סאה כיתר מבית סאה ואסור הילכך אסור להשקות:

והדון עפר לבן לאו כמרווחין הוא. דהא לח הוא מעצמו ורצופין ביה הוו כמרווחין בבית הבעל ואפ"ה שרי ר"ש דמרביצין אע"ג דאיכא טירחא כמו להשקות בקילון כל שדה בית הבעל מן האמה והיכי אמרינן לעיל ר"ש כרבנין ואסר להשקות בבית הבעל במרווחים והא במתני' אפילו להשקות נמי שרי ואע"ג דמתני' להרביץ קתני ולא תני משקים משום דעפר לח הוא תני הכי וה"ה דסבר דבבית הבעל להשקות נמי שרי: ומשני לעולם ר"ש כרבנין ואסור להשקות במרווחין אלא יש חילוק בין שביעית למועד דבשביעית אפילו אין עשרה לבית סאה שרי להשקות וכ"ש להמשיך בשדה בית הבעל ולהרביץ ביד נמי בעפר לבן דדמי למרווחין שרי וגבי מועד לא שרו להשקות אלא בנטועין סתם וטעמא כדמפ' ואזיל:

שהיא מותרת במלאכה. דמלאכה שהיא עבודת קרקע הוא דאסר רחמנא ואפילו ההיא לא אסר אלא אבות ותולדות שריין כדאמרינן התם ורבנן לא אסרו בתולדה אלא כי איכא הרוחה והאי לאו הרווחת קרקע נינהו דאוקומי אילני בעלמא הוא שלא ימותו:

בין דבר שהוא טורח בין דבר שאינו טורח. דכי קתני אין משקין אלא ממי גשמים ולא ממי הקילון אמועד הוא דקאי דגבי שביעית לא חיישינן לטירחא יתירתא וכן כ' רש"י ז"ל בהדיא פ"ק דמועד קטן:

מועד ע"י שהוא אסור. בכל מלאכה לא התירו אלא דבר שהוא אבד כדתנן התם:

ובלבד בלא טורח. כגון בית השלהין דלא שרי ע"י קילון ולהכי לא שרו רבנן גבי מועד אלא במטע עשרה ולהמשיך ביתר מעשרה:

שזמנה מרובה. ואין הצבור יכולין להיות כפופין כל כך זמן:

שבעת ימים אחרונים. של סוף השנה השביעית יהו אסורים בהרבצה דליכא כ"כ זמן עד שיעבור שביעית הילכך טעמא קמא עיקר:

אשכח תני. סייעתא דר"ש אסר במועד ושרי בשביעית אע"ג דדמי למרווחין דלח מעצמו הוא דהא לא שרי במועד בבית הבעל אלא עשרה לבית סאה כדפרישית ודכוותה נמי אסר עפר לבן במועד והכא שרי דבשביעית מלאכה דקרקע הוא דאסירא ושאר מלאכות שרו והאי טרחא בעלמא הוא ושריא. ופסק הרמב"ם ז"ל פ' ראשון דמרווחין דהן עשרה ביותר מבית סאה דמוליכין מאילן לאילן אבל לא ישקו כל השדה כולה והיינו סברת ר' אליעזר בן יעקב בשביעית ובמועד דאילו כר"ש והיינו רבנן בשביעית השקאה דכל השדה נמי שריא וכטעמא דאמרן ואח"כ פסק כר"ש בעפר לבן ונראה דחזר בו ממה שפי' בעפר לבן במשנה וס"ל דהוי מין עפר שהוא לח ומתונתא כדברי רש"י ז"ל ורצופים כי דמו לעשרה בקרקע יתר מבית סאה שלחותה גדול ומתקיימין האילנות וכי משני אלא כאן בשביעית כאן במועד לא שיהא כללי בין לשדה בית הבעל בין לעפר לבן דלעולם בית הבעל יתר מבית סאה לעשרה אסור להשקות בשביעית דומיא דמועד אלא להמשיך הוא דשרי דר"ש כרבנין דהתם אלא דעפר לבן התירו בשביעית מה שלא התירו במועד כדמפ' טעמא ואזיל ואע"ג דדמי לבית הבעל כיון דלית ביה אלא עשרה לבית סאה ועוד דהרבצה תולדה היא שריא והך טעמא דוקא לעפר לבן הוא משא"כ במרווחין בבית הבעל ובזה מתיישב פסק שלו ודוחק:

הדרן עלך פ' שדה הלבן בס"ד:

פרק ג

הלכה א

מאמתי ממוציאין זבלים לאשפתות. אם יש לו זבל כנוס בחצרו תקון רבנן שלא יוציאנו ויוליכנו לאשפה שיש לו בשדה משום שכן דרך עובדי אדמה עושין ציבורים גדולים שם בשדה מזבל וקורין אותן אשפה ואח"כ מפזרין אותו על פני השדה לזבל וקתני דכל זמן שלא פסקו עובדי עבודת הארץ מלזבל הקרקע אסור להוציא בשביעית שלא יאמרו לזבל השדה הוא מוציא ובגמ' פריך דכיון דאיכא בית השלחין דתדיר עובדין אותה ואין לה זמן מוגבל להוי אסור לעולם ומשני לה:

משייבש המתוק. מפ' בגמרא פקועא פי' דלועין מרים וכן פי' הרמב"ם ז"ל ובעל הערוך וקרי ליה תנא מתוק מפני שהוא מר מאד על דרך סגי נהור וקאמר ר' יהודה שאסור לו להוציא זבל בשנה השביעית עד שייבשו הפקועות:

משיקשר. מפ' בגמ' משיעשה קשרים קשרים ופי' הרמב"ם ז"ל משעה שיגמר בישולו:

עד כמה מזבלין. כמה סאין של זבל יכול להוציא משהגיע הזמן לר"מ כדאית ליה ולר' יהודה ור' יוסי כדאית להו:

שלש אשפתות לבית סאה. כל שדה ושדה בית חמשים על חמשים יכולין לעשות בה ג' אשפתות וכל אשפה יכול ליתן בה עשר משפלות וכל משפלת ומשפלת מחזקת לתך דהיינו חצי כור דהוי כל אשפה מאה וחמשים סאין של זבל:

משפלות. פי' בערוך קופות שמוציאין בהם זבלים ובלשון ישמעאל קרוי משפל:

מוסיפין על המשפלות. לעשות אשפה גדולה אפילו של עשרים משפלות ויותר:

ואין מוסיפין על האשפתות. לעשות יותר מג' אשפתות לבית סאה משום דמחזי כמסקל שדהו:

ור"ש. שרי דכיון שאשפה היא שהזבל צבור שם לא מחזי כמזבל:

אשפה על פתח חצרו. דלא מחזי כמזבל שדהו דהא צוברה על פתח חצרו:

דו נסב מעשר מיניה. ר' חייא בר אבא דשרא ליה נשא לו פנים לסילני משום שהיה נותן לו מעשר:

והורה. ר' חייא בר אבא על עצמו היתר לצאת לחו"ל ולא לינסב מעשר כי היכי שלא יחשדוהו כנושא פנים:

שדה בית השלהין. שלא יאמרו לזבל בית השלהין הוא מוציאה כי תמיד עובדין אותה ומזבלין אותה: ומשני בני עירו יודעין אם יש לו בית השלהין אם לאו אבל אין הכי נמי דאותו שיש לו בית השלהין אסור:

באיסור שני פרקים. בשדה לבן עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת:
מהו שיהא מותר. אחר עצרת עד ר"ה להוציא זבל כסדר השנוי בשדה ג' אשפתות של עשר משפלות וכו' מי אמרינן דהוה גזרה לגזרה או לא:
עם העושין בשביעית. עם אותן החשודין לעבוד הארץ בשביעית והכי איתא בתוספתא מותר למכור להן בששית זבל לצורך השדה או להוציאו עמהן עד ר"ה וודאי דבאיסור שני פרקים מיירי דאי בזמן היתר אפילו חרישה נמי שריא:
שלא יפרוק את המשפלות. דאיהו גופיה נמצא מזבל את הקרקע:
הא לצאת מוציא. קתני מיהת מוציאין עם החשודים עד ר"ה:
הדא אמרה. שמותר כל אדם לעצמו על כרחיך להוציא עד ר"ה:
דאין תימר דאסור יהא אסור מלהוציא. עד ר"ה עה החשוד דהא מסייע ידי עוברי עבירה:
פקועא דבקעתא. ביה הוא דמשערינן ולא בפקועות שבהרים דהנהו כיון דגביהי יבשי עד לא מטא זמנא. א"נ דפקועות של בקעה אינן מרים כ"כ ולהכי קרי ליה תנא מתוק:
מכיון שנתקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש. ור' יוסי היינו ר' יהודה אלא דר' יהודה מקל כל שהוא טפי:
בפוחת מן המשפלות. הוא אדר' שמעון קאי דכי שרי להוסיף על האשפתות היינו אפילו פוחת מן המשפלות שרי ר"ש להוסיף על האשפתות וכ"ש אם נתן בג' אשפתות קמייתא שיעור שמנו חכמים במשנתנו דבהנהו פשיטא דשרי ר"ש:
ופריך הא שתים מותר. וכי נלמוד מדבריך שאפילו לא נתן באשפתות קמייתא אלא שתי משפלות שרי נמי ר"ש להוסיף בתמיה כיון שלא פירשת כמה יפחות והא מיחזי מזבל שדהו ונקט שתים משום דתניא בתוספתא ומייתי לה לקמן ר"ש אומר אף על האשפתות ובלבד שלא יפחות מג' משפלות לאשפה ע"כ וטעמא דבציר מג' משפלות לאו אשפה מיקריא ולא חש ר' ירמיה לשנויי דס"ל דהיינו דאשמועינן מתני' דלקמן ור' ירמיה גופיה מפ' לה לקמן הכי:
הא שתים אסור. דלאו אשפה הוא ומחזי כמזבל וכי היכי דבפוחת משתים לא תוקמה ה"נ לא תוקמה בפוחת מעשר משפלות לאשפה אלא כי שרי ר"ש להוסיף על האשפתות היינו מכי איכא ג' אשפתות שלימות כשיעורא דמתני':
ואין מוסיפין על האשפתות. ואי בעי להוסיף לא יתננו על פני השדה אלא יעמיק ג' טפחים אי יגביה ג' כדתנן לקמן:
ודכוותה אין מוסיפין על האשפתות אפילו בכשיעור. הוא דאסרי רבנן ועלה הוא דקא שרי ר"ש:

הלכה ב

שלש שלש אשפתות לבית סאה. וכל אשפה כשיעורה לכל בית סאה:

ויותר מכאן דברי ר"ש. ויותר מג' אשפתות אם ירצה עושה לבית סאה ובגמ' פריך תנינא חדא זימנא דר"ש שרי להוסיף גם על ג' אשפתות לבית סאה:

וחכמים אוסרין להוסיף עד שיעמיק ג'. עושה בשדה נקע עמוק ג' טפחים ומכניס זבלו שם כגל גדול שלא יהא יכול לזרוע שם לאחר שהעביר זבלו אא"כ ממלאו עפר:

או יגביה שלשה. יעשה גל של אבנים או של עצים גבוה ג' וישפכנו עליו:

עושה אדם את זבלו. פי' רבנו שמשון ז"ל דאותם ג' אשפתות לבית סאה אם בא להניחן במקום א' בשדה דהיינו שלשים משפלות במקום א' מותר ולא תימא כי היכי דאסרי רבנן יתר מג' אשפתות לבית סאה ה"נ במקום א' יתר מכשיעור ג' אשפתות ע"כ ולא ידענא מאי קמ"ל דכיון דמוסיפין על המשפלות א"כ במקום א' יכול ליתן כל מה שירצה לכך נ"ל לפ' האי עושה אדם את זבלו אוצר כי ההיא דפ"ק דפסחים העושה את ביתו אוצר ופירש"י ז"ל שהכניס שם תבואה או סחורה וה"נ עושה אדם את זבלו אוצר שעושה בית זבלו אוצר שיביאו לשם אחרים זבל שלהם ונותנין לו שכר ובאין בעלי השדות כשצריכין זבל ולוקחין ממנו והוי ליה הזבל סחורה אצלו וכן משמע מדברי רבינו יצחק כדברי:

ור"מ אוסר. אזיל לטעמיה דס"ל בברייתא אין מוסיפין לא על המשפלות ולא על האשפתות ומפ' בגמ' דהיינו ביתר מכשיעור דהיינו יותר משלשים משפלות:

היה לו דבר מועט. בגמ' מפרש אם בביתו או בשדה קודם שביעית מוסיף עליו בשביעית זבל והולך ואין צריך להעמיק ובהא מודה ר"מ לרבנן דכיון דאיכא זבל מעיקרא מוסיף ואפילו יתר משלשים משפלות:

ור' אלעזר בן עזריה אוסר. בגמ' מפ' היכי פליג אדר"מ כיון דאיכא זבל מעיקרא:

כאן בפוחת מן המשפלות. ר' ירמיה אזיל לטעמיה דמפ' לעיל דר"ש שרי להוסיף ואפילו בפוחת מן המשפלות משיעור שמנו חכמים בג' אשפתות וכ"ש כי משלים שיעורא בהו דפשיטא דשרי להוסיף וכאן נמי דשרי להוסיף בפוחת מן המשפלות מיירי כי ההיא דלעיל והכא אשמועינן מתני' דמ"מ בעינן מיהת דעושה כשיעור ג' משפלות לכל אשפה ואשפה מהשלש דבציר מג' משפלות בהו לא שרי ר"ש וההיא אשפה דתוספת נמי בעושה בה כשיעור הוא דמיירי דמיקרייא אשפה ובפוחת דשרי להוסיף היינו פוחת מעשר משפלות לאשפה והיינו דתני תנא עושה אדם את שדהו ג' אשפתות ויותר מכאן דברי ר"ש דבעינן דלהוי בהו בשלשה שם אשפתות וההיא דיתרון נמי בהכי הוא דשרי ר"ש להוסיף יותר מכאן כדמפ' ואזיל. וא"ת בשלמא ר' ירמיה שפיר מצריך להו להני

תרתי דר"ש אלא לר' יוסי דמוקי הא דלעיל בעושה יותר מכשיעור במאי מצריך להו וי"ל דמשום דבעי לאשמועינן תקנתא דרבנן תני לדר"ש בהדה וכן מצאתי להרא"ש ז"ל שכ' והאי דתני לה זימנא אחריתי משום דבעי למיתני עלה מילתייהו דחכמים ע"כ. ולדברי מתישבת הגירסא שבספרים כאן בפוחת מן המשפלות ברם הכא בעושה בכשיעור. ורבנו שמשון ז"ל כ' דקמייתא בכשיעור עשר משפלות לאשפה אבל הכא בפחות מעשר כדתני עלה ובלבד שלא יפחות מג' משפלות לאשפה וס"ד כיון דליכא עשר משפלות לאשפה אם היה עושה יותר מג' אשפתות לבית סאה היה נראה כמזבל שדהו ע"כ ולדבריו צריך לגרוס תמן בעושה בכשיעור ועוד יש תימה אחר בדבריו דהא ר' ירמיה מוקי ההיא דלעיל בפוחת מעשר משפלות:

בעושה יותר מכשיעור. דהיינו במקום א' יותר מל' משפלות אבל בכשיעור השתא בג' מקומות עשר משפלות לכל אשפה שרי ר"מ כ"ש במקום א' ולא אסר ר"מ אלא בתוספת יותר מכשיעור במקום א' ל"ש עושה ל"ש שאינו עושה זבלו אוצר:

כשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו מערב שביעית. שאין בו עשר משפלות ועדיין לא הוציאו ועכשו הוא מבקש להוציאו בשביעית:

ה"ז מוסיף עליו והולך. ר"מ שרי תרתי להוציא אותו המועט בשביעית מאצל פתח ביתו מפני הריח ולכשיזדמן לו זבל הולך ומוסיף משפסקו וכו':

ור' אלעזר בן עזריה. פליג עליה ולא שרי להוציא בשביעית אותו המועט דשמא לא יזדמן לו זבל ונמצא מזבל בשביעית אותו המקום:

בתוך שדהו בשביעית. שכבר הוציאו מערב שביעית והשתא לא שרי ר"מ אלא להוסיף כשיזדמן לו ואפילו מענו מעט דהיינו אחר שפסקו עובדי עבודה דהוי ההיא שעתא שעת הוצאת זבלים לדידיה בשביעית כדתנן בפירקין:

ונמצא אתה מזבל אותו מקום. ופריך בסמוך ולא כבר מזובל וכו' בתמיה והלא כבר מזובל הוא מערב שביעית דהא מערב שביעית יש לו בשדה:

מפני מראית העין עד שיוציא עשר משפלות כאחת. דטעמא דאסר ר' אלעזר בן עזריה שלא יוציא הזבל משדות אחרות או מביתו אם יש לו בהמות כשיזדמן לו מפני מראית העין הוא שאחרים יוציאו בתחלה עתה מעט ונמצא מזבלין אותו מקום אלא ימתין עכשיו בשביעית עד שיהו לו עשר משפלות ויוציאם כאחת ולא יסמוך לתשלום שישלים בשדה:

ולית לרבנין מפני מראית העין. בתמיה לרבנין דס"ל כר"מ היכי שרו ליה מעט מעט:

סלו ומגריפו מוכיחין עליו. מגריפה היא אצדא שגורפין בה הזבל ועפר ובלשון ערב מגריפה כלומר דכשמוליך המעט מעט מוליך עמו סל ומגריפה לאסוף ולצבור הראשון הזבל המפוזר צוברין אותו ונותנין בסל ומוליכין לאשפה וכיון שמוליך המגריפה והסל עמו בשעת הוצאה ליכא משום מראית העין:

דמן חוטרא. ממקום ששמו חוטרא:

דתנינן תמן. בפ"ק דמ"ק:

אין עושין את האמה. שעושין חריצין בקרקע שבהן מוליכין המים סביבות השדה ומשקה השדה והנך חריצין קרי אמה לפי שיש להן רחב אמה ועומק אמה: בתחלה שלא היתה שם אמה ועתה מחדש עושין אותה ובחש"מ אין עושין אותה משום טירחא:

ובשביעית. טעמא מפ' ואזיל:

שמכשיר צדדיה לזריעה. היינו מתקן אגפיה לזריעה דגמ' דילן והוא כשזרק העפר שהוא נוטל נופל באגפיים ויכול לזרוע עליו שהוא תיחוח הילכך אסור בשביעית:

מפני מראית העין. שנראה כחופר לצורך השדה:

לית לך אלא כהדא שמא לא ימצא לו זבל ונמצא מזבל אותו מקום בשביעית. והיינו כלישנא קמא דרבנן שרו להוציא המועט מחדש לשדה ורבי אלעזר בן עזריה אסר:

מה נפק מביניהון. בין טעמא דמראית העין לטעמא דמכשיר אגפיה לזריעה:

הכא מפני מראית העין. דהא נראה כעודר:

הכא אינו מכשיר צדדיה לזריעה. שנוטל העפר שמוציא משם ועושה טיט ובונה דאחר שחפר ליסוד הבנין היה. ובגמ' דילן בפ"ק דמ"ק איתא להאי פלוגתא דר' זירא ור' אבא בר ממל והכי איתא התם עלה דהא מתני' דקתני אין עושין את האמה בתחלה במועד ובשביעית וקאמר בשלמא מועד משום דקא טרח אלא שביעית מ"ט פליגי בה ר' זירא ור' אבא בר ממל חד אמר מפני שנראה כעודר וחד אמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה מאי בינייהו איכא בינייהו דקא אתו מיא בתריה דמ"ד מפני שמכשיר אגפיה לזריעה איכא ומ"ד מפני שנראה כעודר ליכא ולמ"ד מפני שנראה כעודר ליחוש מפני שמכשיר אגפיה לזריעה אלא איכא בינייהו דקא שקיל מיניה ושדי לבראי למ"ד מפני שמכשיר אגפיה לזריעה ליכא ולמ"ד מפני שנראה כעודר איכא ולמ"ד מפני שמכשיר אגפיה לזריעה ליחוש מפני שנראה כעודר אמר לך עודר נמי כי קא שקיל בדוכתיה מנח ליה ופירש"י ז"ל נראה כעודר כחופר לצורך שביעית. שמכשיר אגפיה מתקן אגפיה לזריעה שזורק עפר שהוא נוטל מן האמה על האגפים ויכול לזרוע עליו שהוא תיחוח הילכך אסור בשביעית. דקא אתו מיא בתריה שמתחיל וחופר מצד המים וכל כמה שהולך וחופר

המים באים ואין זה נראה כעודר. ושדי לבראי לחוץ למרחוק משם ומתפזרת שם הילך והילך ואינה נכשרת לזרוע עליה. עודר נמי ליכא דעודר לחרישה כי קא שקיל וחפר ליה בדוכתיה מנח ליה בסמוך ואינו מפזר ע"כ. והתם פריך דהיכי שרי ר' אלעזר בן עזריה להעמיק בשביעית כיון דגזר משום מראית העין דנראה כעודר ומוקי לה בשהעמיק כלומר הא דאמר ראב"ע עד שיעמיק לא אמר שיעמיק בשביעית אלא שהעמיק אותו קודם שביעית ואיכא מאן דמשני זבלו מוכיח עליו דליכא נמיחש דחזי לחפירה ולא חזי לה לזבל:

הכל מודים. רבנן וראב"ע:

היה לו שם. במקים ששופך הזבל:

סיד וכו' יותר. בלא העמיק דכל הני אינן ראויין לזריעה:

הלכה ג

המדייר את שדהו. משמע שבא להעמיד צאן שם כדי לזבלו ובכונה ובגמ' מפ' לה:

סהר של בית סאתים. הקף ששעורו ע' אמה ושיריים על ע' אמה ושיריים:

עוקר ג' רוחות. שאחר שנתמלא זבל אותו בית סאתים עוקר ג' שורות ומשייר את האמצעית ומעביר הצאן באותה מחצה ששייר מקיף מן הצד האחר באותם ג' מחיצות שעקר עוד בית סאתים:

בית שמנה סאין. רשב"ג מתיר לעשות כן עד שמנה סאין כיצד כנגד הדופן האמצעי יזקוף שם הדופן השנייה כנגדו וכן לצד האחר נמצא מזובל בית שמנה סאין: צורת רבנן כזה.# צורת רשב"ג כזה# צריך לשייר מקצת. שאם היה עושה כולה סהר נראה כמזבל שדהו ודוקא בית ד' סאין צריך לשייר אבל אם לא היתה כולה אחת אלא בית סאתים אין צריך לשייר ופליגא התוספתא. ומוציא מן הסהר: בגמ' מפ' אי ממתין לשיפסקו עובדי עבודה:

כדרך המזבלין. כדרך דין המזבלים כדתנן שלש אשפתות לבית סאה:

תמן תנינן. לקמן במכילתין פ' בראשונה:

שנתקוצה. התם בגמ' מפ' שניטלו קוציה בשביעית ופירש"י ז"ל בבכורות בפ' כל פיסולי המוקדשין דהיינו הקוצים התלושים שהיו מפוזרין בה:

תזרע למוצאי שביעית. דליכא למיקנסיה מידי דהא לאו עבודה חשיבא בשביעית היא וכ' בתוס' והדין עמו דאילו מחוברין פשיטא דלא תזרע דאיכא איסורא דאורייתא בנטילתן שמיפה הקרקע וכן משמע בירושלמי דגרסינן תמן אמרין בשניטלו קוציה משמע דמוקי לה בתלושין ע"כ:

נטייבה. מפ' התם שחרשה:
נדיירה. ע"י דיר של בהמות שמעמידין אותן שם חדש או חדשים כדי לזבלה:
לא תזרע. דקנסינן ליה משום דעבד עבודה חשובה בשביעית אלמא אסור לדייר ועוד דמדייר תולדת חורש הוי כדאמרינן במס' שבת פ' כלל גדול:
והכא את אמר. מותר:
ברוצה להעמיד צאן. כלומר ולא לזבל אלא להעמיד שם צאנו לחלוב ולגזוז:
ר' שמעון בן אלעזר. ס"ל כרבן שמעון בן גמליאל:
אין מדיירין שדה בחולו של מועד. אין מכניסין בהמות לשדה כדי שיזדבל מפני שנראה כעבודת קרקע ואע"ג דלא עביד מידי בידים גזרינן האי משום שאר עבודות הנעשות בידים:
בטובה. חסד חנם תרגומו חסד טיבו:
להושיב שומר. כדי שיעמדו בתוך שדהו:
ולא לנער את הצאן. לקמיה מפ' מוליכה ממקום למקום שבכל לילה משנין את מקומן כדי שתזדבל כל השדה ואפילו בבאו מעצמן:
ואם היו עושין עמו בשבתות. בגמ' דילן פ' מי שהפך תני היה שכיר שבת שכיר חדש מסייעין אותם הואיל ואינו שכיר לשבת ממש שרי ובערוך פי' ואם היו אלו הרועים שכורים לגוים אחרים חדש או שנה ודאי לא יעמדו בכאן ולא באו אלא אקראי בעלמא מותר לסייע אותן ומוסרין להן שומר לנער צאנם ע"כ:
בשבת מדיירין בטובה. ר' פליג את"ק דאמר אין מסייעין אותן במועד ואתא למימר שיכול לסייען בשבת כגון להחזיק לו טובה לאותו רועה שמדייר שדהו:
בטובה. בחסד בלא שום הנייה תרגום חסד טיבו:
ביו"ט מותר במזונות. ויתנם לו אחר יו"ט דביו"ט אסור משום דאין מזמנין את הגוי גזרה שמא ירבה בשבילו:
ובמועד. מותר לו ליתן שכר ואיפסיקא הילכתא בפ' מי שהפך כר':
השוכר את הצאן. ונותן לגוי שכר כדי שיזדבל הקרקע אסור לנערה:
שכרה לזמן מרובה מותר. דאיכא הבלעה וכדלעיל:
ויום האחרון אסור. דהא לאחריו נפסק הזמן והוי זמן מועט ודמי למאי דאמרינן בס"פ שדה הלבן דשבעה ימים האחרונים להוי אסור דזמן קצר הוא:
ההן דאזל ליה לצורכא ולא מתעני. שהלך לו למקום פלוני לצורכו וצועק ואינו נענה כלומר צר לו ואינו מרויח:

ייזיל מאתר לאתר והוא מתעני. כדאמרינן בס"פ אי זהו נשך ג' צועקין ואינן נענין וחד מינייהו מאן דביש ליה בהאי מתא ולא אזיל למתא אחריתי וקסבר דהולך לו ואפילו שהמקום שהוא שם עומד יש תורה ומייתי הא ייזיל מאתר לאתר והוא מתעני משום דדמי למתני' דאם היה שדהו ד' סאין מצומצמות צריך לשייר מקצת ואם היה הולך למקום רחב שרי לדייר ד' סאין ואין צריך לשייר:

חפוריתא עיקר טב למעייא. כי ההיא דאמרינן בבכורות פ' יש בכור חפורה והוו שובלי והיינו שחת ונעשה שבלים וקאמר דילמד אדם עצמו לאכול שחת וירק כי היכי דלא ליטריד על מזונותיו ויהא צריך להטלטל ממקום למקום כי ההיא דאמרינן בפ' עושין פסין שחורות כעורב במי אתה מוצא דברי תורה במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב כי הא דרב אדא בר מתנה הוה קא אזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו ינוקי מאי אעביד להו אמר להו מי שלימו קורמי באגמי ופירש"י ז"ל עורב אכזרי על בניו כדכתיב לבני עורב אשר יקראו והקב"ה מזמן להן יתושין ונכנסין לתוך פיהם קורמי ירקות ועשבים לישנא אחרינא גמי לח הוא וכי עקרת להההוא רכיכא דאית ביה וטחני ליה ועבדי ריפתא באלף בית דר' מכיר מצאתיו ע"כ:

עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו להוציא זבלו. דכיון דתקון דמכי דייר ד' סאין שיוציא הזבל שלא יהא כמזבל א"כ מותר להוציאו לשדה אפילו קודם שיפסקו דההוצאה גופה שלא לזבל היא ומוציא שיעור אשפה דהיינו עשר משפלות ולא פשיט לה ונקטינן לחומרא:

הלכה ד

לא יפתח אדם מחצב בתחלה בתוך שדהו עד שיהו בו וכו'. כ' הרמב"ם ז"ל בפ"ג לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו בשביעית שמא ואמרו לתקן שדהו נתכוון שיסיר ממנה הסלע אא"כ התחיל מקודם שביעית ופצל ממנו עשרים וז' אבנים ברבוע ג' על ג' כל אבן מהם אמה על אמה ברום אמה ע"כ ואין לשון המשנה משמע כן דהא הכי קתני לא יפתח בתחלה עד שיהו וכו' משמע דכשיש זה התנאי יפתח ואפילו בתחלה ובתוספתא נמי תניא היה לו סלע צף על הארץ ואיגד יוצא ממנה אם יש בו כשיעור הזה מותר ואם לאו אסור והנכון לפ' שהסלע שקוע כולו בארץ וצף על שטחה וחופרין ומגלין אותו וזהו לשון פתיחה וכשלא התחיל לפתחו מערב שביעית מיירי כדקתני סיפא ובא לפותחו עתה בשביעית בתחלה אסור לפתוח המחצב כלומר לחצוב ממנו אבנים למוכרן או לצורך בנין שלו דמחזי כמסקל דאסור כדאיתא פרק שדה הלבן אא"כ יהא שיעור

המחצב כ"כ גדול שיהא בו ג' מורביות ופי' בערוך נדבכין כלומר שורות כמו מורביעות קאמאדש בלעז והשיעור דג' מורביות כ"ז הן ג' על ג' דהיינו תשע:

על רום ג'. הרמב"ם ז"ל פי' על רום ג' אמות דשיעור הג' מורביות כ"ז אבנים כל אבן מהם גבוהה אמה ורחבה אמה על אמה דכשהמחצב יש בו כ"כ אבנים מידע ידיע דלצורך אבנים לבנין קא עביד ולאו משום מסקל ובגמ' משמע דרוצין לדון שיעורין אלו משיעורין דאהלות ורום כל אבן ד' טפחים דבלא סתות ד' טפחים הוו ואחר סתות ג' טפחים הוו ורום שלש שלש נדבכין הוא ומה שפי' רבנו שמשון ז"ל בשיעור רום האבנים אין נראה בעיני:

שיש בו עשר עשר אבנים של משוי שנים שנים. שכל אבן ואבן מהעשר הוו שנים משוי של חמור כנהוג כגון בא"י באבנים שקורין זוייאש ואין לפ' דאדם נושא אותן שנים דהיינו אבני כתף וק' לי לפי שפירשנו דהא אבן לשון נקבה היא ושתים שתים הוה ליה למיתני ונראה לתרץ דכל אבן ואבן מרובעת ד' טפחים על ד' טפחים על רום ד' טפחים הוי משוי שני בני אדם:

הרי אלו ינטלו כולן. ואפילו הקטנות דאילו הגדולות אפילו א' ואפילו מונחת בארץ ואפילו ניטלות ג' על הכתף אמרינן לקמן דבאות מכל מקום אלא נוטלן כולן קאמר ואפילו שבנטילתן ישאר הקרקע שוה לארץ שרי דהא מחזי דלצורך האבנים הוא דעביד:

פחות מכאן מחצב. היה הגדר פחות מגובה עשרה או שהיו בו פחות מעשר אבנים או שהיו אביניו קטנות ממשוי שני בני אדם נוטל עד טפח סמוך לארץ כן כ' הרמב"ם ז"ל ובמתני' קתני פחות מכאן מחצב ונ"ל לפרש דאפשר שלא יהא הגדר גבוה והוא רחב הרבה וקתני דדינו הוא כמחצב וצריך שיהו בו כ"ז אבנים גבהן אמה ורחבן אמה על אמה לפי' הרמב"ם או לדעתנו ד' טפחים:

גוממו. חותך ועוקר האבנים ממנו וגוממו אמחצב קאי ותרי חומרי דיינין ביה שיעור כ"ז ועוד דגוממו וכו':

גוממו. חותכו כי ההיא דפ' גיד הנשה גוממו עם השופי:

עד פחות מן הארץ טפח. פי הרמב"ם ז"ל ומניח טפח סמוך לארץ וקשה דהו"ל למימר וגוממו גבוה מן הארץ טפח ונראה לפ' איפכא גוממו עד שיעמיק בארץ טפח והיינו פחות מן הארץ אבל גומתה שוה לארץ ובפחות טפח אשוויי גומות הוי ואסור דדמי לעבודה והא דמקילין בגדר טפי ממחצב היינו טעמא דהגדר כבר אביניו חצובות ואין צורך אלא להסיען וחשיבי ליה ולא דמי לעבודה אבל מחצב כמה סלעים יש וכמה צורים יש לחצוב הילכך לא שרו ליה בתוך שדהו אלא כשיעור חשוב:

בד"א. אגדר ואמחצב קאי מתוך שלו דמחזי כמתקן שדהו:
אבל מתוך. גדר חברו שלקח אבניו ובא להסיען לבנין מה שהוא רוצה יטול דכיון דלאו דיליה הוא לא מחזי כמתקן שדה:
אבל אם התחיל בו בגדר מערב שביעית. להורסו:
מה שהוא רוצה יטול ונוטל עד הארץ:
היך עבידא. היכי דמי כ"ז אבנים דהא לא קתני אלא ג' על ג':
תלת זימנין מן תלת. תשע הויין דג' על ג' דתנן ג' שורות קאמר והוו תשע כל מורבית וג' מורביות מן תשע כ"ז הוו:
בהיתר. שהיה בו שיעור ג' מורביות אע"פ שחברו נטל מהן וכשבא זה אין כאן שיעור אפ"ה שרי:
ואם היתה ריקה. שכל השיעור הוציא והוא ריק:
אסור. ולא יאמר אפתח אני ג"כ שמא אמצא:
תמן תנינן. פ' י"ד דאהלות:
הזיז מביא את הטומאה בכל שהוא. ומפ' התם בזיז שפניו למטה לצד הפתח שפיסלו במעצד והשוהו ברהיטני דכיון דנוי הוי לפתח עד י"ב טפחים גבוה מן הפתח מצטרף עם הפתח וטומאה תחתיו הבית טמא:
הגזרה והגבלית בפותח טפח. מפ' התם גזרה שפניה למעלה לשום עליה קנים לעשות גזוזטרא ואין אהל שלה מצטרף עם הפתח ובעיא פותח טפח והגבלית מפ' בתוספתא שמנכה מכאן ומכאן ומשייר מן האמצעי פי' שמנכה שפוחת אותה מעביה משני צדדיה עד שעושה אותה מרובעת:
זה שהוא מקבל נדבך מחברו. אדם העושה בנין שמקבל אבנים מן אדם החוצב אבנים מן ההר שא"ל חצוב לי נדבכין כך וכך בקבלנות כך וכך או בשכירות כך וכך שיעור גובה הנדבך שחייב לו הוי ד' טפחים כדמוכח לה ואזיל:
כדי מקום. דלא חשיב מקום פחות מד' בשום דוכתא:
איליין שעוריא כאינון שיעוריא. שאל לחברים אם יסכימו עמו לומר דשיעורא דמתניתין מי הוי כשיעורא דאהלות ולקמן משמע דפשיטא ליה דשיעורין שוין הן ומורביות דכ"ז אבנים דלעיל שיעור נדבך משערין בה שהן רום ד' טפחים:
הכא את אמר וכו'. לר' חייא בר אבא פריך דסבר דשיעורין אלו כי הנהו דאהלות: במה אנן קיימין וכו' לדידך דאמרת דסתם נדבך של ד' טפחים האי גדר דתנן של י' טפחים וקיי"ל דסתם גדר של אבנים הוא כמה נדבכין הוי ליה אין תימר וכו':

צא חצי טפח לסיתות מכאן. כלומר לעולם חד שיעורא נינהו וכשחוצבן מן ההר שיעורן ד' טפחים רום וכשמסתת האבן להושיבה בבנין מחסר חצי טפח מלמטה וחצי טפח מלמעלה וכן בנדבך השני דנדבך הראשון סמוך לארץ אינו מסתתו אלא השני והשלישי והרי עשרה טפחים וכי קתני של משוי שנים שנים היינו דמשער תנא קודם הסיתות דהוו כל חדא וחדא של ד' ד' טפח ומכאן למדתי דס"ל לאימוראים דשיעור אבנים דמשנתנו כשיעור דאהילות אם נאמר דכשאנו רואין המחצב שיעור כל אבן הויא אמה על אמה ברום אמה וכשנעקרה מן ההר מחמת המקבות והצפורן שמכניסין בהן לחצבן ולכורתן היא מתפוצצת מכל צדדיה עד שעומדת על ד' טפחים וזה נכון:

תני פחות מכאן אינו לא גדר ולא מחצב. לכאורה נראה דפליגא אמתני' דהכא סבר דאם אינו גבוה עשרה טפחים אפילו הוי רחב ואית ביה כ"ז אבנים לא יהבינן ליה קולא דמחצב ונ"ל לפ' דאתא לאשמעינן דנהי דחומרת מחצב דבעינן כ"ז יהבינן ליה אשמעינן בהך ברייתא דקולת מחצב דיפתח בתחלה אפילו איכא שיעורא לא יהבינן ליה כגון דגדר בנוי על הסלע הוא חמיר דלא אחשביה בונה הגדר אלא לקרקעית בית וכי קתני מתני' פחות מכאן מחצב והיינו דכשיש כ"ז סגי בשלא היה הסלע קרקע לבית אלא יסוד הוה ונראה מדברי הרמב"ם ז"ל דסבר דבעל הגמ' הביא ברייתא זו כאן להשמיענו דמתני' נמי צריך לתקנה בלשון הכתוב כאן ולפ' גוממו קא אתי דקאי אאינו לא גדר ולא מחצב וה"ק פחות מכאן ומן מחצב גוממו וכו' ולכך כ' הרב ז"ל היה הגדר פחות מגובה עשרה או שהיו בו פחות מעשר אבנים נוטל עד טפח סמוך לארץ ע"כ ולא כתב דין משנתנו פחות מכאן מחצב:

בד"א. דקפדינן תוך שלש אשיעור גדר או אשיעור מחצב בזמן שמתכוין לתיקון שדהו:

אבל אם לא נתכון לתיקון שדהו וכו'. כגון דבונה בנין אפילו קולות אחרות נקל עליו כגון בורר עפר בשדה ואפילו על העשבים שנותן מים בטיט והולכין המים לזרעים ומשקה הוא ומכשיר לזריעה הכל שרי דאין מתכוון לעבודת הארץ ורשב"ג מחמיר וקאמר דאדרבה אימתי התירו להרוס עד טפח כשיעור המשנה כשבונה בנין אבל אם מתכוון לתיקון שדהו שיהא שוה כדי לחרשו אפילו ליטול אבן א' אסור:

אפילו פחות מכאן. אפילו שהם אבני כתף שאין בהן שיעורא דמתני' אסור:

כהן תניא לקולא. כר' יהודה:

הלכה ה

אבנים שזעזעתן המחרישה. שזעזעה כולן:

אם יש בהן שתים. שתי אבנים גדולות שכל א' משוי שנים דהיינו שיעור נדבך:

ינטלו כולן. אגב אותן שתים:

המסקל את שדהו. שמשליך האבנים חוץ לשדה מלשון סקלו מאבן, מסקל שדהו בשביעית היינו משום צורך האבנים ובתלושות מיירי וכדאוקימנא לעיל בפרק שדה הלבן ואפ"ה לא יטול את התחתונות:

מניח את הנוגעות בארץ. דכיון דמניח את הנוגעות בארץ לא מתקן שדהו:

גרגר של צרורות. גל של אבנים קטנות ומפני קטנותן קרי ליה הכי מלשון שנים שלשה גרגרים:

גל של אבנים גדולות ובגמ' מפ' למאי איצטריך הך בבא:

אם יש תחתיהן סלע או קש. לא מחזי כמתקן שדהו כיון שאין המקום ראוי לזריעה:

הרי אלו ינטלו. כולן:

מתני' אמרה כן. דאפילו עתידה לזעזען דתחובות נינהו וצריך לחפור כדי להוציאן דקתני בברייתא אם יש בכל א' משוי של שנים שנים ובודאי כיון דכולן גדולות אין המחרישה מזעזעתן בפעם ראשונה אלא היום א' ומחר אחרת ואפ"ה שרי ליטלן ואע"ג דהך ברייתא פליגא אמתני' דהכא קתני דבעינן דכל א' משוי של שנים ואילו במתני' תנן דבשתי אבנים דהאי שיעורא סגי אפ"ה לגלויי פירושא דזעזעתן מיהא לא פליגי דבברייתא נמי קתני שזיעזעתן כן נראה לי:

זאת אומרת וכו'. דכי קתני וכן גרגר של צרורות לאו משום שביעית נקטה אלא אפילו בשאר ימות השנה ותנן דאין מלקטין התחתונות משום דרוצה לקיימן דכי מנכש העשבים מן הזרוע יהיב להו עלייהו כדי שלא יצמחו כ"כ מהרה:

בבקעה. שכולו עפר:

אבל. אם זרע מקום הרים וטרשים מותר:

דטיבו חשיב ליה. שמפנה לו המקום:

הלכה ו

גיאיות. הזרמים של הגשמים שיורדין מן ההרים שוטפין הקרקע ועושין גיאיות וכותלן זקוף ושיפוען קשה מאד לעלות ולירד בו והולכין בגאי מים ובעלי השדות כדי לשאוב מים מן הגאי ולהשקות השדה חופרין באותו שיפוע ובונין כמין מדרגות כדי לרדת אל הגאי ולעלות וקתני דבערב שביעית משפסקו הגשמים שאין מים כדי להשקות השדה שנה הששית אסור לבנות המדרגות דמחזי דמתקנו לשביעית להשקות השדה לשנה הבאה מגשמי שביעית:

אבל. משפסקו גשמי שביעית מותר אפילו בשביעית דמתקנו לגשמי שנה שמינית:

ולא יסבוך בעפר. מדברי הרמב"ם ז"ל נראה שפירושה לא ימלא הגאי בענפים ועפר מפני שמתקן את הארץ והראב"ד ז"ל פי' דעל המדרגה שעל שפת הגאי מיירי דכשבונה אותה בשביעית לא יעשנה בעפר מפני שמכשירה בעפר לזריעה אלא עושה הבנין חייץ אבן על אבן ורבנו שמשון ז"ל פי' אם בא לסכור מקום יציאת המים באבנים לא יתן עפר וטיט בין האבנים כדרך בנין משום דמחזי טפי שהוא מתכוין להשקות מהן שדותיו ודברי הראב"ד אמת דאמדרגות קאי כדמוכח בתוספתא:

ולא יסבוך. לסתום האויר שבין אבן לאבן ולאחזם זו בזו לשון סבכה נאחז בסבך בקרניו:

אבל עושה הוא חייץ. אבנים סדורות זו ע"ג זו כדאמר בגמ' והוא בונה חייץ מלשון חציצה:

וכל אבן. שבשדה אפילו קטנה:

אם הוא יכול לפשוט ידו וליטלה. ולבנות בה המדרגה:

הרי זו תנטל. מהשדה דמדרגתו מוכחת עליו דלבנות נוטלה ולא לתקן השדה:

באיסור שני פרקים היא מתני'. בזמן משנה ראשונה שאסרו בערב שביעית לחרוש בשדה הלבן מפסח ואילך ובשדה האילן מעצרת ואילך ה"נ אסרו מערב שביעית משפסקו הגשמים דבונה מדרגות תולדה דחורש הוי וכי היכי דההוא נתבטל כדאיתא בריש מכילתין דהא שרי לחרוש עד ר"ה ה"נ שרי לבנות עד ר"ה:

ור' נחמיה מתיר. תניא בתוספתא ר' נחמיה אומר בונין מדרגות ע"פ הגיאיות מערב שביעית ובשביעית סובך להן עפר ונותן על גב הגיאיות ע"כ. וס"ל השתא דודאי בזמן האיסור הוא דשרי ר' נחמיה דומיא דסובך להן בשביעית ומדר' נחמיה שמעינן לתנא דמתני' דפליג עליה דבזמן איסור שני פרקים משו"ה קאסר בשנה ששית:

אם באיסור שני פרקים וכו'. דכשבינה מדרגות הגאי בשביעית ?(ב) [וניטל] ליישב האבנים צריך לחפור דשרי ר' נחמיה לסבוך בעפר והיינו עודר דתולדה דחורש הוא דגרסינן בירושלמי בפ' כלל גדול המסקל הבונה מדרגות הממלא את הנקעים חייב משום חורש:

ולבנות. מערב שביעית:

אסור. ותלמודא פריך ואפילו בזמן היתר שני פרקים מי שרי לבנות בשביעית משפסקי הגשמים והא איכא משום עודר וכדפרישית:

יאות א"ר שמאי. דבהיתר שני פרקים שנויה משנתנו:

לחרוש מותר מפני שהוא מתקינו למוצאי שביעית. דלא יאמרו דעודר לזרוע בשביעית דאדאורייתא לא פריצי אינשי ולכך התירו לחפור ולעדור בשביעית דהיא קושיא קמייתא

דאקשי ר' שמאי וקרי לה לחרוש לא תיקשי דודאי איני אלא לתיקון מוצאי שביעית אבל לבנות אפילו בששית אסור משפסקו:

מפני שמתקינו. לגשמי שביעית דשמא ישקה הספיחים העולין בשביעית דבהא חשידי דמשקה לזרעים תולדת זורע הוי ואיסור דרבנן הוי בשביעית דאבות אסר רחמנא תולדות לא אסר כדאיתא התם (ריש פ"ק דמ"ק):

ופריך מתני' לא אמרה כן. אלא דמשום עודר חשו בשביעית דקתני דאפילו דשרי לבנות משפסקו הגשמים מפני שמתקינן למוצאי שביעית ובתנאי שלא יסבוך בעפר ולדידך דלחרוש נמי מותר אפילו לסבוך נמי לישתרי משמע דחשו מטעם עודר ?(ג) והרמב"ם ז"ל פסק בפ"ג כר' יוחנן דאמר דבזמן איסור שני פרקים מיתנייא מתני':

כמא דתימר והוא בונה חיץ. מקרא הוא בספר יחזקאל על נביאי השקר:

הלכה ז

אינה יכולה לינטל באחת. ביד אחת אלא בשתי ידים:

ור' יוסי. מיקל טפי וקיי"ל כוותיה:

בינו ובין ר"ה. מפ' בגמ' דדוקא בין רה"ר שרי לבנות אבל בינו ובין חברו לא ופי' המפרשים דטעמא דילמא ממליך וזרע ליה אבל בינו לרה"ר שרי משום דאין דרך בני אדם לזרוע סמוך לרה"ר ולי נראה דטעמא משום דחשו לאיבוד ממון שלא יגנבו ביתו או גנתו וחסה תורה על ממונן של ישראל הילכך בינו לרה"ר שרי אע"ג דחופר דמכשיר אגפים לזריעה אבל בינו לבין חברו לא דהא יכול לשמור פירותיו ע"י הדחק בסתימה כל דהו הילכך אסור לבנות דסתם בונה עודר והכי מוכח בגמ' דטעמא משום שמירת ביתו ומשו"ה פרצה סוגה בעפר אסור דהא מינטרא והיינו דקתני מותר להעמיק שיכול לחפור כמו שירצה:

צוברו ברה"ר ומתקנו. אח"כ נוטלו משם ומתקנו:

כדרך שאין מקלקלין ברה"ר כך לא יתקן. מפ' טעמא בגמ' שהוא תיקון ולבסוף קילקול וה"ק כשם שאין מקלקלין כגון חופר בור וכל הנהו דפ' הפרה כך לא יקלקל רה"ר לעשות שם טיט ע"מ לתקן דאע"ג דמביא עפר ואבנים למלאות הגומא והפחתים מ"מ כיון שהולכין תדיר אזיל ומיסתר ומשו"ה אסור והאי דר"ע אפילו בשאר שבוע נמי והכי תניא בתוספתא לענין סיקול והכי איתא התם מסקלין דרך רה"ר דברי ר' יהושע ר"ע אומר כדרך שאין לו רשות לקלקל כך לא יסקל כלומר ויתן לצד אחר דמיגנדר ומזיק ומשו"ה תנא סיפא ואם סיקל יוציא לים או לנהר או למקום הטרשים:

מה יעשה בעפר. אליבא דר"ע בעי לה:

צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין. כדתנן ג' אשפתות לבית סאה בגמ' בעי אי ממתין לשיפסקו עובדי עבודה:

וכן החופר בור שיח ומערה. צובר העפר לתוך שדהו כדרך המזבלין ולא יפזר שמכשיר השדה לזריעה:

אבני כתף באות מכל מקום. מפ' בגמ' אפילו מתוך שלו דמתוך גדלן מידע ידיע דלבנין קא בעי להו ולא לתקן השדה:

והקובלן. מלשון מקבלי קיבולת שדרכו לעשות בניינים בקבלנות:

מביא מכל מקום. מפ' בגמ' ואפילו פחותות מאבני כתף דאין כוונתו אלא לקבץ אבנים ואין חוששין שהוא מתכוין לתקן את שדהו ואפילו משדותיו שרי דאי משדות אחרים אפילו אינו קבלן כדתנן לעיל דמתוך של חברו מה שהוא רוצה יטול:

בינו ובין חברו אסור. לבנות דלא התירו לו לחפור בשביעית דנראה כעודר:

הא במועד אפילו בונו ובין רה"ר אסור. דתנן בפ"ק דמ"ק מקרין את הפרצה במועד ובשביעית בונה כדרכו ומאי דשרינן לבנות בשביעית בההיא מתני' היינו כדמפ' הכא בינו ובין רה"ר ועלה קתני דבמועד מקרין אבל לא בונה ומשמע אפילו בינו ובין ר"ה במועד דשביעית אינו בונה אלא מקרה ותו לא ומפ' התם היכי דמי בונה והיכי דמי מקרין מקרין אבן ע"ג אבן וצרור ע"ג צרור ובונה צרור ע"ג אבן ואבן ע"ג צרור. ה"ג ובפרצה שאינה סוגה בעפר אבל בפרצה שסוגה בעפר אסור וכו'. וה"ג לה בפ"ק דמ"ק ירושלמית וסוגה מלשון סוגה בשושנים עשו סייג לתורה כלומר אימתי התירו בנין בינו ובין רה"ר בפרצה שאינה סוגה עפרא אלא היא פתוחה להדיא אבל אם עפרה סג אותה אסור לבנותה דהחצר יכולה להשתמר ע"י הדחק ובינו לבין חברו אפילו בפרצה שאינה סוגה אסור וטעמא כדפרישית דלא בעי נטירותא בינו ובין חברו דישראל לא חשידי אגזל וגנבה:

ושאינה מכשלת את הרבים. שאין אבניה וצרורותיה מזיקין לבני רה"ר וכגון דרה"ר בגובה והחצר בעומק אסור לבנות כיון דסוגה בעפר:

אבל מכשלת את הרבים אע"פ שסוגה בעפר. שרי משום תיקון בני רה"ר ושרי לבנותה בשביעית והתם בפ"ק דמ"ק מסיים לה הכי כהדא דתני אם היה כותלו גוחה סותרו ובונהו ויסתור ולא יבנהו ר' חנניה בש"ר יוחנן התירו סופו משום תחלתו שאם אומר אתה שלא יבנהו אף הוא אינו סותרו ונמצא בא לידי סכנה ע"כ פי' גוחה שוחה ונטוי ובגמ' דילן משמע דכותל הגוחה שנויה גבי מועד ומייתי ראיה מינה גבי שביעית כי מכשלת את הרבים דשרי לבנותה מק"ו:

כתיב ושם דרך אראנו בישע אלקים. אר"ע פריך דקאמר אסור לתקן:
ומשני שנייא היא שהוא תיקון וסופו קלקול. אבל כי מסקל וזורקן לים או לנהר תבא עליו ברכה:
ונר הוליד את קיש. מקרא הוא בדברי הימים דאבי קיש שמו נר ובשמואל כתיב ויהי איש מבנימין ושמו קיש בן אביאל אלמא דאבי קיש שמו אביאל: ומשני על ידי שהיה מדליק נרות:
הדרן עלך מאימתי מוציאין:

פרק ד

הלכה א

עצים ועשבים מתוך שלו. כשמלקט אדם עצים ועשבים מתוך השדה מיתקן לזריעה כדתניא בפ' הבונה התולש עולשין והמזרד זרדין אם לאכילה כגרוגרת ואם לבהמה כמלא פי גדי ואם ליפות הקרקע כל שהו וכשמלקט את הגס שרי דלא תלינן ליה אלא דקא עביד לצרכו גבי עצים נאמר לשריפה קא בעי להו דומיא דאבנים דאמרינן דגסים שרי דמוכח דלבנין קא בעי להו וקטנות אסור כדאיתא בפירקין דלעיל דמחזי כמסקל שדהו ומסקל תולדה דחורש הוי כדאיתא בפ' כלל גדול בירושלמי:
ועשבים. כיון דאיכא נמי הך טעמא דמייפה לא שרינן אלא הגס דנאמר לאכילת בהמתו שקיל להו אבל קטנים מיחזי כמנכש אבל בשל חברו כיון שלא חייש בתיקון שדה חברו וכדלעיל בין דקין בין גסין שרי כדתנן לעיל גבי אבנים ומשו"ה מפ' בגמ' דהגס הגס דקתני אשלו קאי ולא אשל חברו:
שלא בטובה. תרגום חסד טיבו שמחזיק לו חן משום דנראה שעושה לו טובה דמייפה לו שדהו אלא נכנס בלא רשות ונוטל בעל כרחו של בעל השדה:
שיקציץ להן מזונות. דהא אפילו טובה אסור להחזיק זה לזה וכ"ש דאסור שיתן לו מזונות על שיטו: דאם נותן לו שכר על ליקוטו מייפה ודאי חשיב ליה:
הכין צורכא מיתני. כך צריך לשנות התלמיד במשנתנו ובערוך גריס הכין סוגיא דמתני':
נחשדו להיות מלקטין. הכל ואפילו דקין ואיכא משום מייפה:
זה מתוך של זה. דמידע ידיע דלא עביד לצורך הקרקע דמהו חושש לתקן קרקע חברו:
שלא בטובה. דודאי לא אתי למילקט הדקין כיון דאין מחזיק לו טובה שטרחן מרובה:
מן הקרוב לעיר. דאית ביה קלא:
בהמתו מוכחת עליו. היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו מלקט ומביא לפניה אפילו דקין שבהמתו מוכחת עליו:

כירתו מוכחת עליו. ומלקט הכל ומדליק ומבשל קדרתו:
שדהו מליאה גסין. עצים גסין ואין בה דקין ולמשנה אחרונה בשדהו אסור אבל כיון שאין בו דקין לא שייך למגזר ומשו"ה בעי לה:
נוטל את העליונות. ושרי בשלו ומפרש בפרק ב' דהיינו בתלושות ולא שייך לשון מסקל אלא בקטנות מלא היד ומשו"ה בעינן שמשייר נוגעות בארץ כי היכי דליכא ייפוי בקרקע דאי הוו גדולות דחזו לבנין לא בעינן שישייר מהן בארץ וה"נ בעצים גסין כיון דליכא משום ייפוי דלהיסיקא קא בעי להו שרי ולא בעינן שיור:
אי זהו המדל אחת או שתים. מתני' היא בפירקין ומפ' בפ"ק דמ"ק היינו שלופי והוא כשהזיתים רצופין ומקורבין יותר מדאי יניקתן כחושה ושולף מבנתים א' או שתים וטפי לא אא"כ יגום ולא ישרש אע"ג דכולהו גסין:
אף במועד כן. בחוש"מ מי שרי לתלוש בשל חברו גסין ודקין כדרך שאמרו בשביעית דכאן יכאן לייפות הקרקע אסור ומסיק דאסור וטעמא כדלעיל דשביעית זמנה ארוך ומועד זמנו קצר א"נ שביעית טירחא שרי מועד טירחא אסיר ולא שרי בשל חברו במועד אלא גסין לחוד:
אף באבנים כן. בעיא היא דמי גזור באבנים שלא ליטול משדה חברו אלא גסין דוקא בשביעית ואע"ג דתנן לעיל דמשל חברו מה שהוא רוצה יטול מצינן למימר דהתם אגדר קאי שלקח גדר אבנים של חברו אבל ללקט דקין משדה חברו לא שמענו:
אשכח תני אף באבנים. שרי כדרך שהתירו גבי עצים ועשבים:
הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. משל נאה הוא וכדלקמן:
עבד כשיטתיה. היה עובר בשנת השמטה על השדות ועל הכרמים לראות אם יש עוברי עבירה למחות בידן דנשיא היה ומוטל עליו וכן היה רגיל:
ולית אסיר. דכתיב וכרמך לא תזמור:
לעקלין אנא בעי. לזיתים של ערב שביעית שהביאו שליש קודם ר"ה שהיה עוצר אותן בקורה בשביעית וצריך עקלין שקורין צירקוש לקשור את תפוח הזיתים:
הלב יודע. לבו היה יודע אם לעקל נתכוון ושרי או לעקלקלות לעבור על ד"ת ולדחותו.
ונקטינן משמעתין דבמועד עצים דקים משל חברו אסירי ואבנים דקות משל חברו שריין בשביעית:

הלכה ב

שדה שנתקוצה. בגמ' פליגי בה איכא מ"ד שנטלו קוציה דהיינו התלושין וכדפרישית לעיל ואיכא מ"ד שנחרשה כי חרישה ראשונה היא להמית הקוצים שצמחו בתוך התבואה:

תזרע למוצאי שביעית. לפי שלא הוכנה עדיין לזריעה לא קנסוהו:

נטייבה. למ"ד נתקוצה שנטלו קוציה מפ' נטייבה היינו נחרשה ומ"ד נתקוצה היינו נחרשה מפ' דנטייבה היינו שנחרשה פעם שנית:

או שנדיירה. שהכניס הצאן שם לזבלה בכוונה:

לא תזרע למוצאי שביעית. דקנסוה רבנן:

אין אוכלים פירותיה בשביעית. קא סברי ב"ש דקנסינן אפילו לעניים דלא ליתהנו ממעשה שביעות ומשו"ה שדה האילן שנטייבה אסור לאכול מן הפירות א"נ מן העשבים דאין בהן משום איסור ספיחים כגון פיגם וירבוזין דשרו כדתנן לקמן ומברייתא דת"כ משמע דב"ש מדאורייתא הוא דאסרי לה ובפ' כלל גדול רבא יתבאר בס"ד:

ובה"א אוכלין. דכיון דשדה בשביעית הפקר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואפילו במעשה רבא כדאיתא בפ' השוחט דחולין ואפילו מאן דפליג היינו בע"ז דאורייתא קא פליג אבל שביעית דרבנן לא ולאו כל כמיניה להפקיע כח העניים וכח כו"ע וכי שרו ב"ה גבי פירות עבירה היינו לאחרים אבל לרשע העובר פשיטא דאסירי דומיא דצורם אזן בבכור דלדידיה דעבד איסורא קנסו ולאחריני לא קנסו כדאיתא בפ' כל פסולי המוקדשין ובס"פ הפיגם איכא פלוגתא דר' אליעזר ורבנן אי קנסינן ליורשים דדמו לדידיה או לא:

אין אוכלין פירות שביעית בטובה. שיחזיק טובה לבעלים בשביל אכילתו דרחמנא אפקרינהו ומתכא דרחמנא הוא דזכי כן נ"ל לפ' מתוך סוגיית הגמ' וכן מצאתי לר"י מסיפונטי ז"ל וכן דעת הרמב"ם ז"ל פ"ו וז"ל אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כיצד שיתן לו פירות שביעית כמי שעשה עמו טובה או שיכניסנו לביתו לאכול כמי שעשה עמו טובה ע"כ:

חלוף הדברים. היה גורס דב"ש לקולא נינהו דבין בטובה בין שלא בטובה שרי וב"ה לחומרא דבטובה אסור ויש ספרים דגרסי בעדויות בעדותו של ר' יהודה גבי ב"ה אין אוכלין אלא בטובה ופי' הראב"ד ז"ל במס' עדויות נ"ל דטעמייהו דב"ה משום דגזרי שביעית אטו שאר שני שבוע כדי שלא יהא אדם רגיל בשדה חברו ובפרדסו שלא מדעתו והרא"ש ז"ל גריס ובה"א אין אוכלין פירות שביעית בטובה ופי' דאי מחזיק לו טובה נראה כמוכרו לו וכאילו נותן דמים וגירסא זו עיקר והכי משמע מתני' דהכא וכן כ'

ר"י ז"ל וז"ל וב"ה לחומרא דאין אוכלין אלא שלא בטובה וה"נ העיד ר' יהודה במשנת עדויות עכ"ד והראב"ד ז"ל עצמו כ' בפי' ת"כ דהגירסא העיקרית כדאיתא הכא ופסק הרמב"ם ז"ל בפ' הנז' כת"ק וכי תנן בעדויות משמיה דר' יהודה הוא דתנן ויחידאה היא:

תמן אמרין. בבבל:

בשניטלו קוציה. שהיו כבר קוציה תלושין ונטולין ובא זה והשליכן לחוץ כדפרישית בפ' מאימתי:

ורבנין דהכא. חכמי א"י והיינו ר' ינאי:

כשחרש חרישה ראשונה. כדי להמית הקוצים שבה:

וכא כן. וכי כאן בא"י מקום המשפט וחרדת יראת שמים כן נוהגין דלא קנסי בחרישה ותזרע למוצאי שביעית והא חרישה אפילו קמייתא איסור תורה הויא והו"ל למקנס והא כו"ע הכא חורשין בשביעית וזורעין למוצאי שביעית:

ומשני תמן. בזמן שנשנית משנתנו דקנסינן ליה:

אין המלכות אונסת. ויש להן כח לשמור המצות וקונסין למי שעובד:

ברם הכא. בזמן הזה בא"י בזמן ר' ינאי המלכות אונסת ופי' הרמב"ם ז"ל פ"א משרבו האנסין והטילו מלכי גוים על ישראל לעשות מחנות לחיילותיהן התירו לחרוש ונזרוע בשביעית דברים שצריכין להן עבדי המלך בלבד וכן מי שכפאו אנס לעשות מלאכה בשביעית בחנם כמו עבודת המלך וכיוצא בזה ה"ז עושה ע"כ. והראב"ד ז"ל כ' ואנו קבלנו אנסים ארנונא שנוטל המלך חומש מכל פירות הארץ ומי שאינו עובדה גוזל אותה ממנו ובלבד מקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל דלא היתה שביעית נוהגת בהן אלא מדבריהם בהם התירו לעבור מפני האונס אבל לא במה שהחזיקו ע"כ. ובפ' זה בורר גרסינן מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא והיינו עובדא דר' ינאי דהכא וסובר הראב"ד ז"ל דאע"ג דקאמר הכא אונסת היינו ארנונא דהתם וגם רש"י ז"ל פי' דבשביעית בזמן הזה דרבנן מיירי דבטלה קדושת הארץ והם ז"ל סוברין דלא היו כופתין אותן ואונסין אותם במקל ורצועה לעשות מלאכה אלא היו מפסידין הקרקעות והודה רש"י ז"ל שגם בארץ דהחזיקו עולי בבל שרי ר' ינאי אלא דסבר דבטלה קדושת הארץ ודבריהם הללו יתבארו בארוכה בפ' ג' ארצות בס"ד אבל דברי הרמב"ם ז"ל אמת דהיו מכין ועונשין בהן ולא התירו להן אלא דברים הצריכין לעבדי המלך כדאמרינן לקמן לא איתכוון אלא למיגבי ארנונין וסוגיין משמע דמכין ועונשין בהן דפריך אדר' ינאי מההיא דפפוס ולוליאנוס דיהרג ואל יעבור משמע דהמלך היה אונסן ומעבירן על דת ומשני דלא היו מתכונין אלא להנאת עצמן ואי ס"ד דלא היו מכין בהן ולא שרינן אלא משום

דבטלה קדושת הארץ מאי פריך לימא דסבר כר' דאמר דשביעית בזמן הזה דרבנן והיכא דאיכא פסידא לא גזרו ועוד דמייתי ההוא עובדא לאפות פת בשבת בהדה משמע דכי הדדי נינהו והורגין בהן אי אינן עוברין:

בראשונה כשהיתה המלכות אונסת. קאמר הכי דבימי ר' ירמיה ור' יוסא משמע לקמן דנתבטל האונס:

רמיין קובעתא. כשחורשין בשנייה כשהארץ פתוחה כבר:

חמיתון רמיין. ראה אותן ר' ינאי דקובעין את המחרישה יותר מבפעם ראשונה שהארץ קשה ויראים שלא תשבר:

הא סטו. שם האנס:

שרא לכון מירדי. מחמתו הותר לכם לחרוש הארץ בפעם ראשונה הנקרא נתקוצה:

שרא לכון רמיין קובעתא. בתמיה דזה שאתם עושין עכשו היינו נטייבה ונראה דסופכם ברצון:

קשייתה קומי ר' אבהו. הקשיתי אותה לפני ר' אבהו אמאי שרי ר' ינאי לעבור על התורה בפרהסיא ולחרוש ולזרוע בשביעית ואפילו שיהא אונס אסור אליבא דר' ינאי גופיה כיון דפרהסיא הוי:

בית נתזה בלוד. פי' רש"י ז"ל שם איש:

חוץ מע"ז. התם בפ' בן סורר נפקא לן מברייתא דתניא אם נאמר בכל נפשך וכו' גילוי עריות מדתניא ר' אומר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש וגו' וכי מה למדנו מרוצח מעתה וכו' שפיכות דמים מנלן סברא הוא דההוא דאתא לקמיה דרבא וא"ל אמר לי מרי דוראי וכו' אבל בשאר מצות יעבור ואל יהרג דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם:

אבל ברבים. ולקמיה מפ' כמה הן רבים ונפקא לן בת"כ ובפ' בן סורר מדכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל דתניא התם ממשמע שנא' ולא תחללו א"כ קדש א"כ למה נאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל מסור עצמך לקדש את שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל לא אמרתי אלא במרובין ע"כ:

אפילו מצוה קלה. בפ' בן סורר מפ' מאי מצוה קלה אמר רבא בר רב יצחק אמר רב אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא ופירש"י ז"ל ערקתא שרוך הנעל שאם דרך הגוים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועין אפילו שינוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדיש את השם בפני חבריו ישראל:

פפוס ולוליינוס. אחים היו ונתפשטו ביד טוריינוס בשעת השמד כדאיתא בת"כ:

מים בכלי זכוכית צבועה. אדום כדי שיבינו ישראל ששתו סתם יינם כדי להמיר דתם והכא נמי איסורא דמבטלי פרהסיא הוא והיכי מורי להו ר' ינאי היתירא:

ואמר לי. ר' אבהו:

אלא מיגבי ארנונין. דהמלך מתכוין להנאת עצמו שכל בית דירה יתן לו כך וכך סאין של תבואה לעבדי המלך שומרי העיר ולא להעביר על דת והכי איתא בגמ' דילן אמר רבא גוי דאמר ליה לישראל קטול לאספסתא בשבתא ושדי לחיותאי ואי לא קטילנא לך ליקטול ולא ליקטליה וכו' דכיון דאינו מתכוין להעבירו אלא לצורך עצמו אין כאן חילול השם ואפ"ה לא שרינן אלא חרישה קמייתא אבל שנייה לא דיכול לעשותה במוצאי שביעית בשעת זריעה:

עשרה. וכולן ישראל כדאיתא פ' בן סורר:

ונקדשתי בתוך בני ישראל. וכתיב התם הבדלו מתוך העדה הזאת גמר תוך תוך ואין עדה פחותה מעשרה דגמר ממרגלים הכי איתא בברכות ובפ' בן סורר:

פארי חורי חמרא בשבתא. רץ ומחמר אחר חמורו בשבת שרכב על חמורו שלטון אחד או נתן עליו משא להוליך לביתו וצוהו שיחמר אחריו ואיכא לאו במחמר ואיכא מ"ד שניתן להזהרת מיתת ב"ד בפ' מי שהחשיך ומשום דאנסו להנאת עצמו שרי:

למיפא לארסקינס בשבתא. לאפות לו לשלטון ששמו ארסקינס פת חמה בשבת:

מיכל פיתא חמימא. ולהנייתו עצמו ושרי אפילו בפרהסיא:

גוים מהו שיהו מצווין על קידוש השם. דאם אמר מלך לגוי עבור על אחת משבע מצותיך ואל תהרג בפני עשרה מי אמרינן דמצווה הגוי לקדש השם או לא:

ונקדשתי בתוך בני ישראל. ואכולהו קאי לנמסר שיהא ישראל ולמעוטי גוי ולעומדין שם שיהו נמי ישראלים:

לדבר הזה יסלח ה' לעבדך. גבי נעמן כתיב כשהיה נכנס עם אדוניו בבית ע"ז שלו דהיינו בית רמון והוא נשען על ידו וצריך לו להשתחוות על כרחו בהשתחויית המלך ומאחר שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז א"ל לאלישע הנביא לדבר כזה יסלח ה' לעבדך שאני אנוס בדבר וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו ומסיק בגמ' דילן ואם איתא לימא ליה בצינעא כשלא יהיו ישראל שם בבית רמון אבל בפרהסיא מיפקדתא ומדקאמר ליה סתם לך לשלום אלמא לא מיפקיד וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"י מהיל' מלכים וכן הסכימו התוס' פ' בן סורר:

הוה מחייט גבי חד ארמאי ברומי. היה תופר בגד אצל גוי ברומי:

לינא אכיל. לית אנא יכיל:

דלכן אנא קטילנא לך. דאם לא כן אנא קטילנא לך:
מהן מודע לך. מזה אני מודיע לך דאי אכלת הוינא קטיל לך:
או יהודאי יהודאי וכו'. או יהודי לגמרי לשמור כל דברי ה' ולא לאחוז קצת ולהניח קצת שאינו לא גוי ולא יהודי:
שמע מיליהון דרבנין מיכל הוה. דבצינעא שרי אפילו להעביר על דת:
מהו שיהא מותר לזורעה. מי קנסו בנו אחריו או לא ומסיק דלא קנסו דלא שייך גביה ערמה והכי איתא פ' השולח ובפ' כל פיסולי המוקדשין:
טייבה ומכרה אסור לזורעה. הלוקח שמא יערימו הרשעים למצוא קופצים לקנותה:
עבר וזרעה. הלוקח:
טיוב בזמן הזה. שאין אנסים ועבר וחרשה:
שרי. לזורעה למוצאי שביעית וכדמפ' טעמא לקמן ובפ' זה בורר בירושלמי גרסינן מ"ט בטל הדין בטל גזרתא כלומר מכיון שהתירו לחרוש בזמן דאיכא אנסין כבר נתבטלה הגזרה שגזרו שלא לחרוש דקסבר כר' דשביעית בזמן הזה שריא בפ"ק דמ"ק והכא ל"ג ליה:
שהוא לוקה. כר' אלעזר דס"ל בפ' כלאי הכרם החורש בשביעית לוקה א"נ לקי מדרבנן:
שהוא פסול לעדות. שמנויין בפסולין לעדות בפ' זה בורר חשודין על השביעית דמסקינן התם בתחלה היו אומרים א' זה וא' זה פסולים:
אין דהוא שמע. ר' ירמיה ודאי הוא יודע המשניות ואנו לא ידענו טעמו ולא קאמר דטעמא הוי משום דבטל הדין בטל הגזרה שאין זה טעם אלא בתמי' הוא דקאמ' וכי מותר יהי' משום בטל הדין בטלה גזרתא ור' ירמיה ודאילא התיר:
איתתבת קומי ר' ירמיה. הקשו לפניו קושיא דלעיל דהא מלקות ופיסול עדות וכו' והשיב ואמר וכי איזה ב"ד עמד וביטל דמשמע מלשון זה דר' ירמיה ודאי התיר ודלא כר' יוסי:
עמד וביטל. היתר הראשונים אחר שנתבטל האנס דלעיל ונתבטל אותו שמד וכיון דלא נמנו לאסרו מותר הוא דאולי יתגרו בנו הגוים ויעלילו עלינו שאנו מפסידין הקרקעות שלא לפרוע למלך א"נ קסבר ר' ירמיה דס"ל לר' ינאי כר' ולא רצה לגלות וכסה דבריו ואמר מפני האונס ומשו"ה אפילו ליכא אונס נמי שרי וזהו דרכו של רש"י ז"ל למעלה וסמך על לשון ארנונא כמשמעו דסבר דבההוא סני דשביעית דרבנן וקיי"ל כר' ועוד אכתוב בזה בפ' ג' ארצות בס"ד:
חיליה דר' ירמיה מן הכא. כחו של ירמיה שאמר וכי אי זה ב"ד עמד וביטל מדברי ר' ינאי שאמר על זאת הברייתא למדו:
דתניא. בפ' בתרא דתרומות:

בת ישראל וכו' טובלת. הישראלית פתילתה בשמן תרומה טמאה של הכהנת אע"ג דאפשר דאתיא ישראלית ביה לידי חיוב מיתה כגון דאכלה ליה:

שעת משלחת זאבים. שהיתה מכה משולחת ואיכא סכנה בלילה בתוך העיר התירו השמן לישראל אע"ג דאפשר דאתיא לידי עון מיתה לא מצינו שעמד ב"ד וביטל ואפילו עכשו שרי ולא חשו לאכילה דסתמא דלא אכיל ליה אלא מיתהני ביה והניית תרומה שריא לישראל כדתנן מערבין לישראל בתרומה ולקמן בשילהי כלל גדול זוטא אמרינן בהדיא הניית תרומה מותר ולא רצו לגלותה אלא בעלילת משלחת זאבים וכיון דהותר הותר והכא נמי כה"ג מעיקר הדין מותר הוא אלא דלא רצו לגלותה דקיי"ל כר' דאמר שביעית בזמן הזה דרבנן וכי גזור רבנן היכא דליכא לא פסידא ולא אונסא אבל היכא דאיכא פסידא לא גזור כגון הכא דאיכא פסידא דארנונא לא גזור ודין שמן שריפה כתבו הרמב"ם ז"ל פי"א דהל' תרומה:

אית דגרם ודכוותה מאימתי אדם זוכה. וה"פ כי היכי דלעיל שרי ר' ירמיה וחלק עליו ר' ייסא ה"נ פליגי הכא:

מאימתי אדם זוכה בפירותיו בשביעית. כל אדם זוכין בפירות שביעית בהגבהה או בנתינה בכלי דהפקר נינהו וכליו קונין לו אבל בעל הבית גופיה מאימתי זכי בהו קאמר ר' ירמיה משיתנם לתוך כליו ופליג עליה ר' יוסה דאפילו נתנם לתוך כליו בסתם לא זכי לא נתכוון לזכות דהוא סבר דאינון דיליה ואינן שלו:

קציעות. תאנים יבשים בשנה השביעית היה וקרויין כן על שם הכלי שקיצע עוקציהם וקרוי מקצוע ונכנס בגנה שלו בלי רשות וכגון שהיתה מוחכרת או מושכרת ביד אחרים ונכנס בה בלי רשות דהיינו שלא בטובה וכדברי ב"ש:

חמוניה סנטורין. לא שבעל הגנה הניח שומרים בגנתי דתניא אינך בוצר אלא מן המופקר אלא שהיו באותה בקעה גנות ופרדסין של גוים והיו בבקעה שומרים וחשבו שהוא גזלן:

ושרון חבטון עלוי. התחילו להכות:

כד חמא גרמיה בסכנה. כשראה עצמו בסכנה:

ובק"ש. כדתנן בפ' היה קורא א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסיכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך על שעברת על דברי ב"ה:

אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה. שיכול הייתי לפייסן בממון ובפ' קונם יין איתא בגמ' דילן עובדא דר' טרפון גבי הוקפלו המקצועות ושמא תרתי עובדי הוו:

הלכה ג

חוכרין נירין מן הגוים בשביעית. מקבל עליו שדה בכך וכך כורים לשנה ומתנה עמו שיתננה לו חרושה וקתני מתני' שיכול ללקחה מן הגוי בשביעית חרושה לזורעה למוצאי שביעית אע"ג שגורם לגוי לחורשה בשביעית:

אבל לא מישראל. מישראל החשוד בשביעית אע"פ שיש שהות במוצאי שביעית לחורשה קודם זמן הזריעה כיון דישראל חשוד הוא חיישינן שמא יחרשנה בשביעית:

ומחזיקין ידי גוים בשביעית. בגמ' פליגי בה אמוראי משום דקיי"ל אין עודרין עם הגוי בשביעית דאע"ג דגוי בעל הקרקע אסור ישראל לסייעו דקיי"ל קרקע ברשות ישראל היא דקרקע אינה נגזלת והוי ישראל עודר של ישראל ומשו"ה נדחקו לתרצה איכא מ"ד אומרים להן חרוש בטוב ואנו נקח השדה מכם בחכירות אחר השביעית ואיכא מ"ד איישר אומר להם חזק כמו אשרתא דדייני:

ושואלין בשלומן. משמע בגמ' דלישראל חשודין קאי ומפ' בגמ' בשלמא למ"ד חרוש טבות שואלין בשלומן היינו איישר אלא למד איישר מאי שואלין בשלומן ומשני דאשמועינן כשלום ישראל ואישראל החשודין קאי דשואלין בשלומן כשלום ישראל הכשרים דהיינו שלום עליכם והיינו שלא בשעת עבירה וסברא קמא איתא בפ' הניזקין בגמ' דילן דפריך השתא אחזוקי מחזקינן להו שואלין בשלומן מיבעיא ומשני לא נצרכה אלא ליום אידם כדתניא לא יכנס אדם לביתו של נכרי ביום אידם ויתן לו שלום מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכובד ראש:

כשלום ישראל. שלום עליכם אע"ג דמזכיר לו השם שנקרא שלום כדכתיב ויקרא לו ה' שלום כדאיתא פ"ק דשבת:

דלמא. מעשה אירע כלומר דא לימא זאת להגיד לאנשים שילמדו מוסר ממנו:

חד מחורשי שביעית. ישראלי חשוד הוה:

אסור לומר לחורשי שביעית. דס"ל כפי' קמא דאגוים קאי מתני' ובשפה רפה וכדפרישית:

פיסין. אישפינייא בלשון יון:

גולגולת. המס של גולגולת שקורין כארג'ו בלע"ז:

ארנונא. ארוחת דורון לשלטון העובר ממדינה למדינה נותנין לשלטון בכל עיר שעובר בה ארוחה:

זימיות. מיני אנגריא כלומר והכל יבא לסוף לידי חשבון:

לרדות עמו. פירש הרמב"ם ז"ל פ"ח ומותר לרדות עמהן הפירות אע"ג דאסור לסייען ביד פי' אותו מן רדיית הפת שהוא לשון ?נסיחת הדבוק ר"ל להסיח דבלות או צמוקים דבוקים זה בזה:

הלכה ד

ומודים במחליק שיגום. מחליק מן ואנכי איש חלק ועודים ב"ה שיגום ולא ישרש דהואיל וקרקע של ג' אילנית הוא רב יאמרו הרואין דלעבודת הארץ מתכוין הילכך לא ישרש:

בד"א. דיגים במדל אליבא דב"ש ובמחליק אליבא דב"ה:

מתוך שלו. אזי יגום:

מתוך של חברו אף המחליק ישרש. כדאמר לעיל גבי אבנים דמסקל בשל חברו אין אדם חישש לתקן שדהו וה"נ הכא ולעצים לדליקה בעי להו:

המבקיע בזית. ליטול עצים:

לא יכסה הביקוע בעפר. כדמפ' לעיל בפ"ב שהעפר נעשה טיט ומשביח האילן:

אבל מכסה באבנים ובקש. שאינו אלא אוקומי אילנא:

קירת שקמה. היינו סדן שקמה ולא קתני הכא לא מדריג ולא מחליק ובעקירתו נמי לא תני ביה שום שינוי:

בתולת שקמה. קידם שנקצצה מעולם קרויה כן וכשקוצצין אותה עושה ענפיה גדולים ומשבחת קרויה סדן השקמה ובשביעית אין קוצצין אותה אפילו לעצים:

כדרכה אסור. כדרך שקוצצין בשאר השנים שהיא משבחת בכך ובגמ' מפ' במאי פליגי:

מתני' במדל בתחלה. שעכשו בא לשלוף ומעולם לא שלף אותן ומשו"ה שריא מתני' אפילו ליטול שנים ולהניח אחד ור' מיירי שהדל מכבר קודם שביעית ועכשו חוזר לשלוף שעדיין מוכחשין יניקתן שרינן ליטול א' מבין שנים:

בחישת הקנים. מפ' בפ' כלל גדול דתולדות חורש הוי והיינו כשגדלין הרבה ביחד קרויין כן וכדי שלא יוסיפו חליפין דקין מציתין האור בהן כדי שהלחלוחית יתקיים בתוכן זמן רב ואח"כ יוצאין גסים ועבים וכ"ש דאסר ליטע אילן סרק:

חישת הקנים. תרגום לבמות יער לחישת חורשא:

נוטעין אילן סרק בשביעית. דס"ל דכיון דאילן סרק הוי לעצים או לבנין לא אסיר נטיעתו דלא אסרה תורה אלא למאכל כדכתיב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור ותזרע לא שייך אלא באוכל ועוד דומיא דלא תזמור דכרמך:

אלא בחולות. במקום שהוא חול וחולסית אבל לא במקום אחר דהא עודר הוא ואע"ג דדבר שאין מתכוין הוא דאינו אלא ללמדה לחרוש למוצאי שביעית אפ"ה אסור:

שלא יסמוך את המענה. ואפילו כשחורש בשדה כותי:

מענה: קרוי החריץ שבין תלם לתלם ולא יהו החרישות תכופים וסמוכין ולא מחזי כחורש בעלמא דדרך החורש הוא לסמוך: ה"ג בתוספתא אבא שאול אומר מברר בחורשין ופליג ארשב"ג דשרי בשדה כותי דסבר כותיים נמי מצווין על השביעית דגרי אמת היו ונשתמדו אח"כ אלא מברר שדה חורשין שדה של יער ושם מלמד פרתו לחרוש דליכא התם שום חשש תרגום יער חורשא והכא גרסינן מברין בחורשין ומפ' בפ' כלל גדול דשבת בירושלמי דתולדת חורש הוי והיינו אילני סרק שהן ביער ובעי להו לקורות ולבנין שרי ?(א) (לכסות השרשים) שלהן כדי להברותן או להחזיקן שלא יפלו וס"ל כרשב"ג:

וגומם מעם הארץ. אם צריך מהם לבנין גומם אותן מעם הארץ ובשינוי משום עבודה וטעמא דהני תנאי דאחמור בעבודת הארץ ואקילו באילן היכא דהוי סרק משום דבעבודת האילן כתיב כרמך ובעבודת הארץ כתיב ושבתה הארץ סתם:

באדמה בעציץ. אין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר דזריעה מיקרי הואיל ודרכן כן אלא בודקין אותן בעציץ מלא גללים:

ושורין אותן בשביעית. במים כדי לזורען למוצאי שביעית וכן כ' הרמב"ם ז"ל פ"א:

ומקיימין את האלויי בראש הגג. נ"ל שהוא כמו אהלוי כמו הנהו אהלויי דפ' בתרא דנדרים והוא שם עשב של בושם נקרא אהלות בלשון המקרא והשרים זורעין אותו לפני חלון הבית מפני הריח ופעמים זורעין אותו בראש הגג ששם עולין ומטיילין ובלעז לינא לואי ותרגום אקסילא לואי ולשון יון עץ אקסילא ויש קורין אותו פאג'א די מיקא וקאמר דמקיימין אותו בגג בשביעית ועושין לו צל או איזה דבר המעמידו שיתקיים ולא ישרפנו החמה דאוקומי אילנא שרי כדלעיל ואם יתקיים בלי השקאה יתקיים אבל לא ישקם דעבודת קרקע היא אפילו בגג וכן גרים הרמב"ם ז"ל בפ"א והראב"ד ז"ל הגיה עליו ואמר נראה לי שהגירסא ומשיירין את הזרעים משביעית למוצאי שביעית ומקיימין את העלין שבגג אבל אין משקין אותן ע"כ וכבר ביררתי גירסא שלנו:

אין תולין תובין בתאנה. בסוף במה אשה ובסוף בהמה המקשה אמרינן כמאן תלינן כובסא בדיקלא ופי' בערוך כמו קובצא לשון קיבוץ סנסני תמרים תולין באילן שמשיר פירותיו וכאן היו נוהגין לתלות באילן חוטין קלועין כמו תיכי חלילתא דפרק במה אשה ויש בהן סגולה ובשביעית אין עושין כן דהוי כדרכו אלא מביא יחור של תאנה שעושה

פירות משוחה בשמן ותולה בזאת תרגום וימרחו על השחין וישטרון לשון שפשוף ואומרים לה הדא עבדא ואת לית את עבדא:

מנבל פירותיו. משיר פירותיו לשון כנבול עלה מגפן גבי שביעית שנוייה בתוספתא פ"ק ומפ' טעמא בפ' בהמה המקשה ובס"פ במה אשה טעמא דמילתא כי היכי דניכחוש חיליה שמרוב שימנו הוא משירן:

וסוקרין אותו בסיקרא. מפ' התם כי היכי דליחזיוה אינשי וליבעו רחמי עליה והיכי אסרת תליית תוכין דהוי דרכו ואסיר והא הכא דסוקרין בסיקרא בשביעית דזהו דרכו בשאר שני שבוע ושרי:

ומשני ומבהתין ליה דיעביד. כלומר ס"ד דמה שמתירין התם בשביעית ואין בו משום דרכי האמורי הוא כדי שיעשה פירות:

תמן דלא יתן פירותיו. כדי שלא יתן פירותיו כ"כ בשופע שיפלו:

ברם הכא דיעביד בתחלה. ותוכין הוי דרכו ובעי שינוי:

אין מרכיבין דקלים וכו' שלא תאמר וכו'. משום דתיקשי לך מאי קמ"ל מתני' היא פ' שדה הלבן אין נוטעין ואין מבריכין וכו' ומשני דלא תימא כיון דהפסד גדול הוא דהא שרינן לה בערב פסח כל היום משום דאיכא הפסד גדול אי לא עביד ואילו מלאכה אחרת לא שרינן מחצות ולמעלה ואיכא שמתא כדאיתא בפ' מקום שנהגו משו"ה איצטריך למימר דאסור לעשותו בשביעית ופי' בערוך בערך לסן יתברך שם בורא כל העולם כרצונו ברא את הדקלים זכר ונקבה ובלעדי השני האחר לא יצליח והיאך הוא מעשיהן בהגיע זמן הדקלה נקבה ומשלחת המכבדות שלה עם תמריה ועדיין התמרים הם כעדשים מביאים הכפניות דהן פרי של דקל זכר ומסבכין בעוקץ יד מהן ומזהמין אותן וכורכין לה אגד והמכבדות של תמרה מצליחות ומוציאה פירות נאין ובלבד שלא יתאחר זמנן ואפילו יום א' שאם תשהא הרכבת הדקל אפילו יום א' יפסידו פירות הדקל ואותן התמרים שאיחרו בלא הרכבה לא יצליחו ואם יצטרכו הדקלים הרכבה יום י"ד בניסן מפני שהקב"ה חס על ממונן של ישראל והדבר ידוע שצריכין הרכבה ביום י"ד וידוע שאם יעבור זמן אפילו יום א' יופסדו לפיכך הורונו אלופינו במאירת עינים מרכיבין דקלים כל היום ע"כ דברי הגאונים ז"ל:

משלשה ועד ט' היא מתני'. הא דפליגי ר' יהודה ורבנן בקציצת בתולת שקמה אינו בגומם מעם הארץ ?(ב) [כדאמר בעלמא פחות מג' כארעא סמיכתא דמי] דגומם מעם הארץ כו"ע לא פליגי דקשה לה ושרי ובג' טפחים נמי כו"ע לא פליגי דמעלי לה ואסיר דהויא עבודה אלא למעלה מג' ועד סוף ט' הוא דפליגי דר' יהודה אמר עד עשרה ועשרה

גופייהו שרי דכו"ע לא פליגי דקשה לה בעשרה טפחים ורבנן סברי דאף מג' ועד ט' כעשרה דמי ושרי כך מפורש בפ' הספינה:

הלכה ה

המזנב. חותכין זנבות הגפנים כדי שיתעבה הגזע ויגביר וכן הקנים קוצצין אותן כדי שיוסיפו ודרכן לגוממן מעם הארץ:

מרחיק טפח. דכשמרחיק טפח לא מחזי עבודה:

קוצץ כדרכו. ואפילו מן הפקק ולמעלה דהוי תולדה אפ"ה שרי כדאמר בפ' הספינה דעבידי אינשי דקוצצין אותן לעצים:

ובקרדום ובמגל ובמגרה ובמה שירצה. ואקנים קאי דדמו לאילן סרק וקסבר כרשב"ג דברייתא:

אילן שנפשח. נפרד ונסדק קצת ענף מן המקום שיצא וירא שלא יוסיף הסדק ויפול הענף כמו ויפשחני וישסף שמואל תרגום יונתן ופשח:

לא שיעלה. ויתחבר ויתרפא דהויא עבודה:

אלא שלא יוסיף. להסדק יותר ואוקומי אילנא הוא ושרי:

מקום שנהגו לקוץ יתוק. מנתק אותן ביד ולא קיצצן בקרדום וכיוצא בו דהוי כדרכו:

לתוק יקוץ. אם דרכן בשאר שני שבוע לנתקן בשביעית יקוץ ור' יהודה לטעמיה דאמר לעיל בפ' שדה הלבן דבשנוי מנהג המקום סגי ובשנוי שיגביה טפח וקסבר ר' יהודה כר' יוסי הגלילי:

להחליק ידריג. דרך קוצצי הקורות מפני שהאילן עב למטה ומתקצר ועולה עולין עד אמה וקוצצין שם ועושין סימן ועולין למעלה ועושין סימן אחר למדת עץ אחר יותר ארוך וכן עד הסוף וזה קרוי מדריג לשון מדרגה ואח"כ נועצין יתדות ומחלקין ומנסרין ומשפין אותן ויש נועצין יתדות מלמטה למעלה וכפי העובי הולך הסדק וקאמר ת"ק דבשביעית משנין אלא מתכוין שתהא קציצתן שוה ורשב"ג סבר דמסתייה בשנוי זה דמקום שנהגו להחליק ידריג וכו':

וגומם מעם הארץ וכו'. מילתא באנפי נפשה היא ופליג אדר' עקיבא דמתני' בחדא וס"ל כוותיה בחדא ס"ל כוותיה דגומם מעם הארץ אם ירצה אלא שלא יקוץ בקורדום ותלתא תנאי נינהו תנא דמתני' בקציצת קורות דעלמא לית ביה שנוי כלל ותנא דברייתא אית ליה שינוי ולית ליה לא מחליק ולא מדריג אלא קציצתן שוה ורבן שמעון בן גמליאל בעי שנוי או מדריג ולא מחליק או מחליק ולא מדריג ואסר בגומם בקרדום. והרמב"ם ז"ל פסק כתנא דמתני' ולא בעי אלא דמקום הקציצה לא יכסנו בעפר דאשבוחי אילנא הוא:

נימא ר' יוסי הגלילי כב"ש. דאמרי במתני' יגום ולא ישרש משום דחייש לעבודת הארץ: **ור"ע כב"ה**. דאמרי ישרש אלא דלא בעי הרחקה:

ומשני סתמא דתלמודא וכן אתינן מיתני וכו'. בתמיה כלומר כן עלה על דעתך לומר דהתנא בא לשנות לנו דר' יוסי הגלילי כב"ש כדאמר בעלמא איכפל תנא לאשמועינן כב"ש אלא היינו טעמא דר' יוסי הגלילי חשש לעבודות האילן ומשו"ה בעי שינוי שלא בפקק אבל המדל דשולף שרי לשרש דאין עבודה באותו אילן דהא להיסק קא בעי להו ומשום עודר נמי ליכא דמלקט עצים לדליקה הוא ודוקא גבי מחליק דאיכא קרקע הרבה פנוי מיחזי כחורש אבל במדל לא מיחזי:

הלכה ו

מאימתי אוכלין פירות האילן. תולשין אותם לאכילה ותנא נקיט ואתי מילי דקציצת אילן ותנא מעיקרא קציצה זוטא דהיינו תלישת כפירות והדר תני קציצה רבא:

מאימתי אוכלין פירות האילן. דפירות שביעית אסור לתלשן מן האילן קודם שיגיעו לעונת המעשרות דבעינן דנחית עלייהו שמא דפרי וטעמא מפ' בת"כ דכתיב תהיה כל תבואתה לאכול מכאן שאינה נאכלת אלא תבואה מכאן אמרו מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית הפגין משיזריחו וכו' כדתנן במתני' ובגמ' דהכא מפ' טעמא אחרינא דכתיב קדש בין היא ובין תבואתה לומר לך דקדושה תבואתה וכי היכי דגבי קדשים אין מביאין אותן לבית הפיסול ה"נ אין אוכלין פירות שביעית אלא בענין שיהו לו הנאה:

הפגין. של תאנה מלשון התאנה חנטה פגיה:

משהזריחו. משהתחילו להתבשל שמצהיבין מכח השמש מלשון ויזרח לו השמש:

אוכל בהן פתו בשדה. ואינו רשאי לכנסן לביתו דחשו חכמים שמא ישמרם בבית לסעודה אחרת ולאו בני שמירה נינהו עד שיהו גמורים וחייבין במעשרות ובגמ' יליף לה מקרא:

ביחלו. מפ' לה הכא חייתא כדמתרגמינן אל תאכלו ממנו נא כדחי והוא שאינו צלוי כל צרכו כלומר שנתבשלו ולא נתבשלו יפה וכן פי' ר"י ז"ל ובפ' יוצא דופן מפ' משילבינו ראשיהן:

חייבין במעשרות. וה"נ תנן במס' מעשרות פ"ק התאנים משיבחילו והא דגבי מעשר בעינן דוקא ביחלו דהוי שיעורא טפי מהזריחו משום דגבי מעשר כתיב תבואת זרעך ודרשינן לעיל בפ' שדה הלבן דבר שכשזורעין אותו מצמיח והיינו דמטו לשליש וקים להו לרבנן דביחלו הוי שליש ובציר מהכי לא אבל גבי שביעית דרחמנא שרא טפי גווני אכילה א' בבית וא' בשדה כדאמר בגמ' מכי נחות עלייהו שמא דפרי סגי:

הבוסר משהביא מים. מפ' בפ' מקום שנהגו דהיינו שגדלו הגרגרים עד כפול הלבן:
משהביא מים. שסוחטו ויוצא ממנו משקין:
אוכל בהן פתו בשדה. דאין זה איבוד כדמפ' בגמ':
הבאיש. מפ' בפ"ק דמעשרות משיקראו באושה והיינו כשמתחילין להתבשל כדמפ' התם והוא שתהא החרצן שלהן נראה מבחוץ ופי' ר"י מסיפונטי ז"ל לחולה בלשון חכמים קורין באישא ובלעז נקרא החולה מלאטו והענבים כשיתחילו להתבשל קורין להם אובא מלאטא נמצא לחולה ולענבים המבושלים מעט שם א' להם ע"כ:
וגם נפשם בחלה בי. גדלה עלי וכבדה אדם הקץ בדבר נראה לו כגדול וכן התאנים כשמתגדלין קרויין בוחל והשדים ג"כ כדאיתא בנדה פ' יוצא דופן:
ולבהמתך וגו'. וסתם בהמה של אדם אוכלת בבית כדדרשינן כלה לבהמתך מן הבית:
וכתיב מן השדה תאכלו. הא כיצד שתי תבואות הם:
מהו לעשות מהם מלוגמא. דפירות שביעית אסור לעשות מהם מלוגמא כדאיתא במכילתין לקמן בפ' כלל גדול רבא משום לאכלה ולא להפסד:
מלוגמא. כמין רטייה שעושין לרפואה:
שאוכל בהן פתו בשדה. וקרוי פרי:
תמן תנינן. במס' עוקצין פ' בתרא:
הפגין והבוסר. קס"ד כל פירות שאינן מבושלים קרויין פגים:
משיבאו לעונת המעשרות. כדתנן לה בריש מעשרות:
כא תני מיד וכא ליה מיד. הכא במס' עוקצין משמע דמיד כל הפירות נחות בהו שמא דפרי ומיטמו טומאת אוכלין דהא לא תני בהו הזריחו ועוד משמע דאכולהו פירות קאמר:
וכא ליה מיד. וכאן גבי שביעית לא תני מיד אלא דוקא בהזריחו ודוקא בפגי תאנה וקשיין אהדדי:
בפגי תאנים היא מתני'. מתני' דעוקצין בפגי תאנים הוא דקאמר ואמתני' קא סמיך דהיינו משהזריחו ובפחות מכאן לא נחתא טומאה עלייהו וכן בוסר נמי כה"ג הוא דקתני:
הא פגים. דשאר פירות כו"ע מודו דלא חשיבי פרי לטומאה עד שיבאו לעונת המעשרות ואע"ג דהוו שומר לפרי לענין ערלה בפחות מכאן ואסור לקוצצן בשביעית מ"מ פירא מיהא לא הוו:
מתני' אמרה כן. הפגין משהזריחו ובבוסר קתני משהביא מים ולא תני הפגין שהזריחו וכן הבוסר שהביא מים כדתני גבי זיתים משמע דאתא לפרושי פגין ובוסר דתני בדוכתא אחריתא והיינו מתני' דעוקצין:

הכל מודים בשביעית. ובשאר שנים הוא דפליגי בהזריחו ובהביא מים וכו' דפליג ר' עקיבא ואמר דכיון דחשיבי תבואה לשביעית שאוכל בהן פתו בשדה חשיבי נמי אוכל לענין טומאה בשארי שנים ור' יוחנן בן נורי לא יליף שאר שני שבוע משביעית דשאני התם דרבי קרא בהו:

הקור. ענף רך הנוסף על הדקל בכל שנה וקרי ליה כשהוא רך קור וטוב למאכל הוא:

נקח בכסף מעשר. דפרי מפרי וגדולי קרקע הוא:

וכפניות. תמרים קטנים של דקל זכר:

כאוכלין לכל דבר. מיטמאות טומאת אוכלין בכביצה והנשבע שלא לאכול אוכלין ראויין אסור בהן והמוציאן בשבת מרשות לרשות שיעורן כגרוגרת ואם אכלן ביהכ"פ שיעורן בככותבת אלא שפטורין מן המעשרות דלגבי הך בעינן שזורעין אותו ומצמיח כדאיתא בפ' שדה הלבן ובפ' לולב הגזול בגמ' דילן:

אין קדושת שביעית חלה עליו. ויכולין לעשות ממנו מלוגמא וליקח ממנו מילי דלאו בר אכילה סנדלין וכיוצא בו:

על שואלייא. תלמידים שואלי הלכות:

הוא אמר לן. ר' יהודה בן פזי גופיה:

אין שולקין אותן. משום דחזו לאכילה והוי שינוי:

במסוייפות. שהם בסופי הקיץ שאין מתבשלות הרי הם כעץ ומותר לשולקן:

וכן אנו אומרים כו'. בתמיה וכך עלה על דעתך דעץ אסור לשולקו בשביעית דאיצטריך ליה למישרייה הכא אלא ע"כ משום דקדושת שביעית חלה עליו לפום כן הוה לן למימר אסור משו"ה איצטריך למישרייה:

מה אית לך מימר. גבי בוסר דאמאי הוי אוכל משהביא מים:

שכן דרך הקיהות וכו'. מעוברות ששיניהן קיהות שמתאוות לכל דבר אוכלות אותו:

הלכה ז

רביעית לסאה. מסאה של זיתים יוצא רביעית הלוג של שמן:

הכניסו חצי לוג. חצי לוג שמן לסאה של זיתים:

סך. בשמנן דשביעית מרבינן בה סיכה כדתנן לקמן פ' כלל גדול רבא וכ"ש דמצי אוכלן ובלבד בשדה דסיכה כשתייה כדאיתא במס' מעשר שני הילכך כי היכי דיש אכילה בשדה יש סיכה בשדה וליכא משום לאכלה ולא להפסד:

הכניסו שליש. מפ' בגמ' לוג דהיינו לוג שמן לסאה שדרכן כשטוחנים אותם גמורים לעשות שלשת לוגין והכי תניא נמי בת"כ זיתים שהן עושין ג' לוגין לסאה הכניסו רביעית פוצע ואוכל בשדה הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה הכניסו לוג כותש בשדה וכונס

לתוך ביתו ע"כ. פי' שהן עושים ג' לוגין לסאה שהן ממין זיתים רעים דעושין ג' לוגין שמן מסאה של זיתים ובהנהו קא משער תנא והכי מוקי לה בגמ' הך מתני' שהן עושין ג' לוגין לסאה והיינו כפי' דברייתא ומשו"ה קרי ללוג שליש דהסאה ראויה לעשות ג' לוגין ועבדא חד:

בשאר שני שבוע חייבין במעשרות. כדתנן במס' מעשרות הזיתים משיכניסו שליש:

כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית. ואין אוכלין מהם ואין כובשין מהם בשדה וכ"ש בבית עד שיגיעו לעונת המעשרות המפו' ברפ"ק דמעשרות דבעינן שיאכל הפירות כשיקראו תבואה וכדלעיל וגמרינן תבואה תבואה ממעשר ודוקא גבי תאנים וזיתים וענבים יש להם שני גבולים כדילפינן מקראי ומסרם הכתיב לחכמים:

מהו שליש לוג. של שמן דהא קתני ברישא דחצי לוג כותש וסך בשדה אבל אין מכניס לבית א"כ סיפא דקתני למעליותא כונס לבית לוג הוי וא"כ אמאי קרי ללוג שליש ליתני לוג:

מתני'. בזיתים דמקומות רעים:

שהן עושין ג' לוגין לסאה. מסאה של זיתים עושים ג' לוגין של שמן ולוג הוי שליש כדתניא בת"כ וכתבתיה לעיל וכן מצאתי להראב"ד ז"ל בהל' מעשר פ"א שהשיג על מה שכ' הרמב"ם ז"ל שם משיעשו שמן א' מתשעה ממה שהן ראויין לעשות כשיגמרו זהו שליש שלהן והוא ז"ל היה גורס מהו שליש שליש לוג והשיגו ואמר א"א ספרו הטעתן והספרים שלנו במס' שביעית גורסין מהו שליש לוג מתני' במקום שעושין ג' לוגין לסאה וספרו הטעתו שמצא מהו שליש שליש לוג והעיקר כמו שכתוב בספרינו והשיעור שליש בכל מקום וכן אמרנו למעלה התבואה והזיתים שליש ומה שקרא כאן ללוג שליש לפי המקומות הרעים קראו שליש ע"כ. ודעתו ז"ל נכונה מן הברייתא דת"כ שכ' והיא על הרמב"ם השגה שאין עליה תשובה וראיתי לרבנו שמשון ז"ל ולהרא"ש ז"ל במשנה זו דברים שהן מתנבאין מעצמן גם מצאתי לר"י ז"ל שכ' הכניסו הזיתים בשיעור העתידין להתגדל הכניסו שליש כגון שכל זית בגמרו משקלו שקל ועתה הוא שליש השקל כגון סאה זיתים גמורים מוציאין ו' לוגין שמן ואם תכתוש סאה מאלו יוציאו שני לוגין שמן ע"כ. ואלו הדברים אמת לענין הדין לא לענין פי' לשון הגמ':

מה היא קדש. הארץ דס"ל דיובל היא חוזר אל הארץ דכתיב לעיל מיניה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא א"נ דהיא קאי אשנה וקדושה היא לשלוח עבדים ולחזרת קרקעות אף תבואתה דיובל ושמיטה קדש וכי היכי דאין מביאין קדשים לבית הפיסול כך אין מביאים תבואות שמטה ויובל להפסד ?(ב) אלא דוקא כשבאו לעונת המעשרות

ואע"ג דהאי קרא כתיב ביובל שמיטה ויובל גמרי מהדדי דאיתקוש להדדי וסמיכי אהדדי והיינו דתניא בת"כ כשם שנאמר בשביעית כן נאמר ביובל ותני בתר הכי כי יובל היא קדש מה קדש תופס דמיו אף שביעית תופסת וכו' כלומר כיון ?(ג) [דאזהרותיה] שניהם שוים בזריעה ובקצירה ובבצירה נוכל ללמוד מיובל לשביעית:

לכיפתא דעכו. במס' כתובות פי' רש"י ז"ל סלעים דתרגום סלע כיפא ולקמן מפ' דעכו חצייה בארץ וחצייה בחו"ל ואמרינן מן כיפתא ולעילא אולי יש שם כיפה או גשר להיכירא ע"כ חו"ל מכאן ואילך תחלת הארץ:

עבר ירדנא במאנוי. בבגדיו שלא לזלזל במי הירדן שרצה להטביל כליו במים:

מתעגל בהדא אליסים. שם שוק של טבריא והיה מתעגל עצמו בה:

מתקל כיפי. פי' התוספות בפ' בתרא דכתובות שוקל האבנים ומצאן קלות כיון ששקל ומצאן כבדות אמר כבר נכנסתי לארץ ישראל וכן מפורש בתנחומא בפ' שלח לך כשעלה ר' חנינא הגדול מבבל בקש לידע אם נכנס לארץ ישראל והיה שוקל אבנים כ"ז שהיו קלות אמר עדיין לא נכנסתי לארץ ישראל כיון שמצאן כבדות אמר אין אלו אלא אבני א"י והיה מנשקן וקרא עליהן הפסוק הזה כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו לשון חן שמוצאין אבניה ועפרה חן בעיניהן ומייתי כל הני הכא משום דאמר דהיא קדש:

הלכה ח

אין קוצצין את האילן בשביעית. מפ' טעמא בפ' מקום שנהגו משום דלאכלה אחר רחמנא ולא להפסד והקשו התוס' בפ' כיצד מברכין וא"ת בלאו שביעית נמי תיפוק לי דאסור משום לא תשחית את עצה וי"ל דמיירי הכא דלא טעין קבא דלא שייך ביה לא תשחית כדאיתא בפ' החובל א"נ איירי במעולה בדמים לעשות ממנו קורות דבההוא לא שייך ביה לא תשחית ואפ"ה איכא איסורא דשביעית לאכלה ולא להפסד ור"י ז"ל מסיפונטי פי' דמיירי באילן הסמוך לעיר דקוצץ ועכשו בשנה השביעית קתני ה"מ דקוצץ עד שלא ירד לפרי אבל משירד לפרי אין קוצצין:

משיוציאו. במס' ברכות פירש"י ז"ל משיוציאו את הפרי כלומר שנתגלה כמו סמדר. לשון אחר פירש"י ז"ל בפ' מקום שנהגו משיוציאו עלין בימי ניסן וכן פי' הרמב"ם ז"ל ובפ' בנות שוח אכתוב שכן עיקר דהוצאת פרי חנטה קרוי בלשון רבותינו:

משישלשלו. משיתחילו להכביד ולהתלות ולרדת למטה כל הורדה למטה קרויה כן תרגום ותורידם בחבל ושלשלתינון ומפ' בגמ' דהיינו חנטתן כלומר לגבי חרובין משום דמרים הן כלענה בתחלתן לא חשיב שלשול בהו אלא כמו גירוע בגפנים דכה"ג אסירי לענין קציצה בשביעית דההיא שעתא חשיבי כמו שומר לפרי דאילו פרי לענין טומאת

אוכלין או לענין ברכת בורא פרי העץ לא מ"ט דלאו אוכלא חשיבי עד עונת המעשרות דהיינו משינקדו כדתנן התם ומפ' תלמודא התם דהיינו נקודות שחורות:

משיגרעו. הכא מפ' משיזחילו מים ובפ' מקום שנהגו מפ' דהיינו שגדלו עד כפול הלבן והיינו שיעורא דבוסר גופיה דתנן ביה לעיל משהביא מים:

משיניצו. משנפתח הנרתק שתוכו הזית והנץ שקורין הפרח הוא בחוטמן. ויש מי שפירש שנפל הנץ מהן דדמו לגירוע וזה נכון:

ושאר כל האילן משיוציאו. כשיעורא דב"ש ולא שמעתי טעם לזה מ"ש הני מהני. וראיתי לתוס' ז"ל שסוברים דשמעינן ממתני' דמשיוציאו פרי חשיבי פרי לענין ברכה ותמהני עליהן דהא בההיא שמעתא גופה ילפינן ברכות מתרומה דקיי"ל כר' יהושע דפטר בכל מי פירות מחומש אלא ביוצא מן הענבים ומן הזיתים ובכל מי פירות מברכין שהכל אלא ביוצא מן הענבים וכו' ומעשר נמי ילפינן דאמרי הוא דאמר כר"ע דתנן ר"ע אומר אין מתעשר אלא אביונות בלבד מפני שהוא פרי ומשמע דה"ק דברייתא דתני בה על האביונות ועל הקפריסין אומר בורא פרי העץ ר' אליעזר הוא דפליג אדר"ע ושמותי הוא דלר"ע לא הוי פרי לא לענין מעשר ולא לענין ברכה עד שיהא הפרי חייב במעשר וכיון דקפריסין לית בהו מעשר לר"ע לית בהו נמי ברכה ב"פ העץ אלא שהכל בעלמא ולדעתם ז"ל דס"ל דכי היכי דהכא אית בהו תורת שביעית ה"נ אית בהו תורת ברכה ר"ע כמאן לא ב"ש ולא ב"ה דכלהו ס"ל דשאר כל האילנות משיוציאו שפי' משיוציאו פרי ואביונות מפ' התם ביטיתא ולדעתם לב"ש ולב"ה קפריסין הוה ליה פרי וא"כ היכי פליג על ב"ש וב"ה ועוד דבורא פרי העץ אמרינן ולא בורא תנובת העץ וכי היכי דגבי מעשר ממעטינן פחות מעונת המעשרות אי משום דכתיב ביה פרי כדכתיב מפרי העץ אי משום דכתיב תבואת זרעך שמוציאין לזריעה ומצמיח ה"נ גבי ברכה ועוד דהא אסיקנא לעיל דדוקא פגין שהזריחו ובוסר שהביא מים הוא דמטמא טומאת אוכלין אבל שאר כל הפירות כלן אין מיטמאות טומאת אוכלין עד עונת המעשרות וכיון דלאו אוכלא הוי היכי מברכין עליה פרי ועוד דפי' יוציאו לאו הוצאת פרי הוא דא"כ יחנטו מיבעי ליה ועוד אבאר פי' חנטה לקמן בפ' בנות שוח אלא הוצאת עלין הוא. ועוד ראיתי לגאונים ז"ל שפסקו בפלפלין רטובין דמברך עלייהו בפה"א ותיקשי להו דהא תנן ושאר כל האילנות משיוציאו ופלפל אילן הוא וחייב בערלה כדאיתא בת"כ ובגמ' דהתם אבל הנכון בענין זה דלעולם יוציאו בשעת הוצאת עלין קאמר ומשום שומר לפרי הוא דגזור בשביעית אבל לעולם בלא הביא שליש לאו אוכלא לא למעשר ולא לטומאה ולא לברכה ואין מברכין בו אלא בפה"א דלא גרע מעלין בעלמא כמו בבוסר שהביא מים הילכך אין לברך

בפה"ע על שום פרי עד דחשיב אוכל דהיינו עד עונת המעשרות והיינו טעמא דפלפלין דלא חזו לאכילה אלא קודם שליש ואין לברך בהן אלא בפה"א ודנו בהן כדין שקדים המרים דקיי"ל זה וזה לפטור וטעמא דהני תלתא נראה דהיינו משום דגפנים וזיתים עיקרן ליין ושמן ומשו"ה יש במשקין אלו חומש ואין ליתנן לכהן גבי תרומה אלא יין ושמן ומשו"ה סלקינן דרגא חד מעונת המעשרות משום חומרא דשביעית דהיינו בגפנים יגרעו ובזיתים יניצו ויגרעו היינו בוסר דתנן לעיל ומקמי הכי לא דלא הוו עיקרן לפרי כי הוו בעינייהו וגבי ערלה נמי מודו דבוסר הוי ערלה דלא פליגי התם אלא גבי סמדר וטעמא דבוסר דמודו משוס חומרא דערלה סלקינן דרגא דמבוסר עד באוש אמרינן דהוי שומר לפרי ומקמי הכי לא וחרובין נמי כיון דמרים כלענה בתחלתם מסתיין דסלקינן משינקדו לישלשלו ומקמי הכי לא וזיתים נמי דעונתן שליש כיון דעיקרן לשמן מסתיין דחשיבי שומר משינצו אבל מקמי הכי לא ור' יוסי פליג ארבנן בסמדר דחשיב ליה שומר לפרי קודם פול הלבן ורבנן לא חשיבי ליה שומר עד שיהא כפול הלבן משא"כ בשאר אילנות דעיקרן לפרי הילכך אף מהוצאת עלין חשיבי שומר לפרי:

כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו. דלא מפסיד ולא מידי שכבר הן ראויין לזריעה כיון דחזו למעשר ופרי הן ומיטמו טומאת אוכלין:

כמה יהא בזית ולא יקצצנו. לפרושי קרא דבל תשחית קא אתי ואפילו בשאר שני שבוע ומשער תנא בזית משום דחשיב ליה בא"י כדאיתא במס' פאה והכי איתא נמי בפ' החובל:

רובע הקב. ובגמ' מפ' אי בעינן שהכניסו כבר או אפילו לא הכניסו אלא שראויין לרובע וגבי דקל בעינן קב של פירות ובשאר אילנות לפי מה שדרכן אם נתקלקלו וחסרו מותר לקוצצן:

הכל לפי הזית. שאם דרכו לטעון סאה אפילו שיטעון שני קבין כבר נתקלקלו הרבה ומותר לקוצצו ובפ' החובל מפ' דאי מזיק לאילנות אחרים שטובים ממנו שמותר לקוצצו וכן אי מעולה בדמים יותר מפירותיו מותר לקוצצו:

משיזחילו מים. שיהא הבוסר כ"כ גדול עד דמשקין להוו ביה פקידי כלומר כשדוחקין אותו ביד מעט יצאו המים בזחילה והוא סימן שבא בהן לחלוחית הרבה:

כמא דאת אמר כי יגרע נטפי מים. להכי תני לישנא דיגרעו לשון הקזה עושין לענבים שיקיזו ויזיבו המשקה מלשון מסמר הגרע מקיז דם וכשהענבים דוחקין מוציאין משקה בזחילה כדפרישית ואשכחן נמי דבלישנא דקרא קרי נמי לקילוח של רביית גשמים הכי

דכתיב בהו כי יגרע נטפי מים וקילוח ההקזה הולך כחץ ובגמ' דילן מפ' לה דהיינו כפול הלבן:

משהכניסו רובע. שכבר הכניסו אבל אי לא הביאו עדיין רובע מותר:

רובע נץ. רובע קב מפרחים:

לאי דו נץ וכו'. לאי זה דבר מועיל הנץ שהיה לו לתנא להזכיר שיעור בו אלא ודאי תנא לא שיער אלא בפרי שהוא המועיל ורובע הקב מזיתים בעינן וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ו דהיל' מלכים:

כתיב כי ישל וגו'. משום מילתיה דר' יונה מייתי לה:

לתלת מאה וארבעין. גימטריא של ישל:

ישל זיתך. יפול הנץ בענין שלא תבא לידי סיכה וכן תרגום הירושלמי ארי ותרון נוצא דזיתך:

כי עץ נשא. ביואל כתיב:

שלא נשא פריו. שלא כדרך שהוא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון והכי תניא בת"כ:

בשבע שני גוג. דכתיב ביחזקאל וביערו והשיקו אש שבע שנים:

דאכיל פרוטגמיא. סעודת משתה של נשואי בעילת בחור לשון יון בעלת גמיש:

משתותא. ובויקרא רבה גרים אותן שבע שנים הן פרוטגמיא של צדיקים לעתיד לבא וסימנך דאכיל פרוטגמיא אכיל משתותא:

עד כדון אית תתובא לעלמא דאתי. דזה אחר שיבא המשיח הוא ואפילו אחר שבא יש תשובה עד אותם שבע שנים:

יראה אל אלהים בציון. אפילו אחר שנראה אל אלקים בציון ילכו מחיל אל חיל מכנסת אל בית המדרש:

קטני גוים. וכ"ש גדולי גוים דמליאין עונות:

קטני ישראל. קטני רשעי ישראל וס"ל כר"ע דאמר בפ' חלק באין הם לעולם הבא משום דכתיב שומר פתאים ה' שכן קורין בכרכי הים לינוקא פדייא:

יבואו ויגידו צדקתו. יבואו המתים ויגידו צדקתו דלעיל מיניה כתיב לפניו יכרעו כל יורדי עפר וגו':

יסופר לה' לדור. זרע המספר יעבדנו לה' לדור ודורו יחזור לו ויחיה:

שומר אמונים. ודריש בפ' חלק אל תיקרי אמונים אלא שאומר אמן:

נשאתי אימיך אפונה. פרש"י ז"ל עני אני וגוע מנוער אע"פ שאני עני גויעתי חשובה גויעה וראוי לומר עליו ויגוע כלומר שזוכה אני לעתיד לבא כצדיקים שנאמר בהן גויעה

ומאימתי משעה שאני נושא אחת מאימך שמגולגלת עלי והיינו מילה שבבשרי שישראל משמרים מאימתו של הקב"ה אפונה לשון אופן עכ"ל ונראה מדברי רבנו ז"ל דסובר דה"י אפונה ללשון הנקבה בא ואינו כן אלא כמו אפון והה"י כמו ואנושה אקומה ארוצה אשובה: ונצירו ישראל להשיב. משום דכתיב ונציירי ביו"ד דריש הכי ובחלק אמרינן אפילו משעה שנזרע ופירש"י ז"ל משעה שנקלט הזרע במעי אמו ואפילו הפילתו אמו ונמחה יש לו חלק לעתיד דכתיב זרע יעבדנו:

הדרן עלך פרק בראשונה בס"ד:

פרק ה

הלכה א

בנות שוח. בגמ' מפ' פיטוריא ופי' בערוך מין תאנים חשובים מאד דגרסינן בב"ר פרשת ט"ו מה היתה אותה תאנה א"ר אבין בנות שבע דאייתי שבעה יומין דאכלו לעלמא ואית דקרו להו בנות שוח שגרמו שוחה לעולם ובפ' כיצד מברכין מפ' מין תאנים לבנות:

שביעית שלהן שנייה. מפ' בגמ' שבכל שנה ושנה הן עושות אלא שאין פירותיהן נגמרין אלא לאחר ג' שנים ופי' בערוך שביעית שלהן נוהגת בשנה שנייה של שמיטה שמה שחונטים בשנת השמיטה אחר תשרי נוהגין בהן דין שביעית בשנה שנייה של שבוע שמתאחרין ג' שנים באילן אבל מה שחנטו קודם תשרי של שביעית מן הששית הן חשובים ומותרים בשנה ראשונה דהיינו מוצאי שביעית וזה דרכן בשנה ראשונה חונטין פגין ובשנייה תחלת בוחל ובשלישית נגמרין הם ובכל שנה הם חונטים וכן סידורן מה שחנטו בשנה ראשונה של שבוע אחר ט"ו בשבט נגמרין בשלישית ומה שחנטו בשנית נגמרין ברביעית ומה שחנטו בשלישית נגמרין בחמישית ונוהגין בהן מעשר עני דקיי"ל אילן בתר חנטה אזיל ואלו שנגמרו בחמישית בשלישית חנטו לפיכך הם פירות שלישית וכשחנטו בד' נגמרין בששית ושחנטו בחמישית אע"פ שנגמרין בשנה של שמטה מותרין הן כי פירות חמישית הן ושנחנטו בששית נגמרין בשמינית ונוהגין בהן מעשר עני ושחנטו אחר תשרי של שנת השמטה נגמרין בשנה התשיעית שהיא שנה שנייה של שבוע ונוהגין בהן דין שביעית כי בשביעית היתה חניטתם. וכן דרך סידורם לעולם כל הפירות שחונטין בשביעית נוהגין בהן דין שביעית בשנה שנייה של שבוע והיא שנת גמר הפרי הנחנט בשביעית עצמה נמצאין בכל שנה ג' פירות בזה האילן מקצתן צמל והן הנחנטין מקודם לכן שנתיים ומקצתן בוחל והם אותן שחנטו מאשתקד

ומקצתן פגין והם שחנטו בזו השנה ובגמ' מפ' כיצד נותן בהן סימן בין פרי לפרי להכיר פרי של ששית ושל חמישית ושל שביעית:

הפרסיאות. מין תמרי פרסיאתא שהן עושות לשתי שנים. פי' אחר מין תאנים שמתבשלין לשתי שנים:

לא אמרו אלא בנות שוח. לא אמרו פרי שאיסורו נוהג חוץ לשביעית ולא בשביעית אלא בנות שוח. ולמדנו ממשנתנו שיש ג' שנים לשביעית לר' יהודה ולרבנן ב' ומהיכן למדו מפ' טעמא בת"כ דכתיב שבת שבתון התורה ריבתה שבתות הרבה:

אחת לשלש שנים. הפרי שעלה בו בשביעית נגמרין פירותיו בשנה שנייה של שביעית ואין חונט בו אחר עד שנגמר הראשון:

כיצד הוא יודע. כלומר איך יודעו פירות של שנה ושנה ולהכי קא בעי כיצד הוא יודע אע"פ שאלו נגמרו ואלו לא נגמרו זימנין דלא מינכרי כולי האי:

קושרן בחוט. אלו בחוט לבן ואלו בחוט שחור ואלו בחוט אדום:

תוחב בהן קיסמין. גם זה כענין הראשון:

אילן שחנט קודם ט"ו בשבט. דהוא ראש השנה לאילן כדאיתא בפ"ק דר"ה:

מתעשר לשעבר. לשנה שעברה אם שנייה מעשר שני ואם שלישית מעשר עני ואע"ג דליקט אותה ברביעית בתר חנטה אזלינן ולא בתר לקיטה:

שתי גרנות. שאין פירותיו נגמרין כאחד כגון אתרוגים וכיוצא בו:

שעושה גורן אחת. שפירותיו נלקטין כאחד:

הרי הן כלעתיד לבא. ובתר לקיטה אזלינן בהו ולא בתר חנטה. ואיכא למידק מדקאמר בזיתים ותמרים וחרובין אע"פ שחנטו קודם לזמן הזה משמע דכיון דחנטו נתחייבו במעשרות אותה שנה אם שנייה שני ואם שלישית עני ואפ"ה בתר לקיטה אזלינן בהו והא גבי זיתים אין כאן חיוב מעשר עד שליש כדתנן בפ"ק דמעשרות ותמרים משיטילו שאור הוי שליש וחרובין משינקדו כדתנן התם וכן כל שיעורי האילנות דקתני התם ומתוך קושיא זו נראה שפי' הרמב"ם ז"ל דחנטה היינו בישום מלשון ויחנטו הרופאים את ישראל שנותנין שמן טוב והשמים בגוף אף כאן האילן נותן מתיקה בפרי והיינו שנת המעשרות וזה לשונו פ"א דהיל' מעשר שני פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שלישית אע"פ שנגמרו ונאספו אח"כ בשנה שלישית מתעשרין לשעבר ומפרישין מהן מעשר שני וכן אם באו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבע של רביעית אע"פ שנגמרו ונאספו ברביעית מפרישין מהם מעשר עני ואם באו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט מתעשרין להבא והחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט

מתעשרין להבא בשעת לקיטתן עכ"ל הרי אתה רואה פירושו בסוגייתנו ולדעתו ז"ל היינו חנטה היינו שליש היינו עונת המעשרות ולא מיחוור דאמרינן לעיל פ' בראשונה אמר ר' חיננא בר פפא החרובין שלשולם הוא חנטתן ואי אפשר לפרש שם דחנטתן היינו עונת המעשרות דהא בשלשולן קתני דאסור לקוצצן בשביעית ואילו כי מטו לעונת המעשרות שרי לקוצצן כדתנן התם וכל האילנות כיון שבאו לעונת המעשרות מותר לקוצצן ועונת המעשרות היינו ינקדו ועוד דבהדיא אמרינן לקמן דחרוביי חונטין קודם ר"ה ואין עושין שלשול אלא אחר ר"ה כר' חיננא ומשמע דר' חיננא בר פפא ה"ק אמאי שני מתני' דגבי אילנות כלהו אסור לקוצצן משיוציאו ואילו גבי חרובין לא אסר עד שישלשלו ואתא ופי' דגבי חרובין שלשול בהו הוי כמו חנטה בהן אע"ג דשאר אילנות דעלמא בהוצאת עלים דקמי חנטה וכ"ש בחנטה הוא דאסירי הני שלשולם אע"ג דמאוחר דמי לחנטה כדפרישנא לעיל ועוד דבהדיא מוכח במסכת שקלים בפ' תורמין דחנט לאו היינו שליש דגרסינן התם אמר ר' ייסא הדא מעשר בהמה לא עשו אותו ולא בחנט ולא בשליש אם בחנט ליתני כל המעוברין עד כ"ט באלול ואם בשליש ליתני כל הנולדים עד כ"ב באלול עיין שם משמע בהדיא דחנט לחוד ושליש לחוד ומדתני מעוברין עד כ"ט גבי חנטה משמע דחנטה היינו התחלת יציאת הפירות כפי' המפרשים וליכא למימר דפסק הרמב"ם ז"ל כר' יעקב בר אחא דלקמן דקאמר הביא שליש קודם לט"ו בשבט מתעשר לשעבר חדא דבגמ' דילן ליתא אלא ברייתא דחנטה ומימרא דר' בון בר כהנא ואתלמודא דילן לא מצי פליג ועוד דלדידיה ל"ש תמרים ל"ש חרובין הוא דקאמר כמו שאפרש בסמוך ועוד מאי אע"פ שחנטו דקאמר דמשמע דחנטה מזיק לדין אלא דמשמע דס"ל דחנטה היינו שליש כמו שאפרש בסמוך: אלא עיקרן של דברים מה שפירשו המפרשים ז"ל דחנטה היינו יציאת הפירות והראותם קרויה חנטה ושני כללים הן תבואה וזיתים שוין הן לעולם בין לגבי דאין חיוב מעשר של שנת החנטה בהן אלא עד שהביאו שליש קמי ר"ה ובין לגבי שמיטה. כיצד תבואה וזיתים שהביאו שליש קודם ר"ה של שביעית של ששית היא ואי הביאו שליש בשביעית קודם ר"ה של שמינית כל תורת שמיטה נוהג בהן דזיתים לעולם אין מפרידין אותן מתבואה דרחמנא אקשינהו דכתיב מגרנך ומיקבך וכתיב כתבואת גורן וכתבואת יקב ותבואה אזלינן בה לשליש דדרשינן התבואה לשלש קרי ביה לשליש כדאמרינן פ' שני מאספך מגרנך ומיקבך מקצת יקבך אבל בשאר אילנות אינו כן אלא לגבי חיוב מעשרות בעינן שליש המפורש לכל אחד במס' מעשרות למעוטי נתלשו קודם ומכי מטו לשליש לאי זו שנה אתה מטילו בתר חנטה דט"ו בשבט אזלינן אי חנט קמי ט"ו בשבט לשעבר אי אחר ט"ו בשבט להבא וכל זה בשאר שנים

אבל בשמיטה ר"ה שלו תשרי בין לאילן בין לירק ובתר חנטה דתשרי אזלינן דרחמנא אמר ובשנה השביעית וגמר ג"ש מתשרי דכתיב מרשית השנה והיינו תשרי כדאיתא התם והיינו דאמר בפ"ק דר"ה אמור רבנן בתר חנטה ואמור רבנן בתר שליש והא דנקט זיתים גבי חנטה דט"ו בשבט לצדדין קתני כגון זיתים ולאו כזיתים כגון זיתים דהא גורן אחת ולאו כזיתים דאילו זיתים לא אזלינן בהו בתר חנטה אלא בשליש ושליש דקמי תשרי הוא דהויא והני חנטתן קמי ט"ו בשבט הויא:

נהגו העם בחרובין כר' נחמיה. ובתר לקיטה ולא בתר חנטה וטעמא דחרובין דהוו מעשר דידהו מנהג דרבנן ונ"ל הטעם משום דאשכחן דס"ל לר' יוחנן גופיה דאמר בפ"ק דמס' דמאי בהנהו מיני דמתני' דאפילו ודאי אין נוהגין בהן מעשרות בגליל דרובן באין מן ההפקר וחרובין נמי דומין להן בגליל הילכך לא חשו דלדיינו עלמא בהו בתר לקיטה ולדעת הרמב"ם ז"ל כגון חרובי שיטה וצלמונה דלאו מאכל אדם נינהו לכו"ע אלא קצת הוא דאכלי להו ?(ב):

שביעית שלהם שנייה. פירות שחונטין בה בשביעית אין נגמרין עד שנה שנייה של שמטה ובתר חנטה אזלינן ונהגא בהו שביעית ובנות שוח גרן אחת חשיבי דכל הנהו דנגמרין בשנה השלישית לקיטתן כאחד הוו ואע"ג דתאנה דעלמא אין לקיטתה כאחד הני שאנו. והא דלא מנינן להו בפ"ק דפאה משום דבעינן דכל האילן לקיטתו כאחת והני אית ביה תלתא מיני:

מה שעשו בשביעית. שנלקטו בשביעית אע"פ שחנטו בחמישית:

יהו שביעית. והנלקטין בשנייה לא נידון בהן קדושת שביעית:

וקבל מיניה. ושתק לו ר' יוחנן ולא השיב לו:

ויתיביניה. וישיב אותו תשובה ויאמר אנא אמינא בחרובין דלא חשיבי לאינשי משא"כ בבנות שוח דאע"ג דתנינן בנות שוח ברפ"ק דמס' דמאי לפיטורא מן המעשרות אפילו בודאי לר' יוחנן אפ"ה בנות שוח חשיבי דאמר פרק ד' נדרים הנודר מן הכלכלה והיו בה בנות שוח ואמר אילו הייתי יודע שבנות שבע בתוכה לא הייתי נודר והייתי אומר הכלכלה אסורה ובנות שבע מותרות ובנות שוח ובנות שבע הכל אחד כדפרישית שם. ובגמ' דילן אמרינן אנא אמינא דרבנן דהיינו גבי מעשר ואת אמרת דאורייתא דהיינו גבי שביעית דהוו כל גידולין שלה דאורייתא דאפילו גבי מאכל בהמה נהגא ומאי דקאמר דמעשר דחרובין דרבנן בנשמרין הוא דקאמר כדאיתא בפ"ק דמס' דמאי:

אנא אמר מנהג. דמפ' בפ' בתרא דתענית דאי עביד לא מהדרינן אבל לא מורינן:

ואת אמרת לי הלכה. דאנא נמי מורי דלכתחלה בתר חנטה אזלינן:

ואת אמרת רבנין. דמתני' סברא כת"ק דפליג אדר' נחמיה ובגמ' דילן סתר להך טענתא משום דמצי למימר ליה ריש לקיש שבקת רבנן ועבדת כר' נחמיה ומי שבקינן רבנן ונעביד כר' נחמיה כלומר דלא מהדרינן מאן דעבד כר' נחמיה עבד והא את הוא דאמרת הלכה כסתם משנה וא"כ מהדרינן:

היא חרובין היא בנות שוח. דאף בבנות שוח הוה ס"ל לר' יוחנן הכי ואפילו גבי שביעית:

היא מנהג היא הלכה. ולכתחלה נמי מורינן:

היא ר' נחמיה היא רבנין. ולא פליגי רבנן עליה דר' נחמיה ומפ' לדבריהם דרבנן הוא ומשו"ה אקשי עליה מסתם משנה.

ונקטינן כי קושייה דריש לקיש דשתק לו ר' יוחנן ולא נהגי כר' נחמיה אלא במעשר ולא בשביעית ודוקא בחרובין ותו לא וגבי שביעית אזלינן בכולהו בתר חנטה וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ד דהיל' שמיטה וז"ל פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ר"ה הרי אלו מותרין ואע"פ שאוסף אותן בשביעית הרי הם כפירות ששית לכל דבר ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה הרי הם כפירות שביעית והולך לשטתו שסובר דחנטה היינו עונת המעשרות ועוד כתב בנות שוח הואיל והן נגמרות אחר ג' שנים אם באו לעונת המעשרות קודם ר"ה של שמינית הרי הן נאכלות בשנה שנייה מן השבוע בתורת שביעית ע"כ. וגם בזה נמשך ע"פ סברתו בפי' חנטה:

תמן אמרין וכו'. אתו לתרוצי דר' יוחנן לעולם בכל הפירות סבר כר' נחמיה ואפ"ה לא תיקשי מבנות שוח:

ר"ה של עולם. היינו תשרי דשני הדורות ושני המבול מתשרי מנינן כדאיתא בר"ה:

מתעשר לשעבר. ולא אזלינן בהו בתר לקיטה דאפילו אותן דגרן אחת דדוקא כי קאמר ר' נחמיה כשחנטו אחר ר"ה של עולם אע"ג דחנטו קודם ט"ו בשבט הוא דאזלינן בתר לקיטה ומתני' דבנות שוח הנלקטים בשביעית שריין כשחנטו קודם ר"ה כלומר סמוך לה מירי וה"ה כשחנטו בר"ה גופה וכי קתני שביעית שלהן שנייה היינו החונטין בר"ה של שביעית מירי ומודי בהו ר' נחמיה:

הרי חרובין הרי הן חונטין קודם ר"ה. וחזינן דנהוג עלמא בהו בתר לקיטה כדר' נחמיה:

שלשולן הוא חנטן. חנטה דידהו לא חשיבא חנטה כשאר אילנות דעלמא דמרים כלענה הן אלא דוקא בשלשול ושלשול שלהן דחשיבא חנטה אחר ר"ה הוא וגבי שאר אילנות אי חנטו נמי אחר ר"ה אזלינן בהו בתר נקיטה:

הביאו שליש קודם ר"ה של עולם. דר' ייסא נמי לתרוצי דר' יוחנן קאתי ופליג אתמן אמרין בהא דסבר דלעולם אזלינן בהו בתר לקיטה עד שיביא שליש קודם ר"ה של עולם

דהיינו תשרי ובנות שוח דמתני' שלוקטין בשביעית דפטורין משביעית בשהביאו שליש קמי ר"ה דשביעית איירי וכן הא דקתני שביעית שלהם שנייה בשהביאו שליש קמי ר"ה דשמינית איירי: ופריך ליה ר' זעירא דס"ד דבכולהו פירות אי לא מטו לשליש קמי ר"ה להבא ?(ג) [מתעשרין] דהא פעמים שהשנים מאפילות ואין התמרים מטילין שאור דהיינו שליש דתמרים עד לאחר ר"ה של עולם ואפ"ה נהוג עלמא דמתעשרות לשעבר ובתר חנטה אזלינן בהו ולא בתר לקיטה:

לא מן דעתיה וכו'. ר' זעירא מותיב לה והוא מפרק לה:

לא מן דעתיה היה אמר ר' ייסא הדא מילתא. לא מלבו היה אומר כן כי היכי דנחשוב דעל כולהו פירות קאמר:

אלא על הדא. דאמר ריש לקיש הוא דקאמר לה דאסיקנא דר' יוחנן שתק וקבל ולא הוי דיניה קיים אלא בחרובין לחוד וגבי חרובין הוא דאיירי ר' ייסא וקאמר דכי נהגו בחרובין בתר לקיטה ולא בתר חנטה ה"מ היכא דלא הביאו שליש עד לאחר ר"ה אבל הביאו שליש מקמי ר"ה אף בחרובין בתר חנטה אזלינן: לשון אחר ועיקר דר' ייסא אבנות שוח דאקשי ליה ריש לקיש לר' יוחנן הוא דקאי לתרוצי ההיא קושיא דתנן במתני' דשביעית שלהן שנייה ולא אזלינן בהם בתר לקיטה דבנות שוח שנלקטו בשביעית יהא להן דין שביעית ומתוך קושיא זאת למד דמידי ר' נחמיה דכי הביאו שליש קודם ר"ה של עולם מתעשרין לשעבר והיינו טעמא דבנות שוח דמתני' וכי א"ר נחמיה דבתר לקיטה אזלינן היינו כי הביא שליש לאחר ר"ה של עולם. וכן פסק הרמב"ם ז"ל למעלה אבל אה"נ דלא נהגו אלא בחרובין כר' נחמיה:

ר' יעקב בר אחא וכו'. פליג אדר' ייסא וסבר דלא מיבעיא אם הביא שליש לפני ר"ה של עולם דבתר חנטה אזלינן אלא אם הביאו שליש קודם ט"ו בשבט נמי בתר חנטה אזלינן ומודי ר' נחמיה דמתעשרין לשעבר:

א"ר זעירא ויאות. שפיר קא"ר יעקב:

דהא אתרוג עקרת חנטו וכו'. דאע"ג דקיי"ל כר"ג דלענין מעשר הוי אתרוג כירק וכשעת לקיטתו עישורו מ"מ לא עקרנו שנתו לומר דהוי ר"ה של לקיטתו תשרי כמו לגבי ירק אלא גם ר"ה של לקיטתו ט"ו בשבט והכי הוה ס"ל לרבה בר רב הונא פ"ק דר"ה דגם ר"ה שלו ר"ה של אילן דהיינו ט"ו בשבט ואם ליקט אתרוג ערב ט"ו בשבט עד שלא תבא השמש וחזר ולקט משבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה על זה והכי אסקינן התם דר"ה של אתרוג ט"ו בשבט ואיתא נמי במס' בכורים פ' התרומה והבכורים אלמא אע"ג דלא דמי לאילן בחד צד שייכו ליה אידך צד:

וכאן. אע"ג דעקרת בחרובין שנתן אליבא דר' נחמיה דבתר לקיטה אזלת בהו כירק אפ"ה לא עקרת חנטתם לגמרי מכל וכל דאי הביאו שליש מקמי ט"ו בשבט לבתר חנטה שדינן להו אע"ג דנלקטו בתר ט"ו בשבט וכגון דבתר ט"ו בשבט הויא שלישית בתר שרף דקודם ט"ו בשבט דיינין להו וקמי תשרי הוו והויין שנה שנייה ומפריש מ"ש. כן נ"ל לפ' סוגיא זו. ולענין הלכה נקטינן כגמ' דילן ודוקא גבי חרובין דחיובא דמעשר דידהו דרבנן בתר נקיטה אזלינן בהו דלא שנא לא הביאו שליש קודם ר"ה של עולם ולא שנא הביאו שליש קודם ר"ה ול"ש לא הביאו שליש אלא אחר ט"ו בשבט ל"ש הביאו שליש קמי ט"ו בשבט בתר לקיטה אזלינן בהו אבל גבי תמרים אע"ג דגורן א' הן בתר חנטה אזלינן בהו ואפילו הביאו שליש לאחר ר"ה ואפילו לאחר ט"ו בשבט בתר חנטה אזלינן בהו וכפירכא דר' זעירא וזיתים ותבואה לעולם אזלינן בהו בתר שליש וכמו שכתבתי למעלה והיינו דאמרינן בפ"ק דר"ה אמור רבנן באילן בתר חנטה בתבואה וזיתים בתר שליש גבי ירק בתר לקיטה גם זה הוא שלא כדברי הרמב"ם ז"ל דלדעתו היינו חנטה היינו שליש:

מעתה שליש הראשון לשעבר ושליש השני וכו'. דהא שליש השני חשוב וט"ו בשבט לא בטיל:

מיד הוא גדל. וכל גידולין דמשליש ואילך משרף הראשון הן:

כאריס אומן. כך תירץ שמועה זו כמו אריס שהוא בקי בענין גידול הפירות דמלאכתו לעבוד שדות וכרמים:

שיתין יומין שיתא עליי. בששים יום ראשונים מתגלין באילן שש עלין ומשנפתח להוציא עלין בששת ימים עושה שוב ששים עלין וסייעתא לר' זעירא:

מהוצאת העלין ועד הפגין וכו'. אין לפרש דבא לגלויי לן טבען של בנות שוח ולפרושי מתני' קא אתי וכמו שפי' בעל הערוך ז"ל גבי בנות שוח דהא בתוספתא פ"ד מיתנייא בהדי ההיא ברייתא דלעיל דתניא אילן שחנטו פירותיו דאיירי בה ר' נחמיה ובתאנה שעושה שתי בריכות מיירי דא"ר נחמיה דאזלינן בה בתר חנטה:

ועד הפגין. ועד הוצאת הפגין וכשמתבשלים קרויים תאנים:

השיתין הנובלות. יש מין תאנים שנושרין בני בישול וקורין אותו פיגוש לוקוש ולקמיה מפ' ר' יונה למאי נפקא מינה דאם לקט תאנה דבת שתי גרנות היא שיתין ותאנים ואינו יודע מתי חנטה אם קודם ט"ו בשבט ומעשר שני הוא ואי אחר ט"ו בשבט ומעשר עני הוא מונה מאה יום למפרע עד הוצאת הפגין והוא יודע אימתי חנטה והיינו כרשב"ג דאילו כר' מונה שמונים יום וקיי"ל כרשב"ג דאין הלכה כר' לגבי אביו:

הלכה ב

ה"ג ר' יהודה אומר הפרסיאות וכו' תני אמרו לו והרי עמד בטבריה וכו' והכי איתא בתוספתא. והקשה הרא"ש ז"ל תימה במאי פליגי בדבר שיש לעמוד עליו אם לא נאמר דבהא פליגי ר' יהודה סבר חנטתם בשנה זו וגמר שלהן בשנה שנייה ורבנן סברי עיקר גידולן בשנה ראשונה אלא שנמשכין בתוך שנה שנייה ע"כ ואין אנו צריכין לפלפול אלא דבהך ברייתא מפ' במאי פליגי מר יליף מצפורי ומר יליף מטבריא:

הטומן את הלוף. לוף כבר פרשנוהו במס' פאה שהוא קולקם בלע"ז והוא מין קולקים ויש שני מינים ורגילין לטומנו בארץ מפני שהיא צומח יותר מן הבצלים וקא"ר מאיר דלא התירו חכמים להטמין לוף בשביעית דבר מועט דמחזי כזורע עד שיטמין סאתים דהם י"ב קבין ולא יפזרם אלא צריך שיהא גובה הכרי יותר מג' טפחים ועל גביו גובה עפר טפח ועד דתנן מלמעלה למטה הוא דמשערינן ליה כדאיתא בפ' אלו טריפות דאם הגובה ח' טפחים וגם ז' וגם ו' וגם ה' וגם ד' שרי עד גובה ג' ולא ג' דג' אסור כפחות מג' ולרבנן כי הוי יותר מטפח שרי עד טפח ולא טפח דטפח כפחות מטפח ואסור ורבנן פליגי עליה בשיעור הלוף ובגובה הכרי ומודו ליה בגובה העפר:

וטומנו במקום דריסת רגלי אדם. סתמא היא וטעמא כדי שלא יצמח:

לוף שעברה עליו שביעית. נ"ל דלר' יוחנן מתני' בלוף סתם דהיינו פקח מיירי דחזי לאדם כדתנן במס' פאה ?(ג) דחייב בפאה ופאה לא מיחייבא אלא באוכל אדם כדאיתא התם ומשו"ה פריך בגמ' ולית כאן משום ספוחים דבפקח הוא דשייך איסור ספיחים דאילו לוף שוטה לית ביה גזרת ספיחים דמר כלענה הוי כדאיתא בעוקצין ומשו"ה תנן ליה בפ' כלל גדול זוטא דומיא דעולשין דלית ביה איסור ספיחים דירקות שדה אבל מתני' בלוף פקח מיירי וא"ת והא אית ביה איסור ספיחים הא מוקי ליה ר' יוחנן בעקרו עד שלא גזרו על הספיחים ולישנא קלילא נקט דגזרת ספיחים תקנה קדומה היא דהא אשכחן לר"ע דסבר דמדאורייתא היא כדאיתא ברפ"ק ובת"כ אלא ה"ק עקרו קודם דשייכא בה גזרת ספיחים דהיינו דריכנו מיד בכניסתו לשביעית בענין דאינו נאסר דריכון דהיינו שעקר גידי צדדיו מספיק לו שלא יחול עליו דין ספיחים דאינו אסור באכילה אבל מ"מ כיון שהניח גיד שרש פטמתו נטוע בארץ ויונק מן הארץ בשביעית קדושת שביעית לעולם תופסת עליו וחל עליו חובת ביעור כדאיתא בגמ' ועקרו דנקט ר' יוחנן לישנא דמתני' נקט דהיינו עקרו דמתני' בב"ש וב"ה דלקמן אבל ריכנו סגי:

שעברה עליו שביעית. מפ' לקמן בברייתא לוף שעברה עליו שביעית אם עשה בארץ ג' שנים וכו' ופליגי עלה אמוראי בגמ' איכא מ"ד דה"ק שנטעו סמוך לשביעית ואחר

נטיעה שגדל ביצה ריכנו ועברו שנים כ"כ עליו אחר השמיטה עד שהגיע שעת ביעורו דהיינו ג' שנים אחר השמטה דאז הוי כילויו של לוף ?(ד) ומספקא ליה לר' אליעזר אי ריכון כעיקור דמי אי לא ואיכא מ"ד דמיירי שנטעו לפני שביעית כל ג' שנים וריכנו כשנכנסה שביעית ואפ"ה אחר הריכון גדל מעט כדאיתא בגמ' ואשכחן דסבר ר' יוחנן דחשבון דמתני' היינו בגידולין דאפילו דריכנו מצי לעשות גידולין אבל לא מפ' ר' יוחנן חשבון דמתני' מהו אי דג' שנים לפני שמטה או דבתר שמטה ואפשר דסבר או כר' ייסא או כר' חזקיה:

אם לקטו עניים את עליו. מפ' ר' יוחנן בגמ' דס"ל לר' אליעזר כר' יהודה דלקמן דפ' הפיגם דאמר דעניים אוכלין אחר הביעור ולא עשירים ומשו"ה אם לקטו עניים את עליו בשביעית שפיר:

ואם לאו. אלא דיש כאן מקצת עלין שגדלו בשביעית ומקצתן גדלו מקודם לכן א"נ אחרי כן דהיינו בשמינית ובתשיעית ?(ה) צריך לעשות חשבון עם העניים לפי שחלקו מעורב עם חלקן דמה שגדל בשביעית דעניים הוא דהוי ומה שגדל בשישית או בשמינית דבעה"ב הוי לכך עושה חשבון ולמ"ד דג' שנים הן אחר השמיטה לפ' לברייתא הכי דכשיעקרנו אמר השמטה לשנה א' יתן לעניים חצי וכשיעקר אחר השמטה לשתי שנים יתן לעניים השליש ואם עקרו אחר השמטה ג' שנים יתן לעניים הרובע דעד כאן הוא דשייך ביעור דהיתירא דלוף מתקיים בארץ ג' שנים כדתנן במס' כלאים ודמי לבנות שוח דביעור שלהן נמי בשנה השלישית לחנטה ומשום דאית ליה כילוי לעיקרו ?(ג) ס"ל לר' אליעזר דשייך ביה ביעור ובדין הוא דהו"ל לתנא דידן למיתני הך מתני' דלוף גבי בבא דבנות שוח כיון דתרוייהו אית להו ביעור בשנה השלישית לחנטה אלא כיון דמתני' מיירי בריכנו וכדפרישית דבההוא צד מדמינן לה לטומן בארץ ואנו מתירין אותו משו"ה אקדמה למתני' דהטומן את הלוף. וחשבון נמי דקתני דפליגי ביה היינו דוקא לענין דררא דממונא דהיינו לענין תשלומין דאילו לגבי היתר סחורה ושאר קדושות שביעית דבר שיש לו מתירין הוא כדאיתא לקמן בפ' ג' ארצות ואוכלו כלו לכו"ע בקדושת שביעית ואין עושין בו מלוגמא ואסור לפרוע חובו בדמיו ושאר דיני שביעית. ונ"ל לפ' דר' אליעזר דמתני' אזיל לטעמיה דפ' גדיש דתנן לכשיחזור לביתו ישלם דברי ר' אליעזר ופריך בגמ' למאן משלם דהא ממון שאין לו תובעין הוא ומפרקינן לעניי אותה העיר דקסבר ר' אליעזר דלגבי דידהו ממון שיש לו תובעין חשיב וה"נ כה"ג ורבנן פליגי עליה התם דמדת חסידות הוא דשייך אבל תשלומין לא שייכי ור' יהושע דפליג אפילו אמדת חסידות הוא דפליג דס"ל לר' יהושע כר' יוסי דביעור דהתירא א' עניים וא' עשירים

בעלי השדות עצמם אוכלין ואפילו לצאת ידי שמים ליכא דעשירים דאכלי דידהו קא אכלי. והרמב"ם ז"ל גריס כדר' יוסי א' עניים וא' עשירים אין אוכלין וכגרסתו ז"ל הוכרח לפרש דבביעור דאיסורא קא מיירי ואסור באכילה והוי כשאר איסורין ובנותן טעם ובפ' הפיגם יתבאר הביעור בארוכה בס"ד. והקשה רבינו שמשון ז"ל לר' אליעזר אמאי צריך לעשות חשבון והא בירק אזלינן בתר לקיטה בין לענין שביעית בין לענין מעשר וא"כ האי לוף הנלקט בשמינית אין עליו תורת שביעית ותירץ ז"ל דמתני' איירי כגון דעקרו עם עליו בסוף שביעית ועקרו במארופות כדינו והניחו במקומו וחזר ונשרש והוסיף גידולין בשמינית ולפיכך צריך לעשות חשבון עם העניים ע"כ. וקשה לי דהא תינח לר' חזקיה דאמר בגמ' דבעקרו לסוף שביעית קאמר אלא לר' ייסא דאמר דלא עקרו אלא במוצאי שביעית דהיינו בשמינית וגדל נמי בשמינית קצת מאי איכא למימר ובגמ' יתבאר בס"ד פלוגתא דמתני' בין לר' חזקיה בין לר' ייסא. ולענין קושיתו ז"ל נ"ל דלוף דמי לקטנית ולא לירק דמכניסו לקיום הוי כמו בצלים כדאיתא במס' פאה ולא אמרו בתר לקיטה אלא בירק הכלה ואובד הוי אבל הכא דריכנו כבר בשביעית גופה לכו"ע ואפ"ה נתקיים דנתבטלו קצת גידולין דשביעית פשיטא דלא דמי לירק ובזה מיתרץ נמי מה שכתבנו למעלה בפ"ב דהא שביעית בעילתה ע"י קרקע והכא אמאי לא נתבטלה אלא משום דריכנו לא חשיב ליה הקרקע וכתלוש וטמון דמי ליה בחד צד כן נ"ל. ועוד נ"ל דאשכחן בבצל ולוף דלא הוו ירק לענין אמר נמי כמו לענין פאה והיינו כשהעיקר הוא חתיכה דאיסורא דלאו בתר לקיטה אזלינן דאיסור שבו היכן הלך אא"כ רבו גידולין על העיקר ומשמע בפ' הנודר מן הירק דבעינן כ"כ רבו דבעל העיקר בס' תדע דהא בצל שנטעו כרם ועקר הכרם ובתר הכי בא לעוקרו דאמרי' בפ' הנודר מן הירק ופ' כרם שחרב דאפילו רבו גידולין על עיקרו אסור ואמאי ניזיל בתר לקיטה וכשנתלש הבצל הא נעקר הכרם אלא ודאי כדאמרן:

דר' יהודה כר' אליעזר. פירשתי במשנתנו:

לוף של ערב שביעית וכו' בצלים הקיצונים. בגמ' מפ' קייטנאי תרגום קיץ קייטא כלומר דזמן תלישתן בקיץ ונשתהו בארץ עד שנכנסה שביעית:

פאה של עידית. פי' בערוך פאה זו מין זרע שצובעין בו אדום ושמו בלשון ארמי פותא והכי משמע בפ' ר"ע דתנן התם איסטיס ופיאה כדי לצבוע בהן בגד קטן פי סבכה. ונראה מדברי רש"י ז"ל שהוא רוביא כמו קוצה:

של עידית: פי' בערוך שם מקום והרמב"ם והרא"ש ז"ל פירשו הפיאה הטובה:

במארופות של עץ. דלוף ובצלים ופואה דרך לעקרן בקרדומות של מתכת וחיישי לעבודת הארץ לפיכך עושה במארופות של עץ משום שינוי: מארופות כמין מרא של עץ חזק:

ובה"א או בקרדומות וכו'. כלומר אף בקרדומות של מתכת ולא חיישינן לעבודת הארץ ובגמ' מפ' כיון שנכנס לשביעית ועקרו בשביעית היכי לית ביה ספיחים:

צלעות. פי' ר"ש והרא"ש ז"ל מקום אבנים ואין דרך לזרוע שם ולא מיחזי כעבודת הארץ ונראין דבריהם ובגמ' יש לגרוס פיטרא ברי"ש כי ההיא דפ"ק דכלאים ע"ג פיטרא והוא לשון צור חזק וכן מצאתי לר"י ז"ל צלעות בירושלמי מפ' פיטרא וגרסינן נמי ספ"ק דכלאים ומודי ריש לקיש בזורע ע"ג פיטרא ע"ג סלעים ע"כ. ולפי זה פי' צלעות כמו סלעים בחילוף צד"י בסמ"ך וגרסא זו נכונה. ובערוך גורס פטדא בדלי"ת והוא פי' לפיאה וק' לי גירסת הערוך דלפרושי פיאה אמאי נקט פיסקת פואה של צלעות פיאה דרישא הוה ליה למינקט:

ומודים וכו'. לפרושי מילתא דב"ה דבפיאה דכל מקום שרו ב"ה בקרדומות של מתכת ולא תימא של עידית דהיינו הבאה בארץ קשה דהיינו בצלעות הוא דשרו ב"ה קמ"ל דמודו ב"ש בההיא דליכא עבודת הארץ ומינה דלב"ה לא חיישינן לעבודת הארץ בכל קרקע שיהיה לא שנא נוחה לחרוש ול"ש צלעות מותר:

עד כדון לוף. עד כאן לא שנינו שיעור במשנתנו אלא בלוף אבל דין הטמנת בצלים לא שנינו ומהו:

היא לוף היא בצלים. דינן שוה. וכן מצאתי שפי' ר"י ז"ל כדברי ?(ב) וז"ל לא שנינו עד הנה אלא הטומן לוף הטומן בצלים מאי א"ר יונה כדין הלוף כך דין הבצלים ע"כ:

ור' יוסי. פליג עליה דר' יונה דאפילו פחות משיעורא דלוף שרי להטמין מ"ט דאינון שפיין שהן חלקים ואינך משתרגין בארץ כל כך להצמיח דהקולקוס כל עיגול שרשו עד העלין מלא שרשים ונקל הוא ליאחז וליסבך בקרקע משא"כ בבצלים דאין להן שורש אלא נגד פיטמתן כדאיתא בפ' בתרא דתרומות תרגום ואורח צדיקים סלולה ואורחא דתריצי שפייא:

ה"ג ר' אמי בעא קומי ר' יוחנן לית כאן משום ספיחים א"ל מתני' שעקרו עד שלא גזרו על הספיחים א"ל וכי בעלייה היתה סבר ר' אמי מימר וכו'. וה"פ דפריך ר' אמי למתני' ושאל לר' יוחנן ע"כ לא פליגי ר' אליעזר ור' יהושע אלא בחשבון אבל באכילה שרו והלא ספיחים אסירי כדתניא בת"כ הן לא נזרע וכו' מכאן סמכו וכו' ומשני ליה ר' יוחנן מתני' שעקרו עד שלא גזרו וכו' כלומר שעקרו עיקור המועיל לספיחים דהיינו קודם שהוציא

שאר גידולין בשביעית דהיינו ביצים והניחו במקומו ועד שלא גזרו על הספיחים דקאמר כלומר קודם שתחול עליו גזרת ספיחים ועקרו דקאמר לאו דוקא וריכון קאמר דריכון כעיקור הוי כדלקמן ואיתא בפ' ג' ארצות ובפ' הנודר מן הירק דריכון סגי לענין איסור ספיחים ולא פליגי הכא תנאי אלא לענין ממון עניים ומשום דא"ל ר' יוחנן עד שלא גזרו משמע דס"ל לר' יוחנן דספיחים גזרה דרבנן היא הקשה לו ר' אמי וכי בעלייה היתה וכי גזרה דרבנן היא כמו שאר תקנות שתקנו בעלייה לפי שהיו רגילין לעשות גזרות ותקנות בעלייה כדאמרינן בכתובות מדברים טובים שנאמרו בעלייה ופירש"י ז"ל בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון. ויש גורסין כן ר' אמי בעא קומי ר' יוחנן מתני' שעקרו עד שלא גזרו על הספיחים א"ל וכי בעלייה היתה וצריך לדחוק ולפ' הגירסא כך דמשום דשמעיה ר' אמי לר' יוחנן דהוה מוקי למתני' שעקרו ללוף קודם שהוציא גדולין בשביעית בענין שלא גזרו עליו משום ספיחים כדתנן לקמן ומשום דשמעיה דקאמר עד שלא גזרו על הספיחים הבין ר' אמי דסבר ר' יוחנן דספיחים גזרה דרבנן היא ותמה על זה ואמר לו וכי בעלייה היתה משום דר' אמי סבר דמתני' כר"ע מצינן לאוקומה דסבר דספיחים לעולם אימא לך מדאורייתא אסירי דאפילו לדאורייתא ריכון סגי כדאיתא לקמן פ' ג' ארצות דדמיא לעומר דבטילתה ע"י קרקע. וכן פי' ר"י ז"ל ?(ג) וזה לשונו ר' יוחנן פתר מתני' בלוף ששית שנכנס בשביעית ונעקר במארופות כדיניה ואחר שנעקר הניחו במקומו והוציאו עלין ומתני' אחר שגזרו על הספיחים היא ור' אליעזר כר' יהודה הלכך העלין כולן לעניים ור' יהושע סבר כר' יוסי הילכך אם לקטו עליו לקטו ואם לאו אין לעניים עמו חשבון ור' אמי נמי מוקי מתני' כר' יוחנן מיהו הוה מוקי לה מימות משה רבינו דסבר איסור ספיחים מן התורה ע"כ:

בעלה לוף שיטה היא מתני'. פי' רבינו שמשון ז"ל כלומר שלא גדלו בשביעית כי אם העלין וכבר גדל העיקר משנה הששית וכי אסרינן ספיחים היינו בהנך דהתחלת גידולן בשביעית או בתבואה שלא הביאה שליש בששית וכמו שנפרש לקמן בפ' הפיגם אבל לוף שגדל עיקרו בששית אלא שגדלו עליו בשביעית לית ליה דין ספיחים ליאסר באכילה והא דנקט לוף שוטה משום דלוף פקח אפילו עיקר שלו לא היה מתקיים בארץ מן הששית עד השמינית ולא משכחת בלוף פקח הנטוע משנה ששית שיוציא עלין בשביעית ובשמינית דנימא דיעלה עמו חשבון ומיירי דעקרו בסוף שביעית והניחו במקומו וחזר והשריש והוציא עלין בשמינית כדפרישית במתני' ע"כ דבריו ואני רואה ? (ד) דדבריו אלו בנויים על העיקר אשר לו שכתב בפ' הפיגם דלא אזלינן באיסור ספיחים גבי ירק בתר לקיטה אלא כשלא נגמר גידולו. ואני הוכחתי שם דאליבא דרבנן דפליגי

אדר' שמעון דקיי"ל כותייהו צ"ל דכללא דירק דגמירי בתר לקיטה אזלינן ביה כללא רבא הוא כדאיתא התם ועוד כ' דליף פקח עיקר שלו אין מתקיים בארץ ולדבריו מתני' דמס' כלאים דקתני דמתקיים בארץ ג' שנים ובריייתא דלקמן בלוף שוטה קא מיירי ואינו כן דמר כלענה היא כדמשמע בעוקצין ולאו נשמר הוא ואין נוטעין אותו בני אדם ומשו"ה פטור מספיחים דהא קתני ליה בהדי עולשין וכרישין ורגילה והני כולהו ירקות שדה נינהו כדלקמן ואיתא נמי בעוקצין אלא בלוף סתם דמתני' הוא בפקח דמתוק הוא שזורעין אותו בני אדם כמו בצלים אלא ה"פ דדוקא הך מתני' בלוף שוטה מוקי לה ר' ירמיה משום דלוף שוטה אין בו איסור ספיחים דקתני בלוף שוטה בריש פ' כלל גדול זוטא דלעלין שלו יש להן ביעור ולדמיהן ביעור ולעיקר שלו אין לו ביעור וכו' וכיון דקתני יש לו ביעור כי כלה לחיה משמע דהיתר אכילה אית ביה דומיא דלולבי דאלה ובטנה דאין להן ביעור ולעלין יש ביעור משום שנושרין מאביהן ועוד דקתני בהדיא רגילה ורגילה היילו חלוגלוגות וחלוגלוגות מירקות שמנו בפ' הפיגם דלית בהו איסור ספיחים נינהו ואפילו שלא עקרו ולא ריכנו בשביעית מיירי הילכך כיון דלית ביה איסור ספיחים שפיר פליגי ביה במתני' משא"כ בלוף פקח דנוטעין אותו בני אדם דישנו באיסור ספיחים וכן מצאתי לר"י ז"ל ?(א) שכ' ר' ירמיה פתר מתני' בעלי לוף שוטה שאין ביעור לעיקרו ואפילו לא תלשו בשביעית אלא נעלין לחודייהו יש ביעור ע"כ:

ותני עלי לוף ועלי בצלים. פי' רבנו שמשון ז"ל ורב אושעיא אקשי ליה מברייתא דבר קפרא דקתני בה פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע בלוף ובצלים ולא שייך לשנויי בבצללים שוטים דאין דרך להתקיים משנית לשמינית דגבי לוף שוטה משכחת לה דעיקרו מתקיים בארץ כדתנן לקמן ור' ירמיה לא חש לה דלית ליה הא דבר קפרא ע"כ וגבי מילתיה דר' ירמיה וכו' פי' כלומר מדבריו נוכל לדקדק דבר שיש לו ביעור כגון עלי הלוף שוטה שנמצא בתוך דבר שאין לו ביעור כגון עיקר הלוף השוטה יש לו ביעור ולא אמרינן בטלי להו עלין אגב עיקר ולא שייך למידק הכי ממתני' דתנן דלעלין יש להן ביעור ולעיקר אין לו ביעור דההיא פשיטא דאיכא לאוקומה כשתלש העלין לבדן אבל הכא עוקר הכל יחד דנתערבו גידולין דשביעית בשל שמינית ומשני בששיקף בעלין שתלשן בשמינית מן העיקר קודם שיכלה לחיה שבשדה דביעור הוא בשמינית ולשון שיקוף נופל בתולש עלין מן העיקר ע"כ דבריו ותמהני עליהם מי הגיד לו דסבר ר' ירמיה כר' ייסא דלקמן דילמא ס"ל כר' חזקיה שעקרו לסוף שביעית ויש זכות לבעל אף בגדל בשביעית ועוד מאי קושיא כשנדקדק מר' ירמיה כן ובגמ' קאמר מה עבד לה ר' ירמיה משמע דקשיא ליה ומה יעשה. אלא כך פי' השמועה דרב אושעיא מקשי ליה

דלא מצית אמרת דמתני' בלוף שוטה מיירי דכיון דקתני בברייתא דקתני בה פלוגתא דמתני' דר' אליעזר ור' יהושע בצל בהדי לוף כי היכי דגבי בצל לא תוקמה בשוטה ה"נ גבי לוף. ותלמודא אקשי לר' ירמיה קושיא אחריתי דממילתיה דר' ירמיה משתמע דס"ל לר' אליעזר במתני' דהכובש דבר שיש לו ביעור בתוך דבר שאין לו ביעור כגון עלין בתוך לולבי דאלה ובטנא דס"ל לר' אליעזר דלכל מבערין דהא מתני' מיקמת לה דבלוף שוטה מיירי ובלוף שוטה תנינן ביה לקמן דלעיקר אין לו ביעור ולעלין יש להן ביעור וכיון דבלא עקרו מיירי וכדפרישית בודאי דעלין מעיקר קא ינקי ואפ"ה סבר ר' אליעזר דלעלין יש להן ביעור דהא קאמר ר' יוחנן דר' אליעזר כר' יהודה דעניים אוכלין אחר הביעור משמע דביעור בעי דהא בביעור דהיתירא מוקמינן לה והא תהוי תיובתא לר' ירמיה דלקמן פ' כלל גדול זוטא אמרינן דההיא ברייתא דתניא בין אלו ובין אלו אין להן ביעור כר' אליעזר היא וקשיא דר' אליעזר אדר' אליעזר דכך הוא גידולן דעלין דינקי מעיקר כמו כובש עלין ולולבין דינקי מהדדי וממתני' דפ' כלל גדול ליכא למידק הכי דמצינן למימר ההיא מתני' כר"ג וה"נ אמרינן התם:

ומשני כששיקף בעלין. כלומר לעולם מתני' ובריייתא כי הדדי דבלוף פקח מיירי דאית ביה איסור ספיחים ובעיקר נמי שייך שביעית ומיירי כשחבטן מיד בסוף ששית דלא ניחא ליה בגידולי שביעית וכמישי להו עלין וכאשר בא השרף של שביעית נתלחלחו ונזקפו וגדלו גידולין בשביעית. והני לית בהו איסור ספיחין כמו לוף שוטה דשרי והיינו בעלי לוף שוטה דקאמר ר' ירמיה דשרו בעלי לוף שוטה דכיון דחבטן אפקרינהו וגידולין דהפקרא חשיבי כולהו ושרו באכילה ואין כאן איסור ספיחים. תרגום שדופות קדים שקיפן קדום ופירש"י ז"ל חבוטות:

ר' ייסא פתר לה וכו'. ר' ייסא פליג אדר' ירמיה ובלוף פקח נמי מוקי לה וסבר דלא אהני שקיפת עלין להוציאו מדין גזרת ספיחים אלא ריכון דוקא הוא דמהני:

ריכנו. ברי"ש גרסינן לשון הטייה תרגום הטי נא כדך ארכיני כען כלומר שהטה אותו ונענעו לעוקרו כדי דלא יגדל וכותלי שורשו נפרדו ונעקרו מן הארץ אבל ראש החד שיש לו כמו עץ דק כמו שיש לצנון נשאר תחוב בארץ כדמעיקרא:

נטעו לפני ר"ה של שביעית. מפ' לקמן ור' ייסא סבר דההיא ברייתא דתניא אם עשה בארץ ג' שנים נותן לעניים וכו' כדלקמיה כל הנהו שני דקמי שביעית וחשבון דמתני' בגידולין דקמי שביעית נינהו דקא סבר דכיון דבעי ריכון בשביעית לא מצי גדל בתר ריכון שני טובא ומשו"ה קאמר הכא לפני ר"ה של שביעית כלומר זמן הרבה קמי

שביעית בענין שעשה ביצים הרבה קומי שביעית דהוו כולהי לבעה"ב וריכנו בשביעית בענין שלא תפס בו איסור ספיחים כלומר ואף אחר הריכון גדלי:

ועקרו במוצאי שביעית. לאחר שנכנסה השמינית זמן הרבה ג' וד' חדשים:

אין תימר ריכון כעיקור הוא. טעמא דר"א קא מפ' דס"ל לר' ייסא דלהכי פליג ר' אליעזר ואמר דיעשה חשבון וכו' משום דמספקא ליה לר' אליעזר אי חשיב ריכון כעיקור או לא דאי אמרת חשיב כעיקור דחשיב כנלקט לענין דלית ביה איסור ספיחים וירק מותר הוי כדאיתא פ' ג' ארצות ובפ' הנודר מן הירק א"כ לענין ממון עניים נמי כנלקט בשביעית דיינין ליה וכולו דעניים הוי דומיא דאתרוג ואתרוג הנלקט בשביעית אפילו הוי כמו כד דין שביעית אית ביה כדאיתא בר"ה הילכך כלהו גידולין ששית ושביעית ושמינית דעניים הוו דכי גדל לעניים גדל וכולו לעניים הוי ואפילו גידולין דשמינית שבחא דממילא הוי:

ואין תימר אין ריכון כעיקור. דהא חי הוא בשביעית מן הארץ דלא מצינן למימר דנלקט גמור הוא וכלהו גידולין דעניים אלא עקירה דעבד למוצאי שביעית היא דהויא עקירה ושני מיני גידולין יש לבעה"ב מלבד גופו כל גידולי דקמי שביעית דהא עשה ביצים הרבה קמי שביעית וגידולי שמינית דבשמינית גופה אחר משך זמן הוא דעקרו. וכיון דמספקא לן גידולין דשביעית מיהא דעניים חשיבי ומשו"ה אמר יעשה חשבון עם העניים. ור' ייסא לא ?(א) [גמר מילתיה] דר' יהושע סבר לדידי אין כאן ספק דסבירא לי כר' יוסי ואף אם נאמר ריכון כעיקור ולעניים ולעשירים הוי כיון דבעה"ב היא ריכנו והניחו הוה ליה הפקר והוא עקרו וסבירא לי כר' יוסי דפירות שביעית למציאה דמו והראשון זכה הילכך אין כאן חשבון:

ה"ג בכל הספרים ר' חזקיה פתר מתני' ערב ר"ה של שביעית נטעו ערב ר"ה של שביעית ועשה ביצה בתחלת שביעית וריכנו בשביעית ועקרו בסוף שביעית אין תימר ריכון כעיקור אין כולו לבעה"ב. ופי' בו רבנו שמשון ז"ל ור' חזקיה פתר נמי מתני' בשנטעו בששית ועשה ביצים בששית אלא דמוקי לה בשריכנו בששית ועקרו לגמרי בשביעית דאם הריכון כעקור הכל לבעה"ב ואפילו מה שהוסיף בשביעית דלאו מארעא קא רבי והרי הוא כמונח בתיבה ואם אין הריכון כעיקור הכל לעניים אפילו מה שהוציא בששית דבתר לקיטה אזלינן ומן הדין אין לעניים עמו חשבון שהרי או כולו לעניים או כולו לבעה"ב אלא דמספיקא עביד ר' אליעזר ריכון כעיקור בגידולי ששית ולא כעקור בגידולי שביעית וטעמא דר' יהושע משום דריכון כעיקור ומילתיה דחזקיה כתובה בשיבוש וצריך לתקן הגירסא לפי הפתרון שאמרתי עכ"ד. ואני תמה מאד היאך מוחק הספרים

בלי ראיה הגמ' אמרה שנטעו ערב ר"ה של שביעית דבהכי הוא דפליג אדר' ייסא והוא ז"ל אומר שנטעו בששית הגמ' אמרה ועשה ביצה בתחלת שביעית והרב פי' ועשה ביצים בששית הגמ' אמרה וריכנו בשביעית והרב פי' דריכנו בששית. ואני רואה לקיים גירסת הספרים וה"פ האי גברא נטעו ללוף ערב ר"ה דשביעית דעיקר דהיתירא נטע ערב ר"ה דשביעית דהיינו יום א' קמי ר"ה דשביעית וחשבון דמתני' בגידולין דבתר שביעית הוא דהוי ולא גדל בשביעית אלא ביצה א' דאע"ג דאית בה איסור ספיחים כיון דנכרת היא לחודה היא דאסירא ועיקר לא מיתסר דבטיל השרף ברובא דהיתירא דמעיקרא ומיד ריכנו ואפילו אחר הריכון גדל גידולין ועקרו בסוף שביעית קמי שמינית ואחר שעקרו חזר והוסיף גידולין דהיינו ביצים כמו הבצלים בעלייה והשתא מספקא ליה לר' אליעזר כמה הוי דעניים אם הביצים שגדלו מריכון עד העיקור דלאחר עיקור לא דאי אמרת ריכון כעיקור הוי כולו לבעה"ב ואין כאן לעניים אלא ביצה דעיקרו דהיתירא הוי וגידולין דבתר ריכון נמי ?(ג) העיקר הוא דגרמי להו ולא הביצה ולאחר עיקור כ"ש דלאו דאיסורא הוו ולאו דעניים הוו דדמו לבצלים שהשרישו מאיליהן ואי אמרת אין ריכון כעיקור א"כ אפילו גידולין דבתר הכי דעניים הוו הילכך אין כולו לבעה"ב גידולין ועיקר אלא הגידולין דבתר ריכון לעניים וגופו וגידולים דבתר עיקור בלחוד דבעה"ב ובעי חשבון ור' יהושע סבר דל"ש דריכון כעיקור דמי ול"ש דריכון לאו כעיקור דמי ואפ"ה כולו לבעה"ב דס"ל כר' יוסי וכר' יוחנן ולגבי הביצה מאי חשבון צריך וקשה בעיני טעמא דחזקיה דאמר דאי ריכון כעיקור הוי כולו לבעה"ב לר"א דאמאי לא אמרינן הא נלקט בשביעית ונדון ביה דינא דאתרוג כדאמרינן לעיל דאפילו היה ככד ועקרו מיד כשנכנס ר"ה הוי דשביעית ונראה לי דהיינו טעמא דשאני לוף וקולקוס דלית ליה דינא דירק גבי כלאים ועוד דאין זרעו כלה ועוד דריכנו ואין תחוב בארץ אלא חודו ודמי לאילן ועוד דאורחיה לעשות בתוספתו ביצים וכיון דתוספת שלו מבורר כולו לבעה"ב ואפשר דמה"ט נמי הביצה אינה אוסרת לשאר גידולין כיון דהיא לעצמה ואפשר דאפילו ביצה נמי שריא דכיון דריכנו גלי אדעתיה דאנוס מעיקרא היה דלא הספיק לו זמנו ואפילו כלאים אם אנוס הוא שרו כדאיתא בפ' המבריך ואפילו עקרו לגמרי בשביעית היתירא קמא כדקאי קאי ובהא פליגי ר' ייסא ור' חזקיה ר' ייסא סבר דאפילו גדל ביצים הרבה לפני שביעית דהוו גידולין דחולין אם נאמר דלא עקרו בשביעית אפשר לומר לאו דעניים הוי אבל אם תאמר דבשביעית איכא עיקור דין ירק אית ליה ומשו"ה קאמר עקרו במוצאי שביעית כלומר דינק משרף שמינית בההוא דמספקא ליה אי ריכון קמא הוי עיקור או האי בתרא אבל כי לית ביה שרף שמינית לא ור' חזקיה סבר דאפילו בריכון דשביעית גופה דאחר

ביצה נמי פליגי דלית ליה דררא דירק דעיקר לחוד וביצה לחוד ומשו"ה קא מר דבסוף שביעית עקרו:

עשה בארץ ג' שנים. ר' ייסא מפ' לה הני ג' שנים דהוו לבעה"ב היינו אותם דקמי שביעית אבל דשביעית גופה לא וטעמא דלא מצי גדל אחר ריכון כל כך וכדאמרן ובשנים דקמי שביעית היא דמיירי וה"פ דברייתא עשה ג' שנים קמי שביעית ושביעית כולה וריכנו בשביעית ועקרו למוצאי שביעית דהיינו בשמינית כיון דמספקא לן אי אמרינן אין ריכון כעיקור ועיקור בתרא עיקר אי כעיקור דמי וכולהו גידולין דשביעית הוו ודעניים ואפילו לגבי גופו הילכך גידולין דשביעית מיהא יהבינן להו דהוו רובע בערך גידולין דג' שנים לפני שביעית:

היו שתי שנים לפני שביעית. כשנטעו יש לעניים שליש:

היתה שנה א' לפני שביעית. יש לענייה מחצה ולשון שעברה עליו שביעית דייק כר' ייסא דמשמע דימים קדמונים היה נטוע קודם שביעית ולר' חזקיה מצינן לפרושה שנטעו ערב ר"ה דשביעית וכל השנים דקתני אחר שביעית ואילך נינהו וכגון דריכנו אחר ביצה א' דהשתא גידולין דאחר ריכין דשאר שנים הוו דבעה"ב ואף דשביעית נמי איכא חשבון וכבר פי' במשנה דעתו דר' חזקיה. וכ' רבנו שמשון ז"ל וא"ת דהיכי משכחת לה שיחלקו עניים עם בעה"ב למחצה לשליש ולרביע והא אין עלי הלוף מתקיימין דיש להן ביעור כדתנן לקמן פרק כלל גדול זוטא ותירץ דמשכחת לה כגון שעקר הלוף בחורף עם העלין וטמנו בארץ כדתנן לעיל ואחר שעבר זמן הקרח חזר ונטעו והוסיף גידולין על גידולין וכן בכל שנה ושנה ע"כ. ואין צורך דהא אמרינן במס' כלאים דמתקיים בארץ ג' שנים והכי איתא לעיל נמי ופלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע בביצים דעיקרו היא כדמפרשי אמוראי לעיל ואע"ג דקתני במתני' אם לקטו עניים את עליו ה"ק דנתפייסו והלכו להם סגי דהא לא חשו על הביצים ואם לא נתפייסו יעשה חשבון בביצים ובביצים דוקא פליגי והראיה שהביא ממתני' דפ' כלל גדול זוטא ההיא בלוף שוטה מיירי דאין לעיקרו ביעור כדתנן התם והכא בלוף פקח מיירי כדפרישנא לעיל דאפילו לעיקרו יש לו ביעור לאחר ג' שנים ?(א):

ר' בון בר חייא אף בשאר שני שבוע. ס"ל לר' בון דעקרו דקתני במתני' היינו כעקרו דר' יוחנן דלעיל דתלש דפנותיו מן הגושין והניחו במקומו דהיינו ריכנו דאמרינן לעיל ומספיק לשלא יתפוס בו דין ספיחים כדאיתא בפ' ג' ארצות ואשמעינן השתא ר' בון דכי היכי דמהני ריכון לספיחים מהני נמי בשאר שני שבוע לחילוק קדושת המעשרות דאע"פ שהניחו במקומו אם שנייה נכנסת לשלישית אין בו דין שלישית וכן אם שלישית

נכנסת לרביעית דריכנו אין בו דין רביעית ואע"ג דאמר בעא פשיטא ליה אלא דשאל לחברים סברתן וכמו שפירשתי בפתיחה:

והא תניא. סייעתא לר' בון דתניא היתה שנייה והיה נטוע בה ודינה מ"ש:

נכנסת לשלישית. שדינה מ"ע והיה הלוף מחובר לקרקע:

אינו מרכנו. לשלא יגדל גידולין:

ואינו מונע ממנו מים. דתנן לעיל פ' שדה הלבן פול המצרי של שקיא שמנע ממנו מים ל' יום לפני ר"ה מתעשר לשנה שעברה וזה כדי שלא יהו גידוליו שלאח"כ מ"ש מפני תקנת עניים שיזכו בגידוליו תקנו שלא ימנע מים ממנו ולא ירכננו:

היתה שלישית. שדינה מ"ע והיה לו לוף מחובר לקרקע:

ונכנסה לרביעית. שדינה מ"ש:

מרכנו ומונע ממנו מים. כדי שיהא מתעשר לשנה שעברה דריכון כעיקור והוי לעניים והוי כנלקט גמור בשלישית אלמא דריכון כעיקור הוי אף בשאר שני שבוע ולא לענין ספיחים לחוד:

ר' ייסא וכו' תפתר וכו'. ר' ייסא אזיל לטעמיה משום דר' בון לא פי' האי ריכון דמהני למעשרות אם אחר שעשה ביצה בשנה הנכנסת הוי כר' חזקיה דלעיל או מיד קודם שעשה גידולין ור' ייסא ס"ל לעיל דלא כר' חזקיה וריכון לא מהני אלא מיד וחשבון דקתני היינו בגידולין דקמי שביעית ולהכי אתי לפרושי דעיקור דמתניתא דהכא דהיינו ריכון כי היכי דאהני למעשרות עד שלא צמחו גידולין הוא דהוי וליכא למימר דפליג וסובר דריכון לא מהני כעיקור גמור חדא דהוא מודי לעיל דריכון סגי ועוד דלא היה לו למימר עד שלא צמחו גידוליו והכי אמרינן לקמן בפ' ג' ארצות דריכון סגי ובפ' הנודר מן הירק נקטינן הכי בפשיטות:

ותני עלה. בתוספתא דבפיאה של צלעות מקום שנהגו לחרוש יחרוש דכיון דהיא במקום סלעים וטרשים אין בה משום עבודת קרקע כדאמר לעיל פ' בראשונה לגבי מלמד פרתו לחרוש:

מותר ליקח לוף במוצאי שביעית. מכל אדם ואפילו חשוד ומפ' בגמ' דבלוף טמון עקור כדרכו מן הששית וטמנו כדתנן לעיל מיירי והוציא גידולין אחר שהטמינו ור' יהודה שרי להו לגידולים ללקחן מע"ה מיד ורבנן פליגי עליה וטעמייהו מפ' בגמ':

עד שירבה החדש. לוף הזרוע אחר השביעית גידולין והוציא כיון שרבה בארץ אז מותר ליקח גידולין דלוף סתם מכל אדם:

מאי טעמא דר' יהודה. כלומר מ"ש הכא דשרי מיד ולקמן בפ' ג' ארצות גבי שאר ירק תנן דאסור עד שיעשה כיוצא בו ולא אשכחן דפליג ר' יהודה:

ומשני גזרי על הלוף ולא גזרו על הירק. כלומר כי קתני במתני' דשרי היינו ירק שלו ולא עיקר שלו דגבי עלין הוה בני אדם אין אוכלין אותן ודמי לעולשין דלית בהו משום ספיחים ופריך אי הכי אפילו בשביעית גופה לשתרי ומשני לאו משום הך טעמא לחוד דבעלין דמו לעולשין אלא דלהוי נמי טמון אלא שלא טמנו כדתנן לעיל ומקילינן ביה קצת כי היכי דמקילינן גבי ריכון לעיל ומשו"ה בשבועית אסירי אפילו עלין שלא ילך וכו' משא"כ במו"ש דבטיל ליה איסורא דשביעית כדאמר לקמן בטילתה על ידי קרקע וכיון דאיכא תלת מוצאי שביעית וטמון ועלין שרינן ורבנו שמשון והרא"ש ז"ל פי' גזרו על הלוף שלא יעקרוהו בשביעית ביד כשאר ירקות ושמא משום דשרשו תחוב בארץ הרבה חשו דדמי לחורש וצריך לעוקרו לב"ש במארופות של עץ ולב"ה אף בקרדומות ואין דרך לעוקרו כדרכו בשביעית הילכך למוצאי שביעית לא שכיח עקור כדרכו אלא בטמון ולא באיסורא דשביעית הילכך זה שעקור כדרכו שרי מיד אבל גבי ירק שלא גזרו שלא לתולשו כדרכו איכא למימר דילמא שתלו ועקרו וספיחים הוי לא שרי מיד:

מעתה אפילו בשביעית יהא מותר. ובספר רבנו שמשון ז"ל היה כתוב אפילו בשבת והכל א' דשביעית מיקריא שבת כדכתיב והשבת ונפתחה בר ותרגום יונתן ושמיטתא וה"פ בשביעית עצמה יהא מותר כיון דאין דרך לעוקרו כדרכו בשביעית תלינן למימר דמן הטמון שהטמין בששית הוא:

ומשני בטמון אנן קיימין כלומר כי שרינן למוצאי שביעית בטמון הוא דאמרינן הכי דההוא אין דרך לעוקרו בשינוי אלא כדרכו ולטומנו עד מוצאי שביעית וההוא הוא שמטמינין עם השרשים להתקיים כך וכיון דעקור כדרכו לא שרי ליה ר' יהודה אלא למוצאי שביעית אבל בשביעית גופה אסור ואע"ג דהוא מן הטמון אסור ללוקחו מע"ה כיון דעקור כדרכו הוי שמא יביא מן האיסור ויאמר מן הטמון הוא לכך אסור בשביעית אפילו טמון אבל למוצאי שביעית ליכא למיגזר דהא עברה שביעית ושביעית בטילתה על יד קרקע ורבנן סברי דאפילו במוצאי שביעית סמוך ליצאתה נחוש בטמון שמא יבא בשביעית לעוקרו כדרכו ויאמר טמון הוא מן הששית ולא שרי עד שירבה החדש ור' יהודה לטעמיה דאמר בפרק הניזקין ובפ' עד כמה דשביעית לא חשידי בה אינשי ויותר נ"ל לפ' סוגיא זו כמו שפירשתי וסייג קצת מצאתי בפי' ר"י ז"ל שפי' כן ר' יהודה סבר כשגזרו על הלוף גזרו כלומר על הלוף גזרו כלומר על הלוף שלא עקרו גזרו דיהא אסור הוא וירקו. א"נ בעקרו והניחו במקומו גזרו על ירקו אבל עקרו וטמנו בשביעית והוציא

ירק ירק הוא בעלמא ושרי הילכך מותר לקנות ירק הלוף מיד דמקילינן ואמרינן מירק דלוף טמון מייתי ופריך א"ה אפילו בשביעית לישתרי ומשני הא לא קשיא שאם תתיר לו הולך ומביא מן האיסור ויאמר מן הטמון הבאתי ע"כ:

עין כושים. שם מקום:

ואכלנו לוף. גידולי לוף טמון שלקחנו מע"ה:

מוצאי הפסח. ולא משום דירבה החדש דמתני' הוי פסח אלא מעשה שהיה כך היה כלומר ומרגל לרגל אתה טועה ולא כדברי הרא"ש ור"ש ז"ל שפירשו דירבה החדש היינו מן הפסח ואילך כדפי' בירושלמי דאי הכי אמאי לא תני תנא עד הפסח:

הלכה ג

אומן. חרש עצים:

אין האומן רשאי למוכרן. מפ' בגמ' דלחשוד על השביעית מיירי והוי כאילו תנן אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן לחשיד על השביעית ומיחסרא מתני'.

מחרישה. ריג"א בלע"ז:

וכל כליה. העץ והיתד שלה דסתמייהו לעבודת קרקע נינהו והני לאו משום שעתא דלקמיה קא זבין להו שהרי כל שעה הם מצויין ולא דמי לפרה חורשת:

מזרה. פירש"י ז"ל בפ"ק דע"ז פאלא בלע"ז שבה זורין את תבואת הגורן לרוח להעביר את המוץ וכשאין גורן עודר בה הקרקע:

הדקר. פי' התוס' כלי הוא שקורין קולטרא ודרכו הוא שנועצין אותו בקרקע וחופרין בו כדאמר בעלמא דקר נעוץ:

מגל יד. כלי שמצד א' סכין ומצד אחר מגל הכי מפ' לה בפ"ק דחולין:

מגל קציר. כמשמעו וטעמא דהני דשרו דאע"ג דאית בהו צד לאסור מצינן למימר בהו צד היתר שמא הוא אינו רוצה לקצור מן ההפקר ולהביא בעגלה אלא למאכל ביתו דאין אסור אלא להביא הרבה ולעשות אוצר:

כל שמלאכתו מיוחדת לעבודתו אסור. כדמפ' טעמא בפ"ק דע"ז דהני דרישא ליכא למתלי בהו דליכא למימר בהני כלים משום שעתא דלקמיה קא זבין להו דהא כל שעתא מצי זבין להו אלא לעבירה קא מכוין:

היוצר. כלי חרס:

מוכר. לישראל החשוד בשביעית דהיינו יוצר דהיינו אומן ועוד דעלה קאי דדבר הלמד מענינו הוא:

חמש כדי שמן. דעד כאן יכול אדם להביא מן ההפקר:

ואם הביא יותר מכאן מותר. דלא חיישינן שמא מן המשומר הביא והרמב"ם ז"ל כ' בפ"ד דהיל' שמטה מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית וכל הנועל כרמו וסג שדהו ביטל מצות עשה וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו אלא יפקיר הכל ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר חמש כדי שמן וט"ו כדי יין ואם הביא יותר מזה מותר ע"כ. משמע דלאו בישראל חשוד מפ' לה, והנכון מה שפירשתי:

ומוכר לגוים בארץ. מפ' בגמ':

לא ימכור לו. אדם לחשוד על השביעית בשנה השביעית:

פרה החורשת. פרה המלומדת לחרוש משום לפני עור:

אפילו בשעת הזרע. דנימא דלאכילה קא בעי להו:

שיודע שיש לו גרן. משאילו סאה למדוד בה ולא חיישינן שהוא מודדו להכניסו לאוצר דאיכא למיתלי דלמדוד מה שקנה מן הגוי לשעה קא בעי לה או לישב בה וליכא משום מחזיק ידי עוברי עבירה:

ופורט לו מעות. מחליף לו זהוב במעות סלע בפרוטות כמו הפורט סלע מעות דמ"ש דלהלואה קא בעי להו ופועלין לשאר צרכיו הוא צריך להן:

וכולן בפירוש. לדבר אסור כגון שפירש לו בהדיא לחרוש בה סאה לגרן מעות לפועלין שחרשו. תניא בתוספתא בש"א לא ימכור לו שדה ניר וב"ה מתירין מפני שיכול להובירה. פי' לעשותה שדה בור שלא יזרענה וב"ש סברי סתמה לזריעה כיון דחרושה היא ועבר אלפני עור וקיי"ל כב"ה:

סתמן מהו. דמסתברא לפ' מתני' במפרש שקונה אותם לחרוש בהן אבל סתם דילמא שרי דומיא דסיפא דקתני משאלת אשה לחברתה דאמר לקמן דבסתם איירי וה"נ במפרש דוקא הוא דאסר ליה או דילמא אפילו בסתם ומסיק דשרי בסתם ולהך פי' פליג אגמ' דילן כדפי' לעיל וכן פירש"י ז"ל במס' ע"ז. והרמב"ם ז"ל כ' בפ' שמיני דהיל' שמטה ומותר למכור סתם למי שאינו חשוד ואפילו דבר שמלאכתו מיוסדת למלאכה האסורה בשביעית שהרי אפשר שיקנה בשביעית לעשות מלאכה לאחר שביעית נראה מדבריו דמפ' לה סתמן דע"ה שאינו נודע לנו אם הם חשודים וכי פשיט ליה ה"ק כי היכי דגבי כלי כי אינו מבורר לאיסורא שדינן ליה גבי שריותא הכי נמי גבי גברא:

ואש לומר שמא החליף. החליף דבריו ומשקר וקונה כל הכדים לצורך יין או לצורך שמן ומשני דנכרות הן של יין משל שמן ואין צורתן שוה:

אדרא דהילין חכימא. תרגום וידע אדם וחכים אדם הכר נא תכים כען. אדרא לשון עיר כמו אדרייתא דתבנא דפ' ד' נדרים דפי' בערוך שהביאו עורות של בהמה מלאות תבן

וסבור הנחש שהן בהמות ובלען והכא משל בעלמא הוא כלומר קרקע של אלו משונה במראהו זה מזה דמאותו קרקע שעושין כדי יין אין עושין כדי שמן:

ואפילו יתר מכאן. מותר למכור לגוי בארץ יתר מזה ואינו חושש שמא ימכור לישראל חשוד:

ואפילו מן הקנוי בארץ. פי' רבנו שמשון ז"ל אע"פ שכונס בו יין ושמן שהביא מן הארץ. ואינו נכון בעיני דהא אסור להוציא פירות שביעית ולעבור זמן הביעור ונראה בעיני לפ' ואפילו שהכדים שמוכר לו בחוץ לארץ הם קנויים בארץ ומעפר הארץ הן והוה אמינא כיון דמן ארץ ישראל הם אי שרינן ליה למכור לחשוד בלי שיעור בחו"ל יכנס ישראל החשוד בארץ וימכור לו נמי בארץ קמ"ל דבחו"ל לא גזרינן ושרינן ליה מעפר הארץ ואפילו יתר מכאן:

המוכר שור לחברו. פלוגתייהו איתא בגמ' דילן פ' המוכר פירות:

ונמצא נגחן. שהיה נגחן קודם מכירה ואין ראוי אלא לשחיטה:

מקח טעות. ומעות חוזרים דהוו כמו יין ונמצא חומץ:

לשחיטה מכרתיו לך. דהא איכא דזבני נמי לשחיטה:

שמכרו לאריס וכו'. דכיון דהאי גברא עובד אדמה הוא ולא טבח וראוי לקנות שוורים לחרישה וסתמא מכירין זה את זה ודאי לרידיא זבין ואפילו לשמואל להוי מקח טעות דכיון דמכירו להוי כמפרש לו מכור לי שור לחרישה:

שמכרו לטבח. שאינו עובד אדמה ומוקי לה שמכרו לסרסור שהיה ביניהם ולא ראהו לבעל המעות ואינו מכירו ובגמ' דילן מוקי לה בגברא דזבין להכי ולהכי:

מקח טעות הוא. דרובא לרידיא זבני:

לשחיטה מכר. דבממונא לא אזלינן בתר טענה טובה והתם שקיל וטרי בפלוגתייהו טובא:

ביובל עצמה. פלוגתייהו בערכין פ' המוכר שדהו:

קנה ויוצאה מידו ביובל. בשנה ההיא וזה הלוקח איבד מעותיו:

לא קנה. ואינה מכורה כל עיקר ומעות חוזרין וטעמא מפ' התם:

יובל מפורסם הוא. ומשום מתנה יהיב להו:

ברם הכא מקח טעות הוא. דהלוקח ליזיל בתר רובא ורובא לרידיא זבני ומוכר לא מצי למימר איהו יהיב לי דמי אדעתא דשחיטה:

לא לזריעה. ויובל אסור בזריעה ואין לו שום הנייה כלל ומשום פקדון יהיב להו לדמי אבל הכא הא איכא צד מכר אם ירצה לשוחטה או למוכרה לטבח:

רב כב"ש. כלומר רב דאמר כב"ש ושמואל כב"ה דהא ב"ש לא סברי טעמא למימר לשחיטה קונה:

ואפילו יסבור כב"ה. כלומר ואפילו כב"ה מצי סבר דהכא שאני דאפילו אינו שוחטה עכשיו מצי למימר מעכבה עד הרגל דכל אדם נמי מעכבה עד הרגל ל' יום כדאיתא בפ' מרובה ולאו משום דמטעי לרבנן ולחרישה קא בעי לה אבל התם כשמכר לזה שנמצא אריס כל זמן ששוהה דאינו טובח ולא חורש יש כאן מקח טעות שהיה לו ליהנות ממנה ואינו נהנה ואע"ג דסרסור הוא דקנאה ממנו רובא לרידיא נינהו:

לית אורחא דבר נש מיכוס תורא דרדיא. וכיון דמכר לו פרה חורשת לא ישחטנה לעולם אבל הכא שהוא נגחן ודאי ישחטנו:

ומצאו מודד בה. לגורן אינו זקוק לו ליטלה ממנו כיון דהשאילה:

וכ"ש במשכירה לו. דלא אטרחינן ליה להפסיד מעותיו:

הלכה ד

משאלת אשה. אשת תבר:

לחברתה. לשכנתה:

החשודה על השביעית. בגמ' מפ' אי חשודין לזרוע ולאכול אחר הביעור או לזרוע לחודיה:

נפה וכברה. טעמא מפ' בגמ':

לא תבור ולא תטחון עמה. החטים של החשוד שאסור לסייע ידי עוברי עבירה בשעת העבירה:

אשת חבר משאלת לאשת ע"ה. בשאר שני שבוע מירי ותני לה הכא משום דכולהו משום דרכי שלום נינהו:

נפה וכברה. והא דלא תני הכא נמי ריחיים ותנור רישא דמילתא נקט וסמיך חריש ויגיד עליו רעו:

ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה. בגמ' גיטין פריך לה אריש:

משתטיל את המים לא תגע אצלה. לפי שמשגלגלה הוטבלה לחלה וקא מיטמאה עיסה מחמת כלים טמאים וזו מסייעתה ואסור לגרום טומאה לחלה:

וכולן לא אמרו. מפ' בגמ' דאהני תרי בבי קאי:

לא אמרו. דמותר להשאילן כלום ולסייען שלא בשעת עבירה עצמה אלא משום דרכי שלום:

מחזיקין ידי גוים. בפ' בראשונה לעיל תנן לה והדר תני נה הכא משום דרכי שלום:

ושואלין בשלומן. מפ' בגמ':

בסתמו. דאיכא למיתלי בנפה לספור בה מעות וכו' כדמפ' ואזיל אבל במפרש נפה להרקיד וכברה לכבור בה חטים וריחיים לטחון תבואה ותנור מיטלטל לאפות בו פת אסור ג"כ דהוי נמי מסייע ידי עוברי עבירה:

לכבור בה חול. שיהא דק לערב עם הסיד:

סממנין. נצביעה:

אונין של פשתן. כדי שיתלבנו:

אונין. צירוש בלע"ז ובתנור טמא איירי דאי משאיל ליה תנור טהור אין לו תקנה לטהרו דחשוד אשביעית חשוד נמי אטהרות כדאמרינן בפ' עד כמה. ותימה לר' זעירא כיון דמפ' דמתני' דוקא בסתם וטעמא משום תלייה היכי קאמר משום דרכי שלום ועוד דרישא נמי דמוכר לו קרקע ופרה משום תלייה הוי ולא משום דרכי שלום מדלא תני לה בגיטין בפ' הניזקין דכל מילי דדרכי שלום שנויים שם כדקאמרינן בסמוך ופי' ר"ת ז"ל דהך סיפא בידוע שאין לו אלא פירות שביעית הילכך אי לאו משום דרכי שלום הוה אסור ובמכר דלא שייך דרכי שלום הוי אסור היכא דליכא למיתלי וכן משמע מדלא קא"ר זעירא כולהו לצורך פירות ששית ש"מ דאפילו בידוע דלית ליה אלא פירות שביעית מיירי ואפ"ה סובר ר' מונא להתיר בפי' משום דרכי שלום דשייך בהנך טפי כדאשכחן בפ' המדיר גבי נדרה שלא תשאל ושלא תשאיל נפה וכברה וריחיים ותנור תצא שלא בכתובה מפני שמשיאתו שם רע בשכנותיו וכן הוא שהדירה וכו' ור' זירא לא שרי אלא בשאלה סתם דיש לתלות ומ"מ איצטריך ליה טעמא דדרכי שלום שאין לו תלייה גמורה כמו פרה לשחיטה וקרקע להובירה או לבנותה. וא"ת לפי זה הא דפריך בסוף הניזקין מ"ש רישא גבי שביעית דלא תבור ולא תטחון עמה ומ"ש באשת ע"ה דבוררת וטוחנת עמה הוה ליה למימר משוה דזהו ספק דפירות ע"ה דמאי הם ויכול לסייעה בברירה וטחינה והרקדה ורישא הוי ודאי למאי דפרישית בפירות שביעית ודאי וי"ל דקסבר תלמודא דסיפא במשאלת לאשת ע"ה אפילו בחשודה על השביעית מיירי וסבר דאחמור רבנן בתבואת החשודים על השביעית כאילו היא ודאי טבל ואוקמוה אחזקה:

במה קנסו. דלא תבור וכו' לחשודה בשביעית:

במקום שזורעין. בשביעית:

ואוכלין. אחר הביעור כלומר בתרי חשידי או בחדא חשידי:

מה נפיק מביניהון. דהא כי קתני לא תבור ולא תטחון באין לה אלא פירות שביעית עסקינן:

בלוקח מן הסירקי. ערבי שמוליך חטים למכור ולקחן ממנו חשוד בשביעית ובודאי דזרען הגוי בשביעית אי חשודין לאכול אחר הביעור המפורש בפ' הפיגם דאית ביה איסור אכילה דאורייתא אפילו בלוקח מן הסירקי אסור דודאי יאכלם ומסייע ידי עוברי עבירה איכא ואי חשידי לזרוע ולא לאכול ראו אותו לוקח מן הסירקי מותר לטחון עמה דהא הני לא זרען ולא חשידי אאכילה כלומר לאכלן אחר הביעור דאיסורא ונימא לזבוני טוחנת להו א"נ דיאכלם קודם הביעור ויש ליתן טעם היכי חשוד על הזריעה ולא על הביעור וי"ל דבביעור לא חשידי משום דעיירות שאין מקודשות שכיחי טובא ויכולין לקיים תקנת חכמים אבל אזריעה חשידי דכיון דנהוג משום ארנונא נהוג כדאיתא בפ זה בורר והחזיקו באותו מנהג ואפילו אחר שנתבטל וכדאמר בריש בראשונה:

על כל פירקא איתאמרת. הא דקתני מתני' וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום מיבעיא ליה אי קאי אכוליה פירקין כגון כלים שהאומן מוכר ופרה החורשת ומוכר פירות ומשאיל סאתו ופורט מעות או דילמא לא קאי אלא אמשאלת אשה לחברתה לחודה: ומסיק דאמשאלת לחודה קאי מדלא תני אינך בהדי מילי דדרכי שלום במס' גיטין בפ' הניזקין דכל מילי דדרכי שלום שנויים שם:

תמן תנינן. במס' ע"ז פ' ר' ישמעאל:

נחתום שהוא עושה בטומאה. אופה הפת קרוי נחתום תרגום שר האופים רב נחתומי ופלטר קרוי הלוקח מן הנחתום למכור בפלטיא ובשוק הכי איתא במס' דמאי וקרוי פלטר על שם פלטיא:

שהוא עושה בטומאה. דחזינן ליה שהוא עושה בטומאה א"נ דחשיד:

לא לשין. הטלת מים לקמח וגיבולו וגלגולו קרוי לישה:

ולא עורכין. אחר שהוא נילוש ומחומץ כל צרכו חולקין העיסה לככרות ומעמלין בה ועושין ככרות ולחמים קרוי עריכה פינייר בלע"ז וכל מעשה עריכה זו בעבירה:

ותני עלה. בתוספתא:

ולא בוררין. החטין מצרורות:

והכא הוא אומר הכין. דבוררת וטוחנת ומרקדת עם אשת ע"ה ולא אסר אלא מהטלת המים ואילך:

כאן לתרומה. ההיא דלא בוררין מיירי בתרומה ומתני' מיירי בחולין ומשו"ה עד דאיכא הכשר תרומה דהיינו חלה לא מיתסר:

והתנינן נחתום. לכל העולם עושה פת שקונה ממנו הפלטר ומוכרו בחנות וצריך אתה לדחוק ולמימר נחתום בתרומה:

כאן בלותת. ההיא דע"ז ששורה ומזלח במעט מים החטים כדי לנקותן מעפרורית דהפירות הוכשרו וההיא דגיטין ומתני' בלא הוכשרו ואע"ג דקיי"ל בפ' ר' ישמעאל מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י דכוותה דמייתי הכא קתני התם דאין קוצרין עם ישראל שעושה פירותיו בטומאה ובהוכשרו עסקינן ומאי דאמרינן מותר לגרום וכו' היינו בגוי דאין בפירותיו תרומה דדגנך ולא דגן גוי והא דאין דורכין משום דרב הונא דמשתכר באיסורי הנאה הוא כדאיתא התם אבל ישראל דאיכא בפירותיו הכשר תרומה אסרו לגרום להם טומאה מעיקרא והא דתניא בתוספתא דחלה ומייתי לה בפ"ק דנדה נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה שאני התם דנולד לה ספק טומאה מקודם שאי אפשר עוד להיות טהורים לגמרי:

משתטיל את המים. ולא קתני משגלגלה אלמא משום מים הוא:

ר' חייא ור' אמר וכו' עד סוף פירקין. איתא לעיל פ' בראשונה ושם פירשנו סוגיא זו:

הדרן עלך בנות שוח:

פרק ו

הלכה א

שלש ארצות לשביעית. שלש הפרכיות בתוך א"י החלוקות זו מזו בדין שביעית כדמפ' ואזיל וסוריא אע"ג דמשמע לקמן דשדה שלה לא נעבד דתנן אין עושין בה אלא בתלוש ואחר הביעור נמי פירותיה אינם נאכלין וכדלקמן אפ"ה לא חשיב לה הכא אלא הארץ שבתוך הגבולים הכתובים בתורה בפרשת מסעי אבל סוריא דוד המלך כבשה מעצמו כדאיתא בסיפרי ובפ"ב דחלה ואינה מן ההפרכיות שאמר לו הקב"ה למשה זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב וגו':

כל שהחזיקו עולי בבל. עזרא וסיעתו ובגמ' חשיב להו לעיירות עולי בבל ומשמע דקא חשיב תנא דמתני' כדרך ביאתן מבבל דהיינו מאשקלון לצד צפון א"י כדתנן בפ"ק דגיטין ומדברי הרמב"ם פ"ו דהיל' בית הבחירה משמע דיש חילוק בין החזיקו דעולי מצרים להחזיקו דעולי בבל דהחזיקו דעולי מצרים אסיקנא בפ"ק דחולין כר' דקיי"ל כוותיה דלא אהני אלא היכא דאיכא כיבוש ממש ככתוב בפרשת מסעי ואילו דגבי עזרא לא בעינן כבשו אלא החזיקו לחוד סגי דהיינו מעלין מס או שעבוד והכי מוכח בגמ' דאמרינן אתם כיון שנכנסתם בתוכה נתחייבתם. ויש לי דקדוקי דברים במשנתנו בענין גבולי הארץ שלא נתבארו בדברי המפרשים ז"ל והנני מבארם בס"ד. דע דעכו מא"י היא כדכתיב בספר שופטים אשר לא הוריש את יושבי עכו ואמרינן לעיל סוף פ' בראשונה ר' יוסי בר

חנינא מנשק בכיפתא דעכו וקשה דמשמע בפ"ק דגיטין דעכו לצד מקצוע צפונה של א"י קיימא וכזיב משוכה ממנה לצד מערב יותר ואסיקנא התם דרצועה נפקא ואזלא מעכו לכזיב ואיכא ארץ העמים במזרחה של הרצועה ולמעלה הימנה ואיכא נמי ארץ העמים למטה הימנה למערבה של הרצועה וההולך מעכו לכזיב לצד מזרחה יש לו לצד ימינו ארץ העמים ולצד שמאלו שטח הרצועה וטהורה וההולך מעכו לכזיב בסוף הרצועה ששם כלתה דהיינו לצד הים ימינו למזרח הדרך שלו שם שטח הרצועה וטהור ולצד שמאלו ארץ העמים וקשה דמשמע דיש ארץ העמים בין הים לאלו וכן על גב הרצועה ? (א) ובתורה כתוב דמערב א"י ים הגדול ועוד דמצאנו בתורה בפרשת מסעי דמקצוע צפון היינו טורי אמנוס דמתני' ודגיטין וטורי אמנה דגמ' וטורי אמנוס אבאר להלן שהן טורי טריפול דקרויה בלשון ערב טראבלוס וטורי אמנוס הן רחוקים הרבה ממקצוע צפונה של עכו קרוב לארבעה ימים וקשיא מקצוע צפון אמקצוע צפון. ועוד היכי אמרינן דלצד מזרחה של הרצועה הויא ארץ העמים אדרבה כל רחב א"י יש עדיין עד אנטקייא וכמו שיתבאר להלן ונראה לי הטעם שהגבילה התורה מקצוע צפון בטורי אמנוס ולא בעכו משום דנכנסין אותן הרים דאמנוס תוך הים הרבה מה שאין כן אצל עכו דהים אכל הרבה ומיעט מהיבשה אחר תשלום משך שלהן דעכו על שפת היה עומדת רחוק הרבה מטורי אמנוס כדפרישית וכל שטח קו ישר של טורי אמנוס למערב אותו הקו הוא הולך תוך המים רחוק הרבה מעכו ומשום דהתורה מקדשת למעשרות ושביעת גבול טורי אמנוס וכל שטח שכנגדן סדרה המקצוע של צפון שם אבל חכמים במס' גיטין הלכו בתר חזקת עולי בבל כדתנן הכא ולא החזיקו אלא עד כזיב ועכו דסמוכה לה שנינו שם דעכו כצפון כלומר כחו"ל והשליח שבא משם צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם כדאיתא התם אבל לענין המתנה דאברהם יצחק ויעקב רחבה היא ביותר דאפילו הניסין שבים הרחוקים מעכו כשהן נגד הקו של טורי אמנוס הן קדושים ולכך למקצוע צפון תפסה טורי אמנוס ולענין טומאה וטהרה בגמ' יתבאר דמה שלא כבשו עולי בבל הוא טמא וקרוי ארץ העמים אע"ג דהוי מתנתן דאברהם יצחק ויעקב ומשו"ה אע"ג דהוי תוך הארץ כיון דלא כבשוה הוי טמא דהיינו טעמא דלמעלה ולמטה דרצועה היא וקרי ארץ העמים ומשמע ממתני' דלא כבשו עולי בבל אלא מאשקלון ועד כזיב דתנן מא"י ועד כזיב דהיינו ממקום שכבשו ישראל דהיינו עולי בבל ומפ' בגמ' דהיינו מגנות אשקלון ולהלן דאשקלון עומדת לצד הדרום ועד כזיב שעומדת לצד צפון כל כנגד זה החוט דהיינו כל העיירות שמנו בגמ' שהעלו להן מס מהני להיות קדושות גבי שביעית:

לא נאכל ולא נעבד. פירש רבנו שמשון ז"ל לא נאכל לאחר שביעית בלא ביעור ובשביעית עצמה אינו נאכל אלא בקדושת שביעית והרמב"ם ז"ל פירש דבספיחים מיירי דלא נאכל דומיא דנעבד ולא נעבד הוא בקרקע בשביעית ונאכל נמי הוא בשביעית שמחובר לקרקע בשביעית דהיינו ספיחי תבואה וירק העולים מקרקע ישראל שכל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית הן מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית בין מן העקרין שנקצרו וחזרו ועשו גידולין בין מן העשבים והירקות שעלו מאיליהן שדרך בני אדם לזורעם הכל גזרו עליהן שיהיו אסורין מפני עוברי עבירה כדי שלא ילך אדם ויזרע חוץ מן הירקות שמנו חכמים דשרו דלית בהו משום ספיחים כדאיתא בפרק הפיגם ואני אומר דלאחר הביעור לא נאכל כלל דקסבר האי תנא דקדושת עזרא קיימת היא וקדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ואפילו מה שזרעו גוים דשרי משום ספיחים וכדלקמן מ"מ יש בו קדושת שביעית ולאחר הביעור אינו נאכל כלל וזה מוכרח כדמוכח לעיל בס"פ בנות שוח ומשו"ה קתני לא נאכל ולא נעבד ופליגי בה אימוראי בגמ' איכא מ"ד דאורייתא ואיכא מ"ד דרבנן:

שהחזיקו עולי מצרים. יהושע בן נון וסייעתו והכא גבי עולי מצרים צריך לומר אליבא דר' דהיינו דוקא שהרגום היושבים וזהו קרוי כיבוש דמקדש אבל מעלי מסין לא כדאיתא בגמ' ושרו לזרוע בהן בשביעית ופטורים מן המעשרות דאבוהון דכולהו בית שאן:

מכזיב. מן החוט ולמטה לצד הים:

ועד הנהר. ואין הנהר בכלל כדאיתא בקראי דיהושע דלא כבשו עולי מצרים למצרים והיינו העיר היושבת על שפת נילוס אע"ג דמצרים היא תוך מתנת אברהם יצחק ויעקב דהא כתוב בתורה מעצמן נחלה מצרים ומתרגם בירושלמי נילוס:

ועד הנהר. משמע בגמ' דהוי נחל מצרים דהיא במקצוע דרומי מערבי דא"י וכן נראה מלשון הרמב"ם ז"ל פ"א דהל' תרומות וכן כ' ר"י ז"ל ונהר משמע נחל מצרים והא דנקט נהר ולא נקט נילוס או נחל מצרים משום דבמתנת הארץ הכתובה באברהם כתוב כן מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת:

ועד אמנוס. מפ' בגמ' דה"ק מתני' מכזיב ועד הנהר ומכזיב ועד אמנוס ואתא לאשמועינן דלאו למימרא דטורי אמנוס למטה מנילוס דזה במקצוע דרומי מערבי וזה במקצוע צפוני מערבי דנחל מצרים דהיינו נהר דמתני' מתורגם בירושלמי נילוס כדכתיבנא הור ההר דמסעי מתורגם בירושלמי טורי אמנוס אלא ה"ק מכזיב ועד נחל מצרים דהיינו מצפון לדרום דהיינו כל רחב א"י לשפת הים ומכזיב ועד טורי אמנוס דהיינו עד טראבולוס דהיינו לצד צפוו שכבר פירשתי דתרגום ירוש' של הור ההר דמסעי שמשם מתחיל קו

צפון מתורגם טורי אמנום ואינו הור ההר שנקבר בו אהרן ע"ה אבל הוא הר טריפול שקורים פטרון שהוא גבול החוי שמתורגם בירושלמי טריפול ובלשון ערב טראבולוס וביקות בארי החוי בנאה ואשמועינן דכל העולה מכזיב ועד טורי אמנוס דהיינו ההרים הנכנסים בים שהן עד טריפול אינו קדוש כ"כ ונאכל אבל לא נעבד וקרויים הור ההר משום שכשאתה הולך לצד טריפול על שפת הים יש הריון אחד של הרים שנכנס בים דהיינו בירות והריון אחר עוד יותר נכנס בים סמוך להגיענו אל טריפול והור ההר מתורגם בירושלמי תרגום אחר טראבוס מאנוס ובלשון ערב קורין טראבוס מאנוס והטעם דאנטקיא יותר נכנסת בים מטריפולי ופטרון הוי אמצעי. וצ"ל דתנא דמתני' סבר דהחזיקו דעולי מצרים היינו דאפילו במעני מסין סגי דהא הכא אמרינן דעד הנהר כיבוש לעולי מצרים הוי והטעם שביהושע כתוב דיהושע כבש מקדש ברנע ועד עזה ואת כל ארץ גשן דכשבא לפרש הנשאר מלכבוש כתב מן השיחור אשר על פני מצרים וכ' רש"י ז"ל מן השיחור הוא נילוס והוא נחל מצרים והוא סמוך למקצוע דרומי מערבי של ארץ ישראל ?(ב) וסדר המקומות אשר מצאנו היורדים מאשקלון שכבשן יהושע עד נילוס הן אלו עזה למטה מאשקלון מאן יונס למטה הימנה מדבר למטה עזקה למטה עריש למטה אלחסין למטה ביר אלעבדי למטה קטיא למטה ביר אלדוידר למטה צאלאחיאה למטה חטרא למטה בלביס כאצקא מצרים בולאק נילוס ומצאנו מקום לומר שכל אלו היו מעלין מס בזמן יהושע דכתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבא חמת עד נחל מצרים וחשב תנא דמתני' דכיון דישראל דרים שם ודאי מעלין מסין היו כולן וקדושים לשביעית ומעשרות והיינו כדעת התנאים החולקין על ר' דלר' לא חשיב כיבוש כלל והכי תניא בתוספתא דאהלות דאשקלון וחברותיה פטורות ממעשר ומשביעית ואע"ג שכתוב וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה את אשקלון ואת גבולה וילכוד כתיב ולא ויוריש והיינו מעלין מס ולא אהני לדידיה אא"כ הרגום או גרשום דאבוהון דכולהו בית שאן כדאיתא בפ"ק דחולין ובית שאן מעלת מס היתה ככתוב בקראי ופטורה ממעשר ומשביעית וצ"ל דעד הנהר דקתני דהיינו ארץ מצרים היושבת על הנהר דעד ולא עד בכלל דמבואר הוא שם דארץ מצרים היושבת על שפת נילוס לא כבשה ואפילו במס כדכתיב זאת הארץ הנשארת מן השיחור אשר על פני מצרים ושיחור היינו נילוס כמו שפי' רש"י ז"ל בספר יהושע ונראה לומר דבהא פליגי ר' ורבנן דהיינו תנא דמתני' דתנא דמתני' ס"ל כיון דהקב"ה אמר לו זאת הארץ הנשארת וכו' מכלל דעד הגבול ההוא כבוש חשוב ליה והיינו טעמא דחייב במעשרות לדידיה ואע"ג דלמצות כבוש כו"ע סברי דהורשה בעי' ולא סגי במס מ"מ חשוב ליה כבוש עד שיחור

דכיון דהתחיל במצוה יגמור כמו שכתוב מעט מעט אגרשנו התחלה זו סגי למעשרות ושביעית ור' סבר אף לענין מעשרות לא אהני דסוף סוף לא כבשו ולא מצית אמרת בה שש שנים תזרע את ארצך (ג') [והא] דקאמר והנשארת בתקפה הוא דקאמר ועל הדרך הזה נפרש משנתנו דכי תנן מכזיב ועד הנהר נאכל אבל לא נעבד היינו עד ולא עד בכלל עד מצרים היושבת על שפת הנהר ונכנס בכלל הראשון ארץ גשן שכבשה יהושע וכי קתני מן הנהר ומאמנוס ולפנים נאכל ונעבד אנהר ואאמנוס קאי והכי קתני ממצרים היושבת על שפת נילוס אע"פ שהיא על צד חלל הארץ וכן הארצות שכנגד טורי אמנוס דהיינו חמת יחמץ דהם נכתבות בספר יהושע דלא כבשן אין להם קדושה כלל ונאכל ונעבד וכדמפרשינן לקראי נפ' למתני' וכתוב בתורה דתוצאות קו של דרום יוצאים אל הים כדכתיב והיו תוצאותיו הימה דהיינו הים הגדול וקו צפון מפרש מן הים הגדול תתאו לכם הור ההר והיינו טריפול וכדפרישית מהור ההר תתאו לבא חמת דהיינו חמה שחומתה מצוירת פסי פסין והיו תוצאות הגבול שמתרחב והולך עד צדדה ויצא עוד עד זפרונה דהיינו שיפרי ויצא עוד ונמשך עד חצר עינן ומחצר עינן עד שכם ומשכם לאנטאכיא תרגומו של רבלה ומשם מפ' והולך קו של מזרח עד שבא לקו מזרחי של ים המלח ורש"י ז"ל פירש בספר ירמיה רבלתה בארץ חמת זו אנטכיא ותר' ירושלמי מהור ההר תתאו לבא חמת למעלי אנטוכיא וכן פירש"י ז"ל בפרשת מסעי ולזה הוכרח לתרגם צדדה אולם דקלקיא והיינו קלקיא המוזכרת בדברי רבותינו בסוף מס' חלה ותר' זפרונה זפרין דהיינו שיפרי ואנו מפרשים רבלה אנטאכיא והכי אשכחן בפ' מתעשרין דאורז שלה שרי במקומו משום דלא כבשוה ולא נתקדשה ואונקלוס תר' לבא חמת למטי חמת ולבא חמת היינו כניסת ארץ שחומותיה מצוירת דאנטכיא תחת מלכותו של מלך חמת היתה ומשו"ה מתרחב והולך עוד אחרי כן עד הגיע לאנטוכיא ומן אנטוכיא לצד מזרח מתחיל והולך בענין זה שמדבר ציין דהוא נגד קו ים המלח הוא בקרן דרומי מזרחי ונהר מצרים היא בקרן דרומי מערבי וטורי אמנוס דהיינו הר טריפול בקרן מערבי צפונית ואנטכיא בקרן צפוני מזרחי וכל שכנגד חוט היורד לירדן משם יורדים עד נהר פרת שמשקה לחליב ומשם יורדין עד הירדן עד נגד חוט קו מזרחי של ים המלח וכבר כתבתי סדר המקומות אשר יורדין מאשקלון ועד מצרים. ויש ספרים גורסין אמנה במתני' והיינו אמנים דבגיטין פ"ק מייתי הך ברייתא דמייתי הכא בגמ' והתם גר' בה טורי אמנוס והכא גר' בה טורי אמנה ועלה מייתינן קרא דתשורי מראש אמנה ומתורגם אמנה לשם אמנוס משמע דהור ההר ואמנה וטורי אמנוס הכל א' ולהכי מפ' בגמ' כיני מתני' מכזיב ועד הנהר ומכזיב ועד אמנה וכמו שציירתי ?(ד) נאכל אבל לא נעבד. דספיחים דהוו

מדרבנן היכא דאיכא כיבוש גמור לר' ולרבנן במעלי מסין הקלו בהן בכיבוש עולי מצרים ואפילו דישראל דקסבר האי תנא דקדושת יהושע קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא כדאמרינן בפ"ק דחולין דהנהו דלא כבשו עולי בבל הניחום כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית לגור שם דמה שיצא בקרקע ישראל אין קדושת שביעית ובשמינית נמי אין בה ביעור ושרי באכילה אבל עבודת קרקע דכתיב בהדיא באורייתא לחוד לא הקלו בה ושאר קדושות שביעית לא אחמירו והאי עד אמנוס נמי פירוש ולא אמנוס בכלל אלא עד פני מערבן של ההרים דאילו טורי אמנוס עצמן דהיינו שטח שיפוען ששופעין לצד דרום דהיינו לצד חלל הארץ דהיינו לפנים וכל נכחן לא כבשו עולי מצרים וכ"ש בבל ולא נתקדשו כלל כדתנן בסיפא ומשמע ודאי דלא כבשו עולי מצרים מטורי אמנוס ולהלן וכל אותן עיירות הכתובות בפרשת מסעי עד סוף צפון לא נתקדשו ושם נאכל ונעבד ולא איצטריך ליה למיתני דכיון דתני כזיב ועד אמנוס דהיינו ולא אמנוס בכלל דכל עד דמתני' ולא עד בכלל הוא דהוי מכלל דאמנוס גופיה ולהלן לצד צפון לא ופשיטא דנאכל ונעבד והא דתנן מן הנהר ומאמנוס לפנים נאכל ונעבד נאשמועינן דעד אמנוס דקתני עד מערבן קאמר אבל נגד שיפוען דהיינו לצד דרום נאכל ונעבד וכן עד הנהר ולא עד בכלל הוא והכי קתני מן הנהר ולפנים ומאמנוס ולפנים נאכל ונעבד כן נ"ל פי' משנה זו והוא מיוסד על שרשי רש"י ז"ל של פרשת מסעי ושל ספר יהושע וספר ירמיה. וטעמא דשרינן איסורא דאורייתא וכ"ש דרבנן בחו"ל כדאמרינן בגמ' דכל מצוה שהיא חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ כדילפינן לה בגמ' מקראי:

אלו המדרשות. לפי שאינן אלא רמזים ואינן מפורשים כגון אתיא הנה הנה אתיא זמה זמה וכגון את הטפל לבשרו כגון קידושי שטר ויצאה והיתה:

זו משנה. לפי שהיא תורה שבע"פ ושמורה בבטנו וכתיב בה כי נעים כי תשמרם בבטנך וכתיב בה ערוכה בכל ושמורה כדאיתא בפ' כיצד מעברין:

שהן תלויות בארץ. שהן חובת קרקע שמוטלות על הקרקע או על גידוליו כגון שביעית ותרומות ומעשרות וחלה ולקט וכיוצא בהן:

יכול אפילו מצות שאינן תלויות בארץ. דקרא דבארץ אכל מצות קא מהדר:

שאינן תלויות בארץ. שהן חובת הגוף דאינן מוטלות לא על הקרקע ולא על גידוליו אלא על גופו של אדם כגון הני דקא מפ' תפילין ות"ת ומזוזה ומילה וכיוצא בהן:

אפילו גולים ושמתם את דברי אלה. דבתר ואבדתם מהרה מעל הארץ

הטיבה כתיב ושמתם את דברי וגו'. כלומר אפילו שגליתם מארצכם ואתם בארץ אוביכם תשימו דברי אלה על לבבכם:

מה איתלך וכו'. כלומר כיון דקשו קראי אהדדי מה אית לך למימר אמרת צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם וחד מינייהו דבר הלמד מעניינו במה הכתוב מדבר קרא דושמתם בת"ת ומזוזה ותפלין דהדר כתיב וקשרתם אותם לאות על ידכם ולמדתם אותם את בניכם ולהכי קאמר דברי אלה כיוצא באלה ובקידושין פ"ק בגמ' דילן ילפינן הך דרשא מסיפיה דקרא דלעיל דכתיב ביה כל הימים אשר אתם חיים על האדמה ומשמע בכ"מ אשר אתם חיים ומדכתיב גביה קרא דאבד תאבדון דבעיקור ע"ז משתעי דהוא חוב' הגוף ילפי' דחוב' הגוף מחייבי' חו"ל ודרשא דהכא עיקר דהתם איכ' פירכא דקרא דאשר אתם חיים על האדמה אדרבה נימא דקאי אארץ ישראל:

מעתה משגלו. בימי נבוכדנצר:

יהו פטורין. ממצות של חובת קרקע דכיון דנלקחה הארץ מהם ואפילו אח"כ חזר עזרא לה בטלה קדושתה ונתחללה דהא קסבר תנא דידן דלא קדשה לעתיד לבא קדושת יהושע וא"כ היכי תנן דמה שחזרו והחזיקו עולי בבל לא נאכל ולא נעבד ואפילו בגוי משמע דחזר ונתקדש ואמאי הא כיון דנתחלל נתחלל דלא חייב רחמנא ושמתם את דברי משאתה גולין אלא אלה והיינו חובת הגוף:

כתיב ויעשו כל הקהל וגו'. באנשי כנסת הגדולה כתיב בספר עזרא ובההיא פרשתא כתיב איך קבלו עליהם המצות כדמפ' לה ואזיל הקיש ביאתן וכו':

כי לא עשו מימי ישוע בן נון. כן מפ' בפ' המוכר שדהו אפשר בימי דוד ושלמה לא עשו סוכות אלא האי כי לא עשו כן לאו אסוכות קא מהדר אלא ה"ק כי לא עשו מה שעשו עכשו באותו חג מימי יהושע בן נון לסוכך שכינה בארץ ומאי ניהו קדושת הארץ ולקבל עליהם כל המצות התלויות בארץ ומפ' הכא אמאי קרי ליה ישוע לתנא דמתני' דסבר דקדושת יהושע לא קדשה לעתיד לבא:

ומפ' פגם הכתוב וכו'. דעזרא לא היתה שעתו מצלחת וזקופה כימי יהושע ואפ"ה השתדל לעשות כל מה שעשה יהושע וכיון דעשה שיקבלו המצות בזמן יהושע יפה כחו מיהושע וקרי ליה קרא ישוע:

אף ביאתם בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו:

דוירשתה עליה אמר רחמנא ואלו לא היו כי אם יהודה ובנימין ומעזרא ואילך התחילו לקדש שמוטין ויובלות כדאיתא בפ' המוכר שדהו ולמ"ד התם קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא מפ' קרא דכי לא עשו כן הכי משום דבעו רחמי על יצרא דע"ז ואימסר בידייהו ואגין זכותא עלייהו כסוכה ולהכי קפיד קרא עילויה וקרייה ישוע דבשלמא משה לא בעא רחמי עליה דלא הוה ליה זכותא דא"י אלא יהושע דהוה ליה

זכותא דא"י אמאי לא בעא רחמי עליה ופי' רש"י ז"ל לעולם כי לא עשו אסוכות ולא סוכות ממש אלא דבעא עזרא רחמי איצרא דע"ז ואימסר בידיה כדאמרינן פ' ד' מיתות ואגין זכותא דעזרא עלייהו כסוכה כי לא עשו דבר זה מימות יהושע בן נון והא דקפיד קרא לאדכורי יהושע טפי מאחרים וקא מדכר ליה בלשון גנאי דבכל דוכתא כתב יהושע והכא ישוע משום דיהושע הוה ליה למיבעי רחמי עלה דמילתא דבשלמא משה לא בעא רחמי וכו' ע"כ דברי רש"י ז"ל:

מדבר תורה נתחייבו. בימי עזרא דס"ל לר' יוסי בר חנינא כר' יוסי דפרק הערל דקסבר ירושת עזרא דאורייתא ושוב אין לה היתר:

אשר ירשו אבותיך וירשתה מקיש וכו'. קסבר ירשו אבותיך זו ירושה ראשונה בימי יהושע וירשתה זו ירושה שניה דבימי עזרא:

לא היה עליהם וכו'. אתא לפרושי אם הכתוב בא לירושת עזרא היכי קאמר והטיבך והרבך מאבותיך אדרבא דשפלים היו וכבושים תחת יד מלכי פרס כדכתיבי קראי ועוד דחסרו חמשה דברים כדאיתא ביומא ומשני דלהני מילי גדולים היו מאבותם דאינהו לא היה עלייהו שעבוד גליות ועוד לא נתחייבו אלא לאחר י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו דכל מצות הקרקע לא נתחייבו אלא לאחר י"ד חוץ מחלה דכתיב בה בבואכם משונה ביאה זו וכו' כדאיתא פ"ב דכתובות ובנדה פ' יוצא דופן:

יש עליהם עול מלכות. ככתוב בספר עזרא כי עבדים אנחנו ובעבדותנו לא עזבנו אלקינו ויט עלינו חסד וגו' ודריש ליה הכי יעיר לבך לעבודתנו שתהא יותר גדול בקיום מצותיו יותר מאבותיך וטוב כלומר צדיק יותר מאבותיך:

עד שעה שקנו כולה. עד שהכירו כלן חלקם שנפל להם בגורל וכל כבוש שכבש כל שבט לדעת רבים היה ומיקרי כיבוש רבים ומפני כך חילק יהושע וב"ד כל ארץ ישראל אע"פ שלא נכבשה עדיין כדי שלא יהא כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש חלקו כמו שכתב הרמב"ם ז"ל פ"א דהיל' תרומות:

קונה ומתחייב. ואפילו שיתנו להם מס לעולי בבל סגי דלא פליגי ר' ורבנן אלא בהחזיקו דעולי מצרים אבל בשל עולי בבל לא:

ור' אלעזר אמר מאיליהם קבלו עליהם את המעשרות. בימי עזרא ומדרבנן נינהו:

ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה. ברית קיים כמו יתד נאמן מים נאמנו ובההוא ענייננא דקבלת המצות כתיב בס' עזרא:

מה מקיים ר' אלעזר ואת בכורות בקרינו. דחובת הגוף היא וקא חשיב לה התם אע"פ שהיו מחוייבים ועומדים:

כאילו מאיליהם קבלום. ופליג אדר' יוסי בר חנינא דאמר גדול המצווה ועושה וכו' דכי אמרה לסתור דבריו דר' אלעזר דהכא אמרה:

ומה מקיים ר' יוסי בר חנינא ובכל זאת וגו'. דמשמע אע"פ שיש כאן קצת דברים שאנחנו פטורין כגון תרומות ומעשרות דקא חשיב ואזיל אפ"ה מתחייבים אנו בהם ובשלמא לר' אלעזר אתי שפיר אלא לר' יוסי בר חנינא מאי עביד ליה:

כאילו מאיליהם קבלום. כמו בנים שחוזרים לבית אביהם בלא קריאת אביהם דחשיבי מאותן דאינן חוזרים אלא בקריאה כן היו שמחים בקבלת המצוות כאילו לא עבר עליהן שמד ולא גרוש של נבוכדנצר:

ומה מקיים ר' אלעזר והטיבך והרבך מאבותיך. דהטיבך משמע יעשה שתהיה אתה טוב יותר מאבותיך ולא משמע ייטיב בעושר ונכסים דלא כתיב והטוב לך דבשלמא ר' יוסי בר חנינא דריש ליה שפיר כדלעיל אבותיך לא היה עליהם עול מלכות ואתם וכו':

פתר לה לעתיד לבא. לימות המשיח והרבך ירבה גבולך והטיב לך דריש ליה:

נבטיא וערביא וכד'. כולהו הני תנאי בפירושא דקיני וקניזי פליגי ואיתא להא ברייתא בב"ר פרשה מ"ד ובגמ' דילן פ' חזקת הבתים. והקשו בתוס' תימה דמשמע הכא דאסיא חו"ל היא וא"כ היכי קאמר בפ' זה בורר ר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק הוו קא אזלי לעבר שנה בעסיא והתניא בפ"ק דסנהדרין דאין מעברין את השנה אלא ביהודה בשלמא ר"מ דעיבר שנה בעסיא איכא למימר דלא הניח כמותו בא"י כדאמרינן בסוף ברכות בר"ע אלא ר' חייא בר זרנוקי ור"ש וכו' ליכא למימר דלא הניחו כמותן דהא ריש לקיש הוה קרי להו רועי בקר וחשידין על השביעית וי"ל דההוא לעבר היינו לחשוב כמו ועיבר ג' שנים זו אחר זו דפ"ק דסנהדרין תדע דהא שנה של שביעית היתה ותני התם דאין מעברין את השנה בשביעית:

אדום ומואב וראשית בני עמון. הקשו בתוס' תימה דמשמע הכא דעמון ומואב לא כבשום עולי מצרים ואדרבה משמע בב"ר פמ"ד דהוזהרו שלא לכבשם דמסיק עלה התם דהך ברייתא הם השלשה שלא ניתנו להם בעה"ז אדום שנאמר כי לא אתן לך מארצו ירושה עד מדרך כף רגל ובמואב כתיב אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה וכו' ובעמון וקרבת מול בני עמון אל תצורם ואל תתגר בם וכד' אבל לימות המשיח יחזרו ויהיו לישראל הה"ד אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם כדי לקיים מאמרו של הב"ה אבל עכשו שבעה גוים ניתן להם שנא' שבעה גוים רבים וגו' ע"כ ואין לומר דהתם בעמון ומואב שטיהרו בסיחין דהנהו שביעית נהיג בהו דהיינו עבר הירדן דתנן לקמן בפ' הפיגם ומייתי לה פ' מקום שנהגו ג' ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל

ואור"ת דעבר הירדן היינו ארץ סיחון ועוג דלא היתה מעמון ומואב ועוד מתרץ ר"ת דביבמות נמי מיירי בעמון ומואב שלא טיהרו בסיחון כדהכא ולא בא לפ' התם אמאי אין שביעית נוהגת שם דהא חו"ל היא אלא אתא לפרושי למה מעשרין מעשר עני ולא מעשר שני שלא לשנות סדר השנים דבמס' ידים איכא פלוגתא דר' אלעזר בן עזריה גזר שיעשרו מעשר שני כמו בבבל שלא לשנות סדר השנים ור' טרפון גזר שיעשרו מעשר עני כמו במצרים שהיא קרובה ואשמעינן דטעמא דמעשרין מעשר עני כדי שיהו עניי ישראל נסמכין עליו אף בעמון ומואב שהם קריבים וכו' וא"ת ואמאי לא מייתי ביבמות ההוא טעמא דמצרים דתנן במס' ידים וי"ל דניחא ליה למימר טפי הרבה כרכים וכו' דלמ"ד לא קדשה לעתיד לבא הניחו אפילו מא"י עצמה מלכבוש מפני סמך עניים ע"כ דבריו כלומר לעולם לא שייך בהו כבשום עולי מצרים ולא בא לפ' ביבמות אמאי אין שביעית נוהגת שם דהא חו"ל היא אלא מפ' למה מעשרין מעשר עני ולא מ"ש ולא ישנו סדר השנים וקאמר טעמא משום סמך עניים דאפילו מא"י עצמה לא רצו לכבוש מפני כך וכ"ש הני דחו"ל הוו ואע"ג דקריבים לארץ. ואני תמה מאד על מה שכ' בתירוץ השני דביבמות והיינו מתני' דידים מיירי בעמון ומואב שלא טיהרו בסיחון דלא כבשם משה דלקמן פריך בהדיא על ריש לקיש דמיבעיא ליה הקונה בעמון ומואב מהו ופרכינן עליה דמאי קא מיבעיא ליה לית עמון ומואב דמשה לית עמון ומואב דר"א בן עזריה כלומר דפשיטא ליה לתלמודא דלא מחייב ריש לקיש בשדות בצרה מעשרות אלא משום דסבר דבצר דמשה היינו בצרה דמואב אבל אי פשיטא ליה דבצר לאו היינו בצרה פשיטא דפטורה מן המעשרות ר' יוחנן וא"כ כיון דודאי ריש לקיש לא מיירי אלא בעמון ומואב דכבש משה פריך תלמודא מאי קמיבעיא ליה וכי לא ידע תקנה שהתקינו ביום שהושיבו את ראב"ע בישיבה דקתני לה במתני' דידים דקיי"ל דכל בו ביום דתנן על ההוא יומא קאמר ואסיקנא דהכי מיבעיא ליה טיהרה ביד סיחון וחייבת דאורייתא או לא טיהרה משמע דמתני' דידים ויבמות בעמון ומואב דמשה שטיהרו בסיחון ועוג הוא דתנן ועוד שהרי הדבר מוכרח מעצמו דהא סוריא דכבשה דוד וב"ד פליגי אי כיבוש יחיד שמיה כיבוש אי לאו שמיה כיבוש אבל קנין שדה יחיד פשיטא דכולהו מודו דאין בו קדושה וא"כ היאך גזור דיהא קדוש קרקע הקנוי בעמון ומואב שלא כבשו משה ולא שום אדם יכול לכבשו דאית ביה לאו וכ"ש למ"ד כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ועוד דקיי"ל כר' יוחנן דאמר דבצר לאו היינו בצרה ופטורה מן המעשרות ולדידיה אפילו דבצר לאו היינו בצרה מאי קא מהני סוף סוף תקון מעשרות בעמון ומואב דלא כבש משה. אלא ודאי בהכי פליגי ריש לקיש סבר אשכחן למשה רבנו דהבדיל בצר לערי

מקלט כדכתיב את בצר במדבר ואשכחן בערי מואב בצרה דכתיב על קריות ועל בצרה בירמיה ואשכחן לתנאים שגזרו מעשרות בעמון ומואב שכבש משה ואי אמרינן דבצר היינו בצרה א"כ צריך לשמור בה המעשרות מפני התקנה ור' יוחנן סבר בצר לאו היינו בצרה דבצרה לא כבשה משה מעולם ולאו יש בה וכיון דלא כבשוה אין בה מעשרות ותו לא מידי. ומה שכ' בתירוץ הראשון דעבר הירדן דקתני בפ' הפיגם דיש בהם שביעית היינו ארץ סיחון ועוג דלא היתה מעמון ומואב כלומר וכבשו משה ולפי זה יש לנו לומר דביבמות מיירי בארצות עמון ומואב שכבש משה ואין בהן שביעית ויש בהן מעשרות והטעם דאין בהם שביעית דלא היו בהן היתר אלא מטעם שכבשן סיחון אבל כיון שחזרו בעליהם הראשונים וכבשו אותם אח"כ חזרו לאיסורן הראשון דהא נבו כבש משה ובית נמרה ויהץ וחשבון ואלעלה וקריתים ואשכחן כל אלו שמקונן ישעיה וירמיה במקום מואב עליהם בשביל שלוקח אותם נבוכדנצר ממנו כדכתיב ותזעק חשבון ואלעלה עד יהץ נשמע קולם כי מי נמרים משמות יהיו על נבו ועל מידבא מואב יייליל ושבמה נמי אשכחן דכתיב כי שדמות גפן שבמה וגו' משמע דכבר מואב חזר וכבשם וחזר לירושתו ולחזקתו הראשונה ומשו"ה אין בהם קדושה לשביעית ואפ"ה תקנו בהן מעשרות משום סמך עניים דלקט ושכחה ותרומת מעשר ומעשר עני הכל משום תקנת עניים אבל אין זה נכון דבירושלמי מפ' דבשפלה דעבר הירדן דפ' הפיגם היינו חשבון וכל עריה אשר במישור ובעמק מפ' דהיינו קרא דכתיב גבי בני גד ובעמק בית הרם ובית נמרה וגו' אלמא דתקון שביעית וביעור דמתני' בארצות שכבש משה שהיו ממואב ועמון ועוד יש לי בו להאריך לקמן בס"ד:

מאבותיך אע"פ שנגאלו וכו'. מעיקרא דריש והרבך מאבותיך והשתא דריש והטיבך מאבותיך:

אם יולד זכר. ואיתא במדרש ויתן בפי שיר חדש נאמר בלשון זכר ובישעיה הוא אומר ביום ההוא יושר השיר בארץ יהודה ובשירת הים הוא אומר את השירה הזאת לומר לך דשיר של עתיד לבא נאמר בלשון זכר לומר כשם שאין הזכר יולד ועד עכשיו שירה חדשה שבחו גאולים ולכך תקנו בברכת גאולה של פסח ונודה לך שיר חדש על גאולתנו:

תניא המהלך מעכו לכזיב וכו'. ה"ג מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארץ העמים וכו' ומשמאלו למערב הדרך טמאה משום ארץ העמים וה"ג בתוספתא דאהלות בפרק בתרא ובגמ' דילן בגיטין פ"ק ל"ג הכי אלא גבי ימינו למזרח הדרך גר' טמאה משום ארץ העמים וגבי שמאלו למערב הדרך גר' טהורה משום ארץ העמים וי"ל דלא פליגי וכמו שאפ' בריש גיטין תנן דעכו לצד צפון א"י היא עומדת וכזיב משוכה כנגדה לצד צפון

ומפ' התם דרצועה קצרה יוצאה מעכו לכזיב והיא מא"י דטהורה דכבשוה אלו ואלו ויש ארץ העמים למטה הימנה ולמעלה הימנה והכא מיירי כשהוא הולך מעכו לכזיב ופניו לצפון והולך ברצועה לשפתה למקום שהיא כלה לצד חלל הים הילכך למזרח הדרך דהיינו לצד ימינו טהורה משום ארץ העמים ולצד שמאלו טמא משום ארץ העמים שהן העיירות שהן מכזיב ועד הנהר ששנינו במשנתנו ובפ"ק דגיטין מיירי שהלך למעלה במזרחה של רצועה ומשו"ה לימינו קיימא ארץ העמים וטמא ושמאלו טהור דהיינו כל משך הרצועה כך תירץ רבנו יחיאל מקינון ז"ל:

עד שיודע לך וכו'. כלומר לעולם חזקת ימין הדרך א"י אא"כ תבא למקום שיאמר לך בקי כאן הדרך מתעקם ונכנס בו צד של חו"ל. והרמב"ם ז"ל כ' לברייתא הזו בפ"א דתרומות וכנוסחת גיטין ולא כתב אוקמתא דגמ' ולא חשש להך ברייתא ויש קיצור גדול לשם:

עד שמגיע לכזיב. דאילו כזיב כיון דלא כבשוה כדפרישית במתני' פשיטא דפטורה וכו' וטמאה:

לבלבו. שם מקום ולא פירש"י ז"ל אי קודם כזיב אי לאחר כזיב:

עכו עצמה מה היא. דין א"י ואוירה טהור או דין חו"ל ואוירה טמא כדמפ' ואזיל:

פת נקייה. ובודאי לותתין היו כדאמרינן בפ' כל שעה אי אפשר לפת נקיה בלא לתיתה ולא היו נזהרין לטהר כליהם והיו גורמין טומאה לחלה:

מה. מה זה שהפת נקיה וכי אתון לתתין והלא הוכשרו החטים ומקבלין טומאה ואתם ע"ה ומגע שלכם טמא ואתם יושבים בצד דחלה הוי בו דאורייתא דכבשוהו עולי בבל וא"כ היאך יבא הגבל לגבל להפריש חלה בטהרה והא נטמאו קודם לכן:

לתתין. שורין חטים במים מעט ונושרת שם קליפה קצת וניטלין האבק ועפר:

מי ביצים. הלש עיסה בביצים של תרנגול ואווז:

ולא אמר אלא מי ביצים עצמן. ובגמ' דילן בסנהדרין פ"ק איתא להא מילתא וגר' התם דטעו בביצים הבי"ת בחרק ופירושו ביצעים כמו היגאה גומא בלא ביצה:

אין הוראתו הוראה. אין שומעין לו ומיתה ליכא אלא בפניו:

אינו מוציא שבתו. אינו מוציא יציאות של שבת ביתו שימות:

י"ב מיל כנגד מחנה ישראל. ובגמ' דילן בעירובין פ' הדר גר' ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא והוי תלתא פרסי וכל מאן דבעי מילתא אזיל לגבי משה דכתיב והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אע"ג דהמחנה ג' פרסאות אתו לגבי משה:

בחתר. שם מקום:

יתיב בצפרין. ואין משם לחתר י"ב מיל ובגמ' דילן בסנהדרין גר' דהוה התם בחתר ושני לאו אדעתאי:

ר' הוה בעכו. זה המעשה שני להוכיח דעכו מקצתה חו"ל:
סלק מן כיפתא ולעילא. דמן אותה כיפה ולמעלה היה הגבול של חו"ל לא"י שכבשו עולי בבל:
א"ל. והרי זה חוץ לא"י שכבשו עולי בבל ותניא לעיל משמאלו למערב הדרך טמאה משום ארץ העמים וגזרו עליה טומאה בבית הקברות:
היו גבוהות. גבה עינים היה והלך אחר עיניו:
אשה שאינה הוגנת לו. נתן עיניו בגרושה ונשאה וממנה נולדתי ואני חלל:
תחומי א"י. נראה דעיירות העומדות על הגבולים קא חשיב דהיינו מן החוט ולחוץ דמן כזיב ועד אשקלון שהרי הרמב"ם ז"ל כ' בפ"ה דקידוש החדש דקידוש שני דעולי בבל הם אושא ושפרעם ולוד ויבנה וטבריא והכי משמע לקמן בפ' כלל גדול רבא דטבריא חייבת וסוסיתא פטורה וכן לוד חייבת שכתובה ביהושע וכתובה במס' גיטין בתחלתה וכן במס' ביצה פ"ק (דף ה.) לחיובא ומשום דהאי תנא דברייתא הוה קאי גבי עכו מתחיל ומפ' מגבול עכו דהך ברייתא שנוייה בתוספתא דמכילתין ור' חייא קבור בטבריא הוא:
קצרא דגלילא. נראה דזו צפת שיש בו מגדל גדול ובלשון ערבי קרוי הבירה אל קצר ובירושלמי דר"ה מוכח דמשואות היה להן במגדל צפת וא"כ נראה שכבשוהו וכן הקבלה כאן:
רקם גיאה. היינו קדש ברנע דמתרגמינן רקם גיאה והוא בנחלת יהודה:
וגינייא דאשקלון. גנות שחוץ לאשקלון שהן לצד כזיב דמכזיב ולהלן קא מני ואזיל אבל אשקלון עצמה לא כבשוה עולי בבל:
ר' פינחס בן יאיר. כהן היה:
יורדין היינו לסירקי של אשקלון. בתוספתא דאהלות שנויה והתם גרסינן לבסילקי ופי' שם רבני שמשון ז"ל מוכרין חטים בפלטין שלהם כי ההיא דפ"ב דיומא לשכת הגזית כמין בסילקי גדולה והכא גר' לסירקי כלומר לשוק ששם עומדים החמרים ערביים שמביאים תבואה תר' ירושלמי ארחת ישמעאלים סיען דסרקאי:
ולוקחין חטים וטובלין ואוכלין בתרומתנו. ולא בעינן הזייה ג וז' ואע"ג דמהלך היכא דאוירה טמא בגושה בעי הזייה ג' וז' ומשו"ה למדו דאוירה טהור ולקמן מפ' ר' סימון דהיא אינה טמאה משום מדור העמים אלא בתנאי שתשהה שם אשה מ' יום והא דטובלין אע"ג דטהורין היינו דטבל לחולין לא הוחזק לתרומה ולקמן נמי מפ' דמשום דסירקי מדור העמים היה הוא דטובלין הא לשאר מבואות שבה לא דאוירה טהור אע"ג

דאין בה קדושת א"י דלא כבשוה לא אלו ולא אלו כדלקמן ובתוספתא דאהלות קתני נמי ששאלו לר' פינחס בן יאיר אימתי מטמא אוירה והשיב להם כשישהו שם מ' יום:

נמנו עליה לפוטרה מן המעשרות ופטרוה. דאינהו מעיקרא היו מטמאין אותה כארץ העמים דלא חשיב להו כיבוש מס דעולי מצרים אא"כ הרגום או גרשום כדפרישית במתני' ומשום מכשול דכהנים טיהרו אוירה כפי עדותו דר' פינחס אבל מעשרותיה כבית שאן דאין בפירותיה קדושה לא מעשר ולא שביעית:

משך ר' ישמעאל את ידיו. ולא רצה לימנות על פיטור המעשר:

שהיה מסתמך על בן הקפר. נראה דהיינו בן קפרא דכולי תלמודא ור' ישמעאל בר' יוסי היה גדול ממנו ואע"פ שטיהר לא רצה לימנות עמהם לפוטרה מן המעשרות וחשב ר' ישמעאל שלא ימנה בן הקפר עמהן כיון שהוא לא היה נמנה ואפ"ה נמנו עליה ופטרוה:

משכת את ידיך ממני. ומה לא שאלתני מפני מה משכת ידיך ממנו ולא נמנית עמנו ולא החשבתני ונמנית עמהן אע"פ שראית שלא נמניתי אני:

והייתי אומר לך. טעם וחילוק:

אתמול אני וכו'. כלומר בענין של אתמול דהיינו לטהרה משום ארץ העמים נמניתי עמכם דאני הוא שהייתי מחזיק בה טומאה כל ימי ואני נמניתי לטהרה על עדותו של ר' פינחס דלא טימאו אלא שוק הסירקי משום מדור הגוים דאפילו בא"י גופא טמא כדתנן באהלות פ' בתרא דאם שהו מ' יום מטמא משום נפלים ואפילו שאין עמו אשה כדאיתא התם ואותם הגוים של אותו השוק שהיו שם מ' יום ויש בו משום מדור העמים אבל שאר העיר טהור דר' פינחס בן יאיר ראוי לסמוך על מעשהו:

ועכשו אני אומר. ובענין של עכשו דהיינו לענין מעשרות:

אני אומר שמא נתכבשה מדבר תורה. דכיון דמעלת מס היתה לעולי מצרים כדכתיב וילכד יהודה וכו' את אשקלון ואת גבולה שמא חשיבא ככבשוה עולי מצרים ואע"ג דנאכל אינו נעבד ויש בה קדושת מעשרות כדתנן במתני':

והיאך אני פוטרה מדבר תורה. דבשלמא טומאת אוירה מדרבנן בעלמא היא דטומאת ארץ העמים מדרבנן היא כדאיתא בפ"ק דשבת אבל מעשרות ושביעית מדאורייתא נינהו דקסבר ר' ישמאל כרבנן דפליגי עליה דר' גבי בית שאן:

ולא בטעות אנו מחזיקין. דס"ד דר' ירמיה דהראשונים כשהיו מחמירין עליה מעשרות היינו משום דחשבו דמעלי מסין חשיבי ככבושה יכיון דטעות הוא דלאו קדושה היא דס"ל כר' דלא כבשוה לא אלו ולא אלו ופטורה א"כ טהרה נמי לא שייכא בה ומיד היא טמאה כחו"ל:

ור' **מנא**. מקשי קושיא אחרת דאסיקנא לעיל:
הדא אמרה אשקלון כלחוץ. וא"כ לא כבשוה לא אלו ולא אלו א"כ מה צריך מנין לפוטרה מן המעשרות והא דמיא לאמנוס ולפנים דנאכל ונעבד משוה דלא כבשו לא אלו ולא אלו:
ומשני תלמודא לקושיית ר' מנא וכי צור איני אסור ליל לשם כהנים דאוירה טמא דלא כבשוה לא אלו ולא אלו כדמשמע בשלמה עם חירם שהיה מלך עליה ובספר יחזקאל משמע נמי דלא היתה כבושה ופטורה מן המעשרות וכל מקום שפטור מן המעשרות טמא משוה ארץ העמים חוץ מן המקומות השנויים במשנה ובתוספתא וצור אינה מן הנמנין לטהרה וא"כ ודאי טמאה ואסור לכהנים לילך לשם ופשיטא דלא כבשוה עולי בבל דהא על הגבול קיימא ואינה מנוייה כאן:
והקונה שם אינו מתחייב. בתמיה דפשיטא לן דהקונה שם תבואה דחייב במעשרות דאמרינן פ"ק דמס' דמאי החמרין המביאין תבואה לה הלוקח מהן חייב בדמאי שחזקתן שהביאו מן הארץ שהחזיקו עולי בבל וכן גבי צידן הוה מצי למימר הכי וחדא מינייהו נקט והכא גבי אשקלון אפילו תמצי לומר דאשקלון טמאה וכדמעיקרא נמי נימא הכי:
ולפיכך נמנו עליה לפוטרה וכו'. כלומר לפיכך הוצרכו לעמוד למנין עליה ופטרוה מה שלא התירו בצור דגבי אשקלון לא מיבעיא משדותיה דפטורים אלא אפילו הלוקח מחמרין המביאין לה נמי פטורין והיינו משום דצור קרובה למקומות שכבשו עולי בבל ואשקלון רחוקה והשתא דינא דטהורה נמי גזרה קיימת היא ולא תליא הא בהא ודלא כר' ירמיה דכי היכי דאשכחן דאינו נמשך מדינא דאסור לילך שם דפטורה מן המעשר הה"נ אע"ג דפטורה מן המעשרות לא ימשך דאסור לילך שם ולעולם דאוירה טהור ובתוס' דאהלות נמי שנינו דטהורה אע"ג דחזרו ונמנו ופטרו אשקלון ממעשרות ומשביעית דתניא התם עיירות המובלעות בא"י כגון סוסיתא וחברותיה אשקלון וחברותיה אע"פ שפטורות מן המעשרות ומן השביעית והיינו כר' אין בהן משום ארץ העמים. ופסק הרמב"ם ז"ל להך תוספתא פי"א דטומאת מת:
וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה. פסיק הוא בספר שופטים:
ליתי עזה. יבא הדר בה בקדושת הארץ דהא כבשוה עולי מצרים והיאך פטרוה ממעשר ומשביעית ולענין סמיכת זקנים נמי אמרינן בפרק בתרא דבכורים דחשיבא חו"ל וכן אשקלון נמי כבשוה והיאך פטרוה ממעשר ומשביעית:
מעתה ההן נחל מצרים. כגון אלכסנדריא דהנחל של מצרים בא אליה בזמן גידולו:
ליתי. בקדושת הארץ דהא בימי שלמה הוו דרין בה ישראל ככתוב מלבא חמת עד נחל מצרים ואין זה נילוס הגדול דנילוס שיחור הוא דקרוי לאו נחל מצרים ואלכסנדריא קודם

העיר שיושבת על נילוס לצד חלל הארץ ותנן במתני' דהכל כבוש לעולי מצרים חוץ מן היושבת על הנהר דהיינו נילוס הגדול ואמאי פטורה מן המעשרות כדתניא אשקלון וחברותיה אע"פ וכו'. ומשני לה מדריב"ל מאי דדאין גבי סוסיתא וטעמא דמעלי מסין לא חשיבי כבושין והכא נמי וילכוד הוא דכתיב והיינו שהשלימו ונתנו מס דלא כתיב ויוריש ולהכי סוסיתא ואשקלון פטורות ממעשר ומשביעית כדכתיבנא לעיל:

סבר ר' אמי כמי שנתכבשו הן. ודר' אמי בדותא היא כדר' שמואל בר נחמני דמעלין מס אחר עברת הירדן לא היי כבוש והיינו טעמא דר' דפטרן בין מן המעשרות בין מן השביעית דאבוהון דכולהו בית שאן כמו שאפ' בסמוך:

ג' פריסטיגיות. ג' שלוחים עם כתבים מלשון פריסתיקא:

להפנות יפנה. להפנות מקום וללכת לו ילך:

להשלים. ולהעלות מס:

ישלים. ויעלה מס וטעה ר' אמי ואשתמיטתיה הך מימרא דזה הכתוב שלח להם בימי אבלו של משה עד שלא עבר את הירדן דאכתי לא נגמר דינם למיתה ודמו לשחטו קודם שנגמר דינו אבל אחר נסים של עברת הירדן חשיבי כשחטו אחר שנגמר דינו דשוב אינו מועיל וטעמא דבהדיא כתיב בפרשת מסעי במצות הורשת הארץ כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען והורשתם וגו' וכולה פרשתא מוכחא דבהעברת הירדן הוא דתליא מילתא ואילו אלכסנדרי' כבר עברו את הירדן וסוסיתא ואשקלון ועזה כבר עברו את הירדן וכבר מת יהושע ובממון מרובה הוא דהשלימו ועברו על מה שכתוב בתורה לא תחיה כל נשמה:

גבעונים השלימו. אחרי כן ואין ראוי לקבלן זולתי מפני השבועה ככתוב בספר יהושע ואפילו אחר השבועה נמי לא החיה אותן כדרך שצותה התורה בגרים כאזרח מכם וכו' ונקטינן משמעתין דלא נתקדשו לא עזה ולא אשקלון ולא כל המקומות כולן עד מצרים דאע"ג דאפשר דהעלו מס לאו כלום הוא והיינו טעמא נמי דהתיר ר' אותן השנויים פ' שני דמס' דמאי דלא הויין אלא מעלין מס והתם נמי פריך ר' אמי מה שהקשה כאן ודחי ליה תלמודא נמי התם וכן דעת הרמ"בם ז"ל שכ' בפ"א דהיל' תרומות ורבנו הקדוש התיר בית שאן מאותן המקומות שלא החזיקו בהן עולי בבל והוא נמנה על אשקלון ג"כ ופטרה מן המעשרות ע"כ והטעם משום דלא החזיקו בהן עולי מצרים בראשונה דמעלין מס לאו כלום הוא הילכך לא חשיבא חזקת עולי בבל בהו ולא החזיקו חשיבי. ואיכא למידק דמשמע הכא דאשקלון וחברותיה וכל אותן המנויין פ"ק דדמאי פטורין מן המעשרות ומן השביעית וקשה דאמרינן פ"ק דחולין ומי איכא למ"ד דבית שאן לאו מא"י היא והכתיב

ולא הוריש מנשה את בית שאן ואת בנותיה ואת תענך ובנותיה ומשני אשתמיטתיה הא דא"ר שמעון בן אליקים וכו' הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל וקסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא והניחום כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית וזה הלשון עצמו איתיה ביבמות פ"ק גבי עמון ומואב דאמרינן בהו דמעשרין מעשר עני בשביעית ומשמע דמעשרות אית בהו ובשנה השביעית נוהגין בהן מעשר עני וא"כ לא פטרה מן המעשרות והיינו צריכין לומר דמעשרות דפטר היינו ממעשר ירק ופירות האילן לדעת קצת דבארץ גופה דרבנן אבל מעשר דגן דבארץ גופה דאורייתא לא ולכך השיג הראב"ד ז"ל על הרמב"ם ז"ל שם בפ"א דהיל' תרומות כשכתב ור' התיר בית שאן וכו' השיג עליו ואמר א"א לא התיר ר' אלא ממעשר ירק ופירות האילן שהם מדרבנן אפילו בארץ ע"כ וכן כ' רש"י ז"ל ואמר והתיר ר' על פי עדות זו את בית שאן כולה לאכול ירק שלה ופירות האילן בטבלן ע"כ וגבי אשתמיטתיה פי' הרבה כרכים כבשום עולי מצרים וקדשום בקדושת הארץ ולא כבשים עולי בבל לקדשם בשנייה ולכך לא כבשום דקסברי הואיל והותרו הותרו דקדושה ראשונה בטלה דכי קדשה יהושע לשעתה קדשה ולא לעתיד לבא וכשגלו בימי נבוכדנצר וחזרו לא רצו להחזיר קדושתם כדי שיהא מותר לחרוש ולזרוע שם בשביעית שאינה נוהגת בחו"ל ויסמכו עליהן עניים ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני ובית שאן מהן היתה ע"כ, לקח הרב ז"ל לשון הגמ' וכמשמעות לשון פ"ק דיבמות ואין פי' נכון בההיא דחולין דא"כ בית שאן ובנותיה חשיבי כבישין לעולי מצרים ובקרא כתיב בהדיא לא הוריש וכו' אלא ודאי דעתי של הרב היינו משום דהעלו מס כדכתיב ויהי כי חזק ישראל וישם את הכנעני למס וא"כ ר' שמעון בן אליקים היכי פליג אמתני' דתנן כל שהחזיקו עולי מצרים אינו נעבד ועוד תימה גדולה דבפ"ק דדמאי גבה דההיא דכפר צמח דשרייה ר' פריך ר' אמי עלה ולאו ממעלי מסין הן ומשני תלמודא סבר ר' אמי מעלי מסין ככבושים דמו והוא כמו והא דר' אמי בדותא היא דסבר וכו' מדמשני הכי משמע דלאו קושיא היא והכי נמי פריך בשמעתין גבי אשקלון וסוסיתא ומשני דטעי בדר' שמואל בר נחמני והכי קיי"ל דלאו כבושות חשיבי כיון דלא העלתה מס אלא אחר עברת הירדן וכ"ש אחר מות יהושע דכבר נחלקה הארץ בגורל דבאותו זמן לא שרי להו לקחת מס כדכתיב כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען והורשתם והיינו טעמא דר' דשריא כולהו מעשרות בה משום דמס לאו כלום הוא ושביעית נמי שרא דבית שאן כתובה שריותא דילה גבי שביעית במס' דמאי ופיטור מעשרותיה בפ"ק דחולין והכי תניא בתוספתא דאהלות דסוסיתא ואשקלון פטורין ממעשרות ומשביעית דכלהו הני לא כבשום לא עילי מצרים

ולא עולי בבל וחו"ל חשיבי וה"נ אמרינן בפ"ק דבכורים אין ממנין זקנים בחו"ל אלא ע"מ לחזור ור' יצחק בר נחמן הוה בעזה ומנוניה ע"מ לחזור ר' הוה בצור ומנוניה ע"מ לחזור וכו' ולכך מוכרח פסקו של הרמב"ם ז"ל דפטורים לגמרי קאמר וסוגיית חולין הכי פירושה דכרכים שכבשו עולי מצרים דהיינו למר כדין שהרגום או שגרשום ולמר במעלים מס ולא כבשו עולי בבל בטלה קדישתן כדאמר לעיל גבי ושמתם את דברי אלה והניחום מלקדשם בשנייה כדי שהגויים יזרעום בשביעית ואין בקרקעותיהם ?(א) קדושת שביעית ומשתכרין עניים שילכו לגור שם בשביעית דתבואה שלהן לא בעיא ביעור בשמינית וירק שלה בשביעית אין לו קדושה ועוד משתכרין עם הגוים בתלוש וזה סמך העניים דאמרינן אבל לא מיירי לענין עבודה במחובר דהא תנן דאינו נעבד ועוד דלא גרע מסוריא משא"כ בההיא דיבמות דההיא מוכרח לפרש ז"ל פירושו דעבודה גופה נמי שריא לעניים ואוכלים המעשרות שזורעין ישראל בשביעית דהא תנן בידים בהדיא דאית בהו מעשרות בעמון ומואב ?(ב) ור' לא מצי פליג אב"ד שלפניו דהא תנן אין ב"ד יכול לבטל דבר ב"ד חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין וסוגיית עמון ומואב לקמן אפרשנה והשתא כיון דהני קילי בשביעית משום סמך עניים לרבנן אע"ג דקדשו בראשונה סלקינן דרגא השתא לדעת ר' בבית שאן וחברותיה דלא יתקדשי כלל דקילי טפי ושריין אפילו בעבודה כדתנן לתנא דמתני' מן הנהר ומאמנוס ולפנים נאכל ונעבד דלא נתקדש לתנא דמתני' ולדעת ר' נמי כל אותן עיירות מעזה ולמטה שנתבררו דלא היו אלא מעלי מסין לחוד וכן בית שאן דלא היתה אלא מעלי מסין שרו בין במעשרות בין בעבודה בשביעית ומתני' דקתני דעד הנהר קדוש היינו כפי דעת התנאים דלעיל החולקין על ר' וכר' קיי"ל דהחזיקו דעולי מצרים היינו דוקא שהורישום ככתוב בתורה והשתא א"ש דס"ד דמקשה דסבר ר' דבית שאן לאו מא"י היא כיון דנפטרה לגמרי מן המעשרות ומשביעית:

גרדיקי. היא גרר סמוך לבאר שבע ככתוב ויעל משם באר שבע וכן תרגום ירושלמי גרדיקי:

מפני מה לא גזרו על אותה הרוח. שלא לילך כהנים שם משום ארץ העמים כיון דלא כבשוה עולי מצרים ומשום דאמרינן לעיל דאשקלון אע"ג דלא כבשוה לא אלו ולא אלו ואפ"ה טהרו אוירה משו"ה קא בעי על רוח שבגרדיקי דאשקלון לפעמים הולכין לשם להביא ממנה תבואה ליושבים בארץ כדאשכחן בר' פנחס בן יאיר ודמיא לדרך עולי בבל כדלקמן אבל דרך גרדיקי אמאי לא גזרו:

ומשני שנוויה רע. לשון נוה הרע דפרק בתרא דכתובות ואין אדם דר לשם:

עד היכן. אין טומאה משום ארץ העמים אע"פ שאינו קדוש ומסיק עד נמל מצרים:
נוייה יפה. והיה להם לגזור:
פישפשא. שם חכם ושרא לכהנים לילך שם ולא מפרש הטעם דלא גזור ורואה אני שמפרנסת ירושלם בירק ותבואה והיא להם כמו אשקלון:
ר' זעירא. כהן הוה כדאיתא בברכות ירושלמי פרק מי שמתו:
לבר מן דקלייא דבבל. דדרך עולי בבל לא טימאו משום אויר ארץ העמים כדתניא בתוספתא דאהלות ואולי מפני הישיבות שהיו הולכות ובאות מא"י לבבל ושרי לכהנים ללכת:
לא יחושו כהנים על חלתן. דעיירות כותיים שלא לאכלן בימי טומאתם דהא מותרות משום מעשר וס"ד דאין בהן קדושת הארץ ואנו רואים שהחכמים היו חוששים:
לאו בגין מילתא דאת אמרת. דסברת דלא נתקדשו:
אלא בגין דלא חלטתון מלכותא בידא. דלעולם כבושות היו לעולי מצרים כדין והטעם שהיו נוהגין היתר במעשרותיהם דהמלך לקחם והוו שדה שאינה שלו ותבואת זרעך אמר רחמנא ולכך הן מותרות וה"נ אמרינן לקמן גבי יבלונא אע"ג דכבושה היא ומטעם זה כ' ר"ת בע"ז פ' ר' ישמעאל וכתבוהו התוס' ועל תרומות ומעשרות שאין אנו מפרישין עכשו אף לא מקולי חו"ל אומר ר"ת דקרקעות שלנו משועבדות הם לשרים ודינא דמלכותא הוא שאם לא יתנם שיהו משועבדין ביד הגוי ע"כ, ורבנן דחיישי גבי חלה היינו דגבי חלה לא בעינן זרעך ולא שדך כדאמרינן בכתובות בבואכם מיד בכניסתכם:
ר' ייסא. היינו ר' אסי כדמשמע בפ' היה קורא וכהן היה כדאיתא התם:
מהו לצאת. לקראת אימא:
סכנת דרכים. שלא יהרגוה וצריכין לוייה:
איני יודע. דס"ל דבצר לאו היינו בצרה ואין בה שום קדושת מעשר ויש בה משום אוירא וחו"ל גמורה היא דממלכותא של מואב היא ואסור לצאת מן הארץ לחו"ל כדאיתא בפ"ק דסנהדרין והאי עובדא מייתינן לה נמי במס' ברכות פ' מי שמתו לאכוחי בעיין דמספקא לן אי כבוד אב ואם דחי איסור דטומאה לכהן דאמרינן מהו שיטמא כהן לכבוד אביו ואמו ומוכחינן לה מהאי עובדא וא"ל ר' יוחנן אם מפני כבוד אמך איני יודע וטעמא דכבוד אב ואם איכא מצות עשה וגבי טומאה יש עשה ול"ת לנפש לא יטמא קדושים יהיו ואע"ג דטומאת אוירא דרבנן אחמור בה כשל תורה:
עוד היא צריכה לר' יוחנן. עדיין השאלה הזו אי עשה דכבוד דחי לכהן איסור טומאה מספקא ליה לר' יוחנן וטעמא כדפרישית דהכא איכא לאו ועשה ואין לפ' מספקא ליה

בבצרה אי חו"ל היא דהא פשיטא ליה לר' יוחנן דבצר לאו היינו בצרה כדאמרינן לקמן ובמס' ע"ז פ' ר' ישמעאל אמרינן אדמוקטורונך עלך זיל הדר בצר לאו היינו בצרה:

אם גמרת לצאת. פי' רש"י ז"ל סבור היה שהיה רוצה לשוב למקומו לבבל:

שמע ר' אלעזר ואמר אין רשות גדולה מזו. בגמ' דקידושין אמרינן דאתא ר' אסי לקמיה דר' אלעזר וא"ל דילמא ח"ו מירתח רתח וא"ל היכי אמר לך א"ל אם גמרת לצאת תבא בשלום א"ל אם איתא דרתח לא הוה מברך לך ואין לך רשות גדולה מזו:

הקונה בעמון ומואב. לקמן מפ' דמיבעי ליה בעמון ומואב שכבש משה מסיחון כדאמרינן פ' אלו טרפות עמון ומואב טהרו בסיחון והכי מספקא ליה מי אמרינן דכי היכי דטהרו לענין כיבוש ולא מיקרו אלא ארץ האמורי ה"נ לענין קדושת מעשרות ודילמא הודו לו רבנן לר' אליעזר דהלכה למשה מסיני היא דאית בהו מעשרות או לא אלא לעולם מדרבנן הן:

מפרשת אשקלון. היינו גינייא דאשתלון:

שאל ליה הדא וכו'. בתמיה שואל לו בעיירות של עמון ומואב ומשיב לו באשקלון שהיא של ארץ ישראל:

דלא מיפקתיה ריקן. שלא יחזירנו לריש לקיש ריקן:

מגיב ליה הדא. משיב לו אי זה ענין:

אזל לבצרה. מארץ ישראל אזל לבצרה דס"ל כדלקמן דבצר שכבש משה דכתיב את בצר במדבר היינו בצרה הכתובה בערי מואב כדכתיב ועל קריות ועל בצרה בספר ירמיה ונכנסת בתקנת מתני' דמס' ידים דתנן עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית והכי אמרינן בגמ' דילן במס' ע"ז דריש לקיש תקן להם שיעשרו פירותיהם כדאיתא התם:

אתון לגביה. בני העיר באו אליו:

חמי לן בר נש דריש וכו'. ראה ובקש לנו אדם בישיבתו של ר' יוחנן רבך שיהא דורש ודיין וסופר ועושה כל צורכי הקהל:

וחזן. חזן הכנסת ולאו היינו ש"צ אלא היינו שמש הכנסת כדאיתא בפ"ק דסנהדרין ושני חזנין ובפ"ק דבבא בתרא בחזני מתא וכן כ' התוס' בפ' התכלת:

אתא לגבי דר' יוחנן אותו הבבלי הלך אצל ר' יוחנן ליטול ממנו רשות לצאת ללכת לבצרה ולהורות והשיב לו דשרי:

מבבל לבבל. הוא שהתלמיד היה בבלי דהיינו חו"ל והיה הולך לארץ כארצו:

הדא אמרה הקונה שם וכו'. בעיא היא דבעי ר' יעקב בר אבא דאע"ג דמשמע מן מילתיה דר' יוחנן דאסור לילך לבצרה דדוקא משום שהיה מבבל לבבל שרי אפ"ה לא נוכל לומר דמשו"ה פטור הקונה שם דמ"מ אפשר דלא כבשה משה דחייבת במעשרות דדינא דצור

אית לה דאע"ג דאסור לילך לשם חייבת במעשרות מטעם דקרובה לא"י וה"נ ליחייב מטעם שהיא תוך מלכות עמון ומואב דכבש משה דהא צור אסור לכהנים ללכת שם דהא לא כבשוה לא אלו ולא אלו ומקום שפטור מן המעשרות הוא ויש בו גזרת ארץ העמים ואסור לכהנים ללכת שם ואפ"ה אמרינן בפ"ק דמס' דמאי דהלוקח בה מן החמרים חייב במעשרות כדאיתא התם:

אשכח תני. ר' יעקב בר אבא דנתקשה לו במילתיה דר' יוחנן מצא אמורא שהיה שונה ברייתא עלה דמתני' במס' ידים דקתני בה עמון ומואב וארץ מצרים מעשרין מעשר עני בשביעית ואע"ג דתרווייהו חו"ל הם ונותן לנו בברייתא זו סימן שלא בכל ארץ עמון ומואב ולא בכל ארץ מצרים גזרו אלא סימן משנתנו הוייא סימן לאותן ארצות דכי היכי דתנן במתני' דחלוקות הן הנהו דלית בהו קדושה כלל מהנהו דאית בהו קצת קדושה דהנהו דלית בהו קדושת א"י דהיינו אותן שלא כבשו אפילו עולי מצרים דנאכלת ונעבדת בשביעית וכה"ג התם אותן שלא כבש סיחון כגון בצרה אליבא דר' יוחנן ודכוותה שלא הותרו עוד לשום מלד לכבשן עד ימות המשיח הנהו דינין כאותן של ארץ ישראל שלא כבשום לא אלו ולא אלו דכי היכי דהני פטורים מן המעשרות ומשביעית ויש בה שמטמאין אוירן ה"נ גבי עמון ומואב יש הרבה שפטורין ממעשרות ובצרה היא פטורה תוך הפטורות כדאיתא בע"ז דבצרה פטורה מן המעשרות ומטמא אוירה כדאמר לעיל דאפילו למצות כבוד אב ואם לא התיר ר' יוחנן לר' אסי שהיה כהן אם לא גמר לצאת וכפי' רש"י שמקומו היה בבבל וכן בארץ מצרים אע"ג דתנן במס' ידים דחייבת מצרים במעשרות היינו באיתן מקומות דישבו בהן ישראל בימי ירמיה אבל אותם שלא ישבו בהן ישראל בראשונה בימי ירמיה דמו נמי להנהו דא"י דתנן בהו נאכל ונעבד ושמעינן בהו דפעורין מן המעשרות:

ואחת נאכלת ולא נעבדת. דהיינו אותן שכבש משה דהיינו כל מלכות סיחון בין של עצמו בין מה שלקח מעמון ומואב דכי היכי דהנהו ארצית דא"י דתנן בהו דנאכל ולא נעבד וה"נ דחייבין במעשרות דחיוב חלה נמי אית בהו ויש לה שיעור והיא לאור כדאיתא בפרק בתרא דחלה ה"נ עמון ומואב דכבשו עולי מצרים הנהו נינהו חייבין במעשרות וכן בארץ מצרים אותן שישבו בהן ישראל בימי ירמיהו כגון מגדול ותחפנחס ונוף דינן כאותן ששנינו בהן נאכל ולא נעבד והיינו דחייבין במעשר ובהנהו תנן מה מצרים מעשרין מעשר עני בשביעית ור' יוחנן נמי כי קאמר מבבל לבבל לענין בבל הפטורה קאמר דיש בבל חייבת כסימנא דברייתא וכגון סורא ונהרעא ומחוזא ויש בבל פטורה ופליגי ר' יוחנן וריש לקיש בבצרה דר' יוחנן סבר את בצר במדבר כתיב ובצרה לא היינו

בצר שכבש משה ואין בה מעשרות כלל בשדותיה וריש לקיש דאמר במס' ע"ז פרק ר' ישמעאל דחייבת במעשרות סבר בצר היינו בצרה וחייבת וכי קאמר ר' יוחנן לעיל מן בבל לבבל ה"ק מן בבל הפטורה דהיינו ארץ שלא ישבו בה ישראל בימי גלות יויכין לעמון ומואב הפטורה והיינו במקומות שלא כבשם משה וקרי ליה בבל דתרוייהו חו"ל והיינו מקומות שלא ישבו בהם ישראל ראשונה ולקמן אבאר בעמון ומואב דמשה אי תקון בהו לא נעבד בשביעית או לא בס"ד. והואיל ואתא לידן משנת ידים נימא בה מילתא דקשיא לי כיון דאסיקנא הכא לר' יוחנן דבבל דמיא להני אמאי לא קתני הכא בבל בהדי עמון ומואב ומצרים ועוד קשה כיון דעמון ומואב דקתני התם דחייבין במעשרות סימן להם הארץ דנאכלת ולא נעבדת דהיינו מה שכבשו עולי מצריה דהיינו מה שכבש משה כדאסיקנא הכא א"כ היכי קרי להו התם מעשה חדש והלא ישבו בהן ישראל מימות משה ועוד היכי קרי לבבל מעשה ישן שלא ישבו בהן ישראל אלא מגלות יויכין ואילך ועוד יש לדקדק מאי שנא דבהני ג' הפרכיות גזרו תרומית ומעשרות יותר משאר ארצות של חו"ל. ונראה לי הטעם דגזור בהני ג' מלכיות משום שא"ל נביא לישראל הציבי לך ציונים ותניא בסיפרי בפרשת עקב כדי שלא תשכח המצות כלומר אף בחו"ל שתגלה שם שמור מצותי כדי כשתחזור לארץ תהא רגילה בהם כמו שאמר במדרש קינות ומצאנו שהלכו בגלות אחר החורבן הבית לארץ מצרים כמו שכתוב בספר ירמיה אשר היה אל ירמיהו אל כל היהודים היושבים במגדל ובתחפנחס ובנוף פתרוס וגו' ולבבל הלכו בימי החרש והמסגר כשגלה יהויכין וכתוב בספר מלכים ואת כל גבורי החיל עשרת אלפים גולה וכל החרש והמסגר לא נשאר וגו' ובעמון ומואב שכבש משה אע"ג מימות משה ישבו בהן ישראל ראובן גד ומנשה ככתוב בתורה דסיחון לקח ממלכות שניהם כדכתיב והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו' ועמון נמי צעק ליפתח וא"ל כי לקח ישראל את ארצו בעלותו ממצרים ואע"ג שארצם היתה שולחן ערוך להם דהא כבושה וחלוקה היה להן מיד משה ככתוב בספר יהושע משא"כ בארץ דבעיא י"ד שנה ואע"פ שישבו ג"כ שם מימי משה והשופטים ?(א) [קרינן] בהו מעשה חדש משום דמשה לא גזר עליהן סדר המעשרות ושביעית לא אסרה במלאכה וקדושת ביעור כדאיתא לקמן עשיתי את ארצו וכו' ולא רצה לגזור עליהן מפני הדברים שאמר למה תניאון את לב בני ישראל וכו' ולכך לא רצה להשוותה לארץ והא דתנן עבר הירדן שיש בה הר ושפלה ועמק לקמן נאריך בע"ה דהיה דורם נמשך עד הדור שני אחר יהושע דכ"ז משכן שילה או רובו הלך בעבודתם לע"ז ולא הספיקו השבטים לעשות להם תקנות או להחזיר להם תקנתם עד שברחו מאותן ארצות בימי מיתת שאול ככתוב ויראו אנשי ישראל אשר בעבר העמק

ואשר בעבר הירדן כי נסו אנשי ישראל וכי מתו שאול ובניו ויעזבו את הערים וינוסו ויבואו פלשתים וישבו בהן וכשגלו ראובן וגד בימי סנחריב באו בני עמון ומואב וירשוה לגמרי כמו שכתוב בירמיה בהדיא וכיון שאבדו אותן שוב לא מצינו שכבשום ואפשר הטעם דכיון דחזרו עמון ומואב ולקחוה חזרו לאיסורן הראשון כדעת ר"ת ומפני כך לא חזרו דוד ושלמה אע"פ שהיו ישראל בימיהם בשלוה ומדקדקין במצות שוב לא חזרו ותקנו בהן שביעית לאיסור מלאכה וקדושת ביעור דתקנו בסוריא כי מי הוא האדם שיבא אחר משה דטעמו של משה קיים שישתקעו שם דיאמרו זו קדושה וזו קדושה ומשום האי טעמא נמי לא חזרו וכבשום וכמו שמעידים ירמיה וישעיה דחשבון ואלעלה ושבמה ונבו ומידבא למואב היו וכמו שכתבתי כבר כן הילכך אנשים שהלכו שמה לדור לא הלכו שם נביאים לתקן להם תקנות ובימי ר' טרפון וכו' תקנו להם תקנות משום הציבי לך ציונים ולכך קרוי מעשה חדש וכן במצרים לא הלכו שם אלא בפחזותם שלא כרצון ה' ושלא כרצון יראיו ככתוב בספר ירמיה ואפשר הטעם שעברו על מה שכתוב בתורה לא תוסיפון לשוב בדרך הזה וגו' הילכך מפני שישיבתן היה באיסור לא הלכו שם לא זקנים ולא נביאים לתקן להם תקנות המעשרות ובשביעית שלא יעשו מלאכה בהם אלא בימי ר' טרפון או בימי חגי הנביא תקנו להם תקנות ולכך קרוי מעשה חדש אבל לבבל הלכו שם השרים והחרש והמסגר ויחזקאל ודניאל וברוך בן נריה ומרדכי ועזרא וחנניה ומישאל ועזריה ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול וחגי זכריה ומלאכי ומיד גזרו על המעשרות ועוד שהלכו שם במצות ה' ית' ככתוב בפרשת ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיהו ומפני כך שנינו דבבל מעשה ישן ומעשה נביאים ומשום דעמון ומואב ומצרים הם מחד טעמא שנו בהם סדר השנים וגזרו שיהא מעשר עני בשנה השביעית משא"כ בבבל דבמצות ה' ירדו גזרו שם מעשר שני כסדר השנים ואפילו כשעלה עזרא משם הסולת נשאר לשם כדאיתא בפ' בתרא דקידושין והתקנות נשארו לשם קבועות כבתחלה ומשו"ה לא תני ליה הכא אבל שוים הן שלא גזרו בשלשתם אלא במקום שהיה ישיבת ישראל באותן הימים והיינו טעמא נמי שלא גזרו מעשרות בשאר ארצות שלא הלכו בהן ישראל לדור בימי הנביאים והשתא ניחא מה שהקשו התוס' בפ"ק דחולין ובפ' ר' ישמעאל דמשמע דחו"ל לא מחייב במעשר ואילו בפ' עד כמה אמרינן עיסת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש ואמרינן נמי התם רב טובי הוה ליה גרבא דחמרא דתרומה ובפ' בנות כותים נמי אמרינן מעשה היה בפומבדיתא והטבילוה קודם לאמה לסוכה שמן של תרומה ובפ"ק דביצה נמי אמרינן רב טובי בריה דרב נחמיה הוה ליה גרבא דחמרא דתרומה משמע מכל הני דיש תרומה בחו"ל ותרצו מה שתרצו כמו שכתוב

בחבוריהם בחולין ?(ה) ובמס' ע"ז ?(ו) ובמה שאמרנו אין כאן קושיא כלל דכל הני דמוכחן דיש בהם תרומה היינו באותם המקומות שהיו יויכין וחבריו בבבל דמעשרות בבל מעשה ישן הוא כדתנן במס' ידים והיינו טעמא דתקנת נביאים היא והיכא דתקון תקון משא"כ בשאר חו"ל דכל חו"ל פטורה זולת ארץ מצרים ובבל ועמון ומואב. וכן כ' הרמב"ם ז"ל בפ"א דהיל' תרומה וז"ל נמצא כל העולם לענין מצות התלויות בקרקע נחלק לג' מחלוקות ארץ ישראל וסוריא וחו"ל ארץ ישראל נחלקת לשנים כל שהחזיקו עולי בבל חלק אחד וכל שהחזיקו עולי מצרים בלבד חלק ב', וחו"ל נחלקת לשנים בבל וארץ מצרים ועמון ומואב המצות נוהגות בהם מדברי סופרים ונביאים ושאר הארצות אין תרומות ומעשרות נוהגות בהן ע"כ:

ר' שמעון בן לקיש וכו'. כלומר אמרינן לעיל דריש לקיש שאיל ליה לר' חנינא הקונה בעמון ומואב מהו כלומר ואמרינן לעיל דלא ידע ר' חנינא להשיב לו:

קשייתא קמי ר' ייסא. הקשיתי קושיא זו לפני ר' אסי:

לית עמון ומואב דמשה. דודאי לא מבעיא ליה לריש לקיש אלא באותן ארצות דעמון ומואב שכבשן סיחון שכבשן משה לא באותן שלא כבש דהיינו עד ארנון דאילו מארנון ולהלן למואב נשארה כדכתיב כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי והרי עד ארנון אמורי לפי שהיתה כבישה לסיחון שהיה אמורי ובלק נמי יצא לכבודו לבלעם לארנון והנהו פשיטא דפטורים דהא טעמא דריש לקיש משום דבצרה היינו בצר הא לאו הכי לא ועוד ברייתא דקתני סימן לעמון ומואב ה"נ קאמר דקס"ד דריש לקיש מיבעיא ליה הכבושים ממשה אם חייבין במעשרות אם לא וא"כ כיון דבעמון ומואב הכבישים ממשה רבנו מיירי מאי קמבעיא ליה והיינו כדמסיק ר' מנא מילתיה:

לית עמון ומואב דר' אלעזר בן עזריה. וכי לא ידע ריש לקיש מתני' דידים דתנן התם פ"ד דביום שמינו לר' אלעזר בן עזריה נשיא נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית דכל בו ביום על אותו היום קאמר כדאיתא בפ' תפלת השחר וא"כ מאי קא מבעיא ליה:

ומשני צריכא ליה לריש לקיש טיהרה ביד סיחון או לא טיהרה. כלומר האי הוא דמיבעיא ליה לריש לקיש כי היכי דטיהרה ביד סיחון שהיה יכול משה לכבשה דבלא"ה לא היה יכול לכבשה וא"כ כיון דטיהרה לכך טיהרה לענין מעשרות ודאורייתא וכעדותו של ר' אליעזר ?(ז) והסברא נותנת כן כיון דמזמן משה הלכו לשבת שם נראה שראויים להם סדר ומשפט או לא טיהרה אלא דוקא לענין כיבוש בלבד ומעשרותיה מדרבנן, ומסקינן דלא טיהרה לענין מעשרות דכתיב החל רש ודרשינן עשיתי את ארצו חולין

לפניך וודאי לענין מעשר הוא דעשאן חולין דאי לענין רשות לכבשן פשיטא דבהדיא כתיב והתגר בו וכו' ומפני אותה דרשה לא בא שום נביא לתקן להם מעשרות כדתנן (ידים פ"ד) דעמון ומואב מעשה חדש או מפני שישיבתן לאו ישיבה היא דהא חזרו עמון ומואב ולקחו עריהם מישראל כמו שפירשתי למעלה ושמא חזרו לאיסורן הראשון והקונה בהן אין בהן אלא קנין יחיד אבל כיבוש אין כאן: ואיכא למידק דבסוגיין משמע דאיבעיא ליה לריש לקיש אי מעשרות של עמון ומואב שכבש משה אי דרבנן אי דאורייתא והא תנן בהדיא עלה דההיא דר' אלעזר בן עזריה וכשבא ר' יוסי בן דורמסקית אצל ר' אליעזר א"ל מה חידוש היה לכם בבית המדרש וכו' א"ל צא ואמור להם אל תחושו למנינכם כך מקובלני מריב"ז ששמע מרבו ורבו מרבו הל"מ עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ואיתא נמי בפ"ק דחגיגה ועוד קשה דאסיקנא דלא כמתני' ולא מחייבי מדאורייתא דכתיב החל רש ודרשינן עשיתי את ארצו חולין לפניך וצ"ל דלא שמעו לדברי ר' אליעזר אלא מדרבנן הוא דמחייבא, ועוד די"ל דאף את"ל דשמעו לר' אליעזר ר' אליעזר נמי ה"ק דמשה נמלך בשכינה אם באנו לגזור מעשרות על אלו הארצות קודם כיבוש וחילוק של שבעה עממים מהו אשר ייטב בעיניך שנגזור בשביעית מ"ש או מעשר עני וא"ל מ"ע ולעולם גזרה דרבנן נינהו על דרך שאמרו שאלת שלום לחברו בשם דגזרו ב"ד של מטה והסכימה ב"ד של מעלה על ידן, ותו איכא למידק אשמעתין דלעיל משמע לכאורה דאותן ארצות שכבש משה סימנייהו הנהו דא"י דאמרינן בהו נאכל ולא נעבד משמע דאסורין בעבודת קרקע בשביעית ואילו בההיא דידים ויבמות והיינו ההיא דחגיגה אמרינן מעשרין מ"ע בשביעית משמע דזורעין בשדות אותן ארצות בשביעית וכן פירש"י בפ"ק דחגיגה וז"ל נמנו וגמרו והתקינו שיהו ישראל הדרין בעבר הירדן במה שכבשו מסיחון ועוג ארץ עמון ומואב דמעשרין עכשו מ"ע בשביעית דיהו זורעין בשביעית כדאמרינן לקמן דלא קדשום עולי גולה בקדושת הארץ וכן פי' ג"כ בפ"ק דחולין ע"כ, משמע דשרו לזרוע בשביעית ופירושו מוכרח חדא דהא הכא מפ' לה בישראל קונה בהדיא ועוד ממקומו הוא מוכרח דהא גזור עלייהו מ"ע לסמוך העניים שיאכלוהו ואילו בזריעת הגוי אין כאן לעניים כלום כדאיתא בבכורות ?(ג) טבלים שאתה לוקח מישראל אתה חייב במעשרות אבל מה שאתה לוקח מן הגוי פטור דלא מנית לאשתעויי דינא בהדיה כדכתיבנא התם: **ועוד** קשה דבפ' הפיגם תנן ג' ארצות לביעור וחדא מינייהו עבר הירדן משמע דביעור נוהג בעבר הירדן וכיון דנהיג ביעור נוהג שביעית וליכא למימר דהאי עבר הירדן היינו עבר של לפנים לצד חלל הארץ שלא נכנס בו משה ע"ה דהא מפ' בגמ' עלה דההיא דאית ביה הר ושפלה ועמק ומפ' דהר

היינו הרי מכוור דהיינו ארץ יעזר שכבשה משה דתרגום ירושלמי של ארץ יעזר ארע מכוור והיא ממואב ככתוב בספר ישעיה, ושפלה מפ' דהיינו קרא דכתיב בס' יהושע גבי בני ראובן חשבון וכל עריה אשר במישור וחשבון ממואב ככתוב בתורה כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב הראשון על כן יאמרו המושלים באו חשבון תבנה וגו' ובס' ישעיה ובירמיה כתובה נמי במלכות מואב' והעמק מפ' דהיינו קרא דכתיב גבי בני גד ובעמק בית הרם ובית נמרה וסוכות וצפון, ובית נמרה ובית הרן ממואב הם ככתוב בישעיה כי מי נמרים משמות יהיו אלמא דעבר הירדן דקתני היינו מה שהוריש משה לבני גד ולבני ראובן שכבש מסיחון דסיחון כבשם ממואב ועמון, ור"ת ז"ל רצה לדחות דההיא מתני' דידים ויבמות דלאו בעיירות שכבש סיחון ממואב קאמר אלא בעמון ומואב דלא כבשן משה קאמר וכבר כתבתי למעלה דאין פירושו נכון מכח סוגיין דשמעתין דלא שייכי מעשרות אלא בארצות שכבש משה ופי' רש"י ז"ל מוכרח ואין לזוז ממנו והתירוץ הראשון נמי שאמר דעבר הירדן היינו ארצות סיחון ועוג גופייהו שכבש משה אבל הם אותם שלא כבש סיחון ממואב אינו אמת דבין מתני' דהפיגם ובין מתני' דידים מפ' תלמודא תרוייהו דבארצות עמון ומואב שכבשן משה נינהו כמו שכתבתי, ונ"ל נכון ואמת דלא קשיין אהדדי כאן קודם שגלו כאן לאחר שגלו דמתני' דעבר הירדן ה"ק ראויים היו לשביעית וביעור קודם שגלו ראובן וגד מהם הוא דתנן והיינו דאם היו ב"ד באים לגזור עליהן קדושת שביעית וביעור דומיא דסוריא יש בהן הר ושפלה ועמק חלוק זה מזה דומיא דא"י וראויים הן לכך מדרבנן ולא מדאורייתא דקודם שבעה עממים איסורא אית בהו דומיא דסוריא והא דשרא להו רחמנא לכבשן היינו מטעם רודפין שיצאו לקראתן משא"כ בז' עממים דאדרבה ישראל מצווין לרדוף אחריהם אבל פשיטא דלא גזרו ולעיל כתבתי הטעם מפני שאמר להם למה תניאון וכו' מעבור אל הארץ וכו' עד אשר נתן להם ה' וכי סיחון ועוג לא נתנם ה' והלא הוא בעצמו אמר בארץ סיחון הכל נתן ה' אלקינו לפנינו וכן גבי עוג אלא ה"ק אותה הארץ אע"פ שלא כבשוה נתונה ועומדת היא להם מאברהם יצחק ויעקב משא"כ בזאת שנתנה לפנינו ולא לפניהם בידינו ולא בידם וכיון דגלה להם דאין זו מתנתן דאברהם יצחק ויעקב לא היה מקום לגזור בהן קדושת שביעית וחילוקי ביעור ולא תני להו אלא משום דראויים הם דיש בהן חילוקי ביעור והר ושפלה ועמק ושמא משה רבינו כשלמדם שהיו חילוקי ביעור בארץ היה מלמדן לסימן כמו אלו שהיה יושב בהן ויהושע נמי לא גזר עליהן כדברי רבו והיינו דאמר להם טמאה היא ארץ אחוזתכם ועל הדרך שכתבתי למעלה אבל אחר שגלו פשיטא דבטלו וק"ו הדבר דהא תנא דמתני' קסבר דבא"י סלקינן דרגא דמעלין

מס חשיבי כבושין ואסורים בשביעית ואפ"ה כיון דגלו בימי נבוכדנצר בטלה קדושתן ושרו בין לשביעית בין למעשרות כדאמרינן בריש פרקין וכ"ש עמון ומואב דמדרבנן נינהו דפשיטא דכיון דגלו דבטלו ואפילו לדעת תנא דמתני' נמי בטלו דדוקא א"י דחזרו וקבלו וקדשום בימי עזרא הוא דנתקדש למר מדאורייתא ולמר מדרבנן אבל חו"ל אין לנו. ומתני' דידים ויבמות וחגיגה מיירי אחר שגלו שלקחום עמון ומואב כדתנן מעשה חדש ומשום דכשבאו לתקן בהן מעשרות עדיין רשות אחרים עליהן לא הוו אלא כמו מצרים ומעשה חדש ואפילו למ"ד קדושת יהושע קדשה לעתיד לבא ה"מ א"י אבל הני דעמון ומואב פשטא דיבמות וידים וחגיגה פ"ק נכון ואמת דאפילו מלאכה במחובר נמי שריא בהו דכיון דחו"ל הן כו"ע לא פליגי דנתבטלה קדושתן ועוד דהא בא"י גופה פליגי אי יש קנין לגוי אי אין קנין אבל בחו"ל פשיטא דיש קנין ואפילו חזר וקנה ישראל מן הגוי חו"ל הוי דא"י שאני דאיכא תנאי דסברי דאפילו אחר החרבן מעשרות דאורייתא כדאיתא פ' יוצא דופן אבל חו"ל אין לנו. ומנא לן דודאי חו"ל הן דהא למזרחה של א"י הן ומזרחה של א"י הירדן הוא המצר שלה כמו שכתוב בתורה ופליגי תנאי אי ירדן גופיה ארץ ישראל אם לאו כדאיתא במס' חלה וכמו שנפ' שם בס"ד, ועוד עדותו של משה מוכיח שכבש סיחון ועוג והיה מקונן על שלא נכנס לארץ ובערכין ?(ד) נמי אמרינן דמשה רבינו לית ליה זכותא דא"י. ועוד כאשר הראה הקב"ה למשה הארץ אשר בעבר הירדן למערב כתיב עלה ההיא זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבור ועוד דכתיב בה בס' יהושע דטמאה היא. ועוד בר מן דין הא תנן בהדיא דמס' ידים דהיינו ההיא דר' אלעזר בן עזריה מצרים חו"ל ועמון ומואב חו"ל מה מצרים מ"ע בשביעית וכו' והכא מפ' בהדיא ההיא דר' אלעזר בן עזריה היינו עמון ומואב שכבש משה וזה ברור ומוכרח, ובריית דתניא לעיל דעמון ומואב דכבש משה סימן שלה א"י הנאכלת ולא נעבדת לאו למימרא דהך דהכא נאכלת ולא נעבדת דהא חו"ל היא ואין קדושת שביעית אלא בארץ כדכתיב בפרשת שביעית כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ועוד דגבי מצרים אתנח נמי סימנא הכי אלא סימנא הוא דקאמר לענין מעשרות דדוקא גזרת מעשרות לא שייכא אלא במאי דכבש משה ולא במאי דלא כבש כבצרה ומשום דמאי דכבשו עולי מצרים דתנן בהו נאכל ולא נעבד וטעמא דלא נעבד היינו דמינה ילפי דבהנהו מקומות תקנו בהו מעשרות תנא הכי אבל לא דתקון בהני דהכא לא נעבד דכיון שראו שחזרו מואב ועמון ולקחום וישיבתם אינה ישיבה תקנו דזורעין אותן בשביעית ולית בהו ביעור והוו להו כמו מצרים ואל תתמה על זה לומר כיון דחו"ל הן היאך שנו בהכי דראויים לשביעית וביעור או

שגזרו בהן דהא סוריא תנינן בה איסור מלאכה ומצות ביעור איסור מלאכה כדתנן לקמן עושין בה בתלוש אבל לא במחובר מצות ביעור דהא בהדיא תניא בפרק הפיגם אין בסוריא ג' ארצות והם הר ושפלה ועמק משמע דחילוקין דביעור דהיינו פירות דהר שנדון בהן לעצמם וביעור דפירות עמק לעצמם ושפלה לעצמה אין לה אבל מכי כלו פירות שלשתן הר ושפלה ועמק אית לה אע"ג דסוריא מדרבנן היא הרי דיש בסוריא איסור מלאכה ומצות ביעור ואפ"ה בס"פ השולח מוכח דסוריא כו"ע מודו דיש קנין לגוי בה וכן פסק הרמב"ם ז"ל להדיא דיש קנין לגוי בסוריא ואפילו חזר ולקחה ממנו ישראל בפ"א דתרומות והוא שלקח ממנו אחר שליש אבל קמי שליש לא והטעם דמשום שהיא קרובה לא"י והיה לדוד היתר לכבשה ?(א) עשו בה היכר למעשר וכן לענין שביעית נמי במחובר ולא בתלוש כדלקמן אבל התם בטלה שביעית לגמרי כנ"ל ורבנו שמשון ז"ל כ' גבה דההיא דמס' ידים אין זה עמון ומואב שטיהרו בסיחון דהנהו א"י היא ואפילו תמצי לומר שלא כבשום עולי בבל ע"כ שביעית נוהגת בה כדתנן בשביעית ג' ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל ועבר הירדן היא ארץ סיחון ועוג אלא בשאר ארץ עמון ומואב שלא טיהרו בסיחון ולא נתכבשו מעולם אייריי ע"כ וזהו התירוץ השני של ר"ת ז"ל, ומה שכ' דארץ עמון ומואב דא"י היא כבר הוכחנו מן המשנה ומן הגמ' ומן המקרא דאינו כן ובפ' חזקת הבתים קאמר בהדיא כל שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשרות כלומר אם יכבשוהו ישראל דבזה התנאי היה מתקדש והיינו כי מסקנא דגמ' דאמרינן עשיתי את ארצו חולין לפניך ומה שכ' דבשאר עמון ומואב שלא כבש משה מיירי ליתא דהא מפ' תלמודא הכא בהדיא דעמון ומואב דמשה הוא עמון ומואב דר' אלעזר בן עזריה ותו לא מידי. והא דאמרינן ביבמות פ"ק עלה דההיא דעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית דאמר מר הרבה כרכים כבשום עולי מצרים והניחום וכו' לאו משום דעמון ומואב נכנסין בכלל הארץ דהא אסיקנא עשיתי את ארצו חולין לפניך אלא ה"ק כי היכי דבארץ הקלו מאי דכבשו עולי מצרים ולא רצו לכבשן עולי בבל כי היכי דנאכלת ולא נעבד למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ה"נ הכא אפילו עבודה דכבשום עולי מצרים לחוד הקלו בהן לגמרי כדי שיסמכו בהן עניים יתר ויתר דלא בא עזרא שוב לקדשם וכדפרישית לעיל ולכך תקנו שיהא מ"ע דומיא דמצרים ולא מ"ש דומיא דבבל:

יבלונה. שם מקום ורצה להתירה לעבדה בשביעית כיון שאין בפירותיה ובירקה קדושת שביעית ועוד שפטורה מן המעשרות בימי הראשונים כדלקמיה ואע"ג דכבשוה:

תרין אלפין הנצין באריסו. נתן אנטונינוס לר' את יבלונה שיהו אריסי שדותיה פורעין לו בכל שנה שני אלפים הנצין ור' יאכל מן האריסין מה שיאכל:

הנציץ. מין מטבע כדאיתא בפ"ק דקידושין והיו שדותיה של מלכי הגוים והיא נאכלת דאין בה איסור ספיחים ולא קדושת פירות שביעית אבל לעולם קדושה היא לענין עבודה דכבשוה עולי מצרים כדין בגרוש או בהריגה:

ואינה נעבדת. והא דפטורה מן המעשרות מפני שהיא כשדות גוים וכדפרישית לעיל בההיא דאמרינן בגין דלא חלטתון מלכותא בידא: אחר שפירשתי סוגיית הגמ' על משנתנו ?(ב) ואודיעך דבענין קדושת הארץ יש שלש מחלוקות, מחלוקת א' בקדושת יהושע וב"ד אי בטלה אי לא בטלה, מחלוקת שנייה בקדושת עזרא אי דאורייתא אי דרבנן, מחלוקת שלישית אי בתר החרבן בטלה אי לא בטלה. מחלוקת הראשונה בקדושת יהושע וכו' פלוגתא דתנאי ואמוראי היא, דתנאי בפ"ב דשבועות ובפ"ק דמגלה דר' יהושע סבר קדושה ראשונה דקדיש יהושע קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ור' אליעזר סבר לא קדשה לעתיד לבא ומשו"ה עשו קלעים להיכל וקלעים לעזרות והך פלוגתא נמי איתא (ערכין לב:) בין ר' אלעזר בר יוסי ובין אחיו ר' ישמעאל בר יוסי לענין חליטת בית אחר שנה בערי חומה דר' אלעזר בר יוסי סבר כל שתעלה מסורת בידך מאבותיך שמוקף חומה מימות יהושע כל מצות הללו נוהגות בה מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ור' ישמעאל בר יוסי סבר דכולן בטלו משבטלה הארץ דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא ותנא דמתני' ס"ל כוותיה. ואימוראי נמי פליגי דרב הונא סבר בפ' ידיעות הטומאה דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ורב נחמן סבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, וה"נ פליגי ר' יוחנן וריש לקיש בזבחים פ' השוחט והמעלה דר' יוחנן סבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא וריש לקיש סבר לא קדשה לעתיד לבא, ואיכא פלוגתא דפליגי ביה נמי תנאי ואמוראי והוא דאפילו נאמר דקדושת יהושע בטלה קדושת עזרא ובית דינו מי הויא דאורייתא אי דרבנן. בפ' הערל פליגי תנאי דתניא שתי קופות א' של חולין וא' של תרומה ולפניהם שתי סאין א' של חולין וא' של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה וחולין לתוך חולין נפלו ומפ' לה ר' יוחנן אע"פ שלא רבו חולין על התרומה דסמכינן אשאני אומר דתרומה בזמן הזה דרבנן ור' יוסי פליג עלייהו דתניא אשר ירשו אבותיך וירשתה ירושה ראשונה ושנייה יש להם ושלישית אין להם ופי' רש"י ז"ל ירושה ראשונה דבימי יהושע הויא ירושה וכן שנייה דבימי עזרא דכשגלו גלות ראשונה בטלה קדושת הארץ שלישית אין להם כלומר לא בעי למיהדר ולמירתה דירושה ועומדת היא ואשמועינן האי תנא דלא בטלה קדושת הארץ בגלות טיטוס ע"כ דבריו. ואימוראי נמי פליגי בה בשמעתין ר' יוסי

בר חנינא ור' אלעזר דר' יוסי בר חנינא ס"ל דקדושת עזרא דאורייתא היא ודריש קרא דוירשת כר' יוסי דירושה שלישית אין להם ור' אלעזר סבר דקדושת עזרא דרבנן היא ומאליהן קבלו את המעשרות וקדושת שמיטין ויובלות דרבנן בעלמא הוא ואפילו בימי בית שני וס"ל כר' יוחנן רביה דפ' הערל וכדאמרן. ואיכא פלוגתא אחריתי בין ר' ורבנן דקדושת עזרא אחר החרבן אי בטלה אי לא בטלה דס"ל לר' דודאי קדושת עזרא מדרבנן היא וכיון דמדרבנן היא לא קיימא אלא בפני הבית אבל שלא בפני הבית ליתה היכא דאיכא פסידא ומנלן דקדושת עזרא דרבנן היא אליביה דגרסינן בפ' השולח בירושלמי תניא וזה דבר השמטה שמוט ר' אומר שני שמיטין הן שמיטה ויובל לומר לך בשעה שהיובל נוהג השמיטה נוהגת מדבר תורה פסקו היובלות שמיטה נוהגת מדבריהם ? (א) והכי איתא נמי בפ' בתרא דערכין ומנלן דס"ל דשלא בפני הבית היכא דאיכא פסידא דאפילו מדרבנן שריא דתנן בריש מ"ק משקין בית השלהין במועד ובשביעית והוינן בה ואמאי משקין בשביעית והא משקה מים לזרעים למר חייב משום חורש ולמר חייב משום זורע ושניהם אסורין בשביעית ומוקי לה אביי בשביעית בזמן הזה ור' היא דתניא ר' אומר וזה דבר השמטה שמוט בשתי שמטות הכתוב מדבר א' שמטת קרקע וא' שמטת כספים לומר לך בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים ופי' רש"י ז"ל במהדורא אחת ור' היא שהיא מדרבנן ומילתא דפסידא שרו רבנן וזה דבר השמטה שמוט כתיב בהשמטת כספים תרי זימני שמטה שמוט בזמן שאי אתה משמט משמע דאיכא זמן דלא משמט קרקע ואי זה בזמן הזה ע"כ. ואפילו רבא לא נחלק עליו אלא דבעי לאוקומי מתני' כרבנן דפליגי עליה ומשום האי טעמא נמי אשכחן ליה בפ"ק דמס' דמאי שרצה להתיר לזרוע בשביעית בשנת בצורת דגרסינן התם ר' בעא מישרי שמיטתא סלק ר' פנחס בן יאיר לגביה א"ל מה עבוריא עבדין א"ל עולשין יפות הדר א"ל מה עיבוריא עבדין א"ל עולשין יפות וידע ר' דלית הוא מיסכם עמיה. ואשכחן ליה נמי לר' ?(ב) דהתיר להביא ירק מחו"ל והיינו משום דאזיל לטעמיה דסבר בטלה קדושת הארץ ואשכחן ליה נמי בסוף פירקין דאפילו קפלוטות שהוא דבר שאין זרעו כלה התיר ליקח מיד במוצאי שביעית והיינו משום דאזיל לטעמיה דבטלה קדושת הארץ כדלקמן בסוף פירקין. ולענין הלכה גבי קדושת יהושע נראה דקיי"ל כסתם מתני' דבטלה ונאכל למר הספיחים ולית בה גזרה ולמר נאכל אחר הביעור וכן משמע דבעלי הגמ' הכי אית להו דבפ"ק דחולין אמרינן הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל והניחום כדי שיסמכו עניים בשביעית וה"נ אמרינן ביבמות אלמא דקים להו דמאי דלא כבשו עולי בבל דקיל וכן פסק הרמב"ם

ז"ל מתני' דנאכל אבל לא נעבד בסוף פ"ד דהיל' שמטה וכן פסק בפ"ב דהיל' תרומה דקדושת עולי מצרים כיון דגלו בטלה. ולענין מעלי מסים קיי"ל כר' דמעשה רב דלא חשיבי כבושים ופטורות ממעשרות ומשביעית ולכך התיר בית שאן ואשקלון וסוסיתא וחברותיה. ולענין קדושת עזרא אי בטלה אחר החרבן אפילו מדרבנן כר' או לא בטלה בזה יש לדון. דעת רש"י ז"ל היא דקדושת עזרא בטלה דר' ינאי פסיק כוותיה וקיי"ל כר' שכ' הרב ז"ל בפ' זה בורר אגיסטון אני בתוכה שכיר אני בתוכה דקרקע של גוי הוא אי נמי משוס ארנונא שכרו בעה"ב לחרוש ע"כ, והקשו עליו בתוס' פי' בקונטרס לשון ראשון שכיר אני בתוכה וכו' ולא נהירא דאמרינן בגיטין פרק הניזקין אין עודרין עם הגוי בשביעית לכך נראה כפי' אחר שפי' בקונטרס משום ארנונא ע"כ ובפירוש ארנונא נמי חלקו עליו דבההוא שמעתא גופה גרסינן מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא ופי' רש"י ז"ל פוקו וזרעו בשביעית דשביעית בזמן הזה דרבנן דבטלה קדושת הארץ ע"כ כלומר היכא דאיכא פסידא והקשו עליו והעלו דבפקוח נפש הוא דמיירי ששואל להם המלך מס ואין להם מה יפרעו ומתים בתפיסת המלך והכי איתא בירושלמי משום חיי נפש ע"כ. ודעת רש"י ז"ל היא דהנהו אמוראי ס"ל כר' ואין כאן שום קושיא וכדאוכחינן וההוא דאמר אין עודרין עם הגוי בשביעית ס"ל דלא כר' אלא כרבנן דאמרי דקדושת עזרא לא בטלה וראייה דירושלמי דפ' בראשונה שהביאו לאו ראייה היא דאיברא ודאי דמעיקרא סברי בעלי הגמ' דר' ינאי לא שרא אלא מטעם סכנת נפשות אבל לבסוף אשכחן דר' ירמיה סבר דר' ינאי ס"ל כר' ואפילו ליכא סכנה שרי כיון דאיכא פסידא דגרסינן התם טיוב בזמן הזה ר' ירמיה סבר מימר דשרי מ"ט בטל הדין בטלה גזרתא ואקשינן עליה ואסיקנא א"ר חזקיה איתותבת קומי ר' ירמיה מן הדא דתניא בת ישראל שבאת להדליק מן הכהנת טובלת את הפתילה בשמן שריפה ומדלקת וא"ר חונא בש"ר ינאי שעת משלחת זאבים היתה ולא עמד ב"ד וביטל ודכוותה ה"נ לא עמד ב"ד וביטל ע"כ, כלומר כי היכי דהתם גבי שמן שריפה אע"ג דלא התירו ב"ד של אותו הדור אלא מטעם משלחת זאבים שהיה בי סכנת נפשות מ"מ אע"ג דהלכה לה המכה ולא חזרו ואסרו כיון דמעיקרא הדין היה מותר דהניית תרומה שריא לזרים וכמו שפירשתי שם דכוותה הכא גבי ארנונא אע"ג דר' ינאי לא שרי לה מעיקרא אלא מטעם סכנה אע"ג דנתבטל אותו שמד כיון דמעיקר הדין היה מותר דקיי"ל כר' לא חזרו ואסרו וס"ל לרש"י ז"ל דהבבלי סובר כר' ירמיה בר' ינאי מדנקט תלמודא בפשיטות ארנונא סתמא אלמא דמשום פסידא גרידא שרי לתרוש וכמו שהוכחנו והיינו כר' דס"ל הכי. ואחר מצאתי שכ' בעל התרומות דברים הללו וזה לשונו ומטעם זה נוכל לומר דבשביעית מותר לחרוש

ולזרוע בקרקע הגוי ואפילו מדרבנן וההוא דאמרינן בפ' הניזקין אין עודרין עם הגוי בשביעית סובר כרבנן דקדשה לעתיד לבא ואע"פ שאין היובל נוהג מ"מ שביעית נוהגת ומתיישב בכך פירש"י ז"ל דפ' זה בורר דאמרינן אגיסטון אני בתוכה ופי' רש"י ז"ל שכיר גוי אני והא דמכרת ?(א) ר' אמי פוקו וזרעו משום ארנונא פי' כדי לשלם למלך חשבון חיוב התבואה והיינו אפילו בקרקע ישראל כיון דליכא איסורא אלא מדרבנן משום ארנונא שרי לגמרי ולא נצטרך לומר משום סכנת נפשות ע"כ. עוד כ' שם וז"ל ולא תימא הלכה קדושת עזרא לענין תרומה ומעשר קיימת לעולם אף בזמן הזה כתנא דסדר עולם אין הלכה כן אלא בזמן הזה בטלה וא"כ אינו חייב להפריש תרומה ומעשר בארץ ישראל רק מדרבנן ואפילו קנה ישראל קרקע וגדלו הפירות ברשותו ומירחן ואכלן הוא עצמו ולא מכרן וא"כ יכול להיות דבפירות שלוקח מן הגוי אינו חייב לעשר אפילו מדרבנן כיון דלא קדשה לעתיד לבא ואפילו נאמר אין קנין לגוי היינו אי הארץ עומדת בקדושתה אבל כיון דלא קדשה א"כ לדברי הכל שמא יש קנין לגוי להפקיע מעשר מדרבנן ומטעם זה נוכל לומר דבשביעית מותר לחרוש ולזרוע בקרקע הגוי ואפילו מדרבנן וההיא דאמרינן פ' הניזקין אין עודרין עם הגוי בשביעית יסבור דקדשה לעתיד לבא ואע"פ שאין יובלות נוהגית מ"מ שביעית נוהגת ע"כ. וכן דעת רשב"ם ז"ל שכ' בההיא דפ' הספינה דאמרינן א"ל ר' חנינא לפוגא שמעיה פוק אצור לי פירי תלת שנין ערב שביעית ושביעית ושמינית וכ' על זה דקסבר ר' חנינא קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ולדעתו דלא כהילכתא היא דלר' כיון דמדרבנן היא בטלה קדושת הארץ ואין קדושה בפירות הגוי ואין צריך לאצור, וראיתי דרמב"ש ז"ל פסק נמי כר' על דרך רש"י ז"ל. והרמב"ם ז"ל פסק דלא כר' וקדושת עזרא לא בטלה ופי' ההיא דזה בורר באונס ודלא כר' ירמיה ופסק ההיא דאין עודרין להלכה וכן ההיא דהספינה ומתני' דמשקין כ' עלה אוקמתא דרבא דאוקמה אליבא דרבנן וס"ל לרב ז"ל דקדושת עזרא לא בטלה לעולם ודעת הרי"ף ז"ל לפסוק כר' יוסי דסבר דקדושת עזרא קיימת לעולם ואפילו אחר החרבן נמי דאורייתא דכ' בפ' אלו עוברין דחלה בזמן הזה בארץ דאורייתא וכן נמי ההיא דאין עודרין עם הגוי כתבו להלכה והרמב"ם ז"ל סובר דאין מעשרות ותרומות בארץ אלא מדרבנן וטעמו ז"ל דכיון דרבנן ור' יוסי פליגי בהא מילתא נקטינן כרבנן דרבים נינהו וגבי תרומה סמכינן אשאני אומר וכפירושא דר' יוחנן ולא קיי"ל כר' יוסי ועוד דרב דימי אמר בפ' אלו עוברין הנח לתרומה בזמן הזה דרבנן ומדקאמר הנח לתרומה ולא קאמר לדידך דסבירא לך תרומה דאורייתא תיקשי לדידי סבירא לי דמדרבנן ולא תיקשי משמע דהכי ס"ל לאמוראי ותנן נמי בפ' האוכל מזיד שתי קופות א' של חולין וא' של תרומה שנפלה

סאה תרומה לתוך א' מהן ואין ידוע לאי זו מהן נפלה הריני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה ולכאורה כרבנן אתיא והלכה כסתם משנה, והא דא"ר יוחנן בפ' הערל תרומה בזמן הזה דאורייתא וקאמר אנא דאמרי כר' יוסי לאו משום דס"ל לר' יוחנן כר' יוסי דהא אשכחן דדריש הכא לקרא דוירשתה כר' אלעזר והיינו דלא כר' יוסי אלא כרבנן ועוד אשכחן דאיהו גיפיה קאמר במדרש רות כיון דגלו נפטרו והם חייבי עצמן מאליהן והיינו כסוגיא דהכא דדריש ליה כר' אלעזר דסבר כרבנן. אבל פי' הענין כדברי רש"י ז"ל שכ' אנא דאמינא לר' יוסי דהא מתני' ר' יוסי קאמר לה אנדרוגינוס כהן וכו' ולדידיה קאמינא אף אוכלת בחזה ושוק דהא תרומה נמי בזמן הזה לר' יוסי דאורייתא היא ע"כ והתוס' והראב"ד ז"ל סוברין דר' יוחנן ס"ל כר' יוסי וקשיא להו ההיא דמדרש רות ותירצו דה"פ כיון דגלי נפטרו דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא ולא היה להם חובה לקדש כל ארץ ישראל כדאמרינן הרבה כרכים וכו' וכמו שהניחו מקצת היו רשאין להניח הרבה יותר אם היו רוצים ואעפ"כ חייבו עצמן מאליהן וקדשום וכיון דקדשום קדשו מן התורה ע"כ וכמה דבריהם דחוקין ואין מניחין מקום ללשון ומעיילין פילא בקופא דמחטא ועוד דהתם קתני מעשרות בהדי שאלת שלום בשם ועוד דהתם קא דריש קראי דעל החתום ועל החתומים מוכח דהסכימה ב"ד של מעלה על ידן ודריש הקב"ה שהוא על דהיינו עליון החתום כלומר הסכים ואי ס"ד דנתקדשו מן התורה מקראי דוירשתה מה צריך לחתום חתום ועומד הוא ועוד מה שכתבו דלא היה להם חובה לקדש כל א"י לא ידעתי מהו קידוש זה אי לכבוש ולגרש גוים מן הארץ מצווין ועומדין הן מהר סיני וכל דור ודור שיש לו יכולת בזה מצווה ועומד הוא כדכתיב לא תחיה כל נשמה ואבותם חטאו על שלא עשו כן כדכתיבי קראי ואי קידוש הוא כמשעו בשתי תודות וכו' זה לא שניני אלא בתוספת העיר ירושלם שיש לה תורת מקדש ממש גבי בכור ומעשר ושלמים ובתוספת העזרות ודברי רש"י ז"ל בפי' אנא דאמרי כר' יוסי הם נרות המנורה והפורש מהם כפורש מחייו. ואיכא למידק דר' יוחנן קאמר בפרק השוחט והמעלה דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא וקיי"ל דר' יוחנן וריש לקיש הלכה כר' יוחנן וקשיא אמתני' ועוד דר' יוחנן סבר הלכה כסתם משנה ועוד דקיי"ל רב נחמן ורב הונא הילכתא כרב נחמן בדיני וכרב הונא באיסורי ועוד קשה דר' יוחנן אדר' יוחנן מר' יוחנן דהכא ודמדרש רות אדר' יוחנן בפ' השוחט והמעלה ועוד דקיי"ל ר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע ור' יהושע ס"ל דקדשה לעתיד לבא. תירצו בזה דלמעשרות ותרומות ודאי לא קדשה הארץ לעתיד לבא אבל קדושת הבית קדוש ועומד הוא מימי שלמה ע"ה משום דאיקרי נחלה ואין לה הפסק והשתא א"ש דבפ"ק דמגלה בעי רבינא למימרא

דסבר ר' אליעזר דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא וקלעים לצניעות בעלמא הוא דעבוד ובריש ביצה אית להו לתרוייהו גבי ליטרא קציעות דבטלה במאה ואע"ג דדבר שבמנין הוא ולריש לקיש היינו משום דתרוייהו בזמן הזה דרבנן וקשיא דר' יהושע אדר' יהושע ולרבינא קשיא דר' אליעזר אדר' אליעזר אלא ודאי כדאמרן דר' אליעזר ור' יהושע לא איירי בההיא בקדושת הארץ אלא בקדושת הבית וקדושת הבית לחוד וקדושת הארץ לחוד, ור' יוחנן נמי דאמר בפ' השוחט והמעלה דקדושה לעתיד לבא בקדושת הבית קא מיירי דאמרי התם המעלה בחוץ בזמן הזה וכו' דמשום קדושת פתח אהל מועד הוא ופלוגתא דרב הונא ורב נחמן נמי בשבועות בקדושת תוספת עזרות ותוספות העיר היא לאכול בה קדשים קלים הילכך קיי"ל כרב הונא דבעינן כל אלו וירושלם נתקדשה בקדושת שלמה ובית דינו וקדשה לעתיד לבא כר' יהושע ולא חסר בה א' מכל אלו. ור' יוחנן ורב הונא הכי ס"ל וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפי' דברים הללו בהילכות תרומה פ"א כ' התרומה בזמן הזה ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהם שאין לך תרומה של תורה אלא בארץ בזמן שכל ישראל שם שנא' כי תבואו ביאת כולכם כמו שהיו בביאה ראשונה וכמו שהן עתידים לחזור בירושה שלישית לא כשהיו בירושה שנייה שהיתה בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתם ולפיכך לא נתחייבו בה מן התורה וכן נ"ל שה"ה במעשרות שאין חייבין בזמן הזה אלא מדרבנן כתרומה ע"כ, והשיג עליו הראב"ד ז"ל א"א לא כיון יפה להלכה דהא קיי"ל כר' יוחנן דאמר ביבמות תרומה בזמן הזה דאורייתא והוא עצמו נראה שכך כתב בתחלת ההלכות ואי איתא להא מילתא בחלה הוא דאיתא ע"כ, ואני רואה שהרמב"ם ז"ל כיון יפה להלכה מכח ההיא דהכא ומדרש רות, ומה שטען עליו מר' יוחנן דיבמות פי' אותה השמועה האמתי הם דברי רבנו רש"י ז"ל והפורש מהם כפורש מחייו, ומה שטען עליו שכך כ' הרמב"ם ז"ל בתחלת ההלכות אמת הוא שכ' למעלה התרומות והמעשרות אין נוהגין מן התורה אלא בארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית ואין כוונתו לומר דעכשו שחרב הבית נמי הוו דאורייתא אלא קודם שיבנה הבית הוא דקאמר כגון בימי השופטים ואפילו אחר חרבן שילה ונוב הוו דאורייתא, ובענין בתי ערי חומה כ' ג"כ בפ' י"ב דהיל' שמטה ויובל וז"ל כיון שגלו בחרבן ראשון בטלה קדושת בתי ערי חומה שהיו בימי יהושע כיון שבא עזרא בביאה שנייה נתקדשו כל הערים המוקפות חומה באותו העת מפני שביאתם בימי עזרא שהיא ביאה שנייה כביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה ונתחייבו במעשר אף ביאתם בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר וכן לעתיד לבא

בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטין ויובלות ויקדשו בתי ערי חומה ויתחייב כל מקום שיכבשו במעשרות וכו' ע"כ הרי דסובר דלא קדשה יהושע לעתיד לבא ועזרא נמי קדושתו מדרבנן היא דביאת כלכם בעינן וכבר כ' דלא נתבטלה ועוד אאריך בו לקמן וירושה שלישית דהיינו דאורייתא יש להם ודלא כר' יוסי דיבמות ודלא כר' יוסי בר חנינא דשמעתין אלא כר' יוחנן ור' אלעזר וכל זה בקדושת הארץ. וגבי קדושת הבית מצאתי לו שכ' בפ"ו דהיל' בית הבחירה כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה אינו קדוש וזה שעשה עזרא שתי תודות זכר הוא שעשה אבל לא במעשיו נתקדש המקום שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה ובית דינו שהוא קדש ירושלם והעזרה לשעתן וקידשן לעתיד לבא לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חרבה ואינה מוקפת במחיצות ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלם ואע"פ שאין שם חומות שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ולמה אני אומר במקדש וירושלם קדושה ראשונה קדושתם לעתיד לבא ובקדושת א"י לענין שביעית וכיוצא בהם לא קדשה לעתיד לבא לפי שקדושת המקדש וירושלם מפני השכינה ושכינה אינה בטלה והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים אע"פ ששוממין בקדושתם הם עומדין אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינה אלא מפני שהוא כבוש רבים וכיון שנלקח הארץ מידן בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה מן המעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש גם היום ואע"פ שנלקחה הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהיל' תרומה ע"כ, והיינו מדרבנן וכמו שכ' הוא למעלה. והשיג עליו הראב"ד ז"ל א"א סברת עצמו היא זו ולא ידעתי מאין לו ובכמה מקומות במשנה ואם אין מקדש ירקב ובגמ' אמרו דנפול מחיצות אלמא למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא לא חלק בין מקדש וירושלם לשאר א"י ולא עוד אלא שאני אומר דאפילו לר' יוסי דאמר קדושה שנייה קדשה לעתיד לבוא לא אמרו אלא לשאר א"י אבל לירושלם ימקדש לא אמר לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלם עתידין להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם ולפיכך הנכנס בו עתה שם אין בו כרת ע"כ, ומה שהשיג עליו דתנן אם אין מקדש ירקב גה רבנו מודה כן בזמן הזה וכן כ' ז"ל בהדיא פ"ב דהיל' מעשר שני והטעם דקלטוהו מחיצות ואין לו רשות להוציא דקדושת מחיצות לא בטלה ולאכלו אם הוא טהור אין תקנה דאין לך שום אדם ממנו דאינו או טמא מת או נגע בטמא מת

ואסור לאכול מ"ש טהור בטומאה ומי חטאת אין לנו ובימי עזרא היה להם פרה כדתנן התם ובימי עזרא הוא דקאמר כלשון ר' יהושע דקיי"ל כרב הונא ור' יוחנן דפ' השוחט והמעלה וצריך לחלק בהכרח וכמו שחילק הרמב"ם ז"ל ומה שכ' דאפילו דקיי"ל כר' יוסי דתרומה בזמן הזה דאורייתא קדושת בית שאני גדול כחו שפוסק כר' יוחנן לחלוק על הרמב"ם ז"ל פ"א דהיל' תרומה וכאן שפוסק כר' יוחנן דמסייע ליה בקדושת הבית חולק עמו זה תימה גדול ודברי הרמב"ם ז"ל ברורים ומוכרחים דהוא ז"ל פסק בהיל' מעשר שני פ"ב מעשר שני דנכנס בירושלם בזמן הזה אין מוציאין אותו משם ומניחין אותו שם עד שירקב ובהל' בית הבחירה פ"ו כ' דאוכלין מעשר שני בכל ירושלם אע"פ שאין שם חומה אלא ודאי בימי עזרא הוא דקאמר דהיה להן פרה ומה שכתב בהיל' מעשר שני הוא אמת דקלטו ליה מחיצות לדידן ואע"ג דליתנהו והיינו לענין דאין פודין אותו אלא ירקב אבל לא שאוכלין אותו דאין תקנה וכדפרישית זהו מה שראיתי לברר בדברים הללו. ועכשיו שפירשתי וכתבתי לך הסברות של התנאים ואמוראים והפוסקים על קדושת הארץ אי בטלה או לא בטלה וכתבתי לך סברת רש"י ז"ל וסיעתו והרמב"ם ז"ל וסיעתו אני אומר שדברי הרמב"ם ז"ל נכונים בעיני כ"ש שהוא מחמיר והיה רבן של בני א"י וחייבין לשמוע לו וכמו שכ' הרשב"א ז"ל ועוד דכולהו אמוראי אפילו אחר ר' לא היו עושין מעשה אלא כרבנן החולקים עליו דגרסינן ס"פ שדה הלבן הורי ר' יוסי באילין עלי קולקסיא שאסור לגמות בהם מים מפני וכו' ועוד גרסינן בפירקין ר' אבהו עאל לארבל ואיתקבל גבי אבא בר מנימין וכו' אלמא דלא ס"ל כר' ועוד גרסינן בפ' הפיגם ר' חנינא הורי לציפוראי בספיחי חרדל כר' יהודה דמשמע שהיו שומרים קדושה בפירות שביעית דס"ל דלא בטלה קדושת הארץ ובפ' מקום שנהגו בגמ' דילן נמי משמע הכי בעובדא דרב ספרא ועובדא דר' אילעא דהוו נזהרין בפירות שביעית בקדושתם וכולה מכילתין הכי משמע ומפני שהדעת הזו נכונה בעיני ראוי לפרש הענין הזה אם יתפשט אף בקרקע הגוי אם לאו תחלה ראוי לבאר אם העיר שאדם רוצה לשכון בה אם כבשוה עולי בבל אם לאו ואחר שידע אם היא חייבת ראוי לו להיות נזהר וכ' הרמב"ם ז"ל פ"ה דקידוש החדש דכיבוש שני הם אושא ושפרעם ולוד ויבנה ונוב וטבריא ונהגו בדורנו לדור בצפת וכבר פי' דקצרא דגלילא היונו מגדל צפת ועוד דצפת מוכח בירושלמי דר"ה דכבשוהו עולי בבל דגרסינן התם דר' ביטל משואות צפת כלומר מפני שקודם החרבן היו עושין משואות גם אחר החרבן היו עושין בה כן ור' ביטלם כדמפ' טעמא התם משום שכבר היו יודעין שהיו בקיאין בסוד העיבור ועוד בריש שופטים כתוב דכבשו צפת כבוש גמור וקיימו בה לא תחיה כל נשמה ובכביש בני בבל לא בעינן אלא חזקה בעלמא דהיינו מס

וכדאוכחינן לעיל וכן הקבלה כאן שצפת כבשה עזרא וא"כ צריכין אנו לנהוג בפירות קדושת שביעית בין לענין אכילתן בין לענין הנייתן בין לענין ביעורן. ולענין הניקח מן הגוי אני אומר דלא מיבעיא הנקח מן השדות דישראל דקדוש אלא אפילו הנקח מן הגוי יש בו קדושה וכמו שכ' הרמב"ם ז"ל דאע"פ שנלקחה הארץ ממנו מקודש גם היום וחייב בשביעית ובמעשרות וכמו שכתבתי למעלה ופשוט הוא דאין כבוש הגוים כבוש וכן כתבו הגאונים ז"ל דגוים שהחזיקו בה ולכדוה אין להם חזקה דקיי"ל קרקע אינה נגזלת ואינה נחמסת לעולם וארץ ישראל בחזקתנו עומדת לעולם ואע"פ שאין לנו שם שלטון ע"כ. ומשו"ה תנן מחזיקין ידי גוים בשביעית והיינו שראהו לגוי חורש שדהו או כרמו מחזיקו בדבור לומר תצליח אבל לא יותר מכאן ואע"פ שהשדה של גוי היא וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ח מחזיקין ידי גוים בשביעית בדברים בלבד כגון שראהו חורש או זורע יאמר לו תתחזק או תצליח וכיוצא בדברים אלו מפני שאינן מצווין על שביתת הארץ אבל לא יסעדנו ביד ע"כ הרי לך מבואר שאע"פ שהגוים היו חורשין שדותיהם וזורעים שדותיהם אפ"ה בקושי התירו הדבור ואף זה הוא מפני דרכי שלום דהך מתני' שנוייה בפ' הניזקין נמי בהדי מילי דדרכי שלום והתם נמי אמרינן אין עודרין עם הגוי בכלאים ואין עודרין עם הגוי בשביעית ופסקה הרי"ף ז"ל בהלכות, וה"נ תניא בתוספתא אין מוכרין ואין לוקחין מן הגוי ומן הכותי פירות שביעית אחרים אומרים מוכרין ולוקחין לכותי ולגוי עד ד' איסרות ומשמע בפ' בתרא דפאה ד' דאיסרות היינו כדי שיעור שתי סעודות לו ושתי סעודות לאשתו ונראה דטעמא דאחרים דהא גבי ע"ה שרי נמי כי האי שיעורא ושרי לן למסור לו דמי שביעית כשלוקחין ממנו דברים שאין בהם משום ספיחים עד שתי סעודות כמו שמפורש בפ' לולב הגזול ?(א) וכן כ' הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ד גוי שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיה מותרין משום ספיחים שלא גזרו על הספיחים אלא מפני עוברי עבירה והגוים אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם ע"כ. משמע דאין קולא בשדות גוים אלא משום ספיחין ומשום דאין מצויין אבל לענין קדושת הפירות בקדושתן הן עומדים וחייבין לשמור בהן דיני מעשרות. וכן מצאתי שכ' בעל ספר כפתור ופרח וז"ל ומה שכ' הרמב"ם ז"ל שלא גזרו על ספיחים של גוי ודאי הוא שספיחי ישראל בקדושת עזרא אסורין משום גזרה וכדלעיל דלזרוע אסורין מן התורה והגוים אינן מצווין על השביעית ומשו"ה אין לנו לגזור עליהם ולאסור הספיחים אבל מה שהוא אסור מן התורה מפני שבת הארץ וקדושתה לא הופקע אותו איסור בקנייתו מטעם שאין קנין לגוי בא"י להפקיע מידי מעשר ושביעית שהרי אינן חייבין במעשר ואפ"ה פירותיהם חייבין ה"נ אינן חייבין בשביעית אבל בפירותיהם נוהג שביעית א"כ

מה שזרע הגוי בקרקעו ב"י מקדושה שנייה בשביעית אסור משום קדושת שביעית אבל ספיחיו מותרין ולזה לא מצא הרמב"ם ז"ל היתר לפירות הגוי בשביעית אלא משום שהגוים אינן מצווין על השביעית דאי לאו הכי לכתוב פירות הגוי מותרין ולשתוק ע"כ. ? (ב) וכן מצאתי לרב ז"ל שכ' וחייבין בשביעית ובביעור בזמן הזה וזה כלל גדול יהיה בידך שכל המצות נוהגות בכ"מ ובכל זמן חוץ ממצות שנתפרש בהן שאינן נוהגות אלא בפני הבית והביעור אינו תלוי בפני הבית אלא תלוי בכ"מ שהמעשרות נוהגים ובהדיא תנן בסוף שקלים מעשר דגן נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית משה בר מיימון ז"ל ע"כ. ועוד מצאתי בקונדרס ישן ולענין שביעית מתבערין בשביעית ואף לרבנו שמשון ז"ל שפי' דפירות הגוי אין צריכין ביעור מ"מ שאר קדושת שביעית נוהגת בהם כי זה לשונו בפ"ט דמס' שביעית ואפילו למאן דאסר ספיחיה מדרבנן לא מסתבר לאסור ככל ספיחין של גוי דמה שראו חכמיה לאסרן ע"כ משום דאי שרית להו חיישינן שמא יזרע ויאכל ויאמר מאליהם עלו כדאיתא בכמה דוכתי והיינו ה"מ בישראל דאסור לו לזרוע בשביעית אבל בספיחין של גוי לא שייך למגזר ואפילו בביעור צא מיחייבי דאע"ג דיש בהן קדושת שביעית כדמוכח בדוכתי טובא איסורא ודאי הוא דלא פקע אבל ביעור כיון דהדבר תלוי בממון להפקיר ולחלק לעניים או אפילו לעשירים ולר' יוסי מצי למימר קא אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה כדאשכחן בשילהי פ"ק דבכורות גבי לוקח טבלים וכו' ע"כ. ודין זה שייך לדעת התוס' דלא נזכר ביעור אלא לענין הפקעת ממון אבל לדעת רש"י והראב"ד והרמב"ם ז"ל וסוגיות התלמוד מוכיחים דיש ביעור דאיסורא כמו חמץ בפסח כיון דאיכא קדושה בפירותיו איכא איסורא וכדברי הרמב"ם ז"ל, ומפני שנראה מדברים הללו דמסברא למדו לומר דמה שזרע הגוי דמותר לאכלו ואין בו משום גזרת ספיחים ומצאתי תלמיד ערוך לזה אכתבנו כאן. דגרסינן בפרק חלק ת"ר בעשרים וארבעה בניסן איתנטילו דימוסנאי מיהודה ומירושלם כשבו בני אפריקא לדון עם ישראל וכו' עד עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתנו אמר להם אלכסנדרוס המלך החזירו לו תשובה אמרו לו תן לנו זמן ג' ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה וסמכו בהן עניים ע"כ הרי מבואר דשדות שזרעו גוים לית בהו גזרת ספיחים ואפילו בירושלם דכבשוה אלו ואלו ולא תאמר א"כ כאן דשרי מה שזרע הגוי וכ"ש ספיחין שעלו בקרקעו דשרי א"כ קדושת שביעית נמי לית בהו ליתא דכיון דס"ל דקדושת עזרא לא בטלה ואמרינן דאין עודרין עם הגוי בשביעית וטעמא דאין קנין לגוי בא"י כמו שכתבו התוס' שם א"כ קדושים

פירותיהן כמו פירות ישראל של האילן דשרו לישראל באכילה ויש בהן קדושה ופירות גוי נמי ע"כ דישראל נינהו וכמו שכ' למעלה ועוד ראיה דבגידולין דקרקע דגוי אית בהו קדושה דלא מיתרצא ההיא ברייתא דתניא לקמן דדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין אלא בחזר ונטעו גוי וכמו שהוכחנו שם ועוד דכל הנהו דמתני' דקתני בהו היתר באכילת ירק כגון ההיא דהאומר לפועל וכו' לקט לי ירק היום ע"כ בירק שקנה מקרקע הגוי עסקינן ואפ"ה תנן ביה דאית ביה קדושה דבענין זה שרי ובענין זה אסור וכדאיתא התם וכן ההיא דתנן ולא ירק במשקל ה"נ מיירי דבע"א תיפוק לי דאסור משום ספיחים שהרי כ' הרמב"ם ז"ל ראש פרק ד' כל שתוציא הארץ בשנה השביעית בין מן הזרע שנפלה בה מקודם שביעית בין מן העיקרין שנקצרו מקודם וחזרו ועשו ושניהן נקראו ספיחים בין מן העיקרין בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן הכל מותר לאכלו מן התורה ומדברי סופרים שיהו כל הספיחים אסורין באכילה ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר וכשיצמחו יאכל מהם ויאמר ספיחים הם לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית אלא פירות האילנות והעשבים שאין זורעין אותם רוב האדם כגון הפיגם וכו' אבל הירקות שדרך רוב האדם לזורען בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהם אסור מדבריהם ע"כ. הילכך לא מצינן לאוקמינהו אלא בשל גוים וכדאמרן או בירקות שמנו חכמים ועוד ראיה דבשל גוים יש בהן קדושה ובעו ביעור דאיסורא דגרסינן בס"פ בנות שוח עלה דההיא דתנן אבל לא תבור ולא תטחון עמה ר' פינחס בעי במה קנסו במקום שזורעין ואוכלין או במקום שזורעין ולא אוכלין מה נפיק מביניהון ראו אותו לוקח מן הסירקי אין תימר במקום שזורעין ואוכלין ראו אותו לוקח מין הסירקי אסור אין תימר במקום שזורעין ולא אוכלין ראו אותו לוקח מן הסירקי מותר ע"כ וה"פ במה קנסו לחשודה בשביעית שלא לבור ולא לטחון עמה במקום שזורעין בשביעית ואוכלין אחר הביעור או נהי דזורעין אבל אין אוכלין אחר בביעור דביעור הוא במוצאי שביעית ובאותה מצוה לא חשידי ומפ' מה נפיק מביניהון והלא סוף סוף לא תבור ולא תטחון ומפ' נפקא מינה דראו לזה החשוד שלקח תבואת שביעית מן הסירקי דהיינו ערבי שמוליד חטים למכור שהרי הגוי זרען בשביעית ופירות שביעית נינהו אין תימר דחשודין לאכול אחר הביעור בלוקח מן הסירקי אסור לסייען דודאי יאכלם אחר הביעור ומסייע ידי עוברי עבירה איכא ואי חשידי לזרוע ולא לאכול ראו אותו לוקח מן הסירקי מותר לטחון עמו דהא הני איהו לא זרען אלא הגוי ולא חשידי אאכילה כלומר לאכלן אחר הביעור ונאמר דלאכלן קודם הביעור שקיל להו ואם ישארו

יבערו דעל מצות ביעור לא חשידי אלמא דפירות הגוים אסורין אחר הביעור וליכא למימר דבסירקי שלקח מישראל עסקינן דאסורים הם ישראל לזרוע בשביעית ובתבואה מיירי דהא גבי לא תבור ולא תטחון קאי ?(ג) א"כ קדושה אית בהו הילכך לענין חטה צריך לקנות מתבואה ששית עד השמינית דאילו תבואה של שביעית אסור ליקח מן הגוים אלא עד מזון שתי סעודות דאין מוסרין דמי שביעית לגוי דלא עדיף מישראל ע"ה ואפילו דמחלל המעות מ"מ מכי כלתה תבואה בשדות בעיא ביעור ומכי כלה של שדות ההפרכיא אסורין באכילה ובעו שריפה ומשו"ה א"ל ר' יוסי בר חנינא לפוגא שמעיה פוק אצור לי פירי שלש שנים ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית כדאיתא בפרק הספינה והשתא אי פירי דגוי אין בהן חיוב ביעור למה היה צריך לאצור יקח מן הגוי ורשב"ם ז"ל בראותו זה וראה שהיה קשה נגד סברת זקנו דפ' זה בורר כ' שם וקסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא דחאו מהלכה והרמב"ם ז"ל כתבו לפסק הלכה בהיל' מכירה ואזיל לטעמיה. והשתא א"ש נמי הא דתניא ?(ג) ואינו חושש לשאור ותבלין שבה לא משום שביעית וכו' ומייתי לה בפ"ק דחולין דקשיא לן עלה האי שאור דאסור באכילה היכי דמי אילימא שזרעה חטה בשביעית וכי פרוצה לעבור על ד"ת כתובין בהדיא ומהימנא דלא חלפא והא אפילו בשבועה נמי לא מהימנא כדאיתא בפ"ק דב"מ אלא ודאי היינו דלקחה חטה מן הגוי ולאחר הביעור דאסורה באכילה ולא כתיבא שמצינו שהקלו בה כיון דלא כתיבא כדאיתא בריש פירקין ומשו"ה מהימנא אלמא דחטה של גוים אסורה אחר הביעור אם לא דלחלופי לא חיישינן והשתא א"ש נמי ההיא דגרסינן בס"פ כלל גדול רבא ר' יהושע בן לוי אזל מן לוד לבית גוברין בגין מיסחי פי' משום דתנן התם מרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית מותר לרחוץ בה ואם מתחשב הוא ה"ז לא ירחוץ והיינו טעמיה משום דתניא בתוספתא אין שורפין תבן וקש של שביעית מפני שהוא ראוי למאכל בהמה והיינו לכתחלה דאסור לשנות מאכל בהמה למה שאינו עשוי דכתיב מצמיח חציר לבהמה ובדיעבד הוא דתנן דאם הוסקה מותר לרחוץ בה ומוקי לה בגמ' בדיומסית כגון חמי טבריא דהן חמין בטבען והחמום שחממו אותו בתבן הוא כדי לחזק חומו יותר ומותר כדקיי"ל מסייע אין בו ממש אבל בסתם מרחצאות שאין להם חום מחמת עצמן אלא מחמת ההיסק שעושין להם אסור וה"נ תניא בתוספתא דתנור שהסיקוהו בתבן ובקש של שביעית דיוצן ואם אדם של צורה אף בדיומסית אסור וטעמא דכיון דיודעין בו דאדם חשוב הוא יסיקו בו דברים אחרים כגון בשמים וכיוצא בהם שעשנן טוב כדי שיהא ריחן נודף לכבודו והריח קודם שכלה עצם הדבר הוא נודף ודמי לשרשיפא דפ' כל שעה דהוי בעין ומפני כך היה הולך מן לוד

שהיא קדושה מכיבוש שני וכמו שכ' הרמב"ם ז"ל (פ"ה מהל' קידוש החודש) והיה הולך לבית גוברין לרחוץ דבית גוברין ממעלי מסין היה ולא כבשוהו עולי מצרים ושרייה ר' כמו שהתיר בית שאן וחברותיה כדאיתא בפ"ב דמס' דמאי ואי ס"ד אין בתבן של גוים קדושה למה היה טורח ללכת למקום שלא כבשוהו עולי מצרים ילך למרחצאות של גוים בלוד דאיכא טובא ועוד דמעשרות ושביעית אזלי בחדא שיטה ומעשרות בגידולי גוים קדושים הם אלא שאין צריך לתתן לבעליהן כדאיתא בבכורות אלא תרומת מעשר הוא דמוכרה לכהן ופסקו הרמב"ם ז"ל פ"א דהיל' תרומות ה"נ בשביעית קדושים הן גידולין דקרקע דגוי דהא כתיב כי לי כל הארץ וכמו שכ' הרמב"ם ז"ל למעלה ותו לא מידי הילכך צריך ליזהר בפירות שביעית המותרים כגון פירות האילן אפילו דישראל ובגוים בין באילן בין בירק בין לענין אכילתן בין לענין הנייתן בין לענין ביעורן בין לענין הגידולין הצומחין מאליהן ובין בעבודת קרקע ובסוף פ' הפיגם בס"ד אבאר פרטי הדינין הללו. ומפני שכתבתי בפשיטות דספיחים אסורים ויש לרש"י ז"ל שיטה אחרת בזה לקמן בפ' כלל גדול רבא יתבאר בס"ד ושם נמי אאריך בדין השמור אי מותר באכילה אי אסור באכילה, ואכתוב מחלקתו של ר"ת ורש"י ז"ל וכבר כתבתי דבחו"ל ליכא מאן דפליג דיש קנין לגוי בה דכיון דמלכי הגוים שולטין בה פקעה התקנה ובעמון ומואב אין להם קדושה בשביעית אלא דוקא גבי מעשרות הוא דיש להן ומשום תקנת גלות יכניה דכתיב הציבי לך ציונים וסוריא קיי"ל כמ"ד דכיבוש יחיד לא שמיה כיבוש וכיון שנטלה מישראל אבדה קדושתה ואין בה איסור שביעית ולא קדושת מעשרות אלא על הדרכים שנתבארו למעלה וכן פסק הרמב"ם ז"ל דכיבוש יחיד לא שמיה כיבוש ואפילו בא"י גופה פסק דיש קנין לגוי וכו' כשמירחו הגוי אבל מירחו ישראל אין קנין אבל בחו"ל אפילו מירחו ישראל חו"ל הויא:

מכזיב ועד והנהר ומכזיב ועד אמנה. וכדפרישית במתני' דאתרוייהו קאי:

אי זו היא ארץ. הך ברייתא מייתי לה פ"ק דגיטין ופי' רש"י ז"ל המקצוע צפונית מערבית של א"י הוא הור ההר ובתרגום ירושלמי הור ההר דמסעי טורי אמנוס וכתיב זה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הור ההר ש"מ הור ההר יש שקצתו הים מכה בו וההר גבול צפוני לא"י הוא וסתם הרים משופעין הם ויש ששיפועו רחב כמהלך יום או יומים וקאמר השתא מהיכן היא הארץ מרגל ההר או מראשו ומפ' כל ששופע ויורד מטורי אמנוס לצד צפון העולם ולחוץ כל שפוע אמנוס לאותו הצד חו"ל הוא:

והנסין שבים. אי"י הים שבמערב יושב האי תרגם יונתן יתב ניסא:

חוט מתוח מטורי אמנוס ועד נחל מצרים. נחל מצרים הוא תחום א"י במקצוע מערבי דרומי ומחובר לים הגדול דכתיב בגבול נגב ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה נמצאת א"י בין הור ההר ובין נחלה מצרים זה ממערבית דרומית וזה מצפונית מערבית והים במערב ויש מקום שהים נכנס לתוך א"י מהלך ימים רבים בין הור ההר לנחל מצרים ובאותה כניסה יש ניסין והם מתפשטין למערב לתוך הים חוץ מבין מקצועות תחומי א"י שהם הור ההר ונחל מצרים הלכך רואין כאילו מתוח חוט מסוף הור ההר במערבו ועד נחל מצרים שהרי כל מה שיכנס בין מקצועות הללו א"י היא ומן החוט ולפנים א"י היא וכו':

ר' יהודה אומר כל שהוא נגד א"י וכו'. ר' יהודה סבר כל הים שכנגד אויר א"י ואפילו עד אוקיינוס למערב שהוא בסוף העולם הרי הוא כא"י:

שנא' והיה לכם הים הגדול וגבול. האי גבול קרא יתירא למימר דאף רוחב הים בכלל התחום:

וגבול שבצדדין. כלומר ואם יש לנו לחלק בנסים לא לצד מערב יש חילוק אלא לצד צפון ולצד דרום שיש ניסין בים מתפשטין לאורך הים לצפון ולדרום עד שמגיעין ומושכין חוץ מכנגד א"י ושם ראוי למתוח החוט ממזרח למערב ולהבדיל מה שכנגד אויר א"י ומה חו"ל:

חוט מתוח מקפלוריא ועד אוקיינוס. קפלוריא היא עיר היושבת בחודו של הור ההר בראש גבהו שהוא תחום צפוני:

ועד אוקיינוס. שהוא בסוף העולם במערב ומנחל מצרים ג"כ ועד ים אוקיינוס:

מן החוט ולפנים. כלומר בין שני החוטין הוו הניסין א"י וה"ה למים וניסין דנקט משום דחורשין וזורעין בהם וחייבין במעשר ובשביעית ע"כ דברי רש"י ז"ל. והתם מפ' לרבנן האי יגבול מאי עבדי ליה ומשני מיבעי להו לנסים דמן החוט ולפנים לצד מזרחי דלא תימא שפת הים הוא הגבול ואפילו במקום שהוא מתפשט ונכנס לתוך בין שני מקצועות התחומין ופריך התם לר' יהודה ניסים מנא ליה ומשני ניסים לא צריכי קרא כיון שבתוך התחומין הם:

תשורי מראש אמנה. הוא מקצוע צפוני מערבי:

מראש. שניר וחרמון היינו לצד מזרחי של א"י ששם ארץ סיחון ועוג ואלה באים ממזרח ואלה באים מצפון: תשורי לשון שירה והגליות עתידין לבוא מצפון דרך הרי אמנה:

הלכה ב

עושין בתלוש בסוריא. סוריא הם ארם נהרים וארם צובה ודמשק שכבשם דוד המלך והאי תנא סבר כיבוש יחיד לא שמיה כיבוש ומן הדין הוה לן למימר דנאכל ונעבד דומיא דמן הנהר ומאמנוס ולפנים דכיון דלאו מגבולי הארץ היא לא נתקדשה אלא דרבנן גזור דלהוי שביעית נוהג בה כדמפ' טעמא בגמ' שלא יהו הולכין ומשתקעין שם משום דחמיר עלייהו שמיטה דא"י ויניחו א"י וישתקעו לשם אבל מלאכה דתלוש שרי כדמפ' טעמא בגמ':

דשין. מפ' בגמ' בתבואה שנזרעה בעבירה בשביעית ונקצרה בשביעית:

ודורכין. הענבים דכלהו דמו להדדי דתרוייהו מפרק תולדה דדש הם והא דתני בתר הכי וזורין ומעמרין ולא תני כסדר המלאכות השנויות בפרק כלל גדול דקתני המעמר והדש והזורה נראה דהיינו טעמא דלא מיבעיא קאמר לא מיבעיא דזורה התבואה דאחר דישה היא וחשיבא מלאכה בתלוש אלא אפילו מעמר דתבואה בקשיה היא ודמיא למחוברת משו"ה תני מעמרין לבסוף ומשו"ה לא איצטריך למיתני דבוררין וטוחנין דבהא ליכא למיגזר אטו מחובר ופשיטא דשרי וכל מלאכה דתלוש שריא:

אבל לא קוצרין ולא בוצרין. דמלאכה במחובר היא ומשום דלא ליתו למישרי זריעה וחרישה וזמירה דעבודת קרקע היא וגזרו על כל מלאכה דמחובר לקרקע כך נ"ל. ורבנו שמשון ז"ל כ' ודוקא בשמור אבל לא במופקר דהא אפילו בארץ שרי כדתניא בת"כ ואת ענבי נזיריך לא תבצור מן השמור אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר והרא"ש ז"ל כ' דבעי תנא למסמך מעמרין לאבל לא קוצרין לאשמועינן אם כבר נקצרה תבואת הגוי שכרו לעמר מותר אבל אם שכרו לעמר כשהוא קוצר אסור וכן לא ידרוך כשהוא בוצר ע"כ, והנכון מה שפירשתי וכן מצאתי לר"י ז"ל ומתני' בעושין עם החשודין על השביעית עסקינן ושמעינן נמי ממתני' דאם עבר וזרע בסוריא דנאכל וכ"ש שאוכלין בה הספיחים וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ד מהיל' שמיטה:

כלל א"ר עקיבא כל שכיוצא בו מותר בארץ. ר"ע פליג את"ק וקסבר דכיבוש יחיד שמיה כיבוש הילכך לא שרינן בסוריא אלא דבר שכיוצא בו מותר בארץ אבל מה שהוא אסור בארץ כדתנן בפ' בנות שוח לא תבור ולא תטחון עמה בסוריא נמי אסור כן נ"ל, ורבנו שמשון ז"ל פי' כל שכיוצא בו מותר בארץ מדאורייתא כגון תלוש אע"ג דמדרבנן אסור בלא שינוי עושין אותו בסוריא אפילו כי אורחיה וכל הנך דאסרינן לקמן פ' כלל גדול רבא כגון לדרוך ענבים בגת וזיתים בבד מדרבנן נינהו והא דדריש להו מקרא בת"כ ובגמ' אסמכתא בעלמא נינהו דעיקר קרא במחובר מיירי כדכתיב לא תקצור ולא תבצור. ועוד

יש לפרש כל שכיוצא בו מותר בארץ במופקר עושין אותו אפילו בשמור בסוריא אבל במחובר אסור מדרבנן עכ"ד:

שלא יהו הולכין וכו'. שכיון שדינה כא"י אינו מניח א"י ודאי ויושב בסוריא וצריכין ב"ד לעשות תקנה שלא יצא מן הארץ לחו"ל כדאיתא בפ' הספינה ואלימלך יוכיח:

בתלוש למה הוא מותר. הואיל וכן ניקנסיה דלא ליעביד בתלוש שלא להחזיק ידי עוברין דברי חכמים:

ומשני מן גו דו חמי רווחא קריב וכו'. כלומר מכיון שמוצא ריוח מועט בקרוב לו לא יצא מן הארץ להשתקע בחו"ל:

לטחון עם הגוי בארץ. במקום שכבשו עולי בבל דקיי"ל דאילו גוי זרע בשביעית דשרי דלא אסיר אלא לעדור עם הגוי בשביעית אבל פירותיו אין בהן משום איסור ספיחי שביעית כדמוכחא ההיא דגביהא בן פסיסא בפרק חלק וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' הנז' ומסיק דאסור דלא שרינן אלא סוריא דהויא כיבוש יחיד אבל בארץ אפילו ע"י גוי לא מחזקינן להו כלל אלא איישר בעלמא:

מקום שהוא נאכל ולא נעבד. היכא דכבשו עולי מצרים כדתנן לעיל:

להשכיר בהמתו. לחרוש בשביעית דכיון דמדרבנן הוא דלא נעבד נימא דלא גזור בשכירות בהמתו דגזרה לגזרה היא או דילמא שביעית כיון דקרוייה שבת אסור:

יהיב פריטין לעממיא. שלא יקחו בהמתו אצל הגוי דחשודין הם על הרביעה ותנן אין מעמידין בהמה בפונדקאות של גוים:

במה אנן קיימין. מתני' דקתני עושין בתלוש וכו' אבל לא במחובר:

בפירות של ששית שנכנסו לשביעית. שלא קצרן עד שנכנס תשרי של שביעית:

אפילו בארץ מותר. דבתבואה אזלינן בתר שליש וכן בפירות האילן:

לחרוש מותר וכו'. בתמיה דמכיון שנכנס תשרי של שנה שמינית מותר בעבודת קרקע מן התורה וכ"ש לקצור דאפילו בשביעית עצמה לא אסר רחמנא אלא מן השמור כדאיתא לקמן פ' כלל גדול רבא:

בפירות שביעית בשביעית. בהני הוא דשרינן בסוריא בתלוש אבל לא במחובר:

צור. אע"ג דלא כבשוה לא אלו ולא אלו ואינה קדושה לא גרעה מסוריא ואית לן למיגזר בה גזרת סוריא דהא טעמא דסוריא שייכא בה דקרובה היא:

הדא אשקייתא. בבית השלחין דהיינו ארץ עייפה למים תרגום עיף משלהי ואסר להשקות בית השלהין שלה וכ"ש בית הבעל:

במועד. כדי שלא תפסד ודבר האבד הוא:

ובשביעית. מפ' טעמא התם דאבות אסר רחמנא ולא תולדות:

ומשני לזרעים שבו. כלומר לזרעים המותרים באכילה בשביעית כגון פיגם וירבוזין עולשין ולוף שוטה דבר שאין כיוצא בו נשמר ומאי דאסר ר' חונא להשקותה היינו בשדה אילן וכגון שנוטעין ביותר מבית סאה עשרה דקיי"ל כר' אליעזר בן יעקב דאמר דלהוליך שרי אבל להשקות אסור:

יהא מותר לחרוש להם. לכל בית השלהין דעלמא יהא מותר לחרוש בשביעית לזרעים כיון דמותר להשקותו בשביעית וה"נ פרכינן בגמ' דילן התם למ"ד דמשקה תולדה דחורש הוא ומשני אביי בשביעית בזמן הזה ור' היא ורבא משני אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא:

הלכה ג

בצלים שירדו עליהם גשמים. בצלים של שנה ששית מחוברים לקרקע שנכנסו לשביעית וירדו עליהם גשמים בשביעות:

וצמחו. והוציאו גידולין כדרכן של בצלים:

עלין שחורין. פי' הר"ן ז"ל בפ' הנודר מן הירק לאו שחורין ממש אלא משום דירקות הבצל הוא לדרגא בתרא ונוטה לשחרות קצת שזה מוכיח דודאי גדלי ממי שביעית וגידוליו מבטלין את העיקר ואע"ג דאין זרעו כלה וחשיב אפ"ה אסורין בצלים גופייהו מטעם קדושת שביעית: הוריקו שהם כמו כמושים ירוקים אמאריליו בלע"ז כמין דאפילו בשביעית עצמה לא אסר רחמנא אלא מן השמור כדאיתא לקמן פ' כלל גדול רבא:

בפירות שביעית בשביעית. בהני הוא דשרינן בסוריא בתלוש אבל לא במחובר:

צור. אע"ג דלא כבשוה לא אלו ולא אלו ואינה קדושה לא גרעה מסוריא ואית לן למיגזר בה גזרת סוריא דהא טעמא דסוריא שייכא בה דקרובה היא:

הדא אשקייתא. בבית השלחין דהיינו ארץ עייפה למים תרגום עיף משלהי ואסר להשקות בית השלהין שלה וכ"ש בית הבעל:

במועד. כדי שלא תפסד ודבר האבד הוא:

ובשביעית. מפ' טעמא התם דאבות אסר רחמנא ולא תולדות:

ומשני לזרעים שבו. כלומר לזרעים המותרים באכילה בשביעית כגון פיגם וירבוזין עולשין ולוף שוטה דבר שאין כיוצא בו נשמר ומאי דאסר ר' חונא להשקותה היינו בשדה אילן וכגון שנוטעין ביותר מבית סאה עשרה דקיי"ל כר' אליעזר בן יעקב דאמר דלהוליך שרי אבל להשקות אסור:

יהא מותר לחרוש להם. לכל בית השלהין דעלמא יהא מותר לחרוש בשביעית לזרעים כיון דמותר להשקותו בשביעית וה"נ פרכינן בגמ' דילן התם למ"ד דמשקה תולדה

דחורש הוא ומשני אביי בשביעית בזמן הזה ור' היא ורבא משני אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא:

בצלים שירדו עליהם גשמים. בצלים של שנה ששית מחוברים לקרקע שנכנסו לשביעית וירדו עליהם גשמים בשביעית:

וצמחו. והוציאו גידולין כדרכן של בצלים:

עלין שחורין. פי' הר"ן ז"ל בפ' הנודר מן הירק לאו שחורין ממש אלא משום דירקות הבצל הוא לדרגא בתרא ונוטה לשחרות קצת שזה מוכיח דודאי גדלי ממי שביעית וגידוליו מבטלין את העיקר ואע"ג דאין זרעו כלה וחשיב אפ"ה אסורין בצלים גופייהו מטעם קדושת שביעית:

הוריקו. שהם כמו כמושים ירוקים אמאריליו בלע"ז כמין חלמון ביצה דכיון דהכסיפו פניהם מותרין דלא גדלו כלום בשביעית דכיון דהם ירוקים לאו מחמת יניקת הקרקע גדלו אלא מחמת הבצל עצמו:

אם יכולין ליתלש בעלין שלהן אסורין. שכל כך כח יש בעלין שלהם שכשיבא לאחזם בעלין שומט עיקרן עמהן מן הקרקע אסורים דחשיבי גידולין של שביעית שגדלו קצת מן הגשמים ונתחזקו שאלמלא כן היו העלין נפרכין ובהניחן מחוברין לקרקע איירי כדמשמע בגמ' וכן בפ' הנודר בעי למפשט מהך מתני' ונטעו בשמינית:

וכנגדן למוצאי שביעית וכו'. פירש"י ז"ל שאם היו של שביעית וצמחו בשמינית ויש להם כח בעלין מותרין דגידולי היתר חשיבי ומבטלין את העיקר של איסור ומהך מתני' בעי לאוכוחי בפ' הנודר מן הירק דגידולין של היתר מעלין את העיקר. והרא"ש ז"ל פי' לאו בבצלים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית עסקינן דלא מקילינן בהו דגידולי היתר כל שהו יעלו את האיסור אלא סיפא נמי איירי בבצלים של ששית שעקרן וחזר ונטען בשביעית ועקרן לאחר שגדלו בשביעית ונאסרו וכשחזרו והוסיפו מעט בשמינית חזר אותו היתר וביטל איסור המועט שגם של ששית מסייע לבטלו כיון שסוף גידולו היתר וכן פי' רבנו שמשון ז"ל ומחלוקתם פלוגתא דאמוראי היא בגמ':

כיני מתני' שחורים אסורים וירוקים מותרין. דפי' ירוקים הכסיפו פניהם וכמושין הם ולא תימא דירוקים לשון ירק ותפיך למתני' ולמימר ירוקים אסורים ושחורים מותרין ותחשוב דשחורים שחורים ממש דכך היא הצעת המשנה ומתני' דוקא היא:

כיון שהשחיר מתעשר לפי כולו. בפ' הנודר מן הירק איתא הכי א"ר יצחק א"ר יוחנן ליטרא בצלים שתקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה דאע"ג דעישרה כהלכתה כיון דחזר ושתלה וגדלה מתעשרת לפי כולה אע"פ שכבר עישר את העיקר והעיקר קיים ואינו כלה

צריך להפריש מן הגידולים ומן העיקר כבתחלה וכאילו לא תקנה מעולם לפי שבטלו גידולין את העיקר ופליגי בה ר' ייסא ור' חייא בר אבא אליבא דר' יוחנן למר דהיינו ר' ייסא בעינן שיגדל גידולין לבטל את העיקר ולמר מכיון שהשריש בטל עיקרו ובעי לעשוריה וכ"ש אם הוציא עלין שחורים דקסבר דכל שרף הבצל של עכשו שרף חדש הוא ובטיל ליה שרף קמא וחומרא בעלמא הוא:

ולא שנייא וכו'. אבצלים דמתני' קאי דתנן וכנגדן למוצאי שביעית מותרין וקא מתמה תלמודא ע"פ דרך זו דר' ייסא מי נאמר דמתני' סתמא קתני בה וכנגדן למוצאי שביעית דמותרין דלא שנא שעקרן בשביעית ולא גדלו בשביעית אלא כל שהו ושתלן למוצאי שביעית דהשתא הוי עיקר דהיתירא וגידולי דהיתירא ול"ש שתלן בשביעית וגדלו בשביעית דהוי עיקר כוליה דאיסורא אפ"ה מהנו גידולין דמוצאי שביעית להתירו ונקטינן מר' ייסא דכי היכי דאמרינן דגידולין מבטלין את העיקר לחומרא ה"נ לקולא ומפ' ר' זעירא ה"נ מכיון דריבה עליו החדש מותר דאפילו לקולא אמרינן דגידולי היתר מעלין את האיסור וחד בתרי בטיל כדין יבש ביבש והכי אית ליה לרשב"א בפ' הנודר מן הירק דהנוטע חסיות שגדלו בשביעית בשמינית ישראל מנכש עמו בשמינית ומותר לו לאכול מהן משום דגידולי היתר שגדלו בשמינית מעלין את האיסור:

ר' לא ור' אמי וכו'. פליגי עליה דר' זעירא וסברי דדוקא לחומרא אמרינן דגידולין מבטלין את העיקר אבל לא לקולא דתולדות דאיסורא נינהו ומתני' דבצלים מוקמינן לה בבצלים של ששית שנטעם בשביעית ועקרן בשביעית ושתלן למוצאי שביעית וכפי' הרא"ש ז"ל א"נ כדמוקי לה בפ' הנודר מן הירק במדוכנין כגון שהודכו במדוכה דליתנהו בעינייהו ומשו"ה לא מימשכי גידולין בתרייהו:

טבל. דבר שיש לו מתירין כשמתקנו הוא חוזר וניתר וכי נתערב בחולין נמי יכול להפריש עליו ממקום אחר:

ומעשר שני והקדש. יש להן היתר בפדייה:

וחדש. שהעומר מתירו:

לא נתנו בהן חכמים שיעור. שאוסרים בכל שהו במינם אבל שלא במינם בנותן טעם ובטל בס'. וכן פסק ר"ת ז"ל והר"ן ז"ל בפרק הנודר מן הירק:

תרומה ותרומת מעשר וחלה. אע"ג דמצי לאיתשולי עלייהו כדאיתא בנדרים פ' הנודר מן הירק הא מפ' התם היכא דליכא מצוה למיעבד הכי לא מיקרו דבר שיש לו מתירין ונתנו בהם חכמים שיעור דאפילו דנתערבו במינם בטלים כאו"א כדיניה תרומה ותרומת מעשר וחלה במאה ערלה וכלאי הכרם במאתים ובשאינו מינו כולן בס' וכן כתב הר"ן

ז"ל בפ' הנודר מן הירק ונותן טעם דקאמר הכא אשלא במינו קאי דאילו במינן משניות שלימות הן במס' ערלה לכל חד וחד דיניה:

שביעית אין לה מתירין. דכל מה שגדל בשביעית צריך לבער אחר ביעור דאיסורא המפורש לקמן בפ' הפיגם וכולו אסור באכילה ולאיבוד אזיל:

ולא נתנו בה חכמים שיעור. וקא מסיק עלה בפ' הנודר מן הירק דתנן השביעית אוסרת כל שהו במינה ושלא במינה בנ"ט והא משנה לקמן בם"פ כלל גדול זוטא וממינה קא מקשינן לר"ש דקתני בה שאם נתערבה סאה תאנים של שביעית באלף סאין תאנים של היתר כולן מתבערין:

אם אמרתם בשביעית שאוסרת כל שהוא בביעור. פי' הר"ן ז"ל אף הם לא אמרו שהשביעית אוסרת בכל שהוא במינה אלא לענין מצות ביעור שצריך לאכול התערובת קודם זמן הביעור שצריך לאכול אותו בקדושת שביעית ולא למלוגמא ולא לסחורה, ואני מפרשו בזמן שבני אדם חייבים בביעור מן הבית דהיינו כשרואים שכלין פירות העיר דבעו הפקר על כרחו קודם שיכלו פירות הפלך וההוא ביעור לית ביה אלא סילוק רשות בלבד דנפקא לן מקרא דכתיב ונטשתה וגרסינן בפרק המפקיד נטושין בע"כ דכתיב תשמטנה ונטשתה דשביעית אפקעתא דמלכא היא ובההוא כיון דאפשר לאכלו כשיוציא או יפקיר הו"ל כדבר שיש לו מתירין:

אבל לאכילה בנותן טעם. כלומר היכא דאיכא איסור אכילה דנפקא לן מהיקישא דאיתקש בהמה לחיה דבהמה אינה אוכלת מן הבית וכ"ש אדם כגון אם נתערבו לאחר הביעור דאיסורא שכלו פירות הפלך דאוסרת תערובתה דלא שרי באכילה ויש בהם לאו הבא מכלל עשה בההוא בין במינה בין שלא במינה בנ"ט אלמא דאם נתערבו הגדל לאחר הביעור דאית ביה איסור אכילה אפילו במינה בנ"ט וה"נ גידולין של היתר שנתערבו במחובר עם עיקר האיסור אחר הביעור דאיסורא מכיון דריבה החדש על העיקר מותר דיבש ביבש חד בתרי בטיל דכולהו שאר איסורי נמי הכי אזלינן:

פתרי לה בעירובין. כלומר לעולם אימא לך דאין הגידולין מעלין את העיקר לקולא והכא בנתערב בתבשיל עסקינן שנתערב האי בצל דשביעית אחר הביעור בבצלים דהיתירא דלא מינכר האיסור בטל בנ"ט דאין עיקרו בעין אבל הכא בגידולין דתולדות דאיסורא שהעיקר בעין ומינכר לא. ולא נראו לי בזה דברי רבנו שמשון ז"ל כלל:

בצל של כלאי הכרם. שנאסר:

ושתלו במקום אחר וכו'. דאין גידולין שמעלה האיסור מתירין האיסור עצמו דקמא קמא נאסר. ויש גורסין אין גידולי היתר וקאי אגידולין עצמן שגדלו כששתלו במקום אחר או

אחר שנעקר הכרם והכל עולה לטעם אחד. וא"ת קשיא דר' זעירא אדר' זעירא דלעיל קאמר ר' זעירא דמכיון שריבה עליו החדש מותר אלמא דס"ל דגידולין מעלין את העיקר ומבטלין אותו והכא גבי כלאים סבר דאין גידולין מעלין את העיקר תריץ הא פרישו לה בפ' הנודר מן הירק ותירצו שביעית שאני הואיל ואיסורה ע"י קרקע בטילתה ע"י קרקע משא"כ בכלאי הכרם דאין האיסור מחמת קרקע אלא מיני תערובת זרעונין שאוסרין משו"ה אין בטילתן ע"י קרקע משא"כ בשביעית דהאיסור גופה חוזר היתר ודמי לחדש דקודם י"ו דניסן אסור באכילה ולאחר י"ו שרי:

דתנינן תמן. במס' תרומות פ' הזורע:

גידולי תרומה. דקיי"ל אם זרע התרומה גידוליה נמי תרומה וגזרה דרבנן היא ואחת מי"ח דבר היא כדאיתא בפ"ק דשבת וטעמא מפ' התם ומפ' במס' תרומות דלעולם חייבין הגידולין במעשרות דלא אתי דרבנן ומפקיע דאורייתא:

וגידולי גידולין חולין. אם חזר וזרע אותן גידולין גידוליהן חולין:

הטבל וכו'. מפ' התם טעמא דטבל רובו חולין:

ומעשר ראשון. אע"ג דטבול הוא לתרומת מעשר נמי רובו חולין:

ספיחי שביעית. נמי מדרבנן הן שאסורין ועוד שאינן מצויין שאינן נוהגין בכל שנה וסתמא מיירי שזרען ישראל בשמינית:

ותרומת חו"ל. נמי אינה מצויה:

והמדומע. רובו חולין:

ובכורים. אינן מצויין כלומר שאינן נוהגין אלא בשבעת המינין:

בדבר שזרעו כלה. כגון תבואה שמתעכל ונפסד הזרע בקרקע:

דבר שאין זרעו כלה. כגון לוף ושום ובצלים אין גידולין מעלין את העיקר ומשו"ה גידולי גידולין אסור אלמא דבצל דספיחי שביעית אין גידולי גידוליו מעלין אותו דאסירי באכילה ולדידיה גידול דקרקע מבטל לאיסוריה:

בקדושת שביעית בביעור. כי קתני ספיחי שביעית בדבר שאין זרעו כלה דאין גידולי גידולין מעלין אותן היינו בזמן הביעור דסילוק רשות ובזרעו גוי עסקינן דהעיקר הראשון נטעו ישראל שנאסר באכילה משום ספיחים ואפילו הוי זרעו כלה אלא היכא דזרעו כלה כשחזר וזרעו גוי שרי אפילו זרעו בשביעית דליכא בגוי משום ספיחים אבל בצל דאין זרעו כלה אפילו חזר ונטעו גוי ורבו גידולים על העיקר אסור וכגון דעקרו ישראל בשביעית וחזר ונטעו גוי בשביעית ועשה גידולין ועקרו וחזר ונטעו בשביעית הגוי ועשה גידולי גידולין ועקרו בשביעית ונתערב משנתלש באלף בצלים דחולין דאין בהן

קדושת שביעית ובישראל לא מצית לאוקומה דא"כ מ"ש בצל אפילו זרעו כלה נמי אסור באכילה ואפילו גידולי גידולין דספיחים הם אלא בגוי הוא דמיירי וכדפרישית דלית ביה משום ספיחים וכדאמרינן לעיל אבל מ"מ קדושת שביעית יש בהם וחשיבי יש לו מתירין לאוכלן בקדושת שביעית דסילוק רשות הוא דרמינן עלייהו והיינו דבעו הפקר ע"כ כולהו אלף או שלא לעשות בהן סחורה דהיינו קדושת שביעית. וכי שרי ר' זעירא היינו בזמן הביעור דאיכא ביה איסור אכילה דהיינו כשכלו פירות הפלך כשנטעו בההיא שעתא דהוי דבר שאין לו מתירין וכדפרישית:

ואיתקבל. באכסניא:

כהדא דר' זעירא. דמכיון שריבה עליו החדש מותר:

באילן בוצלייא. שגדל עיקרן בשביעית והעלו גידולין בשמינית:

חמתון סמיכין עלוי. ולעשות הלכה למעשה:

במרוכנין. פי' הראב"ד ז"ל מתרגום הטי נא כדך ארכיני כען כלומר מעקלין הצואר שלהן שלא יגדלו וכיון שעושה כן גילה דעתו דלא ניחא ליה בגידוליהן ואם גדלו אותן גידולין מותרין ומבטלין את האיסור דהוי כמו שנתבטלו בשוגג אבל אם לא ריכנן אסורין דמינח ניחא ליה וכנטועין לכתחלה דמו ע"כ, כלומר ודמי לריבה עליהן במזיד דאסירי:

רישא וסיפא. ראש הענין וסופו אלא ר' אבהו בתחלה הורה כר' זעירא דלא ידע אלא מילתא דר' זעירא:

כד שמע דר' אילא ור' אמי פליגי עליה שרע מינה. נשמע ממנה ולא הורה עוד כשמועת ר' זעירא דיחיד ורבים הלכה כרבים.

ולענין הלכה קיי"ל כר' זעירא דמכיון שריבה החדש על העיקר סגי ועיקר עצמו שרי ופירושא דמתני' כדברי רש"י ז"ל שפי' שאם היו של שביעית והוריקו העלין וצמחו בשמינית ויש להם כח לעלין דיכולין ליתלש באחיזת העלין מותרין הבצלים עצמן דגידולין מעלין וס"ל לר' חנינא בן אנטיגנוס דבהאי שיעורא ודאי רבו גידולין על העיקר ואע"פ שהעיקר בעין ובלא עיקם צוארן כלל. דגרסינן בפרק הנודר מן הירק # ישמעאל איש כפר # איתמה העלה בידו בצל # שעיקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו מהו כיון דרבו גידוליו על עיקרו אותן גידולי היתר מעלין את האיסור או לא ופשטינן לה מן הדא דתניא המנכש עם הכותי בחסיות אוכל מהן אכילת עראי ומעשרן ודאי ר"ש בן אלעזר אומר אם ישראל חשוד על השביעית הוא למוצאי שביעית מותר אלמא דגידולי היתר מעלין את האיסור. ודילמא בדבר שזרעו כלה היא. הא תניא אלו הן חסיות כגון הלוף והשום והבצלים. ודילמא בתערובת. המנכש קתני, לימא תהוי

תיובתיה דר' יונתן, שאני שביעית הואיל ואיסורה ע"י קרקע בטילתה נמי ע"י קרקע. זו היא סוגיית הגמ'. ופי' רש"י ז"ל העלה בידו, בעיא דאיבעיא בי מדרשא. שעיקרו בשביעית. שעיקרו גדל בשביעית וחזר ונטעו בשמינית ונתגדל בשמינית עד שרבו נידוליו על עיקרו וקא מיבעיא ליה הכי גידוליהן איתנהו היתר שגדלו בשמינית ועיקרו אסור בהנייה שהרי גדל בשביעית וחייב בביעור כי מטי זמן הביעור כיון דרבו גידוליו על עיקרו שהיו יותר מן העיקר אותן גידולי היתר מעלין את האיסור שמבטלין את האיסור כולו או לא. בחסיות מפ' לקמן. יאכל מהם עראי כמו שאר טבל גמור. ומעשרן ודאי ולא דמאי דכותי ודאי לא הפריש מהן מעשר כלל. ר"ש בן אלעזר אומר וכו' טעמא דנפשיה קאמר אם ישראל חשוד על השביעית שחשוד שנוטע חסיות שביעית בשמינית ישראל המנכש עמו בשמינית מותר לו לאכול מהן משום דגידולי היתר שגדלו בשמינית מעלין את האיסור. ודילמא הא דר' שמעון בן אלעזר דגידולי היתר מעלין את האיסור בדבר שזרעו כלה קאמר ובעיא דישמעאל בבצל שאין זרעו כלה היא. וקא פריך ומי מצית אמרת דבדבר שזרעו כלה מיירי והתניא אלו הן חסיות וכו'. הלוף מין קטנית, מכלל דבדבר שאין זרעו כלה ואפ"ה מותר וש"מ גידולי היתר מעלין את האיסור. וקא פריך עלה דילמא מהא לא תפשוט דבמדוכנין קא מיירי ושמא כלו כשהן נדוכין דליתיה לעיקר בעין שהוא מתכוין לכתשן כדי שיהו בטלין. תריץ הא לא מצית אמרת דחשוד על השביעית קתני וכיון דחשוד הוא לא משגת עלייהו ולא טרח לבעל האיסור ולעולם תפשוט מינה דגידולי היתר מעלין את האיסור. ודילמא בתערובת שמעורבין אותן חסיות בין שאר חסיות של היתר ואוכלן ע"י תערובת ומשו"ה שרי הואיל דליתנהי בעין אבל אי איתנהי בעין כגון בעיא דישמאל אמרינן דאין גידולי היתר מעלין את האיסור ומסיק לא סלקא דעתך דמנכש קתני באותו מין שמנכש עמו אוכל ולעולם פשיענא מהא דגידולי היתר מעלין את האיסור. לימא תהוי תיובתיה וכו' והואיל דאוקימנא דגידולי היתר מעלין את האיסור לימא תהוי תיובתיה דר' יונתן דאמר לעיל אין מעלין, הואיל ואיסורא ע"י קרקע דכתיב ושבתה הארץ. בטילתה ע"י קרקע כי רבו גידוליו על עיקרו אבל כלאי הכרם אין האיסור מחמת קרקע אלא מיני תערובת זרעונין האוסרין משו"ה אין בטילתן ע"י קרקע ע"כ דברי רש"י ז"ל. ורש"י ז"ל גריס מדוכנין בדל"ת והראב"ד ז"ל # גריס ליה ברי"ש והכל עולה לטעם א' ובספרים שלנו הגירסא ברי"ש ומשמע בהדיא דלא בעינן מרוכנין והעיקר עצמו שרי דאפילו למאן דאסר בצל של כלאי הכרם מודי בהאי משום טעמא דבטילתה ע"י קרקע והכי תניא בתוספתא דמכילתין בצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית או שיצאו משביעית למוצאי שביעית אם עשו כיוצא

בהן מותרין ואם לאו אסורין. א"ר יוסי מעשה שזרעו כרם # גריד בצפרי בצלים בשביעית למוצאי שביעית זרעוהו שעורים והיו פועלים יורדים ומנכשים לתוכו ומביאין ירק לתוך קופותיהם ובאו ושאלו את ר' יוחנן בן נורי ואמר אם עשו כיוצא בהם מותרין ואם לאו אסורין ע"כ. פי' אם עשו כיוצא בהם בשביעית שרו משום גזל ומשום ספיחים דשביעית חשיבו ומשום טבל נמי דרבו גידוליהם על העיקר וכן של שביעית למוצאי שביעית כדפרישנא וס"ל להאי תנא כר"ש דישן דששית וחדש דשביעית בטל לגבי ישן ולית ביה איסורא דספיחים ורבנן פליגי עליה לקמן בפ' הפיגם. כרם גריד שם אדם הוא בצפרי. ושרי למוצאי שביעית מטעם הגידולין שהוסיפו הבצלים דמעלין העיקר וכדאסיקנא. וכ' רבנו שמשון ז"ל ואע"ג דגבי ירק אזלינן בתר לקיטה כלומר ותיקשי לך דאמאי בעינן כיוצא בהה בשמינית ותירץ הוא דבירק שנגמר גידוליו בשביעית לא אזלינן בתר לקיטה. ונ"ל דאין כאן קושיא דהא דאמרינן ירק בתר לקיטה אזיל היינו גבי ירק דפטור מן הפאה אבל לא בתבואה דבתר שליש אזלינן בה ולא בדבר שאין זרעו כלה כגון לוף כדלעיל דריכנו הוא דמהני ביה וכן בפול המצרי היכא דזרעו לזרע דמי לתבואה ואפילו נלקט בשביעית כדלעיל וכן הכא בבצל דאין זרעו כלה דמכניסו לקיום דמי לתבואה ומשום דנלקט במוצאי שביעית לא סגי אלא דבעינן רבו גידוליו על עיקרו וכדפרישנא וכן דעת הרמב"ם ז"ל כמו שפסקתי שכ' בפ"ד הבצלים שירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו כ"ז שעלין שלהם ירוקים הרי אלו מותרין ואם השחירו הרי הן כנטועים בארץ ואותם העלין אסורים משום ספיחים ובין כך ובין כך הבצלים עצמן בהיתירן הם עומדים ע"כ. ולא כ' אוקמתא דמרוכנין גבי מתני' אלא דפי' הרב ז"ל מתני' בתלושין ולא במחוברין ואני מפרשה במחוברין כדמוכח בגמ' ולא פסק הא דר' חנינא בן אגטיגנוס ואני רואה לפסוק כמותו דהא מדר' חנינא בן אנטיגנוס בעינן למפשט בעיין בפ' הנודר מן הירק דקסבר דכי מצי לתלשן בעלין בשביעית אפילו הם ירוקים אסורים וכ"ש שחורים ובמוצאי שביעית שרו דקסבר דבהאי שיעורא רבו גידוליו על עיקר הוא. ועוד כיון דתני ר' חנינא הוא גופיה אם יכולין ליתלש משמע דבמחוברין איירינן אם לא יפריש הרב דה"ק אילו היו נטועין יכולין ליתלש היו. ועוד פסק הרב בהדיא בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו העלו גידוליו את עיקרו והותר הכל הואיל ושביעית אסורה ע"י קרקע כך בטילתה ע"י קרקע והיינו סוגיין דפ' הנודר מן הירק וכבר כתבתי למעלה בפ' שדה הלבן דאפילו הניחו נטוע בשביעית ובא לשמינית כיון דרבו גידוליו דשמינית על עיקרו דשביעית שרי ולא אמרינן דקמא קמא בטיל דקיי"ל כר' זעירא דאפילו שתלן בשביעית ולא עקרן שריין דשביעית בטילתה ע"י קרקע ובריתא דהמנכש בלא עקרן

מיירי וכמו שכתבתי שם, ומשום דפסק הרב ז"ל בהילי כלאים ס"פ חמישי כר' יונתן וז"ל בצל שנטעו בכרם ואח"כ נעקר הכרם ואחר כן צמחו גידולין מן העיקר הנטוע אע"פ שרבו גידולין על עיקרו במאתים הרי אותו העיקר באיסורו שאין גידולי היתר מעלין העיקר האסור ע"כ. משום דקשה האי דינא לדין שלנו הוכרח לפסוק כאוקמתא דגמ' שאני שביעית וכו' כדלעיל ועל הך מימרא דבצל שעקרו בשביעית השיג עליו הראב"ד ז"ל מכח שמעתין דהכא וכ' עליו א"א בירושלמי לא עשה מעשה ר' אבהו אלא במרוכנין ע"כ, ואני רואה אותו רץ אחרי הרמב"ם ז"ל ואינו מגיעו דהא קיי"ל כתלמוד בבלי היכא דחולק על תלמוד ירושלמי ותלמוד בבלי עיקר וכדברי הרמב"ם ז"ל ומה שיש להשיג עליו היינו למה לא פסק כר' חנינא בן אנטיגנוס וכדפרישית:

הלכה ד

מאימתי מותר אדם ליקח וכו'. מכיון שגזרו על הספיחים חוץ מירקות שמנו בפ' הפיגם אסור לאדם ליקח מיד ע"ה שום ירק למוצאי שביעית דשמא ישן הוא ויאמר לו חדש הוא עד זמן שמה שנזרע במוצאי שביעית ישנו גדול כזה שמוכר זה ובהכי תלינן בהיתירא א"נ דאפילו נימא דישן הוא ריבה יניקת ההיתר ממוצאי שביעית על העיקר של שביעית ונתבטל האיסור וכן משמע בתוספתא דאפילו בידועין של שביעית הם שרינן להו וכדפרישית והתוספתא למעלה כתבתיה:

עשה הבכיר. יש מקום שממהר לגדל ולבכר יותר ממקום אחר:

הותר האפל. אע"פ שלא עשה כיוצא בו מ"מ אי אפשר שלא ריבה ההיתר:

ר' התיר וכו'. ולמסור דמיו לע"ה דאין בהם קדושה לטעמיה דסבר דשביעית בזמן הזה מדרבנן כדאיתא בפ' השולח:

ר' התיר ליקח ירק. בגמ' משמע דמעיקרא לא התיר אלא ירק דאינו מתקיים תרדין וכיוצא בו אבל בצלים ודבר שאין זרעו כלה לא ולבסוף משום דידעו עיקר טעמו דהוי משום דבטלה קדושת הארץ היכא דאיכא פסידא הפצירו בו והתיר אפילו דבר שאין זרעו כלה ושריותא קמייתא דהתיר דהיינו בדבר שזרעו כלה מפ' טעמא במס' פאה פ' כל זית והכי איתא התם נכנס ר' לגנתו של ר' פדת וכו' אייתון קומוי תרין פוגלין מבין ריש שתא לצומא רבא והוה אפוקי שמיטתא והוה בהון טעוניה דגמלא אמר לון ולית אסיר דלאו ספיחין אינון אמרו ליה באפוקי ריש שתא איזדרעון באותה שעה התיר ר' ליקח ירק במוצאי שביעית מיד ע"כ לשון הגמ' וטעמא דבתר לקיטה אזלינן ביה בין לקולא בין לחומרא. וראיתי לרבנו שמשון ז"ל שלא כ' אלא דברים מדעתו:

שמן שריפה. שמן של תרומה שנטמא וקרי ליה שמן שריפה משום דלשריפה עומד כדאמרינן פ' במה מדליקין ובכל שנים קאי ואין מוציאין אותו שלא להרבות טומאה על טומאתו א"נ אי משהי ליה להוציאו דילמא פשע ואכיל מיניה ועוד נ"ל דאשכחן גבי קדשים דשורפין אותן במקומן כדמפ' טעמא בפ' כל שעה בקדש באש תשרף במקום אכילתו שריפתו וגזור נמי בתרומה הכי וכן בפירות שביעית בעו ביעור בארץ שיאכלם שם בביעור דהיתירא ובביעור דאיסורא שישרפם בארץ לכתחלה, ומשמע בת"כ דאם הוציאן דלא מצי למיכלינהו דקתני התם אשר בארצך מה שבארצך אוכלין ולא מה שהוציא עקילס לפונטוס, ונראה הטעם משום דמיקרו קדש דדייני בהו דינא דיוצא בקדש כן נ"ל. והראב"ד ז"ל כ' פי' שאם יצאו פירות שביעית לחו"ל אסורין באכילה ונ"ל הטעם כדי שלא יתחלפו בפירות חו"ל ונמצאו פירות שביעית יוצאין לחולין, ועוד אני אומר כי אע"פ שהם אסורין באכילה אינן מתבערין עד שיגיע זמן הביעור ואם רצה להחזירן לארץ ולאכלן שם רשאי אבל אם הגיע שם זמן הביעור בהא פליגי תנאי אם יבערם שם או צריך להחזירם לארץ ולבערם וזה הביעור שריפה או קבורה הוא עכ"ד. פונטוס שם מקום בחו"ל תרגום ירושלמי מלך אלאסר מלכא דפונטוס:

שמוציאין לסוריא. פירות שביעית וטעמא דילמא סבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש או שמא כיון דנהגא בה שביעית דלא נעבד כדתנן לעיל עושין בתלוש וכו' מצי למיכלינהו שם דלא יפשע שלא ינהג בהם קדושת שביעית ובארץ שלא כבשו עולי בבל דקילא נמי דנאכל ולא נעבד פליגי נמי בגמ':

אין מביאין תרומה מחו"ל לארץ. השתא ס"ד משום דתרומה שנטמאת היא ובגמ' מפ' לה:

שמביאין מסוריא. דיש מקום ליכנס בה בטהרה כדאמרינן פ"ק דגיטין:

אסור בספרי א"י. כלומר אפילו בספרי א"י דהיינו עיירות הסמוכות על הגבולין דארץ העמים דא"א ליזהר שלא יביאו שם ירק מחו"ל ואפשר שגם בני העיר אין להם שדות אלא בחו"ל ולכך כשראו שלא היו יכולין לעמוד בה התקינו שיהא שם מותר להביא וטעמא דאסור להביא ירק מחו"ל בארץ מפ' בס"פ הנודר מן המבושל משום גוש ארץ העמים שבא לפעמים עם הירק וגושא מטמא במגע ובמשא כדאיתא באהילות וגזרו אגושא לשרוף כדאיתא בפ"ק דשבת ואמרינן לעיל דדוקא עיירות המובלעות בתוך א"י שכבשו עולי בבל טהורים אוירן אבל אין מובלעות לא ומשו"ה בספר התירו דהוי גזרה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה:

ספר. מרקא בלע"ז חוף הים מתרגמינן ספר ימא:

התקינו שיהא מותר להביא ירק מחו"ל לארץ. בין בשביעית בין בשאר שני שבוע:
קפלוטא. בצל שיש לו ראש וטעמא דאין זרעו כלה:
ושרא ליה לון. דלדידיה אין חילוק וכמו שכתבתי למעלה בדעתו של רש"י ז"ל:
ואיתקבלון גבי ר' מונא. לאכסניא:
אמרי ליה. ר' ור' יוסי בר יהודה לר' מונא אמרו:
עשה לנו לפס א' של ירק. ובמוצאי שביעית היה ועדיין לא הגיע הבכיר ורצה ר' לעשות מעשה על פי הוראתו:
קופר. בשר ולא רצה ליקח ירק מע"ה ולעשותו לפס משום חשדא דספיחים:
שהוא מפתח של שמואל. נראה בעיני ששמואל חברו של רב היה חולק על ר' בענין הזה שהיה מתיר ספיחים ומפני שלא שמע ר' מונא לדבריו קאמר ליה הכי נראה שזה מפתח בית מדרשו של שמואל הוא וממנו למד:
מן תלמידוי דר' יהודה. וחייב אדם לנהוג כדברי רבו:
בספרי א"י. ועכו בספרי א"י היא כדפרישנא בריש פירקין:
כד אתא לגביה ר' מונא. בא לביתו של ר' והזכיר לו המאורע וא"ל צריך היית לעשות כדברינו שלא לחלוק על דברי וליענש בעון מרבה מחלוקות בישראל:
תמן תנינן. בנדרים פ' הנודר מן המבושל:
מן הירק. הנודר מן הירק:
מותר בירקות השדה. דאינן קרויין ירק סתם ואינו אסור אלא בירקות הגנה דסתם ירק של גינה משמע ולא ירק השדה דיש לו שם ליווי:
אסור בירקות השדה. וכ"ש בירקות הגינה דכיון דנדר בשביעית אי אפשר לומר שנתכוון לירק גנה דהא אין זורעין ואין נוטעין בשביעית אלא ודאי לירק השדה שעולה מאליו נתכוון דאותו הוא דאוכלין בשביעית וכגון שעלה בשדות שמנו חכמים בפ' שני דמס' כלאים:
הדא דתימר. דבשביעית אסור בירקות שדה וכ"ש דגינה:
עד שלא התיר ר' להביא ירק מחו"ל. דכיון דאין מביאין ודאי נדר מאותו שמסתפקין הימנו בני אדם:
אבל משהתיר ר' להביא ירק. אין חילוק בין שביעית לשאר שני שבוע דהא בשביעית נמי רגילין לאכול בארץ ירקות הגנה ואהנהו דוקא הוא דנדר ובירקות שדה מותר וא"ת והא אמרינן לעיל דזרוע של גוי מותר כדמוכחא ההיא דגביהא בן פסיסא וא"כ בלאו שריותא דר' נמי נימא הכי דלא אסיר אלא בירקות גנה תריץ הא אמרינן בפ"ב דדמאי דבאותן הימים רוב שדות א"י נתונות ביד ישראל ולמיעוטא דשדות גוים לא חיישינן:

עולשין. מפ' בפ' כל שעה הינדיבי ובלע"ז אינדיבא ומרין הן ואשמועינן ר' יוסי בר' חנינא דאע"ג דאינם מנויים במשנת עוקצין גבי הני דחשיבי אוכלא בסתם היינו בשאר שני שבוע דלא צריכי להו אינשי אבל בשביעית חשובות הן לטמא טומאת אוכלין ואע"ג דמרים הן כיון דאוכלין אותן בשביעית הא אית עלייהו מחשבה בסתמא:

היא שאר שני שבוע. ואין מקבלין טומאת אוכלין אפילו בשביעית אא"כ חישב עליהן לאוכלן דהא אפילו בשביעית יש להם ירק הרבה ולא חשיבי להו אוכלא:

לא פליגין. היו בני הישיבה סבורין לומר ר"ש ות"ק לא פליגי דמוציא לסוריא אלא ר"ש מאי דשמיע ליה קאמר:

ר' יהודה אומר עד כזיב. כלומר מאשקלון עד כזיב מוציאין מן הארץ אבל מכזיב ועד אמנה לא דלא כבשוהו עולי בבל וכדכתיבנא בריש פירקין וכ"ש לסוריא:

עד אמנה. אף מכזיב ועד אמנה מוציאין דהיינו כל מה שכבשו עולי מצרים ומשמע דת"ק דמתני' ר' יהודה היא ובם"פ הפיגם אמרינן דמן הדרום נמי דהיינו מן סוף גינייא דאשקלון לאשקלון נמי אסיר:

שיצאו חו"ל. והגיע שם זמן הביעור וכדברי הראב"ד ז"ל:

מתבערין במקומן דברי ר'. כשיגיע ביעור דאיסורא מבערן בכל מקום שהם ולא מטרחינן ליה להחזירן לארץ אלא מבערן שם בשריפה או בקבורה:

מביאן לארץ. אי קודם זמן ביעור דהיתירא אוכלן ואי מטא זמן ביעור דאיסורא שורפן או קוברן בארץ דקסבר ר"ש בן אלעזר דדין מ"ש יהבינן להו וכי היכי דמ"ש מחזירו לחומה כדאיתא בפ"ג דמס' מעשר שני אף פירות שביעית מחזירן לארץ דהא שוין הם למ"ש דאין ניתנין אלא לאכילה דהא תרוייהו מיקרו קדש:

דכתיב בארצך תהיה כל תבואתה וגו'. ולחיה אשר בארצך ומההוא קרא נפקא לן נמי כלה לחיה שבשדה כלה לבהמתך וכו' ובפ' מקום שנהגו פריך והא בארצך מיבעי ליה לדרשא אחריתי דאין סומכין בני יהודה אלא על ארצם כדאיתא לקמן בפ' הפיגם, ומשני בארץ בארצך כלומר אי הוה כתיב בארץ ש"מ בארץ תאכל תבואתה ולא בחו"ל השתא דכתיב בארצך משמע בארץ דידך בעית לשעורי ובחיה דילך ולא בחיה דארץ אחרת דחיה דגליל לא מהניא ליהודה ויהודה לא מהני לגליל כדאיתא התם א"נ מאשר א"נ מתהיה בהוייתה תהא:

כההן ת"ק ולקולא. והכי מסקינן בפ' מקום שנהגו דאין הלכה כר"ש בן אלעזר ובדיעבד אם הוציאן חו"ל אינו חייב להחזירן:

שלא יעבירם ממקום למקום. אע"ג דמקילי כשיצאו לחוץ היינו דמתבערין במקום שזכרם אבל אין להזיזן ממקומן:

תמן תנינן. בפ"ג דעוקצין:

שאר כל ירקות שדה. כל ירקות שדה השנויים כאן בשביעית כגון עלי לוף שוטה ופיגם וגופנין וכסבר של הרים וכיוצא בהן אינן מאכל לרוב בני אדם וצריכין מחשבה והכשר כדקתני חוץ מאותן שמונה דאע"ג דירקות של שדה הם חשיבי ולא בעו מחשבה ובהכשר לחודיה נחית עלייהו טומאה:

שמרקעין. פי' בערוך מין בצל לא בעי מחשבה:

פטריות. לא בעו מחשבה פונגש בלע"ז ואין להם שורש:

כרישי שדה. לר' יהודה אוכלא חשיבי ולא בעו מחשבה:

רגילה. פורקקלי בלע"ז והיינו וירדולאגש:

נץ החלב. פי' בערוך פרחים לבנים:

עכביות. לר"ש לא בעו מחשבה ופי' בערוך ירקות שהם מרים וצריך למתקן ע"י האור והכי משמע בפ' כדי יין:

כלובסין. בכ"ף גרסינן ואומרים בלשון ערב אל דיב ובלע"ז קרדו לובו:

הרי אלו. השאר שאין מנויין כאן:

תמן תנינן. בפ' בתרא דחלה:

אריסטון. שם איש:

מאפמיא. גרסינן והיא עיר בסוריא כדקתני סיפא דההיא מפני שאמרו הקונה בסוריא כקונה בפרוודי ירושלם והא הכא דבכורים קדשי כתרומה דשניהם אסורים לזרים וחייבין עליהם מיתה וחומש ועוד דחמירי מתרומה דקא בעו תנופה והגשה לגבי מזבח ואפ"ה קבלו מסוריא א"כ גבי תרומה נמי ליתו לכתחלה ומ"ט דת"ק דפליג אדר"ש גבי תרומה ובודאי ת"ק פליג עליה אסוריא דבבי דמתני' דמיין להדדי דלהכי תננהו גבי הדדי והא אסיקנא דברישא פליגי ר' שמעון ות"ק:

בכורים באחריות בעלים. כלומר לאו משום טומאה הוא דחיישינן אלא טעמא דבכורים צריכין הבעלים ע"כ להביאם לירושלם כדתנן התם אפילו אגריפס מלך ישראל מניח הסל על כתפו:

תרומה אינה באחריות בעלים. אלא הכהנים מחזרין אחריה בבית הגרנות וחיישי' שמא יצאו הכהנים שבא"י לחו"ל בשביל התרומה להביאה מפני שאין על הבעלים להביאה אלא חולקין אותה לכהנים היושבים בסוריא ומשום תקנתא דכהנים שלא יטמאו דסוריא מטמא עפרה כחו"ל כדאמרינן בפ"ק דגיטין ג' דברים שותה סוריא לחו"ל וכו' ואע"ג

דבכורים דאריסטון צריכין אנו לומר שנכנסו בה בטהרה דאי לא היכי קרבי לגבי מזבח או שנזהרו בהן שלא נפלו עליהם מים שנתלשו מ"מ מטעמא דמרדפין אחריה לשם לא זהירי ועוד דתניא בפ' הספינה אין יוצאין מן הארץ לחו"ל וכו':
הדרן עלך פרק שלש ארצות בס"ד

פרק ז

הלכה א

כלל גדול אמרו בשביעית. במס' שבת פ' כלל גדול מפ' טעמא אמאי תני הכא כלל גדול ומפ' משום דגדולה מדתו ממעשר דאילו קדושת שביעית דהיינו # דאין עושין בפירותיה מלוגמא וסחורה ואין משנין דבר מדרך תשמישו ואיתנהו נמי במ"ש ותרומה ואשמעינן דהני תרתי בשביעית גדולה מדתם דאיתנהו בין גבי מאכל אדם בין גבי מאכל בהמה כדתנן הכא ובפירקין דלקמן משא"כ גבי מעשר דלא נהיגי תרוייהו אלא באוכלי אדם ומשו"ה גבי מעשר תני כלל אמרו ולא תני כלל גדול:
ומאכל בהמה. או מאכל בהמה כדפרי' דאפילו באוכלי בהמה נהיג בהו קדושת שביעית כדכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכתיב ולבהמתך וגו' הרי אוכלי אדם ואוכלי בהמה אמורים כאן:
וממין הצובעין. או ממין הצובעין דגם במיני צביעה נהיגא קדושת שביעית דילפינן לה בגמ' מלכם לכל צרכיכם כל של צרככם אית ביה קדושת שביעית ובגמ' מפ' דהוסיפו על הכלל הזה נמי מיני כביסות כגון החלבנון והלעונין וכו':
ואין מתקיים בארץ. אכולהו קאי אם אינו מתקיים בארץ:
יש לו שביעית. קדושת דין שביעית כדפרישית:
ולדמיו שביעית. דשביעית תופסת דמיה כדאיתא לקמן פרק כלל גדול רבא דאם מכר פירות שביעית ונתנו לו דמים אין עושין מן הדמים סחורה ולא למלוגמא ולא יקח מהם חלוק ולא סנדלים אלא מידי דאכילה כדתנן לקמן:
יש לו ביעור. תרי גווני ביעור כשכלה לחיה שבאותו מקום מן השדה צריך לבער הפירות מן הבית כדי לקיים ונטשתה ואכלו אביוני עמך ומפ' בפ' המפקיד דהיינו הפקר דשביעית אפקעתא וכו' והיינו נמי דתניא אתה אוכל מן השבות דהיינו ביטול רשותו ממנו # ויפקירנו דביטול רשות מדין הפקר נגע בו כדאיתא בפ"ק דפסחים ואוכלין הכל עד שיכלה האחרון שבאותה מדינה כדאיתא בפ' הפיגם ובההיא שעתא הביעור הוא מאכילה כמו שעה ששית דחמץ ואפילו צבע בגד בקליפי רמון ואגוז שנושרין מאביהן

כשיגיע זמן הביעור צריך לשרפו כדתניא בפ' הגוזל קמא בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק:

ולדמיו ביעור. וזמן ביעור הדמים בר"ה של מוצאי שביעית כדתנן בסמוך ר"מ אומר דמיהן מתבערין עד ר"ה וכן פסקו התוס' פ"ק דנדה בשמעתא דר' אליעזר ומשום דאינו מתקיים יש לו ביעור כדמפ' טעמא בפ' בא סימן דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול כ"ז שהיא אוכלת מן השדה אתה מאכיל לבהמתך בבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך שבבית וגבי אוכלי אדם נמי דרשינן מן השדה תאכלו את תבואתה כ"ז שיש בשדה אתם אוכלים אין בשדה וכו' למעוטי הני דלא כלו להו:

ואי זהו. דבר שאין מתקיימין בארץ בשלשתן ומפ' ואזיל באדם זה עלי הלוף שוטה דאינן מתקיימין שנובלין בימות החורף ומשמע בעוקצין דמרין הם ולא מיטמו טומאת אוכלין עד שיכבשום ביין או בחומץ כדתנן התם וכל הני דקתני הכא במתני' משום דלית בהו איסור ספיחים תני להו דכולהו ירקות שדה נינהו כדאמרינן בסוף פירקין דלעיל ומשו"ה לא נחשדו בהן עוברי עבירה ומשו"ה תני לוף שוטה ולא תני לוף פקח אבל אה"נ דירקות גנה שנלקחו מן הגוי דמותרין משום ספיחים וכ"ש דאית בהו קדושת שביעית וכמו שהוכחנו למעלה:

הדנדנא. מפ' בערוך מינטא בלעז:

עולשין. מפ' בפ' כל שעה הנדבי אינדיביא בלע"ז ומין ירק מר הוא ובגמ' מפ' אי נחית עלייהו שביעית בלא תיקון ומפ' רבנו שמשון דבעולשין של שדה מיירי וכן בכרישין בכרישי שדה ומשו"ה לית בהו ספיחין ועולשי שדה וכרישי שדה אע"ג דבשאר שני שבוע בעו מחשבה והכשר בשביעית חשיבי כדאמר לעיל בפ' ג' ארצות וכולה מתני' בירקות שדה משתעיא וכן כ' ר"י ז"ל:

והרגילה. פי' בערוך עשב הנקרא פורקקלא ובלע"ז וירדולאגאש:

נץ החלב. פי' הרמב"ם ז"ל אל מחלב בלשון ערב עשב ידוע אצל הרופאים ופי' בערוך פרחים לבנים ועיקר שלו קרוי ביצי נץ החלב כדאיתא לקמן:

החוחים והדרדרים. מיני קוצים ומאכל בהמה הם:

איסטיס. אינדיקו בלעז:

קוצה. רוויא ותני ספיחי שהם הגידולין שמוציאה הקוצה והאיסטיס דאין מתקיימין וכלים דאילו גרעיני איסטיס מאכל אדם נינהו כדאיתא בגמ' כך נ"ל. ורש"י ז"ל בפ' כלל גדול פי' לפי שאין דרך ללקטן בשנה שנזרעין אלא לסוף ד' או ה' שנים שהשרשים מתפשטין בארץ ומשביחין ושורש שלהן עיקר ולכל אלו מלבד קדושת שביעית יש להן

ביעור ולדמיהן ביעור וביעור בכילוי תלוי וכדפרשינן אבל אי מתקיים בארץ שביעית הוא דאית ליה ולא ביעור ואינו נכון דלוף פקח אמרינן לעיל פ' בנות שוח דמתקיים בארץ ג' שנים ואפ"ה אמרינן התם דאית להו ביעור:

ומאכל בהמה. או מאכל בהמה:

וממין הצובעין. או ממין הצובעין:

ומתקיים בארץ. אם הוא מתקיים אין לו ביעור דכיון דלא כלה מן השדה אין לחייב לבערו בזמן הביעור:

ערקבלין. מפ' בפ' עושין פסין אצווא חרזייתא דדיקלא ופי' רבנו האי גאון ז"ל צמח עבה מאד ויש בו כמו ראשי מחטין והוא אטן בלשון ישמעאל והרמב"ם ז"ל פי' בלשון ערבי אל ערקבוץ והוא מפורסם אצלנו והן עלין בצורת עקרב:

החלבציין. מפ' בגמ' עיקר נץ החלב דלעיל:

בוכריא. פי' בערוך בלשון ישמעאל כנגאר:

הפואה. פי' לעיל פ' בנות שוח דצובעין בה אדום:

הרכפא. פי' בערוך בלשון ישמעאל שגרמרינו והן עקרין שחופרין מן הארץ ושולקין אותן ושותין אותן המים ומי שיש לו תולעים בבטנו ימיתם וכיון דמתקיימין אין להן ביעור הלכך הצובע בפואת שביעית אינו חייב לבערה כשאר כל הפירות אבל קדושת שביעית אית לה ולא יצבע בה בשכר אלא צובע לעצמו כדתנן לקמן ולא יעשה בה סחורה ולא יזרקנה לאיבוד:

ר"מ אומר דמיהם מתבערין. דמצי ליקח מדמיהם מילתא דכלה הוו להו כדין דבר שאין מתקיים וביעור הדמים היינו עד ר"ה כמו דמים דרישא ורבנן פליגי עליה ואמרי דכיון דהן כעצמן אין חייבין בביעור כ"ש דמיהם ופלוגתייהו מפ' בגמ':

קליפי רמון. שצובעין בהן והוו שומר לפרי ואית להו תורת שביעית דהא צובעין בהן הצבעין כדתנן בפ' ר' עקיבא וסמיך אמתני' דתנן וממין הצובעין וכו':

והנץ. פרח אדום שסביב הפיטמא ומקיף לו סביב והמסרק חוצה לפרח ואע"ג דתנן בעוקצין דאין מצטרף היינו גבי כביצה לטומאת אוכלין אבל לגבי שביעית נמי מסייע לצבוע שחור:

קליפי אגוזים וכו'. גבי הוצאת שבת בפ' ר"ע תנן נמי הכי קליפי אגוזים וקלפי רמונים סטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן ופירש"י ז"ל קליפי אגוזים אותה הגדילה ע"ג קליפה הפנימית בעודן לחין ע"כ:

והגרעינין. לאו אאגוזים קאי דאין בהן גרעינין אלא גרעיני שאר פירות קאמר כגון דתמרים וזיתים ושייך בהו שביעית אע"ג דלהסיקא הוא דחזו חזו נמי לבהמה כדאשכחן פ' במה מדליקין רב אכיל תמרי ושדי קשייתא לחיותא וגרעיני זיתים יש שמוציאין מהן שמן וכן פי' רבינו שמשון ז"ל:

יש להן שביעית וכו'. בגמ' בעי אי יש להן ביעור או לא:

צובע לעצמו. ולא לאחרים כדמפ' ואזיל משום לאכלה ולא לסחורה:

ולא בתרומות. דכתיב בהו נמי אכילה בפרשת אמור וכולהו דרשות דדרשינן גבי שביעית מדכתיב לאכלה ולא לסחורה וכו' ה"נ תני ר' חייא גבי תרומות כולהו דינין דתני גבי שביעית בתוספתא דשביעית פ"ו ובתוספתא דתרומות פ"ט. וקשה לי דאמאי לא תנא נמי מעשר שני דמ"ש שוה לשביעית וי"ל דכיון דתני לכולהו דיניה במס' דיליה לא תנא ליה הכא:

ולא בבכורות. דכתיב וכי יהיה בו מום וגו' בשעריך תאכלנו ודרשינן ולא בסחורה:

ולא בנבלות ולא בשקצים ולא ברמשים. הני משום גוונא אחרינא נינהו והיינו משום דתניא בת"כ שקץ הוא לכם שלא יעשה בהם סחורה ובגמ' נמי יליף לה מקרא ופי' סחורה דאסירא היינו לקנותן כדי להרויח בהן דגבי נבלה שנתנבלה בידו או ברשותו הא כתיב בה או מכור לנכרי וכן בכור מותר למכרו כדתנן בריש כל פיסולי המוקדשין וגבי שביעית כיון דעושה מעשה של הצביעה משום שכרו דמי לקונה כדי להרויח דהיינו סחורה וכך הסכים רבינו שמשון ז"ל:

לא יהא לוקח ירקות שדה. שנתפרשו בפ' ג' ארצות דאין בהן משום גזרת ספיחין:

ומוכר. האי לוקח לאו דוקא דאפי' שלקטן כדי למכרן אע"פ שלא לקחן אסור כיון דמחזר לעשות מעשה תגרות וסחורה הויא ובהדיא קתני בתוספתא לא יהא לוקט אלא משום סיפא נקטיה דתנן לקח לעצמו וכו':

ובנו מוכר על ידו. בשבילו כלומר במקומו מוכר בשוק דכיון דהוא לא לקטן ולא טרח בהו בזול זבין להו:

לקח לעצמו. בדמים:

והותיר מותר. הוא בעצמו:

למכרו. כיון דלא לקחן כדי לחזור ולמכרן ולהשתכר אלא לאכילה וכ"ש אם ליקט לעצמו והותיר דודאי שרי למכור הוא בעצמו וכ"ש בנו או בן בתו:

לקח בכור למשתה בני. כהן שלקח מחברו בכור בעל מום למשתה בנו או לאכול ברגל:

מותר למכרו. אע"ג דקא מחזי כסחורה כיון דלא לקחו כדי למכרו ולהשתכר בו ובתוספתא פליגי תנאי אי שרי למכרו יותר מן הדמים שלקחו דתניא התם ר' אומר אומר אני לא ימכרנו אלא בדמיו כלומר בדמים שקנאו ולא ירויח בו כלום והה"נ דפליגי בפירות שביעית וקיי"ל כסתם מתני' דאפילו להרויח בו שרי דלא הוי סחורה אלא מציאה בעלמא כיון דלא נתכוון לכך וכן פסק הרמב"ם ז"ל כסתם משנתנו פ"ו דהיל' שמיטה:

שנתמנו להן: שנזדמנו להם מלשון וימן להם ודוקא שנזדמנו הוא דלא מצרכינן להו להפקירם אבל לחזר אחריהן ולצודן כדי למכרן אסור דהיינו סחורה כדלעיל, א"נ אפילו לחזר אחריהן ללוקחן מאחרים כדי למכרן ולהשתכר אסור ואפילו שלא חזר אחריהם ונזדמנו לו ללוקחן בזול אע"ג דלא הוי צייד אסור ואהא פליג ר' יהודה:

אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר. אע"פ שאינו צייד כיון דלא חיזר אחריהם אלא לפי דרכו באו לו לוקח אותן ומוכרן דלא מחזי סחורה אפילו דלא צד אותן הלוקח:

ובלבד שלא תהא אומנתו לכך. דהא מחזי כמחזר כיון דהרבה פעמים לוקח ומוכר:

אומנתו. רגילותו דהא באינו צייד עסקינן ובנתמנה לו עסקינן:

וחכמים אוסרין. ליקח כדי למכור אף אם נזדמנו לו לפי דרכו לסחורה דמי:

צבעין לאדם מהו. מיני עשבים שדרכן לצבוע בהם והם מאכל אדם מי אמרינן דבצביעתן קדושת שביעית משתמרת בהם ולא הוי שנוי ושרי או דילמא כיון דמאכל אדם נינהו אי צבע בהו הוי שינוי ואין זו קדושת פירות שביעית ואיכא משום לאכלה ולא להפסד:

לכם. קדש תהיה לכם:

מלוגמא. רפואה כגון שקורים בלע"ז איגפלשטו שעושין מפת שנותנין על פי מכה או על פי שחין וכ"ש חוקנא שאינה אלא לבני אדם החולים:

אלונתית. מפ' בפ' תולין ובפ' אין מעמידין אי זו היא אלונתית יין ישן ומים צלולים ואפרסמון ופירש"י ז"ל מים צלולין שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומים להיות צלולין ושותין העליונים בנחת במסננת ומפ' התם דעבדי ליה למסותא ופי' רש"י ז"ל שהוא לרפואה להצטנן כשיוצאין מבית המרחץ:

לתפיליו. שנתגברה בהן מרה לבנה שהן איסטניסין ומרקחים היין לחזק אצטמוכא שלהן והכי תניא נמי גבי מעשר שני בתוספתא אין עושין את היין אלונתית. תפילים מלשון בשר תפל דג תפל שאין בו מלח כלומר אין מוצאים טעם במה שאוכלין:

ולמה יצתה מלוגמא שאין עליה קדושת שביעית. תלמודא מסיק ואזיל פשיטותיה דר' יונה שאל לתלמידיו היאך אתם מפרשים ברייתא דקא ממעטא מלוגמא לחולים אילימא משום # [דמעיקרא הויא חזיא לאדם ובתר הנחתה שם תו לא חזיא לאדם]:

והתניא דן וצד. מיני זרעים שצובעין בהן ובעודן גרעינין הוו מאכל אדם והגידולין אע"ג דלאו מאכל אדם הן קדושת שביעית חלה עליהן ואסורין בסחורה ולא יצבע בהם בשכר אלמא אע"פ שזרען בשביעית ועכשו במוצאי שביעית הוו גידולין ונשתנו דלא חזו למאכל אדם אפ"ה למוצאי שביעית לא יצאו מקדושת שביעית ובעינייהו איתנהו וה"נ נימא מלוגמא כה"ג אלא דטעמא דמלוגמא דיצתה היינו משום דאסור לשנות כל דבר ממנהגו שנוהגין בו בני אדם דבעינן דבר השוה לכלכם אבל הני מיני צביעה אף אחר ששינו אותן לא יצאו מקדושתן דמיוחדים לצביעה # כיון דשריין ולא יצאו אע"פ שהם מאכל אדם שרו דתניא בתוספתא דן וצד וזרע איסטיס נזרעין למוצאי שביעית מפני שהוא מלאכתן ע"כ וטעמא שדך לא תזרע דומיא דכרמך לא תזמור אמר רחמנא מה התם מידי דגידולין דאכילה אף הכא מידי דגידולין לאכילה אבל גבי ביעור וסחורה איתקוש בקרא דוהיתה שבת הארץ לכם לאכלה ואיפשיטא בעיין מסוגיין דר' יונה דקא מותיב מדן וצד על מלוגמא משמע דכי היכי דאיכא שינוי במלוגמא ה"נ איכא שינוי בזריעתן דאילו מעקרא הוו גרעינין חזו לאדם ובזריעה גידולין לא חזו לאדם ואפ"ה שרו כדי לצבוע בהן:

שמע לה. לבעיין דלעיל דאוכלי אדם מותר לצבוע מהן לאדם:

דתניא. בת"כ:

תהיה אף להדלקת הנר אף לצבוע בהם צבע. ואע"ג דאוכלי אדם נינהו ולאו לבהמה מיירי דא"כ נמצית מאבד אוכלי אדם ועוד אמרינן לקמן דאוכלי בהמה אין עושין מהן צבעים לבהמה וכ"ש אוכלים דאדם אלא בצבעין לאדם קאמר:

א"ר מנא. מהכא לא תיפשוט דצבע דשרי ליה הכא היינו באוכלי בהמה לצבוע מהם לאדם אבל מאכל אדם לצבוע מהם לאדם לא שרי ובריייתא דלעיל לא מצינן למידחי דקתני דן וצד דאיכא בהו אכילה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' חמישי כפשיטות דלעיל וז"ל דברים שדרכן לצבוע בהן אע"פ שהם מאכל אדם צובעין בהן לאדם ע"כ. והכי נקטינן לקמן בהדיא פ' כלל גדול רבא:

צבעין לבהמה. מינין שמשמשין לצבעין לבהמה כגון כלבים קטנים או טלאים שצובעין אותן לקטנים:

מהו. לצבוע בהן לבהמה מי אמרינן דהוו כאוכלי אדם לצביעה לאדם ושרי דהא לכל צרכיכם דרשינן וכך צביעה כמו אכילה או דילמא שאני אדם דבר מצוות הוא:

עיקר האוג ועיקר הוורד. גרסינן והכי איתא בתוספת' וורד אדום צובעין בעיקרו וטעמא דאין ראוי למאכל בהמה:

אגא. מין אילן הוא. ובתוספתא דעירובין פ"ג נמי תניא עיקר החרוב עיקר האגא וכל אלו אין עיקריהן ראויין למאכל בהמה:

אוג. פי' בערוך מין אילן הוא שבפרי ועלין שלו צובעין את העורות הלבנים שקורין קורדובאניש אדומים ופריו דומה לשני תולעת אל סומאק בלע"ז:

אין בהן קדושת שביעית. ומותר לצבוע בהן לבהמה ואפילו אחר הביעור שריין ולא ידלקו דאין מוציאין מקדושתן דלית בהו קדושה וטעמא דלאו מאכל בהמה נינהו דאילו הוו אוכלי בהמה אין צובעין לבהמה והכי מסקינן לקמן פ' כלל גדול רבא דאוכלי בהמה אין צובעין מהן צבעין לבהמה והוי חילול לקדושת שביעית וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' הנזכר:

מיני כביסות. עשבים שדרכם שמכבסין ומלבנין בהן כגון הני דמייתי חלבונין ולעונין ובורית ואהל אבל ביין ושאר מין פירות פשיטא לן דאין מכבסין בהן בשביעית דדרשינן בפ' הגוזל קמא לאכלה ולא לכביסה:

מהו שיש עליהם קדושה. בכביסתם ולאו שנוי הוי ומותר לכבס בהן בשביעית וקאמר דכביסה קדושת שביעית יש בה כלומר תשמישין דשרא רחמנא בלכם הויא נמי כביסה ולא הוי שינוי והיינו כר' יוסי דשרי כביסה דס"ל דהוי חיות כדאיתא לקמן פ' כלל גדול רבא א"נ שאני הני דאורחייהו הכי ושרו כו"ע בהו וכי פליגי הייינו לשנות דבר מתשמישו:

הוסיפו עליהן. על הכללים השנויים במשנתנו דצבעין דשרו לצבוע בהן בשביעית כדאמרינן לעיל ואית בהן שביעית וביעור הני כביסות נמי דינייהו הכי וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' הנזכר והך ברייתא מייתי לה בס"פ ר"ע והתם מפ' רש"י ז"ל חלבנון לטרון לעונין לענה בורית עשב ושמו אהלא בלשון ארמי ואהל נמי עשב ותרי גווני אהלא:

מיני בשמים וכו'. כגון מיני עשבים שיש להן ריח טוב ואין משתמשין בהן אלא לריח ואין אוכלין אותן:

יש עליהן קדושה. בריחן ומן התשמישין דשרא רחמנא בשביעית גבי לכם הוי בכללו הריח וכיון דנתפס בכלל שבת הארץ א"כ ביעור נמי אית בהו כי כלה מינייהו בשדה:

פרח לבן. אומרים שהוא לירוש בלע"ז:

והאודם. קלאביל בלע"ז:

אין עליהן קדושת שביעית. ואין חייבין בביעור ומותרין לעשות בהן סחורה ולוקחין בדמיהן דבר שאינו מאכל וטעמא דאכילת אדם ואכילת בהמה וצביעה והדלקה דהוי דמי לאכילה דהנייתו וביעורו שוין אבל בריח בשעת הנייתו ליכא ביעור לא וכביסה דאית ביה קדושת שביעית שאני דחיות חשיבא והנייה וביעור איכא כאחת כמו אכילה:

קטף. שרף האילן ששמנו מריח בלסמו בלע"ז ויש שרף אחר כגון אילן ששרפו מוצטכי ולר"ש לא חשיב פרי ולא בעי ביעור ושרי בסחורה אבל רבנן פליגי עליה וחשיב פרי ויש בו קדושת שביעית:

בהדא נסורתא. שם מקום הוא דפרח לבן ואודם דההוא אתרא אין ריחן נודף ולא חשיבי אבל מיני בשמים בעלמא לעולם אימא לך דריח כאכילה ולא משני. והרמב"ם ז"ל לא כ' במיני בשמים כלום:

מיני אדלקות מה אית לך. לא ידעתי לצדד פי' לבעיא זו דאי מיבעיא בעשבים שעושין מהן שמן לרפואה מאי קא מיבעיא ליה אי חזו לאדם פשיטא דאין עושין מהן מלוגמא וה"ה שמן דשינוי הוי ואי לא חזו אלא לבהמה פשיטא דעושין כיון דעושין מהן מלוגמא לאדם ונ"ל דלהדליק מהם במדורה קא בעי דתניא בתוספ' אין נותנין שמן שביעית לתוך המדורה ר' יוסי אומר צובע בו עציץ ונותנו לתוך המדורה והשתא בעי מיני עשבים שעושין מהם שמן כגון פקועות דתנן בפ' במה מדליקין בשמן פקועות שרי לעשות ממנו דליקה דהיינו מדורה דלא הוי נמשך אחר הפתילה או דילמא שינוי הוי ואין דרך בני אדם לעשות אותן שמנים אלא לרפואה ולא להדליק וכי היכי דבשמן סתם להדליק נר שרי ולא למדורה דהוי שינוי הכא נמי הוי שינוי או דילמא כיון דעשבים מרים נינהו ואינן לא מאכל אדם ולא מאכל בהמה קילי ושריין ולא איפשיטא:

ההן וורד תני ביה תלת מילין. הורד שהזכרנו למעלה דין גבי עיקרו דאין קדושת שביעית יש בו ג' דינין לגבי שביעית:

עלין שלו. של הוורד:

יש להן ביעור. דדבר שאין מתקיים הן דהא נופלין עלי הוורד מן הפיקא:

פיקא שלו. דבר עגול קרוי פיקא יש לוורד למטה מעליו כמין פיקא עגולה ואחר שנופלין עלי הוורד ממנו הפיקא מתבשלת ומתאדמת וראויה לאכילה ואינה נובלת בימות החורף ומש"ה אין לה ביעור:

עיקר שלו. אע"פ שצובעין בו אינו ראוי אלא לצבע בהמה הילכך לית ביה דין שביעית ומותר לסחורה ולצבוע בו בשכר:

מהו לכבוש מן ההן וורד. בתוך השמן מי אמרינן דדמי למפטם את השמן דתניא בתוספתא דאין מפטמין את השמן דלא הוי דבר השוה לכלכם ואין עושין כן אלא לאיסטניסין וה"נ הכא או דילמא כיון דאין אוכלין אותו הנייתו כך היא ושרי:

וכי יש לו מלאכה אחרת. ופשיטא דשרי דאין מיוחד אלא לכך:

אוכלי אדם הוא. שאוכלין הורדין במרקחות ולא הוו כמו מיני בשמים ואין כובשין בו שמן:

יש להן ביעור וכו'. נראה בעיני דמיבעיא ליה דהא הכא הרמונים נושרין מאביהן וכן אגוזים ולפום כללא דמתני' דריש פירקין הו"ל למיתני נמי הכא יש להן ביעור ולדמיהן וכן לקמן גבי וורד וכופר וקטף לא תני במתני' יש להן ביעור וכו' ואילו גבי וורד תניא בתוספתא בהדיא דעלין שלו יש להם ביעור ולדמיהן ביעור וה"נ איתא לעיל בגמ' והיינו משום דנושרין וכן פרי הלוטם נושר הוא וכיון דנושר הו"ל למיתני יש להן ביעור ולדמיהן ביעור ואמאי לא תני ליה:

אורוסטין. מין וורד:

אודרודוסטין. מין וורד בלשון יון רודוסטו. כל שרי דגרסינן הכא היינו לכבוש בשמן:

אסור לכובשו. דהא אוכלין אותו בעיניה ודמי לפיטום של שמן:

להטן בחוחים. לשון לחלוח דיפרישקאר בלע"ז כי ההיא דתנן במס' מכשירין פ"ג המלקט עשבים כשהטל עליהן להטן בהן חטים אינן בכי יותן דהיינו לחלוח כמו שדה מטוננת וה"פ פעמים שהאדם בעת השרב כדי לקרר ידיו משפשפן בעשבים לחים והעשבים כשמניחין בהם דבר חם מוסיפין הבל ופסדי כדתנן בפ' במה טומנין ומיבעיא ליה השתא כשלקטם להטן בהן כיון דמפסיד להו ממאכל בהמה אסיר או דילמא כיון דמלוגמא לאדם ממאכל בהמה שריא כדאיתא לקמן להטן לאדם נמי שרינן שמוצא קורת רוח בכך:

אתון ואמרון. באו תלמידים ואמרו משמיה דר' חנינא:

אפילו עלי קולקסיא שרי. להטן בהם אע"ג דבסתמן מאכל בהמה הן כדאמרינן לעיל בם"פ ב' דמאכל צביים הוא וחזו טפי מחוחים אפ"ה חלה מחשבה להטן בהם ושריין ולאו משנה מדרכו הוא:

לעובדא וסמוך עלוי. דלא תימא הלכה ואין מורין קאמר ליה:

אלא חציר בלבד. כדכתיב מצמיח חציר לבהמה ואסור לשולקו כדאמרינן לקמן באידך פירקא:

ושלקחו להטן בו מותר להטן וכו'. אפילו חציר דמיוחד למאכל בהמה אם כשלקחו מתחלה היה דעתו להטן בו שרי להטן בו דכיון דחישב עליו להטן לא נחית עליה מאכל בהמה:

אבל אי חישב עליו למאכל בהמה אסור להטן בו. דמשנה דבר מדרכו הוא:

תני בר קפרא מותר להטן בהם. ואפילו אי חישב עליהן למאכל בהמה כדמפ' בסמוך דלא עדיפי ממאכל בהמה דייחדן לבהמה ואפ"ה שרי מיניה מלוגמא לאדם והמקשן לא אסיק אדעתיה האי טעמא ומשו"ה פריך והרי אסור:

ואסור ללוות מהן. דהא פירות שביעית הוו והלואה מפירות שביעית הויא סחורה וקיי"ל לאכלה ולא לסחורה והכי איתא בפ' בתרא דע"ז:

למה שיש עליהן קדושת שביעית. בתמיה כלומר ע"כ משום דיש בהן קדושת שביעית הוא דאסרת ללוות מהן וא"כ היכי שרית להטן בהן:

ומשני והרי אוכלי בהמה דיש עליהן קדושת שביעית כדתנן במתני' ואפ"ה מלוגמא מינייהו לאדם שריא כדתנן לקמן וה"נ לא עדיף להטן ממלוגמא ומאן דאסר סבר מלוגמא רגילי בה אינשי מריעי ולהטן לא רגילי ומחזי שינוי:

ולעשות מהן סממנין לאדם. להטיל מיץ העשבים דבהמה עם סממנין אחרים בבית הרעי שלו כגון אם עצורין בני מעיו גריעא ממלוגמא דמלוגמא הוה אמינא אע"ג דמידי דשתייה או דאכילה היא לרפואה ובתר הנחה בבשר אדם לא חזיא לאוכלין מ"מ לא הוי בזיון כ"כ לשביעית בשעת הנחה:

מלוגמא. כמו לגימא והשתא דאמרינן דשרי להטן בהם שמעינן דכל גווני דהן הנייה לאדם שרי:

תמן תנינן. בעוקצין פ' בתרא ומשום דאמר לעיל במחשבה מהניא גבי חציר דחל בו קדושת שביעית מייתי לה:

לולבי זרדין. אילן הוא ושמו זרדתא ולולבין שלו חזו לאכילה בתיקין כדאמרי' בפ' הבונה המזרד זרדים אם לאכילה כגרוגרת:

ושל עדל. פי' בערוך דומה לצנון. וי"א שהיא שדריאה, ובתוספתא דשביעית משמע דמין אילן הוא דקתני התם לולבי האלה והבוטנא והאטדין והעדל ר"מ אומר עלים עם לולבין יש להן ביעור וחכ"א עלין עם לולבין אין להן ביעור ר"ש אומר ללולבין אין להן ביעור לעלין יש להן ביעור מפני שנשרו מאביהן וכולן שנכנסו מערב שביעית לשביעית או שיצאו משביעית למוצאי שביעית נידונין כאילן חוץ מן העדל שנידון כירק ע"כ ומפ' לקמן דהיינו דאין בהן קדושת שביעית והרי הן כאילן עצמו דאין בו קדושת שביעית ודין ששית דיינינן להו:

ותורמוסין לאו מרין הוא. ואפ"ה לא בעינן בהו עד שיומתקו וכדלקמן:

שעיקרן אוכל אדם. משא"כ בהני דמתני' דסתמן לבהמה:

לא צורכא דלא שמעינן שאין קדושת שביעית חלה וכו'. לא נצרכה זאת להביא בכאן במס' שביעית אלא לאשמועינן דעלה לוף שוטה דתנן להו במתני' דהכא ועדל בתוספתא דשביעית דכתיבנא ולולבי זרדין במתני' דלקמן דהכא אשמעינן דאין קדושת שביעית חלה עליהן עד שיומתקו דלא מיקרו אוכל עד שיכבשום ביין וחומץ ויומתקו דהכי משמע בתוספתא דעוקצין דגבי תורמוסין קתני הכי חרדל ותורמוסין ושאר כל הנכבשין בין שלא המתיקו בין שהמתיקו מיטמאין טומאת אוכלין משמע דהני דתנן בהו עד שימתקו דעד שימתקו דוקא ולא מהני להו כבישה בלחוד וכ"ש מחשבה ומתני' דעוקצין לפרושי מיני דקתני בשביעית קא אתיא:

לא כן א"ר יוסי בר חנינא עולשין. דהא עולשין ירקות שדה הן ואמרינן בפ' בא סימן דכיון דמרין הן בעו מחשבה לאכילת אדם בתלוש ובהכי נחית עלייהו טומאת אוכלין וקאמר ר' יוסי בר חנינא לעיל בפ' ג' ארצות דבשביעית כיון דאסירי ספיחים מסתמא אית עלייהו מחשבה אע"ג דלא חשבו עליהן חסרון הירקות גרם דכאלו חשבו עליהן ומיטמו טומאת אוכלין באותה שנה:

שלא התיר ר' להביא ירק. משום גושא:

היא שביעית היא שאר שני שבוע. וכי היכי דבשאר שנים בעו מחשבה ה"נ בשביעית אינן חשובות אוכל עד שיחשוב עליהן ולא נחית עלייהו טמאה אלא במחשבה לאוכלן וא"כ עולשין דתנן במתני' אחר שמותר להביא ירק ע"כ לא חשיבי אוכל אדם אלא במחשבה ובמחשבה מיהת סגי וה"נ עלה לוף שוטה דקתני ליה בהדייהו ולולבי זרדין כי אית בהו מחשבה אמרינן דאית בהו קדושת שביעית ובמחשבה סגי ולא בעינן יומתקו. והרמב"ם ז"ל לא כ' מזה כלום:

ומצינו דבר שבתחלה וכו'. דבשלמא אי נמתקו הו"ל מעשה ופשיטא דמהני אבל מחשבה גרידא מי מהניא היכן מצינו בשביעית כן ועולשין לאו ראיה היא דמין מרורים נינהו וכולהו מרורים איתקוש להדדי:

ומשני מסיאה ואזוב וקורנית שלקטן לעצמם. משנה היא לקמן פ' כלל גדול רבא והכי תנינן לה כל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה חישב עליו אוכל אדם ואוכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה חישב עליו לעצים הרי הוא כעצים כגון הסיאה והאזוב והקורנית:

אין קדושת שביעית חלה עליהן. ומסיקין בהן תנור וכירים ועושין בהן סחורה:

שכן אם לקטן מתחלה לאוכלין. כלומר שאני אזוב וקורנית דחיילא עלייהו קדושת שביעית דאי בעי מתחלה הוו להו אוכלא ולא בעו תיקון משא"כ בהני דמתני' דעוקצין

דמקמי תיקון לא הוו אוכלא והכי נקטינן דלית בהו קדושת שביעית עד דאית בהו טומאת אוכלין ועולשין שאני דע"י הדחק בעינייהו אכלי להו דהא קתני להי בהדי ירקות דפסח:

עולשין. אינדיביא בלע"ז:

צתרא. פי' בערוך פוליאול:

איזובא. כמשמעו אוריגאנו בלע"ז:

קורניתא. טומיליו בלע"ז:

ביצי נץ חלב. העיקרין דומין לביצים ונאכלין לבהמה:

שהשמן של שביעית מדליקין בו. כדתניא לעיל תהיה אף להדלקת הנר:

מכרו ולקח בו שמן אחר וכו'. וטעמא דשמן עצמו או הפרי עצמו מידכר איניש ולא אתי לעשות בו סחורה ושרי הלוקח בהדלקה אבל למוכר קנסינן כיון דלא אהני דשמן שני נמי לאו בר כילוי הוי קנסוהו רבנן דלא ידליק בו אלא יאכלנו א"נ דאנן סהדי כיון דהיה לו שמן ומכרו ולקח בדמיו שמן לשום ריוח שהרויח בדמים עשה כן הילכך קנסוהו וס"ל לר"מ דכיון דמצינו חומרא בדמים נחמיר עלייהו נמי אידך חומרא דאע"ג דהעיקר דבר המתקיים ולית ליה ביעור דמי ואית להו ביעור ושניהן אסורין להדלקה בין המוכר בין הלוקח וטעמא משום דשניהם מוכרים נינהו:

ה"ג כיצד הוא עושה ר' חזקיה בש"ר ירמיה מחליף שניהן בשל חולין. כלומר דשמן אינו בר כילוי לענין אכילה ונמצא שיעבור על ביעור דאיסורא ומפסידו הילכך כיון דשניהם מחליפין שניהם מוכרין שניהן לוקחין בדמיהם פירות חולין בני אכילה כדי שיאכלום ולא משהו להו. והרמב"ם ז"ל כ' בפ"ה להדלקה כיצד מדליק את הנר בשמן שביעית עצמו מכרו ולקח בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן שניהן אסורין בהדלקה שאין מדליקין בשמן שביעית ע"כ:

יין אין סכין אותו. כדתניא לקמן פרק כלל גדול רבא ולא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן. וטעמא דאין דרך לסוך אלא לרפואה כדאמר בם"פ שמנה שרצים ואיכא משום לאכלה ולא להפסד אבל בשמן סיכה כשתייה דמיא כדדרשינן גבי תרומה וכיון דהאי שמן תולדה דיין ויין אין מדליקין ולא סכין ה"נ שמן דהא תולדה דיין הוא דהוי:

החליף עלין בלולבין. דתנן לקמן לולבי האלה והבוטנא והאטד יש להן שביעית ולדמיהן שביעית ואין להן ביעור ולא לדמיהן ביעור אבל לעלין יש להן ביעור מפני שהן נושרין מאביהם וכי החליף עלין בלולבין הוו לולבין תולדה דעלין ואית להו דינא דעלין:

אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא. דכתיב לאכלה ולא להפסד ועוד מפ' טעמא לעיל דאינה אלא לחולים. אבל אוכלי בהמה עושין מהן מלוגמא לאדם דהא סלקי דרגא וכי החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כיון דתופס דמיו הוו אוכלי בהמה תולדה ודינן כאב:

והתניא. בניחותא וכו' אלמא דאין מוכרין אוכלי אדם ליקח אוכלי בהמה ואם לקח אית בהו דינא דאוכלי אדם:

והדא קניבתא דירק. דהיא פסילת הירק אותן עלין דלא חזו כ"כ כיצד יעשה לא ידרוס עליהן ברגלו דאוכלי בהמה נינהו אלא מעלה אותם לגג והן יבשין מעצמן ולא חזו לאדם ולא לבהמה:

עד הפסח. של מוצאי שביעית משום דהענבים אזי ביעורן כדתניא בפ' מקום שנהגו אוכלין בענבים עד הפסח:

ובשמן עד העצרת. דזיתים דהוו של שמן ביעורן עד העצרת של מוצאי שביעית ואם לקח שמן ביין גבול יין אית ליה:

בגרוגרות. ואע"ג דמתקיימין הרבה זמן ביעורן עד הפורים:

ובתמרים עד החנוכה. והתם בפ' מקום שנהגו מצאו נוסחא דתני בה בתמרים עד הפורים ובגרוגרות עד החנוכה ואמרינן עלה ואמר רב ביבי ר' יוחנן מחליף בתרייתא ופירש"י ז"ל ותני הכי בגרוגרות עד הפורים ובתמרי' עד החנוכה כדפסקינן הכא והרמב"ם ז"ל בפ"ז פסק כפשטא דברייתא המשובשת והניח מסקנת האמוראים וגרסא דהכא וראיתי שכן פסק ר"י לקמן פ' הפיגם וצ"ל דכי מייתי בגמ' מימרא דרב ביבי היינו לומר דחבריו חלקו על ר' יוחנן בגירסא וכרבים הוא דנקטינן וטעמא דאמור רבנן דשרי יין דשביעית בפסח דשמינית דקשיא דהא כך כמה זמן הוא דכלה לחיה שבשדה והתורה אמרה מן השדה תאכלו את תבואתה ודרשינן ע"י השדה תאכלו וכו' תריץ רבנן בזמן שהשנים כתיקנן קאמרי וכתיב ובציר ישיג את זרע ואשכחן בני אדם שחורשין עד הפסח מקשאות ומדלעות וזורעין בפסח כדתנן במתני' בפ"ב וכיון דקציר משיג לזרע הרי יש לחיה בשדה בפסח וטעמא דשמן עד עצרת דמסיקה מתאחרת אחר זמן הבציר קרוב לב' חדשים כדתנן בפרק בתרא דפיאה והלא יש שאין מוסקין זיתיהם אלא לאחר רביעה שנייה:

הא נברא מישאליניה. הנה איש עובר לפנינו כדאי והגון לשאלה כזאת דר' ינאי רביה דר' יוחנן הוה:

כל דבר שדרכו לישור יש לו ביעור. כלומר כללא דריש פירקין דוקא הוא והני מהן שדרכן לישור מאביהן ומהן שאין דרכן לישור והתנא לא האריך ונשמט והלך לו:

ושרע. לשון השמטה הוא כמו גולתיה שריעא מיניה ובת"כ שרוע שנשמטה ירכו:
לישור. מלשון פירות הנושרין נשרו רוב עליו:
מהו לצבוע בוטבת הנייה. הצבע רוצה לצבוע לאחר בשביל טובת הנייה שעשה לו כגון שנתן לו מעשר שהיה הצבע לוי שהיה יכול לתת אותו מעשר לאחר ונתן לו:
השלשושית והחלבנון. מיני עשבים שהן לצביעה ושכיחי בשדה וחלבנון בפ' ר"ע מייתי לה ופי' רש"י ז"ל שם לתרון בלע"ז:
התגר עושה לעצמו. ולא לאחרים ומשמע ואפילו דשכיחי גביה אינשי דטובת הנייה הוא דעבדי ליה ואפ"ה קתני לעצמו דוקא וכן פסק ר"ח ז"ל בפ' האיש מקדש דחשיב ממון:
ה"ג שקץ הם לכם מה ת"ל ושקץ יהיו לכם וכו'. דהכי כתיבי קראי ובספרים כתוב טמאים הם לכם ומה ת"ל וטמאים יהיו לכם וטעות סופרים הוא דההוא קרא בתנור וכירים כתיב ולא בשרצים ומהאי קרא דשקץ דריש ליה בת"כ:
ואחד איסור הנייה. כלומר הרווחה דאילו הנייה הא תנן במתני' ציידי חיה ועופות ודגים וכו' ומפ' טעמא בת"כ ומייתי לה בפ' כל שעה מדכתיב לכם שלכם יהא ופריך אי הכי אפילו לכתחלה נמי ופירש"י ז"ל יהא מותר לחזר אחריהם כדי להרויח בהן ומשני אמר קרא ושקץ יהיו לכם בהוייתן יהו:
כל דבר שאיסורו מדבריהם. כגון חלב שחלבו גוי וכו' ומורייס וגבינה וחלתית וכל הנהו מילי דתנן בהו פ' אין מעמידין דאסורין ואין איסורן איסור הנייה:
למלאכתו הוא גדל. ולא אסיר לסחורה אלא דבר העומד לאכילה והרי גמל. שאוכלין אותו הישמעאלים:
למלאכתו הוא גדל. כלומר גם הוא סתמו למלאכה הוא גדל:
בהדין מורייסא. דתנן בפ' אין מעמידין דאסור מדרבנן וכן חלתית נמי קתני ליה התם דאסירא ואע"ג דמורייס סבר ר"מ התם דאסור בהנייה הני אמוראי דהכא סברי כרבנן דרבים נינהו דאמרי אין איסורן איסור הנייה. ואיני מבין דברי רבנו שמשון ז"ל בזה. והקשה הרב ז"ל מסתם יינן דמדרבנן הוא ואסור בסחורה ותירץ דאין למדין מן הכללות ואין זו קושיא אצלי דלא תני הכא אלא מילי דבהנייה שרו ובסחורה אסירי וסתם יינם אפי' בהנייה אסור וכ"ש בסחורה:
תני לא יהו חמשה מלקטין ירק וא' מוכר. כלומר אע"ג דזה מלקט וזה מוכר שרי פעמים דהא נמי אסיר וכגון ששה שותפים החמשה מלקטין והא' מוכר אסור דכיון דכל כך מלקטין בשותפות מחזי דמתכוונין לכך ומיגנייא מילתא:

אבל מוכר שלו ושל חבירו. פי' רבנו שמשון ז"ל אבל אם לקט לעצמו וחברו נמי ליקט לעצמו כלומר שלא הניחו כל מה שליקטו ביחד אלא זה ליקט ואגודו לפניו וזה ליקט ואגודו לפניו יבא זה וימכור חלק חברו ונמצא זה מוכר וזה לוקט ואגב אגודו של חברו מוכר אגודו שלו בהבלעה ומבליע שלו בשל חברו ואשכחן גבי פירות שביעית דהבלעה שריא בפ' לולב הגזול ורישא רבותא קמ"ל דלפעמים זה לוקט וזה מוכר דשרינן ליה במתני' הכא אסור ולפעמים לוקט ומוכר ביחד שרי:

חמשה אחין וא' מוכר על ידיהן. אחים שאינם שותפין מצו למכור מאי דאסרינן ברישא גבי שותפין דלא לימרו עלמא לכך נתכוונו אלא אחים נינהו ונמצאו כולן ביחד וליקטו וזה מוכר על ידן. וכ' רבינו שמשון ז"ל דהא דאמרינן בפ' זה בורר בראשונה היו אומרים אוספין כשרים סוחרים פסולין. אוספין היינו הוא ליקט ובנו מוכר על ידו. סוחרין שהלוקט בעצמו מוכר וכ"ש הקונה מחברו בזול כדי למכור ביוקר ולהרויח דפסול לעדות דאהא קא מזהר רחמנא לאכלה ולא לסחורה:

שלא יעשו פלטר. מלשון פלטיא וכ' ה"ר שמעון בן צמח ז"ל בפירושו למס' אבות אבות הסנדלר שהיה עושה סנדלים וייחסו על שם אומנותו ואע"פ שנוסף בו ר"ש אחרונה ואינה בלשון הקדש תוספת והיא אות שרשית הרבה נמצא כן בלשון הארמית בשמות האומנות בירושלמי דפ' לא יחפור ובמס' חלה יש חליטר והוא מוכר חליטין וכן שם הנחתומר והוא הנחתום וכן פי' ה"ר יהודה בן יקר ז"ל וכן פלטר לוקח פת למכרו בפלטיא וכל דבר הנמכר בשוק המוכרו קרוי פלטר כמו כמו שאמרו בירושלמי בשביעית חמשה אחים מלקטין ירק וא' מוכר על ידיהם וא"ר יוסי בר בון ובלבד שלא יעשו פלטר ומפ' התם דלא יהא מזבן כל שעה ע"כ:

שהיה מבשל ירקות. סתם שזרען גוי א"נ ירקות שמנו חכמים שעולין מאליהן דלית בהון איסור ספיחים וכן ליקט ירק דמתני' ועושה מלאכה בהן כדי להרויח ובשנה השביעית מיירי דהירק יש בו קדושת שביעית ומטגן ועושה מלאכה ביין כגון מקפה שאמרו חכמים שאינו של שביעית וכן שמן:

האבטלא. שכר בטלה ומבליע דמי הירקות בהדייהו:

על חיטייא. בשנה השביעית מיירי שעושה מלאכה בחטים שהם של עזה דאילו של שביעית אסורין משום ספיחים ואי של גוי מ"מ יש בהן קדושת שביעית:

על משחא. של שביעית:

חלטרייא. מוכרי חלוטי ברותחין ומטגנין אותן בשמן דאין לו ביעור אלא עד העצרת של מוצאי שביעית וכשיש שמן היינו אחר רביעה שנייה כדתנן פ' בתרא דפאה ובאותו זמן אין חטים מותרין אלא של עזה וכיוצא בה:

תמן תנינן. פ' זה בורר בסנהדרין ומייתי לה הכא משום ר' יהודה דמתני' דאמר ובלבד שלא תהא אומנותו לכך:

אלא אוספי שביעית. אסיקנא בפ' זה בורר דה"פ בתחלה היו אומרים אחד זה ואחד זה פסולין כלומר אחד אוספין ואחד סוחרין פסולים לעדות משרבו האנסין ומאי ניהו ארנונא חזרו לומר אוספים כשרים סוחרים פסולין פי' אוספין פסולין היינו הוא לוקט והוא מוכר דפסול מדרבנן וסוחרים היינו הקונה מחברו בזול כדי למכור ביוקר ולהרויח דפסול מדאורייתא דכתיב לאכלה ולא לסחורה דכיון דחימוד ממון מעבירו על דברי תורה הוי כרשע דחמס ופסול להעיד שנוטה אחרי הבצע:

משרבו האנסין. כדאמרינן לעיל פ' בראשונה דאיכא סכנה מן המלך אם לא יזרעו שיפרעו למלך:

חזרו. לומר אוספין כשרים וסוחרין פסולים:

ר' יהודה אומר. השתא מפ' ואזיל דר' יהודה בבטלן דוקא הוא דקאי:

היך עבידא. היכי דמי:

היה יושב ובטל ממלאכתו כל שאר שני שבוע. שהיה אדם בטל:

נושא ונותן בפירות עבירה. כגון שעשה סחורה בפירות שביעית א"נ שמכר פירות שביעית וקנה בדמיהם מידי דלאו אכילה ושתייה כגון עבדים וקרקעות וכסות:

אם יש עמו מלאכה אחרת כשר. ואמרינן מקרה הוא לו כיון דיש לו מלאכה:

ואם לאו פסול. והשתא אתי אימתי דר' יהודה לקולא:

אבל אם כל שאר שני שבוע עוסק במלאכה. גבי שביעית אף אם אין לו מלאכה כשר דאמרינן בעבידתיה טריד ואין כוונתו לחטוא אלא שלא להיות בטלן:

ר' אבא בר זבדא. הוי תלמידיה דרב אדא בר אהבה הראשון דחבריה דרב הוה הכי משמע בפ"ק דשבת ירושלמי ובמס' שקלים:

ר' אבהו. תלמידיה דר' אלעזר ור' אלעזר תלמידיה דר' יוחנן הוא:

הלכה כר' יהודה דמתני'. דלא מיפסל אלא באדם בטל כל השבוע ואין לו השתא אומנות אלא הוא:

איקלס ר' אבא בר זבדא. נתקלס ונתעלה מפני ענותנותו שבא לומר הלכה בשם קטן ממנו:

תני ר' חייא לחומרא. האי ר' חייא נמי תלמידיה דר' יוחנן הוא כדמוכח בספ"ק דבכורים דר' חייא חברו דר' קרוי כאן ר' חייא רבה ומפ' מילתיה דר יהודה לחומרא דאפילו באדם שעושה מלאכה כל ימות השנה בעינן בשביעית שיהא עמו מלאכה אחרת אבל בבטלן כל ימות השנה לא מהני בשביעית דעביד מלאכה אחרת דרמאות הוא ופסול:

אית נוסחי דגרסי אם יש עמו מלאכה אחרת מותר ואם לאו אסור וטעות סופר דבמתני' דזה בורר כשר ופסול הוא דקתני לומר דשוגג ומזיד הוא כמו בשאר עבירות וכמשחק בקוביא וכו' ובמס' סנהדרין ירושלמי גרסינן כשר ופסול, וראיתי לרבנו שמשון ז"ל שתפס הגרסא המשובשת ומפני כך חשב דהירושלמי הזה היה מפ' דר' יהודה דמתני' קאי אפירות שביעית וכ' ובירושלמי משמע דר' יהודה קאי אפירות שביעית דמפ' היך עבידא היה יושב ועוסק במלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל לישא וליתן בפירות עבירה אם יש עמו מלאכה אחרת מותר ואם לאו אסור אבל אם הי' בטל ממלאכתו כל שני שבוע ובשביעית התחיל לישא וליתן בפירות עבירה אף אם יש עמו מלאכה אחרת אסור וחכמים אוסרין אף אם יש עמו מלאכה אחרת ע"כ, וכל זה בנוי על יסוד הנזכר דקושטא דמילתא דר' יהודה דמתני' כפשטיה הוא וכדפרישינן וכגירסת סנהדרין יש לתקן הספרים:

לא בדא. לא בזאת המימרא דר' חייא דפריש מימרא דר' יהודה לחומרא א"ר בא בר זבדא מימרא דר' אבהו לפסוק כר' יהודה:

ומסיק תלמודא לעולם אפשר דהכי איתמרא נמי מימרא דר' אבא בר זבדא דתמן בלישנא קמא אע"פ שהיה קטן ממנו אמרה וכן אם פירושא דר' יהודה לחומרא לימא נמי הכי:

תמן אין המלכות אונסת. פי' רבנו שמשון ז"ל דקאי אמתני' ומפ' דמודו רבנן לר' יהודה גבי צייד וטעמא דהמלכות אונסת דהמלך לוקח מס מן הציידין הילכך כי היכי דשרי למכור מה שנזדמן להן תוך מצודתן ה"נ שרי ליקח אם נזדמנו להן ולמכור ולעולם בעינן שלא יחזרו אחריהם לא לצודן ולא ללקחן ולשון תמן והכא לא מתיישב ומצאתי בסנהדרין ירושלמי הלשון בעצמו דלא קאי אמתני' כלל והך מימרא גופה כתובה לעיל בפ' בראשונה אלא נראה דאמתני' דזה בורר קאי דתנן דסוחרי שביעית פסולין ומפרש דהיינו בראשונה שלא היה המלכות אונסת אבל באחרונה בימי ר' ינאי כיון דהמלכות אונסת כולהו כשרים דשריותא דב"ד איכא דאפילו חרישה שרינן לעיל פ' בראשונה מהאי טעמא וכולה סוגיא דפ' בראשונה מייתי לה התם:

הלכה ב

לולבי זרדין. שהן מרים כדלעיל שכבשן ביין או בחומץ לאכילה והומתקו וכן לולבי חרובין שכבשן נמי לאכילה:

יש להן שביעית וכו'. ועלין דלולבין כיון דינקי מלולבין דין לולבין אית להו דלולבין משירן הרוח ונובלין ועלין של לולבין נמי אין נובלין אלא בהדי לולבין אבל עלין דענפים קשין לחודייהו שכבשן אין להן ביעור ולא לדמיהן ביעור מפני שאין נושרין מאביהן והכי תניא בתוספתא דעלי חרובין אינן כלין ובפ' הפיגם נמי גרסינן עלי קנים ועלי זיתים ועלי האוג ועלי חרובין אין להן ביעור ובגמ' מפ' אמאי לא מפליג תנא בין עלין דלולבים ללולבין:

אין להם ביעור. דלולבי אלה אינן נושרין:

האלה. אולמו בלע"ז כמו כאלה וכאלון:

בטנה. פינו בלע"ז מלשון בטנים ושקדים ויש אומרים פישתוקיש:

אטדים. מיני קוצים:

אבל לעלין. דענפים הקשים דהני בעו ביעור:

מפני שנושרין מאביהן. אבל עלין דלולבין שרו כיון דלולבין גופייהו אינן נושרין:

הוורד. אילן העושה שושן אדום או לבן:

כופר אילן שעושה אשכולות ויש בהן ריח ושוחקין אותן אשכולות וצובעין בעפרן הידים להיות אדומות ונקרח תמרחניא בלע"ז כן פי' הרמב"ם ז"ל וזהו אשכול הכופר ולא תימא דורדים להריח בהם נינהו קמ"ל כיון דכובשין אותן בדבש אוכל נינהו:

הלוטם. מין אילן שקורין אינזיניו בלע"ז וקורין לפריו וילוטאש והוא לוט המוזכר בתורה גבי מכירת יוסף ותרגום אונקלוס ולטום # [ויש אומרים שהוא נקרא צנובר הוא פיניונישׁ]:

הקטף. האילן של אפרסמון קרו כן על שם שרפו # שקורין בלשמו דהיינו הצורי שתרגם אונקלוס וקטף כלומר שרף קטף דתניא בכריתות הצורי הוא שרף הנוטף מעצי הקטף ואין לו לקטף פרי אחר אלא השרף הנוטף ממנו וס"ל לת"ק דאילן הקטף בטל לגבי שרפו ולגבי דידיה חשיב שרפו פרי והסך בו הוי כמו סך בשמן ור"ש סבר לא חשיב שרפו פרי ובגמ' מפ' אי פליגי ת"ק וריש נמי בשאר האילנות שעושין פרי בשרף היוצא בעלין ובגזע שרף גומא בלע"ז. בוורד וכופר ובקטף דמיני בשמים הן צריכי ולוטם למ"ד וילוטאש קשה דלמאי איצטריך אי משום פריו פשיטא דמשום ריח אין בו ומשום שרף נמי אין לו לכך נראה עיקר שהוא פיניונישׁ ומצוי שרף בו שקורין צמ'ג בערבי ומשום שרף פיריו הוא דתנא ליה:

יש להם שביעית. ואסור לעשות בו סחורה והכא ל"ג יש להן ביעור ובפ"ק דנדה מייתינן לה וגרסינן התם יש להן ביעור ולדמיהן ביעור ולעיל בגמ' איבעיא לן בכל הני דלא תני בהו ביעור אי דייק מתני' ואסיקנא דכללא הוא כל שדרכו לישור וכו' הילכך גבי עלים דורד פשיטא דיש לו ולדמיו ביעור כדאמרינן לעיל דג' דינים יש לו בעלים ובפיקא ובעיקר:

והכופר. האשכולות סתמן נובלות מאביהן אבל גבי שרף קטף הא פסיקא ליה לתנא למיתני דבשלמא קטף דעלין פשיטא דנושר אבל שרף הגזע יש ממנו שאינו נושר ומשו"ה לא תנא ליה וכן כופר הוה אמינא בשמים הוא ואין בהן שביעית כדלעיל קמ"ל דחשיבי לצביעה וצביעה איתרבאי לשביעית ושרע תנא מיניה. ורש"י ז"ל גריס ליה בנדה ופי' יש להן ביעור כשכלה לחיה מן השדה ואע"ג דיש להן שביעית איצטריך למימר יש להן ביעור דיש דבר דיש לו שביעית ליאסר בסחורה ומלוגמא ואין לו ביעור כגון דבר המתקיים בארץ שאינו כלה לחיה מן השדה אבל כל דבר שיש לו ביעור יש לו שביעית כדתנן במס' נדה:

אין לקטף שביעית. בגמ' מפ' דאשרף קטף פליגי:

וורד חדש. של שביעית:

שכבשו בשמן ישן. של ששית:

מלקט הוורד. בשביעית והשמן אין צריך לאכלו בקדושת שביעית מפני שלא יכנס בשמן כח הוורד וטעמו דאין השמן מקבל הטעם הוורד אא"כ יניחהו זמן רב:

ישן בחדש חייב בביעור. הכל הוורד והשמן ובגמ' מפ' לה:

חרובין חדשים. של שביעית. ביין ישן. של של ששית:

וישנים. של ששית ביין חדש של שביעית ס"ל לתנא דמתני' דמיד נכנס ביין טעם החרובין ומפני כך חייב לבער היין והחרובין ולא דמו חרובין לוורדים והיינו דתנן כל שהוא בנותן טעם חייב לבער:

מין בשאינו מינו. כלומר משום דהוי מין בשאינו מינו שיערו עד ששים דהיינו נותן טעם דכל התורה כדאיתא בפ' כל הבשר:

ומין במינו בכל שהוא. לאו משום דס"ל כר' יהודה דאמר התם מין במינו כל שהוא וכגון אם נתערב האי יין ביין אחר של חולין אלא מפ' בפ' ג' ארצות דאין שביעית אוסרת במינה בכל שהוא אלא בביעור אבל לאכילה בנותן טעם לביעור פי' הר"ן ז"ל לענין שצריך לאכול התערובת קודם הביעור דכיון דאפשר לאכלו קודם הביעור הוי דבר שיש לו מתירין אבל לאכילה בין במינה בין שלא במינה בנותן טעם כלומר כשיש איסור

אכילה דהיינו אחר הביעור הויא כשאר איסורין ובין במינה ובין שלא במינה בנותן טעם דחזרה כמו חלב ודם ובששים. ואנו מפרשים כמשמעו דתהוי בכל שהוא שיעורה בזמן חובת ביעור שיש בו היתר אכילה דומיא דאכילת חמץ אבל בשיש בו איסור אכילה דהיינו כשכלו פירות דהפרכיא דאסורין באכילה משום לאו הבא מכלל עשה דכתיב מן השדה תאכלו אין בשדה לא תאכלו כדתניא בת"כ וכתבה רש"י ז"ל בפי' חומש הוי בנ"ט כשאר איסורין וכן דעת ראב"ד ז"ל דשני ביעורים הן חד כשכלין פירות הארץ ותחומיה וחד כשכלין כל פירות אותו הגליל כגון פירות יהודה מארצות יהודה דכי כלין פירות הארץ שהאדם יושב בה דאין # בזמן ההוא אלא מן השבות אתה אוכל ביטול רשות ואדנות ומוציאין כל אדם מה שבבתיהם ומביאין אותן לאוצר ליד ב"ד והן מחלקין לכל אדם ג' סעודות וכן בכל יום ויום עד שיכלו ואם אין שם אוצר ולא ב"ד מוציאן לשוק ומפקירן ואף הוא יכול לחזור ולזכות בהם ככל אדם ואוכל הזוכה בהם עד שיכלו אותם הפירות מכל המדינה משדותיה ואז יתבערו לגמרי לשריפה או לאיבוד ומאותו הביעור ואילך אינו אוסר במשהו לפי שאין לו שום היתר אבל בביעור הראשון כיון שיש לו היתר אכילת ג' סעודות אוסר במשהו ע"כ, דתרי קראי נינהו חד כשרצתה דדרשינן בה אפקעתא דמלכא וקרא אחרינא דלא שרי לאדם ולבהמה אלא כשהחיה אוכלת מן השדה ועוד אאריך בענין הזה בפ' הפיגם בם"ד:

השביעית אוסרת. הא תנא ליה רישא ולא תנא ליה אלא לפרושי דלא תימא דכללא הוא בכל האיסורין מין במינו במשהו ואשמועינן דדוקא גבי שביעית וכדאוקימנא בזמן הביעור הראשון דהוי דבר שיש לו מתירין ואפ"ה שלא במינו בנותן טעם ואפילו שהוא מותר אח"כ וכה"ג נמי דיינינן בשאר איסורין דבר שיש לו מתירין מין במינו ואפילו באלפא לא בטיל ושלא במינו בנותן טעם, ויש לרבנו שמשון ז"ל דרך אחרת בבבא דחרובין ואינו נכון כאשר פי' דעת הרמב"ם ז"ל:

ברישא דפירקא את אמר אין אוכלין על העיקר. דתנן דעיקר לוף שוטה אין לו ביעור ושרי לאחר הביעור ואפ"ה תנן דעלי לוף שוטה יש להן ביעור ומכי מטי ביעור דאיסורא אסורין באכילה ולא אמרינן כיון דעלין יונקין מן העיקר כיון דעיקר שרי אחר הביעור עלין נמי שרו והכא גבי עלין דחרובים דאין להם כילוי אפ"ה שדינן להו בהדי לולבין כיון דינקי מלולבין ושיעור זמן אכילתן כשיעור זמן העיקר דינקי מיניה דוקא דהיינו לולבין ולכולן יש להן ביעור מדלא מפליג ברישא בין עלין ללולבין כדמפליג בסיפא משמע דאוכלין אחר העיקר דבעיקר תליא מילתא ומתרץ לאו משום דהלכו בתר עיקר דנו כן אלא תמן בלוף שוטה דעיקר אין סופו להקשות ולא דעלין דירק הוי וראו דאין

לדמות עלין לעיקר אבל הכא בלולבי חרובין סופן להקשות כענפים הקשין ואי בתר # דעלים הוה אזלינן בהו ביטלת תורת ביעור ושביעית מהן הילכך הוצרכו לגזור בעלין אטו לולבין כ"ז דלא הוקשו דכי הוקשו לולבין ועלים נעשין כאביהן דאין להן ביעור ולא לדמיהן ביעור ולא שביעית נמי דאינם אוכל ומינכר טעמא דידהו כנ"ל ורבינו שמשון ז"ל פי' דמלולבין דאלה ובטנא אעלין דריש פירקין דלוף שוטה אקשינן דהכא אמרינן גבי לולבין דאין להן ביעור לפי שאין נושרין מאביהן וברישא דפירקין תנן גבי עלין דלוף שוטה דיש להן ביעור אע"פ שאין נושרין מאביהן ומשני התם אין סופו להקשות והוי עיקר בפ"ע ועלים בפ"ע והאי כדיניה והאי כדיניה אבל לולבין דהכא סופן להקשות ולכך נעשין כאביהן ואין להם ביעור. ולא ידעתי מאין לו דעלי לוף שוטה אין נושרין מאביהן דבמתני' קתני דאין מתקיימין בארץ דומיא דדנדנא:

תני וכולן שנכנסו וכו'. בתוספתא תנא עדל בהדי אלה ובטנא ואטדין דבעלין יש להן ביעור וללולבין אין ביעור וקתני סיפא וכולן שנכנסו משמשת לשביעית נדונין כאילן דהיינו לחנטה כששית חוץ מן העדל דנדון כירק כלומר אם העלין ולולבין של כל השנויים במשנה שלבלבו באילן בשישית ונכנסו בשביעית ולקטם אחר ר"ה של שביעית כדי לכבשן ביין וחומץ לא תימא דאלו כמו ירק חשיבי דהא ברכתן בורא פרי האדמה היא ואית עלייהו דינא דשביעית קמ"ל דבתר ששית שדינן להו ומעשרן מעשר עני בין מן העלין בין מן הלולבין. עדל איני יודע מה הוא ואיני יודע הטעם אבל ידעתי שעלין ולולבין שלו מרין כדמשמע לעיל ובעוקצין:

לית כאן מששית לשביעית ששית. לקמיה מפ' טעמא:

משהובילן לחצר. סיאה ואזוב וכו' בעינן בהו מחשבה כדי שיתחייבו במעשרות או שישמרום כדתנן במס' מעשרות ומשו"ה משהובילן לחצר דהיינו בית שמירה זהו מחשבתן וחייבין במעשרות:

אבל אם היתה וכו', כלומר אע"ג דבתר שמירה שלהן אזלינן לא תימא משעת שמירה ואילך נמי הוא דמנינן דלפעמים אנו מונין לפניה ולפעמים לאחריה כדמפ' ואזיל:

שנייה. שהיא מעשר שני ונכנסה לשלישית ובשלישית הובילן לחצר היא שלישית ולשלישית שדינן להו:

מששית לשביעית ששית. מפ' לה ואזיל:

הכא את מני לאחריה. דמששית לשביעית קתני דלששית שדינן להו:

והכא את מני לקומיה. לפניה דבדרישא קתני משנייה לשלישית שלישית:

ומשני ר' יוסי דבשביעית מאחרין משום דאין בה מעשרות כל עיקר כדתניא במכילתא ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה כדאיתא התם:

ופריך לא כן א"ר אבהו וכו'. בהדא דידן דהכא דל"ג ששית אלא שביעית הוא דגרסינן ואמאי לא גרסינן בה ששית כי ההיא דסיאה ואזוב:

ומשני תמן גבי סיאה וכו' ברשות הבעלים. דהיינו בחצר דאין יד הכל פשוטה לשם ולאחד בלחוד דהיינו הבעלים הוא דגזרינן גזירה דישמע ויקבל ומשום הכי דיינינן ביה ששית לחייבו במעשרות משא"כ באלה ובטנה דסתמא אין נמצאין אלא בשדה שיד הכל פשוטה לשם עניים ועשירים וכיון דרבים הן לא ישמעו אפילו בספק כגון דנאמר דיפרישו אלא שהמעשרות שלהן אפילו זה לא ישמעו משא"כ בא' דישמע אפילו בודאי ומשו"ה א"ר יוחנן דבהך דהכא גרסינן שביעית:

ליתלי. לתלות:

אחד. בעה"ב:

בודאי. מעשר עני:

שנים. במקום שיש שנים עניים ועשירים:

בספק. אפילו בספק:

עלין שכבשן עם לולבין. שכבש תחילה לולבין דאלה ובטנה דפטירי מביעור ובא לכבוש עמהם אח"כ עלים דחייבין בביעור כדתנן במתני':

בין אלו ובין אלו יש להן ביעור. דס"ל להאי תנא דאע"ג דכבש עלין לבסוף האחרון נותן טעם בראשון והיינו כר' יהושע דפ' הפיגם דאמר גבי כבשים אף על האחרון ומפ' טעמא בגמ' קסבר האחרון נותן טעם בראשון ובתוספתא גרסינן דהאי סברא דיש להן ביעור היא דר"מ:

בין אלו ובין אלו אין להן ביעור. דקסבר דהראשון מושך לאחרון עמו ונותן בו טעם הילכך בתר לולבין אזלינן והיינו כר' אליעזר דאמר התם אוכלין על הראשון ומפ' טעמא בגמ' קסבר הראשון נותן טעם באחרון ובתוספתא גרסינן דהאי סברא רבנן היא:

עלין יש להן ביעור. וכל א' עומד לעצמו וכאילו אינן ביחד והיינו כר"ג דאמר התם כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית והאי סברא תנינן לה בתוספתא דר"ש היא ונ"ל דדוקא גבי עלין דאלה ובטנה עם הלולבין הוא דס"ל לר"ש הכי משום דלולבין אין להן ביעור אלא מצד השכונה ועוד דאין ביעורי כל האילן זמן שוה אבל ירקות שכלה מינן מן השדה שכבשו עם אחרים דעדיין לא כלה מינן בתר אחרון דוקא אזלינן ואין מבערין אותו אלא בר"ה של שמינית דהא שמעינן ליה לר"ש דאמר כל ירק אחד לביעור

וכיון דאיפסיקא הילכתא לקמן כר"ג ממילא נפקא לן הכא דהלכה כר"ש ויתכן לפרש דהאי ר"ש דתוספתא הוא או ר"ש בן יהודה או ר"ש בן מנסיא או ר"ש בן לקוניא דאילו ר"ש סתם דהיינו ר"ש בן יוחי בהדיא פליג אכולהו לקמן בפ' הפיגם:

א"ר פדת. בריה דר' אלעזר בן פדת:

אתיא דר"ש כר' יהושע. דת"ק דאמר דקטפא פירא הוי היא סברת ר' אליעזר דסבר דאפילו שרף עלין ועיקרין הוי פירא ושרף קטף שרף עלין וגזע הוא דאית ביה ותו לא ואהא פליג ר"ש דס"ל כר' יהושע:

דתנינן תמן. פ"ק דערלה:

המעמיד. המקפיא חלב בהמה לעשותו גבינה בשרף העלין או עיקרין בתוך שנות ערלה:

עיקרין. גזע האילנות:

כמא דתימר וכו'. פי' רבנו שמשון ז"ל דבין ר' פדת ובין ר' זירא מודו דבקטפא דגווזא פליגי ר' אליעזר ור' יהושע גבי ערלה אלא דר' פדת משוה שביעית לערלה להתירו לר"ש כר'.יהושע בקיטפא דגווזא. ור' זירא קשיא ליה מאי דמקשה ר' יונה לקמן דעד כאן לא פליג ר' יהושע עליה דר' אליעזר ושרי בקטפא דגווזא דהיינו גזע העץ אלא גבי ערלה כדתנן אבל גבי שביעית כך שוה קטפא דגווזא כקטפא דפירא דהא גבי שביעית לא בעינן פרי נאכל לאדם שהשביעית נוהגת בכל דבר בין במאכל אדם בין במאכל בהמה כדתנן בפירקין דאפילו בעלין ולולבין נהוג ואילו גבי ערלה שרי כדתנן התם הילכך אין שרף שלו בטל אגב העץ ומשו"ה קאמר ליה כמא דתימר תמן הלכה וכו' כלומר לפי שאתה אומר דר"ש בשיטת ר' יהושע כי היכי דהתם הלכה כר' יהושע דהכי קיי"ל כר' יהושע לגבי ר' אליעזר כמו כן נימא במתני' דהלכה כר"ש לגבי ת"ק והיינו דאמרינן פ"ק דנדה א"ל ר' זירא לר' פדת, חזי דמינך ומאבוך משתרי קטפא לעלמא:

א"ר יונה ודמיא היא כלרבא. כלומר כך דומים הן לאחור דרך לעג:

כלרבא. כמו שמטעינין הספינה כמו כלפי ליא שפי' כלפי אליה לפי שמנהיגין הספינה מאחוריה והאלף נבלעת:

קטף בטל ע"ג שרפו. כלומר מי דמי שרף דאילן דעלמא לשרף הקטף הקטף כל עיקרו אין נוטעין אותו אלא משום שרפו ועץ הקטף בטל ע"ג שרפו ומודי ר' יהושע בההוא דחשיב כל שרפו פרי אפילו לגבי ערלה וכ"ש לגבי שביעית:

אילן אינו בטל לגבי שרפו. שאר אילן דעושה פרי דאין נוטעין אותו אלא מפני פריו לא מפני שרפו הילכך שרפו דגווזא לא חשיב ומשו"ה שרי ליה ר' יהושע:

אוכלי בהמה וכו'. כלומר דאפילו נאמר דהכא והכא מיירי בקטף או הכא והכא בשאר אילן לא דמי שביעית לערלה דגבי ערלה אין איסור אלא בפרי ולא בעלין ולולבין כי היכי דלית ערלה במאכל בהמה אבל שביעית בין עלין בין לולבין הכל אית ביה דין שביעית כמו ששנינו במשנתנו דעלין ולולבין חזו למאכל בהמה ואוכלי בהמה קדושת שביעית חלה עליהן ואפילו בשרף דשאר אילנות נימא דקדושת שביעית חלה עליהן ואפילו ר' יהושע דהתם מודי לת"ק דהכא:

איתּ לך חורי. יש לך טענה אחרת דר"ש ור' יהושע לאו חד טעמא נינהו דהא ר' יהושע אמר דבריו מפי השמועה ור"ש בשם גרמיה ואם איתא דחד טעמא נינהו הו"ל למימר לר"ש נמי שמעתי:

מה שרף פרי. בעיא היא דבעי תלמודא לת"ק ור"ש דאמרי דשרף הפרי דינו כפרי מאי קסברי אי אמרינן דהשרף גופיה פרי או הפגין הן הפרי והשרף הוי המיץ שלו או הנייתו ולמאי נפקא מינה לענין תרומה:

דאין תימר שרף פרי עשה כן בתרומה. שהעמיד גבנות בשרף פרי של תרומה אסורות הגבנות לזרים דפרי הוי ממש ומעמיד כבעיניה חשוב:

ואין תימר פגין. הוא דהוי פרי. והשרף הוא מיץ שלו בתרומה שרי לזרים וגבי ערלה הוא דאסירי דהניית ערלה אסירא בה דכתיב ערלים לא יאכל ואילו הניית תרומה שריא דכתיב ואיש את קדשיו לו יהיו ודרשינן שטובת הנייתן לבעלים ועוד דתנן מערבין לישראל בתרומה ומפ' טעמא בפ' כל שעה משום דכתיב תרומתכם שלכם תהא ולמישרי הנייה קא אתי:

ילקוט את הוורד. והשמן מותר דהשמן אינו מקבל ומדלא תני יבער הוורד אלא ילקוט משמע דלא קפיד אלא שיסלק הוורד אבל לענין ביעור שאינו יכול לאוכלו אלא אחר ביטול רשותו דהיינו הפקר אי נמי שאינו יכול לאוכלו כלל אחר כילוי השושנים משמע דאינו חייב לבערו אפילו לאחר הביעור דאין בוורד שום טעם אוכל וסיפא תני חייב בביעור הכל משמע דאחר הביעור אסור הוורד דוורד הוי אוכל לנפשיה דומיא דחרובין ובריש פירקין נמי אמרינן חני ר' חייא וורד אוכלי אדם הוא:

תרין תנאין אינון. דתנא דסיפא סבר דאחר הביעור מבער הכל דהוורד נמי יש בו טעם ובלוע הוא מן השמן ותנא דרישא סבר דבטיל לגבי השמן ואינו חייב לבערו דכל עיקר טעם הוורד הוי בריח שנותן בשמן ואין בו ממש הילכך ילקט ולא יבער:

ומסיק לה בתרי פתרי דאין חדש וישן דסיפא כמו חדש וישן דרישא דסיפא קרי לוורד של שביעית ישן לגבי שמן שגדל פריו במוצאי שביעית דהשמן של שמינית הוא חדש

ורישא בשביעית גופה מיירי ולא לאחר הביעור כגון ניסן ואייר דאיכא ורדים של שביעית שכבשן בשמן של ששית וילקט מקמי זמן ביעור ומשו"ה תני ילקט וסיפא כיון דהשהה הוורד עד שהגיע ובא השמן של שמינית דמסיקתו בתשיעית דהורד כבר נתחייב בביעור ואם יש בו נ"ט חייב לבער הכל כדמפ' ואזיל ובמה שפירשתי תקנתי מה שהקשה רבינו שמשון ז"ל:

הדרן עלך פרק כלל גדול זוטא

פרק ח

הלכה א

כלל גדול. כבר כתבנו למעלה דתנא הכא כלל גדול גבי מלוגמא משום דאע"ג דאיכא נמי איסור מלוגמא וסחורה בתרומה ומעשר שני אפ"ה מדה דשביעית עדיף ליה דשביעית איתיה בין באוכלי אדם בין באוכלי בהמה משא"כ בתרומה ומ"ש:

אמרו בשביעית. בפירות שביעית:

כל המיוחד למאכל אדם. כגון תאנים וענבים וכיוצא בהן:

אין עושין ממנו מלוגמא לאדם. פי' הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה מלוגמא היא מלה מורכבת מלוא לוגמא ולוגמא שם צד אחד משני צדדי הפה מבפנים ר"ל לעיסת מאכל שאפשר שילעוס מן התאנים לעיסה א' לשום על פי מכה או על שחין והענין שלא יעשה מפירות שביעית לא תחבושת ולא רטייה ולא רפואה ע"כ. ובגמ' יליף לה מדכתיב לכם לאכלה לאכלה ולא למלוגמא:

וכל שאינו מיוחד למאכל אדם. כגון שעורים וקוצים ודרדרים הרכים שהן מאכל בהמה:

עושין ממנו מלוגמא לאדם. בגמ' יליף לה מקרא:

אבל לא לבהמה. מלוגמא לבהמה אסורין פירות שביעית ואוכלין דשביעית דבהמה למלוגמא דידה אלא דוקא לאכילת בהמה הוא דשרי רחמנא דאפילו באוכלי בהמה קפיד רחמנא גבי שביעית ולא שרי להו אלא באכילה דידה דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול ודרשינן ביה נמי לאכול ולא למלוגמא ולא לסחורה:

שאינו מיוחד למאכל אדם ולא למאכל בהמה. כדמפ' בסיפא כגון הסיאה והאזוב והקורנית:

נותנין עליו חומרי אדם. ואין עושין מהן מלוגמא:

וחומרי בהמה. בגמ' מפ' ליה:

חישב עליו לעצים. בשעת לקיטתו:

הרי הוא כעצים. ואין בהן קדושת שביעית:

הסיאה וכו'. מפ' לה בגמ' הסיאה צתרי ובלע"ז פוליאו:
איזוב. אוריגאנו:
קורנית. קורניתא ובפ' מפנין חשא ובלשון ערב צעתר ובלע"ז טומיליו:
אוכלי אדם ואוכלי בהמה הם בפרשה. דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול:
לכם לאכלה מיעט. דכי כתיב לאכלה ודרשינן ולא למלוגמא גבי לכם הוא דכתיב דמשמע כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה הא אוכלי בהמה אף למלוגמא לאדם שרי:
ופריך ומיעט אוכלי בהמה. דבקרא נמי כתיב גבי אוכלי בהמה תהיה כל תבואתה לאכול:
ושובר מדרש ראשון אינו מדרש. דמדרש זה סותר את הראשון אלא אתה דורש שניהן ומקיים שניהם והכי הוא דדרשינן לכם לאכלה אוכלין המיוחדים לאדם דהיינו לכם למלוגמא אסירי לכם אבל דבהמה שרי ולאכול דכתיב גבי בהמה דרשינן ביה ולא למלוגמא לבהמה ולא לצבעין דבהמה כדאיתא לקמן אבל מלוגמא לאדם לא אסיר:
לרבות אוכלי בהמה שעושין מהן מלוגמא לאדם. דסמיך ליה ולבהמתך דמשמע ושל בהמתך נמי לך ולעבדך הא כיצד כגון מלוגמא:
ופריך וריבה אוכלי אדם. דהשתא קרא דלכם דרשינן ביה לכל צרכיכם ונימא דאפילו אוכלי אדם בכלל:
ומשני כבר תירץ ר' בון בר חייא דאין לשבר מדרש ראשון וא"כ נמצית משבר מדרש ראשון כדמפ' ר' מתניה כשמיעטת אוכלי אדם למלוגמא מיעטת כלומר הוי שפיר מיעוט ואין לרבותו עוד ואם תחזור ותרבה אוכלי אדם למלוגמא נמצית שובר אבל ריבוי אוכלין דבהמה הוי שפיר רבוי ואינו שבר דשאני אוכלי אדם דחשיבי ומלוגמא הוי בזיון ואוכלי בהמה למלוגמא לאדם חשיבות הוא וכמו אוכלין דבהמה לבהמה דבהמה גופה תשמיש דאדם היא:
מהו לעשות צבעין לאדם. מי הוי כמו להפסד או לא:
אוכלי אדם עושין מהן צבעין לאדם. כגון גרעיני סטיס דחזו לאוכל וספיחים דידיה צובעין בהן לאדם ובפירקין דלעיל ילפינן להו מקרא דכתיב תהיה אף לצביעה ולהדלקת הנר:
מיני מלוגמיות. עשבין שמיוחדין לרפואה:

לא צורכא דא אלא אוכלי בהמה וכו'. כלומר לא צריכא לבעיין דלעיל אלא אוכלי בהמה מהו לעשות מהן צבעין לבהמה כגון לצבוע רגלי הסוס אדומות או לצבוע כלבי הצידה כדרך שעושין השרים מי אמרינן כיון דאת אמר גבי אוכלי אדם דתנן בהו דאין עושין מהן מלוגמא לאדם ואפ"ה עושין מהן צבעין לאדם דכוותה באוכלי בהמה וכו':

ומשני ר' יוסי דלא דמי דבשלמא אוכלי אדם עושין מהן צבעין לאדם דאית בהו קדושה כגון לצבוע בתי תפילין ורצועותיהן ותיקי ספר תורה ותפלין הילכך אפילו צביעה לשאר מילי שרי דמקיימין קדושת ביעור בהו דבזמן הביעור שורפו כדתניא בהגוזל קמא בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק כדין נותר דקדוש ונשרף וכן שער נזיר קדוש ונשרף ואילו צבעין דבהמה אין בהם צד קדושה כלל ועוד דלא שייך בה צווי דתורת שביעית:

ניחא חומרי אדם. כדאמרן ולא למלוגמא לאדם וכ"ש לבהמה:

חומרי בהמה. כלומר מאי חומרייהו:

ומשני שאסור לשולקן. דקי"ל בפירות שביעית דדבר שדרכו לאכול חי אין אוכלין אותו מבושל וכיון דחישב עליו לבהמה אין מבושל לבהמה ואין שולקין אותו ואפילו לאדם:

המוכר מוכר לאוכלין. אזוב וקורנית מכרן לאוכלין דבהמה או דאדם והלוקח לקחן נמי לאוכלין ושוב נמלך לעצים פשיטא דלא מהני בהו מחשבתו דמעיקרא לקחן לאוכלין ונחית בהו קדושת שביעית ואפילו שהלוקח כשלקחן חישב בהו לעצים לא מהני ולאו כל הימנו לבטל מן הדמים קדושת שביעית דהא המוכר בשעת לקיטתן חישב עלייהו לאוכלין נחית בהו שביעית ותו לא פקע:

ואיבעיא לן המוכר מכר לעצים. בענין דלא נחית שביעית בשעת לקיטה ולקחם הלוקח לאוכלין מי מהניא בהו מחשבה דלוקח או לא והשתא מפ' לה ואזיל דכי מבעיא ליה לאו ללוקח מבעיא ליה אלא גבי מוכר ולקדושת הדמים מי אמרינן דלאו כל הימנו דלוקח דיותפסו המעות לאוכלין לאקדושינהו דהא בתורת עצים מכרן לו ודמי עצים שקיל מיניה או דילמא כיון דמעותיו הם מצי לאקדושינהו לוקח:

במה אנן קיימין. במאי עסקינן:

אי נתן לו מעות מעיקרא והדר משך. פשיטא דאין קדושה במעות גבי מוכר דהא מכי לא משך האזוב הלוקח עדיין לא קנה האזוב והמעות כבר נתן ולרצונו נתנם לו כדתנן בריש הזהב נתן מעות ולא משך לא קנה:

ואי כשמשך. תחלה א"כ כבר קנה האזוב לאוכלין וכשנתן לו מעות דמי אוכלין יהיב ליה ואית בהו למוכר קדושת שביעית:

ומשני כן אנן קיימין לעולם שנתן לו מעות ואח"כ משך. ואע"ג דתנן דלא קנה היינו מדרבנן אבל מדאורייתא מבעיא לן הילכתא כר' יוחנן או הילכתא כריש לקיש דאיפליגו בפ' הזהב:

המעות קונין דבר תורה. דס"ל דכי כתיב או קנה מיד עמיתך דמשמע דבעינן שיקחנו מידו כדי לקנות היינו למעוטי קרקע מאונאה דאינה נקחת מיד ליד אין בו אונאה, והתם מפ' ר' יוחנן ומה טעם אמרו משיכה קונה גזרה שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעלייה באונס ואי מוקמינן לה ברשותיה טרח ומציל ואי לא לא מסר נפשיה:

דמי אוכלין נתן לו. דאע"ג דלא משך מכי נתן לו המעות הוו להו דמי אוכלין וכאילו מטא אזוב ביד לוקח דברשותיה קאי והלוקח חישב עליהם לאכילה:

אין קונין דבר תורה. כדמפ' טעמא התם דכתיב או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד ולדידיה דמי עצים נתן לו דהא לא קנה עד שמשך. והרי"ף ז"ל בפ' הזהב פסק כר' יוחנן ויש מי שפסק כריש לקיש דקרא מסייע ליה והתם נמי אמרי קרא ומתניתא מסייעא לריש לקיש:

המוכר מוכר לעצים והלוקח לוקח לאוכלין והיה זה מעמיד וזה מעמיד. כלומר ראובן לקח משמעון אזוב ושמעון היה מוכר לעצים בענין שאין במעות קדושת שביעית וראובן לוקחו לאוכלין שצריך לו וזה מעמיד עצמו מליתנו אלא לעצים וזה מעמיד עצמו מללוקחו אלא לאוכלין והלך זה לביתו וזה לביתו ולא הוסכמו ביניהן ואח"כ לקחו מהו אדעתא קמא הוא דלקחו או לא:

ייבה כהדא. כלומר אע"ג דגבי שביעית לא תנינן לה כיוצא בה שנינו במס' קידושין דתניא בתוספתא דקידושין ומייתי לה הרי"ף ז"ל פ"ק דקידושין המוכר חפץ לחברו זה אומר במנה וזה אומר במאתים והלך זה לביתו וזה לביתו ואח"כ תבעו זה את זה אם הלוקח תבע למוכר יעשו כדברי המוכר ואם המוכר תבע את הלוקח יעשו כדברי הלוקח ע"כ:

וכא כן. והכא נמי כה"ג דאם המוכר תבעו נתרצה בכוונת הלוקח ויש במעות קדושה ואם הלוקח תבעו אין במעות קדושה:

הלכה ב

שביעית ניתנה לאכילה. תבואת שביעית ניתנה לאכילה במסכת מעשר שני פ"ב תנן נמי כה"ג ומפ' טעמא בגמ' התם לאכילה שכתוב בו אכילה דכתיב ואכלת שם:

לשתייה. שהשתייה בכלל אכילה ומוכחינן לה מדכתיב לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך תירושך זה יין ויצהרך זו סיכה והתורה קראה אותה אכילה ובפרק

שבועת ביטוי פריך אהך דרשא ודילמא ע"י אניגרון דדרך ליתן בו יין כדתניא בתוספתא דמס' דמאי ומסיק גמר יין יין מנזיר. ושביעית כתיב בה אכילה ודרשינן בה הך דרשא גופה ובפ' ר' עקיבא ילפינן סיכה מדכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן וכו':

לאכול דבר שדרכו לאכול. בגמ' מפ' ליה:

ולשתות דבר שדרכו לשתות. בגמ' מפ' ליה:

ולסוך דבר שדרכו לסוך. בגמ' מפ' ליה:

ולא יסוך יין ויין וחומץ. דאין אדם סך אותם אלא לרפואה:

אבל סך הוא את השמן. ואפילו לרפואה דשמן דרכו לסיכה וסיכה הותרה בשביעית והכי תניא בתוספתא סך את השמן ואינו סך יין וחומץ שהשמן דרכו לסיכה ושמן כתיב בסיכה ויין וחומץ אין דרכן לסיכה:

וכן בתרומה. דכתיב בה נמי אכילה דכתיב ואחר יאכל מן הקדש ובתרומה משתעי קרא כדמפ' בריש הערל ובתוספתא דמס' תרומות פ' תשיעי תנינן בה כולהי הני דיני דתני תנא הכא בשביעית וטעמא מכח קרא דכתיב בה אכילה וסחורה נמי אסור בה כדתנן לעיל:

ומעשר שני. דגבי מעשר שני נמי כתיב אכילה וכדפרישית ובמס' מ"ש תני נמי להני דיני וטעמא מכח קרא דכתיב ביה אכילה והכא משוה תנא דמתני' שביעית למ"ש ובתוספתא תני מילי דאיתנהו במ"ש וליתנהו בשביעית ומילי דאיתנהו בשביעית וליתנהו במ"ש כדאיתא התם:

שניתנה להדלקת הנר. בפירקין דלעיל יליף ליה מדכתיב תהי' כל תבואתה לאכול ואשכחן הוייה גבי אש דכתיב ואש תהיה לילה בו וצביעה נמי ע"י האש הויא הילכך אף לצביעה אף להדלקה ואפשר דמשום דדרשינן ליה מתהיה דהדלקה דמיא להוייתו ראשונה אבל מדמי או חליפי שמן לא שריא הדלקה דהנייתו וביעורו שוין כדלעיל:

קל מהם שביעית. בגמ' מפרש לה:

ולא קניבת ירק. מה שחותכין וקוטמין מן הירק ומשליכין לחוץ העלין שאינן יפין לאכילה כל כך קרוי קניבה מלשון ויחסום ויקנב פיו דכלים שקוטמין הקיסמין הבולטין:

נתקלקלה צורתו. שעבר עליו לילה אחד דבתוספתא קתני שעברה צורתו ולינת לילה משמע דהוי עיבור צורה דתנן בפ' התערובות. וכ' רבנו שמשון ז"ל ויש מכאן ראיה לקדירה שאינה בת יומה דפ' אלו עוברין ודפ' בתרא דע"ז דלינת לילה פוגמת אע"ג דלא הוי מעת לעת דקא חשיב ליה להאי תבשיל מקולקל ולא חזי לאכילה בלינת לילה:

לכוס חטים חיות. כל דבר שאינו דרך אכילה קרוי כסיסה ראוי לכוס דפ"ק דחולין הכוסס את החיטה בכיצד מברכין:
אין שומעין לו. כל הני דאסירי משום דאין דרכן לאכול וכתיב אכילה לכם כדרך אכילתכם:
אניגרון ואקסיגרון. מפרש להו בריש כיצד מברכין אניגרון מיא דסלקא אקסיגרון מיא דכולהו שלקי, כל מיני ירק שלוק דדרך לאכלו בטיבול ולא לשתותו, דסלקא תרדין אסילגאש בלע"ז:
לא יהא מגמע חומץ ופולט. בפ' שמנה שרצים פריך עלה למימרא דחומץ מעלי לשינים והכתיב כחומץ לשינים ומשני הא בקיוהא דפירי הא בחלא דיין שלא נתבשל כל צרכו בענבים קשה לשינים ואי בעית אימא הא והא בחלא הא דאיכא מכה והא דליכא מכה איכא מכה מסי ליכא מכה מרפי:
לא יגמע ופולט. דמוכח דלרפואה היא והתורה אמרה לאכלה ולא למלוגמא:
מגמע ובולע. ומוקי לה התם לפני טיבול ופי' רש"י ז"ל לפני אכילה מותר שדרכן היה לטבול פתם בחומץ בכל יום והרואה אומר זהו טיבולו ולאחר טיבול אסור דהכל יודעין שכבר סעד וטיבל כל צרכו:
ומטבל כדרכו. מאכלו ופתו בחומץ ואם נתרפא נתרפא וליכא משום ולא למלוגמא דאפילו בשבת שרי נמי כה"ג כדתנן בפ' שמנה שרצים:
החושש בגרונו. וצריך לתת בו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל:
לא יערענו בשמן. בפ' כיצד מברכין מייתי לה ופ' רש"י ז"ל דמשהי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא עושה ואיכא משום ולא למלוגמא:
תחלה. כלומר לכתחלה לא יתן השמן בפיו לשם עירעור כי אם לשם בליעה ואם בא להשהותו ישהנו:
אניגרון וגומע. דדרך אניגרון לשתותו ואע"ג דלרפואה קא מיכוין מ"מ אית ליה הנייה מיניה ושרי כדאיתא התם:
אין מפטמין שמן שביעית. בתרומה נמי תנן כה"ג בפ' בתרא דתרומות ופי' רבינו שמשון ז"ל אין מפטמין שמן של תרומה לשום בו תבלין ושרשי בשמים שבולעין את השמן ואזיל לאיבוד דשרשים לא מיתאכלו וה"נ הכא:
לוקח שמן ערב. בשביעית מ"מ ולא חיישינן דילמא משמן שביעית הוא:

אפילו מן החשוד. וליכא משום אחזוקי בידי עוברי עבירה דשמן ערב מילתא דלא שכיחא הוא:

לפטם יין של שביעית. כגון קונדיטון או יינומלין דבשביעית לא תנינן ביה ובתרומה ומ"ש תנן ביה דשרי:

קל מהן שביעית. מתרומה ומ"ש וכ"ש דשרי מאי דשרי בתרומה ומ"ש ופיטום יין ע"י שמבשלין באור ומתמעט ע"י האור דומיא דהדלקה:

והתניא אסור. דתניא בתוספתא אין עושין את היין אלונתית והיינו פיטום שמניחין בו דבש ומים צלולים כדאיתא בפ' אין מעמידין:

דר' יהודה היא. מתני' דתרומות ומ"ש דשריא אתיא כר' יהודה דפ' בתרא דתרומות דשרי התם גבי יין משום שמשביחו ומתקיים יותר וההיא ברייתא דקא אסרא אתיא כרבנן דפליגי עליה התם:

ותרומה לא ניתנה להדלקת הנר. בתמיה נהי דמ"ש לא ניתן להדלקה כדכתיב ולא ביערתי ממנו בטמא אבל תרומה הא ניתנה להדלקה כדגרסינן בפ' הערל אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה מאי דכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר א' תרומה טהורה וא' תרומה טמאה ואמר רחמנא לך להסקה תחת תבשילך:

ומשני תרומה טמאה ניתנה להדלקה. ושמן שביעית אפי' טהור שרי להדלקה מריבוי דקרא תהיה לאכול ומיהו מ"ש טהור מותר להדליק ממנו מדאמר רחמנא ולא ביערתי ממנו בטמא ש"מ טהור מותר ומ"מ ניחא הא דקתני מתני' שביעית קל מהן דהא מדליקין בשמן שביעית בין טהור בין טמא משא"כ בתרומה דאין מדליקין בטהורה ומשא"כ במ"ש דאין מדליקין בטמא וכן כ' רבנו שמשון ז"ל:

לזוסימי אוליירא. שם השמש שמשמש בבית המרחץ שמו זוסימי והשמשים של בית המרחץ קרוים אוליירים כדאיתא במס' שבת פ' חבית ולא ימסרנה לאוליירין:

אעליה לי לאשונא. לחדר הפנימי של מרחץ ושמן של שביעית היה בצלוחית:

א"ל. השמש:

לית אסור. כדאיתא בסמוך אתא אוליירא ושאל לר' ירמיה:

אין סכין שמן של שביעית במרחץ. משום דתניא בתוספתא לא יתן אדם שמן על גבי טבלא של שיש כדי להתעגל עליה שמפסיד מה שנשאר בטבלא:

סך מבחוץ ונכנס. דסיכת הגוף הוא ושרי:

שמן שריפה. שמן תרומה שנטמא:

לא בבתי כניסיות. נראה לפ' דהיינו שהיה חייב שמן למדרש או לבית הכנסת בנדר או בנדבה אסור להדליק בשמן שריפה דמיחזי כפורע חובו בתרומה ואסור כדרך שאסור לפרוע חובו בשביעית והיינו בזיון קדשים ובהכי לא פליגא אהא דתנן בפ' בתרא דתרומות מדליקין שמן שריפה בבתי כניסיות וכו' ורמב"ש פירש דבתרומות דשרי היינו בדאיכא כהן והכא מיירי דליכא כהן:

הלכה ג

אין מוכרין פירות. של האילנות:

ולא ירק. כגון שלקח ירק גנתו של גוי שאין בו איסור ספיחים או ירקות שדה שמנו חכמים:

אין מוכרין במשקל וכו'. בגמ' מפ' טעמא:

אף לא אגודות. אין מביא לשוק אגודות למכור כדי שיהא לו היכר שהן פירות שביעית ויזכור קדושתן:

את שדרכו לאגוד אותו בבית. פי' הרמב"ם ז"ל ואוגד דברים שדרכן ליאגד בבית למכרן בשוק אגודים כדרך שאוגדן להביאן לבית לא כדרך שאוגדן לשוק כדי שלא יהא כמוכר בצמצום אבל דברים שאין דרכן ליאגד אלא לשוק אין אוגדין אותן ע"כ. והראב"ד ז"ל פירש לאגדו בבית לאכלו בבית והואיל שדרכו לאגדו אפילו לאכלו בביתו כדי שידע בכמה אגודות הוא מסתפק בשבוע גם כשימכור אותו בשוק אוגד אותו שאין אגודתו דרך סחורה אלא א"כ אין דרכו של ירק זה ליאגד אלא למכור בשוק ע"כ:

הכרישין. כרתי המוזכרין בכל מקום ודרכן לאגדן אפילו בבית ואין בהן משום ספיחים כדאיתא בפ' שלש ארצות שנמצאים בכל מקום בארץ ישראל ואינן נשמרין:

נץ החלב. פירש הרמב"ם ז"ל מקדונס בלשון ערב:

למה כדי שימכרו בזול. דכיון דאין אוגדין אין מוכרין בצמצום ולא מיחזי כסחורה:

אי הכי ישקלו בליטרא. ויצוו ב"ד למכור בזול:

ומסיק דאם ימכור בליטרא כיון שכן נוהג בשאר שני שבוע לית ליה סימן לזכור שבדמים יש קדושת שביעית ומתוך שצוו חכמים שימכור בלי אגודה יזכור וינהוג בדמים קדושת שביעית וגם מוכרן בזול:

שנכנסו לארץ. בשנת השמטה כגון אחר תקנת ר' שהתיר להביא ירק מח"ל לארץ כדאיתא לעיל:

לא יהו נמכרין. אלא כפירות הארץ דגזור בהו אטו הני דארץ ישראל:

ואם היו ניכרים. שהם מפירות ח"ל:

מותר. למכרן במדה ובמניין ובמשקל:
איליין קולקסיא. מין ירק שהיה נמכר בסוסיתא ומביאין אותו לטבריא ובפ' ג' ארצות אמרינן דסוסיתא פטורה מן המעשרות כח"ל דלא כבשוה לא אלו ולא אלו אבל טבריא נתקדשה בעולי בבל כמו שכת' הרמב"ם ז"ל פ"ה דקידוש החדש והיה ניכר בטבריא הקולקס של סוסיתא:
כפישה. פי' רש"י ז"ל בפ' הניזקין כלי שעושין מן בלאי חמתות ואין מקבל טומאה:
ונסתיימה לו. שמחזקת מדה פלונית:
אסור למדוד בה. בשביעית אע"ג דלאו מדה היא דהא אצלו מסויימת היא:
עבד אצבעך. כשממלאין אי זה כלי יש בני אדם בקיאין במדידת האצבעות ויודעין כמה מחזיק הן רב הן מעט וגם זה אסור בשביעית:
שנתמנה לו בכור. בעל מום שמותר לו למכרו לכל מי שירצה שאין בו קדושה ותנן בפ' פיסולי המוקדשין דבכור ומעשר משום דהנייתם לבעלים אין נמכרים באטליס ואין נשקלין בליטרא פי' רש"י ז"ל דבכור הנייתו לכהן דמוכר הבשר לכל מי שירצה דבשר בכור נאכל לכל אדם ומעשר הניית מכירתו ביוקר דלבעליו ישראל הוא ומשום הניית הדיוטות לא מזלזלינן בקדשים לנהוג בהם מנהג חולין למכרן באיטליס אלא בביתו ואע"פ שלא יקפצו עליהם בני אדם כל כך ואין נשקלין בליטרא אלא באומד אם יפסיד לית לן בה:
ומבעיא לן הכא מהו לחותכו חתיכות חתיכות בבית ולהוציא לשוק למכור. דמאי דקתני במתני' היינו לקבוע לו מקום בשוק למוכרו אבל להוליך חתיכות בשוק לא קתני ופשטינן לה מהא דתנן את שדרכו ליאגד בבית אוגדין אותו בשוק וה"נ כיון דדרך לחתכו חתיכות ונתחים אפילו להניחם בבית שרי להוציא אותם נתחים לשוק ולמוכרן דשביעית ובכור שוו לענין איסור סחורה כדאיתא לעיל בפ' כלל גדול זוטא:
כל גרמה אמרה דהוא אסור כדי שלא יהא כעושה וכו'. כל עצמה דמתני' דבכורות אמרה וכו' דטעמא דלא רצו לבזות הקדשים משום הניית הדיוט וסוף סוף איכא בזיון וטעמא דירק בשביעית דשרי רצו להקל כדי להמציא פרנסה לאנשים:

הלכה ד

לקט לי ירק היום שכרו מותר. ואין בו קדושת שביעית ומותר לו ליקח באותם מעות סנדלים ושאר צרכיו ולמסרם לע"ה ואע"ג דשביעית תופסת דמיה כדלקמן הני לאו דמי ירק של שביעית הם אלא שכירות בעלמא דפועל וטעמא מפ' בגמ':

שכרו אסור. פי' רש"י ז"ל בפ' בתרא דע"ז דלקט לו בו לשון מכר הוא דמשמע לקט לי שוויו ירק הילכך נתפסין הדמים בתורת שביעית ואסור לעשות בהם חפציו דשביעית לא ניתנה אלא לאכילה ולשתייה וכו' כדלעיל וגם אסור להשהותן לאחר ר"ה של שביעית דאז הוי ביעור דדמי ומתבערין כפירות שביעית:

ככר בפונדיון. שנמכר בפונדיון והככר אינו מפירות שביעית ולא קצץ עמו דמים ולא כסתם הקפת חנות אלא שא"ל אני אביא לך ירקות שדה הוי כמתנה ותן לי הככר במתנה ושרי דעבדי' זה לזה מתנת חנם ואין כאן משום פורע חובו מפירות שביעית ודכוותה נמי שרי' במעשר שני וכל ירק סתם דתני מתני' דשרינן ליה באכילה הוא אותן ירקות שדה שמנו חכמים בעוקצין דמייתינן לה בס"פ ג' ארצות ובריש פירקין דלעיל וריש פ' הפיגם והכי מפ' לה בגמ' או שלקח ירק מן הגוי:

לקח ממנו סתם. כלומר ע"מ ליתן דמים כסתם הקפת חנות:

מדמי שביעית. וכ"ש מירק של שביעית:

שאין פורעין חוב מדמי שביעית. מפ' טעמא בריש פ' בתרא דע"ז דפורע חובו מפירות שביעית הוי סחורה ואע"ג דב"ח קאכיל להו ואינו מוציאם בשאר יציאותיו אסור דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה:

מה בין האומר לקט לי וכו'. דאע"ג דפרישנא טעמא מ"מ אין הטעם מספיק דהא כי לא א"ל בו נמי לא יהיב ליה ירק אלא דמי האיסר ותו לא דהא לא טרח משדה אל שדה לבקש טפי משכרו:

מהלכות של עמעום. הלכות שאינן מחוורות תרגום כהה עמיא א"נ לשון גמגום הוא ראוי היה ליאסר אלא שעמעמו עליו והתירו משום כדי חייו דפועל והשתא מני ואזיל כולהו הלכות של עמעום:

תמן תנינן. פ"ג דמעשר שני:

פירות הללו. של מעשר שני:

לחלק. משמע כדי לחלק לך חלק בשכרך דהוי פורע חובו מדמי מ"ש ותניא במס' דמאי פ' מאכילין א' שביעית וא' מעשר שני אין נפרעין מהן מלוה וחוב וטעמא דכל היכא דכתיבא ביה אכילה לא ניתן אלא לאכילה ולא לסחורה ולא להפסד וכו' וכולן שוין:

העלם שנאכלם ושנשתם. דהאי יהיב ליה מתנה והאי יהיב ליה מתנה:

מה בין האומר לחלק וכו'. דסוף סוף לא יהיב ליה מתנה אלא שכר טרחו:

תמן תנינן. ראש פרק הוא במס' שבת:

ובלבד שלא יאמר לו הלויני. וטעמא מפרש התם דלשון הלואה אסור גזרה שמה יכתוב דהלואה אינה חוזרת בעין ואין ממהרים לפרוע ורגילים לכתוב אבל שאלה הדרא בעין אין רגילין לכתוב ואע"ג דהכא לא הדרא בעין מ"מ כי אמר בלשון שאלה מדכר דכיר ולא אתי למכתב ואין הטעם ברור כל כך לפי' התירו בדוחק משום עונג שבת ע"י עמעום:

עוד היא מהילכות של עמעום. דהא פת מי"ח דבר הוא כדאיתא בפ"ק דשבת ובפ"ב דע"ז אמרינן דפת לא הותרה בב"ד אלא פעם א' יצא ר' לשדה והביא א' לפניו פת פורני ואמר ר' כמה נאה פת זו מה ראו חכמים לאסרה כסבורין העם לומר התיר ר' את הפת ור' לא התיר את הפת ומשום שאין ההיתר בהדיא בשארא מיבעיא לן השתא מהו מהילכות של עמעום:

בדין הוא שתהא פת של גוים אסורה. משום חתנות והאנשים הרגילו עצמן להתיר בזה:

ועמעמו עליה. וגמגמו עליה חכמים שאין טעם להתיר ואפ"ה שתקו והותרה ואפילו היכא דפת ישראל מצוי כגון בעיר:

ויש עמעום לאיסור. בתמיה והלא דמי לשארא דלעיל ועוד כדמפרש ואזיל והלא פת כתבשילי גוים דמי דהא אין נאכל כמות שהוא חי ועולה על שולחן מלכים ובישולי גוים טעמא הוא משום חתנות כדאיתא בפ' אין מעמידין ואפילו בכלי טהור אסרום:

ועמעמו עליהם ואסרום. בתמיה והלא מדינא הוא דאסרום ולא נתנו בהם שום פתח ונימא נמי כהאי גוונא בפת:

ומסיק אלא ה"ק בדין הוא שתהא פת של גוים אסורה. כדין בישולי גוים אלא דשאני פת דהתירו משום חיי נפש:

ועמעמו עליה והתירוה. מה שלא התירו בבישולין וה"נ אמרינן התם ואפילו למ"ד פלטר גוי לא אמרן אלא היכא דליכא פלטר ישראל אבל איכא פלטר ישראל לא משמע דשרי היכא דליכא פלטר ישראל אלא שאין היתרו אלא בשפה רפה:

ובלבד מן הפלטר. ולא מבעל הבית:

ולא עבדין כן. דאע"ג דמקילין לאחרים לא היו רוצים להקל לעצמן:

כנותן לו שכר רגליו. דכי שרינן במתני' לקט לי ירק היינו במראה לו את הירק שהוא בעצמו יכול לילך וללקטו דאין שכירתו אלא בשביל הדרך ולא בשביל הירק:

אפילו לא הראה לו כמי שהראה לו. דכוונתו להועילו ולא לצערו וכפירש דמי:

יין לחולה. ומת החולה בעודו בדרך:

יין לחולה. ממקום פלוני וכו'. דכיון דקאמר ליה ממקום פלוני בשביל הליכתו לאותו מקום יהב לה אגרא הילכך אע"פ שלא הביא יין שלא מצא חייב לשלם לו שכרו דשכר

רגליו הוא דנותן לו אלמא אע"ג דלא הראה לו לומר לו הנה היין בבית פלוני שמור לי אמרינן דכהראה לו דמי וקשיא לריש לקיש ומוקי לה דהכא נמי מיירי בהראה לו את הבית:

לא יאמר אדם. עשיר שיש שיש לו מאתים זוז:

לחברו. עני:

הילך דינר זה והבא לי לקט היום. דדמי למתני' הילך איסר זה ולקט לי ירק וכו' דשרי דאין שכרו מטעם שזכה הפועל בירק אלא שכר רגליו הוא דהוי והכא נמי העני הוי שלוחו ושכירו וכי מוצא הלקט זכי ביה לבעל הבית ואין לעני שום זכות בלקט ואסור אבל כי א"ל בלקט שתביא משמע בשווי דמי הלקט שתביא הא כבר זכה העני בלקט והעשיר קונה אותו ממנו:

וכן אתה מוצא בבן לוי. במעשר ראשון שלו כי זבין ליה ישראל לימא ליה במעשר ראשון שתביא לי דמטא לידיה דלוי כבר ולר' יוחנן דאמר דאפילו לא הראה לו כמי שהראה לו סיפא נמי ליתסר דכי א"ל בלקט שתביא לי היום הוי כאילו הראה לו ואין השכר אלא בשביל הדרך והלקט כשזוכה בו במקום בעל הבית זוכה ואין כאן אלא שכר רגליו ותו לא:

ומסיק דטעמא דר' יוחנן דשרי גבי שביעית היינו משום דהוי דרבנן:

הילך הב לי. הילך ירק והב לי ככר בפונדיון כלומר מזומן הירק לו שאביאנו לך פשיטא דאסור דפורע חובו בפירות שביעית היא ומ"ט דרבנן:

הב לי ואנא יהב לך. תן לי ככר במתנה ואני אתן לך ירק במתנה הא עבדין דין לדין מתנת חנם ודמי להעלם ונאכלם ונשתם ומ"ט דמ"ד דאסיר:

ומסיק אלא הכא במאי עסקינן בההוא דאמר ליה הב לי ובריא לי דאנא יהב לך ירקות כשאלקטם ר' יהודה ור' נחמיה סברי דאסור דאין ירקות שדה מצויין ואין המתנה מצוייה בידו ונשאר הככר חוב עליו וכי הדר יהב ליה נמצא פורע חובו וכו' ורבנן סברי ירקות שדה מצויין ושרי:

הלכה ה

אין נותנין. מדמי שביעית או מפירות שביעית לשכר שכיר ואפילו דמחלל קדושת הדמים בפעולה כגון במים דבייר אפ"ה אין נותנין:

לבייר. פי' בערוך וכן רבנו שמשון ז"ל חופר בורות וצ"ל דבייר דרישא דחופר בור למים היינו שהמים הן לתשמישיו כגון לרחיצת גופו או לרגליו אי נמי לבהמה או לשרות בהן פשתן ללבוש וכן לצביעה ואפילו לכביסת בגדים נמי ואע"ג דא"ר ייסא בגמ' דמתני' ר'

יוסי היא ור' יוסי סבר בגמ' דכביסת בגדים חיותו חשיבא והיינו דחשיבא טפי מרחיצה ואיכא מ"ד דשאר תשמישין נמי שרי לר' יוסי כדאיתא בפ' הגוזל קמא מ"מ יש חילוק בין חופר בור לדולה מים עצמן או לוקח מים עצמן דמים עצמן לתשמישים הוא דשרי ר' יוסי א"נ לכביסה דוקא אבל חופר דעד שיגיע למים לאו מים בעין נינהו אפילו לכביסה נמי לא שרי דדילמא מימליך ולא ישלים המלאכה דדילמא לא משכח להו בקרוב ונמצא שנותן דמי שביעית במידי דלא דמי לאכילה כלל דמ"מ בעינן הנייה לגופו כעין אכילה משא"כ בסיפא דשרי לבייר לשתות דאע"ג דחופר עד שמגיע למים מ"מ כיון דהמים חזו ליה חביבי ליה ולא מימליך הילכך לבייר לשתות שרי ולבייר לתשמישיו א"נ אפילו לכביסה דחשיבא אסיר כן נ"ל. ובדולה דמביא מים עצמן לתשמישיו בגמ' מפ' לה:

ולא לבלן. מחמם המרחץ ולא תימא דרחיצת גופו חשיבא הנייה כמו סיכה וכן תספורת איכא נמי רחיצה דהניית גופו וספן נמי כיון דנותן לו מים נמי לשתות דשרי דליתה דבתר עיקר החוב אזלינן ומרחץ עיקר הוא זיעה ומשמוש איברים וסיכה וספר עיקר הוי העברת שער וספן נמי בתר רוב החוב אזלינן ומשום שכירות הספינה וכלי המלחמה ואנשי הספינה יהיב ליה אגרא ומשו"ה אסור #:

לבייר לשתות. חופר מים דחזו לשתות לו:

ולכולן נותן מתנת חנם. לכל הנך דמתני' יכול ליתן שלא לשם שכרן ואע"פ שידוע שכשנתן להם אין תובעים ממנו השכר אפ"ה שרי:

אף לא למבייר. דולה המים עצמן לתשמישין דשכירות שנותן לו הוי כלוקח המים עצמם ומקרי הכי שבכל מקום כשנותן המים עושה תקלה דבור כדאיתא בפ' המניח ולקמן אפרש אי אפילו לכביסה מיירי:

לוקחין בהן מים ומלח. בתוספתא גרסינן לה הכי פירות שביעית אין לוקחין בהן מים ומלח ר' יוסי אומר לוקחין בהן מים ומלח וסבירא ליה לתלמודא דבמים לתשמישין הוא דמיירי ולא לשתייה דומיא דמלח והשתא קשיא דר' יוסי אדר' יוסי דהכא סבר דשכירות דולה מים דהיינו לוקח מים עצמן דלא חשיבא שינוי בקדושת שביעית ושרו דמי שביעית בהן ותנא דמבייר קא אסר:

ומפ' ר' ייסא דהיינו ר' אסי מה פליגין תרי תנאי אליבא דר' יוסי במי תשמישו דתנא דמבייר דאסר ואפילו במים עצמן היינו במי תשמישו כדפרישית במתני' ואידך שרי כיון דהמים בעין נינהו אבל במים לשתייה אפילו בחופר נמי שרי. ונ"ל לפרש כן כיון דקאמר אף ר' יוסי מודה דשרי נראה דמיירי כר' יוסי דאסר דהיינו תנא דמבייר וה"פ במה פליגין תרי תנאי ואליבא דר' יוסי במי תשמישין דהיינו דבעי להו למשרה ולבהמה

ולצביעה דתנא דמבייר סבר אע"ג דמים עצמן בעין נינהו דקסבר דהוי הפסד ותנא דמים ומלח סבר כיון דבעין נינהו לא הוי הפסד אבל בשתייה אפילו # [ר' יוסי דברייתא] דאסר מים עצמן שרי לשתייה ואפילו לאו בעינייהו אלא שחופר והולך ותנא דמתני' כולה ר' יוסי היא וקאמר ר' יוסי בר זבידא השתא דאתית להכי דיש חילוק בין מים דתשמישין למים לשתיית אדם דשתיית אדם אפילו תנא דמבייר דקאמר דר' יוסי אסר שריא מתני' אפילו כרבנן נמי תוקמה, ולשתות דשריא מתני' לשתות לאדם הוא ובייר דרישא היינו לבהמה דהיינו תשמישין דהשתא בין רבנן בין כולהו תנאי דר' יוסי מודו לשתות לו אפילו לחפור שרי ולתשמישין לחפור הוא דאסיר והיינו מתני' ובמים עצמן לתשמיש פליגי אליבא דר' יוסי תנאי תנא דמבייר סבר דר' יוסי לא פליג ארבנן אלא בכביסה ומודי דאין נותנין יין של שביעית לבהמה ולמשרה ולצביעה וה"נ אין לוקחין מים מדמי שביעית להני תשמישין ותנא אחרינא סבר דר' יוסי פליג אדרבנן בכולהו דנותנין יין ולוקחין מים לתשמישין דדריש לכם לכל צרכיכם והך סברא דר' יוסי דשרי יין וכ"ש מים לתשמישין איתא בהגוזל קמא והתם מפ' פלוגתייהו דרבנן סברי בעינן הנאתו בשעת ביעורו ומשו"ה אסרו ליה ליקח מים לתשמישין ומלח דהמים לתשמישין אלו הנאתן לאחר ביעורן וכן מלח נמי אין הנאתה בתבשיל אלא אחר שנמחה במים ונתבשל כדאמרינן מילחא צריכה בישולא וכו' ור' יוסי סבר לא בעינן הנאתו בשעת ביעורו ומ"מ מודי דכעין אכילה הוא דמרבינן דהיינו דהויא הנייה לגופו ממש. ור' ייסא סבר דמ"מ דוקיא דמתני' דלא כרבנן דמשמע בייר לתשמישיו דוקא הוא דאסיר הא מים עצמן לתשמישין שרי:

מעין של בני העיר. שמושך והולך לעיר אחרת ואין בו אלא כדי ספוק שתייתן של בני אותה העיר הרשות בידן לסתמו שלא ילך לאותה העיר שלמטה הימנה לפי שהמים שלהן וחייהם קודמין לחיי אחרים כדדרשינן בריש איזהו נשך וחי אחיך חייך קודמין לחיי חברך:

אחרים ובהמתן. כלומר חיי אחרים ובהמתן דבני העיר דהם כבר הכניסו מים לשתות אבל לא שתו בהמתן ושל מטה מהם הם עצמם נמי לא שתו ודאי דחיי אחרים קודמין אבל בהמתן דעליונים ורחיצת רגליהם דתחתונים בהמתן קודמת:

כביסתם וחיי אחרים. העליונים צריכין מים לכבס בגדיהם ושל מטה מהם לא שתו רשאין לעכב המים דס"ל דכביסת הבגדים חשיב חיות והוי דינן דחייהם וחיי אחרים דחייהם קודמין:

ואצ"ל דכביסתם וכביסת אחרים. דפשיטא דכביסה שלהן קודמת:

אין נותנין מהם. מפירות שביעית:
לא למשרה. מפרש רש"י ז"ל בפ' הגוזל קמא אין שורין פשתן ביין של שביעית וכן אין מכבסין בגדים דהוי סחורה ונראה לי דטעמא משום דהוי הפסד וכתיב לאכלה ולא להפסד:
מתיר בכביסה. אפשר דהיינו תנא דמבייר דאסר כולהו תשמישין בר מכביסה אי נמי לדבריהם דרבנן קאמר אודו לי מיהת בכבוסה דחשיבא חיות כמו אכילה דלדידיה בין למשרה בין לכביסה בין לצביעה שרי והכי איתא בהדיא בפרק הגוזל קמא:
תמן הוא אומר אין רחיצה חיי נפש. בפרק בתרא דנדרים תנן אלו נדרים שהוא מפר אם ארחץ אם אתקשט ר' יוסי אומר אין אלו נדרי ענוי נפש ואף על גב דרבנן סברי דרחיצה הויא עינוי נפש ושרו ואסרי הכא כביסה לגבי שביעית איכא למימר דשאני הכא דמשני דבר מתשמישו:
אדם מגלגל ברחיצה. שבלא רחיצה יכול לגלגל זמנו ולעבור:
ואין אדם מגלגל בכביסה. אין אדם יכול לחיות בלא כיבוס בגדיו כדמפ' טעמא התם דכביסה אלימא לר' יוסי דאמר שמואל האי עירבוביתא דרישא מתייא לידי עוירא עירבוביתא דגופא מתייא לידי שיחנא ועירבוביתא דמאני מתייא לידי שיעמומיתא והשעמומית קשה מכולן:
מגלגל. כי ההוא דפ' המדיר עד דלא אדרתן גלגילנא בהדך השתא דאדרתן לא גלגילנא בהדך:
מניין שחיי עיר זו קודמין. ואפילו כביסתן:
קרא. ר' יוסי:
לר' וורדימס בריה. דחמשה בנים היו לר' אסי ומפ' במס' שבת דקרו ליה וורדימס שהיו פניו דומין לוורד:
אגיב לההן טעמא. השב לו לזה טעם מקרא:
תהיינה הערים האלה עיר ועיר. מקרא הוא בספר יהושע וקרי ביה תחיינה ומשמע כל עיר ועיר תחיה בתחלה ואח"כ ומגרשיה וכו' ובגמ' דילן בפ' בתרא דנדרים יליף מדכתיב ולכל חיתם דהיינו חיותם והא פשיטא אלא לאו כביסה כדאיתא התם:
א"ל. וורדימס ליהודה איש הוצי:
מאן גרם לך. שלא ידעת זה הטעם:
שלא למדת עה חבריך. אלא היית יחידי ואמרי' בברכות בפ' בתרא חרב אל הבדים ונואלו חרב תבא על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבין בד בבד:

הלכה ו

אין קוצין אותן במוקצה. כן גרסי' בספרים ישנים וגר' נמי אבל קוצה הוא בחורבה. ובערוך גריס אין קוצצין ופי' מוקצה כלי של ברזל שדרך לחתוך בו תאנים שמו ובסיפא גריס אבל קוצה הוא בחרבה ופי' אותו סכין מלשון חרב ואין מתיישב פי' זה על סדר המשנה דלא אייריי כולה מתני' בלקיטת הפירות אלא במלאכה דלאחר הקליטה ועוד דאין דרך לקיטת התאנים אלא ביד ועוד דלמה הניח מלשנות לנו דין בבצירה הכתובה במקרא לכך נראה כגירסת הראב"ד ז"ל והרמב"ם ז"ל דגריס ברישא אין קוצין ולבסוף גרים בחורבה. ופי' אין קוצין מלשון פירות קיץ כדתנן השוכר את הפועל לקצות בתאנים וה"ק אין מוליכין אותן לייבשן ולעשותן קציעות במקום שרגילין לקצותם דקרוי מוקצה בלשון משנה כדתנן עומד אדם על המוקצה:

אלא בחורבה. מוליכין אותם לחורבה לייבשם שם וטעמא דכל מה שיכול לשנות במלאכת שביעית משאר שני שבוע משנה ובגמ' יליף לה מקרא. א"נ כשמייבשין אותן קוצצין בכלי של ברזל את עוקציהם כדי לעשותם קציעות והכא קרי לכלי מוקצה ואשמועינן דאין קוצצין אותן בכלי המיוחד אלא בסכין רחב ובזה מתיישבת גירס' של הערוך ז"ל:

בגת. שדרך לדרוך הענבים שם:

אלא בעריבה. שלשין בה העיסה:

בבד. בבית הבד כדרכו:

ובקוטבי. פי' בערוך משימין עץ גדול וכבד על הזיתים שבבית הבד ונקרא קוטבי ובראשו אבן גדולה והראב"ד ז"ל פי' בד הקורה הגדולה. קוטבי היא האבן הגדולה שממעכת את הקורה #:

אבל כותש הוא. במכתשת כמו שעושין למנורה:

ומכניס לבודידה. לתוך בד קטן ביותר כך פי' הראב"ד ז"ל והרמב"ם ז"ל:

טוחן הוא בבית הבד. ולא בקוטבי ובגמ' איכא מאן דשרי קוטבי:

ומכניס לבודידה. בהא מודי לת"ק:

כתיב את ספיח קצירך לא תקצור. פירכא היא דמקשה אברייתא דת"כ ומייתי לה לקמן דתניא את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו על הספיחים שיהו אסורים וסתם סיפרא מני ר' יהודה ואליבא דר' עקיבא כדאמרינן בפ' הנחנקים ומדאורייתא קא אסר להו וזה הלשון בעצמו מצינו בר' עקיבא דתניא לקמן הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו אם אין זורעין מהיכן הן אוספין א"ר עקיבא מכאן סמכו על הספיחים שאסורין בשביעית וחכמים אומרים אין ספיחים אסורים מן התורה אלא מדברי סופרים והשתא פריך כיון

דממתני' משמע דהא דכתיב ענבי נזירך לא תבצור דוקא לעשות יין כדרך הבוצרים הוא דקא אסר אבל שלא כדרך הבוצרים שרי ומשו"ה תנן אין דורכין ענבים בגת וכו' וה"נ דריש ליה לקמן ובת"כ מהאי קרא א"כ היכי דריש מהכא בסיפרא את ספיח קצירך לא תבצור מכאן סמכו על הספיחים שיהו אסורים וכו' אדרבה מכאן למדנו דדוקא מלאכות קצירה כדרך הקוצרים הוא דאסר כגון לזרות ברחת וכו' ולדוש בפרות אבל לחבט בשבט ולנפח ביד שרי דומיא דהני דמתני':

אם אינו ענין לספיחי איסור. כגון תבואה וקטנית דנפקא לן מלא נאסוף:

תנהו ענין לספיחי היתר. כגון פירות האילן ליתנן באוצר לא יעשה מלאכה אלא בשינוי:

אם אינו ענין לספיחי איסור. מדה היא בתורה כדאמרינן אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה וכו' אף כל המצות כולן וכו' ובריית מיחסרא היא וה"ק בקרא דלא נאסוף שמענו דסמכו על הספיחים שאסורים לגמרי ולא מפלגינן בהו בין כדרך הקוצרים לשלא כדרך הקוצרים ולאסמכתא לא אתא האי קרא לתבואה שנקטפת ולא לאותן שהן נקצרין אלא לפירות האילן הוא דאתא ודרשינן בהו כדרך קצירך ואמרינן לעיל בפ"ק דשייך קציר באילן ושפיר דרשינן כדרך קצירך לא תקצור שלא כדרך קצירך שרי וחוזר ודורש הך דרשא גופה מלא תבצור כדרך הבוצרים וקתני מכאן אמרו וכו' וקא אסר בין בתאנים בין בענבים בין בזיתים וא"ש השתא דאתחיל להזהיר בתאנים והוא עוסק בקרא דלא תבצור אלא דחוזר לקרא דלא תקצור ודרשינן ביה כדרך קציעות דקציר שייך באילן וכ"ת תרי קראי לאסור כדרך הקוצרים וכדרך הבוצרים ל"ל י"ל דאי כתב כדרך הקוצרים משום דלית בהו נסכים קמ"ל דאפילו יין אסיר כדרך הבוצרין ואי כתב בוצרים משום דאית ביה מצות יתרות לעניים עוללות ופאה ופרט ושכחה קמ"ל כדרך הקוצרים וקרי להו בפירות האילן דשביעית ספיחי היתר משום דפירות דאותה שנה הן כחושין כיון דאין חורשין ולא משקין אותן כדתנן לעיל וקרא הכי קאמר זכור שאין לך קציר אילן באותה שנה ואינך בעל הבית הוי מכאן למדו תאנים אין קוצין אותם וכולה מתני':

א"ר מנא לכך נצרכה וכו'. לעולם לספיחים דתבואה וקרא מידריש כפשטא דברייתא ועל לא נאסוף קאי ותרי קראי צריכי לר' עקיבא דאי כתב רחמנא ולא נאסוף את תבואתנו הוה אמינא ה"ק קרא הן לא נזרע ואם זרענו לא נאסוף אבל יצאו מאיליהן שרו ת"ל את ספיח קצירך לרבות אפילו יצאו מאיליהן באכילה אסירי ואי כתב קרא דספיח הוה אמינא כדרך הקוצרים הוא דלא תקצור הא שלא כדרך הקוצים שרי ת"ל לא נאסוף

וכו' כלל לא נאסוף וכתב קצירך למעוטי גבוה לפירות האילן שיש היתר לקוצרן דשרי באכילה בשביעית והוי כאילו כתיב ואת ספיח ואת קצירך וכו':
תניא את ספיח וכו'. היינו ברייתא דאתו לתרוצה ר' הילא ור' מנא דלעיל דהיינו ההיא דת"כ שהבאתי:
מכאן סמכו על הספיחים. בפ' מקום שנהגו מייתי ההיא ברייתא דת"כ דתניא הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו א"ר עקיבא וכי אין זורעין מהיכן אוספין מכאן סמכו לספיחין שהן אסורין ופי' רש"י ז"ל דלאחר הביעור מיירי ר' עקיבא וכן פי' נמי במנחות וזמן הביעור משתרד רביעה שנייה ואילך שכלה לחיה שבשדה ור"י וריב"א ובעלי התוספ' חלקו עליו בזה וסוברין דאסור באכילה לר' עקיבא מיד והרמב"ם ז"ל סובר דאסירי באכילה מיד לרבנן מטעם עוברי עבירה וכתב על זה הראב"ד ז"ל בפי' ת"כ ומסתברא כמ"ד דאסורין לגמרי באכילה לר' עקיבא בכל השנה השביעית ואפילו קודם הביעור דזמן הביעור לא נזכר לר"ע אלא בפירות האילן דשרו באכילה אבל בספיחים דתבואה וקטנית וירקות לא וראיה לדבר מההיא שמעתא דפ"ק דמנחות דאמרינן התם מנחת העומר תוכיח שמותרת לגבוה ואסורה להדיוט אף אני אביא טרפה אע"פ שאסורה להדיוט תהא מותרת לגבוה מה למנחת העומר שכן מתרת חדש ומתרץ בשביעית כלומר שאינה מתרת כלום ופריך שביעית נמי שכן מתרת ספיחים ומשני כר' עקיבא דאמר ספיחים אסורים הילכך אינה מותרת כלום ושמע מינה לר' עקיבא ספיחים אסורים לגמרי, ומגופא דשמעתין דלקמן נמי שמעינן לה דכתיב הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו ותניא וכי מאחר שאין זורעין מהיכן אוספים א"ר עקיבא מכאן סמכו על הספיחים שיהו אסורין וחכמים אומרים אין ספיחים אסורים מדברי תורה אלא מדברי סופרים ד"א הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו אל תזרעו ומה אנו אוספין אין מכניסין לקיום אמרת לנו בערוהו מן הביעור ואילך מה אנו אוכלים והשתא אי אמרת בשלמא דלר' עקיבא אסור לגמרי קאמר ואפי' קודם הביעור היינו דקאמר ד"א הן לא נזרע וכו' דמפ' ליה להאי קרא אליבא דרבנן דהאי לא נאסוף בגדלין מאליהן ולקיום קאמר ומעיקרא מקשה דהעניים באין ונוטלין אותו ואינו מגיע להכניסו ולקיום ושוב מקשה מן הביעור ואילך וכו' ולעניים ועשירים קא מקשה דאסור באכילה לכלם לאחר ביעור קאמר אלא אי אמרת דר' עקיבא נמי לאחר ביעור קאמר והאי דבר אחר ע"כ ר' עקיבא קתני לה א"כ מאי ד"א מעיקרא נמי הכי דרשי' ליה ותו לא מידי. ותו אשכחן בשקלים ירושלמי פ' התרומה ר' חייא בר אדא בעא קומי ר' מני ולא נמצא קומץ על שיירים שאין נאכלין פי' על משנת שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה והיינו כדי

שלא יתבטל העומר אותה שנה קא מקשה דהא קיי"ל דקומץ על שיירים שאינן נאכלין מנחה פסולה וש"מ דספיחים בשביעית אסורים לגמרי ותריץ לה עשאוה כחמשה דברי' שהן באין בטומאה ואין נאכלין בטומאה עכ"ד, ועוד נראה לי דמתני' הויא תיובתיה דתנן לקמן בפ' הפיגם ר' יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו בהן עוברי עבירה ואי ס"ד דאיסור ספיחים אחר הביעור קאמר הא ספיחי חרדל נמי אחר הביעור אסירי דלא גרע מחציר ועוד מאי שייך טעמא דעוברי עבירה אלא משמע דאי נחשדו דאסורין לגמרי באכילה מטעם עוברי עבירה ואפילו קודם הביעור קאמר, וכן דעת הר"ז ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהילכותיו ואין להרהר עליו דמוכרח הוא לפ' כן:

מן השמור בארץ אי אתה בוצר. דכתיב ואת ענבי נזירך לא תבצור ופי' רש"י ז"ל ענבים שהנזרת והפרשת מן בני אדם ולא הפקרתם לא תבצרם אינך בוצר אלא מן המופקר ע"כ.

ופסק ר"ת בפ' לולב הגזול דאם שמר אדם כרמו ולא הפקירו דהפירות אסורים באכילה וכן פי' רבותיו של רש"י ז"ל פ' בתרא דיבמות אההיא דפירות של עזיקה הם והקשו עליו הסברא דלא אסיר בהך ברייתא מן המשומר אלא בבצירה כדרך הבוצרים אבל ע"י שינוי שרי כדקתני סיפא מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין אותם במוקצה וכו' ועוד דהתם משמע דלא אסיר מן המשומר אפילו בכחצי איסר אלא לפי שמוסר דמי שביעית לחשוד אבל פירות מיהא לאכילה שרו ועוד דתנן בשקלים פ' התרומה שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה והוו הנהו ספיחים דשומרים להקרבת העומר ושתי הלחם ואמאי קרי כאן ממשקה ישראל מן המותר לישראל ולכך הסכים הרמב"ן ז"ל ואמר דאינו אלא עובר על עשה אבל אין הפירות נאסרין אלא שהעושה כן אסור למסור בידו מעות של שביעית ואפילו פחות מכאיסר שלא להחזיק ידיו וקא עבר אלפני עור לא תתן מכשול וכי אמרי' הכא מן השמור אי אתה בוצר אסיפא סמיך לא תבצור כדרך הבוצרים ופירושה מדלא כתיב ענבי הנזיר לא תבצור וכתיב נזיריך למדרש לא תבצור אותם כדרך נזיר שלך אבל תבצור אותם עם העניים כדרך שהם בוצרים וכמנהג שהם נוהגים שאין להם הכנות ושעתן בהול להם כך תנהוג בהם ולא כבעל הבית והעניים נוהגין לדורכן בעריבה וכו'. עוד כתב הרב ז"ל וקתני התם והיתה שבת לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור מכאן אמרו שדה שנטייבה בש"א אין אוכלין פירותיה בשביעית וב"ה אומרים אוכלין כלומר כיון שאמרה לנו התורה שיהא השבות לנו לאכלה ולא השמור אמרו ב"ש שיהא הפירות עצמן נאסרים וב"ה סוברים שאין הפירות נאסרין שלא בא הכתוב אלא לאסור לנו שלא נשמור כדי שיהא לנו מן השבות ע"כ וקצרתיו:

ונראה לי להעמיד דברי הראשונים ז"ל והכא ובת"כ תרי קראי דריש דמעיקרא דריש נזירך לא תבצור דהיינו שמור ומפ' לך לא תבצור כלל אלא מן המופקר והדר דריש ענבי לא תבצור כלומר וענבי מופקר עצמו לא תבצור כעין בציר והוי כאילו כתיב ואת ענבי ואת נזיריך לא תבצור וכיון שהנזרת אותם מבני אדם בין אם לא עבר ובצרן וכ"ש עבר ובצרן פשיטא דאסירי באכילה מקרא דדרשינן התם שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור פי' שצריך לבטל רשותו ממנו ולהפקירו ולהוציאו מבית והיינו כביטול דחמץ כדמוכח התם דביטול מטעם הפקר נגעו ביה דמייתי ההיא ברייתא דסיפי תאנים וכו' ודרשא דלא תבצור כעין בציר דרשא גמורה הויא דאי לענין נזיריך לא תאכל מיבעי ליה כדתניא ואי אתה אוכל וה"ק מן השמור בארץ אי אתה בוצר ואוכל אבל אתה בוצר ואוכל מן המופקר ואע"ג דהא איצטריך למאי דדרשינן לעיל לאכלה ולא לסחורה הכא משבת דרשינן והתם מלאכלה דרשינן ועוד דטובא אכילות כתיבי בשביעית ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה ומה שכתב הרמב"ן ז"ל דב"ש למדו מהכא דהפירות עצמן אסורים וב"ה פליגי עלייהו איני מבין דבריו דהא דרשא דאי אתה אוכל מן השמור לכ"ע היא וכן כתבה רש"י ז"ל בפירושיו. ומה שאמרו בת"כ מכאן אמרו שדה שנטייבה ה"פ ב"ש רצו ללמוד מכאן כיון שאמרה תורה דמאן דעבר אעשה דתשמטנה שלא ביטל רשותו מהם דפירותיה אסורין באכילה ה"נ מאן דעבר אעשה דשנת שבתון יהיה לארץ וחרש בשביעית דהיינו פי' נטייבה כדאמרי' לעיל ואפילו הפקיר פירותיה אסורים באכילה וב"ה סברי דאין ללמוד זו מזו # כיון שהפקירן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כדפרישנא לעיל בפ' בראשונה ושריותא דמתני' לא מיירי בפירות שעשה בהם עבירה ששמרן דלאו ברשיעי עסקינן דאדרבה בשאינן שמורים הוא דמהני שינוי בהם והראב"ד ז"ל פי' דקאי מכאן אמרו אב"ה דר' יהודה וקושיא דשומרי ספיחים אינה קושיא כלל דהא תיקשי לן נמי דהא נותן הקומץ לגבי מזבח ולאכלה ולא לשריפה ולר' עקיבא כ"ש דקשיא דהא איסור ספיחים דאורייתא היא וזו של כת קודמין היא ותירצו לדורותיכם כתיב וכך גזר המקום כדאמרי' בפ' כל קרבנות הציבור ובשקלים פ' התרומה פרכינן ולא נמצא קומץ על שיירים שאינן נאכלין וקי"ל כר' יהושע דאמר נטמאו שייריה או אבדו פסולה ומשני נעשה כחמשה דברים שבאין בטומאה כדאיתא התם והקושיא דהקשו דמשמע בסיפא דברייתא דאינון אסור אלא ע"י שינו אינו כן דהא מילי מילי קתני בה ורישא דקתני בה מכאן סמכו על הספיחים שיהו אסורים בשביעית ר' עקיבא היא דסתם ת"ף אליביה ומשו"ה לא דריש דינא דמתני' אלא מקרא דעינבי נזירך אבל לרבנן פשיטא דדרשינן לא תקצור כדרך קצירך אלא בשינו ונזירך לדרשא

דאינך בוצר אלא וכו' והדר דריש ואת ענבי לא תבצור כדרך הבצרים ומשום דספיחי תבואה אסורין לכ"ע לר מדרבנן ולמר # [מדאורייתא] לא תני במתני' שינוי אלא בפירות האילן ובריית דלולב הגזול דלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן השמור אפילו בכאיסר אסור כבר פירשה הרמב"ם ז"ל דה"ק בד"א דמוסרין לו מדמי שביעית עד מזון ג' סעודות כשמוכר דברים שאין כיוצא בהן נשמר כגון פיגם וירבוזין וכיוצא בהן אבל כשמוכר דברים שדרכן לשמרן כגון תאנים וענבים ותמרים אסור לקנות ממנו אפי' כ"ש דחיישינן שמא רשע הוא ובעלילה בא למכרן על יד על יד ופירות הרבה יש לו ולא ישמור בהן דיני שביעית ולא שייך הכא משום כדי חייו דמוכר אלא כשמוכר דברים שאין כיוצא בהן נשמר דיד כל אדם שוין בהן כן נ"ל ליישב דברי הראשונים ז"ל רבותיו של רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל ור"ת ז"ל דמפיהם אנו חיים וכן מצאתי להראב"ד ז"ל שפי' כן בת"כ בהך ברייתא וז"ל נ"ל שאין זה המדרש נדרש מזה הפסוק שהרי אנו דורשין בסמוך לא תבצור כדרך הבוצרים וכו' וא"כ נאמר כי מן השמור אסור לבצור כדרך הבוצרים אבל מן המופקר כדרך הבוצרים בוצר והא אמרינן עלה מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה וכו' לכך נ"ל דמילתא בעלמא קאמר וה"פ הכי קי"ל מן השבות בארץ אתה בוצר ואי אתה בוצר מן השמור הילכך הא דאמר רחמנא לא תבצור ולא קאמר לא תלקט דמשמע לא תבצור כדרך הבוצרים הא שלא כדרך הבוצרים מותר מן המובקר הוא דקאמר ולא מן השמור כי מן השמור בכל ענין הוא דאסור עכ"ד, ולעיל פירשתיה לעניות דעתי כהוגן:

רבותינו התירו לעשות בקוטבי. מפ' בתוספתא ר' גמליאל ובית דינו והיינו בנו של ר':

ולעשות בקוטבי כרבנן. והיינו ר' גמליאל ובית דינו:

לטחון בריחיים כר"ש. דמתני' דשרי לטחון בבית הבד כדרכו בשאר שני שבוע אלא דלא שרי בקוטבי וטעמא דס"ל דשביעית בזמן הזה היא דרבנן:

בדיהם שכר שמן אלא מעות. לבדדיהם שהיו עושין מלאכה בשמן שביעית קודם זמן הביעור לא שרי להו לתת שכרן משמן שביעית ואפילו במתנת חנם דשרינן בפ' בתרא דע"ז:

אלא מעות. ומפ' בסמוך דכר' יהודה ור' נחמיה דלעיל היא דאמרינן לעיל ר' יהודה ור' נחמיה אוסרין שאין ירקות שדה מצויין דפליגי ארבנן דאמרי דשרי היכא דא"ל הב לי ובריא לי דאנא יהב לך וכן הכא עסוק עמי במתנת חנם ובריא לי דאנא יהב לך ואע"ג דטעמ' דידהו משום דס"ל דאין ירקות שדה מצויין ואיכא הקפת חנות והכא שמן הוא דבעו יהבי להו מ"מ לא רצה להתיר להם דמדמו מילתא למילתא ועוד דשמן סתמו

להדלקה הוא דהוי ומשתמשין בו בשנה שמינית אחר העצרת דהוי בתר ביעור דאסור להשתמש בו:

בפירות היתר היא מתניתא. קודם זמן הביעור ופירות האילן או הירקות המופקרין:

שיהו נוטלין ממה שיהו עושין שכרן שביעית. דיהבינן להו שכר מפירות שביעית עצמן ויהבינן להו בתורת מתנה כדתנן לעיל ואיתא נמי בפרק בתרא דע"ז:

במכתפי פירות עבירה היא מתניתא. כגון בספיחים האסורים או מן השמור. והרמב"ם ז"ל פי' שהביאו יותר מדאי ומה היא שכרן שביעית דהמעות מיתפסי בקדושת שביעית ואע"ג דלא יהבינן להו שכר עד לסוף ואין שכרן נתפס קנסו בחמרין כמו שקנסו ביין נסך דיין נסך נמי אין שכרו נתפס ותנן השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור וטעמא משום חומרא דיין נסך והכא קנס קנסו בחמרים משום דנפיש אגרייהו והכי איתא נמי התם וסברא קמייתא טעמא דאביי וסברא בתרייתא טעמא דרבא וכר' יוחנן:

הלכה ז

ירק של שביעית. ירקות שמנו חכמים בפ' כלל גדול זוטא ומתני' דעוקצין דשאר שני בעו מחשבה והכשר וכן מנויים אחרים בפ' הפיגם:

בשמן של תרומה. של שאר שני שבוע דאילו שנה של שביעית לא נהיגין בה תרומות ומעשרות:

שלא יביאנו לידי פיסול. שממעט בזמן אכילת התרומה כשבא הביעור שמביאה לידי איסור אכילה שצריכה שתתבער מן העולם קודם שתכלה לחיה שבשדה ותרומה זמן אכילתה לעולם ומיחייב למנטרה שלא תפסד כדתנן בתרומות ומקרא דאת משמרת תרומותי:

ור"ש מתיר. אוקימנא לה בפ' התערובות דכי שרי ר' שמעון היינו באיערב דנתערב שמן בירק וע"כ יבשלם יחד כדמפ' התם דאי אפשר לסוחטו כולו מן הירק דאי נסחוט טובא קא מפסיד לירק ורחמנא אמר לאכול ולא להפסד ניסחוט פורתא סוף סוף איערובי מיערב:

אחרון אחרון נתפס בשביעית ופרי עצמו אסור. בפ' לולב הגזול יליף לה מדתניא כי יובל היא קדש תהיה לכם מה קדש תופס דמיו אף שביעית תופסת דמיה אי מה קדש תופס ויצא לחולין אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאת לחולין ת"ל תהיה בהוייתה תהא ופי' רש"י ז"ל קדש תופס דמיו דכתיב ופדה בערכך ואע"ג דהאי קרא גבי יובל כתיב גמר שביעית מיניה דשתיהן אסורין בעבודת קרקע ואיתקוש להדדי וגמרי מהדדי:

תמן תנינן. במסכת זבחים בפ' כל התדיר מחברו:

ובכולן הכהנים רשאין. בכל קדשים הנאכלים רשאין הכהנים לשנות באכילתן כגון לאכלן צלויין שלוקים ומבושלים שלוקים מבושלין הרבה יותר ממבושלים ומפ' טעמא התם מדכתיב לך נתתים למשחה ומתרגמינן לרבו והיינו לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים:

ותבלי תרומה. ואע"ג דקא ממעט בזמן אכילת תרומה:

לידי פיסול. שטעם קדשים הנעשה נותר אוסרה וממעט זמן אכילתה:

יחידאה דהכא. ר"ש דמתני':

כסתמא דתמן. דזבחים קס"ד מדנקיט ת"ק דינא דתבלין דר"ש בהדי דינא דצלויין ושלוקין משמע דמודי ליה ת"ק ולהכי פריך ויחידאה דהכא כסתמא דתמן והא דזבחים לאו סתמא היא דמשמיה דר"ש קתני לה אלא ה"ק דסתמ' דהכא הוא ר"מ דתמן ונפקא מינה דמאן דפליג עליה דר"ש דמתני' היינו ר"מ וא"כ הלכה כר"ש כדאיתא במס' תרומות פ' התורם קישות א"ר יעקב בר אידי בשם ר' יוחנן ר"מ ור"ש הלכה כר' שמעון:

מבשלין על יד על יד ואוכלין. מבשלין ירק של שביעית בשמן תרומה מעט מעט כדי שלא ישאר אחר הביעור ויפסד:

מאי כדון. כלומר מאי הוי עלה דהא דבי ר' ינאי חשו לשלא יבא לידי פיסול:

הלכה כר"מ דתמן. והכא סתמא כוותיה. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה דהיל' שמטה כת"ק:

מתבערין בשביעית. נאכלין קודם הביעור קודם שיכלה לחיה מן השדה אותו המין שמכר:

יצא בשר. שהדמים יוצאין לחולין ע"י פדייה כדמים של קדש דיוצאין לחולין ונתפסין האחרונים דלא כתיב תהיה אלא בפרי עצמו:

ופרי עצמו אסור. פרי הראשון אסור לנהוג בו חול אלא לעולם יש בו קדושת שביעית:

שתצא דרך חילול. לומר הרי פירות הללו מחוללין על פירות הללו כדרך שפודין ההקדשות:

אלא דרך מכירה. אינה מתחללת לתפוס דמיה בקדושתה אלא דרך מכירה שמוכרה לחברו אבל לא ע"י חילול:

לחללן על עיסתו. כדי שיתפסו קדושתן ויאכלם קודם הביעור וישארו הדמים לסחורה מצי לחללן משמע דרך חילול כפדיית קדשים:

ובקש ליקח לו חלוק. ואינו יכול דהתורה אמרה לאכלה ולא מידי דלאו לאכילה:

הרגיל אצלו. דמתוך כך יעשה לו חפצו:

והוא אומר לו. בעל הסלע אומר לחנווני:

הרי פירות הללו. שמכרת לי שהיו של חולין ונכנסו בקדושת שביעית דסלע זו של שביעית היתה:

נתונים לך במתנה. ואכול אותן בקדושת שביעית:

והחנווני אומ' לו. ואני נותן לך סלע חולין זה שיצא לחולין במתנה ובא ולוקח מאותו הסלע חלוק וכל מה שרוצה והחנווני יאכל הפירות בתורת שביעית ומדלא חילל בעל הסלע או החנווני לכתחלה סלע של בעל הבית על הפירות שלא כדרך מקח וממכר משמע דדוקא דרך מקח אין דרך חילול לא. ואסיקנא בפ' לולב הגזול דבפרי ראשון דברי הכל דרך מקח אין דרך חילול לא. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' ששי:

שתי חמרא. מן החנווני וכדמפ' ואזיל שהיה נאמן ונותנין לו במתנה והדר יהיב פריטוי במתנה וכיון דאינו פורעו מטעם חובו לא הוו דמי שביעית אלא דמים בעלמא דאינן נתפסין דבמתנה נותנן לו וליכא ופדה בערכך והיה עושה תועלת לע"ה דמותרין הדמים לסחורה ועוד דאין מוסרין דמי שביעית לע"ה כדאיתא בפ' לולב הגזול ובתוספתא:

מחוי ליה בהדא ונסיב ליה בהדא. היה מראה לו ביד אחת הדמים שהיה נותנן לו במתנה ולוקח הפרי או היין במתנה ביד האחרת:

הב לי קומיי. לפני שיהו המעות והפרי בידו כר' יוחנן וכמאן דלא יהיב ליה מדמי שביעית דמי דלא הותפסו קדושתן במעות:

הלכה ח

עבדים וקרקעות ובהמה טמאה. דאינן בני אכילה ולאכלה אמר רחמנא:

יאכל כנגדן. כשיעור אותן דמים יקנה צורך אכילה כדי שלא יהא חוטא נשכר:

אין מביאין קיני זבין. דהא עולה למזבח ולאכלה אמר רחמנא:

אין סכין בשמן של שביעית. דמיתקנים הכלים בכך ונבלע השמן בהן וכי מטי זמן הביעור קיימין וסיכת גופו הוא דשרי רחמנא כדילפינן מקרא לעיל בפירקין:

ידלק. אחר הביעור כדין פירות של אחר הביעור וה"נ אשכחן לרבנן בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק ורבנן פליגי עליה דשאני בגד דחזותא מילתא היא כדאיתא התם והויא ליה כאילו הקליפין בעצמן בעין או ספיחים שלא איסטיס בעין אבל הכא השמן הרי מבוער הוא משעה ראשונה וליתיה בעולם דהא נבלע בעור הוי ומשום קנסא שלא יהא חוטא נשכר שלא אכל השמן יאכל שמן אחר כשיעורו וכנגדו קודם הביעור:

לא אומר לכם מה ר' אליעזר אמר בו. בגמ' מפ' מאי אמר ר' אליעזר אליבא דר' עקיבא:

כבשר חזיר. קסבר דגרי אריות הן ולא מעשרי כלל ומישראל משומדי' קא אתו ופירותיהן טבלים נינהו:

לא אומר לכם מה ר' אליעזר אמר וכו'. בגמ' מפ' מאי אמר:
בתבן ובקש של שביעית. אע"ג דלכתחלה אסור להסיק בהם תנור וכירים דהא חזי למאכל בהמה ותניא בתוספתא אין שורפין תבן וקש של שביעית מפני שהוא ראוי למאכל בהמה היינו לכתחלה והכא הוסקה קתני דיעבד והיינו עד שלא ירדה רביעה שנייה כדאיתא לקמן בפ' הפיגם:
מותר לרחוץ בה. דומיא דעור שסכו דלעיל:
ואם מתחשב הוא. בגמ' מפ' לה:
זאת אומרת. מתני' דקתני דאין לוקחין עבדים ה"ה ליקח אשה לקדש אשה דאשה ליקוחין כתיבי בה:
אין חוסמין בו תנור וכירים. לשון חיזוק כדאשכחן בפ' המביא כדי יין גבי ליבון רעפים מפני שצריך לחסמן ושמא לאחר שנצרף בכבשן מושחין אותו בשמן כדי להסיקו שנית ויאחוז האור בכולו מחמת השמן ומתחמם בכך:
ולא יסוך רגלו והיא בתוך המנעל. דמתכוין לתקן המנעל אבל כשהרגל בחוץ סך רגלו דשביעית ניתנה לסיכה וינעול רגלו במנעל ואע"ג דסוף סוף מיתקן המנעל שהרי נישוף השמן דבר שאין מתכוין הוא ושרי:
מנעל רך. סנדל קשה:
קרטבלא. של עור היא ושלוק ואוכלין בה ולשון לעז מורכב קואירו טבלא כלומר עור שלחן:
לא יתננו ע"ג טבלא של שיש. בתוך המרחץ ומתעגל גופו בה דסוף סוף נשאר שמן בטבלא ואזיל לאיבוד ולאכלה אמר רחמנא ולא להפסד:
ר' חזקיה אמר מותר. לסוכו הוא דא"ר אליעזר ולא ידלק ולהכי אמר להו ר' עקיבא שתוקו כלומר אין ראוי לאמרו מרוב קולא שהיה מקל וקסבר ר' אליעזר דחום הרגל אוכל השמן והיינו סיכה:
אסור ליקח בתו של עם הארץ. שחשודה על המעשרות ועל החלה ופתה דמי לפת כותי:
חמצן של כותיים לאחר הפסח מותר מיד. ומפ' במס' ערלה פ"ב כיצד של בעלי בתים אחר ג' שבתות של אפייה ושל נחתומים וכו' כדאיתא התם והכי אית ליה לר' אליעזר בפ"ק דחולין דמצת כותיים אסורה משום דלא בקיאי בשימור הא פתן בשאר ימות השנה שריא דאינן רשעים בחלה ובתרומה הילכך מכי שלימו להו יומי דפיסחא חמצן מותרת ור' חזקיה בר אחא אזיל לטעמיה דר' אליעזר מקל הוא דהוה ולא מחמיר. כך נ"ל לפ' סוגיא זו ושוב מצאתי סעד לדברי מפי' הרמב"ם ז"ל במשנה שכ' ר"ע היה תלמיד לר"א

והיה אומר בזו ההלכה שהוא מקל וכששמע לאותם שהיו אומרים משום רבו שהיה מחמיר בזו ההלכה השתיקן ואמר להם אל תאמרו משמו זה דאיני רוצה לפ' לכם דעת ר' אליעזר מרוב קולא שהיה מקל בה וזהו ענין אמרו לא אומר לכם וכו' כלומר אין ראוי לאמרו, ובבא דפת כותיים כ' גם זה על הענין הראשון והיינו כפירושו של ר' חזקיה בשניהן ולא חשש לפי' ר' ייסא משום דההיא דחולין שייכא כפי' ר' חזקיה ובריייתא דפרקי ר"א דאמרינן פ' ל"ח מה עשה עזרא וזרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק וכו' והחרימום בחרם ב"ד העליון וכו' שלא יאכל אדם מישראל פת כותי עד עולם ההיא אליבא דת"ק דפליג אדר"ע היא דקתני סיפא דההיא מכאן א"ר אליעזר האוכל פת כותי כאילו אוכל בשר חזיר ובזה אין צורך לתירוץ התוס' שכ' בההיא דמצת כותי מותרת ויש לרבנו שמשון ז"ל דעת אחרת כאן:

באילין דיומסיא. פי' בערוך דימוסאות מים שיוצאין מן הקרקע חמין כגון חמי טבריא:

פריבטא אסור. מרחצאות דעלמא שהם חמין ע"י אדם ומשו"ה כי שרינן מרחץ שהוסקה בתבן דשביעית היינו כשהמים שלה חמין מעצמן אלא שמחממין אותה יותר לחזק החום ובטל אגב חומה הראשון אבל כשכל החום הוא מצד התבן אסור דהא מחזיק ידי עוברי עבירה וה"נ תניא בתוספתא דיוצן:

ואם אדם של צורה הוא וכו'. פירש הראב"ד ז"ל דמותר לרחוץ דקתני ברישא בחנם קאמר אבל בשכר לא דהוי כסחורה ואם אדם חשוב הוא לא ירחוץ דחנם דידיה כשכר דמי ואינו נכון דהא בדיומסית עסקינן דבטלה היסק תבן של שביעית לגבי חומו ומסייע אין בו ממש א"כ מה לי אדם חשוב מה לי אינו חשוב ועוד דמשמע דאפילו בשכר נמי שרי דהא כי מתהני לאחר שנשרפו הוא דמהני ולאחר שנשרפו אין כאן גחלים קיימות לומר דאיסור בעין הוא ועוד דתבן וקש בניצוץ כל דהו הם כלים. ועוד דאשכחן בפ' כל שעה גבי ערלה וכלאי הכרם דחמירי איסורייהו בהנייה דלא אסיר אלא דוקא בשרשיפא כדאיתא התם. לכך נ"ל דה"ק ואם אדם חשוב הוא לא ירחוץ בשום מרחץ ואפילו שהוסקה ע"י גוים ואפילו בדיומסית בשנה השביעית דכיון דיודעין בו דאדם חשוב הוא יסיקו בו דברים אחרים כגון בשמים של שביעית כגון קטף ומוצטכי ולבונה ואמרינן לעיל פ' כלל גדול זוטא דמיני בשמים יש בהן קדושת שביעית ונותנין אותן לכבודו כדי שיהא ריחו נודף והריח קודם שכלה הוא דנודף והוי בעין והשתא אתי שפיר דריב"ל הוה אזיל מן לוד לבית גוברין בשנת השמיטה למקום שאין בו קדושת שביעית דהיינו בית גוברין דאמרינן פ"ב דדמאי דבית גוברין התירה ר' כמו בית שאן דלא כבשוהו לא עולי מצרים ולא עולי בבל דלא היה שום מרחץ מותר לו במקומו # [שהוא] קדוש לא

של גוים ולא של ישראל דבשמים ותבן קדושים הם אפילו של גוים בשמטה ושמא לכל זה נתכוין הרמב"ם ז"ל. ויש לדקדק למה לא כ' הרמב"ם ז"ל אוקמתא דגמ' כיון דכ' הרב ז"ל תוספתא דיוצן ונ"ל דהרב ז"ל מפ' דהתוספתא בהסיקוהו ישראל קאמר ומתני' בהסיקוה גוים והוי דומיא דאין נותנין את התבן לתוך הכר ואם נתנוהו אחרים דהיינו גוים הרי הוא בטל ואין צריך אוקמתא דגמרא אלא בהסיקוה ישראל וקשה אכתי מי הגיד לו לפסוק כדברי הברייתא ולא כדברי הגמ' אבל הנכון דמתני' בישראל הוא דמיירי וכדמשמע הוסקה דיעבד ובבא דמתחשב אפילו בשל גוים אסור וכמו שכתבתי:

לוד. קדושה היא כדתנן בריש גיטין דכבשוה עולי מצרים ועולי בבל:

חמתון מזלפין בהדא אפרודיטי. ראה לאנשי בצרה שהיו מזלפין להן מיני שמן טוב בבית מרחץ של אפרודיטי שהיה בית ע"ז כדאיתא פ' כל הצלמים וערער על מנהגן ריש לקיש ובא לאסור וכ"ת הא תנן בהדיא בפ' כל הצלמים שרחץ רבן גמליאל במרחץ של אפרודיטי כדאיתא התם ומאי מספקא ליה לריש לקיש תריץ זלוף לחוד רחיצה לחוד דמתני' דתנן דשרי היינו שאין גופו של בית המרחץ נאסר כדקתני התם אין אומרים נעשה מרחץ לאפרודיטי נוי אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ אבל הכא דהוי זלוף בשמן טוב ס"ל לריש לקיש דשמא מע"ז קא מייתו להו וא"ל ר' יוחנן אין דבר של רבים אסור וכיון דרבים משתמשין במרחץ ודרך בני אדם של צורה לזלף בהן לאו כל כמינייהו לאוסרן דכי מייתו להו בני קרתא לצורך הרבים מייתו וה"נ קאמר התם פ' כל הצלמים מים של רבים אינם נאסרין משום דתניא מעין שיצא בתחלה משתמשין הימנו. כנ"ל:

הדרן עלך פ' כלל גדול רבא

פרק ט

הלכה א

הפיגם. פי' רש"י ז"ל בפ' לולב הגזול וכן בעל הערוך והרמב"ם ז"ל רודא בלעז:

והירבוזים. פי' רש"י ז"ל הנפלש בלשון אשכנז וכאן קורין לו אודלאש והן עשבים דטעמן קרוב ללולבי גפנים:

והשוטים. פי' רש"י ז"ל אישפרגוש של שדות ויש אומרים פ'ינוג'ו:

חלגלוגות. בגמ' מפ' להו:

כוסבר של הרים. תרגום גד לבן כוסבר חיוור כוליינדרו בלעז והוא שגדל בהרים אבל כסבר של גנה חשוב הוא:

כרפס שבנהרות. בגמ' מפ' ליה:

גרגיר של אפר. אירוקא הגדלה באחו אבל של גנה חשוב הוא הוא וכן פי' ר"י מסיפונטי ז"ל:

פטורין מן המעשרות. בכל השנים כדמפ' טעמא שאין כיוצא בהן נשמר שאינם חשובים על הבריות והפקר הם לכל ולגבי חיוב מעשר נשמר בעינן כדאיתא בריש מעשרות:

וניקחין מכל אדם בשביעית. מפ' בפ' בתרא דמעשרות דמכל אדם היינו שאינו יודע אם חשוד הוא אם לאו דאילו בודאי חשוד הא תנן במס' בכורות פ' עד כמה החשוד על השביעית אין לוקחין הימנו פשתן ואפילו סרוק והאי אינו יודע אם חשוד הוא אם לאו היינו סתם ע"ה וקמ"ל דאין מוסרין דמי שביעית לע"ה שאינו יודע ליזהר בדיניהן וה"מ כשמוכר דברים שחזקתן יש בהם שימור אבל אלו אין כיוצא בהן נשמר והוי לוקח מן המופקר ומפ' בפ' לולב הגזול דבכדי מן שנו בכדי מזונותיו כשיעור המן שנינו דניקחין מע"ה דהיינו ג' סעודות משום כדי חייו וטפי לא דשביעית תופסת דמיה ובעינן שיוציאם במידי דאכילה ולא בדבר אחר וע"ה לא זהיר במצות ובגמ' מפ' כי חזינן דליקטום משדות ישראל מהו שיהא בהן איסור ספיחים ומתני' רבנן היא דאילו ר"ע כיון דספיחים דאורייתא נינהו כולהו ספיחים אסורין:

ספיחי חרדל מותרין. היוצאין בשביעית שרו באכילה ולית בהו גזרה דספיחים:

שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה. לזורען בשביעית דכא שכיחי בלא זריעה דטעמא דגזרת ספיחים משום שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות בתוך שדהו בסתר וכשיצמחו יאכל מהן ויאמר ספיחים הן ולפיכך אסרו באכילה כל הספיחים היוצאים בשביעית והנכנסין מששית לשביעית דלא פלוג רבנן כיון דיונקין מן הקרקע בשביעית הכל אסור וכיון דלא יועיל לו מה שיצא לא יזרע ואע"ג דרי יהודה תלמידיה דר"ע הוא בהא ס"ל לרי יהודה כרבנן דפליגי ארי"ע בספיחים דרבים נינהו ומשו"ה לא שרי אלא ירק שלא נחשדו עליו ופלוגתייהו דר"ע ורבנן איתיה בת"כ ומייתי לה בפ' מקום שנהגו דתניא הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו א"ר עקיבא וכי מאחר שאין זורעין היאך הם אוספין מכאן סמכו על הספיחים שיהו אסורין בשביעית ופירש"י ז"ל לימד על הספיחים וכו' וה"ק הן לא נזרע והגדלין מאיליהן לא נאסוף וחכ"א אין ספיחין אסורין מן התורה אלא מדברי סופרים והיינו משום טעמא דעוברי עבירה כדתנן במתני':

הכי גרסינן ר' שמעון אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה. וספיחי כרוב קא תני להו לאיסורא וכדמוכחא בגמ' דגרסינן לקמן ומשום דאין כיוצא בהן בירקות שדה יהו אסורין בתמיה ומפרקינן א"ר שמואל בר רב יצחק כל ירק אתה יכל לעמוד עליו אם חדש הוא אם ישן הוא ברם הכא שלא ילך ויביא

מן האיסור ובגמ' אפרש בס"ד. ועוד מוכחא ההיא דלקמן דר"ש שרי ספיחים דגרסינן בגמ' ר"ש בן יוסי הוה עבר בשמיטתא חמא חד מלקט ספיחים בשביעית א"ל לית אסור א"ל ולאו ספיחין אינון א"ל ולא את הוא מתירן א"ל ואין חברי חלוקין עלי אלמא דר"ש שרי ספיחים ולא אסר אלא של כרוב וכדאמרן ועוד דגרסינן בספ"ב דערלה דר"ש שרי ספיחים ואסיקנא דר"ש שרי בין בספיחי ירק בין בספיחי זרעים והיינו תבואה ואי הכי קשיא טובא דתניא בפ' מקום שנהגו ר"ש אומר כל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה וחכ"א כל הספיחים אסורים ע"כ קשיא ספיחי כרוב דר"ש אספיחי כרוב דר"ש וקשיא ספיחים דעלמא אספיחים דעלמא וקשיא ירקות שדה אירקות שדה וליכא למימר דהתם ר"ש בן יהודה גרסינן דהא מייתי עלה הא דר"ש בן לקוניא שנטל ספיחי כרוב ואכל ונתן לי ואמר אני שראיתי את ר"ש בן יוסי שאכל ספיחי כרוב כדאי הוא לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו ועלה מייתי מאי ר"ש וכו' וליכא למימר דהתם גרסינן כל הספיחים מותרין דהא קא מייתי לספיחי כרוב להיתירא דהא אכל בפניו ונתן לו כדאיתא התם ועוד קשיא אמתני' דהיכי פליג ר"ש אתקנת ספיחים דהא ע"כ לא פליגי רבנן ור"ע אלא דמר סבר דמדאורייתא נינהו ומר סבר מדרבנן נינהו אבל לכו"ע ספיחים אסורין ועוד דמשמע מתוך הברייתא דת"כ דתקנה קדומה בישראל היתה לאיסורא קודם ר"ע ורבנן דקתני מכאן סמכו לספיחים משמע שבא ר"ע לתת טעם למנהג שמצא ורבנן סברי דמדרבנן היה המנהג ומשום עוברי עבירה והיכי פליג ר"ש אהך תקנתא והא תנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ועוד קשה מזה דגרסינן בפ' מקום שנהגו דר"ש ס"ל כר"מ דספיחים אסורים מדאורייתא ועוד קשה מדרבנן אדרבנן דבפ' מקום שנהגו משמע דרבנן נמי סברי כר"ע ואילו הכא מפ' בגמ' דטעמא היינו משום גדר דעוברי עבירה ומשו"ה קאמר ליה ר"ש להההוא גברא פרצת גדרן של חכמים קרי עליה ופורץ גדר וכו' ועוד בת"כ קתני בהדיא דמדרבנן נינהו:

ותירץ רבנו נסים גאון ז"ל דלא קשיא דר"ש אדר"ש כאן בספיחים של ששית שנכנסו לשביעית ושריין ות"כ ור"ש דפ' מקום שנהגו מיירי בספיחים דשביעית גופה וגם בספיחים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית ומתני' הכי קתני לר"ש כל הספיחים של ששית שנכנסו לשביעית מותרין דהא כל עיקר גידוליהן בששית הוה וליכא טעמא דעוברי עבירה לאסור יניקתם שיונקין בשביעית והיינו מאי דא"ר שמואל בר רב יצחק בגמ' דהא כל ירק דהיינו ירק שדה ישן דההוא שרי בשביעית אתה יכול לעמוד עליו ולראות אם חדש הוא אם ישן הוא פי' אם ישן דהיתירא הוא שגדל בששית ואם חדש

דאיסורא הוא דקדושת שביעית יש בו משא"כ בספיחי כרוב שהכרוב מתעבה וגדל ונראה ישן ואפשר דהספיחים שמלקנו ממנו הם חדשים דאיסורא ואין ניכרים הילכך אפילו דששית הנכנס לשביעית אסור משום ספיחים כיון דבני אדם זורעין אותו. והתם בת"כ ובמקום שנהגו ה"ק ר"ש כל הספיחים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית וכ"ש בשביעית גופה אסירי חוץ מספיחי כרוב למוצאי שביעית דשרו משום דגדל מהר וחדש דהיתירא נינהו ואע"ג דלגבי ירק אמרינן בפ' ג' ארצות דכ"ז שאין כיוצא בו מן החדש אסור שאני כרוב שגדל מהר ואפשר דהוא חדש ולא ישן דשביעית אבל לא שיתיר ר"ש ספיחי כרוב בשביעית אלא דוקא בשמינית הוא דשרי ספיחי כרוב ומשום טעמ' גופה דאסר הכא ספיחי כרוב בכניסת שביעית משום דהוו כלהו גידולין דכרוב דחדש שרי במוצאי שביעית התם דאפשר דהוו כולהו גידולי חדש דהתירא דשמינית זהו דעת הרב ז"ל ונכון הוא דגמ' דהכא דייקא כוותיה דמתני' מיירי בספיחי ששית שנכנסו לשביעית דגרסינן בגמ' עלה דספיחי כרוב אמאי אסירי ואסיקנא שמא יביא מן האיסור ויאמר מן האימהות הבאתי פי' דשריין משמע מדמשתמיע לומר מן האימהות הבאתי ואין כאן איסור דהוי ישן דהיתירא משמע דבחדש דאיסורא וישן דהיתירא קא מיירי וכדברי הרב ז"ל. עוד נקטינן משמעתין דבחדש דאיסורא מודי ר"ש והיינו עעמא דאסר ספיחי כרוב במתני' דלא מינכרי דאפשר דהוו חדש דאיסורא דתקנתא דספיחים בגדלו בשביעית גופה אית ליה ומפ' בפ' מקום שנהגו דטעמא דמודי באיסור ספיחים דסבר כר"ע דאיסורן מן התורה וגבי מוצאי שביעית שרי גבי כרוב דלא גזר אטו שאר ירק ועעמא שאין כיוצא בו דס"ל דכרוב במעט זמן גדל ומוציא ספיחים הילכך למוצאי שביעית ליכא למגזר ביה דחדש דהיתירא הוא דהוי מה שאין בירקות שדה דישן הם ואית בהו קדושה ואסירי. ודקא קשיא לך דרבנן אדרבנן נ"ל לומר דרבנן דהתם לדבריו דר"ש קאמרי ליה והיינו טעמא דגמ' דהתם דסבר תלמודא כיון דר"ש סבר כר"ע דמדאורייתא הוו לא מצו פליגי עליה בסברא דילהו דניגזור דהוה קשיא השתא ר"ש דסבר כר"ע רביה דספיחים דאורייתא לא גזר רבנן דסברי דגזרה דרבנן היא כ"ש דלא הוה גזרינן דהא ספיקא דרבנן הוא ולקולא ומשו"ה רבנן אליבא דר"ש פליגי עליה ולדבריו דר"ש קא אמרי ליה והכי אמרי ליה בשלמא אי סבירא לך דמדרבנן הוא דאסירי ספיחים ניחא דמקילינן במוצאי שביעית בספיחים דכרוב ובכניסת שביעית בספיחים דעלמא דספיקא דרבנן הוא אלא לדידך דסברת דמדאורייתא נינהו נגזור נמי בכניסת שביעית בספיחים דעלמא ובכרוב במוצאי שביעית אבל רבנן אליבא דנפשייהו לעולם סברי דספיחים כולהו דרבנן נינהו לא שנא דשביעית גופה לא שנא היוצאין לשמינית לא שנא דשביעית גופה לא שנא

הנכנסין לשביעית לא שנא כרוב לא שנא ירק אחר כולהו גזרה דרבנן נינהו וס"ל בפ' ג' ארצות דשום ירק לא שרי בספיחים במוצאי שביעית אלא עד שימצא כיוצא בו וטעמייהו משום עוברי עבירה שלא לפתוח פתח, והרב ז"ל לא חשש לתרץ דרבנן אדרבנן דסבר דאפשר דהנהו רבנן דהתם חבריו דר"ש נינהו וסברי כר"ע רבם ורבנן דמתני' היינו רבנן דעלמא דקיימי גבי ר' יהודה דגלי טעמא דעוברי עבירה וספיחים דירק דכניסת שביעית בביאת השמש תליא מילתא ומשנכנס ליל ראש השנה דשביעית חשיבי כולהו גידולין דשביעית כדאמרינן גבי מעשר במס' ר"ה וכבר פרישית בפ"ב דמעשר משביעית למדו וכמו שכתבתי שם:

אמר המלקט אחרי הקוצרים הגדולים קוצרי השבולים והתלמיד קוצר העמיר. ושנים ושלשה גרגרים בראש אמיר. ולקטתי שכחה ופאה ומעשר עני משדות הבעלים בעלי החכמה וראיתי לחוות דעי גם אני:

כתב רש"י ז"ל במס' קידושין פ"ק עלה דההיא מתני' דתנן אתרוג שוה לאילן בג' דרכים וזה לשונו בג' דרכים ערלה ורבעי נוהג בו כאילן ולשביעית הולכין בפירותיו אחר החנטה כאילן ולא אחר לקיטה כירק ע"כ ופי' דבריו חנטה בשביעית דאם חנטו פירותיו קודם תשרי דשביעית לא נהיג שביעית בפירותיו דשביעית ר"ה שלה תשרי בין לאילן בין לכל דבר וכבר ביררתי מהו חנטה לעיל בפ' בנות שוח:

וכתבו על זה בעלי התוס' וזה לשונם ומה שפי' בקינדריס דלשביעית אזלינן בתר חנטה כאילן ולא בתר לקיטה כירק משמע מתוך פירושו דבירק בתר לקיטה אזלינן לענין שביעית ולא דק דבמס' שביעית תנן כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב והקשה רבנו נסים גאון ז"ל דבפ מקום שנהגו תני איפכא ותירץ דההיא דמס' שביעית דקתני כל הספיחים מותרין מיירי בספיחים של ערב שביעית שנכנסו לשביעית דכיון דגדלו רובן בששית הם בשל ששית ומותרין אף לסחורה חוץ מספיחי כרוב שהם אסורים בסחורה כדין שביעית או אחר הביעור לאכילה כדמפ' בירושלמי דכל ירק את יכול לעמוד עליו בין חדש בין ישן אבל ספיחי כרוב שדרכן לגדל אמהות אמהות ויש עלין שהם גדלין בשביעית ושמא יקח מן העלין שהם אסורין ויאמר מן האמהות לקחתי וההיא דמקום שנהנו דקתני כל הספיחים אסורים מיירי בספיחים שגדלו בשביעית ואליבא דר"ע דדריש וכי מאחר שאין זורעין מהיכן אוספין אלא לימד על הספיחים שהם אסורים אפילו לאכילה וכ"ש לסחורה וסבר דספיחים אסורין בשביעית מדאורייתא וכשיצאו למוצאי שביעית אסורים מדרבנן עד כדי שיעשו כיוצא בהן וקסבר כל שאר הספיחים אסורים במוצאי שביעית אבל ספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה לא גזרינן

בהו משום שאר ספיחים דהא מינכרא מילתא ומה שגידל אמהות הרי הוא של שביעית ואסור ומה שלא הגיע הרי הוא של מוצאי שביעית ושרי ומאן דחזי לבר נש דאכיל ספיחי כרוב למוצאי שביעית לא אתי למיכל שאר ספיחים דהא שאני משאר ספיחים ולא גזרינן היתירא משום איסורא מ"מ שמעת מינה דלא אזלינן כלל בירק בתר לקיטה אלא בתר רוב גידולין ע"כ דבריהם והעיקר הזה ג"כ כתבוהו בתוס' ר"ה. ומה שכתבו תחלה דאיסור דפסחים והיתר דמתני' היינו גבי סחורה או לאיסור אכילה לאחר הביעור הולכין לשיטתן שסוברים דאיסור ספיחים המוזכר בכל מקום היינו לאחר הביעור ושלא כהלכה הוא וכבר הארכתי בזה למעלה בפירקין דלעיל וודאי דמיד מיירי דלענין אכילה דביעור לר' שמעון בירק לא הוי עד שנה שמינית דס"ל ירק א' לביעור לקמן והכא כי שרי ר"ש גבי שאר ירק גבי אכילה מיד הוא דהוי משוס דהוי רובא דגידולין דהיתירא דהיינו דששית בשביעית עצמה סמוך לתחלתה וגבי כרוב באיסור אכילה הוא דאסר משום גזרת ספיחים כדמוכח בגמ' בההוא עובדא דמלקט ספיחים ובפ' מקום שנהגו בהדיא אמרינן דהתירא דר"ש לענין אכילה בשביעית עצמה הוא אלא מה שהשיגו על רש"י ז"ל מפי' רבנו נסים ז"ל הוא תימה גדול אצלי כמו שאפרש. וראיתי לרבנו שמשון ז"ל שנתישב אצלו העיקר הזה עד שבנה על יסוד זה פי' אותה שמועה דפ' בנות שוח ההיא דלקטו עניים עליו בפלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע. עוד ראיתי להרא"ש ז"ל שרדף אחר העיקר הזה ולקחו לעצמו שכ' במתני' דלעיל האומר לפועל לקט לי בדינר ירק וההיא דתנן בפ' כלל גדול זוטא לוקח ירקות שדה ובנו מוכר על ידו ומתני' דידן הפיגם והירבוזין היינו בירקות שגדלו בששית ונלקטו בשביעית דאילו אותן שיצאו בשביעית אסורין באכילה לר"ע מדאורייתא ולרבנן מדברי סופרים ע"כ. גם הרמב"ן ז"ל ראיתי שכ' כן וז"ל אבל הירקות שצמחו בששית ונלקטו בשביעית יש בהן משום קדושת שביעית להפסד ולסחורה ולביעור ואע"פ שגדלו לגמרי בששית מפני שאנו הולכין אחר לקיטה בירק בין למעשר בין לשביעית אבל אין בהם משום ספיחים שאינן ספיחי שביעית שהרי בששית צמחו ואפילו הוסיפו גידולין בשביעית אין בהן דין ספיחים ובהם שנינו האומר לפועל הילך איסר זה ולקט לי ירק היום וכן שנינו לא יהא לוקט ירקות שדה ומוכר בשוק אבל לוקט הוא ובנו מוכר על ידו ותנן נמי הפיגם והירבוזין וכולה מתני':

ואני אומר קיטרי קא חזינן הכא דעד כאן לא קאמר רבנו נסים ז"ל ההוא טעמא אלא לר"ש אבל לרבנן דפליגי עליה דר"ש הכא והתם ואמרי כל הספיחים אסורים כדתנן במתני' ומתני' בספיחי ששית הנכנסים לשביעית היא וכמו שפי' רבנו נסים ז"ל למעלה א"כ פשיטא דטעמא דרבנן דאסרי בנכנסים לשביעית טעמא הוא משום דגבי ירק בתר

לקיטה אזלינן ומדאורייי' גבי סחורה ומדרבנן גבי איסור אכילה ודפ' מקום שנהגו רבנן מדאורייתא גבי איסור אכילה נמי אקשו ליה דכרוב דמוצאי שביעית כבר נתפס באיסור אכילה וליכא למימר דכיון דהוצרכנו לפ' דכי פליגי רבנן עליה דר"ש היינו אליביה דסבר דספיחים דאורייתא אבל לרבנן דסברי דספיחים מדרבנן הוא דאסירי לעולם נימא דאותן שגדלו לגמרי בששית ונלקטו בשביעית דשרו באכילה הא ליתא דהא תנן בהדיא בפ' שדה הלבן הדלועין שקיימן לזרע אם הוקשו לפני ר"ה ונפסלו מאוכל אדם מותר לקיימן בשביעית ואם לאו אסור לקיימן בשביעית ע"כ והא הכא דכי חזי לאוכל אדם בכניסת שביעית אסור לקיימן משום ספיחים ועוד תנן התמרות שלהם אסורות בשביעית פי' דאפילו אותן שהוקשו ונפסלו מאוכל אדם והוציאו תמרות דנוהגין לכובשן בחומץ וחרדל אסירי באכילה משום ספיחים אלמא דאפילו לרבנן אפילו גבי איסור ספיחים דאכילה סברי דירק בתר לקיטה אזלינן וכללא רבא ולא קטינא הוא וכדברי רש"י ז"ל אביהם של ישראל, ולר"ש ליכא לאקשויי דעעמיה הוא דניכר הוא בין חדש דאיסורא וישן דהתירא אע"ג דיניקה דשביעית אסירא מדאורייתא כר"ע מ"מ בעלה היא דדמי לטפת יין נסך בתוך חבית גדולה דאפילו כל היום כולו שרי כדאיתא בפ' בתרא דע"ז ואדרבה ר"ש מודי לרבנן בפירות דמוצאי שביעית לענין סחורה דלגבי סחורה אע"ג דדמי לטפה בחבית הוי דבר שיש לו מתירין אבל לא לענין איסור אכילה אע"ג דהוי דאורייתא דלא חמיר מחלב ודם ורבנן סברי דליכא לפלוגי דבשביעית נמסר למשה מסיני דבירק בתר לקיטה אזלינן ולא לגבי מעשרות דמעשר ירק לכו"ע מדרבנן הוא כדאיתא בריש מעשרות ומשביעית הוא דילפי לה והיינו טעמא נמי של השמועות של פול המצרי בשביעית דפ' שדה הלבן דאי זרעו לזרע קטנית הוי ולא ירק ושרי דאין בו ספיחים ולירק אסור דבתר לקיטה אזלינן ביה כדאיתא התם ואע"ג דזריעה של זה ושל זה קמי ר"ה דשביעית הוה ושמועות דלוף נמי בהכי מיתרצי דהכל תלוי אי דינא דירק אית ביה או לא. ומעתה מה שכתבו התוס' דלא דק רש"י ז"ל הם ז"ל לא דקדקו דרש"י ז"ל אליבא דהילכתא קא מפרש וכדכתיבנא דפשיטא דקיי"ל כרבנן דרבים נינהו ועוד סתמו דמתני' כוותיהו אזלי ועוד דר"ש גופיה קלל אותו הרשע דהיה מלקט ספיחי שביעית הנכנסין לשביעית דבהנהו דוקא הוא דשרי ר"ש וקאמר ליה פורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה וכדאיתא בגמ'. ועוד תימה גדול אני רואה בדבריהם דאוקמו לכל הני סתמי כר"ש דלא כהילכתא דהוא גיפיה לא רצה לעשות הלכה אלא כרבנן. ועוד מתני' דהפיגם היאך עלה על דעתם לאוקומה בגדל בששית דהא בגמ' פירשו דטעמא משום דשכיתי טובא וליכא בהו חשד עוברי עבירה ובגדלו בשביעית גופה שרינן להו ואע"ג דהני מינים נזרעים

וכטעמא דפסקינן כר' יהודה לקמן גבי ספיחי חרדל ואפילו לקטום משדות ישראל כדאמרינן לעיל וטעמא דשרו כולם דסוף סוף ירקות שדה נינהו:

אבל האמת העולה להלכה דנקטינן דירק הנכנס לשביעית דהיינו ירקות שדה מותר באכילה ואפילו מדרבנן אבל אית ביה קדושה וירקות גנה אסירי נמי לרבנן באכילה הנכנסין בשביעית משום דבתר לקיטה אזלינן ולענין סחורה אסורין מדאורייתא ואפילו גדל כלו בששית כי היכי דלגבי מעשר בתר לקיטה דיינינן ליה ורבנן גזור אפילו לענין אכילה כדמוכח ההיא # דדלועין לרבנן # ופול המצרי כי עשה קצצין לפני שביעית אע"ג דלא לקשו אלא בשביעית דאמר התס דשרי היינו טעמא דעשה קצצין דמי לזרעו לזרע כדפרישית התם # ובטל ליה שמא דירק ולמעשרות ולשביעית לעבר דיינין ליה. וירק דגינה היוצא בשביעית גופה דכו"ע לא פליגי דאסור באכילה לר"ע ור"ש מן התורה ולרבנן מדרבנן וטעמא משום עוברי עבירה וספיחי שביעית שיצאו לשמינית נמי אסירי כ"ז שאין כיוצא בהן מן החדש כדמוכח פ' ג' ארצות # ולר"ש ספיחי כרוב שרו בתחלת שמינית כדמוכח בפ' מקום שנהגו. וכל זה כ"ז שלא התיר ר' ליקח ירק מיד אבל לאחר שהתיר ר' ליקח ירק מיד כולהו שרו משנכנס ר"ה של שמינית וה"מ בדבר שזרעו כלה אבל דבר שאין זרעו כלה כגון בצלים וקפלוטות בעינן רבו גידוליו על עיקרו כדאיתא בסוגיית הנודר מן הירק וכתבתיה במקומה #. והירק היוצא בשביעית המותר באכילה היינו כל ירקות שדה המנויין בפ"ג דעוקצין דלא נחית בהו טומאה אלא במחשבה ולא קיי"ל # כר' יוסי בר חנינא גבי עולשין בשנה השביעית אלא גם בשנה השביעית לא נחית בהו טומאה אלא במחשבה שיש להם ירק הרבה דהתיר ר' להביא ירק מחוצה לארץ לארץ ומתני' # דבנו ומוכר על ידו בירקות שדה שנוייה דלא נחשדו בהן ובהני ירקות שמנו חכמים במשנתנו ואזוב וסיאה וקורנית וכל הנהו דתנן ברישׁ כלל גדול זוטא כבר פרשינן להו דכולהו ירקות שדה נינהו וכל הנהו דתנן פ' בתרא דמעשרות נמי ירקות שדה נינהו ומתני' דפועל בהדיא מפ' לה בגמ' # בירקות שדה ואפ"ה דמיו אסורין משום שביעית וכבר הוכחנו דגדלין בשדות גוים נמי שרו באכילה והוכחנו מכח השמועות דאית בהו קדושת שביעית ולא שנאום כאן משום דבאותן הימים בימי חכמי המשנה רוב ארץ ישראל נתונה ביד ישראל כדאיתא בפ"ב דמס' דמאי ולהכי לא אשכחן טהרה לעולשין אלא משום דהתיר ר' להביא ירק מחו"ל לארץ ודוקא גבי ירק הוא דמחמרינן בין דשביעית גופה בין הנכנס לשביעית אבל תבואה וקטנית הנכנסת לשביעית בתר שליש אזלינן בה כדאיתא בפ' שלש ארצות והיינו טעמא דפול המצרי דכי זרעו לזרע דשרינן ליה דקטנית הוא וקיי"ל כשמואל # דאזלינן בתר גמר פרי והיינו טעמא דריכון

מועיל ביה משום דמתקיים הוא ולא דמי לירק דהא ירק פטור מן הפאה ולוף חייב בפאה #. אלו הם ההלכות הנכונות אחר בירור וצחצוח כל השמועות כולן. וכן כ' הרמב"ם ז"ל בפ"ד דהיל' שמטה וזה לשונו הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית אלא פירות האילנות והעשבים שאין זורעין אותם רוב בני האדם כגון הפיגם והירבוזין והשוטים וכל כיוצא בהן אבל הירקות שדרך רוב בני האדם לזורען בגנות כגון מיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן בשביעית אסור באכילה מדבריהם והמלקטן ואוכלן מכין אותו מכת מרדות ע"כ ויפה כ' הרב הצומח מהן בשביעית ולמעוטי הנכנס ועל הדרך שכתבתי. עוד כ' הרב ז"ל שם כל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית בין מן העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו שניהם נקראו ספיח בין מן העשבים והירקות שעלו מאיליהן ואין להם זרע וכו' ומדברי סופרים שיהו כל הספיחים אסורין באכילה ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה וכו' ולפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית ועוד האריך. וכן פסק שם בהדיא גבי ירק בשעת לקיטתו אזלינן בין לקולא בין לחומרא והיינו כרבנן דמתני' וכדפרישית:

עוד ראיתי לברר כאן מה שכתבו התוס' פ' מקים שנהגו וזה לשונם ובגמ' דדמאי פ"ב גרסינן ולענין ספיחים מר"ה ועד חנוכה אסורים ומחנוכה ועד ר"ה היתר ספיחים דס"ל ז"ל דעד חנוכה היינו שיעורא לעשות כיוצא בהן והיינו להתיר בצלים ולוף דאין זרען כלה דאילו גבי ירק הא קיי"ל # כר' דשרי מיד וכן כ' הרמב"ם ז"ל פ"ד וזה לשונו ועד מתי אסורים הפיחי שביעית במוצאי שביעית מר"ה ועד חנוכה ומחנוכה ואילך הם מותרים ע"כ. ונ"ל שגם הרב ז"ל העתיק זה מלשון הגמ' דמס' דמאי וקשה לי מאד דאנן הכי גרסינן התם ולענין ספיחים מר"ה ועד חנוכה איסור ספיחים מן החנוכה ועד עצרת היתר ספיחים מן העצרת ועד ר"ה צריכא כלומר צריכא לפנים ומיבעיא ולא איפשישא. והשתא מנא להו להני רבנן לפשוט דמחנוכה ואילך מותרין אטו ר' לא שנאה ר' חייא מניין לו. ועוד תיקשי להו היא גופה אי במוצאי שביעית מיירי כדבריהם מאי קמיבעיא להו מן העצרת ועד ר"ה דהיינו עד ר"ה של תשיעית מק"ו הוא דשרי השתא עד עצרת מותרין מעצרת ואילך מיבעיא. אבל פי' אותה השמועה אינה על דרך שפירשוה הם ז"ל אלא בשנה השביעית עצמה קא מיירי וקא מני ואזיל מינים דאסירי בבית שאן דלא נתקדשה לא מיד עולי בבל ולא מיד עולי מצרים וירקה ותבואתה של העיר עצמה שריא כדתנן # נאכל ונעבד אלא דמביאין להם מן הארץ הקדושה וקאמר דספיחים שמביאין מן הארץ הקדושה בשנה השביעית עצמה אסורין עד החנוכה מפני שמביאין אותן מארץ ישראל עצמה ואפילי יביאום גוים קדושים ואסורים בסחורה וכו' אבל לא בספיחי דבית

שאן עצמה דהשתא לזורען מותרין כדתנן נאכל ונעבד ספיחים מיבעיא אלא של ארץ הקדושה גופה קאמר ועד חנוכה אסורים שהיא תשובת השנה עדיין ויש ירקות וניצנים דמביאין מן הארץ ומחנוכה ואילך נובלין העלין ואין כל כך מצויין בארץ ומאי דמוכרין באותו הזמן הוא מבית שאן עצמה שמתקלקלין הדרכים מן הגשמים ואינם מביאין מן הארץ אבל מעצרת ואילך שחזרה החמה לחמם ומלאו פני תבל תנובה חוזרים ומביאין מא"י הקדושה למכור בבית שאן ומשו"ה מיבעיא ליה ולא איפשיטא וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל שלא ידע מהיכן למד שיעור של תנוכה וכ' עליו כל זה הבל ורעיון רוח. ושיעור דמשיעשה כיוצא בו לא נתן לפ' דפשוט הוא אצל עובדי אדמה. כל זה ראיתי להאריך ולהאיר לתלמידים כגילי וה' אלהים יעזור לי אל שמחת גילי ומי סליחה וכפרה עלינו יזה אלהינו זה ולא אשא פנים לתורה שחייבים אנו להעמיד דברי הראשונים הם אשר הורונו ולמדונו רש"י אביהן של ישראל והרמב"ם ז"ל וכ"ש בידים מוכיחות וראיות ברורות כמו השמש בחצי השמים וחסדו מעל שמים יטה לנו שלום כמים אמן:

סירוגין. מתני' דתנן בפ' הקורא למפרע קראה סירוגין וכו' והתם נמי איתא להך עובדא:

וחלגלוגות. דמתני':

בחכמה או בשנים. כשהיו נכנסין לבית ר' שמושיבין אותם לפי כבודם מי יכנס ראשון מופלג בשנים או מופלג בחכמה וקיי"ל דבישיבה הלך אחר חכמה:

סלקון מישאול. מי יכנס ראשון:

הכנסו לשנים. כבדו והכניסו תחלה למופלג בשנים כדי שיושיבוהו בראש והכי אמרינן בפ' יש נוחלין במסבה הלך אחר זקנה:

ייעול פלן קדמאי וכו'. שהוא זקן מופלג ועמדו על שאלה הראשונה:

שרון קטעין וכו'. כיון שראו המופלגין בחכמה שהזקנים נכנסין תחלה לא רצו ליכנס מיד אחריהם דנראים טפלים אליהם אבל שהו מעט ואח"כ נכנסו:

ואמרה להן מפני מה אתם נכנסין סירוגין סירוגין. ולמדו דסירוגין פירושו קטעין:

פרפחינין. וירדולאגאש בלעז:

בגולתיה. בכסותו, פי' אחר בחגורו על שם שמגלגלין החגור סביב הגוף בב"ר ויעשו להם חגורות גוליין:

פיטרוסילינון. בלעז פיטרוסינו:

סיאה ואזוב וקורנית. דתנן בפ' המעביר במס' מעשרות הסיאה והאזוב והקורנית שבחצר אם היו נשמרים חייבים הא אם אינם נשמרים פטורים ומשמע ושבגנה קילי ואפי'

נשמרים פטורים וא"כ יכולים ללוקחם מכל אדם דמן המופקר הוא ופטורין מן המעשרו' ואמאי לא תני להו:

שלא תאמר וכו'. עד ולמה לא תנינן אלא אילין מסקנא דקושיא היא וה"פ ליתנינהו במתני' והייתי לומד דין אחד דהני דמתני' כי פטירי מן המעשרו' היינו דוקא כשאין נשמרין בחצר דומיא דסיאה וכו' דהשתא כיון דלא תני להו אני טועה בהם לקולא או לחומרא לקולא אני טועה ואומר דסיאה ואזוב כשהן נשמרין בחצר חייבים ופיגם וכו' אפילו כשהם נשמרין בחצר פטורין ולהודיענו שהן שוין דאלו ואלו אם היו נשמרים בחצר חייבין הוה ליה למיתנינהו לסיאה וכו' הכא לחומרא אני טועה ואומר אלו דמתני' כי נשמרין בגנה חייבין ואלו אזוב וקורנית בגנה פטורין ולהודיענו דהן שוין דאלו ואלו אף אם נשמרים בגנה פטורין דדוקא בחצר הוא דחייבין דראו פני החצר הו"ל למיתנינהו הכא וא"כ אמאי לא תנינן אלא אילין:

ומשני שלא תאמר הואיל וכו'. כלומר לעולם הני והני שוין הן וכ"ת א"כ כי היכי דלא תני הכא סיאה ואזוב וקורנית לא ליתני נמי הני תריץ דהני איצטריכו ליה לאשמועינן דלא תימר הואיל ורוב המינין הללו נזרעין והייתי טועה לומר דאסור ללוקחן מע"ה משום עובר עבירה דשכיח דזורעין אותם לפום כן צריך לומר דמותרים אבל אותן שאין דרך בני אדם לזורען כלל ומאיליהן יוצאין בהרים ובנהרות פשיטא דשרי ללקחם מע"ה ומשו"ה לא תני הכא שום בעל בכי ובצל של דכפא וכו' דתנינן להו פ' בתרא דמעשרות דניקחין מכל אדם בשביעית דהנהו אין דרכן לזורען וזרע לוף שוטה וזרע כרישין נמי לא תני דהנהו זרעוני גנה שאין נאכלין הם ובמתני' ירקות הוא דקתני ודנדנא ונץ החלב וכל הנהו דתנן ברישׁ כלל גדול זוטא דלא תני משום דהנהו יש בהן חילוק בין עלין לעיקר לענין ביעור משא"כ בשנויים במתני' ועולשין לא תני דמאחר שהתיר ר' להביא ירק אפילו טומאת אוכלין אין בהם אא"כ חישב עליהם וכדאיתא לעיל ס"פ ג' ארצות והנך דמתני' טומאת אוכלין אית בהו ורגילה היינו חלוגליגות וכרישין לא תני דאין זורעין אותן דשכיחי טובא ונכרין הן כרישי שדה:

מהו שיהו אסורים משום ספיחים. דאע"ג דקתני במתני' ניקחין מכל אדם לפי שאין נשמר היינו משום דנימא דמשדות הגוים לקחום בשביעית ואין בשדות הגוים משום ספיחים כמו שכי למעלה בפי ג' ארצות ואיתא נמי פ"ב דמס' דמאי אבל לעולם נימא דכי לקטום משדות ישראל דאית בהו משום ספיחים כיון דשכיחי דנזרעין:

ומשני כיון דלא תלי טעמא ר' יהודה אלא משום דלא נחשדו והני נמי לא נחשדו בהם לזורעם בשביעית מותרין הן דאילו הוי תלי טעמא משום דמספיק להן הזרע של שנה

שעברה הוה אמרינן גבי גרגר וכרפס דאסור דלא שייך האי טעמא ולקמן איפסיקא הילכתא כר"י:

עד כדון זרעו. בעיא היא דאיבעיא לן דאע"ג דכי שרי ר' יהודה במתני' ספיחי חרדל קתני וגידולין הוא דמשמע אפ"ה מצינן למידחי דהיינו דוקא בזרעו דהוי כזרעוני גנה שאין נאכלין ודמי לזרע לפת וצנונות דירקן אסירי בשביעית משום ספיחים וזרען שרי ליקח מכל אדם כדתנן בפ' בתרא דמעשרות אבל ירקו מי נימ' דשרי ומסיק דשרי מק"ו דהא חרדל חשיב זרעו ולא ירקו וכי זרעי ליה משום זרעו הוא:

בחוקוק. שם מקום בא"י דכבשוה עולי מצרים ועולי בבל וכתוב בספר יהושע ויצא משם חוקוקה ומתרגמינן לחוקוק:

מגלגלין בהדין חרדלא. מיטפלין ונהנין כי ההוא דאמרינן בריש המדיר עד דלא אדרתן גלגילנא בהדך:

נפל מיניה והוא לא נסב. מיניה דגרגיריו דקים מאד ויש טורח גדול ללוקטה ובשנת השמטה היה:

אנא מורי כר"י. הלכה ומורין כן ועד השתא לא היו עושין אלא כשומטין:

כר' יהודה. בספיחי חרדל לקולא כדתנן במתני':

ובביצה כר יהודה. לחומר' כדאיתא בפ"ק דביצה בבלית וירושלמית והכי גרסי' התם תניא נולדה ביו"ש תיאכל בשבת בשבת תיאכל ביו"ט ר' יהודה אומר משום ר' אליעזר עדיין היא מחלוקת ב"ש אומרים תיאכל וב"ה אומרים לא תיאכל ועלה מייתי ר' חנינא הורי לציפראי בספיחי חרדל ובביצה כר' יהודה:

עאל ר' יוחנן וכו'. כדאמרינן הכא וטעמ' דר' יהודה דס"ל דשבת ויו"ט או יו"ט ושבת חמיר משני ימים טובים של גליות דשני ימים טובים של גליות תרוייהו ספק נינהו ובכל חד אמרי' שמא חול הוא אבל שבת ויו"ט ודאי שבת קדוש הוא וי"ט הסמוך לו שמא י"ט הגמור הוא והרי הם קדושה א' הילכך נולדה בזה אסורה נזה ורבנן פליגי עליה דר' יהודה וסברי דלא נחלקו ב"ה על ב"ש אלא דוקא בו ביום ביו"ט:

כרבנין דהכא. לחומרא דלא מנו ספיחי חרדל עם שאר זרעוני גנה משום דשדות חרדל לזרען זורעין בני אדם אותן מה שאין כן בלפת וצנונות וכרבנין דהתם גבי ביצה ולקולא ותיאכל:

נחת ליה ר' יוחנן מן צפרי לטבריא. דצפרי יושבת בראש ההר וטבריא יושבת בעמק כדאיתא בפ"ק דמגילה:

מה אתיתון לי גבי הדין סבא. מה זה אתם באתם אלי לשואלני במקום שיושב בו ר חנינא שהוא זקן ממני כדאיתא בפ' הנושא חנינא בר חמא ישב בראש:
אנא שרי והוא אסר. גבי ביצה:
אנא אסר והוא שרי. גבי חרדל בשביעית:
למיעבד עובדא. דביצה גבי שבת וי"ט דשתי קדושות הם כר' יוחנן רביה דפסיק כרבנין:
קומי ר' ייסא. היינו ר' אסי ותלמידיה דר' יוחנן הוא:
דר' ור' חנינא תרוויהון פליגין. עליה דר' יוחנן דסבר דפלוגתא דאיפליגי עליה גבי שיירי פתילה וכו' היינו פלוגתא דביצה וכדמפ' לה ואזיל:
שרע מינה. נשמט מלהורות כר' יוחנן ונראה דהה"נ גבי ספיחי חרדל דקיי"ל כר' יהודה דהא ר' חנינא ור' חוניא דמן חוורן פסקו כר' יהודה וחזינן לר"ל נמי דעביד עובדא כר' יהודה וקיי"ל בכל דוכתא מעשה רב ועוד לעיל פשיט סתמא דתלמודא בעיין מר' יהודה:
שיירי פתילה. הנותר מן הפתילה שלא נגמר בשבת לידלק והוי מוקצה בשבת מחמת איסור וכן עצים הנותרים במדורה שלא נגמרו לשרוף בשבת דהא נמי מוקצה מחמת איסור הוא:
ושיירי שמן. הוי פלוגתא דר"ש ור' יהודה בפ' כירה וקיי"ל כר' יהודה בהא דמוקצה מחמת איסור היא כיון דאיתקצאי לבין השמשית איתקצאי לכולי יומא:
תרויהון אסיר. משבת ליו"ט וס"ל השתא דטעמא דקדושה אחת היא ודוקא נקט שכבו בשבת שיהו אסורין בי"ט לטלטלן דאי נותרו מי"ט לשבת לא הוו מוקצין לא פתילה ולא מדירה ולא שמן:
ור' יוחנן אמר מותר. אזיל לטעמיה דסבר שתי קדושות הם:
מאן אפכה ליה לפתילה גבי ביצה. מי הוא זה שהפך וערב פתילה עם ביצה לדמותן והא לא דמו דגבי ביצה טעמא לאיסורא דב"ה היינו משים פירות הנישרין או משקין שזבו דמהני' בתרנגולת העומדת לאכילה מוקמינן לה וגזרה לגזרה היא כדאמר התם והיכי נגזור עלה טפי מיום זה ליום אחר והיינו טעמא דרבנן דפליגי עליה דר' יהודה ואפשר דרב ור' חנינא מורו הכא להיתר ולא לאיסור אבל פתילה ומדורה דשכיחי דכלו ואזלי מצינן למימר דמשבת ליו"ט נמי לאיסורא ור' יוחנן דשרי ס"ל דכיון דמסיקין ביו"ט לא אסח דעתיה מינייהו והיכי אמרינן דמשום דפליגי בפתילה איפליגו נמי על ר' יוחנן בביצה:
מן מה דאנן חמיין רבנן מדמו לה. דר' ייסא שרע מינה מטעמא דרב ור' חנינא פליגי בפתילה אלמא שייכי אהדדי ורב חסדא נמי לקמן אקשי מרב ארב דפתילה לגבי רב

דעירוב דס"ל דכולהו משום טעמא דקדושה אחת היא לאיסורא דכיון דאין שעת הפסק בין זו לזו הא איקצי לבין השמשות דאפוקי שבתא וכיון דאיתקצאי לבין השמשות וכו':
ארבעה זקנים. בפרק בכל מערבין מפרש להו דהיינו רשב"ג ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר בר' שמעון ור' אסי בר יהודה והתם מסקינן דגמ' גמיר לה רב מרביה דהני סברי כר' אליעזר דס"ל התם יום טוב הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה מערב אדם שני עירובין ואומר עירובי בראשון למזרח ובשני למערב בראשון למערב ובשני למזרח עירובי בראשון ובשני כבני עירי ופי' רש"י ז"ל אם היה צריך יום ראשון לילך לכאן ויום שני לילך לכאן יכול לערב למזרח ולמערב ערב י"ט הראשון ואומר עירובי של מזרח יקנה לי היום לצורך מחר ועירובי של מערב יקנה לי בבין השמשות דלמחר ליום שני דקסבר ר' אליעזר שבת וי"ט לאו כחד יומא אריכא נינהו אלא הן שתי קדושות ולכל חד וחד אית ליה חדא שביתה ובכל חד מיקניי ליה שביתה לאי זה צד שירצה ובין השמשות דקמא לדידיה הוא דקני ולא ליום שני עירובי בראשון ובשני כבני עירי כלו' ואם לא היה רוצה לילך אלא בחד מן הצדדין ביום הראשון ובשני אין צריך לזוז מתחומו לא לכאן ולא לכאן ואינו רוצה להפסיד לא אלפים של תחומו מכאן ולא אלפים של תחומו מכאן יערב עירוב אחד לצד שהוא רוצה לילך בו ביום ויאמר עירובי זה יקנה לי לצורך מחר ובשני הריני כבני עירי שלא עירבו ע"כ ורבנן מספקא להו התם אי הוו קדושה א' אי שתי קדושות וסברי דאי נאכל עירובו בראשון אין לו עירוב בשני דדילמא שתי קדושות הן ומשום דדילמא הוו קדושה א' מערב לרוח א' או אינו מערב כל עיקר ולדעתם אם נאכל עירובו בראשון שמא קנה ג"כ שם שביתה ביום השני ואין לו אלפים לכל רוח כאנשי העיר או שמא לא קנה ואין לו אלפים לצד מזרח הילכך נמצא חמר גמל ולר' אליעזר דהוו שתי קדושות ודאי אפילו שנאכל עירובו בראשון יכול להיות בשני כבני עירו דהא לא קנה בין השמשות דיומא קמא אלא ליומיה ותו לא ופסיק רב דהלכה כארבעה זקנים ושתי קדושות הוו והשתא פריך רב חסדא דא"כ קשיא דרב אדרב דהא ס"ל הכא גבי פתילה דקדו' אחת היא ולא משני לה הכא ובגמ' דילן פרק בכל מערבין פריך לה ומשני דגבי ביצה שאני משום הכנה דנולד חמיר וה"ה גבי פתילה כיון דהוי מוקצה מטעם איסורא דאורייתא חמיר משא"כ בעירוב דאיסורא דרבנן הוא:
מאן אפכא לה לפתילה גבי ביצה. דבשלמא בביצה אשכחן דקאמר רב נולדה בזה אסורה בזה ונראה דטעמא משום דקדושה אחת היא אבל בפתילה אמאי פשיטא להו דטעמא הכי דפרכינן מינה לארבעה זקנים מביצה הו"ל למיפרך שהרי פירש רש"י ז"ל שאין חילוק בין שבת אחר יו"ט בין יו"ט אחר שבת משא"כ בפתילה כדאמרינן לעיל:

שדרכן לגדל אימהות. וכדמסיק דיביא מן האיסור ויאמר מן האימהות הבאתי וכדפרישית במתני' דמיירי ר"ש בספיחי ששית שנכנסו לשביעי' ובשאר ספיחים ניכרין של ששית שהן גדולים מאותן של שביעית שהם קטנים אבל גבי כרוב לא מינכרי דבזמן מועט דרכו לגדל אימהות הילכך מודי ר"ש בהני לרבנן דאסירי דדילמא ילקט מאותן שיצאו בשביעית ויאמר מן האימהות הישנות דששית דשרו הבאתי:

לעקור את הלוף. דרך הלוף להתקיים בקרקע ג' שנים כדתנן בפ' כל סאה היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף לא יהא זורע ובא על גביהן שאינן עושין אלא לשלש השנים ומש"ה קאמר דאין מחייבין אותו לעוקרו בשביעי' כדי שלא יוציא ספיחים אלא מרכנו ומניחו בארץ כמות שהוא ואם צמח למוצאי שביעית מותר ובלוף פיקח קמיירי דבריכון סגי כדתנ' לעי' פ' בנות שוח וקי"ל דשביעית בטלה ע"ג קרקע הילכך שרי:

קינדס. נ"ל וידינג'ינא מדברית היא דגר' בב"ר ודרדר זו קינדס שעשויה דרי דרי:

משקף בעלין. גוזז העלין ותולש:

ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה. והיכי משקף בעלין:

ומשני דמאיליהן הן אבודין. ונובלין מלקט ספיחי שביעית ירקות שיצאו בששי' ונכנסו לשביעית והיה מלקט ואוכל:

ואין חבריי חולקין עלי. רבנן במתני' דס"ל דירק בתר לקיטה אזלינן בין לקולא בין לחומרא:

ר' שמעון בן יוחי ור' אליעזר בריה. משום דאמר לעיל קרי עליה ופורץ גדר וכו' מייתי נמי עובדא דקאמר ליה נמי הכי:

עבדון טמירין. בפ' במה מדליקין מפרש לה אמאי טשו במערתא:

חרובין דגרדונא. הם גרועי' מאד:

העלה גופן חלודה: התם מפרש הוו שלחי מנייהו ויתבי בחול והיה בשרם נסדק קרטופני בקעים מחמת גרגרי החול:

לית אנא נפיק. דהא עברו עלי י"ג שנה:

דימוס. בלשון יון רחמים:

ספיקולא. לשון הריגה כן פירש רש"י ז"ל בב"ר:

דשדכן מילייא. דברי גזרתו שקטים ובפ' במה מדליקין אמרינן דמית ליה קיסר:

ניסחי בהדין דיומסין. בזה המרחץ של חמי טבריא כל מרחץ שמימיו חמין מעצמו קרוי דיומסית כלומר שני לרפואה כמו דיוקני שני לאיקונין:

לעשות תקנה. לדור כיון שלא גלו מסתרונו למלכות:

ויחן את פני העיר. מדלא כתיב לפני העיר קרי ביה ויחן לשון חן:

שיהו עושין איטליסין. יום השוק קבע להם כדי שיבאו יושבי כפרים לשאת ולתת בעיר ויתפרנסו אלו מאלו מפני שמוכרין בזול והיינו ויחן שחנן את יושבי העיר:
איטליסין. שווקים כדתנן נמכרין באיטליס עטליזה של עזה והיינו דאמרינן בפ' במה מדליקין שווקים תקן להם:
הדא טבתא עבדת לן טבריא. שמצאנו קורת רוח ורפואה בה:
נידכי טבריא. התם מפ' כדי שלא יקיפו כהנים שלא לטמא טהרותיהם:
נסב תורמוסין ומקצץ. נוטל התורמוסין ומוציאן מנרתיקן הנרתק קרוי כן כדאמרינן וקצצוי דמיין לחרובא:
ומקלק. ומשליך והיה לוחש עליו שם:
ומיתא טייף. צף על פני הארץ:
מפלי בהדין סבא. מלעיג והרבה יש באיכה רבתי לשון לעג:
אזל ואטמריה הן דדכי. הלך וקברו במקום שר"ש טיהר כבר:
גוד חמי. משכהו לחוץ והראהו לי:
על העליון שירד. זה הכותי שמוציא דהוי עליון:
קליה דספרא. מלמד תינוקות שהיה עמהם במניין והסכים עמהם לטהר טבריא כדמשמע לקמיה:
לא עמנו היית. כשטהרנוה בהסכמותנו היית:
פרצת גדרן של חכמים. דתנן לכשיצא לא יאמר אני מזכה וחבריי מחייבין אלא יצא מב"ד זכאי או חייב ועל זה נאמר הולך רכיל מגלה סוד:
גל של עצמות. כמת שנאכל בשרו מזמן הרבה:

הלכה ב

שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן וגליל. כתב הרמב"ם ז"ל בפ' שביעי ג' ארצות לביעור ארץ יהודה כולה ההר והשפלה והעמק ארץ אחת עבר הירדן כולו ושפלת לוד והר שפלת לוד ומבית חורון עד הים והגליל כולו העליון והתחתון ותחום טבריא ארץ אחת ואוכלין בכל א' וא' משלשתן עד שיכלה האחרון שבה כיצד היו לו פירות בגליל וכן בעבר הירדן ע"כ. וכן דעת רש"י ז"ל בפ' מקום שנהגו וא"כ לדעתם אין חילוק בכל ארץ ישראל אלא ג' ארצות לבד וקשה לי מאד דאמרינן בגמ' דאין חיה שבהר גדלה בעמק וא"כ כשכלה לחיה שבהר איך יושבי ההר סומכין על פירות שבעמק והא כלה לחיה שבשדה שלהן ואע"ג דבפ' מקום שנהגו בגמ' דילן לא איתא הכי אלא אין חיה שביהודה גדלה בגליל התם ה"פ אין חיה שבהר יהודה הולכת להר שבגליל מהר אל הר וזה כבר

הקשו התוס' על רש"י ז"ל שם ועוד קשה לי דהא קתני סיפא ר"ש אומר לא אמרו ג' ארצות אלא ביהודה משמע דרבנן סברי דאיכא שלש ארצות בשאר מקומות כמו ביהודה ולדעת רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל אף בארץ יהודה ליכא לרבנן אלא ארץ אחת ועוד קשה דבגמ' מפ' דשפלת הדרום היא שפלה של יהודה והר של יהודה הוא הר המלך המוזכר בכל מקום ואי ליכא קפידא בין יושבי הר המלך ליושבי שפלת הדרום מאי איכפת ליה לתנא דמתני' למימר שפלת לוד כשפלת הדרום וההר שלה כהר המלך היינו הר המלך היינו שפלת הדרום אבל הפי' הנכון בזה דמעיקרא אשמועינן דאין משהין פירות הפרכיא זו כיון שמשתהין הפירות ההם בהפרכיא אחרת דפירות יהודה הפרכיא לעצמה ופירות עבר הירדן הפרכיא לעצמה וכן גליל דמהר של זו להר של זו חשיב כמהר לעמק והיינו רישא ובסיפא אשמועינן דלעולם בכולן הר בפני עצמו חשיב ושפלה לעצמה חשיבא ועמק לעצמו חשיב ומתני' תרתי קמ"ל חדא דאין כל ההרים שוין ולא כל השפלות שוות ולא כל העמקים שוין אלא הרים דיהודה לעצמן והרים דעבר הירדן לעצמן והרים דגליל לעצמן וכן בשפלות שפלה ליהודה לעצמה ושפלה דעבר הירדן לעצמה ושפלה דגליל לעצמה. וכן בעמקים עמק דיהודה לעצמו ועמק דעבר הירדן לעצמו ועמק דגליל לעצמו והיינו רישא דתנן ג' ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן וגליל כדפרישנא. ובסיפא אשמעינן דכל הפרכיא והפרכיא מתחלקת לשלש הר לחוד ועמק לחוד ושפלה לחוד והאי דינא בכל הפרכיא והפרכיא והיינו דתנן ושלש שלש ארצות לכל אחת ואחת לאשמועינן דיהודה גופיה מתחלק לשלש וכן עבר הירדן והשתא נפרש למילי דמתני' עבר הירדן מפ' בגמ' דהיינו מה שכבש משה מסיחון וקדושת חילוקי שביעית שלו היה ראוי לגזור עליהם שהרי יש בהם הרים לעצמן ושפלות לעצמן ועמקים לעצמן והיינו קודם שנטלום מואב מישראל אבל אחר שנטלום כגון כשמת שאול המלך חזרו לאיסורן וגזרו בהם שיעשרו בהם מעשר עני ומותר לזורען ואין בהן קדושת שביעית ומדברי הרמב"ם ז"ל יראה דעבר הירדן היינו ערי סיחון שלא נטלן ממואב וכבר הארכתי בזה בפ' ג' ארצות:

גליל העליון. מפ' ג' ארצות דגליל והם גליל העליון והיינו הרים שבגליל ומפ' ליה סימנא כל שאינו מגדל שקמים:

וגליל התחתון. היינו שפלה של גליל' ומפ' לה סימנא כל שהוא מגדל שקמים והכי איתא בגמ':

ותחום טבריה. הוא עמק הגליל. דהא יש בו תמרים:

והעמק. מפ' בגמ' בקעת גינוסר:

וביהודה ג' ארצות. הם ההר המוזכר בתורה דכתיב בהר ובשפלה ובנגב ותני בסיפרי בהר זו הר המלך ובשפלה זו שפלת הדרום כדאיתא התם:
והעמק. בגמ' מפ' מעין גדי ועד יריחו ולא מפ' במתני' גבי עבר הירדן הר ושפלה ועמק משום דנתבטלו ולא נפקא לן מידי ובגמ' מפ' להו:
כשפלת הדרום. היינו שפלה דיהודה:
והר שלה. של לוד:
כהר המלך. היינו הר דיהודה ואע"ג דשפלה דעלמא דין שפלה אית לה כדאיתא בגמ':
מבית חורון ועד הים מדינה אחת. קומרקא בלע"ז ובגמ' מפ' דאף בזה יש חילוק דהר ושפלה ועמק:
ולמה אמרו שלש ארצות. בכל הפרכיא:
כדי שיהו אוכלין בכל א' וא' עד שיכלה האחרונה. דכל הר המלך אחת ונפקא מינה להא דאמרינן בפ' הניזקין ששים רבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך דכולן שיעורן אחת דהר להר דהפרכיא דיליה מהני וכן שפלה לשפלה דיליה אבל לא הר לשפלה ואפילו תרוייהו הפרכיא אחת ואהא פליג ר"ש:
שלש ארצות אלא ביהודה. שגבולו גדול לכך יש חילוק בו בין הר ושפלה ועמק אבל כל שאר הארצות שוות הם להר המלך דהוא דיהודה:
וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים. סתמא היא לכו"ע והכי איתא בתוספתא ובגמ' מפ' זמן ביעור דידהו ולקמן אפרש האי ביעור דמתני' אי ביעור דהיתירא דהיינו להוציא ולחלק על פתח ביתו או משעבר זמן הביעור דכבר כלה להר או לשפלה דאסורין באכילה ובעו שריפה:
הבהמה. שמזונותיה עליך:
אוכלת מן הבית. ואוכלי אדם ואוכלי בהמה הוקשו לביעור:
אין חיה שבהר גדלה בעמק. מיהודה ליהודה ולא גדלה חיה שבעמק בהר והתורה אמרה ולחיה אשר בארצך בתר ארצך אזלינן הילכך אין סומכין יושבי ההר על יושבי העמק ולא יושבי העמק על יושבי ההר ובגמ' דילן פ' מקום שנהגו מפ' אמאי אין סומך הר שביהודה להר הגליל ומפ' דגמירי אין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל ואין חיה שבגליל גדלה על פירות שביהודה אבל כל הרי גליל שוין דיוצאה היא מהר להר:
דיקליטנוס. מלך רומי היה:
אעיק לבני פמייס. במסים וארנוניות:
אנן אזלין. נברח מן הארץ ותשאר שממה:
סופיסטא. יועץ של המלך וכן פי' בערוך:

ואי בעית מיבדקא. ואם אתה רוצה לנסות דודאי לא יניחו אויר ארצם:
אייתי טביין. הבא צביים תרגום צבי טביא:
וחפי קרניהון כסף. כדי שכשיחזרו להם יכירו שהם אלו:
ולסוף חזרון לאתריהון. דלא יכלו לסבול להניח אויר ארצם:
ושלחון לאפריקא. ובאגדא אמרינן אל ארץ כארצכם זו אפריקי ואפ"ה חזרו:
מילין. עפצים גאלאש בלע"ז:
דקלים. תמרים:
שקמה. אינה עושה פירות:
כשקמים אשר בשפלה. ש"מ שדרכה של שפלה לגדל שקמים ומיהו לאו ראיה גמורה היא לומר דאם אין בה שקמים לא תהא קרויה שפלה:
למדת הדין איתמר. הדא דאמרה סימן לנחלים קנים למדת הדין למקח וממכר שאם מכר לו נחל צריך שיהא בו קנים:
לעגלה ערופה. צריך שיהו קנים גדלים בו ואי לא לא מיקרי נחל והתוס' היו להם גירסא משובשת והיו גורסין למדה הדא איתמר ופירשו דאכל ג' ארצות קאי ואינו כן אלא אנחלים דוקא קאי והיינו דקאמר ואית דאמרי לעגלה ערופה וכדפרישית אבל לענין מתני' פשיטא דהא במתני' תני לה להך סימנא גבי גליל ולא היה צריך לפרשו בברייתא ובגמ' דילן סברי נמי דודאי ברייתא לענין אחר שנוייה ולהכי אוקמוה התם בהני תרי גווני דהכא וכדפרישנא:
הר של עבר הירדן. של ארצות סיחון שכבש משה:
הרי מכוור. תרגום ירושלמי של יעזר מכוור.
ושפלתו. מאי ניהו:
חשבון וכו'. מקרא הוא בספר יהושע בחלק בני ראובן:
דיבון וכו'. כל אלו כתובים במואב:
וכן כיוצא בהן. דכתיב בתר הכי וקדימות ומיפעת וכו' וכל הני במישור דהיינו שפלה:
בית הרם ובית נמרה. אלו מקומות בעמק:
וכן כיוצא בהן ובעמק בית הרם ובית נמרה. מקרא הוא בספר יהושע בחלק בני גד:
שפלה שבהר והר שבשפלה. בעיא היא שפלה שבהר מי נימא דדינה כשפלה או דילמא כיון שבהר היא דינה כהר וכן הר שבשפלה מי נימא דין הר אית ליה או דילמא כיון שבשפלה הוא דין שפלה אית ליה:
והר שלה כהר המלך. ואי ס"ד דסתם הר כהר שבהרפכיא שלו הוא מאי קמ"ל אלא ה"ק האי הר דשפלת לוד דגדול הוא דינו כהר המלך הא סתם הר שבשפלה דינו כשפלתו:

פרא כורין. שם הפרכיא הוא:
יש בה הר ושפלה ועמק. כ' ר"י מסיפונטי ז"ל ה"ק ר' יוחנן דאע"פ שיש בו הר ושפלה ועמק כמדינה אחת נידונין ובכולן אוכלין בין בהר בין בעמק בין בשפלה עד שיכלה אחרון אחרון שבכלם דכמדינה א' נידונין אי הכי אמאי תני ג' ארצות ליתני ארבע כלומר נהי דארבע ארצות ושלש שלש ארצות וכו' לא מצי למיתני מ"מ ליתני ד' ארצות הם יהודה ועבר הירדן והגליל ג' ג' ארצות בכל א' וא' ומבית חורון ועד הים מדינה אחת דאכילה דהר שלה ועמקה ושפלתה באנפי נפשה היא ומשני מובלעות הן בין שלש ארצות ששנינו עכ"ל. ונ"ל דהא דתנן מבית חורון ועד הים מדינה אחת היינו חוץ משפלת לוד והר שלה דהא תנן דחלוקים וכי תנן דמדינה אחת הן אשארא ונוכל לומר דהיינו דמשני דמעורבו' הן דלעיל כל שפלה לחוד וכל ערי עמק לחוד ובבית חורון עד הים יש הר ושפלה ועמק דמדינה אחת הן ויש דהר לחוד ושפלה לחוד:
אין בסוריא שלש ארצות. אע"ג דקדושה סוריא דאין עושין בה אלא בתלוש בשביעית כדאיתא בפ' ג' ארצות בהא קילא לענין הר ושפלה ועמק דכולה חשיבא ארץ אחת ואוכלין בה כ"ז שנמצא באי זה מקום שבה אוכלין בכולה:
אילין עמקים. אמילתיה דר"ש קא פריך תימה על עצמך דאילין עמקים דיהודה גופיה מודי ר"ש דאינו יכול לאכול בשביל סמך הר יהודה ועמק שבגליל דהיינו גינוסר שיסמוך על הר שביהודה דהיינו הר המלך:
עד שיכלו מיריחו. שהיא עיר התמרים כדכתיב בקעת יריחו עיר התמרים עד צוער ובפ' מקום שנהגו תניא עד שיכלה האחרון שבצוער:
ומגוש חלב. דביה הוו זיתים הרבה והוא בחלקו של אשר דכתיב ביה וטובל בשמן רגלו במס' מנחות וכי קתני שלש ארצות לביעור בשאר כל פירות האילן והכי איתא בתוספתא דתני ושאר כל פירות האילן כגון האגסים והקרוסטמלין והפרישין והעוזרדין אין אוכלין מן מה של הר על מה שבעמק ולא מן מה שבעמק על מה שבהר כדאיתא התם. וכ' ר"י ז"ל דשיעורא דתמרים דקתני הכא עד יריחו והיינו צוער עד הפורים כדאיתא בפ' מקום שנהגו וכן פסק הרמב"ם ז"ל ולית לן דרב ביבי עוד כ' דשיעורא דזיתים שיכלו מגוש חלב היינו עד העצרת והכי אמרינן בפ' כלל גדול זוטא בשמן עד העצרת ונ"ל דהטעם שאמרו דגבי זיתים ותמרים כל ארץ ישראל אחת ואין בה גבולים חלוקים אלא דוקא בשאר פירות היינו משום דחזר וכללה כולה באלו השנים דכתיב ארץ זית שמן ודבש ודרשינן בסיפרי ודבש אלו תמרים וחרובין נמי בכלל דבש הן בא"י:

הלכה ג

אוכלין על המובקר וכו'. פי' הרמב"ם ז"ל היו לו ענבים של שביעית בתוך ביתו וכלו הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסים שהן הפקר אע"פ שעדיין יש ענבים בגפנים שבתוך החצרות אינו אוכל מן הענבים שבבית מפני ענבים הללו שבחצר לפי שאינן מצויין לחיה ובגמ' מפ' דת"ק דמתני' ר"ש הוא:

אף על השמור. אוכלין שאלמלא שהן שמורים החיה יכולה לאכול מהן:

אוכלין על הטפיחים. בגמ' תני טפיחין שבעכו ור' יוסי הוא דתני לה ופי' בערוך שהן כלי חרס הבנויין בכותלים ומקננים בהן העופות ור' יוסי אזיל לטעמיה דאוכלין על השמור דר' יוסי הוא דתני לה כדאיתא בגמ':

טפיחים. לשון קדירות שחורות ומביאין בהם העופות תבואה וקטנית מלשון צפרים שקננו בטפיחים ובבורות דפ' אין צדין ובפ' אמר להם הממונה והטפיח מחזר על האורחים והרמב"ם ז"ל יש לו בזה פי' אחר:

דיפרא. פירש בערוך וכן הרמב"ם אילן שעושה פירות שתי פעמים בשנה והיו לו פירות של מין ההוא מן אילן שאינו עושה אלא פעם אחת ה"ז אוכל מהן כל זמן שפירות דיפרא פי' פירות שניות מצויות בשדה שהרי מאותו המין יש בשדה:

אבל לא על הסתווניות. אבל על הפירות שמתאחרין להתבשל עד הסתו אין אוכלין בשבילן מפני שדומין לפירות של שנה אחרת:

שבכרו. שהתחילו להתבשל:

עד שלא יכלה הקיץ. אבל בכרו אחר שכלו אין אוכלין עליהם דאז דומין לפירות שנה אחרת ובגמ' מפ' דאדיפרא הוא דקאי ר' יהודה ולאחמורי אתא:

מתני' דר"ש. דאין סומכין על השמור:

שאת אוכל מן השדה את אוכל מן הבית. והאי חצר לאו שדה הוא והתורה שדה קאמ' דמחוברין בתוכה הפירות:

את הוא שגרמת שלא לאכול. ששמרת אותן שיראה ממך להכנס בחצר ולעולם דשרי לסמוך על אותן פירות וכיון דבגמ' פירשו מתני' יחידאה היא לא קיי"ל כסתם יחידאה והדרינן לכללין ר' יוסי ור"ש הילכתא כר' יוסי:

מתני' דר' יוסי. דשרי לאכול אגב טפיחין דעכו וסיפא דר' יוסי היא:

בסתווניות. ולאקולי אתא:

הא בדיפרין לא. פליג דלא חשיב להו פירות שנה אחרת דקלא אית ליה לאילן דיפרא ומודי לר' יוסי ואשכחן בברייתא דר' יהודה כי פליג אדיפרא פליג דלא שרי למסמך אדיפרא אלא כ"ז שביכרו השניים עד שלא יכלה הקיץ אבל לא קאי אסתווניות ור' יוסי

סבר דיפרא קלא אית ליה וסומכין על פירותיו ולא חשיבי פירות שנה אחרת ובין בכרו בין לא ביכרו שרי אבל סתווניות אפי' בכרו עד שלא יכלה הקיץ כיון דרובם לא שכיחי לכו"ע אין סומכים עליהם ור"י ז"ל סובר דר' יהודה שרי בתרוייהו:

הלכה ד

שלשה כבשים. שכבשן בחומץ או במים ומלח וחרדל וכבש מן הירקות שמנו חכמים אי נמי שעלו בשדות גוים דלית בהו איסור ספיחים והני תנאי לית להו דר"ש דסבר כל הירק א' לביעור אלא כל מין ומין לעצמו ולא כבשן כאחת אלא עברו ז' ימים בין כבש ראשון לכבש שני. כבש פושטא בלע"ז:

אוכלין על הראשון. בין לקולא בין לחומרא קאמר לקולא דאוכלין על הנכבש ראשון בחבית אם הוא לא כלה מן השדה ואפילו כלו האחרים מן השדה כולן מותרין דעל הראשון סומכין ולחומרא נמי דאם הוא כלה מן השדה כולן אסורין שאר הנכבשים שבחבית באכילה כלומר לנהוג בהן כבעל הבית אלא צריך להפקירו ואם נתערבה חבית זו אפילו באלף כולהו אסורין וצריך להפקיר כולן דדבר שיש לו מתירין הוא וצריך להוציאן על פתח ביתו ולומר מי שירצה ליטול יטול והיינו בביעור דהיתירא ובביעור דאיסורא לגמרי כולן אסורין ושורף דבתרתי גווני ביעור מירי דמדמייתי בגמ' מימרא דחזקיה ועובדי דאמוראי דמיירו בביעור דהיתירא משמע דס"ל דמתני' נמי בביעור דהיתירא קא מיירי, ונ"ל דמפ' הכי למתני' משום דקתני סיפא יבער מינו מן החבית מן החבית דוקא כלומר ויוציאנו לפתח ביתו אבל מן העולם לא והא דפרשינן לה לקולא והיינו דאע"ג דהאחרים כלו ס"ל דהראשון נותן טעם בכולן וכולהו חשיבי ראשון והכל מותר והכי משמע בפ' כלל גדול זוטא ולחומרא נמי מפרשינן לה הכי משמע בת"כ וכתוב להלן:

אף על האחרון. דס"ל דאף האחרון נותן טעם בראשון וחשיבי כולהו אחרון ואם האחרון כלה תחלה כולהו אסירי ואם אינו כלה והראשון כלה כולהו נמי אסירי ובגמ' פריך דאמצעי נמי לגבי אחרון ראשון הוי:

כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית. ויוציאנו לפתח ביתו ויפקירו כדלקמן וכל אחד עומד בדינו וכאילו אינן ביחד אלא כל אחד עומד בעצמו ובריייתא דת"כ הכי קתני מן השדה תאכלו כ"ז שאת אוכל מן השדה את אוכל מן הבית כלה מן השדה כלה לך מן הבית מכאן אמרו הכובש ג' כבשים בחבית א' ר' אליעזר אומר כיון שכלה מין א' מן השדה יבער את כל החבית האי אחד דקתני מין ראשון קאמר כדתנן במתני' ובין לקולא ובין לחומרא קאמר דכולהו חשיבי ראשון וכיון דכלה ראשון כולהו אסירי ומאי

אחד מיוחד שהיה יחידי כששמוהו שם בחבית ור' יהושע אומר אוכל והולך עד שיכלה האחרון שבה כלומר לא שרי לאכול אלא כ"ז דגם האחרון שכבש שם קיים בשדה עד שיכלה ואם כלה האחרון כולהו אסירי ולא איצטריך למיתני ר' יהושע אלא האיסור שמוסיף על דברי ר"א דאילו כי כלה ראשון הא ר' אליעזר קאמר לה כנ"ל ומוכרח אני לפרש כן מן הסוגיא שבפ' כלל גדול זוטא וסייג מצאתי לדברי בפי' רבנו נסים גאון ז"ל שכתבוהו התוס' בפ' מקום שנהגו. ומה שהקשה רבנו שמשון ז"ל על זה דמאי קא מתמה בגמ' על דברי ר' יהושע דאמרינן ואין הראשון נותן טעם באחרון מאי פריך הא מודי ר' יהושע דאם הראשון כלה דאסירי כולהו לדידי הכי פריך מי לא מודי ר' יהושע דהראשון נותן טעם באחרון ומשו"ה סבר דאם כלה ראשון כולהו אסירי א"כ אמצעי נמי יהיב טעמא בקמא ובבתרא וכי כלה אמצעי נמי כולהו אסירי קמא אסיר דאחרון נותן טעם בראשון ובתרא אסיר דהא מודי לר"א דהראשון נותן טעם באחרון ואמאי לא תלי הך כבש אלא בראשון ובאחרון הו"ל למיתני ר' יהושע אומר אי זה מהם שכלה תחלה שלשתן אסורין, ומה שפי' ר"ת ז"ל בזה אינו נכון כלל:

כל ירק אחד לביעור. זה מקל מכולן שלא נתנו חכמים שיעור לכל ירק וירק בפ"ע אלא אוכלין כל הירקות שמנו חכמים בין חיים בין כבושים עד שיכלה ירק המתקיים אחרון בשדה:

ואוכלין ברגילה. סיפא דרישא היא והכי משמע בת"כ וכן דעת הראב"ד ז"ל שפי' שם רגילה וסנדיות שני מיני ירקות הם והרגילה היא כלה ראשונה וסנדיות כלות אחרונות לכל הירקות ור"ש מקל מכולם וכן פי' ר"י ז"ל:

רגילה. פי' בערוך היינו חלוגלוגות וירדולאגאש בלע"ז:

סנדיות. פי' בערוך קארדי דומישתק בלע"ז:

בית נטופה. שם מקום והוא מגבול עזה והני שיעורי דמתני' נראין עד השתא בביעור דהיתירא הם כדתנן אבל לא על השמור וצריך להוציאו מ הבית ולומר מי שצריך ליטול יטול וכן אבל לא על הסתוניות ולר"ש על בקעת נטופה סומכין גבי ירק דהוא המאוחר והיינו דאי כלו עניים רגילה שבשדות העיר לא בעו עשירים להוציא מה שבבתים כדתניא במכילתא והאי הוצאה דעשירים קרויה שעת הביעור דהיתירא כדאיתא בגמ':

האחרון נותן טעם וכו'. אף האחרון נותן טעם בראשון ולאחמורי אתא:

ואין האחרון נותן טעם בראשון. כלומר וכי יכולין אנו להכחיש המוחש ואמאי לא חייש ר' אליעזר אלא לראשון ולא חייש לכילוי דאחרון:

ואין הראשון נותן טעם באחרון. כבר פי' במשנתנו דלגבי אמצעי הוא דפריך וכי כלה אמצעי נמי ליתסרו תרוייהו:

והלכה כדבריו. ורואים כאילו כל א' לעצמו וטעמא לא חשיב וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ז:

התחיל באוצר. אם קודם ביעור דהיתירא התחיל לפתוח לבני הבית הכלי שיש בו כבש והתחילו לאכול והגיע שעת הביעור אח"כ אין צריך להוציא מן הבית כדי לקיים מן השבות וכו':

הרי הוא כמבוער. הך קולא בביעור דהיתירא קא מיירי דמשמע בתוספתא דמשקרב זמן הביעור דהיתירא דהיינו שכלו ירקות לעניים משדות העיר ויש לו לזה ירקות כבושים בבית צריך להוציאן מן הבית ולומר שיזכו בהן הכל והכי תני התם מי שיש לו פירות שביעית והגיעה שעת הביעור כיצד יעשה מחלק מהם לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו או מוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל שמעו מי שצריך ליטול יטול וחוזר ומכניסן לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו פי' עד שיכלו לבהמה ולחיה בהרים וביערים מכל ההפרכיא אבל משכלו מכל ההפרכיא כפי המקום שהוא דר אם הר המלך כשיעורו ואם גליל העליון כשיעורו אסורין בהנייה ובעו איבוד מן התורה וכמו שאני עתיד לפרש לקמן במתני' דמי שהיו לו פירות שביעית בס"ד. וקאמר הכא חזקיה דאם התחיל לאכול מן האוצר והוא הכלי שיש לו באוצר שיש בו דבר כבוש כגון ירק או כיוצא בו קודם שיכלו עניים ירקות השדה הרי הוא כמבוער שכיון שפתחו לאכול לבני הבית בני הבית יכלוהו וככלה דמי ואינו צריך להוציאן לפתח ביתו וכו' כדי לקיים מצות הפקר דנפקא לן מקרא דכתיב ונטשתה ואכלו אביוני עמך ודרשינן נטושים בע"כ כדאיתא בפ' המפקיד ובמכילתא שאם היה צריך להוציאן ולא הוציאן ונתערב לו אי זה פרי או כבש עם כבשין דששית ואפי' באלף כולן אסורין באכילה עד שיוציאם וכו' דהוי דבר שיש לו מתירין דשרו באכילה בהוצאתם מן הבית וקיי"ל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל וכדאסיקנא בס"פ כלל גדול זוטא ואשמועינן חזקיה דס"ל כר' יוסי לקמן דאחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור מאוצר שבבית כדמפ' בתוספתא:

הוה ליה עובדא. הוו ליה חביות של כבש תוך ביתו והגיע שעת הביעור דהיתירא ולא התחיל בהן עדיין:

את שאל לתעלייא. לשועלים:

תלתא רחמין. שלשה אוהבים שלא ירצו לזכות בה בשביל שהיא שלך שלא לחסר מזונותיך ויכול אתה לחזור ולזכות בהם ולאכלם, והא דקאמר שלשה דמסקינן בס"פ אין בין המודר דלא מהני הפקר אלא בפני שלשה:

קפודקאי דצפרי. בני אדם קפדנים שלא היה להם אוהב מתוך קפדנותם והעניים כלו להם הפירות בעיר ומיחייבי העשירים להוציא מה שבביתם וכו' ואם יפקירו פירותיהם יזכו בהם האחרים והורה להם ר' אמי דכשיראו השוק פנוי מבני אדם יפקירו ואח"כ יזכו בהם:

צלילא. צלול שאין קול אחר נשמע בשוק ואז נשמע הקול של פרסת רגלי אדם בשוק דהיינו בלילה:

מפקין לון. לפירות שלכם:

צלוחיין צלוחיין. צלוחיות צלוחיות:

זכית בההן אוצרא. ר' חזקיה היה בעל האוצר וא"ל ר'ירמיה תזכה באותו אוצר לצאת ידי חובתי:

וא"ל. ר' ירמיה הן זכיתי בזה האוצר הרי אני זוכה באוצר פירות הללו בפרוטות הללו שאני נותן לך שבאלו המעות הרי מקום האוצר מושכר לי וכבר זכיתי בפירות דקרקע נקנה בכסף ובשטר ובחזקה ובאלו נמי כלי האוצר קנוין לי כדאיתא בפ"ק דקידושין נכסים וכו':

לא כן אפיקתך. לא בזה הוצאתיך מן הפירות הללו שהרי עתה אינן שלך שכבר הפקרתם וזכיתים אני אע"פ שלא משכתים כדתנן המוכר פירות לחברו משך ולא מדד קנה מדד ולא משך לא קנה ואם היה פקח שוכר את מקומו דהו"ל כחצרו:

חזור וזכי ביה. באוצר חזור וזכי בו אתה שהרי יצאת ידי חובתך להוציא פירות מן הבית ועכשו אני נותן לך במתנה ובמכילת' תניא כתוב אחד אומר ונטשתה ואכלו אביוני עמך וכתוב אחד אומר לך ולעבדך וגו' כיצד יתקיימו שני כתובים כשהפירות מרובים הכל אוכלין וכשהפירות מועטין ואכלו אביוני עמך ולקמן פליגי תנאי בדרשא דהאי קרא ונראה דהך ברייתא קאי כר' יהודה דלא ס"ל דמצו עשירים לזכות בהן ור' יוסי סבר דמצו לזכות בהן וכשהפקירן וחזר וזכה בהן הו"ל דאוכל בהן כא' מן העניים ואכלי נמי עשירים כשנתמעטו הפירו' דהוצרכו העשירים להוציא מה שבבתים ונרא' דקי"ל כר' יוסי דא' עניים וא' עשירים אוכלין אחר הביעור דהיתירא דבפ' בנות שוח אמרינן דקם ליה כר' יהושע ור' יהודה קם ליה כר"א וקי"ל כר' יהושע וממילא נפקא לן דקיי"ל כר' יוסי והני עובדי דהכא היינו כי היכי דנפקי ידי חובתן ככ"ע. וההיא תוספת' דתניא בראשונה היו שלוחי ב"ד מחזרין על פתחי העיירות כל מי שהיה מביא פירות לתוך ידן היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מהן מזון ג' סעודות והשאר מכניסין לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ועושין אותן דבלה וכונסין אותן בחביות

ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ובוצרין אותן ודורכין אותן בגת ומכניסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן זתים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ומוסקין אותן ועוטנין אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר ומחלקין מהן כל או"א לפי ביתו ע"כ, וה"פ כל מי שהיה מביא פירות לתוך ידן דאית בהו קדושת שביעית כגון לימוניש דעושין מהן כבש ואוצר ובולבסין שקורין וירדינג'יאש שעושין מהן כבש דאית בהו קדושת שביעית דבתר לקיטה אזלינן בהו מיד בכניסת תשרי הילכך נותנין לו מהן ג' סעודות וכל זה היה בתחלת שנה שביעית ומפירות ששית דאית בהו קדושה מחמת לקיטתן בשביעית מוסרין ליד הב"ד והב"ד מצמצמין להן ואין נותנין להן אלא לכאו"א נותנין כדי יומו בלבד # והשאר מכניסין לאוצר שבעיר עד שמגיע ביעור של אלו וכל פירות האילן דאין בהן קדושת שביעית בשנת שביעית דהא בתר שליש אזלינן בהו ושליש דידהו קמי ר"ה היה והיינו דקתני הגיע זמן גבי תאנים וענבים וזיתים דבההוא זמן קא מיירי והא דלא קתני תבואה נמי משום דאין דרך לבזבז הלחם ואין אוכלין ממנו אלא כפי # [הצורך] משא"כ בפירות וצריך להם סדר ספוק ב"ד ובהני דלית בהו קדושה משמרין תחת ידן דב"ד עד מוצאי שביעית כשבא עליהן ביעור דאיסורא דאזי באותו זמן יהא להן מה לאכול ובשביעית יכולין לתקן פירות האילן דששית בכל עובדין דחול והיינו דתני ברישא נותנין לו מזון ג' סעודות ובסיפא קתני ומחלקים מהם לכאו"א לפי ביתו ובזה הסדר כשבא כילוי פירות של שביעית בימים של מוצאי שביעית יהא להם מה לאכול מכל הפירות כסדר סיפוק ב"ד כדמפ' ואוכלין בשמינית כל עיר ועיר ועיר מפירות ששית ע"י ב"ד שבעיר שיש להן אוצר בית גדול לכל העיר ואוכלין כל העיר מן אותו אוצר אבל בפירות האילן דשביעית גופייהו דהיינו בזמנם בתחלת השנה השמינית יתקן כל א' כדינין השנויין במשנתנו זיתים בקוטבי אבל לא בבית הבד וכן הענבים בעריבה אבל לא בגת כדרך השנוי למעלה ואוכלין הנותר כולן מן ההפקר בין עניים בין עשירים וכי כלה לעניים בגנות ופרדסים בפירות שגדלו בשביעית שלוקטים אותם בשמינית דיד הכל ממשמשין בהן דאפקעתא דמלכא היא דצריכין העשירים להוציא מה שבביתם ונותנין לנאמן ב"ד ובין כך ובין כך עד שבאין פירות ותבואת שמינית אוכלים מפירות ששית שהניחו באוצר אם היה להן דעת לשמרן ועל זה הענין סובבת שמועתנו:

הלכה ה

המלקט עשבים לחים. לאכילת אדם:

עד שייבש המתוק. כה"ג תני לעיל פ' מאימתי מוציאין ומפ' בגמ' פקועא דבקעתא והיינו פקועות השנויות פ' במה מדליקין וקרי ליה מתוק על דרך סגי נהור ושל בקעה אינן מרים כ"כ כשל הרים ועד אותו זמן יש עשבים בשדה ומשם ואילך כלה לחיה ובעי ביעור והאי ביעור דמתני' דאיסורא הוא:

והמגבב. המלקט לאכול לבהמה ביבשים מלשון גובין את התמחוי:

עד שתרד רביעה שנייה. בפ"ק דתעניות ובפ' קונם יין פליגי בה תנאי ור' יוסי ס"ל דבכירה בי"ז במרחשון ושנייה בכ"ג בו ואפלה בר"ח כסלו ואיפסיקא הילכתא בפ"ק דתעניות כר' יוסי ובגמ' מפ' אמאי קרי לה רביעה:

עלי קנים ועלי גפנים. הכובש מהן אוכלין בהן:

עד שישורו מאביהן. לשון פירות הנושרין ותני עלה בגמ' דעלי קנים אינה משנה דאינן כלים ולא נובלין מאביהן ודין ביעור לא שייך אלא בפירות שכלין ובדבר הכלה כדאיתא פרק כלל גדול זוטא ופרק בא סימן. ומשמע לי דכל האי שיעורא דקתני גבי שביעית רביעה שנייה לאיסורא קתני לה דמשם ואילך אסורים עשבים הראויים לאכילת אדם אסורים לאדם ויבשים דחזו לבהמה אסורים לבהמה דהא תנן בהו שיעורא דזמן סתמא וזה השיעור בין לגליל בין ליהודה ואינו כזמן השנוי למעלה של סתווניות וטפיחים דהכא בזמן הוא דתליא מילתא ועוד כיון דתנן דמשירדה רביעה שנייה שרי לשרוף תבן וקש ולשנותו ממה שהוא דהיינו מאכל בהמה משמע דעבר זמן אכילתה וכמו שאבאר זה למטה:

המגבב ביבשים. בעלי גפנים יבשים לבהמה אוכלת בהם עד שתרד וכו':

ר"ע אומר בכולן וכו'. בין בעשבים בין בעלי גפנים בין בלחים בין ביבשים עד שתרד רביעה שנייה:

עד הגשמים וכו'. דגשמים תרי משמע:

המודר הנייה מחברו עד הגשמים. ולאפוקי מדרשב"ג דאמר בפ' קונם יין דלא בעינן ירד ממש אלא יגיע זמנה אע"פ שלא ירדה ובגמ' מפ' כי נדר עד הגשם מאי שיעוריה:

עניים נכנסין בפרדסות. בשאר שני שבוע ליטול לקט שכחה ופאה דבארץ ישראל לא קשה לה דוושא כדאיתא בסוף מרובה גבי ומהלכין בשבילי הרשות:

עד שתרד רביעה שנייה. ומשם ואילך צמחה התבואה וקשי לה דוושא:

ה"ג מאימתי נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית משתרד רביעה שנייה. וה"פ משום דתניא בתוספתא תבן של שביעית אין נותנין אותו לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט ועוד תניא תנור שהסיקוהו בתבן ובקש של שביעית יוצן וטעמא דתבן וקש של שביעית חזי

למאכל בהמה ואמרינן לעיל דאחד אוכלי אדם ואחד אוכלי בהמה איכא בהו משום לאכלה ולא להפסד ואין לשנות בהם, והשתא אשמעינן מאימתי שרי ליהנות מן התבן ומן הקש לשאר צרכים דלאו אכילה כגון לגבל בטיט או לתת אותו בכר וכן להסיק בו תנור כדתנן בפרק כירה משירדה רביעה שנייה במוצאי שביעית דאז כבר הגשמים עשו אותו זבל וכבר נסרח ונתקלקל ולא חזי למאכל בהמה ובגמ' מפ' אי דוקא אותו שנסרח מן הגשמים או אפילו אותו שבבית שלא נסרח והכי מוכח בגמ' כי הך גירסא דאמרינן א"ר חנניה מכיון שנסרח מה שבשדה הותר מה שבבית משמע דאסיר עד שתסרח ומתני' אתא לאורויי גבול להתיר דעד ההוא זימנא אסירא ולשון התוספתא מוכיח כן וכן גריס הרמב"ם ז"ל בספ"ה שכ' אין נותנין תבן וקש של שביעית לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט, תנור שהסיקוהו בתבן וקש של שביעית יוצן ומשתרד רביעה שנייה במוצאי שביעית נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית ע"כ, אבל בפ"ק דתענית גרסינן הכי רב נחמן בר יצחק אמר לבער תבן וקש של שביעית דתניא עד אימתי נהנין בתבן וקש של שביעית עד שתרד רביעה שנייה מ"ט דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך וגו' כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית משמע דמרביעה שנייה ואילך אסור וקשיא אמתני' ונ"ל דהנייה דהתם אכילה לבהמה הוא דמיירי וכיון דנסרח בשדה לא חזי לבהמה וכלה לבהמה חשיב ובעי ביעור דאחד אוכלי אדם ואחד אוכלי בהמה שוים והיינו דקאמר דכתיב ולבהמתך וגו' וה"נ תניא בתוספתא דמכילתין בפ' בתרא מאימתי פורשין מן השבלים שבשדות משתרד רביעה שנייה ע"כ דמשתרד רביעה שנייה פורשין מהם שלא להאכילן לבהמה דאילו לאדם בלאו הכי אסירי משום ספיחים, וה"פ דההיא דתענית עד אימתי נהנין בתבן וקש של שביעית להאכילו לבהמה דמשם ואילך אין מאכילין אלא שורפין עד שתרד וכו' ומשירדה רביעה שנייה אסור ליהנות ובעי ביעור דהיינו שריפה ואחר מצאתי בתוספות הרא"ש ז"ל דלא גריס התם שורפין וכאן גריס שורפין והשתא נימא דייקא נמי דקתני הכא שורפין והתם לא קתני שורפין שמעת מינה. ובזה תקנתי כל מה שקשה לרבנו שמשון ז"ל.

ואיכא למידק מ"ש הכא דתני תבן גבי קש ומ"ש דבפ' כירה לא תני ליה ומ"ש דלא קתני הכא גבבא גבי קש ומ"ש התם דתני גבבא גבי קש וי"ל דהכא מעניינא דשביעית והתם מעניינא דהסקה דקש הוא מה שנשאר בארץ אחר הקצירה מחובר ויש לו כח להסיק תנור וחזי נמי למאכל בהמה תני ליה הכא והתם גבי הסיקא ותבן דתני הכא שהוא קצות השבלים הנקצרים כמו שכתבו שם התוס' וגבי שביעית חזי למאכל בהמה ואין כח בו להסיק תנור ולא הוי היסק משו"ה לא תני ליה התם ותני ליה הכא משום נהנין דהיינו

ליתנו בכר וכדפרישית וגבבא תני התם דהיינו מה שנשאר מן התבן באבוס מעורב עם הזבל דמסיקין בו המרחצאות וחזי להיסקה ולא חזי למאכל בהמה ומשו"ה לא תני ליה הכא והכי מוכח בפי"ז דכלים דתנן ושל בלנין בגבבא וכן פי' הרמב"ם ז"ל והוא האמת:

כן מצאתי בספרים ותני כן על קנים ועלי האוג ועלי חרובין ועלי זיתים אין להן ביעור לפי שאינם נובלות וכלות ע"כ. ודבר תימה הוא דתנן בפ' כלל גדול זוטא דלולבי חרובין יש להם ביעור משום דנובלין וכלין אם לא נאמר דלולבין רכין נופלין אבל העלין של האילן מתקיימין בו כמו הזית וכיוצא בו:

ר' זירא בעי. רצה לדון כן:

עד שירד גשם אחד. דאם נדר עד הגשם דברי הכל עד זמן גשמים של רביעה ראשונה קאמר דגשם חדא רביעה משמע אלא דבעינן ירד ממש וכמתני' וכן פירש"י ז"ל שם וכיון דבעינן ירד ממש כי לא ירד דחינן לה עד האחרת דהויא אפלה ואז אפילו לא ירד כיצד נדר עד הגשם לדידן דקיי"ל כר' יוסי אם ירדו גשמים בי"ז במרחשון שרי ואם לא ירדו דחינן ליה עד כ"ג ואז אפילו לא ירדו וכשאמר עד הגשמים בעינן דירדו בי"ז ובכ"ג ואם לא ירדו כלל אסיר עד ר"ח כסלו ומר"ח כסלו ואילך שרי דאין לך אפלה מזו ועל הדרך הזה פסק הרמב"ם ז"ל בהיל' נדרים פ"י אלא שהחמיר יותר דאפילו כי נדר עד הגשם אם לא ירדו בכ"ג דוחה אותו עד ר"ח כסלו שהיא האפלה שבכולן וחומרא גדולה היא דלא סלקינן אלא חד דרגא אלא נקטינן דכי בעינן ירד היינו בי"ז במרחשון ואם לא ירד דחינן עד כ"ג בו ומה שהשיג עליו הראב"ד ז"ל היה לו לומר עד הגשם עד זמן הגשם הוא י"ז במרחשון כר' יוסי בין ירדו בין לא ירדו אינו כן אלא הפי' הנכון כדברי רש"י ז"ל והכי איתא הכא בהדיא:

תמן תנינן. בשקלים פ' י"ג שופרות:

שני גזירין. התם מפ' שיעורייהו:

ר' אבא בר ממל בעי. רצה לדון כן דאי אמר עץ מביא גזיר אחד:

שזה קרבן בפני עצמו. ביומא פ' בראשונה תנינן לה גבי תמיד קרב בתשעה ה' לאיברים ואחד לקרביים ואחד לסולת וכו' ובתמיד של בן הערבים ילפינן מקראי התם דבעינן שני כהנים לשני גזירים וכיון דחשיבי דבעינן גברא חד לכל גזיר אלמא קרבן חשוב הוא ומביא גזיר חד:

קרבן בפ"ע. כל עץ נקרא קרבן כדכתיב והגורלות הפלנו על קרבן העצים ומשום דדמי למאי דאמרינן לעיל דכי אמר גשמים משמע תרי וכי אמר גשם משמע חד וה"נ גבי נדבת עצים מייתי לה:

כל דבר שהוא תלוי ברביעה עד שתרד וכו'. ר' יוסי ס"ל כרשב"ג דפרק קונם יין דלא בעי עד שירד אלא עד שיגיע סגי וקאמר דאם תלה נדרו במידי דשייך לרביעה כגון שנדר שלא לנעול מנעלים עד הגשמים דודאי בגשמים נתן דעתו כההוא בעינן ירדו ממש אבל לא ירדו אסור ואי אינו תלוי ברביעה כגון המודר הנייה מחברו שלא ליהנות ממנו עד הגשמים עד שיגיע סגי ולא קיי"ל כר' יוסי בהא דסתם מתני' דלא כוותיה:

שבעה ימים שירדו בהן גשמים ולא פסקו יש בהן כדי רביעה ראשונה וכו'. מפ' התם בפ' קונם יין דס"ל לרשב"ג כר' יוסי דמיום י"ז עד יום כ"ג שבעה ימים הוו דאי ר"מ לא הוו אלא חמשה ימים:

שהיא רובעת את הארץ. מלשון רביעה ממש כדאמרינן בפ"ק דתענית מטרא בעלה דארעא כדכתיב והולידה והצמיחה:

הותר מה שבבית. לעשות ממנו טיט וליתנו בכר ואפילו לא נסרח ור' אושעיא פליג עליה ואמר דוקא נסרח דאינו ראוי למאכל בהמה ואם לאו אסור וקיי"ל כר' אושעיא:

אין שורין אותו בטיט. דסתמו למאכל בהמה הוא ואיכא משום לאכלה ולא להפסד:

נתנו בכר. בתוספתא קתני נתנוהו אחרים דהיינו גוים דלא נצטוו על השביעית:

והוא שיישן עליו. ולא מהני בייחדו לבד אלא שיישן עליו דעביד ליה כמוכין בעלמא כההוא דאמרי' בעי' אזמניה וצר ביה והכא נמי כה"ג חשיב כמבוער:

משום ספיחים. מי אמרינן דאפילו באוכלי בהמה גזור שלא ללוקחם מע"ה ולמסור לו דמי שביעית דחשדינן ליה נמי שמא יזרע בשביעית כדי למכרה שחת או תבן או דילמא בכה"ג לא גזור:

כנשין תבן מן ערובת שמיטתא. אוספין תבן לבהמות ערב שביעית מזריעת ששית לכל שנה השביעית משום איסור ספיחים ולדידיה המלקט עשבים דתנן במתני' לאו ללוקחן מע"ה קאמר:

מייתי מן שורייא. ממה שצומח בכותלים ובחומות דהוא דבר מופקר ולאו היינו לוקחים מע"ה:

הצבעין. צריכין מורסן למלאכת הצביעה:

והפטמין. מפטמי עופות:

ואינן חוששין. שמא מחיטי ספיחין הוא דכיון דפסולת הוא ואינו מאכל אדם כולי האי לא גזרו ובתבן נמי האי טעמא הוא:

דתנינן תמן. בתרומות פ' בצל דתנן התם תלתן שנפלה לתוך בור של יין בתרומה ומ"ש אם יש בזרע כדי ליתן טעם אבל לא בעץ ובשביעית וכלאי הכרם והקדש אם יש בזרע

ובעץ כדי ליתן טעם ופירושה תלתן של תרומה או של מעשר שני שנפלה לתוך בור של יין של חולין אע"ג דטעם העץ והפרי של תלתן שוה אין העץ מצטרף עם הפרי לאסור היין של חולין לפי שאין העץ קדוש בתרומה ומעשר משום דאין חיוב תרומה אלא באוכל אדם כדתנן בריש מעשרות משא"כ בשביעית ובכלאי הכרם דכל הגידולין אית בהו איסורא דכלאי הכרם אפילו הקשין נמי אסורין כדאיתא בפ' כל שעה והעץ של תלתן נותן טעם לשבח וגבי שביעית כל גידולי הארץ קדושים ואפילו דרדרים וקוצים כדאיתא לעיל והשתא מסיק לפשיטות' דבעי למיפשט דיש בתבן משום ספיחי' דהאי עץ דתלתן זה אוכלי בהמ' הוי ואוסר תערובתו דומיא דפרי וה"נ שוה לאיסורא לענין ספיחי':

ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה. כלומר מבטל אוכלי בהמה כלומ' והא הכא דחשבינן אוכלי בהמה לבטוליה כמו אוכלי אדם שוה בשוה וה"נ שוה לאיסורא לענין ספיחים:

ודחי באוכלי בהמה לאדם. כלומר מעץ דתלתן לא תידוק לתבן דהתם נימא דאחשביה לעץ דתלתן לאדם דחזי לאדם דהא טעם עצו ופריו שוה כדאיתא בביצה ומשו"ה תנא מדמי ליה לפרי:

תפתר בקדושת שביעית לביעור. כלומר לעולם דלא אחשביה לאדם ואיסורא דקתני התם היינו שעבר זמן הביעור ויש קדושת שביעית במאכל בהמה דבעי ביעור ואוסר בנ"ט וספיחים דשמעתין מקמי ביעור הוא דאיירינן ולא תידוק מינה ולא מידי:

הלכה ו

מי שהיו לו. באוצר ביתו:

שעת הביעור. בביעור דהיתירא קא מיירי ובאוצר שבבית מיירי כדתניא בתוספתא כיצד יעשה ולעיל כתבתיה ובגמ' אבאר ענין ביעור דהיתירא וביעור דאיסורא בס"ד:

בדר' יוסי גרסינן אוכלין אחר הביעור ובגמ' מפ' טעמייהו דר' יוסי ור' יהודה:

מ"ט דר' יהודה. דסבר דוקא עניים הוא דאכלי:

לענין ביעורן כיצד פירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כ"ז שאותו המין מצוי בשדה שנאמר מן השדה תאכלו את תבואתה אין לך בהן אלא כ"ז שיש בשדה כלו מן השדה אסורין באכילם דהיינו כי כלו מן הפלך ההוא ואפילו לקחו מן הגוי נמי כי מטי ביעור דאיסורא אסירי באכילה כדמוכחא ההיא דס"פ בנות שוח אבל ביעור דהיינו הפקר דע"כ דילפינן ליה מונטשתה ואכלו אביוני עמך לא בעו וכמו שכתבתי בשם רבנו שמשון הזקן בפ' שלש ארצות וכדמוכחא ההיא דגידולי גידולין אליבא דר' זעירא דקיי"ל כוותיה דאסור אפילו באלף כשנתערב מטעם זריעה קמא שנטעו ישראל ובעי ביעור בקדושת שביעית ומשמע דמטעם זריעת הגוי פטור אלא ש"מ דביעור דהיתירא דהיינו הפקר

דע"כ דנפקא לן מונטשתם לא בעי אבל ביעור דאיסור אכילה כי חסרו מן הפלך אסורים כמו שפסק רבנו שמשון דהפקר פטורין אבל מיחייבי בביעור וכמו שכתבתי למעלה. ומהו הפלך קבלו חכמים בגליל משערינן לחודים וארץ יהודה לחודיה ועבר הירדן לחודיה וכל א' מאלו חלוק לשלש ארצות הר לעצמו ושפלה לעצמה ועמק לעצמו כמו שנתבאר שם ומפ' בתוספתא דהיינו לאגסין וקרוסטמלין וכיוצא בו אבל אמרו דלענין חרובין וזיתים ותמרים וגרוגרות כולן חשובות כאחת כלומר שגבול שאמרו בגרוגרות עד החנוכה הוא לכולן ובתמרים עד שיכלה אחרון שבצוער והוא עד הפורים הוא לכלם ובענבים וביין עד הפסח ובזיתים ובשמן עד העצרת ג"כ לכלם וכל זה בשנה השמינית שהיא מוצאי שביעית וכבר פירשתי הטעם בפ' כלל גדול זוטא למה האריכו חכמים באלו הזמן עד כאן ולענין תבן וקש אסור לשרפו או לגבלו בטיט ל"ש דגוים ל"ש דישראל עד רביעה שנייה דהיינו אם ירדו עד כ"ג למרחשון ואם לא ירדו עד ר"ח כסלו ומשם ואילך כבר נסרח ואז מותר לשרוף תבן וקש. וכבר נתבאר פ' כלל גדול זוטא שכשיש שמן של שביעית דהיינו אחר רביעה שנייה דשמינית אזי אין חטים מותרים לאכילה אלא של עזה וכיוצא בהן דאין בהן קדושת שביעית. ולענין ירק הצומח למוצאי שביעית קיי"ל כרבי דמותר לאכול ירק במוצאי השנה מיד דשביעית בטילתה ע"י קרקע וקרקע אוסר וקרקע מתיר ותוך השנה השביעית הירק כגון כרוב וסילקא אע"ג דאינן מצויין לחיה בשדה כל זמן שמצויין בגנות שרו דקיי"ל כר' יוסי דאמר אוכלין על השמור אבל כי אין מצויין משם ואילך אסירי הקדרות לבשל בהן ובעו הגעלה תוך השנה בעצמה לרבנן ולר' שמעון כל ירק אחד לביעור ואפשר דקיי"ל כר"ש נמי בהא דהא אשכחן לר' יוחנן דפסק כר' שמעון לטחון בריחיים ובקוטבי וטעמא דשביעית בזמן הזה דרבנן והכא נמי כה"ג ולר' שמעון כל ירק אחד לביעור ומשמש זה לזה וזה לזה עד תשלום השנה ובתשלום השנה יקח כלים חדשים להשתמש בהם ויגעיל כלי המתכות כמו בפסח ולאחר זמן זה שאמרו חכמים חייבים לשרוף הנותר או להשליך לים המלח והקדרות שבשלו בהן צריך להגעילן כמו שאמרו לאחר הביעור בין במינה בין שלא במינה בנותן טעם כשאר איסורין שבתורה. וכן לענין הבצלים והשומים אסורים מכי כלו בשדה ויש לאדם לאצור בשנה הששית כל אלו הדברים תבואה ושמן ויין וקטנית ושומין ובצלים עד השנה השמינית. ולענין תיקון החביות שהניחו בהן יין של שביעית דאחר הביעור הויין להו בלועות מאיסור וכן גרביות קטנות שמניחין בהן כבשין דירק שביעית צריכות מלוי ועירוי כי ההיא דאמרינן בס"פ כל שעה הורי ר' אמי באילין גרבייא דכותחא צריכות מילוי ועירוי דצונן ששהו בו משרה שנאסר ובפרט אם הוא חריף חשיב כחמין ובעי

מילוי ועירוי ג' ימים אם ירצה לשכון בא"י. וע"ז נאמר מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, מי יגור באהלך ומי ישכון בהר קדשך:

מי שהיו לו פירות שביעית וכו'. הא מתני' קשיא רישא אסיפא דברישא משמע דבפירות היתר מיירי דקתני סתמא מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה והדר קתני ינתנו לאוכליהן דמשמע בצווי ובכפיית ב"ד והיינו דשקלינן להו מן היורש או מן המקבל המתנה דלא קתני להם אלא דיהבינן להו לאוכליהן ואי בפירות היתר אמאי קנסינן ליה ליורש דשקלינן להו מיניה ליכלינהו איהו וחדי ותו דקתני סיפא אין החוטא נשכר משמע דבפירות שחטא בהן מיירי ומשו"ה פליגי בה אמוראי בגמ':

לאוכליהן. מדקתני הכי ולא קתני להן משמע לאנשים האוכלין שמיטפלין ונסמכין עליהם של היורש ומקבל המתנה לתת להן די סיפוקן כגון עניים שכניהם או קרוביהן או מיודעיהם אבל להם דהיינו יורש או מקבל מתנה לא ומשום דהא מילתא קעביד לה היורש בצווי ב"ד חשיבא קנסא:

אין החוטא נשכר. דסוף סוף משתכר ומרויח ונהנה כיון דקא אכלי להו קרובים בחנם שמשתרש כל אותו זמן שאוכלין אותם פירות שאינו נותן להן משלו הילכך לא סגי קנסא דר' אליעזר אלא ימכרו לקרובים בצווי ב"ד ומ"מ כיון דלא זבני' להו לעלמא אלא לאוכלין המיטפלין ליורש או למקבל המתנה בזול קא זבני' להו והוי קנסא טפי מר' אליעזר ובגמ' יתבאר בס"ד:

האוכל מעיסת שביעית. בפ"ק דבכורות מייתי לה ופריך עלה ואמאי כיון דאילו מיטמיא בת שריפה היא לאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה ומשני שאני הכא דכתיב לדורותיכם ומשמע אפילו בשביעית תניא נמי הכי מנין לאוכל מעיסת שביעית שלא הורמה חלתה שחייב מיתה שנאמר לדורותיכם:

וחייב מיתה. כדין אוכל טבל והך עיסת שביעית נראה לפרשה או בחטים שזרען הגוי בשביעית דקדושת שביעית תפסתינהו או בחטים של ששית שלקחן בדמי שביעית דהשתא שרי לאוכלן אבל בקדושת שביעית הא נתפסו ושמעינן ממתני' דאע"ג דשביעית פטורה מן המעשרות בחלה מיחייבא:

ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה. דריש ויתרם כמו ואם יותר מבשר המלואים כלומר המותר שיותירו העניים תאכל חית השדה אבל עשירים לא:

ור' יוסי. סבר כולהו מצו אכלי דריש דקרא דכתי' ויתרם קאי לעמך וה"ק ובעלי יתרה של עמך דהיינו בעלי נכסים יאכלו ואפילו משדות שלהן וזה אחר שהפקירו דהיינו שתאכל חית השדה וטעם המקרא יוכיח שיש זקף גדול בויתרם ללמד שעומד לעצמו

ולנתקו מתאכל חית השדה וכן מצאתי להראב"ד ז"ל בפי' לת"כ שכ' ובירושלמי מפ' טעמא דר' יהודה דסבר ואכלו אביוני עמך כפשטיה אבל לא עשירים דלא ס"ל דיכולים לחזור ולזכות ור' יוסי סבר ואכלו אביוני עמך ויתרם כלומר והיתרים עליהם יאכלו כמו כן ומאן נינהו עשירים דיכולים לחזור ולזכות ע"כ:

אוכלין מן האוצר. באוצר שבעיר מיירי דקתני לעיל בתוספת' דאילו אוצר שבביתו שהוציאו על פתח ביתו ואומר מי שצריך וכו' דחוזר וזוכה בו היינו ר' יוסי דמתני' ועוד אמאי צ"ל מן האוצר אלא כדפרישית וכן פירש רבינו שמשון ז"ל דבאוצר שבעיר קאי ור"ש סבר נמי דאין יכולין העשירים לחזור ולזכות במה שיפקירו דהא הפקר כה"ג לא מהני לענין מעשר כיון שהבעלים חוזרין וזוכין בו כדאיתא במס' פאה בפ' בית שמאי אלא אפילו העשירים צריכין לאכול מן האוצר שבעיר שהוא ביד ב"ד כדתניא לעיל כעניים דהא בשום אוצר שבבית כשהפקירו לא חזרו וזכו בו אבל כשאוכלין מיד ב"ד כעניים נינהו וכולן שוין והאוצר שבעיר הוא מפירות שביעית ומפירות ששית כמו שפירשתי לעיל ועוד אבאר:

עד ויתרם. כלומר עד ועד בכלל קאמר עד ויתרם דאפילו עשירים בעלי היתרון הן עניים וכאביונים וכולן יאכלו ממה שאינו בידן וברשותן אלא ביד ב"ד וטעמא כדפרישית דכשהפקירו האוצרות שבבתיהם אין להם רשות לחזור ולזכות בהן ונראה דר' יהודה סבר דאין מוכרחין לאכול ממה שאינו בידן דיכולין לשמור בבתיהם מפירות ששית ור"ש סבר מוכרחים הן כדפרישית כנ"ל. והראב"ד ז"ל פי' עד כמו ועוד שכ' כלומר שאין מחלקין להם מזון ג' סעודות אלא כמו שצריך להם יהו נוטלין ואוכלין ודריש הכי ואכלו אביוני עמך עד ויתרם כלומר בעוד שהעשירים יספיקו עצמן מן האוצר שלא הוקשו הן לעניים אלא הן העיקר והעניים הם טפלים להם ע"כ. ומדבריו אני למד דבאוצר שבעיר מפ' לה אבל פירושו אינו נכון שאין זה דרך הלשון ועוד דאדרבא נראה דעיקר אוצר לא נתקן אלא למי שאין לו. עניים הם הזוכין מן ההפקר. עשירים הם בעלי השדות. וקיי"ל כר' יוסי דאינהו בעצמן יכולין לזכות בשלהם בשביעית וכדמוכחי כל הנהו עובדי דאמוראי דלעיל ור' יהודה דמתני' כבר פירשתי במה אית ליה כר"ש ובמה לית ליה:

אמר המלקט הנני נגד הרבנים דברים מעריך אינני מקצר אלא מאריך. במלחמתה של תורה, בהלכה ברורה, והאל עוטה כשלמה אורה ידריכני בדרך ישרה. הכא משמע דאחר הביעור שרו פירות שביעית באכילה לכולהו תנאי ולר' יהודה לעניים ולר' יוסי אפילו לעשירים ותימה מההיא דתנן ס"פ כלל גדול זוטא השביעית אוסרת במינה בכל שהוא ושלא במינה בנ"ט ומפ' בפ' ג' ארצות ובפ' הנודר מן הירק דלא אמרו אוסרת בכל שהוא

אלא לביעור אבל לאכילה בין במינה בין שלא במינה בנ"ט כלומר דכשאסורה באכילה הויא כשאר איסורין דחלב ודם בין במינה בין שלא במינה בס' דהיינו בנ"ט דלא אשכחן איסור אכילה אלא אחר הביעור דתניא בת"כ גבי אוכלי בהמה ולבהמתך ולחיה הקיש בהמה לחיה כ"ז שהחיה אוכלת מן השדה בהמה אוכלת מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית וגבי אוכלי אדם תניא מן השדה תאכלו את תבואתה כ"ז שאת אוכל מן השדה את אוכל מן הבית כלה לך מן השדה כלה לך מן הבית ומהך ברייתא דאוכלי בהמה מוכח בפ"ק דתעניות דמרביעה שנייה ואילך אסור להאכיל תבן לבהמה ומותר לשרפו ותניא בתוספתא בפ"ז שרשי קלסי כרוב משיבשו אסורין בהנייה ר"ש אומר שרשי קלסי כרוב אע"פ שיבשו אוכלין עליהן ע"כ. וה"פ ת"ק סבר כיון דיבשו דאינן חיין מן הקרקע אע"פ שהקלח עב וגס וחי כלה מן השדה מיקרי ואסורין בהנייה ור"ש סבר לאוכלה מן השדה מיקרי ושרו עלין שלהם כיון דשכיחי בשדה ועוד דס"ל כל ירק אחד לביעור:

וראיתי להרמב"ם ז"ל שכ' בפ"ז ואחד עניים ואחד עשירים אסור לאכול אחר הביעור ומשנתו ערבה לי אלא דאנן איפכא תנן הכא וראיתי בפי' המשנה שלו בפ' בנות שוח על ההיא מתני' דתנן ר' יהושע אומר אם לקטו עניים את עליו לקטו ואם לאו אין לעניים עמו חשבון ואמרינן עלה בגמ' דס"ל לר' יהושע כר' יוסי דמתני' וכ' על זה הרב ז"ל פי' זאת ההלכה צריכה לעיקרים וא' מהם הוא שפירות שביעית נאכלין עד זמן קצוב ואחר הזמן אסור לאכול מה שנשתייר מהם אלא לעניים לדעת ר' יהודה ור' יוסי אומר שאחר הביעור אסור לאכול לא לעניים ולא לעשירים ור' אליעזר דעתו כדעת ר' יהודה אבל ר' יהושע דעתו כדעת ר' יוסי ור' יהושע אמר אין לעניים עמו חשבון שדעתו כמו שאמרנו שאינו מתיר לאכול פירות שביעית אחר הביעור לשום אדם והלכה כר' יהושע ע"כ. ונראה מלשונו דגריס הכא בדר' יוסי אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור. ואני אומר דגירסא זו של הרב ז"ל משובשת דהא הכא בגמ' יליף טעמא דר' יוסי מדכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם ודריש ויתרם לשון יתרון וכבוד דהיינו עשירים וכאילו כתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם ותאכל חית השדה א"נ דקאי ויתרם הכא והכא כדפרישית וכן פירש הראב"ד ז"ל. ועוד דבת"כ גרסינן לפלוגתייהו דר' יהודה ור' יוסי הכי דתניא לך ולעבדך ולאמתך מה ת"ל לפי שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך שיכול אין לי פירות שביעית נאכלין אלא לעניים בלבד מנין אף לעשירים ת"ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים עבדים ושפחות אמורים כאן וא"כ למה נאמר ואכלו אביוני עמך העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד

עניים וא' עשירים אוכלין אחר הביעור ע"כ. ובתוספתא נמי הכי גריס ובמכילתא נמי ה"ג לפלוגתייהו: וראיתי להרמב"ן ז"ל שכ' בפי' התורה שלו וכילוי של פירות שביעית לא פי' רש"י ז"ל מהו אבל ענינו שיכלה הפירות אחר זמן הביעור מביתו להפקירן והוא ביעור שביעית שהזכירו חכמים בכל מקום ואין הענין שיהו הפירות אחר זמן הביעור אסורין באכילה ובהנייה ויהא מחוייב לאבדן ולא מנו חכמים במשנה פירות שביעית לא מן הנשרפין ולא מן הנקברין ואינו אלא שצריך לבערן מרשותו ולהפקירן לעניים ולכל אדם כענין ביערתי הקדש מן הבית וכן שנינו העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא העשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ופירושה העניים כל שלקטו הפירות משדות אחרים מן ההפקר ועשירים בעלי השדות עצמן שלקטו אותן מן השדות שלהן בהפקרן ור' יהודה אסרן להן מדבריהם מפני חשד ור' יוסי מתיר והלכה כדבריו. ושנו בתוספתא מי שיש לו פירות שביעית והגיעה שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכניסן לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו ע"כ, ולמדנו מפורש שאין הביעור אלא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם ועשו להם תקנות מדבריהם בראשונה היו עושים ב"ד אוצר בכל עיר ועיר מתחלת יציאת הפירות היו נוטלין אותן מיד מביאיהן ומכניסין אותן לאוצר וכשיבא זמן לקיטת כל מין ומין כגון שבא זמן של בציר וכיוצא בו ב"ד שוכרין פועלין ובוצרין ומוסקין ולוקטין כל אותו המין ודורכין ומוסקין בגת ובבית הבד כדרך שאר השנים ונותנין לאוצר שלהן ואלו הפירות שמכונסין לאוצר ב"ד אינן צריכין ביעור אחר שכבר הן מבוערין מן הבית ואחד עניים וא' עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד ב"ד ולאכלם וכל זו התקנה והטורח של ב"ד מפני חשד שלא יעכבו אותן או לעשות מהם סחורה וכשאין אוצר בעיר ולא ב"ד והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר הוא צריך לבערן מן הבית בשעת הביעור ומפקירן על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם וזו היא השביעית שאוסרת במינה במשהו המוזכר במס' נדרים מפני שיש לה היתר בביעור מביתו. ומצאתי לרש"י ז"ל במס' פסחים וזהו ביעורן שמפקירן במקום דריסת רגלי אדם ובהמה אולי חשב הרב ז"ל שצריך שיהא הפקרן גם לחיה ולבהמה לקיים בהם ואכלו אביוני עמך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך והפליג ומ"מ אינן נאסרין באכילה כלל וכבר שנו בתוספתא שביעור שביעית כביעור מ"ש לא שיהא בהן חילוק איסור אכילה והרב ר' משה והרבה מן החכמים סבורין שהביעור אוסרן לגמרי וטעונין שריפה ואינו כן כמו שנתבאר אבל אם עכבן בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורים הם באכילה

לגמרי וזו היא שביעית שאוסרת בנ"ט לאחר הביעור שאין לה מתירין ואפשר שהאיסור הזה הוא מדבריהם ע"כ דברי הרמב"ן ז"ל: ואני אומר הטעם שפי' על דברי ר' יהודה הוא מדעתו וגדול כחו שרצה לחלוק על בעלי הגמ' דמפרשי דבקראי פליגי ובת"כ נמי משמע דפליגי בקראי וכמו שכתבתי למעלה ומה שכ' על לשון התוספתא דאוצר ואלו הפירות שמכונסין באוצר ב"ד אינן צריכין ביעור אחר שכבר הן מבוערין מן הבית וא' עניים וא' עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהן מיד ב"ד ולאכלן ע"כ, משמע מזה הלשון דההיא תוספתא דלעיל כולה בין רישא בין סיפא בפירות שביעית מפ' לה והא ליתא דהא סיפא הכי קתני הגיע זמן תאנים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ועושין אותן דבלה וכונסין אותן בחביות ואי בפירות שביעית מוקמת לה פירות שביעית לעשות דבלה מי שרי והא תניא בתוספתא פירות שביעית אין עושין אותן דבלה אבל עושין אותן גרוגרות וגבי ענבים נמי תניא גבי אוצר ב"ד הגיע זמן ענבים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ובוצרין אותן בגת ודורכין אותם וכו' ואי בפירות שביעית מוקמת לה פירות שביעית לבציר לדרוך אותן בגת מי שרי והא תנן ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה וגבי זיתים נמי תניא הגיע זמן זיתים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ומוסקים אותם ועוטנין אותן בבית הבד ואי בפירות שביעית לעטון אותן בבית הבד מי שרי והא תנן ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי וליכא למימר דמשום דהוו שלוחי ב"ד שרינן להו למעבד בפירות שביעית כשאר פירות החול דהא מקראי יליף להו בת"כ ומייתי לה בגמ' להההיא ברייתא לעיל בפ' כלל גדול רבא דתניא התם לא תבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו אין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה וכו' וטעמא מדכתיב נזירך למדרש לא תבצור כדרך נזיר שלך אלא כדרך העניים שאין להם הכנות והוא בעצמו פי' כן הברייתא בפירושיו: אבל האמת שפי' אותה ברייתא כמו שפירשתיה למעלה דסיפא בפירות ששית הוא דקא מיירי והענין דכל זמן שיש פירות שביעית בשדה אוכלין עניים ועשירים ומכי כלו היו בעלי בתים פותחין האוצר שבבתים ואח"כ פותחים האוצר שבעיר שמלאו אותם ב"ד ולר"ש עניים ועשירים אוכלין מן האוצר ההוא ור' יהודה סבר דאין השתדלות ב"ד ותקנתא דידהו אלא לעניים אבל לא לעשירים דיכולת יש להם להביא מזונות מחו"ל ולאכול או לשמור בבתיהם מן הששית. ומה שכ' על רש"י ז"ל אולי חשב הרב ז"ל גם לחיה ולבהמה וכו' והפליג אין כוונת רש"י ז"ל כן אלא משליכן לאיבוד וזהו שכ' במקום דריסת רגלי אדם ובהמה ועוד דבהדיא כ' בפ' הנודר מן הירק וכתבתיו למעלה בפ' ג' ארצות עיקרו אסור בהנייה שהרי גדל בשביעית וחייב בביעור כי מטי זמן הביעור כמו שכתבתי שם וכן משמע מההיא פלוגתא דקולסי כרוב שכתבתי למעלה: ומה שהסכים

דאין החיוב בפירות שביעית אלא להוציאן מן הבית אני רואה שהם דברים ישנים שכ' התוס' בפ' מקום שנהגו ואומר ר"י דהא דמשמע בכל מקום לאסור לאכול אחר הביעור היינו כשמשהא אותם בביתו בחזקת שלו אבל אם מפקירן ומוציאן מרשותו שיאכל מהן כל מי שירצה הן אדם הן חיה מותר להכניסן ולאכלן אחר הביעור ע"כ. עוד ראיתי בפי' ר"י מסיפונטי שכ' כיצד מבער עומד בבית או בחוץ ואומר אחינו בית ישראל שמעו כל מי שצריך ליטול יבא ויטול ואוכלין והולכין אחר זה הביעור בין עניים בין עשירים וגם הוא אם הוא פיקח אחר שהפקירן יחזור ויזכה בהן ויכניסם לביתו ויאכלם אבל למכור אסור ואין זה הביעור כמו ביעור חמץ שזה סילוק רשות בלבד הוא וכן גם למעות שביעית כל הרוצה ליטול יטול אבל ביעור חמץ חייב בו עד שיבערנו וישרפנו ואסור בין לו בין לאחרים דכתיב לא יאכל חמץ ואמר ר' אלעזר שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו לעבור עליהם ואלו הן בור ברה"ר וחמץ משש שעות ולמעלה מכלל דכל מילי כיון שסילק רשותו מהם שוב אינו עובר עליהם ע"כ ואלו הדברים סובלין תיקון ומצאתי להראב"ד ז"ל בפט"ו מהל' מאכלות שכ' הרמב"ם ז"ל פירות שביעית אע"פ שאם נתערבו במינן בכל שהו ושלא במינן בנותן טעם אינן בכלל איסור תורה שאין אותה התערובת אסורה אלא דחייב לאכול כל התערובת בקדושת שביעית וכ' עליו א"א יש ביעור אחר בפירות שביעית שהוא לשריפה או לקבורה והוא כשיכלה המין האחרון של אותה הארץ משלש ארצות החלוקות לביעור ואותו זמן בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם ע"כ וכן הסכים הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהיל' שמטה שכ' לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש או משליך לים המלח ומאבדן לכל דבר שמאבדן ע"כ: והנני מכריח בהדיא דמן התורה יש ביעור דאסורין באכילה אחר הביעור ההוא אוכלי בהמה לבהמה ואוכלי אדם לאדם ואף אחר שהפקירן אסורין באכילה דגרסינן בפ"ק דתעניות רביעה שנייה למאי הילכתא ומפ' תלמודא רב נחמן בר יצחק אמר לבער תבן וקש של שביעית דתניא עד מתי נהנין בתבן וקש של שביעית עד שתרד רביעה שנייה מ"ט דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית והיינו ברייתא דגבי אוכלי בהמה דת"כ הרי שהוכיחו כאן מקראי דכיון שירדה רביעה שנייה דהדר התבן זבל דאסור להאכילו לבהמה כיון דכלה מן השדה ואותה גירסא מדוייקת היא ואין לגרוס בה כגירסת משנתנו דלעיל דאדרבה קודם רביעה ראוי למאכל ואין שורפין אותו אבל מאכילין וכמו שכתבתי למעלה אלמא דמכי הגיע זמן אסור ליהנות ולדעתם ז"ל יפקירנו ויחזור ויזכה ויהנה וזו תשובה גדולה על הרב. ורבנו שמשון ז"ל כתב ואי אפשר לקיים

גירסא זו דכל דבר שקדושת שביעית נוהגת בו וחזי לאכילה או למאכל אדם או למאכל בהמה אסור לשרפו משום דכתיב לאכלה ועוד דלאחר הביעור שרי לכל הפחות לעניים ואיכא דשרי אף לעשירים ע"כ. ואני כבר פירשתי למעלה המשנה והסוגיא ופירושה ברור. ועוד תשובה נצחת לדבריהם דהא שביעית ניתנה לצביעה ובמין הצובעים תנן דאית בהו שביעית וביעור ובפ' כלל גדול זוטא ובת"כ ילפינן מקרא דמותר לצבוע בקליפי פירות שביעית בגד לאדם וא"כ היכי תניא בהגוזל קמא בגד שצבעו בקלפי שביעית ידלק והיינו בקליפי אגוזים ורמונים דתנן להו במתני' דבעו ביעור והיכי דמי אי קודם ביעור שפיר עבד דצבעיה דהתורה התירתו ואמאי ידלק אלא ע"כ אחר ביעור מיירי ולדעת אלו החכמים אמאי ידלק הא שרי וילבשנו ויכלה מאליו כבגד עדים או יפקירנו ויחזור ויזכה בו. וליכא למימר דמדרבנן הוא דהא התם בעי לאוכוחי מהאי ברייתא דחזותא מילתא היא והוה אתי ליה שפיר דידלק משמע דאי בעין הם פירות שביעית או קליפיהן דהוו מין הצובעין הדין הוא דידלקו, ואסיקנא עלה שאני התם דאמר קרא קדש תהיה בהוייתה תהא וה"נ אסיקנא התם גבי ערלה בההיא שמעתא ולדעתם אין כאן דליקה בעולם לא מדרבנן ולא מדאורייתא ומעתה לא טעה הרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל שאמרו שורף באש. ועוד דתניא בפ' בתרא דיומא מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל תחלה כיצד טבל ונבלה מאכילין אותו נבלה, טבל ושביעית מאכילין אותו שביעית, משמע דשביעית אסורה באכילה מן התורה דומיא דרישא דטבל ונבלה וכן פי' רש"י ז"ל שם שביעית לאחר זמן הביעור מאכילין אותו שביעית שהטבל במיתה והשביעית בעשה ע"כ, פי' לאו הבא מכלל עשה דכתיב מן השדה תאכלו את תבואתה ודריש בת"כ כל זמן שאתה אוכל מן השדה וכו' וכן פי' רש"י ז"ל בפי' חומש ע"י השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אי אתה אוכל מן הבית ובמקום אחר כתב ונטשתה מאכילה אחר זמן הביעור ופי' מן השדה דהיינו הפלך ההוא כמו ויהי ארון ה' בשדה פלשתים דהיינו כל מלכות פלשתים גת אשקלון עזה אשדוד עקרון וכן ותשב משדה מואב #. בפ' מאכילין תניא כהנים המגבלין בטהרה לא יהו מדקדקים בחצרות של אוכלי שביעית אית תנאי תני מדקדקין א"ר פינחס מ"ד מדקדקין מפני חלתן ומ"ד אין מדקדקין מבריחו אתה מן הקלה ומכניסו לחמורה טבל בעון מיתה שביעית בלא תעשה והיינו לאו הבא מכלל עשה כמו שפי' על רש"י ז"ל לעיל. ועוד קשה דתנן לעיל בפ' כלל גדול רבא ומייתי לה בפ' התערובות אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פיסול דממעט התרומה מאוכליה ואיכא עשה דמשמרת תרומותי והלא לדבריהם לעולם שרי באכילה ואין כאן הבאה

לידי פיסול בעולם ובפ' התערובות משמע בהדיא דפיסול מדאורייתא קתני דפריך התם מהך מתני' דאין מבשלין ירק וא"ל שאני תרומת ירק דרבנן ופריך איפכא מיבעי ליה למיתני ירק של תרומה בשמן של שביעית ופי' רש"י ז"ל אבל השתא דקתני שמן של תרומה דאורייתא הוא דכתיב כל חלב יצהר ושביעית אין לך דבר שאינו מדאורייתא בין באוכלי אדם בין באוכלי בהמה כדכתיב ולבהמתך ואם איתא לישני ליה אין כאן פיסול אלא מדרבנן ולהכי מתיר ר"ש כדמשני התם גבי תבלין. ועוד דגרסינן בפ' בתרא דע"ז דבי ר' ינאי יזפי פירות שביעית מענייי ופרעו להו בשמינית ומשמע התם דהיו עושין להם טובה שלא יפסידום אחרי הביעור ולדעתם מה היו מכניסין עצמן לזה והא אחר הביעור הולכין ואוכלין עד תומם כדתנן במתני' דאין להן זמן מוגבל עד כאן שרי מכאן ואילך אסור ועניים הוא דזכו בהו מן ההפקר והתוס' דחקו עצמן שם וכתבו צריך לפ' שהאיסור היה שהיו מחזיקים אותם בחזקת שלהם דאילו הפירות עצמן יכולים עניים לאכול לכ"ע וכל זה נבואה ואינו במשמע. ועוד דתניא בת"כ הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו ואם אין זורעין היאך הן אוספין א"ר עקיבא מכאן סמכו על הספיחים שהם אסורים בשביעית וחכ"א אין ספיחים אסורין מן התורה אלא מדברי סופרים א"כ למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף וגו' אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו כונסין אין אנו מכניסין אותו לקיום אמרת לנו בערוהו מה אנו אוכלין מן הביעור ואילך ע"כ והשתא ר"ע דריש איסור ספיחים דאורייתא מקרא דלא נאסוף את תבואתנו ורבנן אהדרו ליה ה"ק קרא אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו אוספים אין אנו מכניסין אותו לקיום דמפקירין אנו אותו לעניים ואמרת לנו בערוהו מה אנו אוכלין מן הביעור ואילך משמע דמן הביעור ואילך אין להם מה לאכול ואם איתא דיש להן פרנסה עניים ועשירים מן הביעור ואילך מאי קא משנו רבנן אלמא למדנו מכאן מפורש דאיסורא דאורייתא הוא דקרא הכי מקשה דיש לאכול ואין לנו רשות לאכול ולהכי פירש וברכתי את הששית ולא קאמר וברכתי את השביעית גופה משמע דבברכת שביעית דיש זמן בה דאע"ג דיש להם לאכול לא מצי אכלי, לכך נראה נכון וברור דיש זמן ביעור דיש בו איסור הנייה כדמשמע ממתני' דתבן וגם יש בו מצות שריפה כההיא דתניא בהגוזל קמא בגד שצבעו ידלק כדברי רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל ותרי גווני ביעור איכא דתרי קראי כתיבי חד הגיעה שעת הביעור של אותה העיר דהיינו כשהעניים לקטו כל מה שמצאו בשדות העיר ולא נשאר בגנות ופרדסים של אותה העיר שום דבר ועליהם נאמר ילחכו הקהל את כל סביבותינו אבל כל ההרים והיערים הרחוקים מלאים מפירות ומלאו פני תבל תנובה על אותה שעה נאמר עניים אוכלין אחר הביעור דבההוא שעתא עשירים מוציאין מה שבביתם

ומפקירים על כרחם דודאי מן השבות אתה אוכל ולמר עניים אוכלין מן האוצר שבעיר ולמר אפילו עשירים וקיי"ל כוותיה ומצו אכלי כולהו משום דלא כלה לחיה שבשדה של ההפרכיא ההיא ובאותה שעה צריך להוציא על פתח ביתו ולהפקיר וההוא ביעור כדי לצאת מחובת הפקר הוי ששנינו לעיל בגמ' במשנת ג' כבשים דנפקא לן מקרא דכתיב ונטשתה ואכלו אביוני עמך וגרסינן עלה בפ' המפקיד דשביעית אפקעתא דמלכא היא וספיחי הגוי פטורים ממנו וההוא שעתא כיון דשרי לאכילה אוסר אפילו באלף והכל בעי הפקר וכולהו אלף בעו קדושת שביעית דהיינו סחורה ורפואה וכו' אבל כשיכלו כל פירות ההפרכיא אסורין אפילו באכילה דנפקא לן מקרא מן השדה תאכלו דמשמע דאין אכילה אלא כ"ז שחיה אוכלת בשדה ובההוא גרסינן בפ' ג' ארצות אבל לאכילה בנ"ט דנפקא לן ההוא ביעור מקראי דאסורין פירות שביעית באכילה מן התורה כדתניא בת"כ והיינו אחר שיכלו כל פירות או ירק שביערים ושבהרים של כל ההפרכיא וזהו במוצאי שביעית והיינו איסור עשה שכ' רש"י ז"ל למעלה, ונראה דמתני' דקתני דמזמן רביעה ואילך אין נהנין ובסתמא ולא פירש אי ליהודה אי לגליל נראה דפסקה למילתיה: **ונקטינן** דתבן וקש אסור להאכיל לבהמה במוצאי שביעית מרביעה שנייה ואילך כר"ע ולזיתים ולתמרים כשיעור זמנן השנוי למעלה בתמרים עד הפורים וביין עד הפסח ובשמן עד העצרת וכל אלו בשנה השמינית הוו זמנן לכל המדינות חוץ מן הירק דקיי"ל כר' דמיד במוצאי שביעית שרי כדאיתא לעיל:

ומצאתי להראב"ד ז"ל שכ' בהשגות א"א בחיי ראשי לא האיר ולא הצהיר מהו הביעור האוסר על כל אדם ואולי הוא סובר כי החילוק של ג' סעודות הוא גמר וביעור ואינו כן אלא כשיכלו פירות העיר ותחומיה מוציאין כל אדם מה שבבתיהם ומביאין אותם ליד ב"ד והם מחלקים לכל אדם ג' סעודות כדי לשבת וכן בכל יום ויום עד שיכלו ואם אין שם אוצר ב"ד מחלקין ומוציאין לשוק ומפקירין ואף הוא יכול לחזור ולזכות בהם ככל אדם והיינו שמעתין דלעיל עד שיכלו אותם פירות הארץ שביהודה מכל ארץ יהודה ובגליל מכל הגליל ואחר שיכלו מכל הארץ אז יתבערו לגמרי לשריפה או לאיבוד ומן אותו הביעור ואילך אינו אוסר במשהו לפי שאין לו שום היתר אבל בביעור הראשון כיון שיש לו היתר אכילת שלש סעודות אוסר במשהו ע"כ דבריו נוטין דבריו לחילוק שלנו ועולין להלכה אלא מה שסובר בענין ג' ארצות שנראה דעתו כדעת רש"י ז"ל בפ' ג' ארצות אינו עולה וכבר הארכתי וכדבריו נפ' דתרי גווני ביעור איכא חד מכי כלו פירות שדה העיר בההוא בעו הפקר ואם נתערבו פירות שביעית בפירות אחרות במשהו אוסרין ובעו כולהו כילוי קודם ביעור דאיסורא כגון יין ביין עד הפסח ופסח בכלל כדאיתא

בשקלים יוצאין ביין של שביעית לד' כוסות ובשנת הביעור ודאי קאי וחד מכי כלו פירות ההפרכיא כגון שפלה שביהודה או כל הר המלך דיהודה או כל עמק דיהודה דכיון דחיה מן העמק אינה גדלה בהר וחיה מן ההר אינה גדלה בעמק לא מהני להתיר פירות של הר כיון דכלו פירות שבעמק וכן איפכא וכלה לחיה מיקרו ואין עוד שום היתר לפירות ואסורים באכילה מן התורה בעשה דהיינו לאו הבא מכלל עשה והוו בנ"ט כחלב ודם בין במינם בין שלא במינם ובעו שריפה כי ההיא דבגד שצבעו והיינו טעמא נמי דר' אליעזר דאמר עור שסכו בשמן של שביעית ידלק דכיון דהשמן אינו נאכל כדינו בעי שריפה ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' אליעזר אלא כשסכו קודם הביעור דמצי לאכול בקדושת שביעית כנגד אותן המעות ששוה השמן כדתנן יאכל כנגדן אבל אם סכו לאחר הביעור פשיטא דידלק אליבא דכו"ע דלית ליה תקנתא אלא שריפה והיינו סוגיין דפ' התערובות דממעט זמן התרומה והיינו קושיא דוכי תאמרו מה נאכל וכו' דולא נאסוף את תבואתנו דנגד עינינו אוכל נכרת ושורנו טבוח לעינינו ולא נאכל ממנו דמכי מטי זמן ביעור דאיסורא כל פרי ופרי בעי שריפה ואיבוד. ומה שהביא הרמב"ן ז"ל ראיה ממעשר שני דשוה לשביעית מי הגיד לו דלא בעי שריפה מעשר שני בשעת הביעור כיון דכתיב ביה ביעור וכן מצאתי להרמב"ם ז"ל פי"א מהיל' נטע ורבעי ה"ז מבערן ומשליך לים ושמא כל מקום דכתיב ביה קדש כשעבר זמנו דנו בנין אב מנותר # ושביעית דכתיב בה קדש דכיון דכתיב ביובל בה כתיב ומ"ש אחר זמן הביעור כתיב ביה קדש וגמרי כולהו מנותר דכתיב ביה קדש ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא וכל אלו דמו לנותר דהו"ל זמן היתירא ונתותרו. והא דלא קתני להו בתמורה למ"ש ושביעית משום דהני איסורן לא שמעינן אלא מכח עשה בשביעית כדפי' רש"י ז"ל לעיל, ובמ"ש ואבזרייהו כתיב בערתי הקדש מן הבית ותנא לאוי הוא דקתני עשה לא קתני ותרומה קתני דאע"ג דשריא לזרים בהנייה כדתנן מדליקין בשמן שריפה בבתי כניסיות ובבתי מדרשות באכילה לזרים אית בה לאו ומיתה # [ואם טמא אכל טמא עובר בל"ת ואע"ג דטהור האוכל טמא בעשה מ"מ רובא גבי ל"ת איכא] ומשו"ה תני לה משא"כ בהני דלית בהו לא לאו ולא מיתה לא לכהנים ולא ללוים ולא לישראל:

ועתה שנתבררו השמועות הללו אדם העומד בארצות שהחזיקו עולי מצרים ועולי בבל צריך ליזהר בפירות שביעית דשרו בזמן התירם כגון פירות האילן דישראל וגוים ובירקות דגוים דוקא דאילו דישראל אסורים מטעם ספיחים אלא בירקות שמנו ואף מה שתעלה הארץ מעצמה צריך ליזהר בהם בין לענין אכילתן בין לענין הנייתן בין לענין חילולן בין לענין קנייתן בין לענין ביעורן:

לענין אכילתן דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל דבר שדרכו לאכול מבושל אין אוכלין אותו חי, אין שולקין אוכלי בהמה, קניבת ירק כיון דחזיא לבהמה אין דורסין אותו ואין מפסידין אותו דכדרך שהוזהרנו על אוכלי אדם שלא להפסידן כך הוזהרנו על אוכלי בהמה שנאמר תהיה כל תבואתה לאכול אבל מעלין אותה לגג והחמה מייבשת אותה והכי אמרינן בפ' כלל גדול זוטא הדא קניבתא דירקא מסקינן לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה. פירות המיוחדים למאכל אדם אין מאכילין אותה לבהמה, לא יפטם את השמן ולא את היין מפני שממעיטו ומפסידו ולא יתן שמן ע"ג האבנים של מרחץ ויתעגל בהן אלא סך גופו ונכנס ולא יתן שמן ברגלו כשהוא נעול בתוך המנעל אלא סך רגלו מבחוץ ונועל. אין חוסמין בו תנור וכירים ולא יתן שמן של שביעית בחוקן שעושין לרפואה דדרשינן לאכלה ולא למלוגמא דהיינו לרפואה חומר בדמי שמן שביעית משמן שביעית עצמו שהשמן עצמו מדליקין בו ואין מדליקין בדמי שמן של שביעית וטעמא דשמן מדליקין בו דכתיב תהיה וזה דרכו ודמים סתמן אינם להדלקה. תניא בתוספתא שמן של שביעית נותנין אותו לגרדי ואין נותנין אותו לסורק קארדאדור בלע"ז. פירות שביעית הם הפקר ואם לקח בהמה בהם חייבת במתנות ופטורה מן הבכורה כדאיתא בבכורות. אין אוספין פירות שביעית מן המחובר כשהן בוסר שנאמר מן השדה תאכלו את תבואתה אינה נאכלת עד שתיעשה תבואה. מאימתי יהא מותר לאכול פירות האילן, שנים הן לבד דהותרו אף אם הם בוסר ואלו הן פגים של התאנים משיזריחו אוכל בהם פתו בשדה אבל לא בבית. הבוסר משיוציא מים אוכלו בשדה אבל שאר אילנות עד שיגיעו לעונת המעשרות אסור לאכול מהם בין בבית בין בשדה ואסור לקוץ פרחים מן האילנות משיוציאו עלין לדעת רש"י ז"ל והוא הנכון. אסור להסיר כתם במי סילקא או במיץ לימון דדרשינן לאכלה ולא לכביסה דלא קיי"ל כר' יוסי. אין לוקחין מדמי שביעית מים לתשמישין או מים לבהמה או מים לכביסה ולצביעה ולמשרה דבעינן הנאתו וביעורו כאחת וכן אין לוקחין מלח בדמי שביעית דאין הנאתו בשעת ביעורו. דבר המיוחד לבהמה כגון קוצים ודרדרים מותר לעשות הימנו מלוגמא לאדם:

לענין קנייתן הסיאה והאזוב והקורנית הולך לאחר המחשבה חישב עליו לעצים הרי הוא כעצים ואין בהן קדושה חישב עליו לאוכלין יש בו קדושה ודמיו אסורין לעשות בהן סחורה למוכר ולא לפרוע בהן חובו אלא לאכילה ויזהר שלא יתן לע"ה מדמי שביעית אלא עד כדי מזון שתי סעודות וכ"ש לגוי שאסור דכתיב לכם ולא לאחרים כדאיתא בת"כ והא דאמרינן בפ' מאכילין דשרי להאכיל פירות שביעית לגוי להאכיל הוא דשרו דלא גרע מבהמה אבל ליתן ולמסור מעות בידו לא. בא לקנות מע"ה ירק או אתרוג או

חטים אי מע"ה רגיל אצלו יעשה כר' יוחנן כדאית' בפ' כלל גדול רבא בשילהי פירקא ואי אינו רגיל אצלו אם יש עמו דבר שאין בו קדושת שביעית מבליע הדבר שיש בו קדושת שביעית עמו כיצד הרי שבא לקנות מן הגוי או מע"ה חטים קודם זמן האיסור אם יש עמו תרנגולים או ביצים יתן כל הדמים של החטים או שאר הפירות על התרנגולים בענין שהחטים עולין לו במתנה ואין מוסר לו דמי שביעית ואם לאו יאמר לו מכור לי חטים אלו בסלע זו ובזה נמצאת קדושת החטים נתפסת על הדמים שלו דפרי ראשון אין נתפסת קדושתו אלא בלשון מקח דוקא ויאמר אח"כ קדושת המעות שנתפסה מחוללת על הפירות או ביצים שיש לי בבית ואע"ג שאינם אלא פרוטה שהמעות הן שניים ובפרי שני קיי"ל כר' יוחנן דאמר שביעית יוצאת דרך חילול ועושה כדרך שפודין הקדשות דאומר זה תחת זה מחולל על זה וה"נ שהדמים קדושים יאמר הני דמים הללו מחוללין על פירות שיש לי בבית שאינן של שביעית כגון בשר או דגים וכדאמרן אע"ג דלא ישוו אלא פרוטה ומנא אמינא לה דתנן בפ' לולב הגזול הלוקח לולב מחברו בשביעית ניתן לו אתרוג במתנה לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית ופי' רש"י ז"ל בע"ה קא מיירי כדאמרינן בגמ' נותן לו אתרוג במתנה חבר שקונה הושענא כולה מע"ה בשביעית יבקש ממנו ליתן לו אתרוג במתנה לפי שאין רשאי ללוקחו וכו' בגמ' מפ' טעמא, וגרסינן עלה בגמ' לא רצה ליתן לו במתנה מהו אמר רב הונא מבליע לו דמי אתרוג בלולב וליתיב ליה בהדיא אין מוסרין דמי פירות שביעית לע"ה דתניא אין מוסרין דמי פירות שביעית לע"ה יותר ממזון ג' סעודות ואם מסר יאמר הרי מעות הללו יהו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי ובא ואוכלן בקדושת שביעית ופירש"י ז"ל מבליע לו דמי אתרוג בלולב ימכור לולב ביוקר עד שיתן לו אתרוג במתנה. וליתיב ליה דמי אתרוג בהדיא מ"ט אין רשאי ללקחו בשביעית. אין מוסרין דמי פירות וכו' דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה שכל פירות שביעית חייבים להתבער בשביעית הם ודמיהם ולא שיעשה בהם סחורתו ולא ליקח בהם מידי דלאו אכילה כגון חלוק וסנדלים וכו' לפיכך אין מוסרין להם דמים שחשודין על דיני שביעית דהויא להו טורח וקעבר אלפני עור לא תתן מכשול והאי טעמ' שייכ' בע"ה כ"ש בגוי דחמיר דאפי' ב' סעודות אין מוסרין לו כדאיתא בתוספ' ובע"ה יותר ממזון ג' סעודות הוא דאין מוסרין אבל מזון ג' מוסרין כדי חייו דאיכ' למימר לסעודת שבת הוא צריך וכיון שהותר בערב שבת הותר לכל ימות השבת, ואם מסר ששכח ומסר לו יאמר חבר זה שמסר לו מעות הללו שמסרתי לע"ה זה וכו' וחלה עליהם קדושת שביעית כדאמרינן לקמן שביעית תופסת דמיה בקדושתה. יהו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי שאינם של שביעית ויכנסו הפירות לקדושה תחתיהן ע"כ, והטעם דהמעות

הם שניים וכדאמרן. ונראה דלא חמיר מקדשי בדק הבית וקיי"ל כשמואל דאמר הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל וכתבו הפוסקים דבזמן הזה אפילו לכתחלה. # אין מסיקין תנור ולא מרחץ בתבן וקש של שביעית ל"ש תבן של ישראל ל"ש תבן דגוי ועל האמת אין תבן בשביעית מצוייה אלא דגוי ואם הוסק יוצן ואם מרחץ הוא של דיומסית מותר דמסייע אין בו ממש אבל מרחץ דעלמא אסור לרחוץ בו אא"כ נסרחה דלא חזיא למאכל בהמה וטעמא דכיון דיש בתבן קדושה ואסור לנו לשרפה היינו גורמין לשרפה ביד הגוי אילו היינו רוחצין במרחץ שלו וקיי"ל דבכל המצות איכא שבות אע"ג דאינהו לא אסירי בהו כדאיתא בב"מ גבי סירוס ופסקו הרמב"ם ז"ל פ' י"ו דהיל' איסורי ביאה וגבי מותר לומר לגוי לזרוע כלאי זרעים דשרי באכילה פסק הראב"ד ז"ל דלא שרי אלא בחו"ל אבל בארץ פשיטא דאסור. אין עושין סחורה בפירות שביעית כגון לקנותן ולחזור ולמכרן ולהרויח בהן כדרך שאסור בנבלות ובטריפות. ואסור לצבוע בקליפי אגוזים ורמונים בשכר שעושה סחורה אלא אם ירצה צובע לעצמו ואם צבע לעצמו כשיגיע זמן הביעור הבגד שצבע ידלק דתניא בהגוזל קמא בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק דחזותא מילתא היא וחשבינן כאילו הקליפין בעינייהו כדאיתא התם. אין פורעין מדמי שביעית צדקה ואין עושין בהם שושבינות ואין משלמין מהן תגמולין ואין לוקחין מהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה ואין מקדשין בהן את האשה ועושין מהן גמילות חסדים וצריך להודיע משום גניבת דעת:

ענין חילולן כיצד פירות שביעית תופסין דמיהם אלא שהפרי הראשון כדי שיתפוס אחר צריך שיהיה במכירם שימכור נחברו הפרי ויתן לו דבש או בשר או גבנה ואז הבשר וכיוצא בו קדוש ואין עישין בו סחירה וכל הדינין אבל בחלול אינו תופס אבל הבשר הלקוח בו אם אמר יהו דגים תחתיו כמו בהקדש דסגי באמרו זה אחת זה הרי הוא נתפס ופרי הראשון לעולם באיסורו ופרי האחרון באיסורו. כשמחללין פרי הנקח שנית אין מחללין אותו על בהמה חיה ועוף חיים שמא יגדל מהם עדרים והרי היא סחירה ועוד שמא יקיים אותם אחר הביעור אלא על השחוטין. אין סכין כלים ועורות בשמן שביעית ואם סך יאכל כנגדן. אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל מפני שמצמצם וטועה במה שנהיג בשאר שנים ואולי לא ישמור בהם הדינין לכך עבדי רבנן הכירא בהו כי היכי דלדכר:

בפירות עבירה היא מתני'. כגון דמוריש או נותן המתנה גדר הכרם ולא הניח לעניים ליכנס או איכא למימר שיצאו מן הארץ לחוצה לארץ במזיד דהנהו אסירי לכו"ע כדפרישית ס"פ שלש ארצות א"נ דלא עבד בהו ביעור לאוצר שבביתו כשהגיע שעת

הביעור ומשו"ה קניס להו ר' אליעזר דלא תתקיים מחשבתו דמוריש וכו' אלא יהבינן להו לקרובים דיליה והוי קצת קנסא ולריש לקיש א"ש דרבנן אמרי ליה דהאי לא חשיב להו קנסא כיון דחטא דסוף סוף נהנה היורש ומתקיימת מחשבתו דמוריש שהרי משתרש ממון כל אותו זמן שאוכלין # אלא ימכרו בצווי ב"ד:

המוצא פירות עבירה. סתמא היא וכו"ע מודו בה דלא יגע בהן:

לא יגע בהן. וכך היא מתנה כמו מציאה:

שנייא היא. הכא שנפלו לו על כרחו שלא היה מקבלן אלא שאדם הנותנן לזה המקבל היה לו הפסד למקבל המתנה אם לא יקחם ממנו וגבי ירושה נמי כה"ג:

בפירות היתר. דבפירות עבירה לא מצית לאוקומה כדאקשינן ליה מברייתא אלא ע"כ בפירות היתר היא:

אי בפירות היתר. אמאי קניס להו ר' אליעזר דינתנו לאוכליהן דמשמע אוכליהן אין יורש או מקבל מתנה לא ואמאי יאכל וחדי וה"ה דהוה מצי לאקשויי ליה אי בפירות היתר היכי תנן אין החוטא נשכר חטא מאן דכר שמיה אלא סידרא דמתני' נקיט:

ומשני ר' אליעזר שמותי הוא. סבר כב"ש דאחר שמת ריב"ז רבו הלך לו לישיבת ב"ש והלך אחר דעתן:

הכי גריס הרמב"ם ז"ל ותנינן אין אוכלין פירות שביעית בטובה כדברי ב"ש. והך מתני' שנויה לעיל פ' בראשונה ולפי פי' הרב ז"ל נראה דה"ק ר' אליעזר דכיון דס"ל כב"ש לא יתיחד היורש לבדו באכילתן מפני שאוכלין בטובה שמחזיק חסד למוריש או לנותן לו המתנה ואסרו חכמים זה דמתנא דרחמנא הוא דאכיל. תרגום חסד טיבו. אבל ב"ד מצווים שיחלק אותם לחבריו הנטפלין אצלו:

ופרכינן בהדא רבנין מתיבין ליה ואין החוטא נשכר. והא רבנן כת ב"ה נינהו וב"ה סברי לעיל בפ' בראשונה דאוכלין פירות שביעית בין בטובה בין שלא בטובה וא"כ אין כאן חטא שיאכלם הוא לבדו אע"פ שנתנום לו במתנה ומחזיק לבעלים טובה והיכי רבנן קנסי ליה טפי מר' אליעזר:

ומשני בשטתו השיבוהו. בשיטתך שאתה אומר ינתנו לאוכליהן וכו' כלומר לדעתך שאתה סובר שאסור לאוכלן לבדו מפני שאוכלן בטובה דס"ל כב"ש ומפני זה ינתנו לחבריו טפי היה לך לקונסו דלא יאכלו כלל בחנם אלא ימכרו ב"ד אותם להם ודמיהם יחלקו לכל אדם ולדבריו דר' אליעזר קא אמרי אבל לדידהו ס"ל דאוכלין פירות שביעית בין בטובה בין שלא בטובה כך נ"ל לפרש שמועה זו על דרך גירסת הרמב"ם ז"ל והוא לבדו ישמח בה ואחרים ירעבו דאנן ל"ג הכי אלא ה"ג ותנינן תמן ר' יהודה אומר

אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כדברי ב"ש וזו היא משנה במס' עדיות בפ"ה ולגירסא זו צ"ל דהכי מתרץ ר' יוחנן דהא דתנן לר' אליעזר ינתנו לאוכליהן ולא קתני להן משום דמתני' אחר ביעור דהיתירא קא מיירי ור' אליעזר סבר כר' יהודה דס"ל לעיל דעניים אוכלין אחר הביעור ולא עשירים הילכך לדידהו לא חזו ואע"ג דטפי הוה לן למימר דלכולהו עניים של העיר מותבינן דהא אוכליהם אכתי מחזיקין להם טובה ליורש וכו' בהא נמי ס"ל לר' אליעזר כר' יהודה דסבר כב"ש דבטובה שרי ואזיל לטעמיה דכיון דאין אוכלין הפירות אלא עניים בטובה לא קפדינן וב"ה לטעמייהו דכיון דעשירים ועניים אכלי לדידהו לית לן למישרי בטובה דאי שרי' בטובה היכן תשמטנה ונעשתה בע"כ דהא בהא תליא וינתנו לאוכליהן דתנן לאו לחומרא בלחוד קאמר אלא לקולא נמי דינתנו הפירות במתנה על ידן דמקבל המתנה או דיורש לאוכליהם לעניים הנטפלים אצלן שאוכלין על ידן ואע"ג דמחזיקים להם טובה שרי דס"ל כר' יהודה וכב"ש דאוכלין פירות שביעית בין בטובה בין שלא בטובה כיון דעניים נינהו. ופריך תלמודא בהדא רבנן מתיבין ליה ואין החוטא נשכר והא אין כאן חטא כלל דמסתמא רבנן דפליגי עליה דר' אליעזר ס"ל כב"ה וכגירסא האמתית והיא כדתנן בפ' בראשונה בסתמא ובה"א בטובה ושלא בטובה וא"כ אין כאן חטא כלל לא לרבנן ולא לר' אליעזר ותו לרבנן ליורש גופיה או למקבל גופיה חזי ואפילו עשיר ואמאי תני ימכרו דהא רבנן מקילין בזו ובזו ואי משום דאחר ביעור דהיתירא מיירי מתני' וכדפרישית כיון דקיי"ל כר' יוסי דכולהו עובדין דלעיל מוכחן הכי ור' יוסי בר זבידא תלמידו של ר' יוחנן קאמר בפ' התורם קישות משמיה דר' יוחנן הלכה כר' יוסי ואפילו מחבריו וכ"ש מחברו ועוד דבמתני' גופה קתני כרבנן ודמיהן יתחלקו לכל אדם עניים ועשירים א"כ היינו כר' יוסי לעיל ולא מצי למימר דרבנן סברי כר' יהודה דהיכי נימא דרבנן דלא כהילכתא וא"כ בהאי צד נמי ליכא חטא כלל. ומשני בשיטתו של ר' אליעזר השיבוהו כלומר לרבנן ליורש גופיה חזי אלא בשעתך שאתה אומר דאחר ביעור דהיתירא ינתנו לאוכלין הנטפלין אצלם מסתמא עבירה עבדי בהו דמחמת דוחקן #ועניים משהו להו נמי אחר ביעור דאיסורא דקרוב הוא זה לזה דסתמא הפירות מרובין הם וקרובים או שכנים מועטין וחטא איכא וקיי"ל אין חוטא נשכר אלא ימכרו לאוכליהן לעניים סתמא ולא לשכניו ומ"ס אוכליהם חוזר לימכרו דחוזר לפירות לרגילין לאכול פירות שביעית ודומיהן דהיינו אוכלי צדקה וקבא וקבא זבנינן להו לכל עניי העיר וכלו להו מקמי ביעור דאיסורא ודמיהן דפירות נמי יתחלקו לכל אדם כר' יוסי דאמר אף עשירים אוכלין אחר הביעור דהיתירא כדקתני לכל אדם וכן כתב רבנו שמשון ז"ל ולשון לאוכליהן למי שדרכן לאכול פירות האלו

בלא ביעור ע"כ. דאחר הביעור הוא דמפ' לה ולכך מוכרין להן בזול לכל העניים של כל העיר והדמים יתחלקו לכל אדם והשתא א"ש אמאי דחיק תלמודא לאוקומי לר' אליעזר אליבא דר' יוחנן דסבר כר' יהודה ומקולי ב"ש היא לוקמה כרבנן דאמרי דמקולי ב"ה היא כדתנן בפ' בראשונה ובה"א אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה אלא היינו טעמא דמילתא דכיון דקשה לן בר' אליעזר דסבר דלהן דהיינו יורש או מקבל מתנה גופייהו לא וטעמא ע"כ היינו משום דסבר כר' יהודה דלעשירים אחר הביעור דהיתירא לא ואשכחן דסבר ר' יהודה נמי דעניים הוא דאכלי דוקא ואשכחן ליה נמי דאכלי בטובה נמי שרי דבעניים ליכא תגמולין דהא פסק כב"ש כדתנן אוכלין וכו' כדברי ב"ש וחזינן בר' אליעזר תרוייהו במתני' דעניים אין עשירים לא ובטובה נמי קא שרי דקתני ינתנו ולא קתני ימכרו משמע דלא שקלינן להו מיד יורש או דמקבל המתנה וחזינן ליה בעלמא דסבר כב"ש כדאמר בעלמא ר' אליעזר שמותי הוא ופירשו דסבר כב"ש כדמוכח בפ' סאה תרומה הילכך מוקמינן ליה כולהו מילתיה כב"ש דהיינו כר' יהודה ושמעינן השתא דב"ה לר' יהודה דס"ל דוקא שלא בטובה משום דשרו לעניים ולעשירים דתרי קולי לא מקילינן ור' יוסי אמר לך לעולם בין לעשירים בין לעניים שרי' ובטובה נמי שרי' וכי כתיב תשמטנה היינו משום דבעו הפקר ולבטל רשותו מהם וכדאמרן:

קינרסייא. וירינג'ינאש ושל פירות עבירה היו ומכר אותן אותו הרשע ואמר לעיל פ' בראשונה דמודו ב"ה דלדידיה דעבד איסורא קנסו ומשו"ה אורי ילכו מעותיהן לים המלח והכי אמרינן לעיל לא יגע בהן:

מייבלא כפוניין לאשקלון. להוליך לאשקלון כפניות דשביעית שאין בה קדושה כלל לא של עולי בבל ולא של עולי מצרים כדאיתא בפ' ג' ארצות:

אסור. דתנן אין מוציאין פירות שביעית מן הארץ לחו"ל וזו כחו"ל דמיא דלא נתקדשה והא נמי פירות עבירה היא וא"ת מאי קסבר ר' מנא דהא קיי"ל דר"ש ור' יהודה הלכה כר' יהודה ור' יהודה קאמר בס"פ ג' ארצות דמכזיב ועד אמנה אסור וא"כ מ"ש כזיב ועד אמנה דכבשו במס עולי מצרים אסור מאשקלון דכבשוה במס כדאיתא לעיל פ' ששי וי"ל דס"ל דכיון דאוירה טהור שמא אית לה דין א"י:

עלל מן איסורא. תבואה מן איסור קיסרין להלן מן עזה דתניא בסיפרי ובחוף הים אשקלון ועזה וקיסרין:

הפך אפוי דלא מחמיניה. הפך פניו שלא לראותו דאסור להסתכל בדמות אדם רע כדאיתא במס' מגילה:

הכין פרק. אז פרק מפני הנזיפה פרק מעליו המשא ולא נטלה משם עד שדרכו אותה חיה ובהמה:

וכ"כ למה. כ"כ קנס למה דאע"ג דר' התיר קיסרין כדאיתא פ"ב דדמאי מ"מ לא פשט היתירו של ר' כ"כ שיהא חשובה # [חו"ל] ואמאי קנסיה כ"כ:

ומשני כדי שיעשה מקומו וכו'. להטיל אימה במקומו שלא יהו מקילין באיסורין:

אימא דההן ילדה בר. אמו של ר' חזקיה ילדה בן כלומר כל היולדת תלד כמוהו והכי אמר רבא עליה דר"ש במס' מכות:

לא תיזבון לי ירקא. בשנה השביעית דאין מוסרין דמי שביעית לגוי ואפילו לע"ה:

מן גינתא דסיסרא. דקסבר דבעל הגינה היה סיסרא הכתוב בדבורה וחו"ל היא ואין בה קדושת שביעית אבל גנות אחרות דבית שאן לא דריב"ל היה יושב בלוד דקדושה היא כדאיתא בס"פ כלל גדול רבא והיה רוצה לקנות מאותה גנה תבואה כדי לאכול אחר הביעור דאיסורא:

אישתרי לחברך. וכל גנות דחוץ לעיר נמי מותרות דר' התיר בית שאן כולה כדאיתא פ"ק דחולין וזו בתחום בית שאן היא כדמוכח פ"ב דדמאי דהתם מייתי לה גבי עובדא דכתת נחש הנחשת ועובדא זו דכתת נחש הנחשת כתוב' בגמ' דילן על היתיר' שהתיר ר' בית שאן ולא היה רוצה ריב"ל לשמוע היתרו של ר' ואין להתיר בבית שאן אלא גנות סיסרא דהנהו לא כבשום אפילו עולי מצרים ושרו אבל שארא דתחום בית שאן כולה אסירן וקדושת שביעית אית בהו וישראל היושבים בה היו שומעין לקולו של ר' ועובדין אותה בשביעית ולדעת ריב"ל פירות עבירה הן ולכך לא היה לוקח ירק בעברו דרך שם בשנה השביעית אלא מן אלו הגנות דאותן לא היה בהן קדושה כיון שהיו נקראין על שם סיסרא אבל בעמדו בעירו פשיטא דהיה קונה מעזה שהיא סמוכה יותר ללוד יותר מבית שאן דעזה מעלה מס היתה לראשונים כדכתיב וילכד יהודה את עזה וכו' וגם לאחרונים נמי היתה כבושה כדכתיבנא לעיל פ' ג' ארצות דהחשמונים כבשוה ולדידן עזה נמי מותרת היא כדפרישית התם: #

א"ל. אליהו טועה רבך ריב"ל בזה דכך אלו כמו אלו וגנות של יהודי היו מקודם אלא דקטליה גוי ששמו סיסרא וגם נתקדשו לדידך ופירות עבירה הם ואם אתה רוצה להחמיר בשאר השדות כבר הותרו לחביריך מהתירו של ר' ואילך. בית שאן פלך גדולה היא ויש כפרים הרבה סמוכים לה דגרסינן התם במס' דמאי פ"ב עד היכן כלומר תחום בית שאן דשרי עד היכן מתפשט ההיתר וקאמר פרשתא ודציפתא ונפשא דפניטיא עד כפר קרנים וכפר קרנים כבית שאן:

חשיד על שמיטתא. לעבוד ולזרוע בשביעית:
אפיקין חלתא. תוציאי החלה:
חלה מדבר תורה. שיש בה מיתה אם לא תפרישנה:
מדר"ג וחבריו. שביעית יש לי להתלות ולהקל בה מטעם קולתו של ר"ג וחבריו דתניא בפ"ק ר"ג ובית דינו התירו שני פרקים הראשונים וטעמא דבהדי הדדי גמירי להו עשר נטיעות וערבה לומר דוקא בזמן דבית המקדש קיים דאיכא ערבה אבל ליכא בית המקדש דרבנן היא ושריאן שני פרקים דס"ל כאביו דרצה להתיר כל השמטה כולה כדאיתא בפ"ק דמס' דמאי ותניא נמי בפרקין דלקמן ר' אומר וזה דבר השמטה שמוט שני שמטין הללו שמטה ויובל לומר לך בשעה שהיובל נוהג שמטה נוהגת דבר תורה פסקו היובלות שמטה נוהגת מדבריהם והיכא דאיכא פסידא לא גזרו ולכך תלה הדבר עליו ועל חבריו כלומר מיניה ומאביו שביעית שריא דר"ג בנו דר' הוה והזכירו חכמים דבריו לאשמועינן דהיה לו סברא דהיה אומר כיון דאין שביעית א"כ פירותיה לפירות שאר שנים דמו וחייבין בחלה. והרמב"ן ז"ל רצה להביא ראיה מכאן לדעתו שאין ביעור אוסר מן התורה וכתב אותו ריקה היה חשוד לעכב פירות שביעית ולאכלן אחר הביעור ואמר שאיסור אכילת הטבל מן התורה ואיסור אכילת פירות שביעית אחר הביעור מן ר"ג וחבריו או שהביעור מן התורה ואיסור אכילה מדבריהם ולא היה חושש אלא שלא יאכל איסור תורה וכיון שהזכירו חכמים דבריו נראה שהוא אמתי ע"כ. ולא ידעתי האיך תלה עצמו במעשה רשע ובא להצדיק רשע דההוא גדולה היה עושה דזורע וחורש בשביעית הוה שהיה שומע לחכמי דורו דקדושת הארץ בטלה ואין שביעית אלא מדרבנן ואפ"ה היה מחייב עצמו בחלה מטעם לדורותיכם או מטעם בבואכם דאפי' בי"ד שכבשו וחלקו דפטורין ממעשרות ושביעית חייבין בחלה כדאיתא בסיפרא ובכתובות אבל בזמן שהיתה לארץ קדושת שביעית וביעור דאורייתא אחר זמן הביעור דאיסורא איכא איסורא דאוריית' ועוד הביא ראיה ממתני' דקתני נאכל אבל לא נעבד הקלו באכילה אחר הביעור יותר מן העבודה ואני כבר פירשתי אותה משנה שהנכון כדעת הרמב"ם דלענין דאין בה איסור ספיחים הוא דקתני והקלו בגזרה דרבנן והחמירו בדאורייתא:
הדרן עלך הפיגם בס"ד.

פרק י

הלכה א

השביעית משמטת. יש לדקדק אמאי תנא השביעית דבכל דוכתא לא תני אלא שביעית, השביעית משמע מיעוטא ונראה לומר דתנינן במתני' להא דת"ר בסיפרי וזה דבר השמטה שמיטה משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה שהיה בדין ומה שמיט' שאין מוציאה עבדים משמטת מלוה יובל שמשמט עבדים אינו דין שמשמט מלוה ת"ל וזה דבר השמיטה שמיטה משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה:

בשטר ושלא בשטר. בגמ' מפ' לה:

הקפת חנות. שלוקח ממנו באמונה ובאשראי. אינה משמטת. דבעינן זקיפה דתניא בסיפרי שמוט כל בעל משה ידו יכול אף בגזלה ופקדון ת"ל משה ידו מה משה ידו בזיקוף אף כולם בזיקוף פי' מלוה לאו בעינה הדרא וזיקפה עליו ואומר כך וכך מעות אתה חייב לי משא"כ בגזילה ופקדון דבעינייהו הדרן ויש מי שפי' דדריש ידו ברשותו דבעל החוב וגזילה ופקדון לא באו ליד החייב ברשות בעל החוב והקפת חנות בלא זקיפה איכא תגר כמו שאמרו דשקילנא בישרא ולא יהיבנא דמי לאלתר דהוי חילול השם:

ושכר שכיר. נמי כי מטי זמן פרעון הרי קורא תגר והתורה אמרה ביומו וגו' ובזקיפה חזרו מלוה שהרי מלוה קורא אותה ואבד כחו דחנות ודשכירות:

ראשון ראשון משמיט. טעמא דר' יהודה מפ' בגמ'. שכר שכיר אינו משמיט. דאין כאן זקיפה:

כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית. בגמ' פליגי אמוראי:

וחילקה בר"ח. של מוצאי שביעית ללוקחין ובהקפה וקיי"ל שביעית בסופה הוא דמשמטת דגמרינן לה בסיפרי בג"ש דמקץ מקץ דכתיב התם מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות כדאיתא התם:

אם היה. חדש תשרי של אותה שנה:

מעוברת. כגון שביום שלשים לאלול דדרכו של ירח חדש להוולד באו עדים מן המנחה ולמעלה וקדשו ב"ד יום ל"א בענין שיום רגילות מולדו נכסה ונשאר מעובר ותנן במס' ר"ה היו נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש וביום הראשון הוא דחילקה:

משמט. דיום ל' של סוף שביעית היה ונמצאת זו הלואת שביעית:

ואם לאו. הו"ל הלואת מוצאי שביעית ואינו משמט, ובגמ' מוקי לה כר' יהודה:

האונס. את הבתולה חייב חמשים כסף:

והמפתה. נמי חמשים כסף:

ומוציא שם רע. מאה כסף:
אינן משמיטין. בגמ' אמרינן דיחידאה היא:
וכל מעשה ב"ד. מפ' בגמ':
אינן משמיטין. דכגבויין דמיין ואין כאן לא יגוש:
מלוה על המשכון. משום דדרשינן ואשר יהיה לך את אחיך וכו' ולא של אחיך בידך:
מוסר שטרותיו לב"ד. מפ' טעמא בפ' השולח דתפסי להו בי דינא ופירש"י ז"ל והפקרן הפקר וגבי מלוה לא קרינא ביה כי יגוש והכא בגמ' יליף להו מקרא:
והא הקפת חנות היא. דסתמו במועד לא זקף הוי כדתנן ריש פ' שואל ובלבד שלא יאמר לו הלווני ואם זקף היינו הלווני והקפת אוכלין בעלמא תנן לעיל בריש פירקין הקפת חנות אינה משמטת:
ניחא שלא בשטר. דבמלוה ע"פ יש כאן לא יגוש:
בשטר. כיון דיש בה אחריות נכסים שקרקעותיו משועבדין לו אמאי משמט הו"ל כאילו הקרקעות בחזקת המלוה הם וגבויות ממש ואין כאן לא יגוש ודמי למלוה על המשכון דתנן במתני' דאינו משמט ומפ' טעמא בגמ' משום דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך ולא של אחיך בידך:
ומשני בשטר שאין בו אחריות נכסים וכר"מ. דאמר בפ' שנים אוחזין דאחריות לאו ט"ס הוא והכי מפ' הך מתני' ר' יוחנן בגמ' דילן בפ' השולח:
שאין בו אחריות נכסים. והורי דמשמט ואע"ג דא"ר יוחנן וכר"מ דמשמע דלית הילכתא כי הא מתני' דסתם יחידאה היא וכסתם יחידאה לא קיי"ל כדאמר במרובה וה"נ אשכחן דפסיק שמואל כרבנן פ' שנים אוחזין דאחריות ט"ס הוא והקרקעות משועבדין הן אפ"ה לא מלאו לבו לומר אינו משמט ובגמ' דילן פ' השולח גרסינן הכי קריביה דרב אסי הו"ל ההוא שטרא דהוה כתיב ביה אחריות נכסים אתא לקמיה דר' אסי א"ל משמט או אינו משמט א"ל אינו משמט א"ל לחיי שבקיה ואתא לקמיה דר' יוחנן א"ל משמט אתא ר' אסי לקמיה דר' יוחנן א"ל משמט או אינו משמט א"ל משמט א"ל והא מר הוא דאמר אינו משמט א"ל וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ופי' רש"י ז"ל מפני שנראה בעינינו וכמדומין אנו כן ולא שמענו מרבותינו נעשה מעשה להלכה והיינו דאמרי הכא מפני שאנו למדין מן ההלכה דשנים אוחזין דודאי משמע לן דביש בו אחריות נכסים אין כאן לא יגוש דדמי למשכון אנו עושין אותו למעשה בתמיה:
בשאין לו קרקע. לעולם מתני' בשטר שיש בו אחריות נכסים ודקשיא לך הו"ל מלוה על המשכון בדלית ליה קרקע עסקינן דאין לו בידו כלום:

ודייק הא אם יש לו קרקע. לדידיה אינו משמט דכייחד לו דמי:
ייחד לו קרקע. הלוה למלוה:
ייחד לו. שדה בהלואתו דכגבוי ממש דמי אבל אם לא ייחד לו משמט וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ט דדוקא בייחד לו הוא דאינו משמט:
המשעבד שדה לאשתו. שייחד שדה זו לאשתו בכתובתה:
אם רצתה לגבות ממנו ומשאר נכסים גובה. ולא אמרינן פקע שעבודא דשאר נכסיה אלא ליפוי כח דילה הוא דהא תיקן שמעון בן שטח דכל נכסיו אחראין וערבאין לה כדאיתא בכתובות בס"פ האשה שנפלו:
כי ההן תניא. כי הך ברייתא:
אלא מנכסים משועבדים. אותו שדה שמכר דלא אהניא מכירתו:
המשעבד שדה לחברו. בחובו ומפ' לקמן דא"ל לא יהא לך פרעון אלא מזו:
מכורה לשעה. ואין נותן לבעל חוב שכירות מהניית הקרקע ודמיא להא דאמרינן בפ' המניח דמכור לרידיא:
שור מצוי להבריחו. ולהפקיעו מב"ח ומשו"ה אמרינן בהמניח דמכור לרידיא:
אבל שדה אין בידו להבריחה. מב"ח כלל הילכך אין כאן שום מכירה בעולם הילכך יהיב ליה שכירות ממה שנהנה מהקרקע:
לבעל זרוע. כגון אנס והויא הפקעה ואמאי אינה מכורה לשעה ומשני מצויין הן בעלי זרוע ליפול:
והלוקח יחוש לעצמו. אם בעל נפש הוא שלא יכנס בתגר אחרים ודמי להא דאמרינן בעלמא ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו זה הלוקח שדה שיצאו עליה עסיקין:
פגמה אע"פ שלא זקפה. דקשיא ליה לרב מתני' דקתני דבשטר נמי משמט ואפילו כתובה ואמאי והא מעשה ב"ד הוי ותנן לקמן מעשה ב"ד אינו משמט ומוקי מתני' שפגמה כח כתובתה שנפרעה קצת דאע"ג דכתובה מעשה ב"ד כיון דפגמה גלי אדעתיה שעומדת להתגרש וליפרע וקרי ביה לא יגוש:
זקפה במלוה. אפקה ממעשה ב"ד והויא חוב בעלמא:
תפגום ותזקוף. שנפרעה קצת והמותר זקפה עליו במלוה ונפקא לה משום כתובה ומעשה ב"ד וחייל עליה שם שט"ח ובפ"ב דגיטין גרסינן דרב אמר משתפגום ותזקוף כר' חייא ותני כותיה ושמואל פליג עליה דבחד סגי ותניא כוותיה וקיי"ל כשמואל וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ט:
ומפני שהוא מקיף לו פעם שנייה וכו'. ואמאי והא אין כאן זקיפה ואנן זקיפה בעינן כדפרישנא במתני':

ומשני כיי דא"ר אלעזר דר' יהודה היא. כן מצאתי בכל הספרים וה"פ הך דר"א קיימא אמתני' דלקמן דהשוחט את הפרה דקשיא לן עלה דאמאי משמט והא הקפת חנות היא ומוקי לה ר"א כר' יהודה ואקשינן עלה וכי ראוי לתובעו בר"ה והא ודבר דבר כתיב ואפילו ביו"ט נמי אסור וא"כ אין כאן לא יגוש ומשני דקסבר ר' יהודה דכיון דראוי להאמינו הוי כאילו ראוי לתובעו דסתמא דמילתא אין אדם מאמין לחברו אא"כ ראוי לתובעו וכיון דראוי לתובעו הוי כאילו נתן לו מעות בהלואה וכ"ש הכא דראוי ליתן לו מעות כיון שנתן לו אחר הקפה הראשונה דודאי נעשית ראשונה מלוה וכ"ש אליבא דר' יהודה דסבר בפ' כל הנשבעים דאין השולחני נותן איסר אא"כ נוטל את הדינר וה"ה לחנווני דלעולם ירצה להיות בטוח והאמנתו עלה ודאי היא ואין בה שום ספק ולדידיה אע"ג דלא זקף כזקף דמי והוה לן למיגרס הכי ר' יהודה היא דאמר אין דרך וכו' ומצאתי בפי' ר"י שגורס אותה שכתב ספר אחר ר' יהודה היא דאמר אין דרך השולחני ליתן איסר עד שיטול דינר ע"כ:

כגון חרישה. שהיא מלאכה שפוסקת מחמת שביעית דאסירא בעבודת קרקע וכיון דקיי"ל שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף כשפסקה בשביעית נתחייב אבל בנין ודמי ליה דראוי לעשותו בשביעית אע"פ שפסק בשביעית לא מיחזי כזקיפה דכל אימת דבעי עביד:

כגון בניין. וכ"ש חרישה דטעמא דר' יוסי דכיון דפסקה נתחייב לו וקרינן ביה לא יגוש אבל שלא פסקה בשביעית שלעולם מושכת המלאכה הרי בשביעית לא נתחייב לו עדיין ולא קרינן ביה לא יגוש לפיכך אינה משמטת:

שהיא פוסקת בשביעית. בשביל איסור שביעית:

שפוסקת מאליה. ובשביעית דקתני בשנה השביעית קאמר ואפילו שלא מחמת איסור שלה:

מה ר' יוסי כר' יהודה. בעיא היא כלומר מי נימא דכיון דר' יוסי נמי לא בעי זקיפה כדקתני כל מלאכה שפוסקת וכו' מי נימא דגבי הקפת חנות ס"ל כר' יהודה ואתו ר' יוסי ור' יהודה בחדא שיטתא:

ומשני לא ר' יהודה כר' יוסי. ר' יהודה יודי לר' יוסי דאע"ג דר' יהודה לטעמיה אזיל דאמר בפ' כל הנשבעין אין דרך השולחני להיות נותן איסר עד שיטול וכו' דקתני התם אמר לשולחני תן לי בדינר מעות ונתן לו א"ל תן לי הדינר א"ל נתתיו לך ונתתו באונפלי ישבע בעה"ב ועלה פליג ר' יהודה ואמר אין דרך השולחני להיות נותן איסר עד שהוא נוטל את הדינר כלומר וקושטא קאמר בעה"ב ואין צריך לישבע דמוחזק הוי שולחני להיות

נוטל דינרו תחלה ואח"כ נותן הפרוטות והה"נ גבי מתני' דרכו של חנווני להיות בטוח ולהעמיד ממונו על הודאי ואע"ג דלא זקף כזקף דמי מ"מ מודי הוא בשכר שכיר לר' יוסי דבעינן פוסקת ואי לא פסקה לא דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף כדאמרינן פ' אי זהו נשך ומשו"ה בעינן דוקא פוסקת אבל גבי חנווני אפשר דפליג ר' יוסי אדר' יהודה וס"ל כרבנן דשביעית דלפעמים נותן הפרוטות תחלה ומאמין ואח"כ מקבל הדינר וה"נ לא חשיב כזקיפה:

ניסן לא נתעבר מימיו. כלומר כיון שהגיע יום ל' של אדר קדשוהו וקראוהו חדש ניסן דבאותו יום ראוי להוולד חדש ניסן דקיי"ל דחדשה של לבנה כ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים:

לא נתעבר. ולא נעלמה הלבנה החדשה מעיני העדים # [עד ימי רב] אלא באותו יום קדשוהו ומשום כרת דחמץ היו מקפידין בו ביותר וכן תשרי לא נתעבר כלומר לא נכסה ונעלם ביום רגילות מולדו אלא נתפרסם ונולד ביום ל' של אלול ורש"י ז"ל פי' במס' ר"ה גבי אור עיבורו לערב יום ל' נגה, ל"א קרוי יום עיבורו על שם שממנו מעברין את החדש היוצא קרוי יום עיבור ע"כ וכן פירש"י ז"ל במס' שבת פ' שואל אם היה החדש מעובר אם היה חדש אלול מעובר ועשו ר"ה שני ימים ע"כ פי' אותו מלשון שנה מעוברת שיש בה תוספת ויתרון ותלה התוספת באלול ודבריו אמת דפרכינן בפ' בתרא דר"ה בההיא ברייתא דמייתי לקמן ביום השני ירד ר' חנינא בנו של ר' יוסי הגלילי וכו' ופרכינן עלה מאי שני אי לימא יו"ט שני למימרא דעיברוה לאלול והאמר ר' חיננא בר כהנא מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר ומשני יום שני לשנה הבאה משמע דכי עשו לתשרי יום ל"א קרי ליה לאלול מעובר וכדברי רש"י ז"ל אבל גמ' דהכא קרי ליה לתשרי מעובר וכמו שפירשתי:

והא דתנינן אם בא החדש בזמנו. משנה במס' שקלים בפ' התרומה דמיתנייא גבי חדש ניסן והכי איתא התם אם בא החדש בזמנו לוקחין אותה מתרומה חדשה ואם לאו לוקחין מתרומה ישנה ומשמע בפ"ק דסנהדרין דבזמנו קרוי כשמקדשין אותו יום ל' לחדש שעבר דאז תולדתו וכן כ' רש"י ז"ל בהדיא וז"ל בזמנו ביום שלשים דתולדתו ביום ל' הוא דאין חדש לבנה פחותה מכ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים ע"כ וקאמר מתני' דמדקדקין ב"ד ליקח מן הסוחרים קטורת מדמי תרומה חדשה כדי שיהא חל בה קדושת תרומה חדשה והיינו כשנתקדש ניסן בזמנו דאז הוא דמקריבין מוסף ר"ח ניסן מדמי תרומה חדשה כדילפינן מקראי ברפ"ק דשקלים ותרי חידושי מחדשין חד דהשתא הוא דמפטמין הקטורת וחד דמתפסין ביה קדושת תרומה חדשה ואם לא נתקדש בזמנו אין

צריך ללוקחה מן הסוחרים מן תרומה חדשה אלא אפילו מתרומה ישנה דבחד חידושא סגי ונראה דקסבר האי תנא כר' אלעזר בר צדוק דאחר עיבור ליכא קידוש דכשלא נתקדש בזמנו אלא ביום ל"א אין אומרין בו מקודש מקודש הילכך לא חשיב והשתא פריך מרישא ומסיפא דברישא קתני אם בא החדש בזמנו משמע דאפשר דיתעבר ניסן ויתעלם מן העדים בזמנו ויעשו יום ל"א ר"ח ובסיפא קתני ואם לאו וכו' דהיינו שעשו ר"ח יום ל"א משמע שאפשר הוא שבא שלא בזמנו מעולם וקשיא לרב:

ומשני אם בא הוא דקתני. כלומר אמת דהכי משמע דאפשר שיארע שבא שלא בזמנו אבל מעולם לא בא שלא בזמנו אלא דרוש וקבל שכר הוא דקתני:

אם היה החדש מעובר. מתני' דהיינו תשרי וכדפרישינן:

ירד ר' ישמעאל. לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך קתני ירד:

כר' יוחנן בן נורי. דאמר בפ' בתרא דר"ה דכולל מלכיות עם קדושת השם ואינו תוקע ובקדושת היום תוקע:

כדברי ר"ע. דקתני התם אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום:

כך היו נוהגין ביבנה. בימי אבי אבא כשהיו הסנהדרין שם:

והתניא. בברייתא:

קדשוהו בראשון ובשני. וקשיא לרב דאמר תשרי לא נתעבר מעולם:

ומשני ההיא ברייתא מיירי באותה שנה דנתקלקלה כדתנן פעם א' נתקלקלו הלוים בשיר:

ופריך והא קתני בראשון ובשני. בפ' בכל מערבין גבי ר"ה ולעיל בפ' הפיגם מייתי לה ופשטה משמע ביו"ט שני הידוע סמוך לו:

ומשני ר' בא ה"ק שנה ראשונה ושנה שנייה:

והא תני יום הראשון ויום השני. בהך ברייתא דהכא ולא משני לה ובגמ' דילן לא חש לה ומוקי לה כתירוצא דר' בא והכי קים לן דמימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר:

ה"ג בת"כ קדשוהו בלילה קדשוהו לפני זמנו או לאחר עיבורו יום א' יכול יהא מקודש ת"ל אותם אלה הם מועדי ואין הללו מועדי ואית ספרים דלא גרסי הכא בהדי אינך קדשוהו בלילה משום דלא נפקא מהאי קרא אלא מדכתיב תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו אי זה הוא חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה וכתיב כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מה משפט ביום אף קידוש החדש ביום כדאיתא בפ"ק דסנהדרין:

קדשוהו קודם זמנו. מפ' תלמודא בכ"ט יום של חדש שעבר דזמנו הוא יום ל' וכדפרישנא וכי קדשוהו יום א' קודם היינו בכ"ט:

או יום א' אחר עיבורו. יום א' אחר יום שנולד ונכסה ועיברו אותו יום שלם דהיינו שקדשוהו ביום ל"ב כדמפ' תלמודא אינו מקודש וטעמא נ"ל דאין חדש פחות מל' יום ואפילו היכא דמקדשין ביום ל' כיון דאין מקדשין בליל ל' הוי מקצת יום ל' של חדש שעבר דהא קיי"ל דהויא חדשה של לבנה כ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים וכי קדשו יום כ"ט הוי חדש שעבר של כ"ח וכי קדשו ביום ל"ב הוי חדש הבא כ"ח והכי תניא בתוספתא דר"ה בפ"ב דתניא התם קדשוהו לפני זמנו או לאחר עיבורו יום א' יכול יהא מקודש ת"ל חדש ואין חדש פחות משלשים יום וחדש דנקט היינו קרא דכתיב בפרשת אמור בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש וגו' דכתיב גבי קרא דאלה מועדי ה' דמיניה דרשינן קידוש החדש בת"כ. והראב"ד ז"ל פי' והא דאין מוסיפין על החדש יותר מיום א' נפקא לן במכילתא דכתיב ובחמשה עשר יום לחדש יום לחדש אתה מעבר ואי אתה מעבר יותר מיום אחד, ולא פירשה הרב ז"ל פירושה משום דמעיקרא כתיב בחדש הראשון בי"ד לחדש ולבסוף כתיב ובחמשה עשר יום לחדש ל"ל למיכתב יום אלא למידרש יום לחדש אתה מוסיף ולא יותר. עוד נראה לי דמשמע ליה לתנא דהט"ו עצמו יום חדש הוא משמע דהחדש שלו שלשים ומט"ו יום ואילך יום של ישנה הוא ולא של חדשה:

ת"ל אותם אלה הם מועדי. כלומר כתיבי תרי קראי תקראו אתם דמרבי ואפילו מזידין וכתיב קרא אחרינא אלה הם מועדי דמשמע מיעוטא ומסרן הכתוב לחכמים:

על הגליות שיצאו ממקומן ועדיין לא הגיעו. שאם לא יעברוה לא ירגילו לבא בפסח:

בני ישראל מועדי ה'. דכתיב דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' לומר לך עשה שבני ישראל יעשו מועדי וכל ההיא פרשתא דרשינן בת"כ במצות העיבור:

והוא שהגיעו לנהר פרת. והתוס' כתבו בפ"ק דסנהדרין גליות ישראל שנעקרו ממקומן משום דלהנך דיתבי בא"י אין צריך לעבר דאפילו האחרון יכול להגיע מר"ח ניסן עד הפסח כדתני בפ"ק דתענית גבי שאלת גשמים ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת ומשמע לפי זה שהם היו גורסין והוא שלא הגיעו לנהר פרת אבל קשה דהך סוגיא איתא נמי בירושלמי בר"ה פ' ראוהו ב"ד ובסנהדרין פ"ק ובכולהו גרסינן והן שהגיעו לנהר פרת ונראה לפרש דנהר פרת מתעקם ומשבא לא"י חוזר ומתעקם ועד בבל קא אזיל כדאיתא בפ' עשרה יוחסין ובהכי מתישבת הך גירסא דהרחוקים מבבל בעי שיגיעו לנהר פרת ביום ל' של אדר כדי להוסיף אדר שני כדי שיגיעו דאם לא יגיעו שם לאותו יום אין מעברין:

קדשוהו. ביום שלשים:

ונמצאו עדים זוממין ה"ז מקודש. והכי תני בתוספתא דר"ה קדשו את החדש בזמנו ונמצאו עדים זוממין ה"ז מקודש וזמנו היינו יום ל' וכדפרישית וטעמא דכבר קדשוהו שמים ובת"כ מפ' טעמא מדכתיב אתם חסר:

אין מדקדקין בעדי החדש. דכיון דהוא בזמנו אתם אפילו שוגגין ואפילו מזידין כדאיתא בת"כ ובר"ה:

דר' יהודה היא. דאמר הקפת חנות ראשון ראשון משמט וקיי"ל כרבנן וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ט וז"ל הקפת חנות אינה נשמטת ואם עשאה מלוה נשמטת ותמוהין דבריו דא"כ היכי פסק מתני' דהשוחט את הפרה כלשונה דהא כר' יהודה מוקמינן לה וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל ונ"ל דס"ל ז"ל דמהכא אוכחינן בפ' שואל דמלוה ניתנה ליתבע ואי ס"ד דלא הויא מלוה ולא קיי"ל כי הא מתני' היכי מוכח לה מהכא אלא דסבר תלמודא דילן דהך מתני' כרבנן היא ומשום דהוא יו"ט לא זקיף לה ואריא הוא דרביע עלויה דלא מצי להזכיר סכום מקח ולא דמים כדאמרינן בס"פ אין צדין אבל זקופה ועומדת היא אצלו וכזקופה דמי ולא דמי לא זקיף לה בחול ללא זקיף לה ביו"ט ויפה כיון:

וראוי לתובעו בר"ה. בתמיה והא ודבר דבר איכא ונתן לו על מנת שלא לתובעו וליכא לא יגוש ואמאי שביעית משמטת ועוד דאפי' ר' יהודה לא קאמר אלא כי הדר מקיף לזה בפעם השנית כדתנן ראשון ראשון וכו':

ומשני ר' בא דטעמא הוא דמכיון דראוי להאמינו דיהיב ליה באמנה נאמן לו הוי והו"ל ראוי לתובעו וכיון דראוי לתובעו הו"ל כאילו ראוי ליתן לו מעות וכאילו זקף לו דמי ומלוה הוא דהוי וכיון דעיקר טעמא היינו משום דחזינן כאילו נתן לו מעות אפשר דאפילו רבנן מודו בהאי ול"ג וכאן הואיל וראוי ליתן לו ונתן נעשית ראשונה מלוה ולעיל גבי הקפת חנות גרסינן לה:

ע"מ שלא לתובעו. אלא שהוא מרצונו יפרענו:

וראוי לתובעו בר"ה. קס"ד דטעמא דפליגי רבנן עליה דר' יהודה היינו משום דאין ראוי לתובעו בו ביום וליכא לא יגוש וקשיא לרב:

ומשני כיי דא"ר בא בש"ר זעירא וכו'. דטעמא דר' יהודה משום דקאמר תרי דרגי חדא דכיון דראוי להאמינו חשיב כמי שראוי לתובעו ועוד דכיון דראוי לתובעו כמי שראוי ליתן לו מעות בשנית ומשו"ה פליגי עליה דתרי דרגי לא אמרינן אבל הכא ליכא תרי דרגי דנאמן כ"כ לו דהניח פרעונו לרצונו ולדעתו ופשיטא דהרי ראוי ליתן לו ומודו רבנן בהא:

ע"מ שלא תשמטנו שביעית משמטת. כיון דשביעית אינה מסורה בידו להתנות עליה שלא תהא משמטת אין כאן תנאי:

והתנינן בין וכו'. מתני' היא בפ"ק דמכות דתנן מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחברו אלף זוז מכאן ועד שלשים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים ונמצאו זוממין אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין ליתנן מכאן ועד שלשים יום ובין ליתנן מכאן ועד עשר שנים וקשיא לן ויש עשר שנים בלא שמטה ומתרצינן לה כגון שהתנה עמו שלא תשמטנו שביעית אבל השתא אליבא דרב במאי מוקמינן לה:

ומשני במלוה על המשכון. דתנן במתני' דאינו משמט כדיליף בגמ':

בכותב לו פרוזבול. כמו שהתקין הלל הזקן וכדלקמן:

כל שלשים יום אינו רשאי לתובעו. וקרי לשלשים יום שנה כדאיתא פ"ק דמכות יש לך שמיטה אחרת כזו ואי זו זה המלוה את חברו סתם שאינו רשאי לתובעו בפחות משלשים דאמר מר שלשים יום בשנה חשובים שנה ומשום דקרוייה שנה קרי לה שנת השמטה וה"ק קרא לא ירע עינך לומר למה אלווה דכל שלשים אינו רשאי לתובעו לאחר ל' יום הוא בא בטענת השמט כספים וכגון שיום אחרון של ל' הוי סוף שביעית אבל לעולם כי הוי סוף ל' לאחר שביעית אין שביעית משמטתו דהה קרבה שנת השבע כתיב ולא קרבה:

ולא כן א"ר בא וכו'. סיפא דמילתיה דרב יהודה הוא משום דהוה קשיא לן היכא אשכחן דליכא לא יגוש ויהא וישמע דהא לא תבע ליה בשלשים יום ואפ"ה אמרת דמשמיט וקאמר דע"כ הך דרשא עיקר דהא אמר רב דע"מ שלא לתובעו שביעית משמטתו והא הכא דאינו תובעו ואפ"ה כיון דמצי תבע ליה אי בעי משו"ה כיון דקרבה שביעית משמטתו הכא נמי היכא דיום אחרון משלשים יום הוי סוף שביעית אע"ג דלא הבע ליה:

אשכח תני וכו'. דקא דריש ר' ישמעאל כרב יהודה:

כל שש שנים שדהו לפניו כרמו לפניו. ואומר לב"ד מהו תובע ממנו שדי לפניו כרמי לפניו ואם ירצה ללוקחו יקחנו ומי מעכבו דאין שמיטה אלא במלוה שלא במשכון כדלקמן וזהו התרעומת דקרא שאומר המלוה שאמר לי הלוה כשרציתי לא רצית עכשו קרבה שנת השבע שמשמיטין הקרקעות ועוד השמט כספים שלא אגבנו עד שלשים ולסוף אמר לי קרבה אלמא דבעינן קרבה ובגמ' דילן ליתא להך דרשא ודרשא דרב יהודה איתא וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ט התנה עמו שלא יתבענו השביעית משמטת המלוה את חברו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית ה"ז נשמט שאינו יכול לבטל דין השביעית:

במלוה הדבר תלוי. דאינו משמט אלא מלוה דמשה ידו והני מלוה בשטר הם. א"נ במלוה גרסינן בסגול וה"פ בתובע תלוי דלא ישמיט דהיינו שלא יעמידנו בדין וה"נ מפ' בפ' שני דגיטין דהיינו שלא עמד בדין דלאו ממונא הוא דאי מודי ביה מפטר ולא קרי ביה לא יגוש ומשו"ה אינן משמיטין אבל משעמד בדין זקיפה דממונא הוי ומשמיטין ולרבנן אע"ג דלא תבע נמי משמיט כיון דמצי תבע ליה וכדלעיל:

גזרי דינין. כגון שתבע מחברו וכפר לו והביא לו עדים וחייבוהו ב"ד וכתבו לו פסק דין וכגבוי דמי ואינו משמט:

מלוה שנעשית כפרנית אינה נשמטת. כגון אם כפר לו לפני שביעית ואחר שביעית הודה לו אינה משמטת וקרינן ליה הכי לפי שאין לו עדים וכ"ז שירצה יכפור ואינה משמטת דהא לא שייך בה יגוש:

כפרנית שהיא נעשית מלוה. אם כפר בו לפני שביעית ותבעו לדין ונמצאו עדים דהודה ונעשית מלוה מי נימא דמשמטת ומסיק משמטת ופי' הרא"ש ז"ל והוא דלא כתבו לו פסק דין דאי כתבו לו כגבוי דמי והיינו גזרי דינין דלעיל דאין משמיטין. והראב"ד ז"ל פי' דקאי אמעשה ב"ד הסמוך לו ופי' מלוה שנעשית כפרנית ובא לב"ד וחייבוהו וכתבו לו זכותו שיטרוף אינו משמיט דהיינו מעשה ב"ד אבל כפרנית ונעשית מלוה כלומר שהאריך את זמנו והמתין אליו לרגלו משמט ע"כ, ומה שכתבתי הוא הנכון:

ר' ירמיה בעי. רצה לדון כן:

אם למדת הדין כן. א"כ הוא כמו שאמרת שלמדת הדין קרוי נוגש:

לא צורכא דא אלא. ללמוד דין זה דאם נמצאו עדים על המלוה אע"פ שאינה כתובה בשטר נקטינן דכמלוה בשטר דמיא וגביא ממשעבדי בבינונית דכיון דחייבו עדים בב"ד קלא אית ליה והלוקחים פשעו שלא הניחו לזה קרקע לגבות הימנו:

ואפילו על המחט. והיינו כרשב"ג דפ' הזהב דאמר דאפילו אינו שוה אלא פלג אינו משמט דגזה"כ הוא:

ולא של אחיך תחת ידך. דהיינו המשכון ובפ' השולח מפ' טעמא דמתני' משום דקני ליה כר' יצחק דא"ר יצחק מניין לבע"ח שקונה משכון שנא' ולך תהיה צדקה אם אינו קונה משכון צדקה מנין מכאן לב"ח שקונה משכון ואע"ג דר' יצחק מיירי אלא במשכנו שלא בשעת הלואתו והכא איירי בשעת הלואתו דהא המלוה על המשכון קתני והאי לישנא משמע בשעת הלואתו כדמוכח בפ' האומנין ועוד דלמ"ד כנגדו נמי משמט מפ' בפ' הזהב דלא תפיס ליה אלא לזכרון דברים בעלמא וזה לא שייך אלא בשעת הלואתו דבלא שעת הלואתו נקיט ליה לגוביינא ה"ק משום דקני ליה קנין גמור שלא בשעת הלואתו כר'

יצחק הילכך בשעת הלואתו מהני נמי דקרינן ביה ולא של אחיך בידך אבל הרמב"ם ז"ל פסק בפ"ט המלוה על המשכון אינו משמט והוא שיהיה החוב כנגד המשכון ואם היה יתר משמיט היתר והיינו דלא כי סוגיין דהכא ונקט סוגיא דהזהב דמפ' לרשב"ג דאינו משמט דקאמר היינו להך פלגא דנקיט עליה משכון ור' יהודה הנשיא סבר דאפילו הך פלגא דנקיט עליה משכון משמט ומתני' מני רשב"ג וכי קתני אינו משמט היינו להני דמים ששוה המשכון והיתר משמיט וקיי"ל כרשב"ג דמתני' אתיא כוותיה ועוד דהלכה כרשב"ג לגבי דר' דהא אבוה הוא:

הלכה ב

מכאן סמכו לפרוזבול שהוא מן התורה. פרוזבול מפ' ליה במתני':

אינו משמט. מאחר שכתב פרוזבול אינו משמט חובו בשביעית:

מוסרני לכם. שאתם תהיו נוגשים ואני לא אגוש ובגמ' מפ' אמאי יש להם כח להפקיע הממון בתקנה זו ובפ' השולח מפ' טעמא דקראוהו כן שהוא פרוס בולי ובוטי פרוס הוא לשון תקנה כדא"ל רבא להוא לעוזא מאי פרוס פורסא דמילתא פי' תקנת הדבר. בולי אלו העשירים כדתני רב יוסף ושברתי את גאון עוזכם אלו בולאות שביהודה בוטי אלו העניים מלשון העבט תעביטנו ופרוזבול יש בו תקנה לעשירים ולעניים לעשירים שלא יפסידו חובותיהם ולעניים שימצאו ללוות:

פלוני ופלוני הדיינין. בפ' השולח פליגי אמוראי אי בעינן ג' דיינים או סגי בשנים:

והדיינין חותמין למטה וכו'. בפ' השולח פריך למה לי למיתני דיינין למה לי למיתני עדים ופירש"י ז"ל פשיטא דסגי בהני או בהני וליתני עדים וה"ה אי חתמי דיינין ומשני הא קמ"ל דל"ש אי כתיב בלשון דיינין וחתמי עדים ול"ש כתיב בלשון עדים וחתמי דיינין ופירש"י ז"ל בלשון דיינין כגון אנחנא בי דינא הוינא ואתא פלוני ואמר לנא מוסרני לכם פלוני ופלוני וכו' וחתמי עדים בלשון עדות כגון איש פלוני עד ול"ש כתוב בלשון עדות כגון דוכרן סהדותא דהוה באנפנא וכו' וחתמי למטה אני פלוני דיין ע"כ לשונו ז"ל:

ופרוזבול דבר תורה. בתמיה דבשלמא מוסר שטרותיו לב"ד הוי דאורייתא דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך שיש לך תביעה עם אחיך ומוסר שטרותיו לב"ד ב"ד הוא דקא תבעי ליה אבל פרוזבול אינו מוסר שטרותיו אלא עושה שטר חדש הוא ומדבריהם:

ומשני כשהתקין הלל פרוזבול סמכוהו לדבר תורה. דדמי לדאוריי' ומכאן קשה למה שפירש"י ז"ל פ"ק דמכות דמוסר שטרותיו הוא פרוזבול שהתקין הלל וכבר הקשו עליו בתוס' שם וז"ל ול"נ דהא במס' שביעית תני המוסר שטרותיו לב"ד והדר קתני פרוזבול

אינו משמט לכך נראה דתרי מילי נינהו ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא אינו משמט ע"כ:

מעשרות מדבריהם. ושנות המעשרות תלויים בשמיטה ופלוגתא היא בפ' ג' ארצות דר' יוסי בר חנינא אמר מדבר תורה נתחייבו ור' אלעזר אמר מדבריהם נתחייבו ולר' אלעזר אתיא מתני' שפיר דאתו רבנן ומפקיעין שמטה דרבנן ומצי לזכות למלוה דמדאורייתא קא זכי:

והילל מתקין על דבר תורה. כלומר מי איכא מידי דמדאורייתא משמטת ואין זכות למלוה כלל ואתא הילל והתקין דלא משמט ור' יוסי מתמיה אפילו למ"ד דשביעית מדבריהם קשה דהא השמט כספים חובת הגוף היא ונוהג בין בארץ בין בחו"ל דבר תורה ואע"ג שגלו לא נפטרו ישראל מהן כדאמרינן ר"פ ג' ארצות ובפ"ק דקידושין ואכולהו קשיא:

חזר ר' יוסי. ותירץ דהשמט כספים נמי דרבנן דאיתקש לשמיטת קרקעות:

שמטה שמוט. חד לשמיטת קרקעות וחד לשמיטת כספים ואיתקוש להדדי לומר לך בזמן שהשמטה נוהגת וכו' ומשגלו נפטרו משמיטת קרקעות כדאיתא התם דס"ל דאפילו חזרו אליה נמי שוב לא נתחייבו דיהושע לא קדשה לעתיד לבא ואינהו בחזרתן נמי לא נתחייבו אלא מדבריהם והיינו כמ"ד מעשרות מדבריהם דלמ"ד דאורייתא אכתי קשיא:

שמטה ויובל. שמטת כספים ויובל וקרי ליובל שמטה דאיתסר בעבודת קרקע כשמטה ולאי זה ענין איתקוש אם לענין הזמן הא שמיטת כספים נוהג בכל שבוע ויובל אינו נוהג אלא לחמשים אם לענין להשוותו לכל שיעור זה אינו דשמיטת כספים אינו נוהג אלא ביום אחרון ושמיטת קרקעות נוהג כל השנה ואם לענין שילוח עבדים וחזרת שדות לבעליהן זה אינו דאינן נוהגות אלא ביובל דוקא ולמאי הילכתא איתקוש לומר לך דאין נוהג השמטת כספים אלא כשאתה מונה שנות השבוע למנין היובל:

שגלו מתוכה. כגון שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה שהגלה אותם תגלת פלאסר בימי הושע בן אלה ככתוב במלכים:

יושביה. המיוחדין לשבת בה כמו שעלה גורלם בימי יהושע ובית דינו ולמעוטי מעורבבין יצאו י"ד שנה של כיבוש וחילוק שלא נודע לכל אחד חלקו והכי אמרינן בערכין דלא מנו שנים למעשרות עד אחר י"ד:

ת"ל לכל יושביה. לרבות ראובן וגד אע"פ שהיה חלקן חוץ לירדן היינו משום דביררו כן אבל מן הדין חלקן תוך הארץ היה וכיון דראויין להיות יושביה סגי א"נ כיון דמרע"ה

נתנה להן ע"פ הדבר כיון דעוברים לפניהן חלוציהם כיון דגורמין להושיבן עליה יושביה מיקרו ודרשינן שגם הם מעכבין גלותם בארץ אם הן מעורבבין בה ובערכין מסקינן דאפילו בימי בית שני מנו יובלות לקדש שמיטין ובודאי יובל לא היה נוהג שיהו עבדים נפטרין משום יובל ולא שדות חוזרות לבעליהם אבל שמיטים היו נוהגין כדי להשמיט כספים מדבריהם כדאיתא בשמעתין ולשמוט נמי מעבודת קרקע אבל צריכין למנות יובל כדי שיבואו השמיטין במקומן שלסוף שבע שמטות היו מניחין שנת החמשים שלא היו מונין אותה לשמטה הבאה מפני שהיא ראויה להיות שנת יובל ובשנה שלאחריה מתחיל המנין דאם לא היו מונין היובלות היו מונין אותה שנה לחשבון השמיטין והו"ל שמיטין שלא במקומן ורש"י ז"ל כתב במס' גיטין דתנא דת"כ פליג אההיא דערכין דתניא התם ומנין שיעשה שמטה אע"פ שאין יובל ת"ל והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים וגו' ואין צורך דהתם ה"ק אע"פ שחטאו שלא רצו לעשות יובל ולעולם שהם חייבין וסיפא דברייתא מוכיח דקתני ומנין שיעשה יובל אע"פ שאין שביעית והיכן מצינו חיוב יובל בלא חיוב שביעית אלא ודאי כדאמרן:

ואפילו נתונין ברומי. השטרות כותבין לו זה הפרוזבול כיון שמוסר דבריו בפניהם:

אע"פ שחתמנו בשנים דננו בשלשה. דלא לימרו דב"ד חצוף הוא:

חותמין מלמטה או העדים. וקתני דיינין דומיא דעדים מה עדים בתרי אף דיינין בתרי וכגון דכתבי דננו בשלשה:

אין לו קרקע. ותנן לקמן אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע וקאמר דאם אין ללוה ששמו ראובן קרקע והמלוה ששמו שמעון:

ולחייב יש לו קרקע. כגון דלוי חייב לראובן כדמפ' ואזיל:

כותבין. פרוזבול:

לשמעון. דחזינן כאילו לראובן יש לו קרקע דהא קרקעו של לוי החייב לראובן משועבד לשמעון המלוה לראובן ותניא ר' נתן אומר מנין לנושה בחברו מנה וחברו בחברו מנין שמוציאין מזה ונותנין לזה ת"ל לאשר אשם לו והכי איתא בגמ' דילן פ' השולח:

היך עבידא. היכי דמי:

הלכה ג

פרוזבול המוקדם כשר. בגמ' מפ' טעמא דמוקדם ומאוחר:

שטרי חוב המוקדמין פסולין. כגון שהקדים הזמן ביום הכתיבה כיצד כגון שכתבוהו באחד באייר ובתוך השטר הקדימו וכתבו בו באחד בניסן:

פסולין. דאתי למיטרף לקוחות שלא כדין ובגמ' פליגי אמוראי אי פסולין לגמרי ואפילו מזמן שני לא גבי והכי איתא בגמ' דילן פ' איזהו נשך ויש מוקדם אחר דלא מיירי ביה מתני' דנכתב בא' בניסן ובא' בניסן כתבו בו ולא לוה עד תשרי דאתי למיטרף לקוחות שלא כדין דמניסן ועד תשרי דהא פליגי פ"ק דב"מ רב אסי ואביי כדאיתא התם. ורש"י ז"ל סובר בפ' איזהו נשך דר' יוחנן וריש לקיש דפליגי הכא והתם סברי דקדימה דמתני' דהקדימו למלוה אבל לא הקדימו הזמן ביום הכתיבה דליכא אלא חדא דס"ל לרבנו ז"ל דכי פליגי היינו במשעבדי אבל לא בבני חרי דבהנהו לא שייך לא זמן ראשון ולא זמן שני:

והמאוחרין כשרין. שכתבו בתוך השטר בא' באייר והיה הסופר עומד בא' בניסן כשר דמרעי ליה לשטרא דמוחל לו שעבוד של חדש שעבר ובפ' גט פשוט איפליגו אי אפי' בשטרי מקח וממכר נמי כשר כדאיתא התם:

א' לוה מחמשה כותבין פרוזבול לכאו"א. דחמשה נוגשין אית ליה:

חמשה לווין מן א' אין צריך לכתוב אלא פרוזבול אחד. כגון מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי על פלוני ופלוני וכו' שאגבנו כ"ז שארצה:

אלא על הקרקע. אם יש קרקע ללוה דלא תקינו אלא בזמן שהחוב על הקרקע כשאר רוב שטרות שהן גובין מן הקרקע דהויא מילתא דשכיחא כדאמרינן בכמה דוכתי דבמלתא דלא שכיחא לא עבוד רבנן תקנתא ואע"פ שאינו שוה כל החוב כדקתני ואזיל מזכהו בתוך שדהו כ"ש כדאמרן בפ' כל הגט דאפילו מלא מחט גובה מלא קירדום וכעובדא דקטינא דאביי דפ' מי שהיה נשוי דגרסינן התם ההוא דהוו מסקי ביה מאה זוזי ושכיב ושביק קטינא דארעא שוה חמשין ואתא בעל חוב וטרפה אתו יתמי יהיבו ליה חמשין וסלקוהו הדר אתא וטרפה וכו'. ור"י מסיפונטי ז"ל פי' כיון דאית ליה קרקע חשיבי כל מטלטלין דאית ליה קנויין אגב קרקע ולא קרינן ביה לא יגוש אבל כי לית ליה קרקע לא קני להו דהא לא משך וקרינא ביה לא יגוש ועיקר:

ואם אין לו. שאין קרקע ללוה ויש למלוה:

מזכהו. המלוה קרקע כ"ש בתוך שדהו:

היתה לו שדה ממושכנת בעיר. בין שמשכנוה לו בין שמשכנה הוא לאחר:

על נכסי אשתו. כגון נכסי מלוג שלה שאין לבעל בהן אלא פירות:

על נכסי אפטרופין. כגון אם לוה האפטרופוס לצורך היתומים ואין ליתומים קרקע ויש לו לאפטרופוס כותבין פרוזבול על הלואה שלהם לסמך קרקע שלו:

כוורת דבורים. בגמ' מפ' אי מחוברת לקרקע קאמר או אפילו מונחת ביתדות:

הרי היא כקרקע. לכל דבר להיות נקנית בכסף ובשטר ובחזקה ולקנות על גבה מטלטלין:

ולכתוב עליה פרוזבול. כאילו היא קרקע כדתנן לעיל אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע:

ואינה מקבלת טומאה. במקומה דכיון דחשיבא קרקע יצאה מתורת כלי וגם הדבש שבתוכה אינו מקבל טומאה דבטל לגבי כוורת ודוקא במקומה אבל אם נטלה משם מקבל הדבש טומאה כמ"ד בפ' המוכר הספינה דלא בעי מחשבה:

והרודה ממנה. כשהיא במקומה:

חייב חטאת. דהיינו מקום גידולו של דבש וחייב כתולש מן הקרקע:

אינה כקרקע. דלא בטל תורת כלי מינה:

המחזיר חוב בשביעית. שהיה חייב לו ועברה עליו שביעית והחזירו ולא שהחזירו בשביעית עצמה דא"כ לא היה צריך לומר משמט דהא קיי"ל דשביעית אינה משמטת אלא בסופה כדאיתא לעיל וכן פירש"י ז"ל בפ' השולח:

אומר לו. צריך המלוה שיאמר לו משמט אני:

ואם אמר לו. הלוה:

אעפ"כ. אני רוצה להחזירו לך:

שנאמר וזה דבר השמטה. צריך לומר לו דבור של שמטה ובדבור א' סגי:

שנא' וזה דבר הרוצח. אין לך אלא דבור א' והכי תניא בתוספתא דמכות לא יאמר הדבר וישנה שנא' וזה דבר הרוצח:

פרוזבול המוקדם כשר מפני שהוא מורע כחו. יש לו הלואות שהיו בתשרי של שנה שנייה לשמיטה ויש לו הלואות שהיו בתשרי של שנה שלישית לשמיטה ומסר דבריו בפני ב"ד ועשו לו הפרוזבול בתשרי של שנה שלישית וזמנו כתוב כל מלוה שהלויתי בתשרי של שנייה כשר לאותן הלואות דשנייה:

מפני שהוא מורע כחו. דפרוזבול אינו מועיל אלא למלוה שקדמה לו והוא מוסרה בב"ד והמלוה מפסיד בהקדמת הזמן לכל מה שהלוה אחר זמן הכתוב בפרוזבול דמשמט דהא לא קאמר אלא כל חוב שיש לי על פלוני באותו זמן הכתוב בפרוזבול ומה שהלוה אח"כ לא מסר דבריו לב"ד ומשמט על כרחו אבל באיחור הזמן הוא מרויח שלא כדין שמה שילוה אחר כתיבת הפרוזבול אחר הזמן העומד בו היה ראוי שישמיט דהא אותה מלוה שלא הלוה לו באותו זמן לא מסר דבריו ממנה וכשיוציא הפרוזבול ויראו הזמן סבורים שההלואה קדמה לפרוזבול ויאמרו שאינו משמט ולכך פסלוהו חכמים אבל בשטר חוב הוא בהפך דבהקדמת הזמן הוא גובה מן הלקוחות שקדמו להלואה ומפסידם שלא כדין אבל איחור הזמן הוא פסידא למלוה כדפרישנא במתני' וכן כתב הרמב"ם ז"ל פ"ט וכן

פי' ר"י מסיפונטי ז"ל ועוד כתב ופסול דקתני לאו למימרא דלא מהני ולא מידי אלא לא מהני להלואות המאוחרות שהלוום אחר זמן המסירה אבל הלואות שהלוה עד המסירה מהני ולא משמיט והיינו דתניא לקמן פרוזבול בין מוקדם בין מאוחר כשר ע"כ:

ומי מודיע. שהשטר מוקדם כדי שיפסלוהו:

עדיו החתומים בו. ופי' הרמב"ן ז"ל בפ' איזהו נשך דכשאין כתב ידן יוצא ממקום אחר מיירי:

והא"ר שמעון בן לקיש. בפ"ק דגיטין:

נעשה כמי שנחקרה עדותם בב"ד. ואין נאמנין לומר קטנים היינו פסולי עדות היינו או מוקדם הוא ואע"ג דאין כתב ידן יוצא ממקום אחר כדאיתא נמי בגמ' דילן בכתובות פ"ב אליבא דר"מ ומשני התם כשבאו לעקור כל העדות דאמרי לא חתמנו כל עיקר אבל הכא נאמנין לומר זהו זמן ראשון או זמן שני או על ההלואה חתמנו ועל הזמן לא חתמנו והרב ר' זרחיה הלוי ז"ל סבור דבכתב ידן יוצא ממקום אחר מיירי עיין בפי' ר"ה לר"ן:

פסולין ממש. לגמרי ואפילו מזמן שני ומפ' טעמא בפ' איזהו נשך גזרה שמא יגבה מזמן ראשון:

אינו מונה אלא משעת הכתב. אינו מונה לטירפא דלקוחות אלא משעה שכתבו השטר דהיינו הזמן שהיו עומדין בו ולא השעה הכתובה בו ומאותו הזמן מיהא גבי:

בין מאוחר כשר. כדמפ' דטעמא דכשר היינו שאינו מונה אלא משעת הכתב דהיינו משעה שניתן ליכתב דהיינו כשמסר דבריו על ההלואה דהלוה לו כבר כשכתב הפרוזבול ולא הלואה אחרת דנהי דלא מהניא מסירה של זיוף למה שלא הלוה לו עדיין אבל להלואה שהלוה כבר מקמי מסירה מהניא ליה ומאוחר דפסול דתנן במתני' היינו דלא מהניא ליה להלואה שלא הלוה לו עדיין כשמסר וכן פי' ר"י ז"ל לעיל:

ואם אומר את כן. דבשטרות נמי כשר מזמן שני:

מה בין שטרות ומה בין פרוזבול. ובריייתא לא תני אלא פרוזבול משום דמעיקרא כי איתקן משום תקנתא דלוין ומלוין איתקן אבל שטרות דעלמא כל היכא דקתני פסול בהו כמשמעו הוא. ומקשו הכא לריש לקיש היכי גבי מזמן שני בהאי שטרא והלא העדים החתומין על השטר רשעים ופסולין הם שחתמו על שטר מוקדם וי"ל דלא מיקרו בשביל זה רשעים דסבורין שהלוה יפרע ולא יבא לידי טירפא דלקוחות:

שכתוב זמנו בשבת. שכתוב בו זמן כך וכך לחדש ובאנו ב"ד לחקור ומצינו שאותו זמן הוא יום שבת:

בעשרה בתשרי. פי' רשב"ם ז"ל בפ' גט פשוט כגון במקומות שמונין לחדשי הגוים וכתוב בשטר בט"ו לירח פלוני וכשאנו נזקקין מתי אירע יום ט"ו של אותו חדש עונתו ביום עשירי לתשרי:

ואם הכשרתי הכשרתי. וכגון שהיה כתוב בתוך השטר הוזקקנו לעונתו של שטר ונמצאת עונתו מכוונת בשבת או בעשרה בתשרי דהשטר עצמו מעיד אנן סהדי איחרנוהי וכתבנוהי:

מ"ד פסול משום מאוחר. מפ' לה בפ' גט פשוט כשאין מוכיח מתוכו דהוי מאוחר ולגירסא דהכא כשאין כתוב בו אנן איחרנוהי פסיל ליה ר' יוסי ור' יוסי לטעמיה דאמר כותבין שובר היכא דפרע מקצת חובו וה"ה היכא דפרע כל חובו וטעין מלוה אירכס שיטרי כדאיתא התם דכותבין שובר וניתנין ללוה להודיע שפרע כל חובו והילכך האי שטר מאוחר פסול הוא דנפיק מיניה חורבא דאמר ליה אירכס לי ויכתבו שובר ללוה ויכול המלוה אח"כ להוציא שטר חובו שכתוב זמנו אחר זמן השובר ויאמר ממון אחר הוא שלוית ממני אח"כ ויגבה כל חובו משלם שהרי אין ידוע שהוא מאוחר ולגירסא דהכא כיון שאין מפורש בו אנן איחרנוהי נמי פסול כמו במאוחר דעלמא:

ופריך ולמ"ד כשר משום מוקדם. כלומר אטו מאן דמכשיר משום דמוקדם הוא:

אלא מ"ד פסול משום זיוף. דכיון דהוא מזוייף מתוכו פסול וה"נ אית ליה לר' אלעזר בגיטין אע"ג דס"ל דעידי מסירה כרתי מודי הוא במזוייף מתוכו. ובפ' גט פשוט לית להו הך נוסחא כהך ברייתא אלא כשהכשרתי בזה הכשרתי והתם מפ' לה:

שיהא קרקע למלוה וללוה. דכי נמי זבין קרקע הלוה יש קרקע למלוה לזכות לו אבל אם יש ללוה ואין למלוה אין כותבין:

ור' יוחנן. פליג דכי היכי דכותבין כי יש למלוה אע"פ שאין ללוה כדתנן במתני' ה"נ כותבין כי יש ללוה אע"פ שאין למלוה:

מי שאין לו אלא קלח של כרוב. חשיב קרקע:

השותפין. שיש להן קרקע בשותפות:

אין כותבין להם פרוזבול. ומי גרע מקלח אחד. אפטרופין ל"ג:

לאפטרופין על נכסי יתומים. שלוו האפטרופין לצורך עצמן ואין להן קרקע ויש ליתומים קרקע דבשלמא יתומים על נכסי אפטרופין כיון דאפטרופין זייני להו ליתומים חשבינן כאילו נכסיהם דיתומים הן:

ומשני דנשמעינה מן מתני' דתנן כותבין לאיש על נכסי אשתו והא הכא דאיש מוציא ומביא ואין לו קרקע וחשיב קרקע דאשה בדידיה להלואתו וה"נ אפטרופין דמוציאין ומביאין דקרקע דיתומים מהני להו:

לאשה על נכסי בעלה. כגון שהאשה ערבנית לא' מקרוביה ולותה בשבילו ואין לה קרקע ויש לבעלה קרקע מי מהני לכתוב פרוזבול עליה:

ומשני דנשמעינה ממתני' וכן ליתומים על נכסי אפטרופין והא הכא דיתומים לאו מוציאין ומביאין הן ומלוין להן על סמך קרקע דאפטרופוס לפי שזן אותן וה"נ לאשה דאינה מוציאה ומביאה כותבין על סמך בעלה דזן אותה:

והנה הלך דבש. משמע דאיתקש דבש ליער בקרא:

ופריך מה את שמע מינה חורשא מפיק דבש. ואילו הייתה מוכיח מדכתיב ויטבול אותה ביערת הדבש דקרי לדבש עצמו יער הוה אתי שפיר:

ומסיק דאה"נ דהכי יליף לה ריש לקיש והכי איתא בגמ' דילן בפ' המוכר את הבית א"ר אלעזר מ"ט דר' אליעזר דכתיב ויטבול אותה ביערת הדבש מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת אף כוורת הרודה ממנה בשבת חייב חטאת:

אם במחוברת לקרקע כל עמא מודיי וכו'. כו"ע מודו שהיא כקרקע דכל המחובר לקרקע כקרקע דמי ומ"ט דרבנן:

ע"ג יתידות. ואין הקרקע שלו:

במונחת ע"ג קרקע. והשאיל לו המקום להניח בו הכוורת:

על מקומו של תנור או של כירה. המיטלטלין וקסבר ר' ירמיה דרבנן כי פליגי דלא חשיב שאלת מקום היינו דוקא בכוורת דלא חשיב שאלת קרקע למקומה כאילו יש לו קרקע משא"כ בכירה. ובגמ' דילן בפ' השולח מייתי להך מימרא בשם רב יהודה וגריס התם הכי אמר רב יהודה אפילו השאילו מקום לתנור וכירים כותבין עליו פרוזבול ופריך והתני הלל אין כותבין פרוזבול אלא על עציץ נקוב נקוב אין שאינו נקוב לא אמאי והא איכא מקומו ומשני לא צריכא דמנח אסיכי כלומר ומשום דעציץ נקוב בעלמא הוי מחובר ואפילו מונח ביתדות חשיב קרקע אבל מונח ע"ג קרקע אפילו לאו נקוב נמי דהא השאילו מקום ודוקא תנור וכירים הוא דדמו לקרקע הילכך כי מונחים בקרקע חשיבי מחובר משא"כ בכוורת ולהך סוגיא נקטינן דכי פליגי רבנן ור' אליעזר בכוורת היינו אפילו דלא מנחא אסיכי וכדאמר הכא:

אף על מקומו של נר. כגון שהשאיל לו מקום לנר כותבין עליו פרוזבול:

אף בפת כן מחלוקת וכו'. בעיא היא מי נימא דאף בזה ר' אליעזר מחייב חטאת ומסיק דלא פליגי דפת אינה גידולי תנור אבל דבש הוי גידולי כוורת:

בשפה רפה. אומר לו משמט אני:

והימין פשוטה לקבל. ובפ' השולח מפ' דצריך שיאמר לי לא בשביל חובי אני נותן לך אלא שלי הן ובמתנה אני נותן לך:

חדא מיכלא. מסכת אחת:

ואינון מוקרין לו בגין תרתין. והם מכבדין אותו שסוברין שלמד שתים:

צריך שיאמר. איני יודע אלא אחת ומרוצח גמרינן לה דצריך לפרסם עצמו:

הלכה ד

רוח חכמים נוחה הימנו. רוח חכמה וחסידות בקרבו דאינו רוצה ליהנות מממון אחרים:

לא יחזיר לבניו. דגר את הגר אינו יורשו לא מן התורה ולא מדברי סופרים כדאיתא בפ"ק דקידושין:

רוח חכמים נוחה הימנו. התם פריך עלה מברייתי' דתניא אין רוח חכמים נוחה הימנו ומשני כאן שהורתו ולידתו שלא בקדושה כאן שהורתו שלא בקדוש' ולידתו בקדוש' ופירש"י ז"ל דמתני' דהכא בלידתו בקדושה ומיחלף בישראל גמור הילכך רוח חכמים נוחה הימנו וקשה לפי' מהא דאמר בפ' מי שמת איסור גיורא הוו ליה תליסר אלפי זוזי בי רב מרי ורב מרי בריה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה הוה וקאמר רבא במאי נקנינהו רב מרי להנהו זוזי וכעס רבא במאי דנפק אודיתא מבי איסור ואטו לא היה רוצה שתהא רוח חכמים נוחה הימנו ונראה לתרץ דרבא לענין שקלא וטריא כעס דכשהיה חוזרן שלא יהא רב מרי מוציאן מידו בדין אלא שיחזירם רבא בתורת חסידות ור"ת חלק בין מלוה שעשה לו טובה לפקדון:

כל המיטלטלין נקנין במשיכה. דברים שאין דרכן להגביה בעו משיכה ואין נקנין בכסף והחוזר בו אפילו ליכא בהו מעות אין רוח חכמים נוחה הימנו אין נחת רוח לחכמי ישראל במעשיו של זה וליכא מי שפרע אבל אי איכא בהדייהו מעות אפילו מי שפרע איכא כדתנן בפ' הזהב והתם פליגי בה תנאי:

ובלבד לבניו. כשמחזיר לבניו מחזיר אם יש לו בנים ומסיק דאפילו לבנותיו אם אין לו בנים ולא בנות לא יחזיר ליורשים כגון אחים או קרובים:

שלא תאמר. לבניו דוקא ולא לבנותיו דהעברת נחלה קרוייה הואיל ואין ירושתו דבר תורה ובלבד דקאמר ר' אלעזר למעוטי יורשין הוא דקאמר:

מי שמת סוף משפחתו. בישראל קא מיירי:

אלא אמו לא יחזיר. דאמו מנחלת ואינה נוחלת כדתנן בפ' יש נוחלין:
אין רוח חכמים נוחה הימנו. מפ' בפ' הגוזל קמא בימי רבי נשנית משנה זו דמעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה ואמרה לו אשתו ריקה אם אתה רוצה לעשות תשובה אפילו אבנט אינו שלך ונמנע ולא עשה תשובה באותה שעה אמרו הגזלנין ומלוי רביות שהחזירו אין מקבלין מהם והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו והתם מסקינן דהיינו דוקא כשאין גזלה קיימת אבל גזלה קיימת מקבלין ומאי אבנט דמי אבנט:
זימנין את אמר החוזר בו אין רוח וכו'. אבל מי שפרע ליכא:
וזימנין דאת אמר. דמי שפרע נמי איכא:
אין מוסרין אותו. לנזיפה של חכמים אלא מוסרין אותו לקללת מי שפרע:
ערבון טבעת. שנתן טבעת לחברו לערבון וקסבר ר' זעירא דטבעת אין בה משום ערבון:
בעא קומי ר' אבהו זהוב. כלומר מה דינו מי חשוב ערבון או לא:
וא"ל טבעת אמרו. ולא זהוב:
זהוב דרכו להשתנות. ולתתו בתורת דמים קני במי שפרע דכמעות דמי אבל טבעת דמטלטלי לא חשיב מעות וכן פסק הרי"ף ז"ל דמשכון אין בו מי שפרע:
חוזר בו. דס"ל לר' יוחנן דדברים אין בהן משום מחוסרי אמנה דאיסורא דאורייתא ליכא אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו:
לאו צדק והין צדק. ברייתא היא בפ' הזהב דתניא ר' יוסי בר יהודה אומר מה ת"ל הין צדק והלא הין בכלל איפה היה אלא לומר לך שיהא לאו שלך צדק והן שלך צדק ופירש"י ז"ל הין בכלל איפה שההין י"ב לוגין והאיפה ג' סאין שהן ע"ב לוגין אלא שיהא הן שלך צדק כלומר כשאתה מדבר הן או לאו קיים דבריך והצדק אותם ע"כ ואם אתה אומר חוזר בו אין כאן הן צדק:
בשעה שאמר הן של צדק היה. בשעה שהוא אומר הדבור לא יהא בדעתו לשנות אבל אם נשתנה השער לאחר זמן והוא חוזר בו לפי שינוי השער אין כאן חסרון אמנה והכי איתא בגמ' דילן:
לית אנא חזר בי. דקסבר רב דברים יש בהן משום מחוסרי אמנה ואיסורא דאוריית' איכא. ובמסקנא לא קיימא הכי אלא למדת חסידות ובגמ' דילן פ' הזהב איפכא גרסינן דרב סבר דברים אין בהן משום מחוסרי אמנה ור' יוחנן אמר דברים יש בהן משום מחוסרי אמנה וקיי"ל בר' יוחנן דגמ' דילן וכגון במתנה מועטת כדאיתא התם:
בחצר שאינה של שניהם. וכגון שלא השאיל להן מקום:

עד שיגביהנה. או עד שיוציאנה כולה מרשות הבעלים אם היה לוקח החפץ או הפירות ברשות המוכר לא קנה דמשיכה לא מהניא בי מוכר עד שיגביה אבל הגבהה קונה בכל מקום או עד שיוציאנה מרשות המוכר כל משך ארכה:

ברשות הלוקח. שהביא המוכר חפציו למכור ברשות הלוקח:

כיון שקבל עליו המוכר. למכור ואמר כל מדה בכך וכך:

קנה לוקח. מיד ואע"פ שלא משך דקני ליה רשיתיה:

ברשות הלה שהיו מופקדין אצלו. שהפקיד שם המוכר חפציו ומסתמא הקנה לו נפקד למפקיד את רשותו לצורך חפציו:

עד שיזכנו בהם. לאותו רשות ללוקח:

או שישכור. מבעל הבית עצמו מקום החפצים והסחורה ואי איסור תורה מאי לא קנה דקתני גבי רשות מוכר:

ומשני דרב מיירי כשהעמידו עמו. לראות הסחורה אזי איכא איסורא ולא מצי הדר ובריית דלא העמידו מוכר ללוקח עמו לראות הסחורה אזי הוו דברים בעלמא ואין בהם איסור משום מחוסרי אמנה:

רב פליג וכו'. תלמודא קאמר דקושטא דמילתא דרב פליג ואפילו בלא העמידו דהא כדאמר לבני ביתו סגי והתירוץ היינו כדתרצת עליה דרב אדרב:

דחד בר נש. וכו':

או יתן לו. כל סך ערבונו דכנגדו הוא קונה:

או ימסור לו למי שפרע. אם אינו נותן לו כנגד ערבונו:

וכא הוא אומר הכין. דלא קני כוליה לקבל מי שפרע אם נתן לו כנגד ערבון דאיסורא דאורייתא ליכא בשארא ובודאי דמיירי שהעמידו עמו דאי לא העמידו הא לא סמכא דעתיה ואפילו מי שפרע ליכא ואיהו נהיג אפילו בלא העמידו וכדפרישית אלא ע"כ ההוא עובדא דמילחא למדת הדין אמר רב:

ומה דרב נהיג. בביתו מדת חסידות היה ולאו משום דסבר דאיסורא דאורייתא איכא ותירוצא דברייתא נמי למדת הדין הוא דהוי:

הדרן עלך מוציאין בראשונה בנות שלש זוטא ורבא ופיגם בשביעית.